

Biblioteka
Iz Bosne Srebrenе

Urednik biblioteke
IVAN LOVRENOVIĆ

Dizajn biblioteke
BRUNO ABRAMOVIC

Nikola Lašvanin

Ljetopis

Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo,
uvod i bilješke napisao
dr. fra Ignacije Gavran

S
41085%

SARAJEVO, ZAGREB, 2003.

Uvod

I. – Život i lik fra Nikole Lašvanina

1. Izvori koji nam stope na raspolaganju govore vrlo malo o životu i liku fra Nikole Lašvanina. Na prvo mjesto po važnosti dolazi bilješka u *Nekrologiju fojničkog samostana*, koju je objavio dr. fra Julijan Jelenić u svom izdanju Lašvaninova *Ljetopisa*;¹ ona iznosi svega osam redaka. Njegovo se ime spominje u službenim knjigama Provincije i fojničkog samostana. Isto tako nailazimo na njegovo ime u Beničevu *Ljetopisu sutješkog samostana*. Ondje gdje bismo očekivali najviše podataka o njemu, u *Ljetopisu* samog fra Nikole, ne nalazimo gotovo ništa; on kao da nema volje da otkrije bilo šta o svom životu i radu i o svojoj ličnosti. Pokušat ćemo ipak, na temelju tih skromnih podataka, ocrtati pisca ovog poznatog ljetopisa.

2. Kako zapravo glasi Lašvaninovo pravo prezime? Pitanje je na mjestu, jer „Lašvanin” nije pravo nego usvojeno prezime; u 18. stoljeću franjevci su se često potpisivali ne svojim obiteljskim imenom nego navodeći mjesto podrijetla. Tako imamo mnogo tih prividnih prezimena: Jajčanin, Oćevac, Varešanin, ili, još češće, „iz Rame”, „od Žepča”, „iz Fojnice”, „iz Ričice”. Franjevaca s nazivom „Lašvanin” ili „iz Lašve” bilo je u 18. stoljeću preko dvadeset. Prema tome, očito je da je i fra Nikola Lašvanin morao imati i neko drugo, obiteljsko, prezime. Ono je glasilo Marčinkušić. U to se možemo uvjeriti iz mis-

¹ Jelenić, dr. J.: *Ljetopis fra Nikole Lašvanina* (preštampano iz *Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, g. 1914/1915), Sarajevo, 1916., str. 2.

nih knjiga od godine 1741–43. u Fojnici, gdje se on mnogo puta vlastoručno potpisao. Najčešće se potpisivao u obliku Fr. Nicolaus a Lashva (Lasva), nekoliko puta kao Fr. Nicolaus a Travnik a dosta puta i u obliku Fr. Nicolaus Marcincussich odn. Marcincussich.² Njegov rođeni brat fra Mato potpisao se kao biskupov tajnik na jednom dokumentu kao Fra Matthaeus Marcincussich a Lashva.³ Pod tim se prezimenom fra Nikola navodi još dvaput u *Knjizi službi provincijalā* fra Ivana Stražemana i fra Ante Markovića a triput u obliku „a Las-hva”.⁴ – Budući da se ime „Lašvanin” za fra Nikolu udomaćilo i budući da se i sam fra Nikola nerijetko tako potpisivao, ostajemo pri tom imenu, iako bi bilo ispravnije zvati ga Marčinkušić.

3. Da li je fra Nikola imao rođene braće ili rođaka u franjevačkom redu, kao što to tvrdi Jelenić, koji je – čini mi se – ime „Lašvanin” shvaćao kao porodično prezime. Možemo kao sigurno uzeti da mu je mladi brat bio fra Mato Lašvanin Marčinkušić, biskupov tajnik i kasniji gvardijan i kustos. Za ostale Lašvane, ako nisu obilježeni posebnim obiteljskim prezimenima, ne možemo ništa tvrditi. Neki su (npr. Mihovil Mandić⁵) mislili da je i fra Petar Lašvanin, provincijal i komisar Provincije, fra Nikolin brat. O njemu je fra Nikola pisao u svom *Ljetopisu*. No, on je umro 1732. godine, u starosti od 70 godina, kad je fra Nikola bio tek mladić, pa je isključeno da su mogli biti braća.

4. Kada se fra Nikola rodio? Ta godina nije nigdje zabilježena pa se moramo domišljati kad je to bilo. Na sreću, u fojničkom samostanskom arhivu, u latinski pisanoj knjizi s vrlo dugim naslovom

² Isp. *Liber in quo adnotantur sacra adventia tempore P. Ioannis Cmetovich, Gni huius Contus S. Spus Foinicae* (počinje 12. III. 1741). Rukopis se čuva u fojničkom arhivu. Isp. za prezime Marčinkušić npr. datume 23. IX. 1742., 8–12. X. 1742.; za Fr. Nicolausa a Lasva datume 25. III. 1741., 27. III. 1741., 18. IV. 1741.; za Fr. Nicolausa Travnik datume 26. III. 1741., 27. III. 1741., 19. V. 1741. itd.

³ Jelenić, dr. J.: *Spomenici kulturnoga rada franjevaca Bosne Srebreničke*, Mostar, 1927., str. 114.

⁴ Isp. Džaja, fra Miroslav: *Pravo prezime fra Nikole Lašvanina i fra Filipa Laštrića Oćevca*, u reviji *Dobri pastir*, god. XI–XII, Sarajevo 1962., str. 288 ss. Tamo je ovo pitanje nešto opširnije obradeno. Fra M. Džaja je prvi koji je upozorio da je Lašvaninovo prezime Marčinkušić i iznio dokaz za to.

⁵ Isp. Mandić, dr. Mihovil: *Vezirski grad Travnik*, Zagreb, 1931., str. 38.

(„Knjiga oblačenja klerika za fojnički samostan, započeta po naredbi m. p. o. Grge iz Vareša 1784; u njoj se ipak najprije navode neki ranije obučeni /u redovničko odijelo/, vjerno ispisani iz prastare i trošne knjižice”) navodi se na 4. stranici da je 8. prosinca 1719. bilo obučeno u franjevačko odijelo deset klerika i dva laika. Među njima se, treći po redu, nalazi fra Nikola iz Lašve a godinu dana iza toga, na isti blagdan, oni su položili jednostavne zavjete.⁶ Ako uzmemmo da je s fra Nikolom išlo sve redovno kao i kod drugih, on je u vrijeme svog oblačenja mogao imati 15 do 16 godina. Prema tome bi godina njegovog rođenja bila 1703. Može se dopustiti da se on rodio i godinu ili dvije ranije ali nikako prije 1700.

Uzimajući godinu 1719. kao polaznu točku možemo približno odrediti i kad je on postao svećenik. To je moglo biti osam godina kasnije, nakon završenog studija filozofije i teologije, dakle 1727. Ta je godina važna jer se od nje računa početak aktivnog djelovanja. Da se uvjerimo da je ovaj postupak pri računanju ispravan, uzet ćemo za usporedbu odgovarajuće godine fra Andrije Kačića Miošića, pjesnika *Razgovora ugodnog*, koji je do 1735. pripadao istoj provinciji kao i Lašvanin, a kod kojega su sve godine utvrđene:

	God. rođenja	God. oblačenja	God. sveć. redenja
Kačić	1704.	1720.	1728.
Lašvanin	1703. (?)	1719.	1727. (?)

Sličan rezultat dobili bismo, kad bismo poredili Lašvanina npr. s Benićem ili kojim drugim suvremenikom.⁷

5. Gdje se rodio fra Nikola Lašvanin? Njegovo usvojeno prezime govori za to da se rodio kao pripadnik katoličke župe Lašva. Ta se župa nalazila u lašvanskoj kotlini a sjedište joj je bilo par kilometara nizvodno od Travnika, s desne strane rijeke Lašve. Ta je župa nekoć obu-

⁶ Džaja, fra Miroslav: *Pravo prezime fra Nikole Lašvanina i fra Filipa Laštrića Oćevca*, u reviji *Dobri pastir*, god. XI–XII, Sarajevo, 1962., str. 290. Spomenuta bilješka o oblačenju donesena je na 4. str. navedenog rukopisa.

⁷ Isp. *Djela Andrije Kačića Miošića*, knj. I, Uvod (napisao T. Matić), Stari pisci hrvatski, knj. XXVII, izd. JAZU, Zagreb, 1942., str. VIII ss. – S obzirom na Benića, ispmoj uvod u *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 11 s.

hvaćala osam današnjih župa, koje su od nje nastale, a koje su razasute po lašvanskom polju i okolnim brdima. Malu sumnju u fra Nikolina podrijetlo iz Lašve izaziva to što su mu rođaci 1750. stanovali u Jajcu;⁸ da se možda nije i on rodio u Jajcu? Možda se tu radi o samo jednom dijelu fra Nikoline rodbine ili se možda njegova najbliža rodbina preselila u Jajce tijekom njegova života? Kako bilo da bilo, nije nimalo vjerojatno da bi se on rodio u Jajcu; da je rodom iz Jajca, sigurno se ne bi potpisivao „fra Nikola iz Lašve”, „Lašvanin” nego „fra Nikola iz Jajca”.

6. O fra Nikolinom školovanju možemo se tek domišljati. Bez sumnje je osnove svog obrazovanja stekao u fojničkom samostanu, jer je lašvanska župa pripadala fojničkom samostanu i jer je on tamo 1719. stupio u Red. U njega je došao 1714. ili 1715. Tu je Lašvanin stekao određeno poznavanje latinskog jezika i upoznao dužnosti redovnika. Zatim je Lašvanin, kao i drugi mladi franjevci toga vremena, krenuo po svoj prilici u Italiju da тамо studira filozofiju i teologiju. Gdje je to bilo i kako je njegov studij tekao, ne možemo čak ni nagadati, no da je bio u Italiji, svjedoče brojni uplivi talijanskog jezika u njegovom djelu a i prikaz postaja na putovanju u Italiju, koji se nalazi u njegovom *Ljetopisu*.

7. Da li je Lašvanin negdje predavao na kojem od provincijskih učilišta u Dalmaciji, Bosni ili Slavoniji od 1727. do 1730.? To je moguće ali ništa pozitivna o tomu ne znamo. Ako i jest, to je njegova lektorska karijera bila vrlo kratka, jer ga 1730. nalazimo u Fojnici. Tu je on kroz pet godina a vjerojatno i dulje, bio učitelj (ili meštar) novaka u Fojnici. To je bilo od 20. V. 1730. do 17. X. 1734. i dalje – vjerojatno do polovice 1735., jer je spomenutog dana (17. X) bio ponovno potvrđen za tu službu.⁹ – Nosio je početkom četrdesetih

⁸ Isp. Jelenić, dr. J.: *Ljetopis Nikole Lašvanina*, Sarajevo, 1916., str. 2. Taj navod iz *Nekorogija* donijet ćemo malo kasnije i u ovom tekstu. O Lašvi i lašvanskim župama isp. Ladislav Fišić: *Korjeni i život*, Visoko, 1978.

⁹ Isp. kodeks naslovjen *Provlatus Adm. Rendorum Patrum Joannis a Straxemano et Ant. Marcovich* u Arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj, Theca V, i to datume 20. V. 1730, 27. V. 1731., 25. VIII. 1732., 25. VII. 1733., 17. X. 1734. Ovo citiram prema članku fra Miroslava Džaje na već navedenom mjestu.

godina (1742) naslov „pater aggregatus”,¹⁰ koji je u ranija vremena Provincija davala zaslужnim franjevcima koji nisu bili guardijani ili članovi provincijske uprave. Kasnije, g. 1745., postao je kustos Provincije, tj. druga osoba u njezinoj upravi, odmah do provincijala. To je u to vrijeme, u Bosni, bila prva čast, jer je Bosna 1745. još sačinjavala jednu provinciju s prekosavskim krajevima, iz kojih su tada bili izabrani i provinciali i četiri definitora. Na taj način, Bosnu pod turском vlašću predstavlja je u starješinstvu jedino fra Nikola Lašvanin. Istina, on nije bio izabran na samom kapitolu 1744. nego je tada kustosom postao fra Pavao Jajčanin. Budući da je ovaj umro u prvoj godini svoje službe, izabrali su odmah nakon fra Pavlove smrti fra Nikolju na njegovo mjesto.¹¹

8. Usput je u izvorima zabilježeno i nekoliko fra Nikolinih nastupa.

a) Fra Bono Benić prikazuje kako su bosanski franjevci g. 1741. zamolili Stjepana Mandžukovića da im izvadi novi ferman; prepisku s tim sebičnim i nepoštenim posrednikom prepisivao je na čisto u Kreševu – veli Benić – fra Nikola Lašvanin, agregat. Ako i jest ovdje fra Nikolina uloga sporedna, to se ipak može iz toga vidjeti da je znao za nastojanja Provincije i u njima sudjelovao.¹²

b) Godine 1743., kad je u Travniku bio vezirom Đumruk Mehmed-paša, došao je u Fojnicu njegov izaslanik (tevtiš) da pregleda – nema li u samostanu nešto sagrađeno preko onoga što je već ranije postojalo. Iako on nije ništa našao, fojnički kadija nije htio franjevcima izdati sudsku potvrdu (ilam) da su fratri pravi... Kad su se oni zbog toga potužili paši, on ih baci u zatvor a kasnije izvede na suđenje. Nakon toga paša imenuje novo povjerenstvo da ponovno pregleda samostan. Iako se ni tada nije našla nikakva nepravilnost, iako su fratri, skupa s fra Nikolom, dokumentima dokazali da su sve podvale lažne, ipak su sve fratre, i biskupa i njegova tajnika, strpali u zatvor. Medu zatvorenim bio je tada i fra Nikola. Ostali su pet dana u

¹⁰ Isp. Benić, fra Bono: *Ljetopis suteškog samostana*, Sarajevo, 1979. za godine 1743. i 1745. (str. 141 i 61).

¹¹ Na navedenom mjestu, str. 61.

¹² Na navedenom mjestu, str. 141.

zatvoru. Spasili su se zahvaljujući velikom mitu („crn obraz jasparam”, veli fra Nikola); uz mito sve tri samostana platila su globu; Benić veli da je svaki samostan dao po 1200 groša (tj. po 300 mletačkih zlatnika).¹³

c) Godine 1746. ponovno se susrećemo s fra Nikolom; ovaj put zbog optužbe fojničkog kadije Krivića i još nekih, da su fratri novo usadili kameni križ na grobu fra Mije Kumića, umrlog od kuge 1743. Najprije su zatvorili dvojicu u Fojnici, a kad su se fratri i fojnički katolici potužili paši u Travniku, on ih je zatvorio a ujedno poslao ljude da se stvar izvidi. Pred tim povjerenstvom, sastavljenim od pašinskih ljudi i fojničke uleme, branio je fratarsku stvar fra Nikola: dokazao je da je istina ono što su Turci nijekali – da je groblje na fratarskoj zemlji, da je križ tu bio usađen od starina i da nije na putu. Unatoč tome, odveli su gvardijana, vikara i meštra u zatvor u Travnik s još nekim. Fra Nikola u svom *Ljetopisu* veli: „dok tu staše, težak strah podnesoše, ne samo oni, nego i mi, zašto (tj. jer) se rađaše po svaki način, da paša komu od fratarata glavu uzme”. – I ovaj put trebalo je dati silan novac, kako to svjedoči Benić.¹⁴

d) U vrijeme kad je fra Nikola bio kustos bila je porasla napetost između prekosavskog i tzv. turskog dijela bosanske franjevačke provincije. Franjevci pod turskom vlašću osjećali su se zapostavljeni i unutar svoje prostrane provincije. Zato su u prvoj polovici 1748. otišli bivši provincijal fra Filip Lastrić, Očevec, skupa s tadašnjim kustosom fra Nikolom Lašvaninom, preko Kranjske i Štajerske u Beč, s namjerom da caru predoče „razne poteškoće i potrebe” bosanskog dijela Provincije. Koliko su tamo imali uspjeha, nije poznato; zna se da su odatle krenuli pravo u Osijek, gdje se u kolovozu 1748. održavao kapitul.¹⁵

¹³ Isp. ovaj *Ljetopis* pod godinom 1743; govoreći o suđenju u Fojnici, pred pašnim ljudima, o ovoj zgodi, fra Nikola veli „mi rekosmo” (u prvom licu), što je kod njega vrlo rijetko. – Isp. također Benićev *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 63. i 142–3.

¹⁴ Benić, fra Bono: *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 149. i ovaj *Ljetopis* pod godinom 1746.

¹⁵ Benić, fra Bono: *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 63 s.

9. Nedugo iza toga, fra Nikola je umro. Zaželio je, u ljeto 1750. da posjeti svoju rodbinu u Jajcu pa se, kad je tamo došao teško razbolio i u jajačkom župskom stanu 2. rujna 1750. umro. Bio je pokopan u staroj crkvi sv. Ivе u Podmilačju kraj Vrbasa, sedam kilometara nizvodno od Jajca. U fojnički nekrologij pod gornjim datumom upisana je o njegovoj smrti relativno obilna bilješka: „U jajačkom župskom stanu preminuo je p. o. Nikola iz Lašve, bivši kustos Provincije u ono vrijeme dok se ona još nije bila odijelila od Kapistranske. Bio je ozbiljan muž i vršio redovničke propise. Bio je obdarjen velikim znanjem ali i ne manjom razboritošću dok je upravljao drugima. Naredivao je tako umjereno da su se podložna braća osjećala ne samo prinuđena nego i ponukana da izvrše naredbu, kad bi vidjela njegovo ozbiljno a ujedno blago lice. Iako je volio samostanski život, ipak je poželio vidjeti svoje, pa se stoga zaputio u Jajce, gdje je na smrt obolio i, primivši sakramente sv. Crkve, požurio se k vrhuncu prave časti. Njegovo tijelo počiva, zakopano u kripti, u crkvi sv. Ivana Krstitelja”.¹⁶

10. Kakav je čovjek bio fra Nikola Lašvanin?

O tome možemo izreći samo malo povrh ovoga što smo već naveli iz fojničkog nekrologija. Da je bio prijatan drug, znamo iz Benićeva svjedočanstva, koji se tako izražava o njemu govoreći o njegovom putovanju s fra Filipom Lastrićem u Beč.¹⁷

O njegovom znanju možemo steći neki uvid čitajući njegovu kroniku, gdje se dobro zapaža s kojim je stvarima upoznat a s kojima nije. U njegovo obrazovanje pored teologije ušlo je osrednje poznavanje klasične starine, uz dobro vladanje latinskim i talijanskim jezikom. I svojim materinskim jezikom Lašvanin piše lijepo i dosljedno, držeći se ujednačenog načina govora i pravopisa. O daru pričanja svjedoče oni odlomci njegovog ljetopisa u kojima on ima prilike da se razmahne u izlaganju. Međutim, unatoč zanimljivosti i reljefnosti, on ipak uvijek ostane stvaran i objektivan. Značajno je da on – u

¹⁶ Jelenić, dr. J.: *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo, 1916., (Uvod) str. 2.

¹⁷ Benić, fra Bono: *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 63.

vrijeme kad se u kulturnom svijetu još nije bio probudio interes za narodne pjesme – bilježi dvije takve pjesme (iako skromne vrijednosti) na našem i jednu (znatno ljepšu) na latinskom jeziku. Bilježio je i praktične naputke o kalemljenju voća, o pravljenju crnila; sigurno je da to ne bi zapisao, da mu to nije bilo potrebno za njegovu praksu. Isto tako, okolnost da je u *Ljetopisu* zapisao stanice svoga putovanja u Italiju 1726., kao da govori za to da se htio prisjetiti ili prisječati doživljaja na tom putovanju.

Od drugih crta njegova karaktera može se istaknuti njegova religioznost, njegovo veliko pouzdanje u molitvu, kojoj on pripisuje izbavljenje iz velike nevolje.¹⁸

U tu crtu lijepo se uklapa i njegova redovnička ozbiljnost: ozbiljno shvaćanje redovničkog i svećeničkog poziva, zbog kojega Benić o njemu veli da je „čovjek vrijedan svakog poštovanja“.¹⁹

Ovaj skromni prikaz Lašvaninova lika dopunit će se dok budemo prikazivali njegovo djelo, njegov *Ljetopis*.

II. – Ljetopis

Naziv „ljetopis“ ne odgovara u potpunosti djelu fra Nikole Lašvanina. Glavni dio toga djela svakako je ljetopis ali u njemu ima i znatan broj drugih priloga, tako da bi ga čovjek radije okrstio imenom zbornika. Upravo ta njegova složenost i jest najupadnija i najvažnija njegova crta pa ćemo od nje i početi prikaz Lašvaninova djela.

1. Od čega se sastoji Lašvaninov *Ljetopis*?

Jelenić ga je podijelio u osam dijelova odn. odsjeka.²⁰ Ta je podjela, ako je malo ispravimo, sasvim dobra i mi ćemo se nje i u ovom izdanju držati. To je uputno i radi toga da se drugčijim oznakama dijelova ne bi stvorila nepotrebna zbrka.

Evo u čemu bi trebalo ispraviti Jelenićevu podjelu. Jelenić dijeli *Ljetopis* na I. i II. dio. U prvi stavlja događaje od početka svijeta do

¹⁸ Isp. ovaj *Ljetopis* pod godinom 1744. (pri kraju).

¹⁹ Benić, fra Bono: *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 61.

²⁰ Jelenić, dr. J.: *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo, 1916., str. 2–3.

Kristova rođenja. Drugi dio on dalje dijeli na odsjeke: A, B, C, D, E, F, G, H. – U odsjek A stavlja on događaje od Kristova rođenja do 1690. Međutim, ovaj odsjek A po svemu je nastavak I. dijela pa ga ne treba od njega odjeljivati; osim toga, I. dio iznosi svega 15 stranica rukopisa pa se lako može pripojiti odsjeku „A“ II. dijela. Upravo to sam ja učinio pa sam sve skupa označio kao odsjek „A“. Za ostale dijelove zadržavam Jelenićeve oznake.

Jelenić nije u svom izdanju obuhvatio nekoliko sitnijih priloga koji se nalaze u rukopisu. Ja ih donosim i sve ih stavljam pod dio „H“. Svaki dio radi veće jasnoće treba dobiti svoj naslov; budući da je dodat od redaktora, on dolazi u ravne zgrade.

Prema tome čitavo se djelo dijeli na sljedeći način:

1. dio A – /Opći ljetopis – od početka svijeta do 1690. n. e./
(u izvorniku: od 1. do 88. stranice)
2. dio B – /Bosanski ljetopis – od 1682. do 1750./ (u izvorniku: od 89. do 114. stranice)
3. dio C – Kako je Bosna pala u ropstvo, na latinskom jeziku, uz dva mala priloga pisana bosančicom, (u izvorniku: od 129. do 138. str.)
4. dio D – /Građa za ljetopis Bosanske franjevačke provincije – od 1523. do 1771./: (u izvorniku od 139. do 143. stranice)
5. dio E – /Posebni ljetopis – od 1300. do 1679 g./ (od 145. do 155. str.)
6. dio F – /Dva dekreta, navodno iz vremena kralja Tome/ (od 155. do 157. stranice)
7. dio G – /Građa za ljetopis bosanskih biskupa i Smrt fra Petra Lašvanina/ (od 158. do 162. stranice)
8. dio H – /Razni sitniji prilozi/
 - a) Turske poslovice i izreke (str. 171.)
 - b) Pjesma budimske kraljice (od 172. do 173. str.)
 - c) Način kalemit voće (173. str.)
 - d) Put u Italiju i natrag (nepag. 1. i 2. str.)
 - e) Kako idu novci po Ungariji (nepag. 2. str.)
 - f) Kako se pravi crnilo? (nepag. 2. str.)

Ovi su dijelovi, kao što se vidi, između sebe vrlo nejednaki: dok dio „A“ iznosi 50% čitavog pisanog teksta, dotle dijelovi „D“, „G“,

„H” iznose po 3%, a „F” samo 2%. Drugi po veličini dio jest „B”, koji čini 19% teksta, treći je „C” odn. „E”, koji iznose po 7%.

2. Drugo važno pitanje koje moramo sebi postaviti jest: koji su Lašvaninovi izvori? Već prema tome kako odgovorimo na to pitanje, moći ćemo ocijeniti značenje i vrijednost i pojedinih dijelova i cjeline. Pokušat ćemo odgovoriti po dijelovima.

a) Prvi i najveći dio rađen je, bez ikakve sumnje, po ugledu na Vitezovićevo djelo „Kronika aliti szpomen vszega szvieta vikov”, koje je izišlo u Zagrebu, prvi put 1696. a drugi put 1744.²¹

Možda se nekome čini nevjerojatnim da se bosanski pisac 18. stoljeća služi djelom pisanim kajkavskim, dakle njemu teškim za razumevanje, kao svojim izvorom. Međutim, tisuće paralela i slaganje teksta, nerijetko do u pojedine riječi, moraju svakoga uvjeriti da je Lašvaninu kao predložak služilo Vitezovićevo djelo. To osobito uvjerljivo pokazuju Lašvaninove pogreške nastale na pogrešnom shvaćanju kajkavskog teksta. Za godinu 1198. Vitezović piše: „Henrik Czeszar Nemski... je... posztavil Zapovednika Erseka Moguntinszkoga...” a Lašvanin donosi zadnje dvije riječi u obliku: „Hercega moguntinsko- ga”. „Ersek” (č. eršek) je mađarska riječ i znači „nadbiskup” a ne „herceg”; da je Lašvanin donio upravo oblik „herceg”, moguće je protumačiti samo jezičnom ovisnošću o kajkavskom tekstu. Ili, da uzmemo drugi primjer, g. 279. (kod Lašvanina), odn. 280. (kod Vitezovića), Vitezović se izražava o rimskom caru: „chinivssizi sille od- preti, vumerl je”, što znači: „naredivši da mu otvore žile, umrije”. Tu rečenicu Lašvanin donosi u obliku: „čineći velike sile i umri”. Ili, kad prikazuje smrt cara Komoda, Vitezović veli uz godinu 181. da je bio „od szvoje hotnicze zadavlyen” (to jest: „zadavila ga je njegova priležnica”). Lašvanin to prevodi: „od svoje volje bi zadavljen”. Daljnih dokaza za ovisnost jednog o drugome nije valjda potrebno navoditi.

²¹ Naziv drugog izdanja malo se razlikuje od prvog: *Kronika aliti Szpomenek vszega szvieta vekov*. Ja sam se služio ovim drugim izdanjem iz sutješke samostanske knjižnice. Inače ovo drugo izdanje daleko je kajkavskije i prošireno do godine 1744. Postoji i treće izdanje iz 1762., koje nisam imao u rukama.

Prema tome, što je dio „A” Lašvaninova *Ljetopisa*? Kratko rečeno: to je donekle slobodna prerada Vitezovićeve *Kronike*, često jednaka prijevodu. Istina, Lašvanin u svom *Ljetopisu* ispušta mnoge godine; 138 godina sa svojim događajima Lašvanin je naprsto u cijelosti izostavio a kod nekih drugih godina, koje navodi, on je izbacio znatan dio događaja; međutim, u onom što donosi, on pokazuje sadržajnu a negdje i izričajnu ovisnost o Vitezovićevoj *Kronici*. S obzirom na sadržaj, dakle, ovaj dio Lašvaninova *Ljetopisa* ne predstavlja korak naprijed. Lašvanin je to i sam priznao kad je rekao da je uzeo svoje podatke „od drugih”.

Ta Vitezovićeva *Kronika* sa svoje strane opet je dobrom dijelom preuzeta *Kronika zagrebačkog kanonika Antuna Vramca (Kronika vezda znovich zpravliena Kratka Szlouenzkim izezikom)*, izdana godine 1578. u Ljubljani; ponovno se pojavila na svjetlo dana u izdanju Jugoslavenske akademije.²² Prednost Vitezovićeve *Kronike* nad Vramčevom jest u tome što Vitezović znatno nadopunjuje Vramca čak i u starijem dijelu i povrh toga dodaje događaje čitavog stoljeća i to opširno obrađene. Na taj način, kao što se vidi, u Lašvaninu *Ljetopisu* (dijelu „A”) nalazi se posredno i Vramec. – Odakle je Vramec crpio podatke za svoju kroniku, nije razjašnjeno; vjerojatno dobrim dijelom iz mađarskih kroničara i historičara.

Da bi čitatelj imao jasniju predodžbu o tome kako se odnose jedan prema drugome Vramec, Vitezović i Lašvanin, donosimo sljedeći primjer teksta za godinu 2737.

Vramec: Nikostrata Sena ali Kamentes vuchena vpizme poetissa, diachke litttere iezt ona na latine v Rime nasla i zmizlila, kemi zada siuemo i pisemo vszi.

Vitezović: Nikostratova sena, ali Kamentes, vuchena vu piszmu y drechna Popevacha, Diachke *Litterae*, aliti szlova na Latineh je zmislila, z-kemi vezda sivemo, y pissembo veksinum.

²² Isp. Antonii Vramec: *Kronika. Prooemio de vita operibusque scriptoris praemissio digessit Vjekoslav Klaić, Zagrabiae 1908. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. XXXI, izdanje JAZU.*

Lašvanin: Nikoštrata žena, ali Karmente, mudra i naučna, iznajde latinska slova, kojim i sad pišemo.

Donekle slično kao Lašvanin, samo nekoliko puta kraće, donio je Vitezovića *Kroniku* i fra Andrija Kačić Miošić u svojoj *Korabljici* pa dijelom i u svom *Razgovoru ugodnom*.²³ Ipak se kod Kačića više radi o mnogim izvacima negoli o pravom prenošenju ovog djela.

b) Za drugi dio „B”, koji smo nazvali „Bosanski ljetopis”, lako je odgovoriti odakle potječe, jer nam je to rekao sam Lašvanin. Preuzeo ga je najvećim dijelom iz bilježaka fra Stjepana Margitića. Razlika u mišljenju, jeziku i stilu odmah se oštro zapaža prema svim drugim dijelovima. Tu se radi o folklornom materijalu, koji je Margitiću kao pučkom propovjedniku odgovarao; jezik je daleko više ijekavski, obiluje dugim imperfektima (npr. „dadijaše”) i ima daleko više pričanja u prvom licu.

Teškoću predstavlja to što ne znamo točno dokle seže Margitićev tekst i što nemamo mogućnosti porediti Margitićeve bilješke (jer nam nisu sačuvane) s Lašvaninovim tekstrom. Ivan fra Franjo Jukić napisao je doduše da je video Margitićev *Ljetopis*, „svezan zajedno” s *Ljetopisom fra Nikole u Kraljevoj Sutjesci*, ali to se očigledno odnosi na ono što je Lašvanin uključio u svoj *Ljetopis* iz Margitića, dakle na Lašvaninov autograf.²⁴ Sam je Lašvanin rekao da je podatke za ovaj dio našao „donikle” u Margitića. Moglo bi se s dosta vjerojatnosti tvrditi da je Margitićev tekst reproduciran u prikazu godina 1682., 1688., 1690., 1696., koji je donesen vrlo opširno.

Sljedeće godine, tj. od 1697. do 1731., koje su obrađene vrlo kratko, uzeo je vjerojatno prema nekim drugim samostanskim bilješkama; taj prikaz iznosi u svemu oko četiri stranice izvornika. Od 1731.-bis pa do 1750. uključivo, Lašvanin je pisao prema vlastitom iskustvu (oko 22 stranice rukopisa). To i jest u stvari srce Lašvanino-

²³ Isp. *Djela Andrije Kačića Miošića*, priredio za štampu T. Matić (Stari pisci hrvatski, sv. XXVIII – Korabljica, isp. str. 231–3, 251–278, 280–5 a tako ponegdje i ranije; sv. XXVII – Razgovor ugodni, isp. str. 108–118 i drugdje).

²⁴ Jukić, Ivan Frano: *Bosanski prijatelj* I, str. 32; u Sabranim djelima, Sarajevo, 1973., sv. II, str. 55.

ve kronike i tekst na kojem možemo upoznati Lašvanina-čovjeka, pisca i kioničara. Na ovaj dio osvrnut će se i kasnije.

Dio „B” sačuvao nam je, dakle, Margitića tekst, makar i okrnjen, i pružio izvor iz prve ruke u svom kasnjem tekstu.

c) Dio „C” „Kako je Bosna pala u ropstvo” (*Bosna captiva*) samo je prepisano malo djelo na latinskom jeziku o zadnjim danima bosanskog kraljevstva, o uzrocima i načinu njegova pada. Lašvanin je sam pri koncu naveo izvor: „u Trnavi, Tiskom Akademijine tiskare, po Henriku Geiću, godine 1712.” Benić, a možda i sam Lašvanin, smatrao je da je taj tekst napisao Henrik Geić (Geich), iako je Geić samo nakladnik ili predstavnik tiskare. Druga ruka je kasnije napisala uz Lašvaninovu napomenu dodatak da je to djelo izvadak iz Tuberonove *Povijesti svoga vremena*. U stvari, pravi je pisac i ovdje Pavao Vitezović i točan naslov njegova djela glasi: „Bosna Captiva, sive regnum et interitus Stephani ultimi Bosnae regis, opere Eq. Pau. Ritter. Tyrnaviae, Typis Academicis per Joannem Henricum Geich, Anno M.DCC.XII”.²⁵

Vitezović je pisao to djelo prema prikazu bizantskog historičara Halkokondilasa, dopunivši ga podacima iz ostalih povjesničara i iz narodne predaje. Gore navedena napomena, koju je netko unio u Lašvaninov autograf, o Tuberonovu autorstvu ovog djela, nije točna. Tuberon, ili bolje: Ludovik (Alojzije) Crijević, latinski: Cerva ili Cervarius, pisac je djela *Commentarii de rebus eius temporibus gestis*, od kojeg se prvo izdanje pojavilo 1596. u Frankfurtu na Majni a treće, kojim sam se i ja služio, u Dubrovniku, 1784.²⁶ U tom se djelu pretežno govori o Ugarskoj i Italiji a daleko manje o našim krajevinama; nigdje u njemu nema ništa što bi, makar izdaleka, sličilo prikazu u djelu „Bosna captiva”.

²⁵ Isp. Klaić, Vjekoslav: *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića* (1652–1713), Zagreb, 1914. – *Djela Pavla Vitezovića* (1652–1952) – Izložba, Zagreb, 1952., str. 22, br. 44. – To malo djelo, na žalost, nisam imao u svojoj ruci.

²⁶ Naslov ovog izdanja glasi malo*drukčije od onog prvog, gore navedenog: *Ludovici Cervarii Tuberonis*, Patritii Rhacusini ac Abbatis Congregationis Melitensis COMMENTARIA SUORUM TEMPORUM, Rhacusii, Ex Typographia Privilegiata Caroli Antonii Occhi, MDCCCLXXXIV.

Kome da pripišemo dva mala ulomka (oba zajedno iznose 13 i po redaka), dodana na kraju ove latinske rasprave o franjevačkoj skupštini u Veseloj Straži kod Bugojna i drugi – o Husrevbegu? Prvi se ulomak gotovo doslovno slaže s odgovarajućim podatkom u Šipračićevoj „Tabuli od ministara i kapitula,”²⁷ koji je donesen odmah na početku toga malog djela. Šipračić (fra Andrija iz Dubočca, provincial Bosne Srebrenе) pisao je tu svoju Tabulu 1684. I drugi ulomak nalazi se kod Šipračića (str. 3), ali se znatno razlikuje od Lašvaninova, tako da ne bih mogao reći da ga je on od njega preuzeo.

d) Pišući dio „D” (Grada za ljetopis Bosanske franjevačke provincije), u kojem je glavni sadržaj popis provincijala Bosanske provincije, Lašvanin se bez ikakve sumnje služio djelom fra Andrije Šipračića iz Dubočca, koje smo malo prije naveli. Lašvaninov i Šipračićev popis slazu se i u redoslijedu provincijala, i u godinama, i u ispuštanjima. Što je najvažnije: napomene o događajima za vrijeme pojedinih provincijala mnogo puta gotovo su doslovce istovjetne. Tako je to, da navedemo par primjera, kod provincijala Baličevića (1587), Čakalovića (1608), Bilavića (1611), Ivkovića (1617), Brguljanina (1632), Brajkovića (1635), Maravića (1638), Trnovčanina (1653), Dulđerovića (1656), Miletića (1662), Guganovića (1672) i Kamengrađanina (1675). Izmjene su rijetke i to većinom stilskog i jezičnog značenja. Lašvanin ispušta od Šipračićeva teksta ono što mu se čini nevažnim.

Za nastavak popisa provincijala nakon 1699., koji je u autografu napisan drugom rukom, možemo pretpostaviti da je u cjelini uzet iz Lastrićeva *Pregleda starina Bosanske provincije*, budući da se u svemu slazu; kao izvor taj dio i nije više važan, jer za te provincijale imamo mnogo potvrda s drugih strana.²⁸

²⁷ Isp. *Tabula od ministara i kapitula*. Jedan rukopisni primjerak nalazi se u suteškom samostanu (najsažetiji i vjerojatno najbliži originalu) a drugi u Đendešu (Gyöngyes) i u Šibeniku; isp. *Glasnik Zemaljskog muzeja*, g. 1917., str. 6.

²⁸ Isp. studiju Dr. fr. Juraj Božitković: *Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala (1339–1735)*, Separatni otisak iz Franjevačkog vjesnika za 1934. i 1935., Beograd, 1935., str. III–IV i pod godinama koje odgovaraju Lašvaninovom popisu (1523, 1568. i dalje). Usporedi s tim djelom i novije: Dr. o. Dominik Mandić: *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968., str. 153 ss.

e) Za dio „E” ili Posebni ljetopis, koji teče paralelno s onim donesenim u dijelu „A” (od godine 1300. pa dalje) izvor je gotovo u cijelosti tzv. „Fojnička kronika”, iako sam Lašvanin veli da ga je izvadio iz „različih starih rukopisa”. „Fojničku kroniku” objavio je u njezinom prvom, čisto kraljčarskom, dijelu, koji je za nas ovdje važan, Ćiro Truhelka u XXI. svesku „Glasnika Zemaljskog muzeja” u Sarajevu za godinu 1909. i to skupa s 15 faksimila (str. 443–460, osim faksimila). „Fojnička kronika” knjiga je 4° formata, uvezana u pergamenu, a čuva se u fojničkom samostanskom arhivu. Pisana je u kraljčarskom dijelu bosančicom na petnaest strana. Pred njom i iza nje nalaze se drugi prilozi, uglavnom dekreti crkvenog sadržaja, pisani malim dijelom bosančicom a daleko više ih je sastavljeni na latinskom i talijanskom jeziku.²⁹

²⁹ Ćiro Truhelka opisao je ovaj kodeks samo koliko se tiče Fojničke kronike (Isp. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* za g. 1909; str. 443–5). Budući da preostali sadržaj nije nigdje opisan, pokušat ću da to ovdje iznesem. – Paginacija je novijeg datuma i ide od 1. do 110. str. s prednje strane knjige; sa stražnje strane ide nova paginacija od 1. do 11. stranice. Između tih dviju paginacija nalaze se još 24 lista (48 stranica), koje nisu ni ispisane ni paginirane. – Na 1. str. nalazi se popis gvardijana fojničkog samostana; na 3–5. str. popis provincijala Bosanske provincije (bez opaski, osim uz godine 1659., 1662. i 1666., s kojom i završava; 6–18. str. su prazne. Na 19–23. str. zapisana su imena nekih koji su stupili u franjevački red; 24–32. str. su prazne. Na 33–49. str. zapisana je već spomenuta Fojnička kronika (bosančicom pisana); na 50. str. navodna povelja Aleksandra Velikoga „plemenitomu narodu slovenskomu”; na 51–55. str. navodni dekreti Stjepana Tome o manihejcima i sazivno pismo „zadnjeg kralja Tome” (na latinskom); na str. 56–63, 67., 76. dekreti Propagande vezani uz sporni kapitol 1662., na kojem je izabran za provincijala fra Franjo Miletić (latinski odn. talijanski pisani); na str. 64–75. dekreti Propagande o drugim stvarima (npr. odgovori na upite makarskog biskupa Lišnjića, odgovori pa i ukori bosanskom biskupu, odredba da bosansko redovničko starještvo smije predlagati kandidate za biskupa i da provincijal vrši službu apostolskog vikara do izbora novog biskupa), dopis starještva Provincije braća (1668) da se ne obraćaju drugim biskupima da bi dobili vikarije, da ne smiju pribavljati sebi službe nepropisnim putem (bosančicom), dopis generala Reda da Bosna Srebrena smije sebi birati vizitatora. Na str. 76–91. nalaze se tri papinske konstitucije i dva dopisa pape Benedikta XIII.; na str. 92–101. odružnica generala o. Josipa iz Evore svoj braću svoga Reda; na str. 102. dekret Propagande od 1723. da tri dijela Bosanske provincije naizmjenično budu zastupljena u upravi, na str. 103. otpis Propagande da ne dopušta podjele Provincije g. 1711., ali da će se pobrinuti za pravednije sudjelovanje pojedinih krajeva u upravi. Napokon ima i jedna svjetovna bilješka: sporazum o ponovnom uspostavljanju mira između austrijskog cara Karla VI. i sultana Ahmeda, dvije godine nakon

Ta kronika, kako iz samog njezina teksta proizlazi, pisana je šezdesetih godina XVII. stoljeća; pod godinom 1662., gdje se govori o fra Josipu Vitanoviću, kaže se da su ga zatvorili „sad šesto godište”, pa izlazi da je taj dio pisan 1669. izuzevši, naravno, zadnju bilješku pod 1697. godinom. Pjesmu pod tom bilješkom fra Mijo Batinić pripisuje fra Stjepanu Margitiću, bio na suđenju o kojem govori pjesma (isp. Fra M. Batinić: *Djelovanje franjevaca*, sv. II, Zagreb, 1883., str. 174).

Budući da je slaganje između Fojničke kronike i Lašvaninova dijela „E” toliko da nitko razuman ne može posumnjati u ovisnost ovog drugog o prvome, napomenut ćemo samo ono u čemu se Lašvanin odvaja od Fojničke kronike. On ponegdje daje glose (npr. za g. 1512. „side na taht i uze carstvo”), da bi učinio izlaganje jasnijim ili dramatičnjim (isp. g. 1378. ili 1453.). Ponegdje on doda značajne dodatke ali nerijetko i skrati tekst predloška ili preskoči određene opise, jer zna da je to u „Općem Ijetopisu” „lipše vrženo”, kako se on izražava kad na taj opis upućuje npr. uz godinu 1541). Napokon, on nešto i u cijelosti ispusti, jer smatra nevažnim (npr. pojavu „komarica”, uz godinu 1542).

I tu se, dakle, radi o slobodnoj preradi postojećeg teksta, koja samo ponegdje sadržajno proširi tekst a s obzirom na jezični izraz dopušta auktor sebi mnogo slobode. Najvažniji Lašvaninovi dodaci u ovom dijelu jesu dvije narodne pjesme „o paćari” (grčkom patrijarhu), koje je on, po svoj prilici, čuo negdje u narodu ili možda zatekao zapisane u samostanskom arhivu.

f) Dio „F” su dva latinski pisana dekreta kralja Stjepana Tome. Prvi govori o zaključcima skupštine bosanskog kraljevstva u Konjicu, a drugi, iz Prištine, sadrži poziv na rat protiv Turaka. Jedan i drugi su

Karlovačkog mira (oko 20 članaka); to je doneseno na str. 104–106. Rukopis se s prednje strane završava raznim oprostima iz 1746. (na str. 107–109). – S druge strane knjige nalazi se „Inventar manastira familie visov/ačkih/ fratara Male Bratje od obsluženja Provincie Bosanske, koja sada Pribiva u N (tj. u Šibeniku) kod crkve sveoga Lovrenca, koji /inventar/ čini učiniti čineći vižitu o. m. p. fra M. M. /Franjo Miletić/ na 1664. novbra 29” (od str. 3–7). – Zatim dolaze neke vrste dnevničke bilješke, koje je napravio spomenuti fra Franjo Miletić, provincijal, pri pohodu samostana sv. Marije u Šibeniku (26. XI. /1664/) (na str. 8. i 9) i jedan akt generalne kurije o zahvalnosti papi Inocentu XIII. (str. 10).

falsifikati, koje je napravio fra Luka Vladimirović s ciljem da se ime Velimirović ili Vladi/i/mirović nađe među imenima bosanske vlastele. Fra Luka se služio raznim pseudonimima da bi što uspješnije proturio svoje krivotvorine: Plinius Narentinus, Dionysius Venetus, Pietro Sviloevich Ongaro, Norinije Starograđanin. Dovoljno lažno zvuči i sam tekst, da se i ne govori o ishitrenim podacima (bosanski kralj izdaje povelju godine 1464!) i o podacima koji drugdje nisu potvrđeni i zapravo su nemogući. Već je fra Filipu Lastriću bilo jasno da se kod Norinija radi o izmišljenim navodima.³⁰ – Oba ova latinska dokumenta donosi i fra Andrija Kačić Miošić i to i u *Razgovoru ugodnom* i u svojoj *Korabljici*,³¹ nimalo ne sumnjujući u njihovu autentičnost. Prvi dekret (Protiv krivovjernika) i još jedan o istraživanju krivovjerja donio je i fra Filip Lastrić a nalaze se i po drugim zbirkama.³²

O njima nije potrebno dalje govoriti.

g) Dio „G” (Građa za Ijetopis bosanskih biskupa) uzeta je kao i dio „E” znatnim dijelom iz Fojničke kronike. Iz nekog drugog izvora a ne odatle uzet je dugi i vrlo lijepi prikaz života i lika fra Matije Benlića, zatim prikaz fra Marijana Lišnjića i fra Nikole Ogramića. Dvojicu apostolskih vikara (fra Matu Delivića i fra Pavla Dragičevića) prikazao je kao svoje suvremenike na temelju vlastitog iskustva. Isto tako samostalno je opisao smrt fra Petra Lašvanina, i taj opis predstavlja vjerojatno najljepši dio čitavoga spisa.

h) Dio „H” kratak je ali raznovrstan: šest priloga iz raznorodnih područja. Prilog „a” (Turske poslovice i izreke) vjerojatno je rezultat vlastitog skupljanja, budući da u ovoj sićušnoj zbirci nalazimo i poslovice i izreke. Ako je Lašvanin te izreke ipak odnekle preuzeo, njegova grafija ne smije nas zavesti na krivi trag. To što on označava glas „š” sa znakom „sc” (npr. duscman), ili glas „č” sa znakom „cs” (npr. csikan) ne znači da se radi o sjevernom izvorniku, jer Lašvanin pone-

³⁰ Pregled starina Bosanske provincije, Sarajevo, 1977., str. 125–126, 151–152.

³¹ Isp. Djela Andrije Kačića Miošića, izd. Jugoslavenske akademije (Stari pisci hrvatski, sv. XXVII, Zagreb 1942, str. 205. i sv. XXVIII, Zagreb, 1945, str. 279 s, 282).

³² Pregled starina Bosanske provincije, Sarajevo, 1977., str. 151 ss (Ancona 1776, p. 103–5); Fojnička kronika, str. 51 ss.

kad potpisuje tako i svoje ime. Radi se, međutim, o dvadesetak izreka i poslovica pa pitanje podrijetla ovdje i nije posebno važno.

Prilog „b” (Pjesma budimske kraljice) očigledno je latinski prijevod narodne pjesme. Radi se o rimovanom desetercu, s poredbama i načinom mišljenja narodnih pjesama. To će vjerojatno biti jedna od naših narodnih pjesama prevedenih na tudi jezik a tko je prevodilac (da to nije možda sam Lašvanin) zasad se ne zna. Znamo da je znatno kasnije fra Emerik Pavić prevodio Kačićeve pjesme na latinski.³³ Po literarnoj vrijednosti ova pjesma spada među dobre primjerke narodne poezije, iako je latinska diktacija ponegdje tvrda i nepoetična (isp. prozaični izraz: „*dempto solo servo Michaele*”, ili „*Suum conceptum ei explanabat*”) a negdje grijesiti protiv ritma (npr.: „Non vidiisti nec Regem nec Turcas”, gdje je „Re” u „Regem” nenaglašeno a „gem” naglašeno).

Pjesmu s istim motivom objavio je, desetak godina iza Lašvaninove smrti, fra Andrija Kačić Miošić u svom *Razgovoru ugodnom* (1759).³⁴ Pjesma je kod Kačića znatno duža (167 redaka nasuprot Lašvaninovih 102) i puna je faktografskih detalja. Jedan od glavnih naglasaka u toj Kačićevoj pjesmi stavljen je na kritiku redovnika i biskupa – što se mijesaju u vojne poslove a ne drže se svog, duhovnog, područja („Fratar ima čuvat manastira – Biskup činit dilo od pastira”). Za razliku od njega, kod Lašvanina je pjesma o budimskoj kraljici puno poetskija i bliža narodnom načinu doživljavanja. I u formalnom pogledu ova pjesma stoji znatno iznad Kačićeve, jer je najvećim dijelom rimovana u distisima i to, uz neke izuzetke, dosta spretno. Za svoju pjesmu Kačić veli da ju je napravio prema Sagredu; za pjesmu budimske kraljice, čini mi se, to ne možemo reći, iako i Kačić i Lašvanin spominju kralja, kraljicu, njezin san, slugu Mihovila, budimske krčme i djevojke, i predavanje ključeva grada Budima Turcima; ako se pisac te pjesme ipak poslužio

³³ O tome da je Emerik Pavić prevodio Kačića, isp. već citirana *Djela Andrije Kačića Miošića*, sv. XXVII, str. XXXII (Uvod).

³⁴ Isp. *Razgovor ugodni*, Pisma 53. Od kralja ungarskoga, Ludovika imenom, kako pogibe na Muačkom polju boj bijući s carem Sulemanom na 1526. Stari pisci hrvatski, sv. XXVII, str. 365 ss.

Sagredom, on je prema njemu bio sasvim slobodan, jer je sve podredio estetskoj cjelini i dojmu.

U Bogišićevoj zbirci narodnih pjesama³⁵ ima jedna pjesma sa sličnim motivom (O smrti kralja Vladislava), spjevana na način bugarštice. Ipak, bilo bi neozbiljno dovoditi Lašvaninovu pjesmu u bilo kakvu ovisnost o toj pjesmi. Ono u čemu se podudaraju, samo je opis kataklizmičkih pojava u prirodi i primjena tih slika na sudbinu kralja i države. Nasuprot tome, razlike su odviše velike: Bogišićeva pjesma ima samo 28 stihova (u šesnaestercu) sa 14 refrena; nema nikakva pokušaja pravljenja slikova; nigdje nema spomena o glavnoj ličnosti – o budimskoj kraljici ni o sluzi Mihovilu a san tumači „starac Ugrin Janko”; ispunjenje dolazi neposredno nakon tumačenja sna i zbiva se vrlo brzo.

Prilog „c” (Način kalem it voće) ima svega četrnaest redaka i vjerojatno je sažetak onoga što je Lašvanin čuo od kakvog iskusnog voćara.

Prilog „d” (Put u Italiju i natrag, g. 1726) opseže jednu i po stranicu. Ispisan je Lašvaninovom rukom i gotovo je sigurno bilježenje vlastitog putovanja. Šteta je što se ono ograničava na samo nabranje putnih postaja.

Prilog „e” (Kako idu novci po Ungariji?) također je Lašvaninova originalna bilješka. I ona je vrlo malena, svega jedna petina stranice.

Prilog „f” (Kako se pravi crnilo) iznosi svega tri retka i napisan je talijanski pa je sigurno uzet kao recept iz neke talijanske knjige.

3. Kad je pisan ovaj *Ljetopis*?

Godinu kad je započeo pisati svoj ljetopis Lašvanin nije naznačio. Na prvoj stranici iza okvira, naknadno (g. 1882), napisano je da je on započet 1726. Vjerojatno je pisac tog naknadnog naslova bio potaknut datumom koji je stavljen uz popis postaja putovanja u Italiju; „7. aprila 1726”. Ta bilješka, međutim, nema nikakve sadržajne veze s ostatim rukopisom a i po crnilu se razlikuje od ostalog pisma, iako je, sigurno, i nju pisala Lašvaninova ruka. Kad je, dakle, pisan ovaj *Ljetopis*?

Za dio „A”, koji je najveći, ne može se ništa zaključiti, osim da je napisan prije dijela „B”. Za dio „B” imamo indicija u rukopisu da je

³⁵ Bogišić, V.: *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa* (Glasnik Srpskog učenog društva, Drugo odjeljenje, knjiga 10, Beograd, 1876., str. 77–78).

pisan tridesetih i četrdesetih godina 18. stoljeća. Pod godinom 1690-bis nadostavlja Lašvanin na Margitićevu bilješku o kupovini livate zvane Drin svoju napomenu: „I tom se livadom i sad, to jest na 1738. služi manastir”. Događaje iz četrdesetih godina toga dijela očito je pisac morao zapisivati iza kako su se dogodili pa se negdje vidi i razmak između događaja i zapisivanja. O događaju koji se dogodio 27. XI. 1748. piše on koncem ožujka 1749. Zadnju bilješku od 5. VI. 1750. unio je fra Nikola mjesec ili dva prije svoje smrti.

Za ostale dijelove datume Lašvaninovog zapisivanja i nije važan. Važno je kad su nastali izvori iz kojih je njih Lašvanin crpio. To vrijedi napose za prvi odsjek dijela „B” (Margitićev dio), zatim za „E” (Posebni ljetopis) i „G” (O bosanskim biskupima). Prvi od njih potječe s kraja 17. stoljeća, a drugi i treći („E” i „G”) iz šezdesetih ili sedamdesetih godina 17. stoljeća. O sitnim dijelovima („D”, „F”, „H”) nemamo pobližih podataka pa ih smještamo između 1726. i 1750. Sigurno je da je spis „Kako je Bosna pala u ropstvo” pisao nešto ranije nego mnoge događaje četrdesetih godina, jer je pred tim spisom 14 praznih stranica; on je, dakle, unesen davno prije nego što se dio „B” dovršio, vjerojatno 1730.

4. Kakva je vrijednost Lašvaninova *Ljetopisa*?

Na ovom djelu možemo razlikovati njegovu historijsku vrijednost, promatrajući to djelo kao povijesni izvor, zatim njegovu jezičnu vrijednost, koliko bilježi oblik našeg jezika u određenom historijskom trenutku na tlu centralne Bosne, i napokon, njegovu književnu vrijednost.

a) Lašvaninov *Ljetopis* kao povijesni izvor.

Iz onog što je dosad rečeno jasno je da značaj pravih izvora mogu imati samo oni dijelovi koje je Lašvanin obradio iz svoga doživljavanja ili samostalnog sabiranja grade. Za ostale dijelove, u kojima je preuzimao tuđu građu, treba se obratiti na te druge izvore, recimo na Vitezovića *Kroniku* ili na *Fojničku kroniku* itd. Prema tome kao samosvojan povijesni izvor u ovoj knjizi dolazi u obzir samo dio koji sadrži tzv. „Bosanski ljetopis” od tridesetih i četrdesetih godina 18. stoljeća i neki ulomci dijela „D”, „E” i „G”, kojih nema u već navedenim izvorima, tako napose izvještaj o Matiji Benliću i fra Petru Lašvaninu. U tim dijelovima Lašvanin je poslužio već svom suvremen-

niku fra Boni Beniću kao izvor. Uz to, Lašvanin služi danas kao predstavnik Margitićevih bilježaka, jer su se ove izgubile, pa na taj način i prvi odsjek dijela „B” može služiti kao izvor.

Drugi dijelovi imaju kulturno-historijsku vrijednost – npr. zabilježene narodne pjesme, osobito ona o budimskoj kraljici, a tako i bilješke o postajama na putovanju u Italiju.

Napokon, čitava knjiga može indirektno poslužiti historičaru kao izvor, jer mu može objasniti – što se i kako se u Bosni mislilo o prošlosti u 18. stoljeću. Ovu knjigu su, naime, u rukopisu mnogi čitali, zapravo svi koji su se u Bosni od franjevaca zanimali za prošlost pa nam ona može zorno predočiti historijsku perspektivu bosanskih franjevaca kroz jedno stoljeće i po. U tom pogledu čitavo je to djelo i danas dragocjeno.

b) Jezična vrijednost djela također je znatna. Ono pruža spis dosta ujednačenog jezika unatoč raznim izvorima kojima se Lašvanin služio. Osobito onaj dio koji je sasvim njegov odlikuje se lijepim jezikom ikavskog govora, za koji u Bosni imamo malo spomenika. Aleksandar Mladenović³⁶ obradio je – na jednom dijelu *Ljetopisa* – njegove fonetske, morfološke i sintaktičke osobine i time pružio određeni doprinos povijesti hrvatskog jezika.

U Lašvaninovu *Ljetopisu* nalazimo susret dvaju između sebe dalekih govora našeg jezičnog područja, kajkavskog i štokavskog, pri čemu kajkavski tekst služi kao predložak a bosanski pisac treba da na svoj način izrazi misao izraženu na kajkavskom (u „A” dijelu, gdje Lašvanin slijedi Vitezovićeva *Kroniku*). Duh štokavskog tu je gotovo sasvim očuvan, iako ima znatnih preuzimanja kajkavskog jezičnog blaga: upraviti, spraviti se, beteg, opraviti, zadovoljna (u značenju – dovoljna) itd. (isp. godine 429, 1323, 1189, 1343). Samo rijetko podlegne Lašvanin uplivu kajkavskog u oblicima npr. s obzirom na genitiv množine: Frankopanov, grihov, vojnikov, Ugrov, funtov (uz godine 1235, 30, 213, 896, 679); s obzirom na dativ množine: bogovom, Mlečanom (uz godine 1065., 1161.), ili na akuzativ jednine:

³⁶ O jeziku Letopisa fra Nikole Lašvanina u Gradu Naučnog društva Bosne i Hercegovine, knjiga X, Sarajevo, 1961., str. 53–123.

„da ima Budima braniti” (uz godinu 1684), itd. Sve je to ipak po kolici maleno i beznačajno u poredbi sa štokavskom snagom njegove rečenice. Navedimo samo jedan primjer. Vitezović kaže (uz g. 1444) „kojega obladanye oształo je poleg Turak” a Lašvanin to izražava: „Sa svim tim, na Turcī osta mejdan.”

Lašvanin – kao što smo vidjeli – nije sasvim dobro znao kajkavski. Nije se mogao služiti Belostenčevim *Gazophylaciumom* od kojega je II. dio (G. illyrico-latinum) izšao u Zagrebu tek 1740., dakle u ono vrijeme kad je njegov dio „A” već davno bio završen. Stoga njegov pokuš da se služi kajkavskim tekstom, koji je protkan hungarizmima i napisan madarskim pravopisom, predstavlja znatnu smjelost za Bosancu 18. stoljeća. Sjetimo se da je i rođeni kajkavac Ljudevit Gaj krije shvatio i sam naslov Vramčeve *Kronike*: „Kronika vezda znovich zpravljenia” on je shvatio kao „kronika sada ponovno priređena”.

Upliv talijanskog jezika znatan je ali ni izdaleka toliki koliki je u nekim dijelovima *Fojničke kronike* ili kod nekih drugih bosanskih pisaca npr. Benića. Ipak, taj se upliv osjeća: Lašvanin naziva „eremite” „red od pustinjaka prema Vitezovićevu „Red Puschenikov” (uz g. 390), kaže „Maria Edipciaka” prema Vitezovićevoj „Maria Egipontszka” (uz g. 372), piše „Štampa od knjiga” prema Vitezovićevoj „Mestria Stamparszka” (uz g. 1440). Na Lašvanina ponešto upliva i latinski jezik npr. „nje tilo” umjesto „njezino tilo”, „Emilio, rimske vojske zapovidnik” umjesto „Emilio, zapovidnik rimske vojske”. „Koji u Sarajevu udriše” umjesto „Oni u Sarajevu udriše”, „Gdi izginu” umjesto „Tu izginu” (uz godine 1387, 3795, 1748).

Isto je tako ovdje i upliv turiskog jezika manji nego kod nekih bosanskih pisaca njegova vremena npr. Benića. On kao da svjesno nastoji oko čistoće jezika. Tehničke i osobito administrativne turske termine Lašvanin bez ustručavanja prihvata: on govori o hazni, haznadaru, čehaji, silivtaru, češfu, tevtišu, itd. Unatoč tome, njegov se tekst može i danas dosta lako čitati. On prevodi mnoge tude termine pa čak i mjesecima, gotovo sustavno, daje narodna imena; dok Fojnička kronika veli „Svete kongregationi”, Lašvanin to mijenja u „Svetoga skupa”, dok prva veli „infamajući”, naš pisac kaže, „ozloglašujući” (isp. g. 1662).

c) Stil je Lašvaninov stil dobrog pripovjedača. On govori jasno, izražava se aktivno, izbjegavajući pasiv i particip. Od Vitezovićeve mučne rečenice: „a Olimpia Kleopatru z-deteczem, od Filipa prietem, vu brunchenom szudu z-ognyem sgati, y umoriti vuchinila je, Lašvanin napravi jasan iskaz: „Olimpija Kleopatru s ditešcem, koga rodi s Filipom, u bronzenu суду на оgnju čini umoriti”.

Vrlo česta upotreba aorista ili historijskog prezenta čini Lašvaninovo pričanje neposrednim i živim. Navest ćemo samo jedan primjer: u Vitezovića (uz g. 1558) stoji: „Ferdinand, brat Karola Czeszara, Kralj Vugerszki, y Czehszki, Czeszarom Rimszkem vu Nemskem Orszagu poształ je” a to Lašvanin izražava: „Karlo, cesar, dade krunu svom bratu Ferdinandu, kralju ungarskomu, tj. krunu od cesarstva”.

On zna izabrati slikovit izraz, koji pisci osobito cijene. Uz godinu 1376. on veli: „Tada posrnu kraljestvo raško”; ili „Turci popraviše /grad/, al ga uze silom Gašpar trsački i raskopa” (uz g. 1642); ili „Napusti vojnike da jagmi što tko more” (uz g. 3795). – Pisac našeg ljetopisa dodaje ponekad pojedinoj Vitezovićevoj bilješki glose koje čine tekst dramatičnijim. Bilješka *Fojničke kronike* za 1453, koja glasi: „Uze car Mehmed Carograd na 29 mađa” on proširuje ovako: „Mehmed, car, uze Carograd na 29. svibnja, pravo na Duhove. I to Bog dopusti za pokarati Grke, koji ne viruju da Duh Sveti ishodi od Oca i od Sina...”.

Ukratko, Lašvaninov stil – u poredbi s njegovim predlošcima – odlikuje se jasnoćom, kratkoćom, jedrinom i živim pričanjem. Tamo gdje on direktno iznosi svoje vlastite doživljaje, gdje nije vezan na predloške, njegov izraz postaje još bogatiji i povezaniji, kao što se to lijepo vidi iz njegova prikaza pohoda na Banju Luku ili iz opisa smrti fra Petra Lašvanina, s dragocjenim dijaloškim ulomcima.

III. – Autograf i izdanja

Uz ovo izdanje potrebno je da opišemo, autograf, dosadašnja izdanja rukopisa i načela ovog izdanja.

1. Autograf se sada nalazi u knjižnici franjevačkog samostana u Livnu. U Jukićevu vrijeme on je bio u sutješkom samostanu, uz Jukićevu napomenu da pripada fojničkom samostanu.³⁷

To je knjižica veličine 207×147 mm, dok su listovi veliki 203×145 mm. Povezana je naknadno, nestručno, u vrlo loš kartonski povez, na hrptu s grubim crnim platnom. Papir je slabog kvaliteta, osušen, prestario, požutio i na rubovima ponegdje iskrzan. Ukratko, ovaj je kodeks u takvom stanju da vapije za sanacijom.

Knjiga je ispisana finim, sitnim rukopisom, pretežno bosančicom, a dijelom (na 12 i po stranica) latinski, sa prosječno 42 retka na stranici. Jedna stranica pri kraju dijela „D” ispisana je drugom rukom, koja miješa bosančicu i latinicu i ostavlja velike prorede. Rubovi su sa svih strana maleni, najmanji odozgo (oko 5 mm, a negdje i manji, do 2 mm); donji rub iznosi 10 mm a nekad i više, sa strana je rub promjenjiv, često oko 8 mm. Knjiga je ispisana istim rukopisom i, po sebi, dosta dobrim crnilom. Očigledno je, međutim, da je ovaj kodeks jednom pao u vodu, zbog čega je crnilo najvećim dijelom izgubilo izrazitost. Knjiga je i upotrebom dosta stradala pa je mjestimično poderana i izlizana, a ponegdje je i nagrižena od crva. Zbog toga što su slova silno izblijedjela, mjestimično je naknadno tekst isписан drugom rukom a ljubičastom tintom; ta je ruka nastojala da pojača originalna slova. – Druga neka ruka stavljalas je mjestimično sa strane križice i zvjezdice kao znakove isticanja a vrlo rijetko umetnuta su i naknadna upozorenja bosančicom ili latinicom; ponegdje je netko na rukopisu računao koliko je godina prošlo od određenog događaja do 1789. (isp. osobito tzv. Posebni dio „E”).

Knjiga je samo donekle posjedovala originalnu, Lašvaninovu paginaciju u gornjem vanjskom uglu od 1–118, od koje su se tragovi na

³⁷ Jukić, I. F.: *Bosanski prijatelj*, g. I., str. 32, u *Sabranim djelima*, Sarajevo, 1973., sv. II, str. 55.

dosta mjesta sasvim izgubili. Nakon toga je druga ruka olovkom nastavila paginaciju na sredini donjeg ruba, olovkom do 177. stranice. Pisac *Ljetopisa* ponekad upućuje čitatelja na određenu stranicu.

Lašvanin nije nepretrgnuto ispunjavao svoju knjigu: iza tzv. Bosanskog ljetopisa (dio „B”), ostalo je zbog toga 14 stranica praznih, aisto tako i kasnije, od 167. do 174. str. 14 praznih stranica i osam stranica blizu kraja knjige te zadnja stranica 178, koja nije paginirana. Istotako na početku knjige jedan list nije obuhvaćen paginacijom; na njemu je napisan „putopis” u Italiju i dvije bilješke – o novcima i o pravljenju crnila. Jasno se vidi da je jedan ispisani list na kraju Posebnog ljetopisa (dio „B”) bio izrezan a isto tako da su izrezana dva ispisana lista između 166. i 167. stranice.

2. Prvi koji je objavio izvatke iz ovog *Ljetopisa* bio je Ćiro Truhelka i to u I. i II. godištu *Glasnika Zemaljskog muzeja* u Bosni i Hercegovini, za g. 1889. (str. 77–80. u 3. knjizi) i 127–134. (u 4. knjizi) i za g. 1890. (str. 220–225, 304–305) i to prema latiničkom prijepisu koji se nalazio u fojničkom samostanu. On je iz *Ljetopisa* izdvojio samo dio „B”, ali je mnoga pričanja izbacio, i to upravo one dijelove koji su za Margitića najznačajniji i gotovo sve ono što se odnosi na „čisto privatne odnošaje franjevačkog reda”. Njegov tekst je na mnogo mesta nepouzdan npr. (da uzmemo dvije pogreške iz zadnjih dviiju godina) g. 1749. on kaže „na Rukanovcu” mjesto na „Ruknovcu” i da „da vade nadu” mjesto „da vade rudu”. Iz jedne njegove napomene izlazilo bi da je taj dio ljetopisa prepisao Margitić od Lašvanina!³⁸

Za prvo izdanje Lašvaninova *Ljetopisa* zahvaljujemo dr. fra Julijanu Jeleniću. Izdao ga je također u *Glasniku Zemaljskog muzeja*, za g. 1914–15. ali i separatno (g. 1916). Jelenić je napisao uvod na tri stranice i *Ljetopis* na 112 stranica, kurzivnom bosančicom, nastojeći da ostane što je moguće vjerniji originalnom tekstu. Popratio je svoje izdanje sa stotinjak tekstualnih bilježaka koje ukazuju ako je negdje rukopis naknadno pojačavan drugom tintom, ako je nešto ispravljeno ili dodavano; napisao je vrlo malo komentarskih bilježaka (oko

³⁸ Isp. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, za g. 1889., 3. knjiga, str. 77.

pedeset). Dodao je na koncu faksimil jedne izuzetno dobro sačuvane stranice (64. stranice rukopisa) i opsežno kazalo imena (20 stranica po tri stupca). Posebnost ovog izdanja jest u tome što je tiskano kitnjastom, sitnom, dosta teško čitljivom rukopisnom bosančicom. To ga čini prilično nepristupačnim, pogotovo zato što Jelenić nije donio onih redaktorskih dodataka i napomena koje bi tekst učinile čitljivijim. Ograničio je svoje zahtjeve na to što je rastavio spojeno napisane riječi, što je na nekoliko mjesta ispravio kronološki red i što je za svaku opisanu godinu uveo novi odsjek. Teška čitljivost ove sitne bosančice bila je uzrok da se Jeleniću potkrao i znatan broj tiskarskih pogrešaka uz dosta velik broj krivih čitanja. Inače je u ovo izdanie uložen zamjeran trud i ono je dobro poslužilo i historičarima i filologima; u određenom smislu ono će služiti i dalje. S kritičke strane Jelenić u ovom izdanju nije prikazao odnos Lašvanina prema Vitezoviću³⁹ i krivo je pripisao autorstvo spisa „Bosna captiva” Tuberonu;⁴⁰ upozorio je, istina, na povezanost Lašvaninova *Ljetopisa s Fojničkom kronikom*, ali tu povezanost nije iskoristio u svom izdanju.

3. Pri ovom izdanju postavljamo sebi za cilj; učiniti tekst *Ljetopisa* što pristupačnijim čitatelju a ujedno nastojati da se očuva vjernost prema izvorniku. U tu svrhu tekst se tiska latinicom. Latinski i talijanski dijelovi izvornika su prevedeni.

Što se tiče pravopisa držimo se sljedećih pravila:

- a) Interpunktacija je suvremena a isto tako i odjeljivanje riječi.
- b) Samoglasno „r” donosimo bez pomoćnog vokala „a”; „karv” će bit „krv”. Međutim, „Hervoja” ostaje „Hervoja”, kao što je Lašvanin ponegdje preuzeo od Vitezovića.
- c) Bilježenje „čl” ili „ćn” pretvara se u „lj” i „nj”.

³⁹ Tek nakon što je njegov tekst *Ljetopisa* objavljen, uudio je Jelenić Lašvaninovu ovisnost o Vitezovićevoj *Kronici* (isp. reviju *Naša misao*, g. 1916, str. 61–2; zbog toga on tu važnu spoznaju nije mogao ni iskoristiti u svom izdanju).

⁴⁰ I tu je Jelenić naknadno,iza objavljivanja svog izdanja *Ljetopisa*, ispravio ono što je, zaveden jednom bilješkom u rukopisu, bio u knjizi (na str. 3) ustvrdio. To je učinio u uvodu u svoje izdanje kreševskoga *Ljetopisa*, isp. *Glasnik Zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini*, god. 1917., str. 7.

d) Nepotrebno „h” ispuštamo odn. tamo gdje je ono potrebno dodajemo: „Turakah” postaje „Turaka”, „Herdečl” postaje „Erdelj”, „Ibraim” postaje „Ibrahim”.

e) Asimilaciju koja je u izvorniku izvršena na proklitikama (prijedlozima) dokidamo: „z Bosne” postaje „s Bosne”, „g domu” postaje „k domu”, „š njima” postaje „s njima”.

f) Ne vršimo asimilaciju unutar pojedine riječi osim tamo gdje ju je auktor izvršio: „izpod” ostaje „izpod”.

g) Lašvanin ponekad piše „jih”, „jim” mjesto „ih”, „im”, piše također „koi”, „biah”, „siin” mjesto „koji”, „bijah”, „sin”; tu je proveden ujednačeni način pisanja. – Filolozi kojima je stalo do onih elemenata koje smo ovdje, u svrhu jasnoće i čitkosti, uklonili i izmjenili, mogu ih naći u Jelenićevu izdanju.

h) Rijetke redaktorske dopune, dodane radi jasnoće, u tekstu označavamo ravnim zagradama: „izajde /iz grada/”.

i) Sve kratice razrješavamo, izuzev najučestalijih kao što je npr. „m. p. o.” (tj. mnogo poštovani otac). Kod kratica koje nisu standarde može se vidjeti njihov prvobitni oblik: npr. „karstkih” ima oblik „krst/jans/kih”, „kraljvo” postaje „kralj/est/vo”, kako tu riječ piše Lašvanin, kad je piše neskraćeno.

j) Prvi dio *Ljetopisa* prevelik je i nepregledan pa ga je potrebno razdijeliti u više odsjeka. To je učinjeno na ovaj način: I. odsjek – od početka do Kristova rođenja; II. odsjek – od Kristova rođenja do krunidbe Karla Velikoga za rimskog cara; III odsjek – otada pa do pada Carigrada; IV. odsjek – od pada Carigrada do 1690. (tj. do završetka „A” dijela *Ljetopisa*).

k) Arhaizmi i strane riječi protumačene su u rječniku; neke su iznimno protumačene i u bilješkama ispod teksta, gdje se to činilo potrebnim.

1) Bilješke uz tekst su dvojake: tekstualne i komentarske. Tekstualne (označene slovima) upozoravaju na oblik teksta u izvorniku (npr. da li je pisan tuđom rukom, da li se radi o nesigurnom čitanju, i sl.). U ovom izdanju ne bilježim pojačavanje originalnih slova; taj je posao savjesno obavio Jelenić. Uz to, tekstualne bilješke pokazuju odvajanja ovog izdanja od Jelenićeva, koja nisu malobrojna (oko

700), zatim ispravke izvornika, gdje je to bilo potrebno učiniti, napokon odnos *Ljetopisa* prema njegovim izvorima (Vitezovićevoj i *Fojničkoj kronici*) gdje je bilo umjesno i potrebno da ga naznačim. Komentarske bilješke (označene brojevima) morao sam ograničiti samo na najnužnije, većinom na tumačenje neznatnih geografskih imena, koja se ne mogu ili teško mogu naći u enciklopedijama ili priručnicima. Ukoliko bi netko htio komentarom popratiti sva imena koja u tekstu dolaze, morao bi u tu svrhu napisati barem dvije ovakve knjige. Ovaj pokušaj da se protumače nepoznati pojmovi, osim što korističitatelju ponekad dovede i do ispravnog čitanja samog teksta; ponекад tekst tek sa razjašnjenjima uopće i dobije neki smisao (npr. „Tiberio Grk... dade zakon agarenski”, uz godinu 3830).

Na koncu zahvaljujem se izdavaču što je uvrstio ovo djelo u biblioteku „Kulturno nasljeđe” a bibliotekama samostanā u Kraljevoj Sutjesci, Fojnici i Livnu, te fra Andriji Zirdumu, na ustupljenim rukopisima i knjigama.

Visoko, 20. I. 1980.

Dr. fra Ignacije Gavran

Uz drugo izdanje

U drugom izdanju Lašvaninova *Ljetopisa* proveo sam u tekstu samo neke manje izmjene jezične naravi. Kroz ova dva desetljeća hrvatski su jezikoslovci predložili neka nova rješenja pa je to ovom prilikom trebalo uvažiti.

Ne sumnjam da će čitatelje zanimati i ova novost. Tijekom 1982. uprava Franjevačkog samostana u Livnu dala je da se izvornik *Ljetopisa* stručno zaštiti. Tom prilikom stari je izvornik dobio lijep kožni povез a svaki je njegov list s obje strane bio zaštićen posebnim providnim japanskim papirom.

Visoko, 18. 3. 2002.

Fra Ignacije Gavran

Ljetopis

/Dio „A”/

/Opći ljetopis/

/Od početka do 1690. nove ere/

KRONIKA ALITI USPOMENA OD VIKOVA SVEGA SVIJETA:
od koje prvi dio zdrži stvari koje se zgodиše od počela svijeta do po-
rođenja Isukrstova, drugi /dio/ od Isuk/rstova/ porođenja ... do ...

/I. Odsjek – od početka do Kristova rođenja/

1. Od ništa stvori Bog nebo i zemlju, more i sva koja u njih je-
su; potom toga Adama i Evu.¹

15. godine, Adam i Eva rodiše Kaina i Abela; Abel biše ovčiji
pastir najprije a Kain težak prvi; /on/ varoš načini na sunčenom izho-
du, i pozva ga imenom svoga sina – Enok.

70. Jubal najprije izmisli čadore. Tubal – pivanje, gusle, tambu-
re i ostale igre; Tubalkain – kovačinu, Nomea vunopreju.

130. Šet po smrti Abelovoj, koga Kain ubi, od Adama rodi se.

235. Šet rodi Enoka, koga sinovi zvani biše sinovi Božji. Enok je
najprije ime Božje na pomoć zazvao.

¹ Osobe i događaje staroga vijeka bilježi pisac uglavnom prema Bibliji, iako ima
dosta dodataka i odvajanja. To se ovdje, u bilježkama, redovito neće navoditi ni tu-
mačiti, jer se može naći u *Bibliji*, npr. izdanje „Stvarnosti”, Zagreb, 1968. Oblik imena
počesto je različit od danas prihvaćenog; na to će upućivati u kazalu imena, gdje
ću nakon Lašvaninova oblika donijeti današnji. – Na sličan način ne tumačim ni poj-
move iz mitologije i antičke povijesti, osim iznimno – najčešće samo upućujući na
danas prihvaćeni oblik imena. Ne ispravljam niti se osvrćem na ondašnje shvaćanje
da su Iliri i drugi narodi (npr. Kelti, Goti i dr.) „Slovinci”.

- 325.** Enoš rodi Kainana.
395. Kainan rodi Mahaleela.
460. Mahaleel rodi Jareda.^a
622. Jared^b rodi Enoha.
687. Enoh rodi Matuzalema.
784. Matuzalem rodi Lameka.
915. Enok prinesen bi u nebo na kolī ognjenih.
930. Adam umri.
940. Eva umri.
1042. Šet, sin Adamov, umri.
1056. Lamek rodi Noja, pravednoga i bogabojećega. Tada su bili džiganti².
1556. Noje rodi Šema, za njim Kama i Jafeta.
1656. Umri Matužalem, starac od devet stotina i šeset i devet godišta;^c potom toga bi potop voden i potopi sve živine, izvan onih, koje se najdoše s Nojem u korablji.³ I tu su bili cilo lito i jedanajest dana.
1657. Noje izajde iz korablje i prikaza Bogu posvetiliše; i on prvi posadi vinograd.
1688. Šem, sin Noj/ev, rodi Arfakšada, od koga su Arapi i Kaldeji. Potom toga bi zvan Ašur; od njega su imenovani Aširi. Elam je rođen od Šema; od njega su zvani Elamite. Kam, sin Noj/ev, rodi Kuža; od ovoga su Ediptomi.⁴ Jafet rodi Gomora;^d od njega pridoše Latini; pak rodi Magoga; od njega su Šiti i Vugri.⁵ Rodi Mošu, od koga su Amaconi, Moskovite i ostali slovinski narodi. Od Jafeta rodi se Javan, od koga počeše Grci.

^a U Jeleničevu izdanju: Nareda. – Odsele navodim te razlike samo sa naznakom: Jel.

^b Jel.: Nared.

^c Jel.: godinah.

^d Jel.: Gomoru.

² džiganti (tal. *giganti*) – divovi.

³ korablja (arh.) – lađa.

⁴ Ediptomi (donekle prema talijanskom) – Egipćani.

⁵ Šiti-Vugri. Šiti (tal.) – Skiti; Vugri (kajkavski) – Ugri, Ugari, Mađari.

1693. Arfakšad rodi Šala, od koga su Indijani. Šala rodi Hebera; od koga su Židovi; i ovi je posli potopa najviše živio: 464 godine. Kuš rodi Nemrot; ovi najprvi sebi vladanje zaiska pri Babilonijē/h/ i ovi hoti do neba kulu sazidati.

1757. Heber rodi Faleka i Jektana; pod ovim bi učinjeno smetnje od jezika; a prvo su toga svi ljudi jednim jezikom govorili.

1769. Šem, sin Noj/ev, sagradi Šalem, varoš; sad se zove Jeruzolim.

1788. Nembrot,^f prvi kralj od Babilonije.

1804. Ninive, varoš, bi sazidan od Ašura.

1819. Reu rodi Šaruga; amacenskih⁶ žena poče vladanje. Šoreš poče prvi Ediptom vladati.

1830. Tuiško prvi u nimačkoj zemlji vladanje postavi.

1875. Edialeo⁷ bi prvi kralj u Moreji.⁸

1878. Nakor rodi Taraha. Španjsko vladanje poče od Jubala, sina Falekova.

1900. Nin, prvi monarka aliti samodržac, poče nad Aširijanci /vladati/; poče idole aliti krive bogove moliti.

1948. Tara rodi Abrama.

1958. Rodi se Šara, žena Abramova.

1994. Treber sagradi Trevir, veliki varoš u zem/lji/ nimačkoj,

2006. Umri Noje,^g patrijarka.

2030. Melkišedek, kralj i misnik⁹ šalem/ski/; od ovoga Abram prija¹⁰ blagoslov kad zgubi četiri kralja i osloboди Sodomu.

2034. Rodi Abram od službenice Agar Izmaela; i biše /njegovi potomci/ imenovani Agareni, potom toga Šaraceni.

^f Jel: Nemrot.

^g Jel: Noe.

⁶ amacenski (donekle prema talijanskom) – amazonskih; kasnije i ovdje oblik glasi „amaconskih”; isp. g. 2758.

⁷ Edialeo – polumitska ličnost (Aigialeos), sin Inahov odr., prema drugima, Foronejev. (Isp. Pauly-Wissowa: *Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, s. v. Aigialeos.)

⁸ Moreja (grč.) – Peloponez.

⁹ misnik (arh.-prov.) – svećenik

¹⁰ prija (arh.) – primi.

2046. Sodoma, Gomora i ostali varoši odoše u propast zaradi opakoga griha. Lot, sin Aranov, oslobođen bi s dvimi kćerami, a žena mu se okrenu na putu u grumac^h soli.

2047. Obrizovanje daje Bog Abramu na zlamenje vičnjega obećanja od simena.¹¹ Iste godine tri putnika dočeka Abram na stanu.¹ – Poče se zidati veliki Kair, što je na svitu najveći varoš. – Damašak također, u Širiji, načini se. – Plug, čim se zemlja ore, od Aširija/na/ u Ediptu bi iznašast.

2048. Rodi se Ižak, sin Abramov, od Šare.

2063. Ižaka Abram povede na posvetilište.

2077. Kret bi prvi kralj od Kandije i zato se /ona/ prozva Kreta.

2085. Tara, otac Abramov, umri u Mešopotamiji. Iste godine umri Šara, žena Abramova.

2088. Ižak uze za ženu Rebeku.

2096. Arfašad, sin Šemov, umri. Ižak^j prvi poče vladati Grke.

2108. Rodi Rebeka, Ižakovica, Jakova i Ežauna; Ižak biše od 60 god/ina/.

2133. Abram umri.

2158. Umri Šem, sin No/j/ev.

2171. Ižmael, sin Abramov, umri.

2185. Jakov vidi anđele gdi uzhode i shode s neba po skali.

2187. Umri Heber.

2192. Jakov, koji se zvao Izrael, uze žene^k Liju i Rakelu, od kojih imade dvanajest sinova i jednu kćer; i od ovih izajde dvanajest kolina¹² od puka izraelskoga. Juda, od koga su Judeji, t. j. Žudiji.

2194. Rodi se Levi, od koga postaše misnici-levite.¹

^h Jel.: grušac. Riječ „grumac“ (arh.) ima značenje: grumen; isto tako i izraz „okrenu se“ ovdje znači: postade.

ⁱ U izvorniku je ovdje riječ pri kraju zamrljana; Jelenić stavљa: na stan.

^j U Vitezovića knjizi (odsele samo: Vit.): Inak

^k Jel.: ženu.

^l Jel.: misnici i levite.

¹¹ sime (arh.) – sjeme, u značenu: potomstvo, potomak.

¹² kolino (arh.) – u značenju: pleme.

2205. Jakov iz Mešopotamije u zemlju kananejsku pride. Iste godine Rakela rodi Benijamina. I umri Rakela blizu Betlema i pokopa ju Jakov u Betlemu.

2216. Jozipa bratja prodadoše Izmaelićanom. – Roduš, varoš i otok, ovim imenom prozvan bi. – Venuš, bog od ljubavi, Apolo, bog pisnikov, i Kiron, pō čovika a pō konja /u ovo vrime biše/. – Lacedemon, varoš od Šparta, sina Foronejeva, bi zidan. – Šveu u Nimcī vlasta ljudstvo; od njega izajde^m Švevija aliti Švabi.

2224. Juda, sin Jakova patrijarka, rodi Farezaⁿ i Zarama od Tamar. – Prometeo prvi kipe čovičje od zemlje učini i iskresa vatru iz kamena.

2227. Jozip istomači san kralju faraunu od krava mršavih i pritilih.

2228. Umri Ižak od sto i osamdeset godišta.

2238. Jakov, gladom usilovan, ode u Misir¹³ sa svom obitili.^o

2255. Jakov umri od sto i četrest i sedam godišta. – Teutona u Totū vlada i nazvani biše /... Teutonci/. – Pluto, pakleni bog, Neptun, morski, i Šaturnovi sinovi,^p u ovo vrime bijahu živi.

2309.^q Umri Jozip u Ediptu, star/ac/ od sto i deset godina.

2350. Bi u Tešalji povodanj, da i druge narode potopи.

2360. Služba¹⁴ velika žudinskoga naroda u Ediptu i progonstvo. – Hišpal,¹⁵ varoš u Španji, sagradi se. – Širija od Širuša uze ime.

2370. Rodi se u Ediptu Aron od kolina Levina.

2375. Rodi se Mojsije u Ediptu. – Arodilo Proklit¹⁶ iznajde vozit na kolī.

^m Jel.: izide.

ⁿ Jel.: Farezu.

^o Jel.: obiteli.

^p Vit.: szini Saturnusevi (bez „i“ prije tih riječi), što daje sasvim različiti smisao.

^q U izvorniku stoji troznamenast broj (239); u Vitezovića: 2309, pa sam tako i unio u tekst.

¹³ Misir (ar.-hebr.) – Egipat.

¹⁴ služba (arh.) – robovanje.

¹⁵ Hišpal (prema latinskom) – Sevilla.

¹⁶ Arodilo Proklit. Iz kojeg je izvora uzeto ovo ime nisam mogao pronaći. Tvrdnja je u sebi kriva, budući da su kotač i kola pronađeni u Šumeru i to ne 1 600 nego 3 500 godina prije Krista.

2401. Jožue se rodi. – Job, Jakova patrijarke zet, bi u ovo vrime i podnese mloge nevolje, s kojim/a/ Bog iskuša njegovo ustrpljenje.

2415. Rodi se Caleb. – U to vrime Cinjo¹⁷ vlada u Lombardiji.

2451. Mojsije oslobodi puk izraelski iz Edipta i privede priko mora crljenoga, u komu se utopi faraun sa svom svojom vojskom. – Januš najprije počne vladati u zemlji latinskoj i zato se prvi mjesec od god/ine/ zove Januarius.

2453. Mojsije na gori šionskoj¹⁸ primi od Boga zakon. – I druge godine Caleb i Jožue biše poslani da uhode zemlju kananejsku. – Datan i Abirona proždr zemlja. – Kraljevstvo trojansko od Dardanuša počne. – Ozida se Đenua (Genua)^r, varoš. – Frikton, kralj od Atene, najde prvi srebro. – Vulkan, kovač na glasu, bi u ovo vrime.

2492. Aron umri, star/ac/ od sto i dvajest i tri godišta. – Magarića Balamu, proroku, govori riču ljudskom.

2493. Mojsije umri u pustinji. Posli njega poglavar od Žudija posta Jožua. – Šardinija, otoka, od Šarduša uze ime. – Tebe, aliti Tiva, sagradi se. – Eleazar, sin Aronov, posli oca posta poglavica misnički.

2494. Jožue uvede u zemlju od obećanja narod žudinski. Umri Jožue i posli smrti njegove vlada pukom Otonijel. – Kadmo i Finik-še,^s njegov brat, grčko pismo izmisliše. – Šicilija, kraljestvo, od Šikula imenovana /bi/.

2540. Umri Linceo, koji iznajde studence.

2551. Ajot, drugi sudac žudinski; Fineš, sin Eleazara, poglavicom popovskim nastao. – Moguncija,¹⁹ varoš u zemlji nimačkoj, ogradi se. – Malo posli posta Peršeo, kralj, od koga se zove Peršija. – Također bi kralj Troš od Fridije,²⁰ unuk Dardanov, od koga se zove Dardanija i Troja.

^r U izvorniku je riječ „Genua” dodana sa strane, drukčijim crnilom.

^s Jel.: Finiše.

¹⁷ Cinjo, lat. Cygnus, ligurski kralj a sin Stenelov; prema priči promijenjen je u labuda pa mu odatle i dolazi ime.

¹⁸ šionskoj. Pogrešno mjesto: sinajskoj.

¹⁹ Moguncija (lat.) – Mainz.

²⁰ Fridija – Frigija – pokrajina u središtu Male Azije; ima i mala Frigija, uz Helespont, i na nju se ovdje misli.

2600. Šaogor,²¹ treći sudac žudinski. – Prva šibila, Šamija,²² i Melampo, враč, bili su u ovo vrime.

2631. Augušta,²³ varoš u Nimcī, poče se graditi. – Eritrea, šibila, i Mido,^t kralj od Fridije; Delfika, šibila; Orfeo^u i Mužeo, pivaoci; Dedalo, drveni majstor,^v i Atreo, koji je prvi poznao i na konac /došao/^x i ositio se²⁴ sunčenomu i mješenomu pomanjkanju,²⁵ u ovo vrime živiše.

2711. Abimelek, šesti sudac žudinski. – Tola, sedmi sudac.

2714. Prijam, poslidnji kralj trojanski. – Šibile: Libika, Fridija, Kumana i Peršika. – Meduš prvi Mede vlada i zato se zovu Medi.

2737. Jair, od kolina Manašešova, osmi sudac židovski. – Nikeštrata žena,^y ali Karmente,^z mudra i naučna, iznajde latinska slova, kojim i sad pišemo. – Arakno, divojka, poče najprije tkati.

2758. Vojevanje amaconskih žena protiva Tebanom.

^t Jel.: Medo.

^u Jel.: Orfej.

^v Vit.: dervodelya.

^x Vit.: „i na konec dossel”; smisao je, dakle, „ušao u trag”.

^y Vit.: „Nikostratova sena” (tj. Nikoštratova žena). Ta Vitezovićeva formulacija je u stvari lošija, nego što je kod Lašvanina „Nikeštrata, žena”.

^z Vit.: „ali Kamentes”. To je također netočno i vjerojatno se radi o tiskarskoj pogrešci u II. izdanju. Pravilno bi bilo Karmenta, kao što donosi i Lašvanin. Karmenta je, naime, bila boginja poroda kod Rimljana, koju priča dovodi u vezu s Arkađaninom Euandrom, njezinim navodnim sinom; neki mjesto Karmente stavljuju i Nikostratu kao njegovu majku. Karmenta ga je, prema priči, naputila da promijeni grčki alfabet u latinski.

²¹ Š. Imena izraelskih sudaca mnogo se odvajaju od pravog oblika pa tako i ovde „Šaogor” mjesto „Šamgar”, a tako i „Ajot” mjesto „Ehud”.

²² Šibila Šamija. Šibile su antičke proročice. Rimski pisac nabraja ih deset a imenuju se prema mjestu gdje su djelovale npr. Eritrejska, Libijska, Delfijska, ili, ovdje, šibila s otoka Samosa. U Rimu su čuvali i sibilinske knjige; Židovi i kršćani pozivali su se na njih u apologetske svrhe pa postoje i sibilinske knjige židovskog i kršćanskog podrijetla.

²³ Augušta (lat.), točnije: Augusta Vindelicorum – Augsburg.

²⁴ ositio se (arh.) – dosjetio se, shvatio.

²⁵ pomanjkanje (arh.) – pomrčina.

2759. Jevte, nika žene bludnice sin, od kolina Gadova, deveti sudac židovski. – Pantašilea amaconska^a na glasu viteštvom.

2769. Abežam, od kolina Judina, deseti sudac žudinski.^b – Iste godine Aleksander, Prijama, kralja trojanskoga sin, odvede lipu Jelenu, Grkinju, Menelaja, kralja špartanskoga, ženu.

2772. Grci uzeše^c Troju i držaše deset godišta pak je užegoše...

2773. Elom, od kolina Zabulonova, jedanajesti sudac žudinski.^d – Eneja, sin Ankižev, sagradi Koloniju,²⁶ varoš u Nimcī.

2782. Abdon,^e od kolina Eframa, dvanajesti sudac žudinski. – U ovo vrime poče se zidati Napulja i Akvileja aliti Aglar.

2790. Šanšon, trinajesti sudac žud/inski/, od koga nije na svitu jačega čovika bilo. – Pripovist Rut, žene. – Početak Parića u Franci/ji/.

2810. Heli, misnik i sudac izrajelski.^f – Britanija od Bruta nazvana /bi/.

2818. Frank, od kolina Prijamova, Francežom ime dade.

2850. Šamuel, misnik i sudac izraelski i prorok.

2860. Šaul, od kolina Benijaminova, posta prvi kralj izraelski. Akimelek, poglavica popovski. – Hešiod i Omer, grčki pivaoci. Jakin²⁷ i Padua u Italiji, Turing u Franci/ji/ grade^h se.

2862. Atlete, prvi kralj od Korinta.

2890. David, sin Ižaj/ev/, od kolina Judina, po smrti Šaula, kralj i prorok; vlada Izraelom četrest godišta. Abijatar, pogлавnik popovski. Natan, Ažaf i Gad, proroci, biše u ovo vrime. Abšalon lipi, Amon, Adonija – sinovi Davidovi. – Ogradi se Efež u Ažiji i Kartago u Africi od Didone, kraljice. – Malta, otok, ljudem posta pribivalište.

^a Jel.: Amaconka.

^b Jel.: sudinski.

^c Vitezović ima ispravno: „podszesosse” i „podszydenu dersaliszu”, jer je osvojenje Troje došlo nakon duge opsade.

^d U izvorniku: sudinski.

^e Jel.: Adon.

^f Jel.: izraelski.

^g Vit.: Turon; ovdje se u stvari i misli na grad Tours.

^h Jel.: gradi.

²⁶ Kolonija (lat.), točnije: Colonia Agrippina – Köln.

²⁷ Jakin (arh.) – Ancona.

2925. Hira/m/, najposlidnji kralj od Tira.

2930.ⁱ Solomun, sin Davidov, od žene Betžabe/j/e, koja je bila Uri/ji/na, drugi kralj žud/inski/, od svita najmudriji; vlada četrest godišta. – Šaba, kraljica, pokraj Nila, rike, vlada.

2933. Solomun sagradi crkvu od Jeruzolima. Šadok, poglavica popovski, sin Akitoha, velikoga misnika.

2970. Roboam, treći od kolina Judina, kralj žud/inski/; vlada 17 godišta.

2977. Jeroboam, prvi kralj židovski u Šamariji posta, zašto se niki odvrgoše Žud/ije/ od Roboama, sina Solomunova, ter sebi obraše za kralja Jeroboama u Šamariji. I tada biše dva kralja židovska; jedan se zvaše žudinski a drugi izraelski.

2987. Abija, sin Roboamov, četvrti kralj židovski,^j posta.

2990. Aša, sin Abijin,^k bi peti kralj židovski.

2992. Baeše, od kolina Išakarova, treći kralj izraelski u Šamariji.

3000. Ela, sin Baešev, četvrti kralj izraelski posta. Zambri umori Ela, kralja, i posta peti kralj izraelski.

3023. Ambri, šesti kralj od Šamarije; i ovi načini varoš Samariju.

3027. Akap, sin Ambrov, sedmi kralj izraelski, zli i opaki u svojih dilī. Abdija, Ožeja i Mikeja biše u ovo vrime proroci.

3031. Jožafat, Aša kralja sin, šesti kralj žudinski u Jeruzolimu, dobar i viran. Ilija Težbić/anin/, prorok, bi u ovo vrime, i bi odnesen na nebo u kolj od ognja. – Okozija, osmi kralj izraelski u Samariji.

3056. Joram, sedmi kralj židovski, sin Jožafata, kralja, pomori bratju svoju. – Edomite odpadoše od Žudija.

3059.^l Joram, osmi kralj izraelski, Akaba kralja sin, u Šamariji posta.

3064. Okozija, osmi kralj židovski, sin Joramov.

3065. Atalija, mati Okozi/ji/na, u Jeruzolimu^m vlada sedam godina. – Jehu, deveti kralj izraelski bi u ovo vrime. – Jojada, poglavica

ⁱ U izvorniku ispravljeno; bilo je napisano 2980.

^j Jel.: žudinski.

^k Jel.: Abin.

^l Jel.: 3039; u izvorniku se dvaput navodi „osmi kralj izraelski” (3031. i 3059).

^m U izvorniku dolazi „u Jeruzolimu” dvaput.

popovski, i Eližeо, prorok, /sada biše/. – Jezabela, opaka kraljica. – Azael, sluga, posli Benada, svoga gospodina, posta kralj u Širiji; i ovi je veoma progonio Žudije.

3072. Joaš, deseti kralj žud/inski/ u Jeruzolimu posta; koji je umorio Zakariju, sina Jude,²⁸ misnika, za dobro učinjenje njegova oca, koji ga je oslobođio od smrti. Joak, izraelski kralj deseti, /Joa-haz/, sin Jehuov, 11. /kralj/, Joaš dvanajesti biše kr/alj/.

3112. Amašija, jedanajesti kralj žudinski. – Pomanjka kraljestvo od Tira, u Pigmalionu, koji je brata Šikeuša za otarom ubio. – Jero-boam, trinajestiⁿ kralj izraelski.

3140. Šardanapol, poslidnji kraj aširinski, skoči u oganj od straha prid neprijateljom. I tako dospi samodržstvo aširsko.

3141. Azarija, dvanajesti^o kralj žudinski posta. – Jona, sin Amatov, od kolina Zabulonova, prorok, pripovida Ninivićanom. – Zaka-rija, Ožeja, Amoš, Joel i Abdija u ovo vrime biše proroci.

3160. Zakarija, trinajesti kralj izraelski. Šelem 14. kralj izraelski posta. – Ižajja, prorok, sin Amoša proroka, rodi se u Jeruzolimu. – Manahen, kralj izr/aelski/ petnajesti. – Face, sin Romeli/ji/n, posta kr/alj/ izr/ael/ski.

3193. Joatan, trinajesti žud/inski/ kralj posta. Mikeja i Na/h/um, proroci.

3209. Akaz, nesrećni židovski kralj.

3210. Počeše zidati Rim, grad, Romulo i Remo, bratja, od Ilike, matere, rođeni, koja, budući popovica i čistoću oskvrmila, bi umorena i dicu joj u vodu baciše. Ništa ne manje najde se jedna bludnica (koju su zvali Vučicom) i ova ih izvadi iz vode i odhrani; i zato se mlo-gi varaju i govore da ih je vučica-zvirka odhranila.

3212. Obed u Izraelu prorokuje.

3225. Ezekija, petnajesti kralj židovski. – Romulo, prvi kr/alj/ rimski.

ⁿ Jel.: trinaesti.

^o Jel.: dvanaesti.

²⁸ Jude. Tako piše u izvorniku i kod Vitezovića, a trebalo bi da bude „Jojade”.

3230. Doshi se kraljestvo izraelsko u Oziju,^p kralju.

3231. Šalmanasăr porobi Šamariju i sve vladanje izraelsko i odvede mlogo robje u Mediju, među kojim biše Tobija i Gabelo.

3238. Podside Jeruzolim Šenakerib, kr/alj/ aširijanski, i po Božoj moći bi oslobođen grad. I andeo pobi vojsku Šenakeribovu. – U Šiciliji Širakuža zida se. – Aširinsko^q kralje/st/vo bi prineseno u Babiloniju. – Solon, Pitako, Kilon, Biaš, Kleobulo i Periandro biše mudri ljudi od^r grčkoga kraljestva.

3254.^s Manašeš, kralj židovski. – Bizanc, koji se sad zove Carigrad, gradi se /od/ Paužanijaš, Grka.

3264. Numa Pompilio, drugi kralj rimski.

3292. Tulo Hoštilio, treći kralj rimski.

3309. Amon, sedamnajesti kralj židovski. U ovo vrime bi Šofonija, prorok.

3311. Jožija, kr/alj/ židov/ski/ 18. posta – Falar,^t agriđenski usilnik, komu meštar bi Peril; ovi skova vola od bronza, i u njemu, usijanu na ognju, ljude mučaše; i iz vola, kad bi zajaukali, činilo bi se da riče pravi vol. I čini istoga meštra svoga u toga vola hititi, da najprvi iskuša svoju majstoriju.

3327.^u Jeremija, prorok i misnik, sin popovski, još od svoje mlađosti poče prorokovati i nevolje izrajelskoga i žudinskoga naroda povidati. – Ankuš Mario,^v 4. kralj rimski. – Olba, proročica. – Seluma, popova židovskih poglavita^x žena i Helcije, velikoga misnika, mati.

^p Jel.: Ozii.

^q Jel.: Aširiansko.

^r Jel. nema „od”.

^s U izvorniku broj je nečitljiv; trebalo bi da bude 3254, kao što piše i kod Vitezovića.

^t Vit.: Falaris.

^u Vit.: 3324.

^v Vit.: Ankus Marcius.

^x Vitezović je ovdje daleko jasniji i ispravniji; „Seluma Popov Sidovszkeh poglavnika sena y Helkie velikoga Popa mati”, pa je, prema tome, Lašvanin promašio smisao; trebalo bi reći: „Seluma, žena poglavice židovskih svećenika i mati Helkije, velikoga svećenika”.

Helkija, poglavnik popovski židovski, Baruk, Jeremije proroka pisao, u ovo vrime biše.

3334. Nabukodonozor u Babiloniji poče kraljevati; židovsko kraljestvo podloži pod svoju oblast.

3342. Joakim dvadeseti kralj židovski posta.

3343. Joakim, kralj, Uriju proroka umori.

3349. Tarkvin bi peti kralj rimski.

3353. Jekonija, kralj židovski dvadeset i prvi. Šedecija, poslidnji kralj židovski; vlada 11 godišta. Abakuk poče prorokovati.

3364. Jedanajeste god/ine/ kraljestva Šedeci/ji/na, svrhu Žudija dojde Nabukodonozor, kr/alj/, u Jeruzolim. Uze ga, popali i porobi i odvede kralja Šedeciju sa svim narodom žud/inskim/ u Babiloniju, u sužanjstvo. Tada biše Ezekijel, misnik i prorok.

3370. Danijel, prorok, Nabukodonozoru san tomači.

3387. Nabukodonozor opet dojde u kraljestvo.

3420.^y Baltašar kraljem od Babilonije posta.

3431. Tarkvin Oholi poslidnji kralj rimski posta.

3433. Svrši kraljestvo babilonsko po smrti Baltašara, koga Darija, kr/alj/ medski, zgubi. – Adeo i Zakarija, proroci, u ovo vrime biše. – Amaltea,^z šibila, divojka, devetere knjige upisa. Helešpontka šibila u ovo vrime bila je.

3434. Ciro, samodržavac od Peršije, poče kraljevati i vlada 30 godišta. I prvoga god/išta/ Žudije pusti iz Babilonije u zemlju njihovu. I dopusti načinjati crkvu Solomunovu. A Zorobabel bi postavljen vojvoda od puka, Joakim – poglavica popovski. – Judit, žena udovica, Židovkinja, Holofernu glavu odsiće i oslobodi svoj puk.

3440. Belones, veliki vojvoda, Senj kod mora naseli.

3442. Dario, kr/alj/ od Peršije od sedam vojvoda bi obran. Razdili kraljestvo peršijansko u 20 država. – Zorobabel kapetan židovski i Jezus, Jošedekov sin, bi popovski poglavnik. Crkva Solomunova^a u

^y Jel.: 3400.

^z Jel.: Amalte.

^a Jel.: Solomova.

Jeruzolimu opet se gradi. Nehemija,^b prorok. – Lucretia, rimske čistoće cvit, i šibila kumanska, divojka, u ovo vrime biše. – Kraljestvo Danije od Dana poče. – Anakšimandro mudri, i Ežop, koji je gonetke^c pisao, biše u ovo vrime.

3451. Izvrgoše Rimljani kralje a obraše suce.

3455. Rat i boj među Slovinci i Macedonci.

3505. Eždra, prorok, zapovidi Božije uči. – Hipokrat, od sviju vrač²⁹ o/ta/c, i Šokrat u ovo vrime biše. Šiti aliti Šikambri^d pridoše u nimačku zemlju. – Juda, sin Eleazarov, posta poglavica popovski.

3509. Bi obrano u Rimu deset ljudi da pukom vlada.

3510. Artašerše, ali/ti/ Ašuer, kralj od Babilonije posta.

3525. Ešter, Židovkinju, Ašuer, kralj, uze za ženu.

3535. Platon, veliki mudrac, rodi se. Isokrat,^e Epikur i Diođen.³⁰

3540. Milan, grad veliki, gradi se.

3548. Tebi Tilo,^f Grk, Senj zidom ogradi.

3563. U Ateni počeše pisati s dvajest i četiri slova.

3570. Franceži uzeše Rim, koje^g pak Kamilo zgubi.

3572. Hvarani,^h Dalmatini, naseliše otok Vis.

3581. Rodi se Arištotel; i Demošten u ovo vrime biše.

3591. Umri Amintaš,ⁱ kralj makedonski, koji se bijaše podharačio Slovincem. Side na kraljestvo stariji njegov sin Alekšandro.

^b Jel.: Nehesija.

^c Vit.: pripoveszti.

^d Vitezović dodaje: szada Franki.

^e Lašvanin, čini se, nije znao za Isokrata pa piše: i Sokrat. Vitezović je napisao pravilno: Isokrat.

^f Vit.: Tebius Tillius.

^g U izvorniku стоји „koi”; vjerojatno je omaškom pera ispušteno „e” na kraju riječi.

^h U izvoniku je omaškom napisano „Nuarani”. Tako piše i Jelenić. Ispravljeno je prema Vitezoviću.

ⁱ Jel.: Amintam.

²⁹ враč (arh.) – liječnik, kao što ta riječ to znači u ruskom jeziku i danas.

³⁰ Ova četiri čovjeku živjeli su u razno vrijeme: Isokrat (436–338), Platon (427–347), Diogen (400–323), Epikur (342–271).

3606. Dion,^j prijatelj Platonov, od Dionižija bi umoren. – Andromak, o/ta/c Timeja, pripovisnika, Tavrun,^k koji se sada zove Biograd, sagradi. – Boj među Filipom Macedonskim i Bradilijom, slovinskim kraljem, u komu pогину Slovinaca sedamdeset hiljada.

3608. Filipa, kralja macedonskoga, vojska slovinska dobi. I rodi se Filipu, kralju, sin, koji bi veliki Alekšandro.

3620. Arištotel, velikoga Alekšandra meštar, mlogo knjiga mudrih upisa. Filip, kralj, robi Slovincе.

3624. Filip, kralj, boj bije s Ateom, kraljem^l Šitije; zarobi dvadeset hiljada dice i žena i mloge bedevije i/dosta/ ostale živine; a kad se vрати s plinom, dočekaše ga Slovinci, razbiše i uzeše plin; i pod njim ubiše konja i njega raniše.

3626. Pušća Filip Olimpiju, ženu, mater Alekšandrovу, a uze Kleopatru; i zato se rasrdiv Alekšandro ode s materom u skenderSKU³¹ zemljу.

3628. Paužanija, ditić,^m ubi Filipa u najvećemu veselju; a Olimpija Kleopatru s ditešcem,ⁿ koga rodi s Filipom, u bronzanu sudu na ognju čini umoriti; i tako Alekšander poče kraljevati.

3629. Alekšandro protiv Trivalijem i Đetom³² vojuje. Klita, sina Bradilijeva, i Glaučija, kralje slovinske, pridobi. Druge god/ine/ Alekšandro ode u Ažiju i dobi Peršijane.^p Boj u Ciliciji među Šipionom i Anibalom.³³

^j Jel.: Dio.

^k Jel.: Tavran. Pravilno se kaže: Taurunum.

^l Jelenić nema riječi: kraljem.

^m Vit.: Detecz; u kajkavskom „detich“ znači „mladić“,

ⁿ Vit.: z-deteczem.

^p Jelenić izostavlja čitavu rečenicu: „Druge god/ine/ Alekšandro ode u Ažiju i dobi Peršijane.“

³¹ skendersku zemljу. Misli se Epir.

³² Trivali su Tribali, tadašnji stanovnici današnje Bugarske, a Đeti su Geti, koji su tada bili u Moldaviji.

³³ Cilicija je u Maloj Aziji a nijedan od punskih ratova nije tamo vođen, pogotovo ne u 4. stoljeću nego u 3. i 2. – Šipion je, naravno, Scipion.

3632. Alekšander osvoji Tir. Posli, na godinu, uze Edipat i poče kraj Nila, rike, zidati Aleksandrijу. Iza toga, na godinu, Alekšandro dobi Dariju, najposlidnjega^q kralja od Peršije.

3634. Samodrštvo grčko ovde posta.

3635. Babiloniju i Peršepol uze Alekšandro.

3637. Taksil³⁴ kralji od Indija dadoše Alekšandru.

3638. Grci grade Modrušu.

3639. Por, kralj, od Alekšandra bi ubijen na mejdanu.^r

3640. Alekšandro sva kraljestva uharači; posli toga, na godinu, umri, otrovan, od 32 godišta vika njegova i osam meseci. Tilo njegovo iz Babilonije bi preneseno u Aleksandrijу u zlatnih kočijā a njegovo kraljestvo vojvode razdiliše.

3644. Arideja, brata Alekšandrovа, Olimpija, žena, umori. Kašander robi^s Makedoniju, Olimpiju, Rožu i^t Alekšandra sina ufatи i umori.³⁵

3653. Poče Šeleucio vladati u Širiji.

3655. Demetrio makedonskoj općini slobod učini i učini se zapovidnik. Dobi Ptolomeja kod Cipra. Ovi Demetrio bio je kralj ilički aliti slovinski.

3660. Senjani ogradiše^u Šenu i Sinigalju i Italiji.³⁶

3677. Piro, aliti Uros, kralj^v skenderski, bi izagnan, iz Makedonije od Lišimaha, koji potom toga Makedoniju vlada sedam godišta. – Eleazar popovski poglavica posta.

^q Jel.: najposlednjega.

^r Vit.: Medanu.

^s Vitezović se izražava jasnije i bolje: robech.

^t Jelenić izostavlja „i“.

^u U izvorniku стоји omaškom „ogruduše“, u Jelenića „ogradiše“. Čitavu ovu bilješku Vitezović uvodi riječima: „Pisse Schönleb“.

^v Jelenić izostavlja: kralj.

³⁴ taksil – danak.

³⁵ Kašander-Rožu-Olimpiju-Alekšandra sin. – Kasandro (Kássandros) je general Aleksandra Velikoga; nakon njegove smrti sudjelovao je u borbi za njegovo nasljedstvo i 317. zadobio vlast u Makedoniji. Dao je pogubiti Roksanu (ovdje Rožu), ženu Aleksandrovу i njihova sina Alekšandra (IV). Olimpija je majka Aleksandrovа. Ona, a ne neka druga Olimpija, umorila je (Filipa III.) Arideja.

³⁶ Šenu. Vjerovatno se radi o gradu Sieni; Sinigalju danas nazivamo Senigallia, sjeverozapadno od Ancone.

3680. Ptolomeo Filadelf posta kralj od Eđipta.

3682. Uros, kralj^x skenderski, s Rimljani boj bije. Crnoja^y kralj makedonski posta.³⁷

3685. Brem i Bolg, vojvode slovinske, robe grčku zemlju.

3686. Antigon, sin Demetriov, makedonski kralj posta. — Brem, vojvoda slovinski, ode na otok delfički, da porobi crkvu Apolovu.^z Vojске s njim biše šeset i pet hiljada, ali ih tako zlo vrime rastira i pobi, da Brem, ne mogući gledati žalost od svoje družine, sam sebi smrt zadade.

3700. Sedamdeset tomačitelja Svetoga pisma posla Eleazar, veliki misnik, Ptolomeju, kralju od Misira, koji prinesoše Sveti pismo iz jezika židovskoga u jezik kaldejski. — U Rimu posta srebrn pinez.

3726. Agron, sin Pleuratov, kralj slovinski, jaki i mogući.

3728. Agron, kralj slovinski, protiva Etolom srično vojuje.

3732. Jesus, sin Širakov, knjige Eklesiastove, aliti Crkovnoga^a piše. — Umri Agron, kralj, i žena njegova Teuta kraljeva. Ova je^b mloge vojske i boje činila, dopustivši svojim podložnikom, da se svaki pomaze gdi može. Zato Slovinci razbijaju^c na moru i robljahu bližnje narode,³⁸ najveće³⁹ Skenderce, Grke i Vlahe.^d

3733. Teuta, kraljica, poklisare rimske, Kaja i Lučija, čini sikiram izsić, a njihove brodove i brodare čini sažeć ognjem. Teutina vojska uze Fenice,⁴⁰ razbijvi Skenderce.

^x Jelenić izostavlja: kralj.

^y Vit.: Cernoja.

^z Jel.: Apolonovu.

^a Vit.: Czirkvenika. Redovito se kaže „Crkvenica“ (prema latinskom nazivu Ecclesiasticus) ili, u novije vrijeme, Knjiga Sirahova.

^b Jelenić izostavlja: je.

^c Jel.: razbijaju.

^d Vit.: Latine, i to i jest pravi smisao.

³⁷ Uros-Crnoja. Uros je Piro a Crnoja je iskrivljeno od Keraunos, u stvari Ptolemaios Keraunos, koji se nakratko zakraljio 281. pr. Krista i nastradao, u bici s keltiskim vojvodom Bolgom, 280. godine.

³⁸ Slovinci – Skenderci – Vlasi. Slovinci su ovdje Iliri, Skenderci su Epirci i Albanci a Vlasi (ovdje) Talijani odn. Latini.

³⁹ najveće (arh.) – najvećma.

⁴⁰ Fenice (pravilno: Phoenice) – utvrđeni gradić u Epiru.

3734. Teuta vojsku posla na Skenderce; uze Dračevo,^e veliki varoš,⁴¹ i Korčulu, veliku otoku. Međuto dođoše Rimljani protiva Teuti i odvrže se Demetrio, koji biše nad vojskom Teutinom i izdade grad i vojsku Teutinu Rimljanom. A drugi Rimljani po kopnu odoše i uzeže mloge gradove i varoše Teutine a ona pobiže u Rizan a zatim učini mir s Rimljanī.

3741. Slovinci daše pomoć Antigonu protiva Kleomenu, kralju, da Špartu, varoš, uzme; otud idući robe po Macedoniji i, ne držeć se među sobom u redu, razbijeni biše od Antigona. Ali i Antigon, bijući se s njima, od velike vike otišće mu se krv i malo pomalo s krvljui i dušu istoči.

3742. Filip, posli Antigona, makedonski kralj posta. — Istrijane, morske razbojnike, ukrotiše Rimljani.

3743. Demetrio Hvaranin⁴² s Dalmatinī razbijja na moru po grčkih otokā. Ovi je imao za ženu Triteutu, Pine, kralja slovinskoga, mater.

3744. U Dalmaciji, u slovinskom primorju, uzeše Rimljani Dimal, jako mesto, i Hvar na otoku.

3745. Serdilaida, kralj slovinski, robi kotare macedonske, zašto mu ne plati Filip, kralj, troška za pomoć koju mu je bio poslao protiva Etolom i Lacedemonom. Filip Makedonski i Serdilaida, kralji, odstupiše od Rimljana, budući Rimljani razbijeni kod Tražimene.

3746.^f Filip, kralj makedonski, velik dio slovinskoga kraljestva uze, ktijući i Šardilaidu, kralja, poda se podložiti, ali Šardilaida s pomoćju Rimljana Filipa odtira.

3747. Onija veliki židovski poglavar nasta.

3749. Filip, kr/alj/, vojuje protiva Slovincem i uze Vis.

3773. Pleurat, kralj slovinski, robi Grke tja do Korinta.

3777. Posla Heliodora u Jeruzolim Antiok da porobi varoš i crkvu Solomunovu.

^e Vit.: Draczeno (prema Dyrrachium).

^f U izvorniku, omaškom: 1746.

⁴¹ Dračevo je stari Dyrrachium – Drač.

⁴² Demetrije Hvaranin. U stvari, misli se na Demetrija s otoka Farosa a ne sa Hvara. Čitava bilješka temelji se na izvještaju Dio Kasijevom iz njegove Rimske povijesti (knj. XII, pogl. 2. i sl. Isp. harvardsko izdanje Dio's Roman History 1961., vol. II, str. 33 ss. Tamo je paralelno donesen i tekst iz Zonarasa.

3781. Kraljuje nad Slovinci Đenčić,^g kralj.

3783. Istrijani robe Akvileju.

3784. Rimljani s Epulom, kr/ajem/ istrijanskim, boj biju i prido-
biše ga. Druge godine^h drugi put Rimljani Istrijane podase podložiše.

3787. Baštrani Prikodunajci vojuju na Dardanij; otkle vrativ se s
plino/m/ /krenuše/ preko mrzla Dunava; i puče pod njima led i ma-
lo ih živih osta.

3790. Peršeo kralj poslidnji makedonski posta.

3794. Đenčić, kralj slovinski, primamljen od Peršea, kralja mace-
donskoga učini se neprijateljem Rimljanom, koji silnu vojsku na nje-
ga digoše i mloge gradove i varoše uzeše; najposli iⁱ Skadar, u komu
se Đenčić biše zapro. Tada kraljestvo slovinsko i makedonsko Rimlja-
ni pod svoju oblast podložiše.

3795. Emilio, rimske vojske zapovidnik, zapovidi po svemu kra-
ljestvu Đenčićevu, da u jedan dan svakoga mista građani, sve blago
svoje na placu ili trgovište iznesu; štoj kad bi učinjeno, napusti voj-
nike da jagme što tko more; i tako u tri ure sedamdeset slovinskih va-
roša Rimljani kruto porobiše.

3797. Rimljani Macedoniju zadobiše. – Eleazar, pisaoc, i njego-
ve sedam bratje i mati njihova za ljubav Božju muku podnesoše. Ma-
tatića s bratjom tvrdo se držaše^k u viri.

3798. Juda Makabejski vojvoda naroda žud/inskog/^l posta. I ovi,
zaradi prave vire, nauka i crkve Solomunove,^m pobi vojvode Antiokovo-
ve Apolonijaⁿ i Šerona, a Antiok ode u Peršiju. Juda Makabeo s ma-
lim društvom ali s molitvom vrućom pridobi Gordiju i Lišiju i njihovo-
vu silnu vojsku. – Terencio, vrsni pisaoc, bio je u ovo vrime.

^g Vit.: Genczi i Genchich.

^h Jelenić izostavlja: godine.

ⁱ Jelenić izostavlja: i.

^j Jelenić izostavlja: što.

^k Jel.: držahu.

^l Jel.: jud.

^m Jel.: Solomonove.

ⁿ Jel.: Apolina.

3801. Antiok Eupater dobi i porobi Jeruzolim; zgubi Menelaja,
poglavicu popovskoga. – Alcim, nevirni pop. – Nikanoru, kapitanu
Demetrija Blaznivca,⁴³ od Jude Makabea biše glava odsičena.

3803. Boj među Judom Makabeom i Bakidom. Juda, ostavljen^o
od svoje družine, pogibe. – Karneade, akademik, Kritolao,^P peripa-
tetik, i Diođene, stoik, poklisari od Atene, u Rim biše poslani.

3804. Jonata posta vojvoda od Žudija i dobi Bakida kod Jordana.
Onija, sin Onije poglavice popovskoga, u Heliopolu, eđip/t/skomu
varošu,^q crkvi jeruzolimskoj veliku službu učini.

3813.^r Alekšander, sin Antiokov, Demetrija umori i vladanje aši-
rinsko podloži^s sebi. I Jonatu velikoga popa postavi.

3814. Šipio Našika Dalmaciju zadobi.

3819. Florencija, lipi varoš u Italiji, poče se zidati. – Rimljani
Trst^t i Konkordiju, malo dalje /od njega/, sagradiše u Istriji.

3822. Jonata od Trifona, kapitana Antiokova, bi ufaćen i umoren.
Šimun, brat Jonatin, poglavica popovski i vojvoda žud/inski/ posta.

3823. Šipio Kartagu, veliki^u varoš, satr i.poruši.

3830. Ivan Hirkan, sin^v Šimunov, vojvoda i veliki misnik žid/ov-
ski/^x posta. U ovo vrime razdili se narod žud/inski/ na tri dila: prvi
se zvahu farizeji, drugi šaduceji, treći ašideji.^y – Tiberio Grk zakon
agarenski dade i od Šatera bi umoren.⁴⁴

^o U izvorniku: ostavljen.

^P U Lašvanina, pogrešno, „Krištolao”, u Vitezovića: Kritolaus.

^q Jelenić izostavlja: sin Onije, poglavice popovskoga, u Heliopolu, eđiptskomu
varošu.

^r U izvorniku, omaškom: 1813.

^s Jel.: podloši.

^t Jel.: Teret; u tekstu: Terst.

^u Jel.: veliku.

^v Jelenić izostavlja riječ: sin.

^x Jelenić izostavlja: žid/ovd/ski/.

^y Vit.: Essei.

⁴³ Blaznivca. Redovno „blaznivac” znači „laskavac” ali ovdje znači „boguhulnik”.
Isp. ARJ.

⁴⁴ Tiberio Grk. Očigledno se radi o Tiberiju Grakhu i o agrarnom zakonu koji
je donio. Pogreška u imenima nalazi se već kod Vitezovića i Vramca (kod Vramca:

3833. Šipio Numanciju, veliki varoš, ogradi.

3840. Ardiđeji i Palariji,^z Slovinci, druge Slovincice prikomorske, koji se Rimljanim pridaše, neprijateljski robe.

3856. Seget,^a među Kupom i Savom, Rimljani pridobiše.⁴⁵

3858. Vojevanje Jugurtinsko^b u ovo vrijeme posta.⁴⁶ Cecilio Metelo, rimski sudac, dojde s vojskom u Dalmaciju, prizimi mirno u Solinu, vratи se u Rim s velikom častju od dobitja.

3859. Mark' Emilio, sudac rimski, pridobi Tavriske, koji se sada zovu Turovci ali Turovopoljci.

3862. Arištobulo prvi kralj židovski posta. – U ovo vrime Kajo, sudac rimski, dojde s vojskom na Slovinje^c i, čineći svake vrste nemilosti, Slovinci ga razbiše i satrše.

3863. Cimbri dojdoše u Slovinje. Pobi se s njima blizu Gorice u Istriji Papirio Karbo, Rimjanin, koji zapovidaše nad Slov/incī/, ali izgubi.

3865. Rodi se Julio, prvi rimski cesar.

3889. Rodi se Virđilio Maro kod Mantue od oca lončara, pisaoc na glasu.

3890. U ovo vrime bi u Rimu Ciceron. – Rodi se Augušto Oktavio. – Uze Pompeo Jeruzolim a Hirkan popovsko poglavištvo.

3896. – Marko Krašo oplini crkvu jeruzolimsku. Potom malo vrimena od Partov bi umoren.

Tiberius Grekus). „Agarenski” znači inače „poganski” a Šater je ili „Senat” ili P. Scipio Nasica Serapio, koji je predvodio senatore u sukobu, u kojem je Tiberije bio ubijen.

^z Jel.: Plarii.

^a Jel.: Seret; Vit.: Segetcze.

^b Jel.: Turigtinsko; u Lašvaninovu izvorniku: tugurtinsko; u Vitezovića: Jugurtinsko. Ovo zadnje, naravno, jedino i odgovara stvarnosti pa je preuzeto u tekst.

^c Vit.: nad Szlovencze; to mijenja smisao.

⁴⁵ Seget. Vjerojatno se misli na Sisak, koji leži na ušću Kupe u Savu, iako se Sisak latinski zove Siscia.

⁴⁶ Jugurtinsko. Jugurta je kralj Numidije (u današnjem Alžiru), koji je potkupljivao odlične Rimljane i njihove vojskovode i tako se dugo održao na vlasti (od 111. do 105); konačno ga je svladao Marije.

3900. Vojevanje među gradovima od Rima i Perašta^d u Dalmaciji. Peraštanе^e cesar rimske pobi i potuši.^f

3901. Cesar uze Španju a Pompeo pobiže u grčku zemlju. – Dalmatini Liburnom Promin, grad, uzeše. Liburnom rimska vojska dođe na pomoć, koju Dalmatinig razbiše i potrše.

3902. Pompeo bi umoren. Julio Cesar u Rimu poče vladati. Ovi kod Rena, rike, razbi Nimce i podloži ih pod svoju oblast.

3914. Kajo Julio – cesar prvi rimski posta. Ovi u dvoru Pompeovu primi dvadeset i tri rane i umri. Od tada^h se imenuju sve poglavlje rimske cesari, /a tako/ i nimački i grčki, kako po našku – cari – moskovski i turski. – Kašio, Rimjanin, žudinsko kraljestvo osvoji i pod oblast rimsku podloži. Porobi lipu crkvu jeruzolimsku i pustu ostavi. – U ovo vrime biše Lukrecio, Katulo, Šaluščio, Diodorⁱ Mitridat i Arištodem, mudraci.⁴⁷

3920. Posli smrti Julija Cesara Dalmatini i Slovinci odvrgoše se od jarma rimskoga. Koje Bebio,^j rimski vlasteljin,^k s vojskom hotijući pokorit,^l al ga Dalmatini junački razbiše. Posli toga s većom silom Rimljani se biliše i Dalmatine,^m /nakon/ više od pedeset godišta, najposli ih pridobiše.

^d Jel.: Tegašta.

^e Jel.: Tegaštane.

^f Vitezović veli: potissil je, što znači „smiri”, a ne piše „potussil je”. I Lašvanin je riječ „potissil” tako preveo u drugom kontekstu uz godinu 3948. „svaka umiri”.

^g Jel.: Dalmatinci.

^h Jel.: Otada.

ⁱ Jel.: Dioder.

^j Jel.: Bobio.

^k Jel.: vlastelin.

^l Jel.: pokoriti.

^m Jel.: Dalmatini.

⁴⁷ mudraci. Lukrecije (98 – 55), poznati pjesnik i pristalica Epikurovog nauka (*O prirodi*); Katul (87 – 54), odličan rimski liričar; Salust (86 – 35), rimski historičar, koji na književan način obrađuje povjesno gradivo; Diodor iz Sicilije (1. st. prije Krista), obradio je na popularan način svjetsku povijest u 40 knjiga; Mitridat (132 – 63), nije nikakav učenjak (mudrac) nego maloazijski vladar, koji je silno ugrozio Rimljane na Istoku; Aristodem (1. st. prije Krista), u starini je bio poznat po svojim homerskim studijama i svojim Historijama.

3921. Oktavijan Augušt, aliti čestiti, rimski cesar posta i otdadⁿ se cesari zovu augušti aliti čestiti.

3925. Irud, prvi kralj stranski nad Židovmī.

3926. Podloži cesar sve slovinske primorske narode pod svoju rimsku oblast. Ide s vojskom na Majdake,⁴⁸ koji se onda zvahu Japodi aliti Japodoci.^o Uze Metliku, glavno mesto, ali s velikom kryju, da i on pod njom osta ranjen; varoš satr i^P upali a ljude svekolike smače. Digoše se protiva Rimljanom Posavci; dojde cesar Augušt i podside stojno mesto posavačko Sigečicu, koju posli dvajest dana silnom rukom uze. Projde u Liburniju aliti Hrvatsko primorje: uze^q Promin s velikom dalmatin-skom kryju, Tutima, kralja dalmatinskoga, vojsku razbij.

3927. Cesar Augušt opet^r s vojskom ide na Dalmatine, koji se pridaše cesaru davši mu sedam stotina mladića, koje Gabinu, Rimljani-nu, prvo toga bijahu oteli.^s I podložiše se pod harač, koga Juliju, cesaru, bijahu obećali, pak ode na Derbane aliti Dreventane,⁴⁹ Slo-vince, i njih podloži pod harač svoju oblast.

3928. Irud, s pomoćju Šožija⁵⁰ podside i poče trt Jeruzolim i učini se kralj židovski.

3930. Tiber Nero, prvi muž žene Oktavija,^t cesara, umri i Auguš-ta nad svojim ostavi obranitelja. – Anton Oktaviju, Cesarovu sestru, za svoju ženu uze i protiva cesaru Auguštu vojsku diže.

ⁿ Jel.: otad.

^o Vit.: Zapadzzi.

^P U izvorniku „i” dolazi dvaput.

^q Jel.: uz.

^r Jel. izostavlja riječ „opet”.

^s Ovdje je Lašvanin iskrivio smisao: Dalmatinci su dali Augustu *svoje* mladiće za tao-ce; *zastave*, koje su ranije bili oteli Gabinu, sada su povratili. Isp. tekst kod Vitezovića.

^t Jel.: Oktavijana.

⁴⁸ na Majdake. Misli se na kraj između Kupe i Save, oko Jastrebarskog.

⁴⁹ Derbane aliti Dreventane. To je, prema Apijanu maleno ilirsko pleme blizu Dalmata; neki njegov kraj identificiraju s Gackim poljem, neki s Nikšićem, neki bliže Jadranskom moru (isp. Pauly-Wissowa: *Real-encyklopädie der klassischen Altertumswis-senschaft*).

⁵⁰ Šožija. Pravo ime glasi C. Sosius, vojskovoda Antonijev, koji je kasnije postao konzul (g. 32).

3931. Cesar Augušt Antona i Kleopatru, kraljicu, pridobi i zgubi ter sam u rimskoj oblasti osta zapovidnik. Anton sam sebe ubode a Kleopatra se zakla^u od žalosti.

3933. Oktavio /bi nazvan/ (Semper Augustus) to jest: vazda čes-titi; i to mu poštenje⁵¹ hotiše dati koje se Bogu^v pristoji.

3935. Cesar Oktavio lito ponovi i učini dvanaest miseci nadodav-ši dva, to jest jul i augušt, nad prvih deset. Takoder pravde i zakone ponovi. I Španjole podloži pod svoju oblast.

3942. Virđilio, na glasu pisac, umri u Brundužiju, u Pulji. – Škordiši aliti Srbljani robe Macedoniju.

/3943/ Nimci M. Loliju, koji je bio Auguštov vojvoda, glavu od-sikoše. – Šibila Tiburtinska^x u ovo vrime je bila u Italiji. – Druž,^y Rimljanin, macedonski glavar, diže vojsku protiva Srbljanom. I dobi ih i prigna priko Dunava, koji se naseliše u Bačkoj; Vlaška se sada zove.^z – Lugdun,⁵² grad, poče se zidati. – Sveta Ana udade se za Jo-akima.^a

3944. Druž vojvoda rimske vojske na Nimcī bi. – Mucio Rufo, Rimljanin, vojvoda macedonski, boj bije /sa/ Škordiši aliti Srbljani, zatim s Drinopoljči. Jedne i druge pridobi, ali mučno i s velikom kr-yju od svojih. Pod koga pak vojskom puče led na vodi i mlogi poto-nuše. Potom toga, na godinu, Nimci od Druža i Tiberija biše prido-biveni i podloženi pod rimsku oblast.^b

3946. Porodi se blažena divica Marija, majka Isukrstova.

^u Lašvanin je izostavio tri riječi iz Vitezovića: „z-sivemi kachami” (tj. sa živim zmijama) pa to daje drugi smisao tekstu.

^v Jel.: Boga.

^x Jel.: Tiburtinka.

^y Jel.: Drah.

^z Lašvanin je ovdje iskvario smisao. Vitezović ima ovako: koisuszse naszstanili vu Baczkoi y Vlaskoi szadasnoyoi. Dakle: u Bačkoj i Vlaškoj.

^a U Vitezovića bilješka o sv. Ani dolazi pod g. 3944.

^b U Vitezovića ova bilješka o pobradi nad Nijemcima dolazi pod g. 3955.

⁵¹ poštenje (arh.) – poštovanje, (po)čast.

⁵² Lugdun (lat. *Lugdunum*) – Lyon.

3947. Rodi se Klavdio na cesarstvo. — Slovinci u Panoniji (to jest: među Murom^c i Dunavom) podignuše se protiva Rimljanom, koje Tiberio, cesar, s pomoćju Škordišana, Slovinaca,^d ukroti.

3948. Daci Prikodunavci robe Slovinje a Dalmatini dižu se protiv Rimljanom. Dojde Tiberio i svaka umiri.

3960. Andeo Gabrijel navisti Zakariji, misniku, začetje Ivana Krstitelja, sina njegova.

3961. Gabrijel andeo navisti b/laženoj/ d/ivici/ Mariji začetje gos/podina/ našega Isukrsta. — U to isto vrime ovi svit bi popisan. I poslan bi Cirin u kraljestvo žudin/sko/ da se najprvo potpiše.

II. Odsjek – od Kristova rođenja do krunidbe Karla Velikoga za rimskog cara/

USPOMENA

svita vikova od porođenja gos/podina/ n/ašega/ Isukrsta, koji se porodi u Betlemu od b/lažene/ d/ivice/ M/arije/ u vrime cesara Oktavijana, četrdeset i petoga godišta.

3. godišta od porođenja Isukrstova, Arkelao posli svoga oca Iruda vlada Žudijom.

6. god/ine/ Rimljani vojuju protiva Moravcem, koji se zvahu Markomani. I zapovidaše im kralj Marodbuk.¹ Dok Rimljani vojevaše protiva Moravcem, ostali slovinski narodi odvrgoše se od Rimljana i protiva Rimljanom oružj/e/ digoše, oteše Macedoniju i mloge Rimljane zgubiše. Bilo je od Slovinaca oružanih osam stotina hiljada pu-

^c U izvorniku je napisano bilo prvobitno „murom” pa je iznad „u” stavljeno „o”; u Vitezovića stoji „Murom”.

^d Lašvanin je ovdje izmjenio smisao; kod Vitezovića stoji: z-pomochjum. Skordišanov Szlovencze vkrotil je.

¹ Marodbuk. U Vitezovića stoji Marodboduk. U stvari ime glasi Marbod, kralj Markomana, koji je oko 8. g. prije Krista doveo svoj narod u današnje moravsko područje i tamo osnovao snažnu iako kratkotrajnu državu.

nih i još dvista hiljada konjika i devet hiljada pišaca. Od te vojske bijahu dvi vojvode: Batona i Pinet,^a slovinski zapovidnici. Odvrže^b se od Rimljana i Remetak, od Tracije aliti Drinopoljske zemlje kralj, koji također mloge Rimljane zgubi. I tada bijahu u strahu veliku Rimljani, da u većemu nisu nigda bili. Ali, srićom njihovom, dojde Tiberio, cesar, i Slovinci umiri. I zimova u Sisku.

8. Dojde rimska vojska u Dalmaciju i same² Makarane pridobi.

9. Bata i Pineta, kralje slovinske, Rimljani dobiše.

10. Moravci i Slovaci – Toti³ Rimljane strašno razbiše.

16. Umri Oktavijan, cesar. Klavdio Tiberio Nero treći rimski cesar posta. Sprva dobar, zatim se dade na pijanstvo i zlo svako. Đermanik kraljestvo od Armenije^c zadobi.

18. Đermanikova vojska u nimačkomu moru potonu.

19. Rimljani Moravce pod svoju oblast podložiše.

28. Poncio^d Pilat poslan Židovom za vladaoca.

29. Isukrsta Ivan krsti u Jordanu i zato se zove Ivan Krstitelj.

30. Ivan Kr/stite/lj u pustinji poče priopovidati kršćenje i pokoru na otpuštenje/ grihov. — Agripa, kći Đermanikova (i zato se zove „Agripa”, zašto se nogami naprid rodila), Domiciju za ženu bi dana i rodi Nerona.

31. Isukrst obra svojih dvanajest apoštola. — Tiberio kuću i obitio⁴ Đermanikov/u/ prigona.^e Agripina, po smrti svoga muža Domacija, s Neronom sinom u otok morski bi odvržena.

35. Isukrst činjaše čudesa; iza toga muku podnese u Jeruzolimu^f u vrime Poncija Pilata, propet, umro, pokopan i treći dan od mrtvih

^a Vit.: „Voivode ove Voiszke biliszu dva Batana, y Pinet”, što znači ipak nešto drugo.

^b U izvorniku: odveržese (tj. služi se sa „e” da izrazi vokalno „r”).

^c Vit.: Armeniu Orszag.

^d Jel.: Ponci.

^e Jel.: prigna.

^f Jel.: Jerusalimu.

² same Makarane. Smisao je: samo Makarane.

³ Toti. Tot je pogrdni mađarski naziv za Slovake.

⁴ obitio (arh.) – obitelj; prigona – progoni.

uskrsnu i ode na nebesa. Sveti Stipa/^g bi kamenovan. — Druž, Đermanikov sin, bi gladom umoren.

38. Klavdio, Tiberio, cesar, umri star od 78^h godišta; otrova ga Kaligula.

39. Kajo Kaligula rimski cesar posta. Ovi sa svim svojim sestram činio je nepočinstvo.⁵ Mnoge naučne i mudre ljude čini ognjem zabilježiti i pogrditi, pak rude kopati i putoveⁱ načinjati, il' među ljute zviri osuđivati; nikačni na pole pilati. Bogovom ili kipom bogova od onoga vrimena čini glave odkinuti ter svoju onde postavljati, da se njemu namisto svih bogova ljudi klanjaju. U malo vrimena veliko blago Tiberiovo razasu; nijednu haljinu^k ne kći dvakrat^l obući. Zlatnom i svilenom mrižom ribu je lovio. Usta protiva njemu narod rimski i umoriše ga s trideset nemilih rana. Tad imadijaše 29 godišta; vlada tri godine i deset meseci. — Naslidnici svetoga evanđelja u Antiokiji počeše se zvati krstjani.

40. Irud Antipa, koji zgubi Ivana Kr/stite/lja s Erodijadom, ženom svojom, bi poslan u Lugdun.

41. Apion Alekšandrinski^m u Rimu tužiⁿ Židove, jer su Isukrsta nepravedno zgubili, a Filon ih^o brani.

43. Klavdio Družo peti rimski cesar posta. Ovi cesar ni s kim ne bi boja. Agripina, žena njegova, stričeva kći, Neronova mati, u gljivu ga otrova, da joj sinu cesarstvo ostane; umri od 74 godišta star.

44. Irud, kralj, Jakova apoštola, brata Ivanova, zgubi mačem. — Petar, apošto, dojde u Rim, koji je za niko vrime bio u Antiokiji i rič Božju pripovidao. — Poče u crkvi rimskoj vira k/r/stjanska. Umri

^g Jel.: Stipan.

^h Jel.: 18.

ⁱ Jel.: puteve.

^j Jelenić nema riječi „od“.

^k Jel.: Nijedne haljine.

^l Jel.: dvakrati.

^m Jel.: Alekšandrin.

ⁿ U izvorniku: tuši.

^o Jel.: Filenej.

⁵ nepočinstvo (arh.) – nedjelo, zlodjelo (isp. ARj).

b/lažena/ d/ivica/ Marija, mati Isukrstova. Iruda kralja Agripu⁶ crvi živa rastočiše.

46. Glad velik po svem svitu i dura veće litā.

48. Skup⁷ apoštolski^P u Jeruzolimu, gdi bi i Pavo, apoštō, i Barnaba.

50. Klavdio, cesar, ženu Mešaliju umori a Neronovu mater Agripu zaruči.

52. Klavdio Nerona prija za sina i dade mu naučnoga Šeneku za meštra. — Feliks židovski poglavar od cesara stavljen.

54. Neron šesti rimski cesar posta. Od koga čovika nemilostivije- ga zemљa nije rodila. Sprva, za pet godišta, tih i dobar. Potom toga pomami se: ubi svoga meštra Šeneku, mater, tetku, ženu, šure, mloge prijatelje i gospodu rimsku; i druga mloga zla počini. — Tito, s/v/. Pavla učenik, pripovida rič Božju po Dalmaciji i po Liburniji.

57 – 58. S/v/. Pavao navištuje rič Božju po slovinskoj zemlji. Ti- ta posla u Kretnu, otok, za biskupa. — Dojde i s/v/. Luka u Dalmaciju pripovidati sveto evanđelje.

63. Jakov Manji, apoštō, s pripovidaonice u Jeruzolimu^q doli vržen i kamenovan.

66. Neron, cesar, čini užeći Rim za svoje naslađenje i krivicu vr- goše na krstjane. — I tada počeše krstjani prvo progonstvo trpiti; i trpiše četiri godine. Sveti Vital u Rovinju a svete Doroteja i Eufemi- ja u Akvileji aliti Aglaru⁸ proliše svoju krv za ljubav gospodina naše- ga Isukrsta.

68. Neron, cesar, Tiridaša⁹ ermenskim kraljem postavi a Vešpa- žijana, vojvodu nad vojskom protiv Žudijam. — Petar, apošto, bi pro- pet i umoren a Pavlu s/vetom/ glava odsičena. — Dvajest i prvi dan po

^P Jel.: apostolski.

^q Jelenić izostavlja riječi: „u Jeruzolimu“.

⁶ Iruda kralja Agripu. Bolje bi bilo reći: Iruda-Agripu, kralja.

⁷ Skup. Ovdje – u značenju – sabor.

⁸ Akvileji aliti Aglaru. Akvileja je bila nekoć slavni grad u gornjoj Italiji (provin- cija Udine) a danas je selo s vrijednom trobrodnom romansko-gotskom bazilikom. Poznat je i akvilejski patrijarhat.

⁹ Tiridaš. Začetnik dinastije Tiridatā, čiji je potomak početkom IV. st. dao slo- bodu kršćanima u Armeniji, pa se tako smatra armenskim Konstantinom.

smrti njihovoj/ diže se vas narod rimski protiva Neronu da ga zgube, a kad to vidi Neron, sam sebi učini smrt. — Šerdio Galba cesarom rimskim posta, komu glava bi odsičena; živi 73 godišta.

69. Lin, posli svetoga Petra vlada crkvom rimskom za 10 godišta. — Andromak, враћник,¹⁰ iznajde turjaku.^r — Oton cesarom rimskim posta. Vlada tri miseca i sam sebe ubode. — U Kremoni, varošu, Vitelio deveti cesar rimski; vlada za sedam meseci. I bi zgubljen na pijaci aliti trgovištu rimskomu.

72. Vešpažjan, deseti cesar rimski. Od Vešpažjanovih vojnika pridobiveni biše Viteliovci; onde u boju sin oca zgubi. Vlada^s Vešpažjan devet godina. — Jeruzolim, grad, i crkvu Solomunovu, Tito, sin Vešpažjanov, na ti način poruši da ne osta kamen svrhu kamena.

81. Tito posli oca Vešpažjana jedanajesti rimski cesar posta; vlada god/ine/ 2 i umri otrovan.

82. Zažeće se planina Vešuvio u Napulji, koja gori i danas. I u toj ognjenoj jami Plinio, najglasniji^t naravske pripovisti pisaoc, poginu hotimice. — Kl/e/to^u posli Lina posta papa.

83. Domicijan, Titov brat, 12. cesar rimski, 15. godina vlada i u svome dvoru bi umoren od svojih neprijatelja.^v S njim se bio kralj prikodunavski Nikola Krivovirnik, od koga postaše nikolaite.¹¹ — Menander Šamarita Šimuna, vilovnika, hudi meštar bi u ovo vrime.¹²

94. Klement, papa četvrti, vlada četiri godine.

^r Vit.: terjak; (tal. *triaca*).

^s Jel.: I vlada.

^t Jel.: najglavniji.

^u Jel.: Kle; u izvorniku: „Kl/e/to”, ako je pisac prešao na latinicu; u stvari bi trebalo: Anaklet. U Vitezovića stoji „Klet”, uz napomenu; „drugi Kleta y Anakleta jedno stimaju”.

^v Vit.: od priatelov szvojeh.

¹⁰ враћnik – turjaku. Vraćnik je liječnik. Turjak (pravilnije: terjak ili trijak) jest jedna vrsta vještački sastavljenog protuotrova.

¹¹ Nikola krivovirnik – nikolaite. Nikolaite su slobodnjačka sekta u ranom kršćanstvu; današnja povijest ne zna koji je pravi njezin početnik.

¹² Šamarita – Šimun vilovnjak – Menandar. Šimun, čarobnjak, iz Samarije smatra se u crkvenoj predaji začetnikom gnosticizma (isp. *Dj. ap.* 8, 9-24). Menandar je njegov učenik a ne učitelj.

96. Drugo progonstvo krstjansko. Timoteja u Efežu popovi Dijani ni kamenju. Sveti Đervažio i Protažio u Milanu muku podnesoše. — Ivan, evandelišta, pisa rič Božju u Efežu protiva Menandru, Kerintu i Ebionu.

98. Nerva, trinajesti cesar rimski, jedno godište vlada.

99. Trajan, Španjol, 14. rimski cesar.

103. Ivan, apošto i evandelišta, umri u Efežu.

105. Trajan, cesar, kamenit most učini priko Dunava, /koji se smatra/ za jedno čudo od svita. — Mudri Plutarko bi u ovo vrime. — Decebala sam sebe zgubi od žalosti.¹³

110. Treće progonstvo kr/stjan/sko. Šimun, biskup od Jeruzolima, bi razapet na križu. S/v. Ignacio, biskup, bi vržen među lave u Rimu. Kirin, apoštolski učenik, biskup slovenski u Sisku posta, i u Kupi, vodi, za ime Isusovo utopljen, umri.

111. Evariš, Grk, papa u Rimu, od Trajana, cesara, mučen i umoren.

119. Alekšander, Rimljani, posta papa. Ovi poče svetu vodu u crkvi držati i vodu u vino mišati na misi.

120. Adrijan, Španjol, rimski cesar posta; vlada 12 godina.

126. Akvila, naučitelj, Španjol, koji u grčki jezik istomači iz židovskoga svete proroke.

129. Telešfor, Grk, rimski papa. Ovi korizmu naredi da se posti i na Božić tri mise da se govore.

139. Anton Pio, rimski cesar. Vlada 23 godišta.

140. Hiđin, papa, vlada rim/skom/ crkvom četiri godine. Ovi poče krizmu i kumove na krštenju da se imadu. — Galeno, враč, bi u ovo vrime.

144. Pio od Aglara, rim/ski/ papa. Ovi zapovidi da se Uskrs čini u nedjelju. — Juštin, mudri krstjanin, podnese muku.

159. Anicet, papa rim/ski/.

161. Marko Avrelio cesarom rimskim posta. S bratom svojim Lucinom vladaše 19 godišta. Od tada po^x dvojica rimske cesarstvo po-

^x Jelenić izostavlja riječ „po”.

¹³ Decebala. Radi se o dačkom kralju Decebalu, kojega je pobijedio Trajanov general.

češe vladati. – Četvrti progonstvo krs/tjans/ko. S/veta/ Felicita /sa/ svojim 7 sinova bi mučena zarad Isukrsta u Rimu.

170. Šoter 12. rimski papa posta. – Moravci se iznova digoše protiva Rimljanom. Vandali najprvo dojdoše u slovinske strane.

176. Eleuter rimski papa posta. – Luciu,^y kralj britanski,¹⁴ /sa/ svojim narodom krsti se. – Moravci i ostali Slovinci^z složiše se protiva Rimljanom, koje Rimljani čudnom srićom primogoše.

181. Komodo, 18. rimski cesar, posli svoga oca, vlada 19 godina i od svoje volje^a bi zadavljen.

191. Viktor papa rimski. Među rimskom i ažijskom crkvom nesložnost poče zaradi Uskrsa.

194. Elio, rimski cesar. Vlada tri miseca i ubode ga Julijan u Rimu. – Didio Julijan silnom rukom rimsko cesarstvo zadobi. Vlada dva miseca i bi umoren od Ševera. – Šever, 21. cesar rimski. 17^b god/ina/ vlada i umri od uloga.

197. Bizanc, koji se sada zove Carigrad, bi potvrven.

203. Zeferin, Rimjanin, papom posta; vlada 17 godina.

204. Peto progonstvo kr/stjan/sko. – Oriden, nauč/itelj/ crkve aleksandrinske, mloge k/n/jige upisa, korisne viri katoličanskoj.

213. Anton, Ševerov sin, 22. rimski cesar; vlada 7 godina. Umoren od svojih vojnikov.

220. Popilio Makrin rimski cesar posta; vlada s Dijadumenom, sinom svojim, i obidvima bi glava odsičena.

221. Kališt, Rimjanin, papom posta. Ovi diže¹⁵ žene biskupom i misnikom. Anton Heliogabal 24. rimski cesar posta; od svojih slugu u svomu dvoru zaklan.

^y Vit.: Lucius.

^z Vit. Szlovinczi od Szevera.

^a Vit.: od szvoje hotnicze (tj. od svoje priležnice).

^b Vit.: 14.

¹⁴ Luciu/s/, kralj britanski. Molba britanskog kralja Lucija papi Eleuteriju (oko 167) da mu pošalje misionare samo je legendarnog karaktera. Isp. o njemu Baeda Venerabilis: *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (harvardsko izdanje), Cambridge, Mass., 1963., I 28, II 374.

¹⁵ diže. Ima značenje; dokinu, zabrani.

225. Alekšander Šever od Širi/je/ posta rimskega cesarja; vlada 13 god/ina/; umoren kod Rena,¹⁶ rike, od svojih vojnika.

226. Urban, Rimjanin, 8 god/ina/ Crkvu vlada; ovi dopušta redovnikom kmete i imanje držati na službu crkovnu.

236. Poncijan, Rimjanin, papom posta.

238. Makšimin, Drinopoljac, poče vladati rimskim cesarstvom /sa/ sinom svojim. – Šesto progonstvo krstjansko.

240. Anter, Grk, papa rimski. – Makšimin, cesar, dojde s vojskom u Istriju. Jaminu, varoš, najde pust,^c zašto varošani bijahu pobigli k vodi Laji;^d dio vojske Makšiminove pojde za njima i zaljubivši se za njihovim sestrar i kćerar, ostaviše cesara i onde se okućiše. I ovo misto zazvaše jedni Jamina, dijački Hemona, a drugi, zarad učinjene ljubavi, Ljubljana. To je stara Ljubljana, najprvo selenje sadanje kranjske zemlje. – Maksimin Akvileju podside. Koju ne mogući dobiti, a ginući mu vojska od glada, vojnici ubiše njega i njegova sina.

244.^e Vladaše po dalekih država slovinskih Svatec,^f kralj slovinski; ovi Slovinci zvali su se Avari i Abari.

247. Filip Arapin, 28. rimski cesar, vlada /sa/ svojim sinom pet godišta i bi umoren u Veroni. Ovi prvi krstjanin bi među cesari rimskim, naučen i kršten od s/v/. Fabijana, tada pape rimskoga.

252. Decio, u Srimu,^g od plemenitog kolina rođen slovinskoga, rimski cesar posta. Vlada dvi godine. I vojeva protiva Gotom, koji bijahu Dunav prišli. Gdi u prvom boju pobije^h trideset hiljada a u drugom ufatise mu Goti sina a on utonu od žalosti. – Pod njime bi sedmo progonstvo kr/stjan/sko. – Fabijan, papa, na mukā umri. – A Kornelio nastas; i ovi papa muku podnese. – Babilaⁱ antiokenski i tri

^c Jel.: put.

^d Jel.: i lađi.

^e U izvorniku стоји, omaškom: 444; исправљено iznad toga.

^f Vit.: Szvates.

^g Lašvanin je zabunom stavio „u Krimu”; kod Vitezovića стоји „vu Szremu”.

^h Jel.: pobidi.

ⁱ U izvorniku стоји Babia (bez „l”); u Vitezovića: Babias.

¹⁶ Ren (prema latinskom) – Rajna.

Drinoplju Gote. Ne mogući^v ga podnit vojnici, bi ubijen. Vlada 6 god/ina/ i miseci četiri.

281. Kajo, Dalmatin, papa. Ovi postavi redove popovske i da redovnik nejma stati prid suca svitovnjega.²⁴

286. M. Avrelio Karo cesar. Vlada 2 god/ine/ i na voj/s/ci protiva Peržianom ubi ga grom aliti trisak.

288. Dioklecijan, Dalmatin, rimski cesar. Vlada s Makšimijanom^x 12 godina. Pod /njima/ deseto, najveće, progostvo kr/stjan/sko bi. Makšimijan od svoga zeta udavljen, a Dioklecijan sam sebi čemerom smrt zadade.

291. Marcellin, Rimjanin, papa nasta.

300. Marcel papa. Ovi je redovnike oslobođio od svitovnjih poglavica^y – Vandali Moldaviju i Vlašku zemlju obujaše.²⁵

302. Ove god/ine/ mlogi biše mučeni za viru kr/stjan/sku u slovinskih država, a najveće u Srimu.

307. Eužebio, Grk, vlada crkvu rimsku dvi godine. – Galerio Makšim i Konštancio Klaro^z jednu godinu Rim vladase^a.

309. Melkijad papa. Ovi zapovida da se nejma u nedilju ni u četvrtak postiti pod prokles/st/vo.

310. Konstantin Veliki. Ovi pridobi Makšenca.^b Vlada 31 godište. Ovi rimskoj crkvi darova velika imanja, i kmete, i dohodke velike. Otrovan od sluga, umri u Carigradu; pravi^c krstjanin.²⁶

^v Jel.: moguć.

^x Jel.: Makšiminom.

^y Jel.: poglavara.

^z U Vitezovića stoji, kao što i treba: „Klorus”.

^a Ova bilješka o ova dva cara stoji kod Vitezovića uz g. 308.

^b Jel.: Makšencia.

^c Vit.: pervi.

²⁴ redove popovske... suca svitovnjega. Od ovog pape potječe raspored dana određenih za podjeljivanje redova kao što je npr. đakonat, prezbiterat, i na to se ovde misli. Drugi dio bilješke govori o tom da je papa i na redovnike protegnuo tzv. privilegium fori – povlasticu da im sudi samo crkvena vlast.

²⁵ obujaše. Smisao te riječi vidi se iz Vitezovićeva teksta: „dobili jeszu”.

²⁶ Ovi darova. – Glasovita darovnica, za koju je kasnije utvrđeno da je falsifikat, nastao vjerojatno 816. radi obrane pred bizantskim zahjevima. Humanist Lorenzo

314. Šilveštar, Rimjanin, papa. Vlada 21 godinu.

316. Rodi se s/v. Martin, biskup, u Somboru,^d u Srimu.

317. Konštantin, cesar, boj bije na Slovinju s Licinijom, koga i dobi.

319. Konštantin vojuje protiv Šitom i učinivši velik most priko Dunava/prijede/ i pridobi kralja²⁷ Ražimonda^e.

320. Ario i Donat, odmetnici svete Crkve, sada biše.

325. Sv. Antun, abat, i Juvenko, koji je popisao sv. evandelje u verše, biše u ovo vrime. – Marko, Rimjanin, 35. papa. Julio, papa, 16 godina vlada.

326. Najde sveti križ u Jeruzolimu Jelina, cesarica.

328. Konštantin, cesar, ponovi Bizanc i zazva ga Carograd/u znak/da^f je carevo aliti cesarovo stojno mesto. – Prvi Sabor u Niceni²⁸ protiv Ariju i Novacijanu, koji se od Crkve odvrgoše. – Škocija i Hibernija, dva kraljestva, primiše viru katoličansku. Takoder i Armenija. Vandali Srim obujaše^g s dopuštenjem cesara Konstantina. – Rodi se s/v. Jerolim, Slovinac, od Eužebija u Štrigoni.

341. Konštantin drugi od toga imena, sin Konštanti/na Velikoga, cesar rimski u Carigradu posta. Vlada 24 godine. – S/v. Atanaž i Hilari biše tada.

350. Kraljuje u Hrvati Šuring.²⁹

353. Liberi/j, Rimjanin, papa. – Šapor drugi kralj peršijanski posta.

365. Julijan Apoštata 41. rimski cesar posta. Vlada u Carigradu dva god/ista/. I hudo poginu. Ovi je sprva bio kaluđer; ostavi red svoj i zataja Isukrsta, učini se nevirnik i velik progon/ite/lj vire katoličanske.

Valla dokazao je da je ona krivotvorena a gotovo istovremeno s njim učinio je to i Nikola Kuzanski, kardinal.

^d Vit.: Szobiti, aliti Szombatetelu.

^e Vit.: Rasimoda.

^f Jel.: di.

^g Vit.: obudilisz (tj. dobili su).

²⁷ kralj Ražimond. Radi se Rauzimondu, sarmatskom (po svoj prilici – slaven-skom) kralju, koga je Konstantin pobijedio 319. Tada je Rauzimond poginuo.

²⁸ Niceni. Treba „Niceji” ili „Nikeji”; sabor je održan 325. a ne 328.

²⁹ Kraljuje u Hrvati Šuring. Jasno je da se radi o kralju naroda koji je tada stanovaoo na hrvatskom području ali ne znam reći koji bi to bio.

367. Jovijan rimski cesar posta u Carigradu, rodom od Srima. – Feliks toga imena drugi papa;^h vlada jedno godište.

368. Valentinijan cesar rimski. Vlada 11 godišta.

371. Damaž, Španjol, papa. Vlada 18 god/ina/.

372. U ovo vrime biše naučitelji s/vete/ Crkve: Bažilio Veliki, Cirilo, Ambrož, Epifanio, Grgur Naz/ijanski/, Makario, pustinjak, Marija Edipcijaka, Hilarion u Cipru, Pafnucio u Tivā.³⁰

372.ⁱ Huni, iz Šitije u Slovinje, u Panoniju, hiljada hiljadā i osamdeset hiljada čeljadi dojde. I u Panoniji staše na dva dila: u jednomu Slovinci, a u drugomu Nimci; a sad se zove ungarska zemlja i slovinska.

379. Valent, posli svoga brata, cesar rimski u Carigradu posta. Ovi Frijulce³¹ i Tirolice prida Slovincem/^j Blizu Drinopolja u boju od Gota ranjen i u jednoj priprostoj kući bi sažgan.

383. Gracijan, sin Valerijanov, 45. rimski cesar u Carigradu. U Lugdunu bi ovi umoren. I sin njegov Valentinijan sam sebe obisi.

385. Širicio, Rimljjanin, papa. – Drugi sabor kr/stjan/ski bi u Carigradu.³²

388. Teodožio Veliki, Španjol, cesarom rimskim posta. S ovim se pobi Makšim blizu Siska ali izgubi. Opet se Teodožio pobi s Marcelinom, bratom Makšiminovim, i bi pridobiven.^k – Helvecio i Peladio, heretici, biše u ovo vrime.

390. Sveti Augustin posta krstjanin po svetomu Ambrožu. – Red od pustinjaka u ovo vrime posta.

^h Jelenić izostavlja riječ „papa”.

ⁱ U izvorniku je ista godina stavljena po drugi put.

^j U Vitezovića piše „Szlovinczem” pa sam prema tome ispravio Lašvanina (koji veli „Slovincem”), da bi tekst bio smisaon.

^k Lašvanin je ovdje iskvario smisao. Vitezović piše: „y predobitel bi” a to je upravo suprotno od onog što Lašvanin tvrdi.

³⁰ u Tivā. Ne radi se o grčkoj Tebi (odn. Tebama) nego o Tebaidi u Gornjem Egiptu.

³¹ Frijulce... Slovinci. Riječ „Friuli” označava kraj na sjeveroistoku današnje Italije (Gorizia i Udine).

³² Točno bi bilo reći: godine 381.

394. Velik boj u Istriji cesara Teodožija protiva Euđeniju i dobitje^l. – Dva sina Teodožija, cesara, razdiliše me/đ/u sobom rimsko cesarstvo: Arka/dije/, mladić od 18 god/ina/, uze istočne strane, a Honor/ije/ od 12 god/ina/ zapadne. – Goti i Huni robe kraljestva. Istrijani uz vodu Riku uzidaše dug zid za braniti se od neprijateljā.

396. Friteđila, moravska kraljica, obrati se na viru krstjansku i nje poslidnji³³ i podložnici.

398. Arkadio, sin Teodožijev, cesarom rimskim posta. Alarik, kralj gotski, robi Slovinje i Dalmaciju po nagovoru Štilika^m.

400. Radigost s vojskom iz Šicije³⁴ dojde u Dalmaciju.

401. Goti uzeše Rim. Njihov kralj bi Alarik, a Atila prvi /h/unski kralj posta.

404. Dojdoše /H/uni u Dalmaciju, protiva kojim izajdoše Makrin, dalmatinski, i Tetrić, istrijanski, vojvode; učiniše strahovit boj. Makrin poginu a Tetrića strilom raniše u čelo i tu strilu u glavi odnese tja do Rima.

406. Sveti Martin bi biskup od Turona.

411.ⁿ Inocencio papa rimski 42°; vlada 15 godina. – Ivan Križostom, to jest Zlatousti, carigradski biskup; Kašjan i Rufin u Akviliji u ovo vrime bijahu. – Budim, grad na Dunavu, Buda, brat Atilin, poče zidati.

417. Goti uzeše kraljestvo od Španje i između sebe kralja postaviše.

420. Ferdinando,^p prvi kralj od Franc/ij/e. – Zožim, Grk, papa; ovi poče svicu na Bilu subotu^q posvećivati. – U Bolonji se učini skula.

421. Zbor aliti s/v/.^r sabor bi u Kartadini. – Mleci u ovo vrime postaše.

^l Vitezović donosi ovu bilješku, kao što i treba, uz g. 395.

^m Vit.: Sztlikonovom.

ⁿ U izvorniku je stavljeno omaškom 4011. mjesto 411.

^o Jel.: 72, iako se u izvorniku može čitati i jedno i drugo.

^p Vit.: Farramund.

^q Vit.: Veliku Szobotu.

^r sabor bi u Kartadini. – Mleci u ovo vrime postaše.

³³ nje poslidnji. Misli se, vjerojatno: njezini potomci.

³⁴ iz Šicije (prema talijanskom) mjesto: iz Skitije.

424. Bonifacio, papa, sin Jukunda, popa. A drugi papa, Eulalio u konstantinskoj crkvi posta.

426. Celestin papa posta. – Šokrat, nauč/itelj/^s bi tada.³⁵

429. Sveti Jerolim umri u Betlemu, star od 91 godište, nauč/itelj/s/vete/ Crkve; mloge knjige u dijački jezik³⁶ upisa i glagoljicu, pismo, najde i upravi.

431. Teodožio Mlaji cesar posta i vlada 72 godine,³⁷ umri u Carigradu.

432. Šišto treći od ovoga imena papom posta. – Đenšerik^t s Vandali udari na Latine. – Treći zbor duhovni^u u Efežu protiva Neštoriju.

437. Umri s/v/. Augustin, nauč/itelj/ s/v/. Crkve.³⁸

439. Leon ovoga imena prvi papa. – Mamerto, bečki³⁹ biskup u Franciji/, iznajde letanije male i procešion.

440. Marcian posta rimski cesar. – 4. zbor, kalcedonski, duhovni, u komu je bilo 630 biskupa prot/iva/ Manakeju i Eutikiju.⁴⁰ – Vandali, zadobivši Kartadinu, učiniše se gospodari od Afrike.

441. Sveta Oršula, divica, i ostale nje druge biše zgubljene zarad Isusa.

446. Atila, kralj, nimačko kraljestvo robi i tare; i bi razbijen od Ecija,^v Rimljana, u polju od Katalonije.

^s Vit.: pripoesztnik (tj. povjesničar, historičar).

^t Jel.: Đenserik.

^u Jelenić izostavlja riječ „duhovni”.

^v Vit.: Etia.

³⁵ Šokrat. Misli se na Sokrata zvanog Scholastikos, crkvenog historičara u Carigradu (oko 370 – 430).

³⁶ dijački jezik je jezik studenata tj. latinski.

³⁷ 72 godine. Radi se, očigledno, o pogreški: ovaj car živi od 401. do 450.

³⁸ Augustin nije umro 437. nego 430. Isto tako, pogrešna je i godina 3. koncila u Efezu: ne 432. nego 431. Sličnih pogrešaka ima još, ali ih ne navodimo.

³⁹ bečki biskup. U stvari, ne radi se o bečkom nego o vijenskom biskupu, iz mješta Vienne u Francuskoj. Beč se talijanski zove Vienna, a jednako se tako zove i navedeni francuski grad, pa je tako pisac mislio da i ovom zadnjem može dati mađarsko ime „Beč”.

⁴⁰ Manakeju i Eutikiju. Na 4. općem koncilu osuđen je i svrgnut patrijarh Dioskur i Eutih. Taj koncil, održan u nekom sjajnom mjestu Kalcedonu blizu Bosfora, nije bio 440. nego 451.

452. Leo, Grk, 13. carigradski, 51. rimski cesar posta. – Atila tare Trogir, Šibenik,^x Biograd, Senj, Pul i ostale gradove po primorju i Parenču^y Atila isti druge godine poruši Akvileju i mloge druge gradove.

454. Atila, star od 124 god/ine/, oženi se iznovā. I uze divojku i prvu noć kad s njom leže svojom se krvju starac zatuši.

456. Gorica, grad u Istriji, ozida se.

459. Ardarik, đepidski kralj, s drugim Slovinci diže vojsku na Atiline sinove, koji/h//on/ pridobi. I zgubi Hunu više od triest hiljada; gdi Elak, najmlađi Atilin sin, poginu a drugi k Crnomu moru teško uteče. I tu se svrši sila Atila i njegovih Huna.

460. Dindžizić, Atilin sin, dojde s vojskom u Donje Slovinje i podside grad Bošanije,⁴¹ ali razbijen i otiran bi. U ovo vrime vlastaše u Liburniji kralj Kunimund, koji poginu u boju.

463. Hilario papom rimskim posta.

470. Simplicio papa rimski posta.

473. Teodemir^z kraljuje uz Savu; uze grad Nišu, Prizren i mloge ostale.

474. Teodemir, kralj, podside Sajlenik,^a koji, uzamši mito, ostavi. Iste godine umri. Tudorik, sin njegov, uze krunu očinu. – Zenon cesar posta. Vlada 70 god/ina/.⁴² Od ovoga vrimenta do Karla Velikoga ne biše pravoga poglavice rimskoga. – U /o/vo vrime mloge dobre i kriposne knjige poginuše.

475. Odokar, uzamši Rim, učini se kralj od Italije. Odokar^b bi kralj slovinski, /tj. onih Slovinaca/ koji su se zvali Verli, Heruli i Van-

^x Jel.: i Šibenik.

^y Lašvanin je ovo „i Parenču” naknadno unio da bi prilagodio svoj tekst Vitezovićevom koji glasi: „... Szeny, Pul, Parenču y osztale Grade po primorju”). Parenca od Parenzo – Poreč.

^z U izvorniku, omaškom; Teodemit; kod Vitezovića: Teodemir.

^a Misli se: Solun; u Vitezovića stoji; Saloniche.

^b U izvorniku, omaškom, stoji: Odokat.

⁴¹ Ime nastarijeg Atilina sina glasi Dengisik ili Dincik. Grad je Bassiana (današnji Szombathely) na srednjem toku Rábe.

⁴² Zenon vlada od 474. do 491.

dali. Ovi silom dojde u Dalmaciju, Ojaka,^c kralja, satr, kraljestvo nje-govo uze, svoje raširi /i/ ode na Latine.

484. Feliks^d treći ovoga imena, Rimljanin, papa rimski. Ovi po-če i zapovidi da biskupi crkve posvećuju.

489. Teodorik, po zapovidi Zenona, cesara, Dalmaciju, Reciju i Italiju osloboди i onde^e gotsko kraljestvo postavi.

491. Anaštažio drugi toga imena papa.

493.^f Teodorik ubivši Odokara /stupi na njegovo mesto/ i učini se kralj latinski. – Boecio, mudri pisaoc, bio je u ovo vreme.

501. Dojdoše Bulgari od rike Bulge najprvi na ovu stranu Dunava u slovinske države. Pobi se s njima Arišt, vojvoda slovinski, s kim je bilo petnajest hiljada junaka i pet stotina i dvajest kola. Ali nesrić-no, jer više od 8 hiljada njegovih junaka poginu.

502. Bulgari izagnaše Gote i Srim uzeše. Kralj Tudorik posla Pe-čamina s vojskom, koji Trašarika,^g kraljića, prognavši, uzeše^h Srim, grad. Šabinijana, vojvodu slovinskoga, kod Morovićaⁱ zgubi. Također vojvodu Munda,⁴³ koji od Atile bijaše ostao, nad Slovinjem postavi. – Kopar, u Istriji grad, Juštin, cesar, gradi.

512. Hormižda, papa, vlada 9 godišta. – Klodoveo, kralj franež-ki, krsti se od s/v. Remidiјa, biskupa.

515. Juštin Stariji, Drinopoljac, 16. carigradski a 54. rimski ce-sar, dobri i virni krs/tja/nin.

522. Ivan papa rimski.

524. Felic, od toga imena papa^j 4. Ovi zapovidi bolesnikom da-

vati najposlidnje pomazanje. – Dioniž, abat, Rimljanin, prvi poče brojiti godišta od Isukrstova porođenja.

526. Avdion, pobivši Verle i Đepide, Slovincе, projde Dunaj^k i dio slovinske zemlje Panonije, oko Budima i Bačke, od Gota uze. – Kra-ljuje u ovo vreme u Dalmaciji i hrvatskoj zemlji Selimir,^l koga niki i Želimirom zovu, Svevlada kralja sin.

528. Juštinijan Veliki, Juština cesara sestrić, rimski cesar posta. Rodi se u Prezrjenu, /gradu/ raške zemlje, Slovinac. Vlada 39 god-/ina/. I umri mamen. Od pravde cesarske on učini knjige. – Bonifa-cio papom posta.

530. Ivan drugi toga imena papa.

533. Agapit papa rimski.

534. Peti općenski sabor u Carigradu.⁴⁴

535. Šilverio⁴⁵ rimski papa. Mundo, slovin/ski/ i dalmat/inski/ kralj, pobi se s Goti i bi pridobiven. Konštancijan na mesto Mundo-vo poslan od Juštinijana, cesara, osloboди Solin,^m prgnavši Gote i os-tale neprijatelje iz Slovinja, uze Dalmaciju, Liburniju i Istriju.

537. Virdili/o/ papom posta.

539. Sveti Leonardⁿ bi u ovo vreme.

540. Juštinijan, cesar, povrati i opet uze Afriku, Italiju i Dalmaciju.

541. Oštrivoj, Got-Slovinac, uze hrvatsko i dalmatinsko kralj/est/-vo. I ovi sagradi Ostrvicu i Gradac.

543. Peladio papa posta.

548. Slovinci pojdoše tja do Dračeva i porobiše drinopoljsku zemlju.

550. Slovinci opet se vratiše u grčku zemlju i pobiše cesarovu^o vojsku. – Kraljuje u Dalmaciji i Slovinju Svevlad, Oštrivojev sin.

^c Vit.: Ojacza.

^d Pisano, kao što se to ponekad i inače dogodi, latinicom.

^e Jel.: onda.

^f Vit.: 498.

^g Jel.: Taršarika.

^h Jel.: uzme.

ⁱ Vit.: Moravichich.

^j Jelenić izostavlja riječ „papa“.

⁴³ Trašarika... Šabinijana... Munda. Trašarik je Thrassaricus, gepidski kralj sa stolicom u Sirmijumu. Mundo je Teodorikov vojvoda.

^k Vitezović veli nešto preciznije: „chez Dunaj“ (preko Dunava).

^l Vit.: Szillimir.

^m Vit.: Szolny.

ⁿ Vit.: Lenard.

^o Vit.: Cesarevu.

⁴⁴ I opet dosta gruba pogreška: radi se o godini 553.

⁴⁵ Šilverio je Silverij; postao je papom 536.

552. Slovinci ozgor rečeni ulizoše u Makedoniju i Iliriju. Onde ostavši prozvaše onu^p zemlju slovinskom.

554. Slovinci Gote pridobiše. Šiciliju porobiše; odanle^q ih istira Đerman, vojvoda cesarov.

555. Ivan 3., papa.

564. Juštin Mlađi, Slovinac, 18. carigradski, 56. rimski cesar. – Iste godine dojdoše na ovu stranu Dunava Avari aliti Abari, i oni Slovinci. Njihov poglavica zvao se Ban, od koga vojvode slovinske zovu se bani. – Kralj od Srima i svega onoga kraja hrvatskoga bijaše^r tada Kunimund, koga Abari dobiše/a tako/i Istrijance. Ovomu Abaru Banu^s carigradski cesari davali su na godinu po osamdeset hiljada zlatnih dukata harača, pak sto hiljada.

567. Kuga i pomor velik po svemu svitu.

568. Albuin, kralj, putujući iz Srima u latinsku zemlju, sagradi Kraljevicu u primorju hrvatskom, aliti Vinodolu, koja se sada zove stara Kraljevica.

577. Benedikt, Rimljанин, papa. – Abari-Slovinci uzeše i razoriš/e Si/n/gidun.⁴⁶

578. Abari-Slov/inci/ uzeše Srim, grad.⁴⁷

582. Mavricio, zet Tiberija cesara, stupi na cesarstvo. Vlada 20 godina. Umoren bi od Fokaša.

583. Pelađio 2., papa.

584. Abari-Slov/inci/ Zemun kod Dunava i mloge druge gradove razmetnuše. Abari robe drinopoljsku zemlju tja do Carigrada^t.

^p Jel.: ovu.

^q Jel.: ondale.

^r Jel.: biše.

^s Vitezović donosi ovu bilješku ovako: „Oveh Abarov Banu Czarigradszki Czeszari davalisu harach...“. To daje malo drukčiji smisao: Banu ovih Avara carigradski carevi davali su harač...“. To daje drukčiji smisao: Banu ovih Avara carigradski carevi davali su harač...“.

^t Vitezović ovu bilješku donosi pod g. 585.

⁴⁶ Singidun/um/ je latinsko ime za Beograd.

⁴⁷ Srim, grad. Misli se na stari Sirmium, današnju Srijemsку Mitrovicu.

587. Kralj autarski⁴⁸ posla Evina, vojvodu tridentskoga, s vojskom na Istriju, koji porobivši, mir učini i kralju mlogo jaspri^u doneše.

591. Abari Dalmaciju napastuju. – Grgur papom posta. Ovi pisa carigradskom patrijarki da se ne piše općenskim biskupom.⁴⁹ Ceremonije u crkvi najbolje poče.

592. Veliku štetu po svemu vladanju rimskom učiniše Slovinci i Abari.

593. Adilo,^v longobardski kralj, s pomoćju od Slovinaca uze Paduu, grad u Italiji.

596. Rodi se Muhamed u arapskoj zemlji, u gradu Medini od oca Abdulaha a matere Enime.⁵⁰

599. Abari-Slov/inci/ četrest^x varoša porobiše u Dalmaciji. I dojde na pomoć Gvidon, vojvoda: ništo plina i robja ote.

600. Banu abarskomu-slov/inskomu/ u jedan dan od kuge umri sedam sinova. – Longobardi, /s/ Abarom i Slovincem zdrženi, porobiše i požegoše Istriju. – Cesar Mavric, posli mlogo boja nesrićna, iliričku zemlju dade Slovincem; i od tada se poče latinski zвати Slavonia.

602. Fokaš posta cesarom. S banom abarskim mir učini. Vlada Fokaš 8 god/ina/; bivši mu ruke i noge odsičene, bi bacen^y u more. – Adiluč,^z kralj, s pomoćju Slovinaca uze Kremonu u Italiji.

604. Slovinci Malone opustiše Istriju pobivši vojsku cesara grčkoga. – Šabinjan posta papom. Ovi poče zvonit na oficija i mise zvonī,

^u Jel.: mloge jaspre.

^v Vit.: Agilus.

^x Jel.: četerest.

^y Tako je u izvorniku. To nije slučajna omaška (mjesto – „bačen“) jer isti oblik dolazi i pod g. 670.

^z Vit.: Agilut.

⁴⁸ autarski. U grčkim i rimskim izvorima Autariatai i Autarieis jesu ilirsko pleme nastanjeno istočno od gornje Neretve.

⁴⁹ općenski biskup. Redovito se kaže „ekumenski“ (vaseljenski) ili univerzalni biskup.

⁵⁰ Podaci o Muhamedu znatno su iskrivljeni: on se rodio oko 570. i to u Meki; ime majke jest Emina.

i da se zvoni zapovidi; lampade takoder u crkvā da stoje.^a Knjige nje-
gove od opakih biše metnute u oganj; najposli bi umoren.

607. Bonifacio treći toga imena papa rimski.

609. Bonifaci/o/ 4., papa...

611. Heraklio, koji Foku cesara zgubi, cesarom posta.

614. Kajan Mlađi, abarski u Slovinju kralj, ide s vojskom u Frijul, ubi ondešnjega vojvodu po imenu Đižulfa^b i vojsku njegovu pobi. Podside Vidam, grad; koga iz gradskih zidova ugleda Romilda, udovica, Đižulfova žena, zaljubi^c se u njega, posla mu poklisare da uzme nju za ženu i grad za stolno mesto. Obeća Kajan; pusti nesrićna žena /njegove vojnike/ u grad, koji sve građane pod mač okrenuše. A Kajan^d s Romildom prvu noć spava, dade je pak dvanaestima soldatom da želju svoju s njima nasiti, potom čini /j/u na kolac nabiti.

615. Deušdedit, aliti Bogdan, papom /posta/. – Išidor, Španjol, naučitelj, Gal, s/v/. Martinijan, Siščanin,^e biskup komenski^f, u ovo vrime bihu.⁵¹

618. Abari drinopoljsku zemlju robe, od kojih Hiraklio, cesar, mira prosi. – Bugari viru krstjansku primiše u Carigradu od Nicefora, patrijarke.

620. Abari pozavavši cesara u Herakliju, varoš, da s njim mir učine; i zasidoše mu u gori na putu i udariše na njega i tako ga razbiše,

^a Vitezović donosi bilješku o Sabinjanu pod g. 605.

^b Vit.: Gisulfa.

^c Jel.: zaljubiv.

^d Jelenić izostavlja riječi: „pusti nesrićna žena u grad, koji sve građane pod mač okrenuše a Kajan”.

^e U izvorniku „Sirkanin”, kod Vitezovića „Szischanan”, pa sam prema tome ispravio Lašvaninov tekst.

^f Vit.: kumenszki.

⁵¹ Isidor... Gal... Martinijan. Isidor je sv. Izidor, nadbiskup Seville, najslavniji latinski pisac VII. stoljeća (od 600. do 636.) – Gal je sv. Gal, irski misionar, koji je djelovao u Francuskoj i Njemačkoj (oko 550. do 640); od njega potječe opatija St. Gallen. – Martinijan je ime više svetaca ali iz VII. stoljeća nisam našao nijednog koji bi odgovarao ovim podacima. Buturac-Ivandija (*Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1972) uopće ga ne spominju.

da mu malo družine osta. A on krunu sakri metnuv^{ff} je pod rukav, na ruku nataknuvši. Međuto Abari mlogo krstjanske krvi proliše oko Carigrada.

621. Cesar od bana abarskoga isprosi mir. – Muhamed prvi post^g poglavar nad Agarenī.

623. Heraklio, cesar, dignuvši vojsku na Peršijane, vladanje svoje i sina jedinoga abarskому banu priporuči. – Bonifacio peti,^h papa. Ovi odluči da kad čovik kriv u crkvu uteče, da ga silom nitko ne more izvesti. – Muhamed po napućenju Ivana Antiokena i Šerđija Talijana, kaluđera, poče pisati Alkurani. I za njim pojdoše Kaldeji i ostali narodi i p/r/ozva ih Šaracene.

628. Dojde niki trgovac imenom Sam u Slovinje, koji Slovincem protiva Abarom bi velik pomoćnik da se Abara izbave. Učiniše Sama kraljem. Ovi kralj imadijaše 12 žena i ove sve biše Slovinke, od kojih imade dvanaest sinova i petnaest kćeri. Učini se moguć i veoma razširi svoje kraljestvo.

629. Svetoga križa god i uzvišenje zapovidi Heraklio obsluživati...

630. Honorio rimski papa posta.

631. Umri Muhamed, turski svetac.

632. Ševerin rimski papa. – Ivan, Dalmatin, od toga imena papa četvrti.⁵²

636. Damašak i vas Edipat uzeše muhamedovci.

637. Dalmatini podsidoše Šipont⁵³ u Italiji. Ubiše Aja, vojvodu, i vojsku njegovu pobiše.

638. Dagobert, kralj francuzki, Abare i Slovinci, bližnje njegovu kraljestvu, pod svoju oblast podloži. – Slovinci svu Dalmaciju uzeše i priko mora robe Italiju. – Jeruzolim, od dvi godine podsiden od Turaka, najposli ga uzeše i satrše.

^{ff} Jel.: metnuvši.

^g Jelenić izostavlja riječ „posta”.

^h Jel.: šesti (mjesto: peti).

⁵² Ovdje postoji opet znatan raskorak u godinama: Severin vlada 640. a Ivan IV. od 640. do 643. a tako je i kod nekih kasnijih papa Teodora, Martina i dr.

⁵³ Šipont je Siponto, grad u Apuliji.

639. Veliku krv prolivaju Turci po svoj Širiji. — Slovinci po svoj Dalmaciji robe; požegoše oni silni i dičniⁱ grad Solin, Dioklecijana, silnoga cesara, domorodno mesto. Porušiše i zemljom sjednačiše također stari Dubrovnik i druge velike gradove i mista. Papa Ivan, milujući svoju domovinu, posla u /te/ strane Martina, abata, dalmatinske,^j s mlogim pinezi. Koji odkupi mloge sužnje, ter ih posla svojim ocem. Ovi Martin pobra mlogih svetih tilesa i moći po Dalmaciji i Istriji ter ih odnese u Rim k papi; koje papa pošteno postavi u crkvi s/v/. Ivana Laterana.

640. Dojdoše iz priko Babinih gora⁵⁴ Hervati najprvo u Dalmaciju i ove sadanje hrvatske i slovinske strane, s mlogim bojem istiravši Abare, ovdi se nastaniše. Prid ovim bijaše pet bratje: Kluka, Klobej,^k Kožočeš, Muklo, Hrvat, i dvije sestre. Tuja i Vuga. I od njih Dalmacija, koja je od mora^l do Dunava dosegla, hrvatsko ime prija, i zove se do današnjega dneva. — Upade u turske ruke Peršija; Turci se odvojiše od oblasti rimskih cesara.

641. Konštantin, Herakliov sin, cesarom posta; otrova ga maće-ha njegova. — Turci potrše Antiokiju.^m — Teodor, biskupa Teodora sin, papa posta.

642. Heraklion, Heraklija cesara sin, cesar carigradski-rimski. Vlada s materom dvi godine; cesaru nos a materi jezik odrižeš. — Pobiše se Abari i Bugari; Bugari izgubiše. Od kojih devet hiljada lju-

ⁱ Jel.: divni.

^j Red riječi je ovdje neprirodan. Trebalo bi poredati: „posla u /te/ dalmatinske strane Martina...”.

^k Vit.: Lobej.

^l Vit.: Mure y.

^m Vitezović donosi ovu bilješku pod g. 642.

⁵⁴ iz priko Babinih gora. Nije jasno na koje se gore tu misli. Postoji Babina gora, 9 km jugoistočno od Ougulina. Latinisti srednjeg i novog vijeka (povodeći se za Strabonom, isp. „Bebia ore” u Pauly-Wissowa’s *Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*) označavaju sa Montes Baebii planine između Kupe i Sane, ponekad i Velebit. Ako i pisac *Ljetopisa* na to misli, onda bi se ovim izrazom označavao samo prijelaz Hrvata iz savskog (panonskog) područja u primorsko. Ako on ima u vidu selidbu iz zakarpatskih krajeva, onda bi to ime moralno označavati Karpati. Nigdje, međutim, nisam našao potvrdu da bi se Karpati nazivali tim imenom (Babine gore).

di /sa/ svojim ženam i dicom odoše pod Dagoberta, kralja franciškoga, s koga dopuštenjem staše niko vrime u Bavariji. I jednu noć poklani biše svi himbenim načinom. — Uzeše Turci Cipar.

643. Konštanš, sin Konštantina, cesar heretik, od svojih sluga bi umoren.⁵⁵

644. Martin papa posta. Sabor u Rimu učini protiva patrijarki carigradskomu. — Kajan, abarski-slovinski kralj, vojuje protiv Vuku, vojvodi furlanskomu; tri dni boj bi, a četvrti Vuka pridobi i pobi njegovu vojsku.

647. Eudenio, Rimljanin, papa. Ovi dopusti da biskupi imadu tavnice za popove i za redovnike.

650. Vitelijan, Senjanin, papom posta. — Niki hoće da su u ovo vrime bila tri brata: Čeh, Leh i Ruš, hrvatska gospoda, zaradi ljudomorstva,ⁿ s mlogimi priateljji, slugam i podložnicā, priko Drave i Dunava otišli /i/ Čeh češko, Leh leško aliti poljačko, a Ruš ruško kraljestvo započeti.

655. Turci Rod, otok, uzeše, iz koga mlogo zlato i blago izneso-še; i Kološ aliti kip sunčeni, kruto lip, sto i deset nogu visok,⁵⁶ od čistoga midja napravljen, Židovom prodaše; koga učiniv na komade, de-vet stotina deva imalo je šta nosit.

667. Franceži se i Slovinci pobiše u Korotanskoj ili Koroškoj zemlji; koji izgubiše i njihov vojvoda Andagiš,^o Pipinov sin, poginu.

670. Konštantin 4. cesar. Vlada 17 god/ina/. Iz dvora svoga bi^p bacen na glavu. — Turci Širakužu uzeše i Šiciliju porobiše i vratiše se u Aležandriju.

675. Turci podsidoše Carigrad i ne mogući mu ništa, vratiše se natrag; i potonu ih veći dio na moru. — Abari robe Tirol.

ⁿ Jel.: ljubomorstva.

^o Jel.: Andariš; Vit.: Andagis; Kačić: Astijagis.

^p Jelenić izostavlja riječ „bi”.

⁵⁵ Radi se o Konstansu II., koji je stupio na vlast 641. a bio umoren 668.

⁵⁶ Izraz „noga” upotrijebljen je kao mjera mjesto riječi „stopa” (1 stopa – oko 31 cm). — Ovdje sam ispravio Lašvaninov tekst koji doslovno glasi: „štoie deset nogu visok”, jer je taj Haresov kip bio visok preko 30 metara a ne kao kod Lašvanina samo 3 metra. U Vitezovića piše: „szto y deszet nog viszok”; dakle 110 stopa.

676. Rimljani (to jest: Carigradlje, zašto se i oni Rimljani zovu, i Carograd Novi Rim, a carigradsko vladanje „Romanija“) razbiše Turke i zgubiše trideset hiljada. Među Kajanom, kraljem slovinskим, i cesarom učini se mir taki da skoro veći dio svita počinu.

677. Bataja, kralj, Bugarom i Slovincem zapovida.

679. Drugoč, među Rimljani i Turci bi učinjen mir na ti način da svake godine Turci Rimjanom dadu tri hiljade funtov zlata, pedeset plemenitih sužanja i toliko dobrih konja.

681. Sabor crkovni bi u Carigradu.

683. Benedikt drugi toga imena papa. Ovomu cesar dopusti, da koga godir odsele na papastvo oberu, da je dobro obran, /i/ brez oblasti cesarove. – Tebelin^q kralj slovinski i bugarski posta.

684. Ivan Antioken peti ovoga imena papa. Ovi se najprvi od biskupa poče posvećivati i posli njega ostali uzeše ovi običaj.

686. Beda, misnik, mudar i naučan, bio je u ovo vrime. – Šerđio papom posta a niki su bili obrali druga dva, Teodora i Paškala. – Turci navališe u Afriku i Libiju i mlogo/plino/ zadobiše.

687. Juštin, aliti Juštinian Mlađi, po smrti svoga oca posta cesar. I s Turci učini mir s ovim ugovorom: da se Afrika i Libija ima cesaru povratiti i Turci za deset cilih godina svaki dan hiljadu zlatnih dukata i jednoga konja s poglavitim ditetom na mesto harača davati. Vojuje također protiva Bugarom i Slovincem i dojde tja do Solonika. A kad se vrati, bi razbijen, pogubi vojsku i sam teško uteče.

688. Razbivši pogodbu od mira, Juštinian boj bije s Turcī ali kru-to, s velikim svojim kvarom i sramotom. – Pavo Heraklion, prvi mletački vojvoda aliti poglavica u Mlecijeh posta. – Franceži (ali/ti/ Bavarci pod ime kralja francežkoga) veliko зло čine po hrvatskoj zemlji da dičicu od sise materine otimahu i sicijahu ter psom bacahu. To Hrvati ne mogući gledati, pobiše se i pobiše sve glavare francežke. I zato velika vojska francežka dojde na Hrvate, koju /oni/ nakon sedam godišta^r pridobiše i pobiše vojsku franc/ešku/ i Koklina, njihova voj-

^q Vit.: Trebelin.

^r Jel.: godina.

vodu. I tako se Hrvati osloboдиše i od pape zaprosiše krst; koji posla biskupe, od kojih biše kršteni. U to vrime vlastaše Hrvate kralj Porin.

691. Juštinian, cesar, skupiv triest hiljada Slovinaca, s Abarī mir razbi.^s Mujat pak, abarski vojvoda, podmiti slovinskoga vojvodu i okrenu na svoju stranu njega i dvadeset hiljada Slovinaca. I to bi uzrok da se cesar raž/g/njivi na ostale Slovincе i čini ih zgubiti s/a/ ženam i s dicom. – Juštinian prozva papu poglavarem od sviju popova i redovnika.

692. Pobivši Turci Rimljane počeše se na glasu zvat junaci a glas i dika rimljanska pomanjkavati.

693. Mujamat i ostali Slovinci s njime navališe u Traciju. I mlogo robje dovedoše i plin donešoše. – Goti iz arijanskoga zakona pridoše u katoličansku viru.

696. Leoncin, izvrgavši Juštinijana s cesarstva s obrizanim nosom, učini se cesar. Tiberio treći toga imena (umorivši Leoncina) cesarom u Carigradu rimskim posta.

698. Abimelek, turski kralj, navali u Afriku, u kojoj dobitka za dugo ne uživa. – Kraljestvo Fridiјa, u kojoj je bio grad Troja, u niko vrime krstjansku viru prija.

700. Krak, Krakoviju, grad u poljaškoj zemlji, gradi. – Rimljani robe Širiju, gdi pobiše dvista hiljada Turaka.

706. Slovinci robe Furlane i Longobarde. Dojdoše i drugoč u furlansku zemlju i ubiše obadva vojvode i svu gospodu furlansku i vratiše se s velikim plinom.

708. Vlastaše nad Slovinci Borut, kralj.

713. Filip Bardežan posta cesar. Ovi zapovida^t papi rimskomu, da kipove ne štuje i ne moli; zato od pape bi nazvan heretik; kipovi i pri-like od svetih razumiju se.⁵⁷

715. Anaštažio posta cesarom. Od sluge svoga bi vržen u manastir. – U ovo vrime Turci španjolsku zemlju uzeše.

^s Jel.: razori.

^t Jel.: zapovidi.

⁵⁷ smisao je: štovanje se iskazuje ne bilo kojim kipovima i slikama, nego onim koje oni prikazuju tj. svecima.

717. Leon treći ovoga imena cesar rimski posta. Kipove u Rimu i u Carigradu sve sažeže. Ovi od kuge umri u Carigradu.

718. U tri hiljade brodova dovezoše se iz Azije Turci, ter s mora i s kopna Carigrad podsidoše. Iste godine dvajest i pet hiljada Turaka u bugarskoj zemlji poginu.

719. Sulejman, turski kralj, pod Carigradom umri a Murat na njegovo mesto side.

720. Mlogi Turci pod Carigradom od kuge, glada i zime izginuše a ostali se doma vraćajući – uzbuči se more i s neba oganj padajući – jedne proždr more a druge sprži oganj, na ti način da od tri hiljade brodova ne osta nego pet.^u I to obsidenje trpi Carigrad cile dvi godine.

730. Karlo Martel u Španji pobi Turaka trista i osamdeset hiljada a njegovih poginu hiljada i pet stotina. – Papa vrže prokletstvo na Leona, cesara, i zabrani mu sve dohodke od latinske zemlje.

744. Mlogi Huni dojdoše u Srim, prid njima sedam vojvoda; i najprvo dojdoše pod Erdelj i zato se i sad zove nimački „Sedam čadorova” od onih sedam pribivališta.⁵⁸

746. Huni aliti Ugri projdoše Dunav na ovu stranu u Panoniju aliti Srim privarivši Svetopuljka, kralja, s bilim konjem za zemlju, prid kojim pak iz kraljestva pobiže. I bi Svetopuljk kralj u Vešpinu,^v zatim pobiže u Velograd i održa krunu svoju među Dunavom i Vagom, rikami,^x i otdad ona slovenska zemlja ungarsko ime prija.

747. Dominik Monagar, Slovinac, šesti mletački vojvoda.

750. Vlada u Dalmaciji i Slovinju Sadimir, kralj.

756. Vladaš^y Hrvatom i Dalmatinom Budimir kralj. Ovi razdili kraljestvo u banovine.

757. Prvi papa Pavo od ovoga imena. Ovi poče crkve svetiti i imena im davati.

^u Jel.: tet (očevidno, tiskarska pogreška).

^v Vit.: Weszprin.

^x Vit.: Otoki.

^y Jel.: Pladaše (bez sumnje, tiskarska pogreška).

⁵⁸ Isporedi s tim njemački naziv za taj predio „Siebenbürgen”.

763. Dojde opet jedan slovinski narod iz priko Crnoga mora i nastani se pokraj vode Artane aliti Atarne.^z

765. Bugari izvrgoše Umara, svoga glavara, koga im Rimljani bijahu postavili, i na mesto njegovo staviše Totka, Bugarina, banova brata.

768. Stipan 3., papa rimski; učini sabor protiv Konštantina.^a – Karlo Vel/iki/ franceški kralj posta.

772. Adrijan papom posta. Posla Karlu Velikomu pomoć protiva Dešideriju, kralju longobardskomu, koga Karlo razbi i ufati živa. I ovde dospi kraljestvo longobardsko.

775. Šakšonci krstjansku viru primiše.

779. Rolanda, vrloga viteza, Berte – Karla Velikoga sestre – sina, i s njim četrest hiljada krstjana Turci zgubiše.

780. Leon 4. cesar s vojskom ide na Turke libijanske.

782. Konštantin 6. ovoga imena, sin Leov, cesar posta. Ovi vlada /sa/ svojom materom ujedno. Njemu izvadiv oči staviše ga u tavnicu, a mati mu vlada tri godine (/imenom/ Irena), /tako/ da na ništo spade vladanje carigradsko.^b Pomoć počeše proziti od Vel/ikoga/ Karla Latini i ostala kraljestva. U ovo vrime, bi prineseno cesarstvo iz Latina u Nimce i dva cesara postaše: jedan nimački a drugi grčki, aliti jedan od^c Istoka a drugi od Zapada, al' se obadva pisahu cesari rimski.

789. Sabor 8. nicenski.

790. Karlo Veliki čini vojsku protiva Abarom-Slovincem, koje pridobi s velikom krvlju. I razmetnu kraljesvko mesto Vehunoč^d aliti Rohunoč^e, odkle odnesoše blago neizmirno.

799. Terstijani^f u Liburniji ubiše Henrika, vojvodu cesarskoga nad Frijulom i Istrijom postavljenog.

^z Vitezović ima samo: „Atarne”.

^a Ova bilješka kod Vitezovića dolazi pod g. 769.

^b Jel.: carsko.

^c Jelenić izostavlja riječ „od”.

^d Vit.: Verhunacz.

^e Vit.: Rohunacz.

^f Vit.: Terszatyani.

/III. Odsjek – od krunidbe Karla Velikoga za rimskog cara do pada Carigrada/

800. Karlo Veliki, prvi cesar rimski u Dermaniji. Vlada 14 godina; umrio u Akvišgrani.¹ – To isto lito dojde cesar u Liburniju i osveti Enrikovu smrt. – Pokrstiše se Goti. – U ovo vrime u Pariđu skula posta.

802. Nicefor, prognavši Irenu, cesar posta carigradski. – Pipil,^a Karlov sin, latinski kralj posta. – Aron,² turski poglavica, s trista hiljada konjanika, Nicefora, carigradskoga cesara, obside i kruto podharači nepravednim načinom.

804. Tudor, ban abarski, ne mogući podniti Slovinaca, s dopušte/njem/ Karla Vel/ikoga/, naseli se među Sabarijom³ i među Korontanom.^b

806. Vilar i Beat, vojvode mletačke, također Pavo zadarski i Donat, biskup zadarski, poklisari dalmatinski, dojdoše s darovma prid Karla, cesara; vrgoše se pod njegovo krilo, ne mogući ih grčki cesari braniti; koji su mlogo podnili od Bugara...

807. Šardiniju i Koršiku Turci porobiše.

808. Švecija i Danija krstiše se.

811. Nicefor, grčki cesar, od Bugara, koji bijahu opsili Carograd, u boju bi ubijen.^c

813. Mihailo, cesar, od Bugara razbijen kod Drinopolja, i došav u Carograd dade krunu i vladanje Leonu Ameniju a on se učini kaluder.

814. Lauš^d drugi,⁴ sin Karlov, cesar nimački. Vlada 25 godina. Lauš učini skup, na koji dojde i slovinski pogлавnik i s njim sva gospoda.

^a Vit.: Pipin.

^b Vitezović ima potpuniji tekst: „med Sabarion, ali Szombotelom, y med Koroštanom”.

^c Vit.: razbien.

^d Vit.: Lajuš (što znači Ludvik).

¹ Akvišgrani (lat. Aquisgranum) – Aachen, Aix-la-Chapelle.

² Aron. Misli se na čuvenog Harun-al-Rašida, bagdadskog kalifa (786 – 809).

³ Sabaria (lat.) – Szombathely; Korontanom – Koruškoj, točnije Korušanima.

⁴ Lauš II., misli se na Ludvika. Ovaj je oblik uzet prema mađarskom „Lajos”. Veli se Lauš II., a u mislima treba dodati: /II./ njemački car.

817. Ne mogući se pogoditi Rimljani i Slovinci za kotare u Dalmaciji, Leon, cesar carigradski, posla poklisare Laušu, cesaru. – Paškal, Rimjanin, papom posta. Ovomu cesar Karlo darova Rim s mlogim drugim imanjem. – Ljutovid^e tare Dalmaciju ali svojim kvarom.

818. Lauš, cesar, Dalmaciju s Leonom, cesarom, razdili. – U ovo vri-me Ljutovid, od Srima i Požege poglavnik, odvrže se od cesara Lauša.

819. Borna, kralj dalmatinski i hrvatski, pobi se s Ljutovidom, kod Kupe vode; peginu u tomu boju Dragomuž,^f punac Ljutovidov, koji se k Bornu, kralju, biše pridružio. Gudušane^g Borna pod svoju oblast podloži.

820. Dojde od tri strane cesarova vojska na Ljutovida, al' mu ništa ne mogoše, nego porobivši kotar vratise se. Potpunoma prisili Kranjce i Koroše i odstupiše od Ljutevida i stupiše pod cesara. I tada prvi put Nimci u Kranjsku i Korošku,^g slovinske države, dojdoše, nastaniše se i počeše zapovidati.

821. Umri Borna, kralj, a na misto njegovo side njegov sinovac Ladislav.^h Dojde drugoč vojska cesarova protiva Ljutovida i nejmajući zgode od boja, porobi i ode natrag.

822. Dojde iz Italije protiva Ljutovida vojska od Lauša, trećom. Ljutovid, ostaviv Sisak grad, pobiže k Srbljom; gdi od jednoga vojvo-de bi primljen i nevirno ga Lj/uto/vidⁱ umori i od njegova grada i imanja učini se gospodar.

823. Dojde Ljutovid u Dalmaciju k Lindemišu,^j sestriću Borne kralja; od koga /bi/ primljen, ali domalo umoren.

824. Učiniše Nimci i Abari mir.

^e Vit.: Ljutevid (na ovom mjestu i dalje).

^f Jel.: Dragonan.

^g Jel.: Korušku.

^h Vit.: Ladoszlav (da nije omaška?).

ⁱ U izvorniku „Lj/uto/vid” je stavljeno iznad „nevirno ga”, pa nije sasvim sigurno na koje mjesto taj umetak spada. ...

^j Vit.: k-Lindemizlyu.

⁵ gudušane. Borna vlada Dalmacijom i Likom pa se zove „rex Liburniorum et Guduscanorum”. Godušani označavaju ličko pleme „Gačane”.

826. Turci posli dva boja krvava uzeše otok Kandiju.⁶

827. Euđenio 2. toga imena papa. – Bugari po Dravi s vojskom došavši, Slovinci kruto porobiše i potrše i svoje ljude im ostaviše poglavare. – Dalmatini odstupiše od cesara rimsko-carigradskoga i nikomu ne ktiše biti podložni. To učiniše i Hrvati, Srbli,^k Triblani, Dioklecijani i Hipodani,⁷ jer te godine Mihailo, cesar carig/radski/, na Kreti^l aliti Kandiji, s Turci boj bijući, izgubi na ti način, da od njegovih ne osta živ čovik, koji bi kazao što je i kako j/e/ bilo u boju. – U ovo vreme prvoč mletačka vojska izajde po moru protiva Turkom.

828. Turci Ažijatici Paleštinu, a afrikanski Širiju robe. – Balderik, vojvoda furlanski i istrijanski,^m bi dignut, zašto nije Slovincem pomoć protiv Bulgarom.ⁿ Tada vojvodstvo razdiliše na 4 knežije.

829. Bugari opet dojdoše po Dravi u Slovinje i porobiše nikoličko sela. – U Hrvatī u Dalmaciji kraljuje Mislav, koga niki Tomislavom a niki Mijom zovu.

831. Gostumil,^o kralj slovin/ski/, i Raban, naučitelj, biše u ovo vreme.

835. Turci Amoreju u Ažiji uzeše; Teofila, cesara carigradskoga, dva-krat razbiše i mlogo plino iz njegova tabora odnesoše.^p – Isti mlogi kvarači i gradove zadobiše, kojih se veći dio od straha pridavahu.

837. Po smrti Miroslava u Dalmaciji/ i Hrvatī vlada Trpimir; dvor mu biše u Klašanī.^q

839. Senjani robe Frijul.^r

^k Jel.: „i Srbli”.

^l Jel.: Kriti.

^m Jel.: istarski.

ⁿ Jel.: Bugarom.

^o Vit.: Gistimul ali Gostumil. Ovu bilješku Lašvanin omaškom stavlja pod 837. godinu.

^p Vitezović ovo stavlja pod g. 836.

^q Vit.: Klussane.

^r Kandija (tal.) – Kreta.

⁷ Triblani, ako dolazi od „Triballi”, označava Srbe; ovdje ta riječ vjerojatno označava Trebinjane; Dioklecijani su Dukljani (stanovnici Duklje ili Diokleje); Hipodani su, kako izgleda, stanovnici područja istočno od Duklje, u današnjoj Albaniji.

⁸ Frijul je kraj na sjeveroistoku Italije (provincije Gorizia, Pordenone, Trst i Udine).

841. Lotario, Lauša cesara sin, 3. nimački cesar. Od ovoga bi imenovan grad Lotarindija. I ovi ostaviv cesarstvo – učini se fratom. Oko ovoga vrimena bili su hrvatski vladaoci Unuslav i Diodor.

842. Šerđio 2. (drugi) papa. Ovi je najprvo sebi /novo/ ime priudio; koji običaj osta i danas.

844. Šaba, kralj mavritanski, vojvoda turski, Šiciliju i mloge varoše u Italiji porobi.^r Turci po Dalmaciji mlogo kvara čine i Dubrovnik kruto napastuju.

845. Mihailo, Teofilov sin, 3., car u Carigradu. – Aidulf, kralj od An/g/ljije, poče papi od svoje države i imanja harač davati. – Turci nadskočiše Italiju, porobiše^s i Rim, i kad se vratise u more, mlogi utonuše.

846. Iliriju i Dalmaciju kruto Turci napastuju i, prišavši more, Jakin^t porobiše i užegoše.

847. Auštražija, kraljestvo, od Lotarija, cesara Lotarindije, ime uze.

864. Demogoj kraljuje nad Hrvatī.^t

866. Nikola prvi od toga imena papa posta. – Mihailo, bugarski poglavnik, odstupi od grčke crkve i podloži se rimskoj crkvi^u i papi velike dade darove.

867. Bugari, silom od oružja cesarova, opet se patrijarki carigradskomu podložiše. – Turci opet u Italiji mloga zla i štete učiniše. – Dalmatini razbiše papine poklisare koji idahu iz carigradskog sabora i sva im pisma uzeše.

871.^v Franceži, Grci, papa rimski, Dalmatini i ostali Slovinci združiše se i uzeše od Turaka Bar, hrvatske pak i slovinske poglavnike u dubrovačkī brodovī poslaše za sužnje u Longobardiju. Meduto Neretvani kuće njihove porobiše. A vrativ se od Bara nazad, Medvido,^x vojvoda mletački, odvrati Neretvanom sramotu, učinjenu Hrvatinu.

^r Vitezović ovo stavlja pod g. 843.

^s U izvorniku стоји, по svoj prilici omaškom: „porobišem”.

^t Jel.: Hrvatima.

^u U izvorniku piše: „rimskoj carkyam”, što je, vjerojatno, omaška.

^v U Vitezovića ova bilješka dolazi pod godinu 872.

^x Jel.: Medvid.

⁹ Jakin (tal.) – Ancona.

tom i Slovincem, njegovoj družini. – Po smrti Demogoja, kralja, prognavši njegove sinove, Sebeslav kralj u Primorju i Hrvati posta.

878. Karlo Kalvo, aliti Plišivi, sin Laušov, cesar posta na Nimči. I u Mantui ga Žudije^y otrovaše. – Turci iz Šicilije, koju su 47 godišta držali, sasvim biše istirani.

879. Lauš Balbo, sin Karla Plišivoga, nimačkim cesarom posta. Vojvoda Branimir, umorivši Sebeslava, kraljestvo hrvatsko posidova.^z

880. Metod, biskup i apoštō moravski. – Vikin prvi biskup u zemljì slovin/skoj/, u Nitri, posta.

881. Karlo treći od toga imena nimački cesar posta. Ovi se zvao Krašo, to jest Debeli. Turke istira iz Italije, zatim u veliku uboštvu umri.

882. Karlo Debeli, cesar, potvrđi jošter na pet god/ina/ mir s Mlečanī i s drugim Latinī, odlučiv vojsku dignuti protiva Slovincem aliti Hrvatom, koji su po moru razbijali.

884. Branislav kraljuje među Savom i među Dravom.

887. Petar Kandijan dojde s vojskom na Hrvate u Primorju; nikoliko brodova potr i razbi hrvatskih; a kad se povrati, razbiše mu vojsku i njega ubiše i sedam njegovih brodova uftatiše. Tilo njegovo ukrađav, Istrijani odnesoše i zato velik strah u gospodstvu mletačkomu bi.

889. Arnulf, cesar nimački, zove Ugre na pomoć protiva Svetovladu, kralju; ali i Ugri imadihu potribu od pomoći, zašto ih Slovinci i Moravci prigonjahu. Dojdoše Ugri najprvi put u Slovinje, odakle Abare istiraše.

890. Slovin/skim/ kraljem bijaše u ovo vrime Branislav, to jest među Savom i Dravom, a ko/d/ mora i uz more, vlastaše Mucimir.^a

891. Nicetić, cesara carigradskoga vojvoda, Turke junački pridobi. – Ugri Daciju,^b to jest od Tise vode uz Dunav doli idući, izprositi-

^y Jelenić izostavlja riječ: „Žudije”.

^z Jel.: posjedova.

^a U izvorniku stoji „ako mora”. – U Vitezovića je smisao drugačiji: Z-osztalem pak vszem do morja, y poleg morja ladal je Muzimir”. Zbog toga sam pišćevo „ako toga” interpretirao kao „a ko/d/ mora”; inače rečenica ne bi imala smisla.

^b Jel.: Daci.

še, odkud Abare istiraše i otad^c se njihovo utrnu ime. – Slovinci razbiše Bavare i Franceže i uzeše kraljestvo Moravije.

892. Formož papa. – Arnulf, cesar, robi Moraviju. – Leon, carigradski/ cesar, namoli^d Ugre, Abare, da oni po Dunavu na jednu stranu udre na Bugare, a on, s Grci, s druge strane; i tu mlogi Bugari izginuše i njihovo kraljestvo bi porobljeno i popaljeno. – Velik boj u Bavariji s Ugri.

894. Stipan 6. toga imena papa.

896. Umri Friderik, aglarski poglavica, koji je Frijul obranio i Italiju od Ugrov i počeo svetkovati čisto začetje b/lažene/ d/ivice/ Marije. Ovi bio je Hrvat. – Ugri se pobiše s Bugari. I pre/m/da Bugari dobiše, ništa ne manje poginu ih^e dvadeset hiljada konjika.

900. Ugri moravsku zemlju uzeše. Suprot njim se podiže s velikom vojskom Lauš, kralj, Arnulfov sin, i žestoko se pobiše.

901. Ugri robe korošku^f zemlju, gdi ih^g poginu osamnajest hiljada. Navalije na Vlahe¹⁰ gdi neizrečena zla počiniše.

903. Lauš, Arnulfov sin, 4. od toga imena, nim/ački/ cesar posta. – Ugri po nimačkoj, francéžkoj i latinskoj zemlji robe s tolikim nemilosrdjem, da su čovičansko jili meso i pili krv namisto druge jizbine i pitja.

906. Ugri Grke podharačiše.

909. Ugri se pobiše s Berengarom,^h kr/aljem/ u Italiji, i kruto ga dobiše.

910. Turci od Afrike na Napulju i Kalabriju navalije. – Mihailo, ban hrvatski, uftati Petra, mletačkoga vojvode sina, koji iđaše iz Cari-grada, i posla ga Šimunu, kralju bugarskomu.

^c Jel.: od tada.

^d U Jelenića je ovdje tiskarska pogreška: „jamoli”.

^e Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^f Jel.: korušku.

^g Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^h Jel.: Berengariom.

¹⁰ na Vlahe. Misli se na Latine (Talijane). U Vitezovića tekstu i stoji „Latine”. Tako Lašvanin označava Italiju i Talijane tom riječju i inače. Tako se još i danas veli u slovenskom: Lahi, na Laškem; u njemačkom „welsch” označa je za romanske narode i jezike.

914. Tamislav, kr/alj/ hrvatski, u ovo vrime bi.
915. Ugri, složivši se s Berengarijom, mlogo štete u Latinī i Ni-mcī učiniše. Od Nimaca pak i Bavara biše pobijeni.
917. Ugri, nimačku zemlju robeći, tja dojdoše do Fulde, grada.
920. Vlada u Hrvatī Mihailo, ban.
923. Mlečani vojuju protiva Istrijancem i uzeše veći dio Istrijе; i na Dalmaciju idoše, ali ih Dalmatini junački odtiraše.
928. Heneti, koji se Slovinci imenuju, izginuše na Ni-mcī.
931. Čehi se pokrstiše.
934. Šaćir, turski vojvoda, sa svom vojskom poginu kod Frakšeta.¹¹
935. Turci porobiše Đennuu, na glasu grad u Latinī.
936. Šimun, bugarski kralj, vojuje protiva Hrvatom, ali poginu i vojsku izgubi; zato Hrvati širom robe bugarsku¹ zemlju.
938. Oton prvi ovoga imena cesar nim/ačko/-rimski. I vlada 30 godišta. – Primislav i Boleslav, poglavari hrvatski, u viteškoj igri kod ces/ara/ nim/ačkoga/.
941. Stipan 8., papa, Nimac. – Hugon, kr/alj/ latinski, ulovi Frak-šineta i turske brodove sažga.
944. Radimir, kralj od Galicije u Španji, veliku vojsku tursku pobi.
949. Pribina, ban, ubi Miroslava, kralja hrvatskoga.
951. Turci Pulju, Kalabriju i Lukaniju velikim pomorom i pogrom napastovaše; koje razbi Alberik, markež.
952. Turci uzeše i požegoše Benevenat.
953. Roman Mlaji, carig/radski/ cesar.
955. Ugri kod Augušte¹² od Otona, cesara, razbijeni kruto i pobijeni.
- 965.^k Nicefor drugi toga imena^l cesar carigradski.

¹ U izvorniku stoji, čini mi se, omaškom pera: „hrvatsku”. Kontekst traži „bu-garsku” pa sam tako i ispravio a tako to stoji, uostalom, i kod Vitezovića.

^j Jel.: 947.

^k Taj broj stoji u izvorniku a trebalo bi „959”, kao što stoji kod Vitezovića i u kustodiji kod Lašvanina.

^l Jelenić izostavlja riječ „toga imena”.

¹¹ kod Frakšeta. U Vitezovića stoji pri Fraxinetu. To je stari Fraxinetum, danas Frassinet, gradić u Monferratu, u Pijemontu.

¹² Augušte. Misli se kod Augsburga (lat. *Augusta Vindelicorum*).

965. Poljačko kraljestvo na viru katoličansku se obrati.
968. Dospi se kraljestvo u Italiji budući izagnan Aldebert, Got aliti Slovinac.
969. Rodi se s/v/. Stipan, kralj. – Slovin/ci/ Neretvani privezoše se u Italiju i Turke iz planine Gargana^m istiraše i pobиše.
970. Turci opet uzeše Konšencu,¹³ iz koje bihu istirani. – Derčislav, kralj dalmatinski i hrvatski, vlada u ovo vrime.
976. Mlečani dojdoše na boj s Kobarčani u Istriji. Pridaše se Koparčani; obećaše davati Mlečanom sto vidara vina.
977. Vasil/jje/, carigradski ces/ar/. Oteše Turkom Kandiju i vojvo-de njihove povataše.
982. Oton drugi u Kalabriji nesrično boj bije.
984. Oton 3. ovoga imena, cesar nimački. Vlada 19 god/ina/ i u Rimu otrovan bi.
989. Sve kraljestvo ungarsko obrati se na viru krstjansku.
990. Trpimir kraljuje u Hrvatī i u Dalmaciji.
991. Šuring, kr/alj/ dalmatinski, izagnan iz kraljestva od svoga brata Murcimira, ter došavši u Trogir s Mlečanī učini priateljstvo i mlet/ačkoga/ vojvode kćer zaruči svomu sinu.
992. Elekturi, koji cesara obiraju, postaše /u ovo vrime/ i jest ih sedam: tri arcibiskupa-/h/ercegaⁿ a tri /h/ercega aliti vojvode, i kralj češki.
994. Derčislav, vojvoda, Kresimira^o kralja sin, hrvatski i dal/matinski/ kralj posta.
995. Ivan toga imena 17. papa rimski, Grk.
997. Umri Đejza, ungarski vojvoda. – Mlečani, budući objačali, ne ktijahu običajni harač davati Hrvaćanom oko mora. I zato hrvatski ban, po zapovidi kraljevoj, robi i fata ljude i brodove njihove. Zato
- ^m Jel.: Gargane.
- ⁿ Lašvanin je ovdje pogriješio: shvatio je u Vitezovićevu tekstu mađarsku riječ „ersek” (što znači nadbiskup) kao „heřceg”. U stvari Vitezovićev tekst samo objašnjava riječ „arcibiskup” riječju „ersek”.
- ^o Jel.: Krešimira.
- ¹³ Konšencu. Misli se na Cosenzu, grad u Kalabriji.

Mlečani golemu vojsku po moru skupiše i prida im se Istrija i bližnji otoci – Kreš, Kerk, Rab i Pag. Otad^p se počeše knezovi mletački dalmatinskih vojvoda imenom dičiti.

999. Misirlije¹⁴ porobiše Jeruzolim.

1000. Dioklev¹⁵ u Dalmaciji, ali/ti/ gornjoj hrvatskoj zemlji, stolno najprvo mjesto, Gabrilo, Bugarin, popali. – Stolne crkve senjske zvonik se zida.

1001. Sveti Stipan, sin Đeđe vojvode, ungarski kralj obran od svega ungarskoga naroda, i to prvi. – Boleslav, prvi kralj poljački od Otona 3. učinjen.

1003. Henrik Sveti, cesar nimački. Ovoga sestru imade za ženu s/v/. Stipan, od koje se rodi sveti Emerik. I ovi Enrik bi najprvi obran za cesara od ozgor rečenih elektura.

1005. Šerđio 4. papa rimski. – Tranšilvani aliti Erdeljci viru katoličansku primiše.

1007. Benedikt osmi, papa rimski. – S dvi strane Turci udriše na Latine, uzeše Kapuu i Bar obsidoše.

1009. Oton, mletački vojvoda, budući od 18 godišta, uze ungar skoga kralja kćer za ženu.

1012. Uzeše Turci Jeruzolim od kalifa Peršijanca. – Poče red kamalduležki.

1013. Enrik, cesar, uze Kapuu od Turaka i odtira ih iz latinske zemlje.

1015. Krešimir, vlastelin i hrvatski kralj bi u ovo vrime.

1017. Kalifa, misirski sudac, s Turcī porobi crkvu Božju u Jeruzolimu. – Oton, mletački vojvoda, dojde s vojskom na pomoć Zadru i ostalim gradovma dalmatinskim protiva Krešimиру, kralju hrvatskomu, koji ona mista i otoke robljaše. Tada se oni otoci pridaše vojvodi mletač/kom/ po svojih biskupī. – Gvidon Aretinski¹⁶ iznajde

^p Jel.: Od tada.

¹⁴ Misirlije (turska riječ, posudena iz arapskog) – Egipćani.

¹⁵ Dioklev. U Vitezovića stoji „Diokleu“. Misli se na Duklju. On toga grada danas postoje samo ruševine u blizini Titograda odn. nekadašnje Podgorice.

¹⁶ Aretinski tj. iz grada Arezza u Italiji, nad rijekom Arno.

mužiku aliti složnoglasje i nje šest zlamenji. – Bugarsku zemlju cesar carig/radski/ podloži. – Bližnji Bugarom Hrvati pridaše se caru /i tako/ i dva brata, njihovi poglavice, koje car vele lipo pomilova i darova. Samo Srim, poglavnik, Neštonin brat, ne kti se /se/ caru podložiti; cesar mu posla Diodena u poklisarstvo, koji Srima, s briga Save dozvavši na viru i s njim govoreći, ubode ga i umori. I uze Srim, ništoto s nagovorom, ništo strahom, a udovicu Srimovu u Carig/rad/ posla, koju uze za ženu jedan vlastelin.

1025. Konrad, sin He/n/rikov, cesar nimački, od Ungara kod Augušte pobijen. – Heliprand, prvi milanski vojvoda.

1029. Godemir, hrvatski ban.

1030. Jidreći po moru u jednomu brodu četiri biskupa gornje Dalmacije, to jest.^q kotorski, antibarski, dulcinjski i svački,¹⁷ u Split,^r k duhovnomu zboru; i nagna ih vitar na školj i s brodom razbijenim potonuše. Otdad^s posta arcibiskup u Antivaru, komu se one 4 crkve podložiše.

1033. Mlogi Turci razbijeni pod Korčulom od Dubrovčanina i Nicefora.

1035. Mihailo 4. carig/radski/ cesar. – Kean, dalmatinski i hrvatski kralj, bi napastovan s vojskom od s/v/. Stipana, ungarskoga kralja, najveće po smiderskoj¹⁸ zemlji, koja se sada zove srpska.

1038. Priminu s ovoga svita s/v/. Stipan, kralj, na Veliku Gospojinu. Bi pokopan s velikim plačem u Stojnomu Biogradu, u crkvi koju je on činio sazidati. Vlada Ungariju 37 godišta. Ostrogonsku i kolacku crkvu učini zidati. Rodio je sina b/l. Emerika, koji je prvo oca priminuo. – Petar Nimac, drugi kr/alj/ ungarski, bratić Šidižmunda, vojvode od Burgundije, od sestre s/v/. Stipana rođen.

^q U Jelenića je ovdje tiskarska pogreška: iset.

^r U Jelenića je ovdje tiskarska pogreška: Slit.

^s Jel.: Od tada.

¹⁷ antibarski (antivarski), dulcinjski i svački. Antibar je starije ime (načinjeno prema talijanskom) za naš Bar, Dulcinj stoji mjesto Ulcinj a Svač je ime ranijeg grada južno od Bara.

¹⁸ smiderskoj stoji mjesto smiderevskoj odn. smederevskoj.

1041. Budući Petar Ungare vladao oholo i nepodobno, svrgoše ga s kraljestva. Iste godine Aba, Ungar, kruni se za kr/alja/. I ovi, budući nepravedan i nemilostiv, zato bi umoren kraj Tise vode.

1042. Stipan, koga i Voslava^t zovu, Iliričke gore uze i učini se kralj. Drinopoljske^u kotare robi. Po smrti njegovoj Mihailo, trivalski i srpski zapovidnik, učini mir s cesarom.

1043. Mihailo Peti Kalofatić. 4 miseca vlada u grčkomu cesarstvu. – Konštantin Monomak, cesar carig/radski/, vlada 12 godišta.

1044. Opet Petar Nimac, ozgor rečeni, po smrti Abe, kr/alja/, od Enrika, ces/ara/, bi učinjen /kralj/ ungarski i u Stojnomu Biogradu okrunjen bi. I do tri godine toga Petra, kr/alja/, Ugri umoriše. I bi pokopan u crkvi pečujskoj, koju on čini sazidati. Mlogi Ungari odvrgoše se od vire katoličke. – Andre 4. ungar/ski/ kr/alj/ posta. Rodi dva sina: Solomuna i Davida. Solomuna od 5 god/ina/ okruni za kralja. – Sabor duhovni protiva Berengariju, koji je govorio protiva sakramentu od o/l/tara,¹⁹ koji se očito prid saborom pokaja...

1048. Po smrti kalife cesar carig/radski/ s Dobrom, sinom njegovim, učini mir i s njegovim dopuštenjem crkvu u Jeruzolimu popravi.

1051. Viktor drugi ovoga imena papa. – Čini se sabor duhovni u Fiorenciji.

1057. Enrik 4. toga imena, posli svoga oca, nim/ački/ cesar posta. Vlada 50 godina protiva volji papinoj. I od svoga sina u Lodi, gradu, bi vržen u uzu, i od velike tuge i žalosti umri.

1058. Ižak carig/radski/ cesar posta.

1059. Andre, ungar/ski/ kr/alj/; u vojsci od Bele umoren. – U ovo vrime kraljevalo je u Dalmaciji i u Hrvatī Krešimir, sin kr/alja/ Stipana. – Bošnjaci se pridaše Beli, kr/alju/ ungarskomu; s ovim /uvjetom/ da između sebe obiraju bana svoga, koga da kr/alj/ ungarski potvrdi. I tako obraše Ivana Kotromanovića za bana od Bosne.

1062. Bela, 5. kr/alj/ ungarski.

^t Vit.: Volszlova.

^u Vit.: Rumenszke, aliti Drinopolyszke kotare.

¹⁹ sakramenat od oltara. Misli se na pričest odn. euharistiju.

1064. Dojde u Trogir s/v. Ivan, biskup od Trogira.

1065. Umri Bela, kr/alj/ ungarski. – Stipan toga imena 9. papa. Ovi crkvu milansku s rimskom sjedini, zašto se biše od nje odvrgla ima dvista god/ina/. – Teodora, divojka, Carigradom vlada dvi godine. – Konštantin od Akšacija^v prid smrt bi obran za cesara carig/radskoga/ zarad svoje dobrote. – Nikola drugi od ovoga imena papa, obran od kardinala. Ovi učini sabor, u komu bi određeno da se papa od samih kardinala ima obirati. – Solomun, peti kr/alj/ ungarski, po smrti Bele, pomoćju Enrika, cesara, koji mu je bio dao kćer za ženu. – Stipan, kralja Krešimira sin, vojvoda dalmatinski. – Aleksander drugi papom posta. – Vandali i Slovinci krivim se bogovom^x mole.

1072.^y Kraljeva u hrva/t/skoj državi Krešimir Mlaji; ban njegov Zvonimir. – Poče red Vališumbrože od s/v. Ivana Gvalberta.²⁰

1074. Grgur Sedmi, papa, sveti. Ovi je protiva stao cesaru nim/ačkomu/, braneći crkovnu slobodu. I zapovida da se ne blaguje meso u subotu. – Hrvati i Srbli s vojskom navalili na Bugare hotijući ih poda se podložiti. Nikoliko mistā onde uzeše i mlogo zla počiniše.

1075. Mihailo 7., cesar. – Posli njega Konštantin, carig/radski/ cesar posta, sin Mihailov. – Nortmanni u kotare dalmatinske navalili. – U Hrvatī mlogi nesklad. Slavić, ban, Zvonimira iz kraljestva izvrže, u uzu stavi, i učini se kraljem, a Petra uze za bana.

1076. Zvonimir se uteče papi Grguru i obeća mu svake god/ine/ dvista carigradskih zlatnih dukata. Zato papa posla dva kardinala, koji okruniše Zvonimira, koji se prozva Petrom, i posla papi mloge darove.

1077. Solomun, kralj ungarski. Od svojih stričevića s kraljestva izagnan, u Istriji se učini fratrom i onde umri. – Đeđza 7. kr/alj/ ungar/ski/, prvoroden sin Bele Prvoga. Izagnavši Solomuna kr/alj/ ungar/ski/.

^v Vit.: od Haczia.

^x Jel.: bogom.

^y Ovu bilješku stavlja Vitezović pod. g. 1070.

^z Jelenić izostavlja riječ „i“.

²⁰ Vališumbrože... Gvalberta. Vallombrosa se nalazi u firentinskom području a red valombrozanaca jedna je varijanta benediktinskog reda slična onoj iz Clunija. Ivan Gvalbert, njihov osnivač, rođen je oko 1000. i bio je prvobitno benediktinski monah samostana S. Miniato kod Firence.

/arski/ posta. Imade dva sina: Kolomana i Almuša. U vrime ovoga /kralja/ velik glad bi na Ugri. – Papa Grgur Sedmi učini kraljem slovinskим Mihaila, vojvodu srpskoga. – Turci osvojiše veći dio od Ažije.

1080. Sveti Ladislav, 8. kralj ung/arski/. Mlogo vojevanje protiv Tatarom i drugim protivnikom učini. – Alež, Izačev sin, u Carig/rad/ u cesarom posta. – Red kanonikov koji se zovu regulareš poče. – Viktor treći ovoga imena /papa/; vlada crkvom u Rimu. – S/v/. Bruno iz Kolonije poče red kartužjanski.²¹

1091. Ladislav, kr/alj/ ung/arski/. Navalni u hrvatsku zemlju i postavi onde kralja, svoga bratića imenom Alma.

1094. Urban Drugi papom posta.

1095. Umri s/v/. Ladislav, kr/alj/; pokopan u Varadinu, u crkvi koju on učini. – Koloman 9., kr/alj/ ung/arski/, sin Đejze, kr/alja/, čovik kipa mala, šantav i tepav. Ovi je bio posvećen prvo biskup varadski.^a Ostaviv i biskupiju i popovstvo, učini se kralj. Ali, nesrićan, hud i nepravedan, učini oslipiti svoga brata rođenoga Alma i sina njegova Belu, potom toga Alma brata i umoriti u crkvi demesijanskoj. – Ovo lito mloge krstjane Turci pobiše kod Cinica,²² varoša.

1096. I/z/ svih^b kraljevina krstjani, popi i redovnici počeše se kupit^c na vojsku da oslobole Jeruzolim i svetu zemlju od Turaka. Ova vojska blizu Niceje, grada, dvakrat razbi Turke i uze Herakleju i Tarš, gradove. – Sveti Anšelmo bio je u ovo vrime.

1099.^d Krstjani iz Antiokije istiraše Turke, koji su je držali obside nu jedanajest miseci. I pog/nu/ Turaka sto hiljada. Posta ove god/ine/

^a Jel.: varadinski.

^b U izvorniku stoji: Isvi.

^c Jel.: kupiti.

^d Ovu bilješku stavlja Vitezović pod g. 1098.

²¹ Regulareš... Kolonija... kartužjanski. Regulares je drugo ime za redovnike i to svečano zavjetovane. Canonici regulares (redovnički kanonici) zovu se premostrati, augustinijanci i još neki drugi; slijedili su uglavnom pravilo sv. Augustina. – Kolonija je latinsko ime za Köln. – Kartuzijanci su strogi red, koji posebno njeguje molitvu, razmatranje i odijeljenost od svijeta.

²² kod Cinica, varoša. Koji je to grad, nisam – unatoč marljivom traženju – mogao pronaći. Vjerojatno je ime odviše iskrivljeno.

red koji se zove cištercijenšim.²³ – Jeruzolim i Svetu zemlju krstjani osloboдиše, koju su Turci držali četiri stotine i šeset godina. Gotfrid, lotarinski vojvoda, koji se najprije na zid uspeo, bi obran za kralja jeruzolimskoga. – Iste godine podiže se iz Babilonije sto hiljada konjika i četiri stotine hiljada pišaca na krstjane, kojih nije bilo nego pet hiljada konjika a pišaca petnajest hiljada. Udriše /se/ s turskom silom i poginu Turaka^e sto hiljada i krstjani Jeruzolim održaše srično.

1100. Gotfrid, kr/alj/ jeruz/olimski/, uze Ašelom²⁴ i mlogo u njemu zlata zadobi ter iste god/ine/ umri. Na njegovo mesto side njegov brat Balduin. – Paškal 2., papa. – U Hrvatī i u Dalm/aciji/ kraljuje Bodin.

1103. Boemundo,^f kr/alj/ ung/arski/, dojde s vojskom u Dalmaciju, koja nejmajući svoga kralja; a gospoda među sobom nesložna, pridaće mu se, najprije Split, za njim Trogir i Zadar.^g

1104. Akaron,^h grad u Paleštini,²⁵ krstjani uzeše.ⁱ Velik dio turskoga naroda krstjani satrše. – Mlečani uzeše Zadar.

1106. Balduin Berit²⁶ i Šidon, gradove, uze.

1107. Enrik 5, cesar nimački.

^e Jelenić izostavlja riječi: „petnajest hiljada. Udriše s turskom silom poginu Turaka”, pa je smisao iskrivljen.

^f Jel.: Boemund.

^g Lašvanin je ovdje dva Vitezovićeva podatka slio u jedan. Vitezovićev tekst glasi: „Boemunda Kr. od Apulie, ki je na pomoch issel k-Jerusalemu z-vojskum hodil, Saraceni razbiliszu, y sivoga vlovili. Koloman Kraly Vugerszki dossel je z-vojskum vu Dalmaciziu, kā nemajuci Kralya lasztovitoga, ā Goszpodu med szobum neszlosnu, podalmusze je naipervo Szplit, zatem Trogir, pak Zadar”.

^h Jel.: Akron.

ⁱ Vitezović stavlja ovu bilješku pod godinu 1105.

²³ cištercijenšim. Red je osnovao Robert iz Molesmes (1098) a uveliko ga je unaprijedio sv. Bernard. Ime je dobio prema samostanu Cîteaux, koji je matica Reda.

²⁴ Ašelom. Trebalо bi reći Askalon odn. Aškelon, kao što to donosi i Vitezović. To je bio grad u Palestini sjeverno od Gaze.

²⁵ Akaron. Točnije bi bilo Akka (francuski: Acre); luka i grad u Palestini, na pri-morskoj cesti koja veže Bejrut s Hajfom (malko na sjever od Hajfe).

²⁶ Berit stoji mjesto Bejrut. Inače je važnije što je Balduin osvojio Tir. Bejrut, Tir i Sidon su glasoviti palestinski gradovi; od njih je Bejrut najsjeverniji.

1110. Petar, hrvatski i dalmatinski kralj.

1113. Turci iz Peršije u jeruzolimsko kraljestvo navališe i potrše kraljeve vojnike. – Koloman, kr/alj/ ungarski, kako hudo vlada, tako hudo i umri. – Stipan, premda biše mlad, sin njegov, side na stolu svoga oca.^j

1115. Kraljuje u Dalmaciji Juraj, koji progoneći svoje sinovce^k bi svržen s kraljestva i Grubiša, sinovac njegov, na kraljestvo bi uzdignut i okrunjen u Zadru. Nakon^l sedam godišta ubi ga stric Juraj, koji opet uze krunu. – Ordel,^m vojvoda mletački, s pomoćju cara carigradskoga, ide u Dalmaciju; varoš zadarski uze a grada ne more uzet.ⁿ

1116. Isti Ordelef, vojvoda mletački, s Enrika 5., rimskoga cesa-ra, i Alekšija, cesara grč/koga/, silnom vojskom ide na Dalmaciju /i/, razbivši bana i Ugre, uze Zadar i uze tvrdi grad Šibenik i razmetnu; također uze i Split i Trogir.

1117. Ugri navališe u Dalmaciju. Izajde protiva njima Ordelaf, mletački vojvoda, ali mu Ugri razbiše vojsku i njega ubiše.

1118. Po smrti Balduina, kralja od Jeruzolima, drugi toga imena stupi na kraljestvo, koji kralja peršijanskoga dobi i zgubi. Kralja da-maškoga protira, ali od kralja petromskoga²⁷ bi ufačen i priko Efra-ta, rike, u sužanstvo bi poslan. – Ivan-Andeo, cesar carig/radski/. – Delažio Drugi, papa rimski. – Red posta vitezova crkovnih. Takodjer premoštratenski.²⁸

1122. Dominik, mletački vojvoda, mloge kvare počini Turkom; uze Tir i Jopen, s pomoćju dalmatinskom.

^j Ovu bilješku o Kolomanu i Stipanu stavlja Vitezović pod godinu 1114.

^k Jel.: sinove.

^l U izvorniku: Nakog.

^m Vit.: Ordelaf.

ⁿ Jel.: uzeti.

²⁷ petromskoga. U Vitezovića stoji „Partomskoga”. U rječnicima i atlasima ni-sam našao traga ni jednoj ni drugoj varijanti te riječi. Vjerojatno se misli na vladara petrejske Arabije (Arabia Petraea).

²⁸ red vitezova crkovnih... premonštratenski. Pod navedenim redom crkvenih vitezova podrazumijevaju se templari. – Premonstratenze je osnovao sv. Norbert a red je dobio ime prema prvoj opatiji u Prémontré-u kod Laona u sjevernoj Francuskoj.

1123. Dokle biše Dalmatini u svetoj zemlji na vojsci s mletačkim vojvodom, Turci Trogir porobiše.

1124. Stipan, Kolomanov sin, dojde u Dalmaciju.

1125. Honorio Drugi, papa. Četiri stotine hiljada Turaka a kr-stjana pet hiljada^o pobiše se i krs/tja/ni s pomoćju Božjom dobiše i sedam hiljada Turaka pobiše a pet hiljada u vodu potonu.

1126. Lotario nimački cesar posta; rimske pravde, skule i nauke opet^p napravi.²⁹

1127. Ove god/ine/ dvakrat krstjani Turke pobiše u Širiji.

1130. Umri Balduin, kr/alj/ od Jeruzolima/ i posli njega bi obran za kralja Fulko. – Inocenc 2., rimski papa.

1131. Stipan, ungarski kr/alj/, videći da nejma od srca poroda, ostavi krunu, učini se fratrom. Umri i bi pokopan u Egri,³⁰ pak u Varad bi prinesen. – Bela drugi toga imena, kr/alj/ ung/arski/, „Slip/i/” imenovan, sin Alme hercega, komu je stric njegov Koloman činio oči izvaditi, posta. Sveti i pravedno vlada. Ovi zadobi Ramu u gornjoj hrvatskoj zemlji, koja se sada Bosna imenuje, i zato svi njegovi namis-nici zovu se kralji od Rame, to jest Bosne.

1139. Konrad, vojvoda od Švevije,³¹ nimački cesar. – Aškalon, grad, krs/tja/ni uzeše.

1141. Bela kr/alj/ ung/arski/. Imao je četiri sina: Đejzu, Ladisla-vu, Stipa/na/ i Alma. – Posli smrti Dragilne,^r kr/alja/ hrvatskoga, po-češe vladat dva sina njegova, to jest knez Radoslav i Ivan, brat njegov. – Umri Bela, kr/alj/, u Stojnomu Biogradu.³² – Đejza, drugi ovoga imena, 12. kr/alj/ ung/arski/, sin Bele Drugoga, prvoroden, posta.

^o U Vitezovića stoji: tri jezera (tj. tri hiljade).

^p Jelenić izostavlja riječ „opet”.

^r Vit.: Dragihne.

²⁹ rimske pravde, skule i nauke. Radi se o caru Lotaru III. Saskom; „pravde” ov-dje označava „sudovanje”, „skule” – „škole”.

³⁰ Egi. Mađarski grad Eger na istoimenoj rijeci, pritoci Tise.

³¹ od Švevije. Misli se: Švapske. Pisac ima u vidu Konrada III., sina Fridriha I., iz Švapske/Schwaben, latinski: Suevia).

³² Stojni Biograd. Današnje ime glasi Székesfehérvár; nalazi se u Mađarskoj.

Pobi Nimce, Šakšone, Bavare i Bečane, koji su bili došli ungarsku zemlju robit oko Požuna. Ovim dobitkom i blagom darova i bogate učini crkve mloge. – Velik glad u svoj Ungariji.

1142. Fulko, 4. kr/alj/ jeruz/olimski/, trčeći na konju za zecom, upade i umri na tomu mistu. Na mesto njegovo side njegov sin Balduin.

1143. Emanuel-Andeo, carig/radski/ cesar. – Turci uzeše Edesu i skoro svu Mešopotamiju^s s mlogim pomorom i s krv krs/tjans/ke prolijjem, s/a/ ženam u crkvi svetoga Ivana na otaru čineći dila ne-poštena nevirnici.

1144. Celeštin, papa, 3. od toga imena. – Balduin 3. kr/alj/ jeruz/olimski/ /i/z Gaze^t i Aškalona izagna Turke, i kod Jerika³³ Norodina, dacenske³⁴ vojske zapovidnika, razbi i otira.

1145. Emanuel, cesar carig/radski/. Mlogo zla učini kr/stjan/skoj vojsci, koja idaše protiva Turkom. – Zadarska crkva odili se od solinske, sada splitske, i Lampred, nje biskup, najprvi plašt primi.

1146. Rođeri/j/, šicilijanski kr/alj/, Turci afrikanske dobi i ufati kralja njihova, i učini da mu daju harač za trijest godina. – Iste god/ine/ Konrad 2., nimački cesar, diže vojsku na Turke.

1147. Iz Flandrije, Anglije, Lotarindije i nimačke zemlje spravilo se dvista brodova vojevati protiva Turkom. Cesar Konrad srićno se priveze priko Bošfora^u mora i uze grad Ikonio. Nestavši mu pak hranе, budući^v Grci dali brašno s krečom smišano i od toga kruha nadimahu se vojnici i mrahu. I tako bi usilovan natrag se vratiti i za njima Turci, koji pobiše nekoliko hiljada vojske cesarove.

1149. Rajmundo,^x kr/alj/ od Antiokije, sa svom svojom vojskom od Turaka pobijen i satren /bi/ i sva njegova zemlja porobljena.

^s Jel.: Mesopotamiju.

^t U izvorniku je, omaškom, napisano „gare”.

^u U izvorniku je, omaškom, napisano „Bešfora”.

^v Jel.: buduć.

^x Jel.: Rajmund.

³³ kod Jerika. Danas kažemo: kod Jerihona; (u Vitezovića tekstu stoji; „Hierikuta”, pa se možda radi o nekom drugom gradu).

³⁴ dacenske vojske. Taj izraz vjerojatno označava saracensku vojsku.

1151. Balduin, kralj jeruz/olimski/, Misirlije i Babilone pobi. – Desa protiva Radoslavu, kraljeviću, u Hrvat i srpskoj zemlji nazva se ban i trima kaluđerom dade otok Meledu.³⁵

1153. Anaštaž 4. u Rimu papa posta. – Friderik Barbaroša, cesar nimački. Vlada 30 god/ina/; utonu u Armeniji.^y

1155. Adrijan 4. papa. Ovi okruni cesara Barbarošu.

1158. Vladislav, vojvoda češki, kralj/est/vo^z i krunu od Barbaroše imade.

1160. Alekšander Treći, papa.

1161. Đejza, kr/alj/ ung/arski/, umri; bi pokopan u Stojnomu Biogradu. Imade četiri sina: Stipana, Belu, Arpada, Đejzu. – Stipan treći ovoga imena. 13. kr/alj/ ung/arski/, sin Đejzin. Protiva Mlečanom u Dalmaciji i protiva Emanuelu, grčkomu cesaru, velike vojske učini. – Desa, nevirnik, s dugom^a vojskom kraljevića Radoslava dobi i krunu uze.

1164. Umri Balduin, kr/alj/ jeruz/olimski/. Brat njegov Almerik uze krunu.

1170. Almerik u Eđiptu Turke pridobi.

1171. Almerik podside Damašak. – Otok Kio aliti Šio Mlečani uzeše i Trogir u Dalmaciji opliniše. – Nemanja (od koga Nemanjići), Desin sin, s bratjom šetsku³⁶ zemlju/uze/. S velikom vojskom idoše u Rašku /i/ pridobiv u boju Vladimira, brata Radoslovina,^b sve kraljestvo uzeše.

1172. Turci afrikanski Španju robe. – Ladislav drugi toga imena, 14. kr/alj/ ung/arski/, sin Bele Slipoga (još je živio Stipan, kralj), silnom moćju uze kraljestvo. Vlada 6 meseci, umri i bi ukopan u Stojnomu Biogradu. – Stipan, brat Ladislava, 4. kr/alj/ ung/arski/, sin Bele

^y Lašvaninov tekst nema smisla: „utomu i u Armenii” pa je nužno bilo ispraviti ga; isp. i Vitezovića „vtonul je”.

^z Jelenić nezgodno razrješava kraticu „kraljvo” kao „kraljevo” umjesto „kralj/est/vo”.

^a Jel.: drugom.

^b Vit.: Radoslavinoga.

³⁵ Meledu. To je talijanski naziv za otok Mljet.

³⁶ šetsku – označava zetsku. U Vitezovića piše: Zetszku.

Slipoga silnom rukom po smrti brata svoga iste godine uze kraljestvo, budući jošter u životu Stipan, kralj treći. Potom toga od istoga Stipana, kralja, bi umoren u Zemunu, gradu Srima. Pokopan u Stojnomu Biogradu. Vlada sam/o/ pet mjeseci. – Kaim kralj dalmatinski posta.

1173. Bela 3., Stipana 3. brat, 16. kr/alj/ ungarski.

1175. Almerik, kr/alj/ jeruzolimski, umri. Balduin, njegov sin, bi pomazan za kralja na mesto njegovo.

1177. Ovi isti, dvakrat vojsku^c Šaladina Edipskoga kr/alja/ pobiv, mlogo zlata doneše u Jeruzolim.

1180. Umri Emanuel, cesar carigradski. – Splićani utekoše se pod Belu, kr/alj/a ungarskoga, koji potvrđi zakone i pravice njihove. – Dalmatinski/ i hrvatski vojvoda pisaše se da je Rođer, Slavon/ac/, s oblastju cesara carig/radskoga/. – Kći kralja turskoga, koja jednomu poglavniku biše udana, kad je vođahu svatovi, od kr/alja/ šicilijanskoga na^d moru bi ufaćena. – Ove god/ine/ pridaše se Zadrani pod obrambu^e kralja Bele, ne ktijuć propustit³⁷ da bi arcibiskup njihov moro biti gradskomu patrijarki u Mlecī/podložan/.

1181. Alekžu,^f ces/ara/ carig/radskoga/, zgubi Andronik.

1184. Balduin, kr/alj/ jeruzolimski/, umri od gube i ne imadući od srca poroda, side na njegovo mesto Balduin, njegov sestrić. Ali umri i on iznenada. Uze krunu Gvidon Lušinjanin;³⁸ među kojim i tripolitanskim knezom učinjena bi kavga, od koje krstjanom veliko zlo nastalo. – U ovo vreme jošter su bili Brač i Hvar^g pod oblasti kralja ungarskoga.

1185. Andronik ubivši Aleksu, cesarom carig/radskim/ posta i od svoga naroda bi umoren.

^c Jelenić izostavlja riječ „vojsku”.

^d Jelenić izostavlja riječ „na”.

^e Jel.: obrambu.

^f Jel.: Alekžiu.

^g U izvorniku je, očigledno omaškom pera, napisano „Havar”, kod Vitezovića piše „Hvar”.

³⁷ propustit – mjesto dopustiti, priupustiti.

³⁸ Lušinjanin. Radi se o francuskoj plemičkoj porodici Lusignan.

1186. Urban 6., papa posta. – Ižacio³⁹ 20. cesar carig/radski/. – Pobiše se krstjani s vojskom Šaladina, kralja, gdi 20 hiljada i pet stotina poginu i Gvido, kr/alj/, bi ufaćen a tripolitanski knez nagolm^h umri smrtju.

1187. Pokle bi osamdeset i osam godina krstjanski Jeruzolim, ove godine iste, drugi dan miseca oktobra, turskomu kralju Šaladiniⁱ bi pridan, patrijarka ubijen a ostali krs/tja/ni istirani. Iste godine sve kraljestvo žudinsko Turci uzeše od krstjana. I teško ostaše Tiro, Tripol i Antiokija; što obrani markež Monferrati. – Mlečani golemu vojsku na moru u Dalmaciji čine i uzeše port zadarski.

1188. Ove god/ine/ dva pape, jedan za drugim, biše: Grgur 8. i Klement 3. – Mletačka vojska i ungarska mlogo zla jedna drugoj i vladanju, i kvara učini.⁴⁰ – Friderik, rimskega cesar, s Friderikom, sinom, Filip, također, kr/alj/ franc/eški/, i Rikardo, kr/alj/, Anglije, s mlogim krs/tjans/kim poglavicom u skupu odrediše, da se krstjanom koji su ostali u žudinskomu kraljestvu, pomoć dade. I zato Friderik, cesar, s vojskom pojde u Širiju i uze Armeniju Man/j/šu.⁴¹ I ode u Selef, riku, u litnjoj vrućini, da se okupa; gdi utonu na 12. jula i bi pokopan u Tiru a vojska se njegova razajde.

1189. Gvido, kralj, uze Akon, grad, ali od Šaladinove vojske bi napastovan s velikim poginutjem krs/tjans/kim, od betege, gleda i oružja. Šibila također, Gvidova žena, i četiri sina u taboru umriše od griže.

1190. Stipan Nemanja, od koga postaše Nemanjići, prvi kralj raški, od Friderika, cesara, bi potvrđen. – Od Anglije i Francije kralji združivši svoj/e/ brodove s onim brodovima^j Gvidovim počeše bit grad Akon. – Enrik Šesti, sin Friderika Barbaroše, cesarom rimskim posta. Čemerom bi otrovan i umri. – Antiokiju Turci uzeše.

^h U Jelenića je ovdje tiskarska pogreška: „nagolm.”

ⁱ Jel.: Šaladinu.

^j Jel.: brodovima.

³⁹ Ižacio. Misli se na Izaka II. Angela (od 1185. do 1195).

⁴⁰ Bolji i jasniji bio bi poređaj: „mlogo zla i kvara jedna drugoj i vladanju učini.”

⁴¹ Manšu (manju) znači manju.

1191. Celestin 3., papa rimski. — Mir među Mlečanī i Ugrī zaradi Dalmacije. — Red teutoničkih aliti nimačkih pravih vitezova sad poče. — Akon, posli dvi godine, pridade se Gvidu, kralju.

1192. Cipar, otok, poče se zvat kraljestvo. — Mlečani opet vojsku digoše u Dalmaciju protiva Zadranom.

1193. Šaladin, turski zapovidnik, umri. Njegovo kraljestvo njegovi sinovi među sobom razdiliše. Veći dio Širije^k izgubiše krs/tja/ni.

1195. Sveti Cirijak ponovi red križnički. — Turci uzeše u Španji dva kraljestva: od Kaštele i on/o/ Granate.

1196. Umri Bela, 5. kr/alj/ ung/ariski/, u Stojnomu Biogradu; uze krunu Jembri,^l sin njegov. — Sveti Dominik poče red dominikanski.⁴²

1198. Inocencio 3., papa; učini sabor u Lateranu.⁴³ Ovi zapovidi da se svaki krstjanin o Uskrusu ispovidi i pričesti. — U ovo vrime Andrija, Bele kr/alja/ sin, dalmatinski i hrvatski vojvoda, uze Livno i pisaše se vojvoda dalmatinski, hrvatski, humski^m i raški. — He/n/rik, cesar nimački, vojsku spravi protiva Turkom i nad njom stavi zapovidnike; hercogaⁿ moguntinskoga⁴⁴ i vojvodu od Šakšonije; nikoliko uzeše gradova. — Tihomil, Nemanjin sin; ne kraljeva više od godinu dana.^o

1199. Alekса, Ižačev brat, bratu svomu, cesaru, oči izvadi i on si de na njegovo mesto u Carigradu. — Umri nim/ački/ cesar Henrik. — Filip 2. cesar posta.

1200. Turci opet uzeše Jopen. — Šimun, brat Tihomilov, prvi kralj raški imenovan. Raširi kraljestvo svoje, strahovit carig/radskom/ cesaru. — Zapovida u Bosni Kulin^p ban, od koga gospoda Kolonići iz-

^k Vit.: Sorie.

^l Vit.: Imbrih.

^m U izvorniku piše „hunski”, što je nesumnjivo omaška.

ⁿ U Vitezovića stoji „erseka”, pa je trebalo prevesti „nadbiskupa”.

^o Jelenić izostavlja čitav ovaj odsjek o Beli, Henrike i Tihomilu (od „U ovo vrime Andrija...” do „...više od godinu dana”).

^P U izvorniku piše „Čulin”, no dalje u tekstu to se ime navodi u obliku „Kulin”.

⁴² Dominikanski red je osnovan 1215. od sv. Dominika (1170 – 1221).

⁴³ Inocencio 3. Tekst je malko dvosmislen, kao da je lateranski sabor održan 1198. Te godine Inocent je postao papom a sabor održao tek 1215.

⁴⁴ moguntinski. Riječ dolazi od Moguntia (lat.) – Mainz.

hode. U vrime njegova banstva Bosna bi najsričnija i najobilatija. — Turci afrikanski oba kraljestva španjolska mačem i ognjem taru i u francešku zemlju trču. — Bela, kr/alj/ ung/ariski/, isprosi od pape Inocenca da s/v/. Ladislava vrže u broj od svetih.

1202. Novo vojništvo krs/tjans/ko podignu Fulko, pop, za oslobođenje Jeruzolima, koja vojska spravivši se od svih^q strana na školju sv. Nikole kod Mletaka, kojim Mlečani za trošak pineze dadoše. Od-kud ova velika vojska krstjanska dužna bi Mlečanom dati pomoć i tako uzeše natrag Istriju i Zadar. Istria im se odmah pridaje a Zadar s teškom mukom uzeše.

1204. Ladislav 3., sin Jembriov, 18. kr/alj/ ungarski. Vlada šest meseci. Umri i bi pokopan u Stojnomu Biogradu. — Balduin, Flandrije knez, izagnavši Murzufa, koji je Aleksu umorio, od krstjan/s/kih poglavica nazvan bi cesar. Ali prve godine ufačen od Ivana, kneza srbskoga, i u tavnicu vržen, od srama i muke crče. — Kamđio-kam,⁴⁵ aliti poglavnik, tatarski kralj prvi u ovo vrime posta.

1205. Andrija Drugi, ung/ariski/ kralj, okruni se u Stojnomu Biogradu. Bi mu žena Đeltruda, Nimica, od koje rodi Belu, Kolomana i Andriju a kćer s/v/. Jelisav/e/tu. Ovi kr/alj/ imenovan jest kr/aljem/ jeruz/olimskim/ ali je velike vojske za Jeruzolim učinio.⁴⁶ Prvo neg’ se kralj biše povratio u Carograd, Benko, ban, Đeltrudu,^r kraljicu, na smrt posiče, govoreći^s da je njegovu ženu svomu bratu na bludnost mamila – Enrik,^t brat Balduinov, carig/radski/ cesar posta.

1208. Poče sveti Frano od Ašiža svoj red, koji zazva bratje manje.

1212. Frederik 2., sin Henrikov, cesar nim/ački/. Vlada 38 godišta.

1216. Honorio 3. papa. — Petar Antišiodorenski cesarom carig/radskim/ posta. Okruni ga papa Honorio.

^q Jel.: svie.

^r Vit.: Gertruda.

^s Vitezović izostavlja riječ „govoreći” pa tekst ima kod njega ponešto drugačiji smisao.

^t Vit.: Erik.

⁴⁵ Kamđio Kam. Misli se na Džingis-kana (1155 – 1227).

⁴⁶ U Vitezovićevu tekstu mjesto „ali” u ovoj rečenici stoji „ar”(tj. „jer”), što je daleko prirodnije s gramatičkog gledišta. Historijski je tvrdnja netočna, budući da je Andrijina „križarska vojna” vojnički bila vrlo skromna.

1218. Andrija, kralj ungarski/, pribrodiv se priko mora, mloge gradove i varoše turske uze. – Benko, ban, Hrvate vlada.

1220. Senjani veliku silu čine na moru, da svim narodom uoko lo zadaše strah; more posvojiše i podharačiše.

1221. Robert, sin Petrov, cesar u Carigradu. – Povrati se Andrijaš, kr/alj/ ungarski/, s velikim dobitjem i svetim moćima. Doneše s/v/. Stipana, prvoga mučenika, i s/v/. Margarite – glave; s/v/. apostola Bartola i Tome – ruke; jedan kamen mertuk, u komu je Isus od vode učinio vino na piru u Kani galilejskoj. Ovi kralj dobri velike pravice i slobodu dao je svojim virnim vitezovom. Na koju slobodu i pravice svi kralji ungarski dužni su se obećati kad se krune.

1227. S/v/. Ludovik, posli svoga oca, posta kr/alj/ francežki. Vlada četrest i jednu godinu. – Grgur Deveti, rimski papa. Ovi razglasili zakone crkovne.⁴⁷

1228. Balduin, sin Robertov, cesar u Carigradu. Friderik, nim/ački/ cesar, ode s vojskom u Širiju^u i, s Turcī mir učinivši, dadoše mu Jeruzolim, u koga cesar /sa/ svojom vojskom unide i bi okrunjen. – Sveta Klara, divica, u Ašižu, i Elizabeta, Andrije, kr/alja/ ungarskoga/ kći, udovica, u ovo vrime biše.

1235. Umri kr/alj/ Andrijaš. Bela 4., sin Andrijašev, 20. kralj ungarski/ posta. U vrime ovoga kr/alja/ sve ungarsko/ kraljestvo Tatari popališe i sami kralj od njih uteče u školje morske, ali s pomoću kavalijera rodijanskih⁴⁸ i knezova Frankopanov, opet dojde u ungarsku/ zemlju. I Tatare pobiše i protiraše. Ovi kr/alj/ čini zidati Modruše i grčku Goricu⁴⁹ u Zagrebu i onim varošanom dade velike pravice. Tropoljcem također, /Zagorcem/^v i Varaždincem.

^u U izvorniku piše „Šoriu”, što je očigledna omaška, pa sam ispravio prema Vitezoviću.

^v U Lašvaninovu izvorniku nema riječi „Zagorcem”, a u Vitezovića ima, pa sam je dodao da Lašvaninov tekst ne ostane krnji.

⁴⁷ zakone crkovne. Misli se na tzv. Grgurove *Dekretale*, koji predstavljaju prvu papsku zbirku zakona. Izdani su 1234.

⁴⁸ kavalijera rodijanskih. Misli se na rodske vitezove (tzv. ivanovce), koji će kasnije biti malteški vitezovi.

⁴⁹ Grčku goricu. Misli se na Grič, koji je, osim Kaptola, najstariji dio Zagreba.

1237. Vojska krstjan/s/ka, prid kojom biše Teobald, kralj od Narre, među Gazom i Akarom, bi pobijena.

/1238/^x Robe Tatari poljačku zemlju, od Turaka nagovoreni.

1241. Senjani veliku virnu službu ukazaše Beli, kralju, kadno udariše na Tatare u Grobničkom polju i pobiše ih pedeset i šest hiljada. I od onoga vrimena i sad se zove Grobničko polje

1242. Celeštin 4., papa. U ovo vrime bi sveti Antun od Padue, reda s/v/. Frane.

1243. Inocencio 4., papa, dopusti kardinalom haljine i klobuke crljene nositi. – Gavijat, turski poglavnik, od Tatara razbijen i pobijen. – Turke iz Španje izagna Ferdinand, kralj.

1249. Treći kralj tatarski viru krstjansku primi. – Zbor učini papa u Lugdunu, u komu Frideriku, cesaru, krunu digoše i Enrika na mesto njegovo vrgoše. – Babonig,⁵⁰ knez od Vonike,^y gradi Blagaj, grad/u/ Hrvatī.

1250. Lodovik,^z kralj, s Alfonšom i Karlom, bratjom svojom, blizu Faramije⁵¹ pobiše /se/ s Turcī; koji ga uftatiše i za svoju slobodu,^a povrati im Damijatu, grad. – Bela, kralj, došavši u Bihać, čini ga obzidati i onomu puku mloge pravice dade. Konrad 4., Friderika 2. sin, nimački cesar posta.

1251. Stipan, ban slovinski, poče zidati grad i varoš Jablanac,⁵² grad za kralja, varoš za pučane, kojim dade velike sloboštine, da kneza između kraljevih ljudi a druge časnike između sebe obiraju.^b – Bela, kralj, učini Subiće knezove od Brebera.

1252. Turkom uze otoke Baleane^c vojvoda tarakonski.

^x Ova je godina umetnuta prema Vitezoviću.

^y Vit.: Vodike.

^z Jel.: L(u)dovik.

^a Jel.: slobodu.

^b Vitezović kaže „a druge chasztnike iz med Rablyanov izbiraju”.

^c Baleane. Tako i kod Vitezovića, a vjerojatno se misli na Baleare.

⁵⁰ Babonig. Ispravnije bi bilo Babonik, knez od Vodike.

⁵¹ Faramija. To je mjesto u nilskoj delti, ali ga nisam mogao pobliže identificirati, jer je (kako se čini) promijenilo ime. Dje Joinville zove mjesto gdje je kralj zarobljen Cassel, pa se možda radi o Karmasi.

⁵² Jablanac. To je danas mjesto između Senja i Karlobaga uz Jadransko more. Stjepan o kojem se ovdje govorи bio je ban Slavonije (Hrvatske).

- 1253.** Mađi Kam^d, 4. kralj/ tatarski, od Turaka u Ažiji brani krstjane.
- 1255.** Kr/alj/ ung/arski/ pomaže krstjane u Ažiji.^e
- 1256.** Alekšander 4. papa posta.
- 1257.** Alfonšo, kr/alj/, bi obran za nimačkoga cesara.
- 1260.** Mihailo 8. Paleolog, cesar carig/radski/. Izagna iz Carigrada Franceže i Latine.
- 1262.** Urban 4. papa.
- 1265.** Turci iz Širije izagnaše krstjane. Bodegar, azatski^f gospodin. Cežareju i Kalifu,⁵³ gradove, uze.
- 1266.** Bodegar, sultan, uze svu Galileju i Jeruzolim, gdi usfati nimačkih kavalijera dvi hiljade. I čini ih svezati pak izsić na komade. – Klement 4., papa.
- 1268.** Sultan turski uze Antiokiju.
- 1270.** Opet Ludovik, kr/alj/ francežki, s trima sinovma protiva Turčinu tešku vojsku diže. I budući se s njima srično bilo, uze Kartardinu; ali, ukazav se u vojsci kuga i umriviši mu sin Ivan, raspusti vojsku i vrati se natrag.
- 1271.** Karlo, kr/alj/ od Šicilije, nikoliko puta razbi Turke. – Ninoslav banuje u Bosni.
- 1272.** Grgur 10., papa u Rimu. – U Lugdunu bi sabor, u komu se Grci i Latini ujediniše u viri. – Veliko zlo i nepravdu čine u Dalmaciji knezovi breberski.
- 1273.** Rodulfo, prvi od kuće Auštrijske, cesarom rimskim posta; koja kuća vlada i danas cesars/t/vom^g rimskim. – S/v/. Toma od Akvina sad je bio.⁵⁴

^d Vit.: Magy Kam IV. Ovo „Kam” znači „han” ili „khan”, što znači car ili vladar (na tatarskom).

^e Vit.: vu Sirie.

^f Vit.: „azotszki”. Tako i treba.

^g Jel.: cesarovom.

⁵³ azatski gospodin. Misli se na poglavara – sultana grada Azota na palestinskoj obali blizu egipatske granice. Cezareja i Hajfa poznati su gradovi.

⁵⁴ Toma Akvinski (oko 1225 – 1274). Vitezović i jest stavio ovu bilješku pod g. 1274.; dakle u godinu Tomine smrti.

- 1275.** Umri Bela, kr/alj/ ung/arski/; pokopan u Ostrogonu,^h u crkvi fratara s/v/. Frane. – Stipa/n/ Peti, sin Bele 4., kr/alj/ ung/arski/ 21. posta. Sričan u vojevanju. Češkogaⁱ kr/alja/ pridobi i njegovo kraljestvo uze. Uharači bugarskoga poglavicu.
- 1276.** Adrijan 5. i Ivan 21. pape, postaše u vrime ove godine.
- 1278.** Ladislav 4., kr/alj/ ung/arski/ 22., sin Stipana Petoga. Tatari s velikom silom opet na Ungare navalili i popališe sve do Pešta. Zadržaše se dvi godine u ungarskoj zemlji. Toga kralja umoriše Kuni pokraj Kereša⁵⁵ i bi pokopan u Čanadu.
- 1281.** Ermeni^j i Šiti u žudinskomu kraljestvu pobijeni od Turaka.
- 1282.**^k Mihailo Paleolog, cesar car/igradski/, Ivana, bugarskoga poglavicu, kraljem učini i dade mu Eudociju, kćer za ženu; i ti pir učini se u Carigradu.
- 1283.** Andronik, Paleologov sin, s bratom svojim Konšt/anti/nom, carigradsko vladanje uze.^l
- 1284.** U jednu večer svi Franceži po Šiciliji biše zgubljeni.
- 1285.** Tangoder, Tatar, Muhamedov zakon prvi prija. – Honorio 4., papa posta.
- 1287.** Poče red karmelitanski.⁵⁶
- 1288.** Nikola 4., papa rimski.
- 1289.** Turci uzeše Tripol. Krs/tja/ne nesložne me/đ/u sobom dobiše. – Stipan Nemanjić, kralj raški, uze Bosnu.
- 1290.** Turci uzeše Tiro, Šidon i Berit, velike gradove: Akaron^m

^h Jel.: Strigonu.

ⁱ U izvorniku stoji, valjda omaškom, „Seškoga”.

^j Vit.: Armeni.

^k Jel.: 1283. (Ujedno je on tu dodao upitnik.)

^l Vit.: z-brati szvojmi Mihalyem y Konstantinom.

^m Jel.: Akron.

⁵⁵ Kuni pokraj Kereša. Radi se o Kumanima a ne Hunima, rođacima kraljeve ljubavnice Edue, koja ih je iz ljubomore nagovorila na to umorstvo. Mjesto se pravilno zove Keresztszeg. Umoreni kralj je imao tada 28 godina.

⁵⁶ Poče red karmelitanski. Karmelićani su veliki prosjački red, koji je prvobitno nastao u Palestini, a kasnije oko 1210. bio reorganiziran (pod vodstvom Bertolda iz Kalabrije); bavi se dušobrižništvom i poučavanjem.

uzeše brez truda, jer ga krs/tja/ni ostaviše bižeći. I ovi grad Turci ratoriše, a krs/tja/ni, bižeći u Kandiju, na moru potonuše.

1291. Andrija 3., sin Stipana – sina Andrije kralja, kr/alj/ ung/arski/ 23. Ovi pod ungarsko kraljestvo bečko vladanje bijašeⁿ podložio. U ovo vrime prinesena bi s/veta/ kuća, u kojoj b/lažena/ d/ivica/ M/arija/ od andela bi pozdravljena i Rič püt jest učinjena,⁵⁷ iz Galileje na Trsat, u Liburniju, aliti hrvatsku zemlju.

1292. Alfonš, knez od Hašije,^o cesar nimački posta. Zgubljen /bi/ u špironskom polju,⁵⁸ u vojsci. – Celeštin 5., papa.^p Od toga poče red celeštinski. Ostavi papat i ode u pustinju.

1294. Prinesena bi Gospina kuća iz Trsata u Loret, gdi i sad priviva. – Gospoda češka digoše se protiva svomu^q kralju.

1295. Bonifac 8. papa posta.

1297. Leonard i Dujam, knezovi Frandipani, načiniše mana/sti/r s/v/. Frane kod Senja, koga Lenković poruši i obori.

1298.^r Albert, vojvoda bečki, sin Rudolfa cesara, cesar rimski u Beču^s posta, koji od svoga sinovca bi umoren. – Na prošnju Jurja Breberskoga, kneza primorskoga, Bonifacio, papa, šibeničkoj crkvi biskupa odluči i postavi. – Kralj češki od svoga dvoranina bi umoren. – Blizu Koršike pobiše se Mlečani i Đenueži; ovih 60 galija, a Mlečanā 70. Sa svim tim Mlečani izgubiše.

1299. Tatari istiraše Turke iz Jeruzolima.

1300. Početak kraljestva turskoga pod Otomanom, koji se najpri vi turski kralj nazvao. Ova kuća vlada i danas u Carigradu.

ⁿ Jel.: biše.

^o Vit.: Adolf grof Nassovie.

^p Jel.: Celeštio; i u izvorniku i kod Vitezovića krivo je stavljeno „Celeštin 8” pa sam tu pogrešku ispravio.

^q Jel.: svome.

^r U izvorniku stoji, omaškom: 1289.

^s Vitezović stavlja: „v Nemskom Orszagu” mjesto „u Beču”.

⁵⁷ Rič püt jest učinjena. Arhaično, mjesto: Riječ (Logos, božanska Mudrost) tijelom je postala, odn. postala čovjek.

⁵⁸ Špironskomu polju. Riječ je napravljena prema lat. *Spyra* što znači Speyer. Bitka je poznatija pod imenom „bitka kod Göllheima”.

1301. Andrija, kr/alj/ ung/arski/, umri; pokopan u crkvi s/v/. Frane u Budimu. – Vencešlao, sin Otokara, češkoga kr/alja/^t 24. kr/alj/ ung/arski/, učinjen od nika gospode ungarske protiva Karlu, koji je jošter malašan bio. Potom toga Vencešlao ostavi kraljestvo i ode opet u svoju zemlju. – Ivan Škot, naučitelj, u ovo vrime biše.

1303. Benedikt 2., papa. Ovi učini Agustina Trogiranina biskupom zagrebačkim, reda s/v/. Dominika, koji u životu i po smrti učini mloga čudesa.⁵⁹ – Flavio Malfi iznajde bušol aliti iglu calamitsku, po kojoj se brodovi na moru vladaju.

1304. Oton, vojvoda bavarski, 25. kralj ung/arski/. U Stojnom Biogradu okrunjen, vlada tri godine. – Ladislav, erdeljski vojvoda, izagna^u/ga/ s kraljestva... – Klement 5., papa u Rimu, Francež. Ovi prinese sto/l/ i stanje u Avinjon, u komu su stali pape 74 godine.

1305. U Mišni, vandalskoj državi,⁶⁰ oko varoša Vredelana,^v pade krupa i zajedno s njome oganj, koja, gdi god padaše na sino ili slamu, sve upali.

1307. Turci uzeše Rod, otok, od vitezova krs/tjans/kih. – Karlo, 26. kr/alj/ ung/arski/, sin Karla Martela,⁶¹ dite malašno jošter budući.

1310. Alfonš, kr/alj/ od Kaštele,^x pobi se s Turcī i uze dva velika grada: Alkalu i Benlaju.^y – Henrik 7., cesar u Beču, dovede silnu^z vojsku u vlašku⁶² zemlju^a i podloži je pod svoju oblast i čini se kruniti u

^t U izvorniku dolazi riječ „sin” još jednom.

^u U izvorniku piše „izagnana”. Vitezović tu dodaje „po Ladislavu Erdelyszkom grofu iz Kralyeszta zegnan je bil”.

^v Jel.: Vredelane.

^x Jel.: Kaštela (misli se, naravno, „od Kastilije”).

^y Vit.: Benkaju.

^z Jel.: svoju.

^a Vit.: po Latinske Zemlye.

⁵⁹ Misli se na o. Augustina Kažotića.

⁶⁰ Vandalska država protezala se po današnjem Tunisu i Libiji; gdje je točno Mišna i Vredelan, ne znam reći.

⁶¹ Radi se o Karlu i Robertu Anjou, koji vlada od 1308. do 1342.

⁶² vlašku. Misli se: talijansku (zemlju).

Rimu. I bi otrovan. – Zadrani se odvrgoše od Mlečana i podložiše se Pavlu, banu, i njegovu sinu.

1311. U Beču⁶³ od Francije učini se zbor duhovni, u komu bi 300 biskupa; gdi bi odlučeno da se iskorini red templarski.

1312. Orkan, najmlaji sin Otmanov, posli svoga oca side na mjesto njegovo. – Karlo, kr/alj/ ung/arski/, razbi vojsku Mati/je/, kneza tre/n/činskoga^b kod Kaše, varoša.⁶⁴ Ovi /je/ kralj Dalmaciju, hrvatsku zemlju, Srble, Raše, Bosnu i Bugare podložio sebi. – Mladin, ban hrvatski, posli Pavla, svoga oca, ban posta.

1314. Ludovik 4., herceg Bavarije, cesar bečki posta. Protiva njemu bi Friderik, herceg bečki.

1318. Karlo, kr/alj/ ung/arski/, po smrti prve svoje žene, poljačkoga vojvod/e/ kćeri, zaruči Henrika cesara kćer, sestru kralja českoga.

1319. Bijahu mlogi patareni i manikeji, heretici, u Bosni, koji stahu među goram. Protiva njima niki Dalmatini ustaše da ih izagnu i fatahu gdi god koga mogahu. Ivan, papa, Mladinu, knezu i banu bosanskomu, osobito piše da iskorini ozgor rečene heretike. – Ivan Češki, zajedno s kavalijerī svetoga križa, nimačkim, ide na Lituane^c i u kotari njihovih Samojede s vojskom pritisnu, gdi ufativ sve najvriddnije ljude, ne kti ih pustit iz sužanstva dok se ne krstiše.

1320. Karlo, kr/alj/ ung/arski/, zaruči kr/alja/ poljačkoga kćer. Papa posla kr/alj/u poljačkomu krunu.

1322. Ivan Babonik, ban hrvatski. – Učiniše slogan Šibeničani i Trogirani protiva banu Mladinu i podložiše se Mlečanom. Ban porobi i popali varoše od obadva grada i sela oko njih. Digoše se i druga hrvatska i bosanska gospoda protiva banu i prognaše ga. Zatim dojde pomoć Šibeničanom i Trogiranom iz Mletaka, kojom u jednu noć uzeše Omiš i Skradin. I što god onde najdoše odnesoše i ljude s bro-

⁶³ Beč. Radi se o gradu Vienne u j. Francuskoj.

^b Vit.: Mattea kneza Trenčinszkoga.

^c U izvorniku stoji „Latina”, što je očigledna omaška, pa sam ispravio tekst. I u Vitezovića piše „Lituane”.

⁶⁴ trečinski... kod Kaše. Pisac ima u vidu pobedu Karla IV. (iz kuće Luxemburg). Trenčin je grad u Slovačkoj. Kaša (Kassa) je mađarsko ime za slovački grad Košice.

dovma^d odvedoše. – Dojde Karlo, kr/alj/ ung/arski/, u Knin, gdi čini dovest bana Mladina, koga svezana odvede u ungarsku zemlju.

1323. Nikola ban dalm/atinski/ i hrvatski učinjen, s vojskom velikom kr/alja/ ung/arskoga/ dojde u hrvatsku i dalm/atinsku/ zemlju. Komu Ivan Babonig, ktijući put zapričit, s njim se pobi, ali osta pridobit i učini mir. A kad se ti ban povrati kralju, spraviše se i druga gospoda hrvatska protiva kr/alju/ Karlu i novomu banu Nikoli Ugrinu.

1325. Andronik Mlaji, Mihaila 9. sin, cesar carigradski. – Mlečani podsidoše Zadar, koji, pokle biše Katalonci, pomoćnici, učinili neveru, na došastje bana Mladina, pomiriše se. – Dojde^e ban Mihač iz Ung/arije/ u hrvatsku zemlju, poslan od kralja, i uze Unač⁶⁵ i ostale gradove sinova Babonigovih, s pomoćju Stipana, kneza bosanskoga, i Friderika, kneza senjskoga. Ali, videći da druge hrvatske gospode^f ne more^g dobiti, vrati se u Ugariju ostaviv ništo vojske u Bihaću.

1327. Stipan, slobodni vitez i gospodin bosanski, Usore, Sale i humski^h knez.

1328. Merc, niki ung/arski/ gospodin, hotijući posići kralja Karla, mahnu sabljom i odsiće kraljici četiri prsta od desne ruke, koju biše podigla da kralja odbrani. I tako Merca kralj zgubi.ⁱ

1329. Benedikt 12.^j, papa.

1331. Urosa Velikoga, kr/alja/ hrvatskoga i raškoga, po nagovoru nevirnih njegovih vićnjika, Stipan, najdraži sin njegov, ufat i u tavnici čini umoriti. I tako nemilo uze kraljestvo očino.

^d Jel.: brodovima. – U Vitezovića tekstu ovdje glasi malo drugačije: „y odpelyali lyude, brode, y dreve”.

^e Ova bilješka dolazi u Vitezovića pod g. 1326.

^f Vitezović stavlja mjesto „hrvatske gospode” – „hrvatske gradove”.

^g Jel.: mogu.

^h U izvorniku стоји „hunski” па sam ispravio.

ⁱ Lašvanin je ovdje pogriješio jer piše „Merc Kralja zgubi”. – U Vitezovića stoji: „Mercza Kraly chinil je taki /odmah/vmoriti”; ubio je, dakle, kralj Merca a ne Merca kralja, pa sam u tekstu ispravio izvornik.

^j Jel.: 22.

⁶⁵ Unač. Taj stari grad (utvrda) stajao je nedaleko lijeve obale rijeke Unca, blizu današnjeg Srbra. – Babonigovi sinovi, Ivan i Stjepan Babonić, bili su banovi u Slavoniji.

1333. Ston i Međumorje Stipan, bosanski ban, Dubrovčanom prodade.^k

1338. Hotijući Srbli uzeti Grkom cesarstvo istočno, koji među sobom nesložni bijahu, dojde Orkan, turski kralj, i uze Grkom veliki grad Prušu.⁶⁶ – Rutenški^l ali moskovski vojvoda dojde Karlu, kralju, u Višegrad. – Vladislav, brat Stipana, bosanskoga bana, zaruči Jelu, Jurja – kliškoga kneza – kćer, svoju rodicu.

1339. Dojdoše prvi fratri s/v/. Frane u Bosnu. Kojim ban Stipan učini prvi manastir u Miloševu,^m u komu se čini ukopati kad umri.⁶⁷

1340. Kažimir, kr/alj/ poljački, Ivan, kralj češki, pohodiše Karla, kr/alja/ ung/arskoga/ u Višegradu. – Kuga i/s/kakavice mloge ove godine u Ungariji. – Kažimir, kr/alj/ poljački, ne imadući od srca poroda, darova kraljestvo Ludoviku, prvorodenomu – Karla, kr/alja/ ung/arskoga/ i svoje sestre – sinu. – Stipan Dosan,ⁿ kr/alj/ raški, pri-druživ raškomu kraljestvu svu Makedoniju, Bulgariju i Romaniju,⁶⁸ čini se zvati cesarom raškim, grčkim i bugarskim.

1341.º Umri Karlo, ung/arski kralj/, i bi pokopan u Stojnomu Biogradu. Ludovik, sin njegov, 27. kr/alj/ ung/arski/ posta. Dobar i srićan, pravi krstjanin. Ovi iztira Čifute iz Ungarije. Bi također poljački kralj. Rodi dvi kćeri: Maru i Heduviđu.^p Mari ung/arsko/ a Heduviđi poljačko zapade kraljes/t/vo. – Klemen/t/ 6. papa posta.

^k Jel.: potvardi.

^l Jel.: Rumenski.

^m Vit.: Milessevom.

ⁿ Jel.: Dusan.

^o Vit.: 1342.

^p U Vitezovića stoji malo drugačije: „Polyszki takajse /također/ kralj rodil je dve kchere Mariu y Hedvigu”.

⁶⁶ Prusa, bolje Brusa, danas Bursa, grad je južno od Mramornog mora.

⁶⁷ Milešovo. Misli se na mjesto Mili ili Mile (drukčije zvano i Milešovo) kod Visokog. Isp. P. Andelić: *Bobovac i Kraljeva Sutjeska*, Sarajevo, 1973., str. 225ss te od istog pisca *Grobovi bosanskih kraljeva u Arnavučićima kod Visokog*, u „Glasniku Zemaljskog muzeja” g. 1962., str. 165 – 171.

⁶⁸ Romanija. Misli se: Istočno-Rimsko Carstvo, posebno njegov europski dio.

1343. Ludovik, kralj, s vojskom dojde na Srbije, koje žestoko porobi. Pobiše se Raši^r i U/n/g/a/ri. Oboji mlogo krvi proliše. Vratiše /se/ U/n/g/a/ri. Da zabrane Srblom i Rašanom Ungariju/ robiti, Ludovik, kr/alj/, čini zidati gornji grad biogradski i u njemu zadovoljnju vojsku⁶⁹ ostavi. – Posli smrti Nelepića,^s kneza kninskoga, posla kr/alj/ vojsku i bana ungarskoga, koji podside udovicu i sirotu Ivanovu u gradu Kninu, usilujući da kralju grada pridaće. Ali, ništa ne opraviv, vrati se i ban i vojsku.

1345. Došavši sami kralj Ludovik u Bihać s/a/ Stipanom, bosanskim banom, i s velikom, silnom vojskom, udovica Nelepića i ostali knezovi hrvatski, od svojih gradova ključe pridaše. Kralj u Knin svoje junake i vice-bana postavi a Klisa, Skradina i Ostrvice ne moguše pridobiti, zašto Pavo Banić, od kolina Subičevića, junački brani Ostrvice a knez Mladin, od istoga roda, Klis i Skradin. – Zadar se sedmi put odvrže Mlečanom.

1346. Karlo 4., cesar u Beču od pape bi stavljen. Jošter Ludovik, cesar, budući živ, protiva Karlu elekturi obraše Edvarda, od Anglije kralja, za cesara. – Nikola Lacković, ban slovinski i hrvatski. – Stipan, raški zapovidnik, dojde /sa/ silnom vojskom u Bosnu protiva Stipanu, banu; uze mloge gradove i porobi svu Bosnu.

1347. Na 2. kolovoza, posli smrti kneza Pavla, Juraj, njegov sin, pridaće Ostrvicu Ludoviku kralju, a on njemu Zrinj, i to kolino i sad se zove Zrinski. – Stipan, raški zapovidnik, podloži Romaniju i grčku zemlju i Makedoniju; i skoro svu grčku zemlju blizu do Carigrada.

1348. Umri Mladin, knez kliški i skradinski.

1349. Murat, sin Orkanov, turski car.

1350. Inocencio 6., papa.

1353. Mlečani đenuševo vojsku, koja je kr/alju/ Ludoviku ung/arskomu/ za oslobođenje Dalmacije išla na pomoć, pritiraše,^t budući se Ludovik s Mlečanī pomirio.

^r U izvorniku razgovijetno piše „Ruši”, ali kontekst traži „Raši”, pa je nesumnjivo da se radi o pogrešci; i kod Vitezovića piše „Rassi”; zbog toga sam ispravio tekst.

^s Jel.: Nelipića.

^t U Vitezovića stoji: „pretirali jeszu”; bilo bi bolje da je Lašvanin rekao: „protiraše”.

⁶⁹ zadovoljnju vojsku. Značenje je: dovoljno vojske, posade.

1354. Đenueži Parenc i druga mista mletačka popališe. Zato Mlečani od Srblā, bana bosanskoga, kr/alja/ raškoga i hrvatskoga, išću pomoći^u protiva Dalmaciji.

1354. /bis/ Ivan Paleolog 6., Andronikov sin, cesar u Romaniji. – Stipan, veliki raški zapovidnik, slavni vitez, umri od 45 godišta. – Krunu imade Uros^v Drugi, sin Stipanov, ali kruto milostivo i zato nesrično vlasta.

1355. Mlečani uzeše Skradin.

1356. Karlo, cesar, u saboru norimberskomu⁷⁰ odluči da elekturi aliti obiraoci cesarstva rimskoga imadu sinove svoje naučiti jezikom govoriti nimačkim, talijanskim i iliričkim. Ovi je bio rodom Čeh. – Bečka kraljevska skula bi početa od Alberta i Rodulfa,^x vojvodā od Auštrije. – Nimački kavalijeri od križa uftiše kr/alja/ lituanskoga i njegova sina. – Kr/alj/ ung/arski/ s velikom vojskom ide na Mlečane; bana hrvatskoga posla u dalmatinjsko primorje, na gradove koje Mlečani držahu, a on uze Travž i nika mista u Italiji. Mlečani, u strahu budući, obećaše kralju povratiti nika mista; a on ne kti. Ali se učini neskald među Nimci i Ungari^y i nesti hrane. Žao bi Kr/alj/u što ne učini mira, ostavi Treviž i vrati se u Ungariju. Vojsku ostavi dosta dobro u naredbi⁷¹ zato Mlečani i opet na mir ponudiše.

1357. Splićani i Trogirani opet se od Mlečana odvrgoše. Ivan Zud, dalmatinski i hrvatski ban, velike oblasti /imade/.

1363. Murat, turski kr/alj/, po molbi Ivana Paleologa, cara grčkoga, u brodovī đenueški s/a/ šest hiljada junaka, pribrodi se u tisnomu Biloga mora kod Abida i Šešta (/tako/ zovu sada Dardanele). I to ide na pomoć Paleologu protiva raškomu zapovidniku. Ali Murat uze se-

^u Jel.: pomoći.

^v U Vitezovića ovo ime glasi „Uroš” iako je napisano „Uros”, jer se u njega „s” čita kao „š”.

^x Vit.: Rudolfa.

^y Jel.: Ungri.

⁷⁰ norimberskomu. Prema (tal.) Norimberga – Nürnberg.

⁷¹ u naredbi. Vjerojatno prema latinskoj riječi „imperium” – u vojničkoj stezi. I Vitezović kaže: „vojsku podpunoma dobro razredyenu”.

bi Filibu i druge gradove cesarove i cesara učini svoga haračnika. Od tad najprvo zlo poče istočnomu cesarstvu. – Ludovik, kralj ungarski, dojde u Zadar.

1364. Urban Peti, papa. – Omišani, pod vojvodom Kačićem, more napastuju i robe; koje ban ukroti.

1370. Početak vojevanja među Mlečanī i Paduanī. – Ludovik, kr/alj/ ung/arski/, Paduanom dade pomoć.

1371. Ludovik, kr/alj/ ung/arski/, diže vojsku protiva grčkomu cesaru i raškomu kralju. Mlečani Grkom daju pomoć. Stipana Urosa,^z raškoga zapovidnika, ubi svojom rukom, njegov punac, nevirni kralj raški.

1373. Knez paduanski s Mlečanī učini mir. Mlečani digoše vojsku protiva bečkomu vojvodi; među njima Ludovik, kr/alj/, za dvi godine mir spravi. – Tvrto, ban bosanski, zida Novi u primorju ercegovačkomu.

1376. Zaratiše se Mlečani i Đenueži. – Užegoše se velike gore po Bosni. I ne samo gore izgoriše nego jošter u njima zvirinje; i kamejne toliko se omekša i izravna da onde prvo od strahote nije se smilo hoditi, a sad se on/u/da sije i ore brez nikakve muke. I tud se nasešiše patareni, koji se zvahu manikeji, heretici. – Mloge skakavice po Dalmaciji i po Hrvatī biše; gdi bi doletile kakono gust oblak, neba se ne bi nimalo vidilo; ne samo izidoše travu i korinje, nego jošter s drvja listje. – Iste godine dojde sedamdeset hiljada Turaka u rašku zemlju. Protiva njima izajde kr/alj/ Vukašin s triest hiljada junaka. I udriše se na Kosovu polju. I dobiše Rašijani i onde izsikoše triest hiljada Turaka a ostale nagnaše na vodu Maricu, u kojoj mlogi utonuše. Zbiše se pak Turci u sigurnijemu mistu na onu stranu vode; i navalije na Rašane i dobiše ih; gdi pade Rašana deset hiljada^a a^b drugi pobigoše, od kojih u istoj Marici potonu okolo pet hiljada. A kr/alj/ Vukašin pripliva ali zaludu, zašto pijući trudan vodu na jednomu vrilu, zgubi ga njegov sluga zarad križa od zlata, koji mu visaše na prsi. U tomu boju poginu Uliša, cesar, brat kraljev, vrali i dobri vitez, i Relja, jaki ju-

^z Vit.: „Uroša” (prema njegovoj mađarskoj grafiji: Urosa).

^a Jelenić ovdje dodaje „junaka”.

^b Jelenić izostavlja riječ „a”.

nak. Tada posrnu kraljestvo raško i knez Lazar Grebljanović^c poče jačiti, pridobivši i on Altomanovića, komu oči čini izvaditi. Trvtko Stipan posli smrti Vukašinove kraljem posta bosanskim.

1378. Vencešlav, sin Karla 4., cesar u Beču. Vlada 12 godina.^d – Ludovik, kr/alj/, pridobi Lituance. – Đenueži digoše kr/alja/ Ludovika protiva Mlečanom, koga se Mlečani bojeći, spravljaju mir pri vodovi bečkome, povraćajući mu sve sužnje i sva mista koja mu bijahu uzeli. Boj bije kr/alj/ Lud/ovik/ s Mlečanī. Njemu se združi patrijarka, aliti staroča, akvilejski i knez paduanski. Mlečani Đenueže na moru dobiše. Pižan s vojskom mletačkom uze Kotor, Šibenik i Rab; Trogir dvakrat bi, Zadar nikolikokrat^e zaludu podside.

1379. Urban 6., papa rimski. – Karlo, vojvoda i ban hrvatski, s Mlečanī učini mir.

1380. Karlo, vojvoda dračevski⁷² i^f ban dalmatinski i hrvatski, kralj jeruzolimski i šicilijanski posta.

1381. Mir među Mlečanī i kr/aljem/ Ludovikom ungarskim u Traviđu⁷³ učini se. Mlečani more kralju pustiše a trevižansku državu markežu auštrijanskomu; daju takojer^g mnogo hiljada^h cekina kralju i unapridak svake godine sedam hiljada dukata davati podlegoše i zaklešeⁱ/se na to/ i da se veće ne imaju pisati gospoda od Mora.

1382. Friderik Bubel,^j dalm/atinski/ i hrvatski^k ban, i Šurić,⁷⁴ ban,

^c Jel.: Glebljanović.

^d Jel.: godišta; u Vitezovića stoji; 20. let.

^e U izvorniku: nikolikokrat.

^f U Jelenića i Vitezovića nema riječi „i” pa to utječe na smisao.

^g Jel.: takoje.

^h Vit.: Vnogo sztotin jezer (tj. mnogo stotina hiljada).

ⁱ Ovo „zakleše/se/” je Lašvaninov dodatak.

^j Jel.: Bubek.

^k U izvorniku: varvatski.

⁷² dračevski. Tako – umjesto: Drački. Ispravnije bi bilo reći da je on bio herceg hrvatski (dux Croatiae) negoli ban.

⁷³ u Traviđu. Misli se na Treviso, grad sjeverno od Venecije.

⁷⁴ Friderik Bubel, pravije Emerik Bubek; Šurić je prezime ili nadimak bana Slavonije u ovo vrijeme: Petra Pakračkog.

u ovo vrime bijahu. – Vojvoda andevavenski^l uze Jakin u Italiji, ostavivši strašivi građani svoju domovinu, budući u Trnavi, u Ungariji, zlo bolan Ludovik, kr/alj/, pod koga oblast Jakin se podloži/o/, koga sada pape rimske uživaju.^m – Umri Lud/ovik/, kr/alj/ ung/arški/, pokopan u Stojnomu Biogradu; vlada 40 godišta. – Marija, njegova kći, side na kraljestvo. Vlada, divojkom budući, tri godine. Na svomu krunjenjuⁿ mloge učini vitezove. – Stipana Lakovića iz vovodstva erdeljskoga, Marija, kralj, učini banom hrvatskim.

1383. Dojde Elizabeta, kraljica-udovica Ludovikova, s Marijom, kraljicom, i s Dragom, kćerami svojimi, u Senj, pak u Zadar, pak u Vranu, koja biše se odvrgla od nje virnosti.

1384. Dojde u Dalmaciju novi ban Tomas, knez od svetoga Jurja, koji narod u milost kraljevu čini da se vrati.

1385. Car Murat dojde s triest hiljada vojske u zemlju kneza Lazara, i podside Prištinu; koju za misec dana ne mogući uzeti, vradi se natrag. Iste se god/ine/ Lazar Turčinu podharači po nagovoru svoga zeta Vuka Brankovića. – U ovo vrime Karlo Drugi, koji se zove Napuljski i Mali, Ludovika Prvoga od brata Andrije sin,⁷⁵ 29. kr/alj/ un/g/arški/, u Budim od nikih bi doveden; ali po naredbi Elizabete, kr/alj/ce i Miklouša od Gare, palatina, aliti ungarskoga bana, bi posičen i umoren od Blaža^p Forgača.

1386. Ivan od Palicne,^q ban hrvatski, kad kralj Marija s Elizabetom, kraljicom, svojom materom, dida svoga Stipana u Bosni pohoditi biše se uputila, ufati obidve u Srimu kod Djakova, ubivši Nikolu od Gare, palatina aliti bana ungarskoga. I odvede ih najprvo u Kru-

^l Vit.: Andegavenszki.

^m Rekavši „pod koga oblast Jakin se podloži” Lašvanin je iskrivio ovaj tekst. On u Vitezovića glasi: „pod kojega oblasztum Jakin je szlissal” (tj. pod čiju je vlast Ancona potpadala). Prema tome sam i ispravio Lašvaninov tekst, koji inače ne bi imao smisla.

ⁿ Vit.: korunenu (tj. pri krunidbi).

^p Jel.: bana.

^q Vit.: Palizne (misli se na Paližnu).

⁷⁵ sin. Smisao je Ludovikov bratić.

pu, grad, pak u Novi kod mora.^r Malo zatim Ivan, ban, umori Forgača, koji biše umorio kralja. — Vladislav Jađel, vojvoda lituanski, kr/alj/poljački posta i Lituaniju^s združi s poljačkim kraljestvom i učini se krstjanin. — Emanuel Paleolog, Andronika 4. sin, cesar carig/radski/posta; vlada 30 godina.^t — Klement 7., papa rimski, u Avinjonu^u obran. — Bonifac 9. u ovo vrime bi.

1387. Umri kraljica Elizabeta u Novomu gradu,^v u sužanjstvu, na 15. sičnja a na 9. veljače bi pokopano nje tilo u Zadru, u man/asti/ru s/v. Križogona. — Šidišmundo, Marije kr/aljice/zaručnik, komu biše 20 godišta, na kraljestvo ung/arsko/obran i okrunjen u Stojnomu Biogradu. Ove iste godine bi oslobođena kraljica Marija od zatvora novogradskoga i odvedena u Nin, pak u Senj, pak u Zagreb, gdi se sasta s kraljem svojim Šidišmundom. — Ivan, ban hrvatski, bojeći se kr/alja/Šidišmunda, uteče se^x u dvor Tvrtka, kr/alja/bosanskoga. Iste godine posla ga Tvrtko s vojskom na Hrvate, i porobiše sve do Zadra, s velikim plinom se vrati natrag; uze Klis i Kotor.

1388. Ivan, ban hrvatski, pride s vojskom usoračkom priko Save u Srim, ali ga podpaziše Ungari, koji čuvahu Srima i Valkova, i iz busije na njega udriše i razbiše, mloge Usorce pofataše, a on s malim /brojem/ od svojih jedva^y uteče. — Splićani, Šibenčani, Skradinjani i Breberčani učiniše slog protiv kralju bosanskomu i banu hrvatskому. — Šain-paša, s osamnajest hiljada Turaka, dojde u Bosnu i,^z kud projde, popali i porobi koga Vlatko Vuković i Radić Senković samo/sa/ sedam hiljada junaka razbiše.

^r Lašvanin ovdje ispušta Vitezovićevu napomenu o pisanju mađarskih povjesničara („Nato krivo pišu Vugerszki Priovesztniki, da je chinil Elisabetu vu vodu hititi, koja je v-Novom Gradu vumerla”).

^s Jel.: Lituanu.

^t Jel.: godišta.

^u Jelenić dodaje iza riječi „Avinjonu” riječ „bi”.

^v Jelenić izostavlja riječ „gradu”.

^x Jelenić izostavlja riječ „se”.

^y U izvorniku stoji omaškom: jedna.

^z Jelenić izostavlja riječ „i”.

1389. Murat, car, s teškom vojskom dojde na Kosovo polje protiv knezu Lazaru i to po nagovoru Vuka Brankovića i Miloša Kobića, koji ga izdavahu, premda mu, to jest Lazaru, Vuk biše punac a Miloš zet.^a I Miloš, za pokazati tvrdnu viru krstjansku i virnost protiva Lazaru, svome puncu, sam^b ode u turski tabor^c i Murata handžarom ubode. Al' i njega Turci umoriše. Pobiše se drugi dan Turci s Lazarom, koji se vitežki bijući svim srce⁷⁶ davaše svojim. Ali budući se bili pet uri i Lazar, ktijući prominiti konja umorenoga, s koga kad sjasi, scineći njegova družina da pade mrtav, pristrašiše se i podaše pleća. I premda hitro uzjašiv na drugoga konja, priteče im,^d ništa ne manje ne more ih vratit. I tako ih^e Turci dobiše, premda s velikom svojom krvju. I tu puginu knez Lazar i mloga krs/tjan/ska gospoda i neizbrojeni plemeniti vitezovi svoju krv proliše. I to bi na 15. jula.^f — Pajazet, po očinoj smrti, car posta. — Milica, žena Lazarova,^g ne mogući trpiti progonstvo od^h svoga zeta Vuka, prosi pravde od Pajazeta, komu svoj kćer Miljevu za ženu dade. Pajazet Vuka stavi u tavnici u Filibi,⁷⁷ gdi mu čini i odsići glavuⁱ — Tvrtko, kr/alj/bosanski, razbi cara Murata. Tvrtkova vojska otira Ungare u nimački^j Nin od Vrane, koju bijahu podsili. Uze takoder Ostrvicu na 13. miseca^k prosinca.^l

^a Lašvanin se znatno odvaja od Vitezovićeva teksta, u kojem se za izdajstvo krivi samo Vuk Branković i ujedno se tvrdi da je ovaj omrazio Miloša kod Lazara. Stoga Lašvaninov tekst u nastavku izlazi nelogičan („I Miloš za pokazati...”).

^b Vitezović veli „szamo tret” (tj. on i još dvojica s njim).

^c Jel.: šator.

^d U izvorniku: ii, što bi inače trebalo transkribirati kao „ih”.

^e Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^f Vitezović veli „15. dan Klaszna” a to znači „15. juna”.

^g Jel.: Lazareva.

^h Jel.: za.

ⁱ Lašvanin je ovdje izmijenio Vitezovićev tekst, prema kojem je Vuka ubio J. Boažić.

^j U Vitezovića nema riječi „nimački” a ona ovdje i nema smisla.

^k Jelenić izostavlja riječ „miseca”.

^l prosinca. I u Vitezovića piše „proszincza”, ali valja uvažiti da u starijem kajkavskom narječju „prosinac” redovno znači „januar”. Isp. Belostenčev „Gazophylaciun”, sv. II, s. v. Meszechnyak.

⁷⁶ srce. U značenju: hrabrost.

⁷⁷ Filibi. Vjerojatno se radi o mjestu „Filipi” u Rumeliji (grčkoj Makedoniji).

1390. Pridaše se Trogirani Tvrtku, kr/alj/u bosanskomu,^m kojimⁿ potvrdi Tvrtko sve ono što im biše naredio⁷⁸ Ludovik, kr/alj/ ungarski.

1391. Puške i prah puščani niki fratar Nimac iznajde. – Umri kralj bosanski Tvrtko veoma budući ostario.^o

1392. Dabiša, Stipana bana brat, kr/alj/ bosanski posta.

1395.^p Šidišmund, kr/alj/ ung/arski/, s Pajazetom boj bije, ali /o/-holo i zato nesrićno i to kod Nikopola u bugarskoj zemlji, gdi mlogi krs/tja/ni izginuše. I tu veliko mloštvo izginu Turaka. A Šidišmund i Ivan, vojvoda od Burgundije, po Dunavu utekoše u Crno more /a onda/ na Carigrad pak na Rod, pak u hrvatsko primorje. I onde staše podrugu godinu. – Ivan, biskup zagrebački, po naredbi Šidišmundovo, biše bo njegov veliki kančelir, učini u Ninu, u Dalmaciji, sabor od kraljestva, u komu, gradu Pagu dade slobodu i privileđije, kako i ostalim.

1398. Tamrljan^q tatarski poglavnik, silnu vojsku u Natoliju⁷⁹ podiže. To čuvši, Pajazet ostavi Carigrad, koga dugo vrimena drža pod sidena, ide s vojskom protiva njemu. I blizu gore Štele⁸⁰ pobiše se ali ga dobi Tamerlan. I ufati Pajazeta živa i vas njegov dvor. I vrže ga u zlatan sindir i u jednomu kafazu /sa/ sobom ga voda po svoj Ažiji i Širiji. I kad bi ktio na konja uzjašit,^r s njega bi uzjahivao. Najposli, ne mogući podnit velike sramote koja se činjaše ženi i njegovim sino-

^m Jel.: bosanskom.

ⁿ u izvorniku piše „koiim”, što bi se normalno trebalo transkribirati sa „koji im”; tako to čini i Jelenić. Ovdje je, međutim, subjekt „Tvrtko”, pa je bolje čitati „kojim”.

^o Riječi „veoma budući ostario” su Lašvaninov dodatak.

^p Vitezović piše: 1396.

^q Vit.: Demir Ham... (koga nekoi Tamerlanom zovu).

^r Jel.: uzjašiti.

⁷⁸ što im biše naredio. Smisao ove rečenice postat će jasan uz pomoć Vitezovićeva teksta: „kojem Tvrtko pravice potverdije od Lausa kralya dane”.

⁷⁹ Natoliju. Isto što i Anatoliju.

⁸⁰ Štele. To brdo mora biti negdje blizu današnje Ankare, jer se tamo odigrala bitka. Turski i neki kršćanski historičari osporavaju da je Tamerlan loše postupao s Bajazetom (isp. G. M. Jouanin: *Turchia*, trad. di A. Francesco Falconetti, Venezia, 1845., str. 48.).

vom,^s sam sebi smrt učini udarajući glavom o kafaz aliti koš u komu bijaše^t zatvoren.

1401. Umri Dabiša, kr/alj/ bosanski. – Tvrtko, kr/alja/ Tvrtka naravni sin, uze kraljestva bosanskoga krunu. – Ostoja Kristić izagna Tvrtka iz kra/ljestva bosanskoga, i učini se kraljem. – Tvrtko s pomoćju turskom dio kraljestva opet dobi. – Ostoja vojuje protiva Dubrovčanom i Hervoju^u Vučiću, gospodinu jajačkomu. – Digoše se na Šidišmunda, svoga kr/alja/, ung/arska/ gospoda i zatekoše⁸¹ ga u Šiklošu, gradu sinova pokojnoga palatina Nikole od Gare, kojih mati oslobodi ga.

1402. Aldamarišk, kralja od Napulje vojvoda, uze Vranu i druga mista u primorju.

1403. Hervoja Vučić razbi Ungare blizu Bišća. I Pavla Bistona,^v bana hrvatskoga, (koga Šidišmund, kralj, bijaše postavio), ufat i posla u Zadar k Aldomarišku,^x 5. dan veljače. – Pridaju^y se i drugi školji kralju Ludoviku, koji sam dojde u Zadar. I Bonifac, papa, učini ga onde kruniti za kralja ungarskoga. – Ludovik, kr/alj/, učini Hervoju vojvodom splitskim i banom hrvatskim i dalmat/inskim/.

1406. Šidišmundo, kr/alj/, dojde s vojskom u Bosnu, uze Srebrnicu i druge mloge gradove i varoše, koje mu Hervoja pridaće a Kliševac^z silnom rukom uze, po kojih tvrde svoje straže razredivši, vrati se nazad. – Dojde drugoč s vojskom Šidišmundo u Bosnu; protiva komu stavi se Šandalij Hranić, kapetan bosanski, ali ga dobi Šidišmundo.^a I tu mloga gospoda bosanska izginuše.

^s Jel.: sinovim.

^t Jel.: biše.

^u U izvorniku: Herivoju.

^v Vit.: Bistena /č. Bištena/.

^x Jel.: Aldemarišku.

^y Jel.: Predaju.

^z Vit.: Klissevac /č. Kliševac/.

^a Jel.: Šićišmuna.

⁸¹ zatekoše ga. Smisao je: zatočiše ga (zatvorio ga); u Vitezovića stoji „zasztavili ga”.

1407. Ostoja s kr/ajem/ ung/arskim/ učini mir a vojuje protiva Hervoju. – Poče red fratara od gore Maslinske.⁸²

1409. Juraj, Vuka Brankovića sin, doveđe^b u srpsku zemlju, svoju domovinu, protiva svome ujcu Stipanu, triest hiljada Turaka, na veliku štetu svoje domovine. – Pomiri se kr/aj/ Šidišm/und/ s Hervojom, i tako opet zadobi svu Dalmaciju izvan Zadra, koji, s Vranom i Novim gradom, Lauš, kr/aj/ napuljski, prodao biše Mlečanom za deset hiljada dukata. Otdad^c Mlečani osvojiše svu Dalmaciju i more Adriatiko.⁸³ – Šidišmund nemilo vojuje protiva Mlečanom, kojim mlogo zla zadade, mlogim čini ruke i noge odsići. Niti ga se moguće inako izbaviti dok ne dadoše nikoliko stotina hiljada cekina. – Potom toga zadobiše Mlečani pod svoju oblast Travnič, Vicencu, Veronu, Paduu i druga mloga mista. Šandalij, vojvoda bosanski, prodade Mlečanom Ostrvicu za pet hiljada cekina.

1410. Umri Alekšander, papa. Bi obran kardinal Košta,^d prozvan Ivan 23. – Umri Robert, rim/ski/ cesar. Jodok, knez moravski, na cesarstvo stupi; i ne vlada više od šest mjeseci.

1411. Šidišmund, kr/aj/ ung/arski/ i češki, posta cesarom.

1412. Šibenički puk istira vlastele. Kralj smutljivcem čini glave odsić i vlastele nazad povratiti. – Iste god/ine/ Šibeničani, ne mogući trpiti skuposti i odiranja ungarskih glavar, pridaše^e se Mlečanom. – Kraljevi ljudi opet uzeše Ostrvicu.

1413. Papa učini mir među Šidišmundom, cesaom, i Mlečanī – Kralj od Napulja uze Rim i porobi a papa i kardinali teško utekoše. – Samojedi obratiše se na viru katoličansku.

1415. Turci s carom dojdoše u rašku zemlju i u despotoj državi golem kvar učiniše. I premda velika pomoć od Ungara,^f Hrvata i

^b Jel.: dojde.

^c Vit.: Otud.

^d Jel.: Košta.

^e Jel.: prodaše.

^f Jel.: Ungara i.

⁸² Red... Maslinske. Redovno ih zovu „olivetanci“. To je samostalni ogrank nediktinskog reda, osnovan zapravo 1313. od Bernarda Tolomeija.

⁸³ Adriatiko (tal.) – jadransko.

Bošnjaka despotu dojde, sa svim tim ne smiše se s Turcī udariti. – Hervoja, premda biše u milosti Šidišm/unda/, cesara, sa svim tim osvadi ga ban Pavo Čupora⁸⁴ i zato odstupi od cesara i protiva Ostoji, bosanskemu kralju, svomu neprijatelju, uze tursku pomoć. Digoše se na Hrvoju^g Ivan Marotić i rečeni ban Čupor; s ostalom gospodom i silnom vojskom dojdoše u Bosnu. Pobiše se ali ih Hrvoja razbi i po-fata mloge žive, među kojim Čupora, bana. /Njega/ u voluju kožu živa zašti učini i u vodu baci.

1416. Umri Hervoja, vojvoda. – Kralj Ostoj ružnu^h svoju kraljicu otira i uze za ženu Jelicu, udovicu Hrvoinu. – Plemići bosanski čine viće, u komu Pavo Radjenović bi ubijen a kralj Ostoj s Petrom Pavlovićem pobiže u Bobovac. Koga pak⁸⁵ s kraljestva izvrgoše a Stipana Jablanovića za kralja obraše.

1417. Oton Kolumna⁸⁶ učini se papa i bi zvan Martin peti.

1419. Srebrničani u Bosni umoriše Vladislava, svoga glavara, ko-ga sile ne mogahu podniti.ⁱ – Emanuel, carig/radski/ cesar, petima svojim sinovima^j razdili državu i zato se razruši cesarstvo istočno.

1420. Despot Stipan Srebrničane oštroglobi zaradi smrti njihova poglavara. – Kotor i druga mloga mista u Dalmaciji pridaše se Mlečanom.

1421. Ivan 7. Paleolog, Emanuelov sin, cesar carig/radski/ posta. – Despot Stipan dojde u Cetinu i osloboodi sve što bijahu uzeli Mlečani u dugu vrimenu od Baožića,^k njegova sestrića.

1426. Mlečani od Jurja, despota, kupiše Skadar i obećaše mu od njega davati svake godine hiljadu dukata. – Puške iznajdoše Franceži.

^g U izvorniku ovdje, a tako ponekad i kasnije, Lašvanin piše „Harvoju“, s bezglasnim „a“, pa to, prirodno, ovdje transkribiram kao „Hrvoju“.

^h Vit.: Gruba. Lašvanin je ovu riječ shvatio kao opći pridjev a ne kao osobno ime.

ⁱ Jel.: podnosit.

^j Jel.: sinovima.

^k Vit.: Baosicha /č. Baošića/.

⁸⁴ Čupora. Trebalj bi: Čupor.

⁸⁵ Koga... – Latinizam, umjesto: Njega...

⁸⁶ Kolumna. Latinizirano, mjesto: Colonna; to je poznata rimska patricijska porodica.

1427. Stipan, despot, jašući na konju u Srebrnici, od kaplje udren, umri. Ukopan u Rovnici¹ i u njem se dospi kolino kneza Lazara. – Juraj, sin Vuka Brankovića, sestrić Stipanov, u Biogradu nazva se despotom. – U isto vreme hrvatski^m ban bi Nikola Frankopan.

1428. Car Murat navalni na rašku zemlju; uze Kruševac i podside žestoko Novo brdo,⁸⁷ ali zaludu.

1431. Turci uzeše Sajlenik.ⁿ

1432. Euđenio papa 4., Mlečanin. Vlada 16 god/ina/. U ovo vreme cesari počeše papam noge ljubiti.

1433. Alibeg s vojskom dojde u Albaniju, gdi ništa ne opravi a u Hercegovini bi razbijen. – Mlečani, izvan Dubrovnika i Velje,⁸⁸ svu Dalmaciju osvojiv, učiniše mir s/a Šidišm/undom/, cesarom.

1435. Juraj, despot, bojeći se Murata, veći mu harač obeća, davši mu Maricu, kćer, za ženu. – Umri Stipan, bosanski kralj, i malo za njim Ostoja, kralj, čovik kruto lotar.⁸⁹

1437. Umri Šidišm/undo/, cesar, star od 71 godište, pokopan u Varadinu, ne imadući sina. Zato golem nesklad među Ung/arcī/ i Nimci /bi/ zarad novoga cesara. To čuvši Motatbeg, ne mogući zarad vodā dojti u ungarsku zemlju, ide u Erdelj, i kud projde, oružjem i ognjem sve satr.

1438. Turci uzeše Semendru aliti Smiderovo, srpske zemlje glavno mesto. – Albert 2., vojvoda bečki zet Šidišmundov, posta cesarom nim/aćkim/, pak kraljem ung/arskim/. – Sabor u Ferari i u Fiorenci,^p u kom je bio Ivan 8., cesar^q carig/radski/ i Jozip, patrijarka. Tu se složiše Grci i Latini...

¹ Jel.: Rožnici. Čini mi se ispravnije pročitati „Rovnici”; možda je to ime u vezi s Ravanicom.

^m U izvorniku piše: varvatski.

ⁿ Vit.: Saloniche /prema grč. Thessalonike/ – Solun; Sajlenik je turski oblik.

^o U izvorniku стоји, omaškom: 1333. па sam ispravio kao što стоји u tekstu.

^P Jel.: Firenci.

^q Jel.: 3. cesar.

⁸⁷ Novo brdo. To je grad u Staroj Srbiji (Raši) blizu Prištine.

⁸⁸ Velja (tal. Veglia) – Krk.

⁸⁹ lotar. U Vitezovića stoji: lotren, što na kajkavskom znači: razuzdan, pohotan.

1439. Turci skoro svu Romaniju⁹⁰ osvojiše. – Alber/t/, kr/alj/ un/garski/, budući vladao^r dvi godine, umri /i bi/ pokopan u Stojnomu Biogradu. Elizabeta osta trudna, ali ne znajući ili sinom ili kćerju, ung/arska/ gospoda poslaše po vojvodu lituanskoga, brata kr/alja/ po-ljačkoga, i, prvo nego dojde on, Elizabeta rodi sina i poče govoriti protiva vojvodi rečenomu.

1440. I učini Elizabeta skupiti svu gospodu ungarsku i okruni di-te malo. Krunu pak otajno odnese u Beč, cesaru rim/skomu/ Fridriku. Vladislav, ozgor rečeni vojvoda lituanski, u ung/arsku/ zemlju bi doveden; Ungari, ne imajući krune, odkriše grob Stipana, kralja svestoga, i krunu s njegove glave skinuvi, Vladislava kraljem okruniše. – Ove godine bi iznašasta štampa od knjiga.

1442. Ladislav, kr/alj/ ung/arski/, razbi veliku tursku silu u dragi humskoj.^s Zato Karamanija, vladanje od Cilicije, diže se protiva Turčinu, da Brušu od Bitinije i druge vilajete u Ažiji robe i uzimaju. Ali Juraj, despot, svomu nevirnomu zetu Muratu veliku pomoć učini, obećavši mu kod kralja ungarskoga učiniti mīr, ako mu gradove što /ih/ je uzeo i dva sina povrati. I tako mu Turčin povrati Smiderovo i dva sina ali obadva oslipljena. – Franko Talović,^t posli smrti Matijaša, brata svoga, bosanskim^u i hrvatskim banom posta.

1443. Juraj Kaštriotić, (Skenderbeg od Turaka imenovan), vojvo-da arbanaski, kraljem bi nazvan. – Umri Tvrtko Drugi, kr/alj/ bosan-ski, brez poroda. Kraljuje na njegovo mesto Tomaš Kristić.^v

1444. Boj strahovit među Ladisla/v/om, kr/aljem/ ungarskim, i Muratom, carom. Poginu Turaka triest hiljada a Ung/ara/ dvajest hi-

^r Jel.: vlada.

^s Vit.: blizu Klissur Izradinszkeh vu doline Hunszke.

^t Vit.: Franko od Talocza, aliti Talovich.

^u Lašvanin se zabunio i stavio „bosanskim” mjesto „dalmatinskim”, kako to pravilno piše Vitezović.

^v Lašvanin stavlja pravilno „Kristić” mjesto „Krišić” (Krisich) kao što piše Vitezović.

⁹⁰ Romaniju. Bizant se smatrao drugim Rimom i svoje carstvo Bizantinci su zvali rimskim carstvom (Romanijom). To su prihvatali i Turci. Na ovom mjestu vjerljivo se misli na europske dijelove bizantskog carstva, prema kasnijem nazivu Rumanijsa, Rumenlija, Rumelija, gdje se taj naziv suprotstavlja Anatoliji.

ljada.^x I sa svim tim na Turcī osta mejdan. Zato mloga krs/tjans/ka gospoda izginuše i upadoše u sužanjstvo. I tu kr/alj/ pogibe, koji se vi teški bio, i kardinal Julijan,⁹¹ koji je kralja na tu vojsku nagovorio, protiva danoj viri i zakletvi i zalogu svetoga sakramenta od otara. To se zgodи na post svetoga Martina i to po izdajstvu Jurja, despota, koji je Jurju, kralju arbanaskomu, put bio zasiko, da ne more Ladislavu doć na pomoć. Zato Juraj, kr/alj/, i druga bosanska gospoda, čuvši nesričan glas od Ladislava, udriše na nevirnoga despota kotare i poprobiše sve i popališe, kakono neprijateljske. — Murat Mehmedu, sinu, dade carstvo,^y i stojno njihovo mesto izgori. — Ove godine b/l/. Jakov od Markije⁹² obrati Tomaša, kr/alja/ od Bosne, koga krsti kardinal Karvajala.⁹³ — Pridaše se Omišani Mlečanom.

1445. Konštantin 8. ovoga imena Paleolog, Emanuelov sin, brat Ivana 8., najposlidnji cesar u Carigradu. — Janko, vojvoda erdeljski, aliti Sibinjski, koji se zvao Unjad, bi učinjen vladaoc^z ungarski posli kako poginu Ladislav, budući Ladislav, kr/alj/, sin Albertov, dite malešno i u rukū Friderika, cesara nimačkoga.

1447. Nikola 5., papa; vlada Crkvu 8 godišta.

1447–8.^a Boj za tri dni bi vojvoda Janko i ban Franko s Muratom, carom. I premda Turci imaše mejdan, ništa ne manje poginu ih triest i 8 hiljada, a krstjana 8 hiljada i jaki vitez Franko, ban. I tomu bi uzrok Juraj, despot nevirni, koji zaside razbijenim Ungarom i ufati Jan-

^x Lašvanin je pojednostavio prikaz. U Vitezovića stoji: „a krscheni-kov, kojehszu dvadeszet jezer rachunali, komaj treti del vusslo je”.

^y Jel.: carevinu.

^z U Vitezovića je jasnije: „gubernator”.

^a U izvorniku стоји brojka „8” iznad brojke „7”.

⁹¹ Julijan. Misli se na Giuliana Cesarinija (1398 – 1444), koji je iza te bitke poginuo u bijegu. L. Pastor (*Geschichte der Päpste*, Bd. I, (278-9, 334-5) pohvalno govori o njemu.

⁹² Jakov od Markije ili Markijski (tj. iz ankonske Marke u Italiji) bio je franjevac i pokornički propovjednik u Italiji, Njemačkoj, Skandinaviji i našim krajevima. Živio je od 1390. do 1476.

⁹³ Karvajala. Juan de Carvajal, španjolski je kardinal, pravnik i diplomat (1400 – 1469).

ka. I ne kti ga pustit, dok mu ne dade sina Ladislava u tutiju /da ga drži/ dokle sin Ja/n/kov Matijaš uzme unuku njegovu, kneza od Cileje⁹⁴ kćer za ženu i povrne mu sve gradove i sela koje je Janko u srpskoj, raškoj zemlji osvojio. Janko, vojvoda, slobodan, dignu vojsku ter sva sela i gradove koje despot u Ungariji imadijaše neprijateljski uze; zatim se opravi⁹⁵ na vladanje despotovo. Ali despot sina njegova Ladislava i svoje poklisare s velikim darovma^b njemu šalje. I učini mir.

1449. Srdit Murat na svoga punca despota^c da je Janka pustio iz sužanjstva, posla Fridibega s vojskom u kotare raške da Križenik,⁹⁶ grad, popravi, odkud laglje more despotov viljet robiti^d i trti kako i učini. Despot Janka, vojvodu zove na^e pomoć, koji Turke razbi i živa u faturi Fridibega i mloge Turke. Janko, idući nazad, Vidin, bugarsko mesto, popali, Turke, sužnje, despotu darova.

1452. Ladislav, sin Albertov, kad mu bi 12 godišta, iz Beča u Ungariju od gospode bi doveden. — Ladislav, sin Janka, vojvode, ubi kneza celejskoga,^f Ladislava – mlađahnoga (kr/alja/ ungarskoga – dida i prigledaoca, i zato mu po pravici bi glava odsaćena. A Matijaša, brata njegova, u tavnicu odvedoše, bojeći se da smrti svoga brata ne osveti a njihov o/ta/c Janko ostavi vladanje ungarsko. — Ivan, knez veližki,⁹⁷ pridaje se Mlečanom.

^b Jel.: darovima.

^c Jelenić izostavlja riječ „despota”.

^d Jel.: pobiti.

^e Jel.: u.

^f Jelenić umeće iza riječi „celejskog” riječ „i”, koja mnogo kvari smisao.

⁹⁴ knez od Cileje. Misli se na Ulricha II. Celjskog (Cilley), velikog Hunyadijeva protivnika. — Juraj o kojem se ovdje govori jest despot Đurad Branković; radi se gore o njegovoj unuci Katarini. Interesantno je napomenuti da Kačić krivo interpretira ovo mjesto pa veli da je pogodba bila da Matijaš ima uzeti za ženu njegovu „unuku, kćer Uldrika, kneza od Sicilije”! (isp. *Djela Andrije Kačića Miošića*, sv. I, str. 194, str. 194, bilj. 2, i str. 324–325, Zagreb, 1942).

⁹⁵ opravi (kajk.) – otpriavi, krene.

⁹⁶ Križenik. To je, mislim, iskrivljeno ime za gradić Grocka na Dunavu, na njegovoj desnoj obali nešto niže Beograda.

⁹⁷ Knez veližki – tj. knez krčki, prema Veglia (tal.) – Krk.

/IV. Odsjek – od pada Carigrada do 1690./

1453. Mehmed 2., car na 29. svibnja uze Carigrad i ubi Konstantina, Paleologova sina, i tu se svrši istočno cesarstvo. Otdad se turski zapovidnici nazvaše cari, kakonoti cesari. I Turci počeše bile čalme nositi, držeći Carigrad varoš od mira. – Poče se graditi mana/sti/r na Trsatu od kneza Martina Frankopana. – Turci uzeše Surig^a u Albaniji.

1454. Kališt 3. papom posta. – Dojde car s vojskom na despota u rašku zemlju i s dugim bojem uze Novo brdo, Trepčin i Prezrin, /u kojima su/ zlatom i srebrom bogate rude, koje čini za se kopati, a despot ode kralja Ladislava do Beča iskati.

1456. Janko, vojvoda, i Ivan Kapištran, reda s/v. Frane, donji Biograd od cara obraniše, gdi četrest^b hiljada pogibe Turaka i car, ranjen, ostavi čadore, haznu i niko dvista topova. – Umri naglo^c Janko, vojvoda.

1457. Despot Juraj čini zasisti^d Mihailu Siladiju, koji je poslan za vlastaoca^d u Biograd, i njegovu bratu Ladislavu. Ladislava Srblji ubiše a Mihailo teško uteče. Potom zaside Mihailo despotu, koga, ranjena, ufat. Odkupi se despot mloge jaspri davši za se, ali zaludu, zašto ne mogući krv ustavit iz rane, zato umri do malo dana.

1458. Ladislav, kr/alj/ ung/arski/, ode u Beč. Onde Matijaš, sina Janka vojvode, u uzu stavi a on ode u Prag, da se piru pripravlja, jer biše zaručio Mandu, kćer Karla, kr/alja/ od Franc/ij/e. Razboli se kralj Ladislav i umri od 18 god/ina/ i mlogi sumlje da bi otrovan; pokopan u Pragu. – Matijaš iz Beča bi odveden u Prag. Po smrti Ladislava, kr/alja/, kraljem nad Čehi bi stavljjen Juraj Podibrod^e i pod njegovu oblast dojde uznik Matijaš. Gospoda ung/arska/ obraše za svoja kr/alja/ Matijaša. Kr/alj/ češki ne kti ga iz uze pustiti, dok ne obe-

^a Vit.: Siurig.

^b Jel.: četiristo.

^c Vitezović izostavlja riječ „naglo”.

^d Jel.: vladara.

^e Vit.: Podebrad.

^f zasisti (zaside). Misli se „napraviti zasjedu”.

ća da će uzet za ženu Katu, njegovu kćer. Potom toga od sve gos/pode/ češke bi ispraćen lipim načinom do grada Stržnice.^f

1459. Stipan, kr/alj/ bosanski, zet Lazara, najposlidnjega srpskoga poglavnika, Smiderovo Turkom izdade. Isti Stipan manikejom po Bosni zapovida – da il' se krste ili ostaviv svaka svoja idu iz kraljestva. Pokrsti se oko tri hiljade a ostali odoše iz Bosne ostaviv svoja dobra. I to se učini po naredbi papinoj /a posređovali su/ čanadski i senjski biskup /ig/ Stipan Frandipan.^h – Matijaš, kr/alj/ ungarski, vojuje protiva Frideriku, nim/ačkom/ cesaru, zarad krune ungarske, koju pri sebi u Beču držaše.

1461. Toma, kr/alj/ bosanski – zašto je s turskim carom otajnoⁱ držao prijateljstvo i primio ga u svoj dvor, i častio i pobratio /se s njim/ u Jajcu, gradu, – od svoga sina Stipana i brata Radivoja, po navoru kr/alja/ Matijaša, u Bilajskom polju, budući onde s vojskom, umoren bi. A^j ova dva prokleta^k kraljomorca bosansko kraljestvo među sobom razdiliše.

1462. Turčin dojde u Bosnu i mlogo robja odvede. – I Matijaš, kr/alj/ ung/arski/, uze silnom rukom Jajce od Turaka. – Turci idu na Drakulu, vojvodu vlaškoga. Drakula ode u Ungariju; onde od kralja stavljen u tavnici. Među/tim/, car Mehmed^l uze pod svoju oblast vlašku zemlju.

1463. Mehmed osvoji svu Bosnu i Jajce, ali čuvši da Jajcu ide u pomoć kr/alj/ Matijaš, ostavi ga.

1464. Kralj Matijaš u Stojnomu Biogradu okruni se za kr/alja/ ungarskoga. – Banuje u Slavoniji knez Ivan Vitovec^m od Grebena. –

^f U izvorniku piše „Staržnice” a u Vitezovića „Sztrasnicze”.

^g Vitezović ima ovo „i”, koje je važno za shvaćanje.

^h Jel.: Franćepan /č. Frandepan/.

ⁱ Jel.: potajno.

^j Jel.: I.

^k U Vitezovića nema riječi „prokleta”.

^l Jel.: Mehmede.

^m U izvorniku piše „Vitovez”, omaškom, kao što se vidi iz Vitezovićeva oblika „Vittovecz” /č. Vitovec/.

Pavo 2., Mlečanin, papom posta. — Stipana, kr/alja/ bosan/skoga/ⁿ najposlidnjega Turci odriše na mih^o živa. — Kate, kraljica, ode u Rim i učini se duvna. — Jakov, kr/alj/ poslidnji od Cipra. — Mlečani s velikom himbom uzeše Cipar. — Matijaš, kr/alj/, pribrodi se priko Save i uze silnom rukom Zvornik i Srebrnicu. — Turci uzeše Hercegovinu.

1465. Kralj Matijaš dojde s vojskom do Zagreba hotijući Bosnu oslobodit al' mu dojde glas da niki Čeh Ungariju robi uokolo Trnavе; zato se vrati. — Stupi na baniju slovinsku Ivan od Laga.^p

1466. Mihailo, ujac kr/alja/ Matijaša, ostavljen da brani Ungariju, boj bije s Turcī, koji ga ^q ufatise i odvedoše u Carigrad. Komu car glavu čini odsicī.^r — Veći dio Albanije Turci osvojise i uzeše.

1467. Kr/alj/ Matijaš u Egri čini viće zaradi boja protiva Turkom i Čehom, opominjanjem Pavla, pape, i Friderika, cesara. U to viće car^s šalje svoje poklisare, ali ih^t kr/alj/ ne pripusti,^u znaduci da će iskat mira. — Turci s malom vojskom porobiše Krbavu.

1468. Uze Madijer^v Blaž Bihać i porobi Hrvate. — Turci uzeše Skadar, nigda stojno mesto kralja iliričkih. — Kr/alj/ Mat/ijaš/ od Čeha uze Moraviju, Šleziju i Lušaniju.

1469. Gos/poda/ češka obraše za svoga kr/alja/ Matijaša. — Turci porobiše metlički^x kotar; s majdačke i kranjske zemlje mlogo robje odvedoše i plino odnesoše.

1470. Juraj, kr/alj/ češki, umri. Gospoda češka obraše za kr/alja/ Ladislava, sina Kažim/ira/, kr/alja/ poljačkoga, dite od 15 godina, i to protiva kr/alju/ Matijašu. Zato poče kr/alj/ Matijaš palit i robiti češ-

ⁿ Jel.: Bosne.

^o Jel.: nih.

^p Vit.: Ivan Tuz od Laka; (ovo „Lak” stoji mjesto „Ilok”).

^q Jel.: koga.

^r Jel.: odsic.

^s Vit.: Mahomet, turszki czar.

^t Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^u Jel.: pripusti.

^v Vit.: Magyer /č. Mađer/.

^x U izvorniku je omaškom napisano „mletački” pa sam ispravio prema Vitezovićevom tekstu.

ku zemlju. Zato se opet Matijašu pridaše^y mlogi gradovi i gospoda. — Blaž Madijar^z slovinski, hrvatski i bosanski ban posta.

1471. Kažimir, kr/alj/ poljački, sin, od nikh ung/arskih/ biskupa i gospode u Nitru bi doveden, da bi ga kr/aljem/ učinili a Matijaša digli; koga isti u Nitri obside.

1472. Kr/alj/ Mat/ijaš/ čini robiti poljačku zemlju. — Šišto 4. papom posta. — Ivan, car moskovski, uze za ženu kćer carig/radskog/ cesara, koju mu dovedoše na Rim, pak na nimačku zemlju.^a

1473. Kašimir, kr/alj/ poljački, /sa/ sinom svojim spravi veliku vojsku protiva Matijašu, kralju; pak Matijaš posla Stipana Zapolija da robi Poljake; i tako poljačku i češku vojsku od Ungarije odvrgnu. I među trima kraljji bi učinjen mir. — Kr/alj/ Mat/ijaš/ potvrdi Senjanom stare oblasti. — Vojuje cesar Friderik protiva kr/alju/ Matijašu, ali s malim napridkom; i tako učini mir.

1474. Umri u Rimu Kate, Stipana /Tomaša/ bosanskoga kralja žena; živi godinā 11 u Rimu.^b I bi pokopana u Araceli, u crkvi fratara s/v. Frane, od opsluženja rečenih.^c

1475. Šabac, tvrdi grad, uze kr/alj/ Matijaš od Turaka. — Vojska kr/alja/ Mat/ijaša/ Alibega i Skenderbega pod Sasinom^d razbi. — Učini papa da se čini jubileo od 50 god/ina/ u 25 godišta. — Vladislav, sin Stipana, hercega, (od toga se zove Hercegovina), tvrdi grad Višeći^e pridade Mlečanom.

^y U izvorniku je riječ „opet” stavljena dvaput.

^z Jel.: Madijar, Vit.: Magyer.

^a Lašvanin kuša učiniti shvatljivim teško razumljivi Vitezovićev tekst koji glasi: „vu Rim, po nemske Zemlye”.

^b Riječi „živi godinā 11 u Rimu” dodata su iznad retka drugom rukom i drugim crnilom.

^c Araceli. To je poznata rimska crkva gotskog stila, nekoć sjedište generalne uprave franjevačkog reda. — „Od opsluženja” ili kraće opservanti su jedan od glavnih ogranka franjevačkog reda. — Umrla je 1478.

^d Sasin. To je starije ime za Cazin. *

^e Višeći. Iskrivljeno od Visući; to je grad-utvrda kod Omiša u planini Visuć, koji je bio u vlasti hercega Stjepana (isp. M. Vego: *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957., str. 126–7).

1476. Beatrica bi zaručena kr/alju/ Mat/ijašu/ i u Stojnomu Biog/radu/ okrunjena; i dok gospoda ungarska biše na piru, Turci porobiše Dalmaciju.

1477. Kr/alj/ Mat/ijaš/ diže vojsku protiva cesaru Frideriku; mloge gradove i Beč uze i podloži pod svoju oblast.

1478. Kralj Matijaš svoju kraljicu vodi na šetnju kažuć joj svoju oblast i kraljev/s/ko stanje. – Turci hrvatsku i kranjsku zemlju porobiše, Frijul mletački popališe;^c isto i dvajest hiljada robja odvedoše. – Kr/alj/ Mat/ijaš/ i češki kralj mir učiniše.

1479. Ne budući doma kr/alj/ Mat/ijaš/, Turci porobiše Ungariju, odkle triest hiljada robja odvedoše u Bosnu. – Moskovci robe Livoniju.⁵ – Iznova rat među kr/aljem/ Mat/ijašem/ i cesarom Friderikom, budući Bernardo, jeršek, krunu^d odnio u Beč cesaru kradimice.

1480. Za Turcī kr/alj/ Mat/ijaš/ pojde u Bosnu i kod Sarajeva razbi Turke i ote robje i s velikim plinom vrati se. I dojde u Zagreb, gdi mu dojde^e glas da cesar robi Ungariju. Zato kr/alj/ Mat/ijaš/ posla Stipana Zapolskoga i Jakova Cekla,^f kapetane, prid vojskom, koji uzeše mloge gradove i varoše. – Mlečani krčki otok u Dalmaciji uzeše od Ive Frankopana, kneza. – Kralj ode u Budim. – Stipan,^g erdeljski vojvoda, i Pavo Kiniž u Krušepolu⁶ izsikoše Turaka trideset hiljada. – Mir učiniše Mlečani s Turcī, koje nagovoriše da projdu u Napulju, gdi mlogo zla učiniše krstjanom i Hidrunt⁷ uzeše.

^c U Vitezovića ova bilješka glasi: „Turczi chez Horvatzku y Kranyszku Zemlyu porobili jeszu Benetachki Orszag”.

^d Vitezović dodaje „y vesz kinch” (tj. i sav nakit, odn. svu riznicu).

^e Jelenić izostavlja riječi: „gdi mu dojde”.

^f Vit.: Zekla.

^g Vit.: Stefan Batori.

⁵ Livoniju. To je latinski izraz za Litvu.

⁶ Krušepolje. Ovdje se radi o bici u sedmogradskoj oblasti na tzv. Krušnom polju (Kenyér mező blizu Gyula Fehervára (njemački: Karlsburg). Najprije je daleko nadmoćnija turska sila napala Stjepana Báthoryja; kad je bitka za Mađare bila već gotovo izgubljena, stigao je Pavao Kiniszy i izvojštio pobjedu.

⁷ Hidrunt. To je grad u Kalabriji, na obali Jadranskog mora, danas Otranto.

1481. Umri car Mehmed u Nikomediji od^h 53 god/išta/. Koji vlada u Carig/radu/ 27 god/ina/ a turskim vladanjem 32. Ovi uze dva cesarstva – carig/radsko/ i trapezun/t/sko,⁸ četiri kraljestva, principata 20, gradova 200; sve od krstjana, i to u malo vrimena. – Blaž, ban hrvatski, uze od Turaka Hidrunt.

1482. Pavo Kiniž, Vuk, despot, i Petar, varadinski ban, blizu Smiderova izsikoše tri hiljade Turaka i mloge raniše i više pofataše. A krstjana ne poginu više od pedeset. – Hamburg, grad, kr/alj/ Mat/ijaš/ uze od Bečana.ⁱ

1483. Mloge gradove uze kr/alj/ Mat/ijaš od cesara.

1484. Kornajburg^j na Dunavu, tvrdi grad, uze kr/alj/ M/atiyaš/. – Turci iz kranjske zemlje odvedoše deset hiljada robja i mlogo plino ali ih dočeka Bernardin Frandipan i ban Đereb^k i Vuk, despot, i razbije ih i potrše, i sužnje i plino oteše.

1485. Kralj Mat/ijaš/ uze tvrdi grad Beč.

1489. Cipar, otok, uzeše Mlečani.

1490. Kralj Mat/ijaš/ umri u Beču od 47 godišta. Tilo mu bi odneseno u Biograd i onde s velikim poštenjem pokopano. – Vladislav 2. kr/alj/ češki, 35. kr/alj/ ung/arski/, bi od gospode obran. – Maksimilian, cesar, opet uze Beč natrag; Novo Misto, Pruk i ostale varoše i gradove; Stojni Biograd, Bešprin¹⁰ i mloge druge gradove u Ung/ariji/ uze, koje Vladislav /kr/alj/ opet uze u malo vrimena.

1491. Umri Blaž, ban hrvatski. Posta ban i Turke pobi Ladislav Edervar.

1492. Čifuti biše izgnani iz Španje. – Zida se Okić-grad u Hrvatī. – Vojvoda Ivan Korvin, kr/alja Mat/ijaša sin, posla Senjanom za kapetana Derenčina.

^h Jelenić iostavlja riječ „od”.

ⁱ Vit.: „od Bechanov” (a ne „od Benechanov”, kao što je to Lašvanin pogrešno shvatio, što bi značilo „od Mlečana”).

^j Vit.: Kanajburg.

⁸ Trapezunt, trapezuntsko carstvo (ponekad i Trebizon). To je grad na južnoj obali Crnog mora; država koju su Bizantinci osnovali nakon pada Carigrada u ruke križara. To su carstvo Turci osvojili 1461.

⁹ Đereb. Pravije bi bilo reći: ban Matija Gereb.

¹⁰ Pruk-Bešprin. Misli se, naravno, na Bruck. Bešprin je Veszprém.

1493. Alekšandro^k 6. papom posta. Imao je sina Valentina, koga učini duku od Urbina. – Turci Jajce, grad, napastuju. – Turci velikom silom robe okolo Une, na koje udri ban Derenčin s Karlom Krbavskim i Bernardom knezom Frankopanom i ostalom hrvatskom gospodom. I razbiše ih i ufatiše živih hiljadu i pet stotina a toliko i mrtvih osta. – Velik boj među Bernardom i Ivanom Frankopanom, /tako/ da oba bana, Derenčin i Bot, dojdoše s vojskom na Bernarda i podsidoše ga u Brinju,¹¹ bijuci ga neprijateljski. I tu poginu Bot, ban, dok se Bernard pridade, došavši glas da Jakup-paša, porobivši Posavje i Majdake,¹² pade s vojskom pod Modružu; koju porobivši, napridovaše put Krbave s velikim plinom. Zato ban i hrvatska gospoda pritekoše Turkom put pod Udbinom, gdi počeše molit Turci da ih ban s mirom propusti. Obeća ban, ako mu sve robje puštaju. Turci ne ktiše, videći da ih je veće nego naših, k tomu da su naši nesložni. Tako udriše Turci na krstjane ujutru rano i učiniše strašan boj. Tu poginu Ivan Frankopan, knez, Juraj Vlatković, ban jajački, sin jedini, i brat Derenčina bana, i druga mloga gospoda hrvatska a^l najveće Senjanu; ban Derenčin ranjen i Nikola Frankopan od boja svojim osta.^m

1494. Makšimilijan, herceg bečki, sin Friderikov, cesarom posta. Vlada 50 godina. – Papa Senjanom veliku pomoć šalje u Jasprā i čini od grada kule i zidove popraviti. I kralj Vladislav mlogo ih kripi. – Kralj Vladislav posla Šidišmunda, pečujskoga biskupa, svoga haznadara, Senjanom za bana a /za/ vice-bana Nikolu Kolunića. – Malo zatim postavi za bana hrvatskoga Ladislava Kanižkoga. – Stipan Šepulski,ⁿ Knez Samobor, Korvinov grad, silnom rukom uze. – Ošuald, biskup od Zagreba, silnom rukom uze Rakovac i druga mista i dvore Ivana Korvina. –

^k Jel.: Alekšander.

^l Jel.: i.

^m svojim osta. Lašvanin je pogriješio. U Vitezovića tekstu piše: „y Knez Mikula Frangepan vu szusanszto opal je“. Do pogreške je došlo zbog toga što je Lašvanin pomiješao ono što je rečeno o Bernardu Frankopanu s onim što je rečeno o Nikoli Frankopanu.

ⁿ Jel.: Šepučki.

¹¹ u Brinju. To je gradić u ogulinskom kotaru, na cesti Karlovac – Senj.

¹² Majdake. To je naziv za predio između Save i Kupe, oko Jastrebarskog.

Dojde Korvin s vojskom i s njim Lovro Vilak, vojvoda srimski, nigdašnjega Nikole, bana bosanskoga i hrvatskoga nazvanoga kralja sin, /i/ vojsku biskupovu rasturiše, gradove i dvore opet uzeše, biskupova sela nemilo satrše. – Pomiri Korvina s Ošualdom Ladislav, ban.

1496. Smutnje koje bijahu među /Senjanom/ da umiri, Vladislav posla Martina Kobora.^o U to vreme u Senju bijahu dva glavara: Nikola Kolonić i Ivan Đilan.^p – Bolest, koja se zove „franca“, u ovo vreme najprvo bi donesena u Italiju.

1497. Amerik Vešpuccio najde četvrti dio svita, od njega „Amerika“^q imenovan i „Novi svit“.

1500. Petar Alvar najde Bražil vilajet.

1501. Alekšandro, papa, pomiri kr/alja/ Vladislava s Mlečanī i /skloni ih/ da se vojska digne protiva Turčinu. Obeća – u pomoć – za tri god/ine/ 40 hiljada a Mlečani sto hiljada zlatnih dukata i nad vojskom da bude Korvin, ban.

1502. Velika trčnja oko Zagreba: poruši mloge kuće i u Zagrebu zvonik svetoga Marka.

1504. Pio 3., Pija 2. bratić, papom /posta/. Vlada Crkvu 30 dana. – Julio 2. papa. – Turci podsidoše Jajce, komu dojde na pomoć Korvin, ban. Razbi Turke i grad oslobođi. Poginu Turaka 4000, a naših 1000.^r Naši mloge Turke žive pofataše. – Turci trče u požeško i vukovarsko polje, koje i opet razbi Korvin, ban. I ove iste godine umri; pokopan u Lipoglavlji.

1505. Posla Vladislav kr/alj/ dva bana Hrvata t.j. Andriju Bota i Feranca.^s – Sabor kraljestva bi u Križevcī, gdi za bana bi primljen Andrijaš a Feranca kr/alj/ odazva i posla im Marka Mišljenovića, Hrvata. – Iz Portugalije^t biše Žudiji prognani.

^o Vit.: Czobora; Jel.: Koboga.

^p Vit.: Gyoan.

^q Jelenić izostavlja riječ „Amerika“.

^r U izvorniku bi se brojka mogla pročitati i „2000“; u Vitezovića i stoji „visse od 1000“.

^s Vit.: Ferencza Balassu Gyarmaticha.

^t Jel.: Portugalske.

1506. Selim, car, uze Edžipat i Širiju.

1508. Opet Hrvati digoše Andriju Bota i Marka a vrgoše /na banstvo/ Jurja od Kaniže i Ivana od Čakovaca.

1510. Leon 10. papa, Fiorentin.

1511. Hrvati biše razbijeni na Crvivici.^u

1512. Turci uzeše Blagaj, grad kneza Jurja Blagajića. – Umri ban Andrija Bot u svomu gradu Stiničjaku. A ban Mišlenović pade s konja s glavom u trnje;^v i umri u svomu domu Kamičku. Nesrično lito!^x – Postavi kr/alj/ nove bane Hrvatom i Senjanom: Emerika Perenija, palatina ungarskoga, i Petra Berislava, biskupa besprinskoga,^y svoga haznadara.

1513. Petar, biskup, ban hrvatski i senjski kapetan, na polju dućkomu zgubi dvi hiljade Turaka; mloge čini u Savi potonuti, tako da ih malo uteče. – Otajnu silu spravljaju knezovi modružki za uzeti Senj. – Smutnja među Senjanī i Pereniju, ung/arskomu/ i hrvatskomu banu, glavaru senjskomu.^z

1514. Digoše se kmeti protiva svojoj gospodi po Ung/ariji/. Prid njima biše niki Juraj Cekel,^a ali s njima zajedno bi ubijen od Ivana, vojvode erdeljskoga, kod vode Tise. Tad kmeti ung/arski/ izgubiše slobodu, koju su prvo imali. – Selim, car, bije boj s Peršjanī.^b – Podside cesar Mletke i robi oko Mletaka. – U skupu od Ašiža male bratje s/v/. Frane razdiljena bi provincija bosanska – u Bosnu Srebrničku i Bosnu Hrvatsku, ne ktijući Turčin da fratri se njegova vladanja podlažu^c fratrom drugoga vladanja.

^u Vit.: Chervivicze.

^v Lašvanin je krivo shvatio Vitezovićev tekst. On glasi: „iz konya glavu szi je vtergnul”, danas bismo rekli „padnuvši s konja slomio je vrat”. Nema govora o trnju.

^x Jel.: lipo.

^y Vit.: Wespzprinszkoga.

^z Neprirodan oblik rečenice. U Vitezovića tekst glasi: „med Szenyani y ... Perenia ... Czasztniki y Szlagmi, kojeszu Szenyani pobili”.

^a Vit.: Zekel.

^b Vit.: z-Kuzulbassum.

^c Cit.: „dabisze... pajdassili” (tj. da bi se družili).

1515. Selim, car, razbi Aladula,¹³ kr/alja/ od Kapadocije. I ufati njegova vojvodu i odsikav mu glavu, posla u Mletke – nek viruju dobitju^d njegovu. Isti /car/ iste /godine/ dobi Ivana, šepuškoga kneza.¹⁴

1516. Umri Vladislav, kr/alj/, u Budimu; pokopan /bi/ u Stojnomu Biogradu. – Ludovik 2., njegov sin, još u bešici, bi obran od gospode za kr/alja/ ung/arskoga/. – Prvo toga kr/alj/ Vladislav/ posla Senjanom mloge jaspere u pomoć protiva Turčinu,^e koji^f im mloge štete bijaše počinio. A ban Peren^g dere od njih jaspere. – Car Selim, car/a/ Kampšona, poglavicu od Misira, sa svom njegovom vojskom pridobi, gdi i Kampšon poginu. I uze Al-Kair i Alekšandriju, vas Edžipat i Damask u Širiji.

1517. Martin Luter poče svoj opaki zakon. – Selim, car učini most priko velike rike Nila da lašnje tira Tomombeja, novoga poglavnika edžipts/k/oga. Koga dobivši po izdajstvu, na svake^h muke meta; najposli ga obisi prid kraljevskim dvorom.

1518. Marane,¹⁵ koji su ostali od Turaka, kralj španjolski iz svog kra/ljest/vaⁱ izagna i nevirnikā okolo 4000^j smače.

1519. Karlo 5., sin Filipa kr/alja/ od Španje, rimski cesar /posta/. Vlada 39 godišta.^k – Turci uzeše Knin, tvrdi grad. F/ra/ Petar Berislav,

^d Jel.: dobitku.

^e Jel.: Turčina.

^f Jel.: koje.

^g Vit.: Pereni.

^h Jel.: take.

ⁱ Jel.: kraja.

^j Vit.: Cheterdeszet jezer (dakle: 40 000).

^k Jel.: godina.

¹³ Aladula. Ovo je ime iskvareno od Ala-eddevlet. Isp. Jouannin, G. M.: *Turchia, trad. di Falconetti*, Venezia, 1845., str. 114–5.

¹⁴ Ivana, šepuškoga kneza. Misli se, u stvari, na Ivana Zapolju, erdeljskog vojvodu, koji je nepromišljeno poduzeo da osvoji utvrđeno mjesto Avalu blizu Beograda. Više o tome donosi Tubero u već citiranom djelu (*Commentaria suorum temporum*, II 174 ss) i *Historija Beograda* (izd. SANU, Beograd, 1974), sv. I, str. 257 x.

¹⁵ Marane. Ovaj izraz označava Židove koji su bili prisilno pokršteni u Španjolskoj u 14. i 15. st., pa su u duši uglavnom ostali vjerni vjeri svojih predaka.

reda male bratje,¹ biskup besprimski,^m ban hrvatski, kapetan senjski, viteški s Turcī boj bijući, poginu pod Korenikom.ⁿ Meduto, Bišćani prispiše i pomogoše razbit^o Turke. Pavo Medešić^p banovu glavu i tilo doneše u Bihać. – Umri Juro Frankopan.^q – Toma Bakoč/posta/kardinal. – Selim car /umri/. – Sulejman uze^r vladati,^s sin njegov.

1520. Tužbe velike od Senjana na bane.^t Kr/alj/ Ludovik im obećaje jednoga^u dati glavara i tako davat i unapridak. I dade im Jerolima Petelenika,^v zeta Berislava, biskupa i bana.

1521. Kralj Ludovik sramotno diže Jerolima, glavara senjskoga, i dade Grgu Hrvata. – Turci uzeše Ostrvicu u Lici, koju nigdašnji kr/alj/ Bela, bižeći prid Tatarī, čini zidati. – Uzeše takoder i Peć, grad Jurja Orlovčića; porobiše takojer Ostarije pod Modrušami i sve ono polje.¹⁶ – Car Sulejman uze Donji Biograd; /uze/ uz Savu Kopnik, Mitrovicu, Barić i Šabac, a uz Dunav Zemun, Slankamen, Kaminić.¹⁷ I vas Srim popali i velik dio ungarske i hrvatske zemlje podloži poda se. – Adrijan 6. papa.

¹ Jel.: bartje.

^m Vit.: Weszprinszki.

ⁿ Jel.: Kirenikom.

^o Jelenić ispušta riječ „pomogoše”, a sljedeću riječ donosi u obliku „razbiti”.

^P Vit.: Medosich.

^q Jel.: Frajkopan.

^r Jelenić izostavlja riječ „uze”.

^s Jel.: vlada.

^t Vit.: Bana.

^u Vit.: „oszebjnoga” (što znači: zasebnoga).

^v Petelenika. Ovdje je čitanje sumnjivo.

¹⁶ Ostrvica, Peć, Ostarije. Ostrvica je utvrda na Uni južno od Bihaća; treba napisati da postoji još jedna Ostrvica, dalje na zapad, nedaleko Gospića, no o njoj se ovdje ne radi; Peć (pravilnije: Peći) jest utvrda sjeverno od Bihaća a jugoistočno od Kladuše, posjed jedne grane Šubića; Ostarije (ili: Oštarije) nalaze se jugoistočno od Ogulina, šest do sedam km udaljene od njega.

¹⁷ Kopnik, Barić, Keminić. Kopnik (pravilno bi bilo: Kupinik) jest grad u Srijemu, uz Savu, razoren od Turaka 1521. Barić (danas se kaže Barić) jest selo u okrugu beogradskom. Kaminić (pravilno bi bilo: Kamenica) jest gradić u Srijemu uz Dunav, par kilometara južno od Novog Sada.

1522. Sulejman, car,^x s četiri stotine brodova i teškom vojskom podside Rod, otok, koga vitezovi križničkoga reda junački branile za šest mjeseci^y a Turci se oštro bijući. Najposli turska sila nadylada i na sami Božić uzeše grad. – Skradin i Krupu¹⁸ Turci bili, ali ih^z uzet ne mogoše. – Rat među Karлом Petim i kraljem francežkim.

1523. Klement 8. papom posta.

1524. Turci porobiše Ozaljsko^a i Jastrebarsko^b vladanje. – Dođe opet velika sila turska pod Krupu, ali ništa ne mogoše, zašto se Hrvati viteški obraniše.

1525. Boj među Karлом, cesarom, i francežkim kr/aljem/. Pod Pavijom dobi cesarova vojska; gdi Franceže^c razbiše i uftiše kralja i njegova sina. – Dva paše, bosanski i mostarski, s velikom silom podsidoše Jajce i bili ga veoma žestoko. To ču kralj Ludovik i posla Krištofa Frankopana za kapetana i bili se tri dni i tri noći. Turke razbiše i grad oslobođiše. Otdad Krištof bi nazvan obranitelj; dalmatinski, slovenski i hrvatski obranitelj. – Srimsku biskupiju i sve ono vladanje Turci osvojile.

1526. Ludovik, kr/alj/ ung/arski/, s carom se pobi u Muhačkomu polju ali Turci dobiše. Tu poginuše crkveni poglavnici: Ladislav, ostrogonski, Pavo, koločki, Frano, varadski, Filip, pečujski, Blaž, pakšćujski,^d Frano, čanadski, i Juraj, bosanski, biskupi. Svitska^e takojer gospoda: Juraj, knez šepuški, Ivan Dragfin,^f Frano Orsag, Petar Korlat,

^x Jelenić izostavlja riječ „car”.

^y Jel.: mjeseca.

^z Jel.: Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^a U izvorniku: osalsko.

^b Jel.: Sastebarsko i tom čitanju izvornik je vrlo blizak.

^c Jel.: Franceži.

^d Vit.: „Blas Pakxi Gyurszki”. Kao što se vidi, Lašvanin je uzeo prezime ovog biskupa kao oznaku njegove biskupije; trebalo je reći „Blaž Pakši, đurski”.

^e Vit.: Szvetszka /č. svetska/ a u Lašvaninovu izvorniku стоји, svečka. Ispravio sam prema Vitezoviću.

^f Vit.: Gragffi.

¹⁸ Skradin je grad na utoku Krke u more; Krupa je grad i utvrda na Uni, dvadesetak kilometara sjeveroistočno od Bihaća.

Andrija Trepka,^g Šimun Horval,^h Toma Zeči,ⁱ Ambrož Šarkan, Antun Paloči, Matija Cetinski Frankopan, Šidišmund Batjan, Juraj Orlović^j kapetan senjski, Nikola Forgač, i druga mloga ungarska/, slovenska i hrvatska, duhovna i svitovnja gospoda, na ti način da što ih je poginulo i pofatano, manjkalo ih je dvista hiljada ljudi. Tu poginu i kralj Ludovik, koga tilo najdoše posli dva miseca u jednoj rivini. I u Stojnomu Biogradu s velikim plačom bi pokopano. – Bani hrvatski poslaše Tomu Kamenjana u Rim k papi prosići pomoći hrvatskomu i ungarskomu kraljestvu. Ali ništa ne opravi, jer Kolomni Rim s Vatikanom razbiše, papu u kaštelu s/v/. Andela poddoše i mloga zla počiniše. – Iste godine također Turci uzeše Požegu. – Kralj francuzki bi puščan iz sužanstva od Karla, cesara. – Ivan od Zapola, erdeljski vojvoda, po smrti Ludovika, kr/alja/, od nikoliko gospode ungarske/ bi obran za kralja 37. /ungarskoga/ na /dan/¹⁹ svetoga Martina, biskupa.^k

1527. Ferdinand, brat Karla cesara, herceg bečki, kr/alj/ češki, kr/alj/ ungarski/ od ostale gospode ungarske/ /bi/ obran i u Stojnomu Biogradu okrunjen. – Ivan i Frane, bani^l hrvatski, ne klijajući poznat^m Ferdinanda, Ivan /Zapolja/, kr/alj/, postavi Hrvatom bana Krištofa Frandipana, davši mu veliku oblast. – I zato nastase velike vojske među njima, na velik kvar narodu slovinskomu, dokle isti Frandipan, izⁿ podsidenoga grada Varaždina ustrijen, do malo dana ne umri. – Međuto uzeše Turci Udbinu.^o – Ivan kr/alj/, ište od Turčina pomoći. – Petar Silaj sagradi crkvu i

^g Jel.: Trpeka; u izvorniku „p” стоји изнад „Tre”.

^h Vit.: Horvat.

ⁱ Jel.: Ziči; Vit.: Zechi.

^j Vit.: Orlovchich; ispred Šarkana Lašvanin je ispustio ime Gabrijela Perini.

^k Jelenić izostavlja riječ „biskupa”.

^l Jel.: ban.

^m Jel.: pozvat. Lašvanin je ovdje iskrivio smisao; trebalo je reći: „budući da su priznali Ferdinanda”.

ⁿ Jelenić izostavlja riječ „iz”.

^o Vit.: Udbinyu.

¹⁹ Na dan sv. Martina. Taj dan pada na 11. studenog (XI.).

manastir gorički za fratre s/v/. Frane, koji bižahu iz Bosne prid Turci.²⁰

1528. Jajce uzeše Turci i sve gradove, koji se Jajcu pristoje.

1529. Sulejman, car, s nagovorom Ivana, kr/alja/, podside Beč i bi ga žestoko. Al' mu ne mogući ništa, vrati se na Budim. I u Budimu Ivana za kralja ostavi a on ode u Carigrad. – Mir među papom i Karлом, cesarom. – Kaptol zagrebački Španjoli popališe i grad i crkvu topovižestoko trše. – Križnici, vitezovi rodijanski, Maltu, otok, na moru od Turaka oteše i onde se nastaniše.

1530. Karlo, cesar, od pape Klementa bi okrunjen^p u Bolonji. – Florenca od cesara bi obsidena. – Ivan, kr/alj/ ungarski/, gradi i tvrdi /grad/ Seget.^q

1531. Ferdinand, brat Karla cesara, kr/alj/ ungarski i češki, /bi/ obran za kr/alja/ rimskoga. – Dojde turska vojska na Šiciliju, ali malo se pomože. – Moden, grad, rodski vitezovi osvojiše.

1532. Opet Sulejman, car, ide s vojskom na Beč, /obside Kiseg/ i dava mu žestoki juriš trinaest puta. Al' zaludu, zašto ga vitežki branjaše Nikola Jurčić²¹ od Senja. Čuvši pak Sulejman da Karlo, cesar, ide Beču na pomoći, porobivši sve do Beča, natrag se vrati s velikim plinom. – Papa Klement^s silnom rukom uze Jakin.

1533. Uzeše Turci Tuniž u Barbariji. – Henrik, kr/alj/ od Anglije, svoju ^f prvu ženu Katu odagna a uze drugu protiva zakonu. Zato Klement, papa, vrže na nj prokletstvo,^u u komu su /Englezi/ i danas.

1534. Pavo, 3., papa, Rimjanin, od kuće Farnežove. – Sulejman, car, jednu vojsku diže na Afriku a drugu na Ungariju. – Koradina Barbarošu učini glavara nad svojom vojskom i posla ga u Afriku, pro-

^p Jel.: krunjen.

^q Jel.: Seret.

^s Jel.: Kliment.

^t Jelenić izostavlja riječ „prvu”.

^u Jel.: vroklestvo.

²⁰ gorički. Mislim da se radi o Gorici u sjevernoj Italiji, danas Gorizia. Potvrda o tom osnivanju nisam pronašao u Waddingovim *Annales Minorum*.

²¹ Jurčić. Pravilno je Jurišić.

tiva tunežkomu kralju, komu uze kra/ljest/vo. A Ludovika Grita, Andrea mletačkoga vojvode sina, odpravi na Ungariju, da onoga vojvodu u/h/iti. Uzamši pak Medevički grad u Erdelju, koga je Grit držao, Mejlan, vojvoda, i Grita i svu njegovu vojsku pobi^v i dva njegova sina na oči očine isiće na komade.²²

1535. Novi, lažljivi krstjani, koji se zovu anabaptište, uzeše silnom rukom tvrdi grad monasterinski i nikoga Ivana sebi za kralja obraše i zazvaše ga kraljem izrajelskim a oni grad Novi Jeruzolim.²³ Ali pak, u tom istomu gradu novi ljudi, Izraelitici, biše svi do jednoga pomorenji, i tako kraljestvo njihovo naglo završi. — Karlo 5., cesar, pribrodi se u Afriku, Altakena,^x kr/alja/ tunežkoga, na kraljestvo opet stavi i dvajest hiljada krstjana oslobođi iz sužanjstva.

1536. Turci uzeše Berislavića: Bodski, Požegu i Cetin, gradove.²⁴

^v Izreka je u izvorniku nejasna. Trebalo bi, čini mi se, poredati riječi ovako: „A Ludovika Grita, sina mletačkoga vojvode Andrea /Grita/, odpravi na Ungariju, da onoga vojvodu /Mejlna/ u/h/iti. Vojvoda Mejlan, pak, uzamši Medevički grad u Erdelju koga je Grit držao, i Grita... pobi”.

^x Jel.: Astakena.

²² Barbaroša, Grit, Mejlan, Medevički grad. — Koradin Barbaroša nije, kao što bi se moglo misliti neki Nijemac, nego Turčin Haji-eddin (Hajrudin), kojega su na Zapadu prozvali Barbarosom (tj. Crvenobradim). On je bio odličan pomorac i vojnik, koji je izvojevaо čitav niz sjajnih pobeda nad kršćanima (npr. 1516–1518, 1538, 1539, 1540). — Alojzije (prema: Luigi) Gritti, nezakoniti sin ranijeg mletačkog dužda Andree Grittija, radio je najprije za Veneciju u Carigradu a uskoro postao pouzdanik cara Sulejmana i vezira Ibrahima. Bio je silan intrigant, koji je išao za tim da dođe do vlasti u sukobu između Ferdinanda i Ivana Zapolje. Nastradao je u Međašu (Megyes; prema tome Medevički grad u tekstu) kad je na njega navalilo 40 000 kršćanskih vojnika na čelu s Majlathom i Balassom; uhvaćen je i ubijen u bijegu. (Više o tome u djelu Horváth, Michael: *Kurzgefasste Geschichte Ungarns*, Pest, 1863., 2. sv., str. 14 ss i u drugim sličnim djelima.)

²³ anabaptište-monasterinski. Anabaptisti su pripadnici zanesenjačke sekete, nastale 1521. u Saksoniji. Htjeli su obnoviti prvobitno kršćanstvo; uz ostalo, naučavali su i nevaljanost krštenja djece (odatle im i ime; oni koji ponovno krštavaju). Silom su ih suzbijali pa su se i oni služili silom i nasiljem. Preuzeli su 23. II. 1534. vlast u Münsteru, ali su nakon šesnaest mjeseci svladani. Preživjela je umjerena struva — menoniti.

²⁴ Bodski, Cetin. Bodski je, čini mi se, sasvim iskvaren oblik nekog imena: možda pod njim treba misliti mjesto Bodušovo, danas Budašovo, u sisačkom kotaru, koje je nekoć pripadalo Berislavićima (isp. M. Mesić: *Pleme Berislavića, u Radu Jugoslavenske akademije*, knj. 8, str. 56) — Cetin-grad je utvrda koja je bila u posjedu Frankopana, 13 km sjeveroistočno od Slunja. Danas je ruševina.

— Ivan Kočjan,^y đeneral Ferd/inanda/, kralja,^z protiva Turkom doveđe vojsku u hrvatsku zemlju. Ali ih Turci razbiše; i kod Save poginu Bakić od Laka, grof Ludovik Latron, koji je bio nad talijanskim i španjolskom vojskom.²⁵ U kom boju dvadeset i pet hiljada junaka poginu. — Turci cilo lito držaše podsiden Klis, grad, koga junački braneć^a Petar Kružić iz Trsata, kr/alja/ ung/arskoga/ glavar, koji, izašav na boj s Turcī, poginu. A Turci Klis, uzeše, ko/ji/ im se pridače, /a tako učiniše/ i Nadingrad²⁶ i ostali gradići. Klišani, koji od boja ostaše, nasele se u Senju, od klesne osvetiše se ljuto — Turkom. — Uzeše Turci Osik na Dravi. — Car Sulejman s velikom vojskom dođe na Korfu, /otok/ mletački; bi ga deset dana i porobivši sve oko njega, vrati se natrag, pak posla vojsku u Pulju,²⁷ gdi ljuto, kud projde, porobi.

1538. Turci uzeše Dubicu; i Jasenovac naši ostaviše pust. — Kr/alj/ Ferd/inand/ postavi bane hrvatske Petra Keglevića^b i Tomu Nadažda. — Nadaž uze i požga Jasenovac. — Latini uzeše i raskopaše Obrovac. — Španjoli uzeše Novi u Primorju hercegovačkomu.

1539. Mlečani s Turčinom mir ponoviše davši mu trista hiljada talira, Napulju i Monempšu,^c gradove u Makedoniji.²⁸ — U moru epiškomu potopi se 50 turskih brodova od zla vrimena i dvadeset hiljada ljudi. — Turci uzeše Rizan u Dalmaciji hercegovačkoj. Uzeše i Novi i krstjane pod mač okrenuše.

^y Izvornik: *Koczian /č. Kocjan/*.

^z U izvorniku je Lašvanin napisao „cesara-kralja” pa onda riječ „cesara” precrtao.

^a Jel.: braneći.

^b Jel.: Keglevića.

^c Jel.: Monepšut.

²⁵ Ivan Kočjan je Ivan Katianer, glavni vojvoda Ferdinandove vojske. Bakić iz Laka je Pavao Bakić iz Iloka. Ludovik Latron je tirolski grof Ladron.

²⁶ Nadingrad je danas selo, oko 11 km zapadno od Benkovca; nekoć je bio utvrda s podgrađem.

²⁷ u Pulju. Misli se: u Apuliju, pokrajinu u južnoj Italiji.

²⁸ Napulju i Monempšu. Radi se o gradovima Nauplia i Monemvasia na Peloponezu.

1540. Usrembeg bosanski i Muratbeg kliški^d robe oko Zrinja. I činiše^e juriš na grad, al' mu ništa ne mogoše. – Ivan, kr/alj/ ung/arski/ umri. Osta mu sin Ivan od Ižabele, Šidišm/unda/ kr/alja/ poljač/koga/ kćeri, koga na smrti priporuči caru Sulejmanu da ga brani. – Dubovac i Stiničjak²⁹ opet porobi Muratbeg bosanski.

1541. Car posla pomoć Ivanovu sinu malašnomu, i za se uze Budim i Pešt, gradove, a Ivana s materom posla u Erdelj. – Zrinjani porobiše Dubicu i Kamengrad. – Ubiše ljudi kneza Ivana Zrinjskoga Šimuna, biskupa zagrebačkoga, pod Vinodolom. – Odlučen bi s/v. sabor od Trenta.³⁰ – Kralj Ferdinando tuče Budim.

1542. Teška vojska od svega krstjanluka dojde u Ung/arij/u protiva Turčinu /i/ prid njom Joakim, vojvoda burgundski. Podside Budim i Pešt al' zaludu. Samo Nikola knez Zrinjski s hrvatskom vojskom razbi Turke pod Peštom. Sasvim mlogo krs/tjans/ke vojske poginu; veće od bolesti nego od mača. – Kuga velika u Zagrebu.

1543. Car Sulejman opet ide na Ung/arij/u. Uze Valpovo, Šiklouš, Pečuj i Ostrogon i Stojni Biograd, pod kojim mlogu vojsku izgubi. – Nikola Zrinski razbi Tatare, kojih zgubi više od tri hiljade. – Ulaman-paša^f bosanski uze Oćin, Stupčenicu, Čakovac i Bilu Stinu³¹

1545. Turci porobiš/e Slavoniju. – Razbiše Turci Nikolu Zrinjskoga, bana slovinskoga, i Bildenstajna, đeneralu stajerskoga. I porobiše ono sve oko Kondžina^h i uzeše grad Mojslavinu.³²

^d Jel.: kriški.

^e Jel.: učiniše.

^f Vit.: Ulaman Passu.

^g Vit.: Kotor.

^h Vit.: „pod Konyschinum” (tj. pod Konjšćinom).

²⁹ Dubovac i Stiničjak. Dubovac je danas predgrade Karlovca a nekoć je bio utvrda, par kilometara zapadno od njega. Stiničjak (Stiničnjak) je srednjovjekovna utvrda blizu Karlovca, kojih desetak kilometara istočno-jugistočno od njega.

³⁰ od Trenta. Misli se na Tridentski koncil, 19. opći sabor Katoličke crkve održan u tirolskom gradu Trentu (njem. Trient, lat. Tridentum), koji leži na rijeci Adige. On je trajao (sa znatnim prekidima) od 1545. do 1563.

³¹ Oćin, Stupčenicu... i Bilu Stinu. Oćin je pogrešno mjesto Voćin. Stupčenica je bila utvrda nekoliko kilometara južno od Virovitice. Bila Stina je tvrđa dvadesetak kilometara zapadno od Virovitice.

³² oko Kondžina, Mojslavinu. Kondžina pravilno glasi Konjščina; to je stari sred-

1547. Karlo, cesar,ⁱ boj bije s Friderikom, vojvodom od Šakšoniјe, gdi Ung/arci/ i Slovinci veliko poštenje učiniše. Prid Ungari bio je Petar Bakić. Hercega živa, po obrazu posičena, ufatiše.

1551. Sinan-paša s velikom vojskom podside Maltu i bi /je/, al' zaludu. – Fra Juraj, varadski biskup, haznadar kraljestva ungarskoga, od Latina, po zapovidi Ferdinanda, kralja, bi nemilo zgubljen.

1552. Temišvar, Lipu, Tolnok, Čanad, Feliak, Senjeorvar,^j Segvar^k i ostale gradove uokolo Turci uzeše. Prid vojskom bi Halil-paša^l budimski. Uzeše jošter i Bešprin, iste godine. – Vojska kralja Ferdinanda od Turaka bi razbijena na Plešivici. U tomu boju poginu mlogo vrsnih vitezova. Iza toga uzeše Turci^m Dreget, Đarmat, Sesen,ⁿ i ostale uokolo kaštelle. – Ali-paša budimski, beglerbeg rumenski i Kasanbeg, podsidoše Jeder i hrvaše ga silno, al' mu učiniti ništa ne mogoše. – Ulamanbeg dojde u Slavoniju i uze Viroviticu i mloge druge gradove. – Petar Erdeudi popali Gradiški, /grad/, i porobi Veliku.³³ – Vojsku diže Mavric, vojvoda šakšonski, s drugim vojvodam protiva cesaru.

1553. porobi Malkočbeg Križniće^o i Mutnicu³⁴ i projde na Jarak, na Kostajnicu; i to bi na Vodokršte. – I turska i francuzka vojska velik kvar učini na napuljskom primorju i Šiciliji. Uzeše Koršiku, otok đeneužki, kruto porobiv one otočane. – Velika kuga u Istriji. – Mal-

niovjekovni grad u Hrvatskom zagorju, posjed grofova Konjskih. Moslavina je grad na desnoj obali Drave, 10–15 km zapadno od D. Miholjca.

ⁱ U izvorniku omaškom piše „Ceraž”.

^j Vit.: Szentgeorgvar.

^k Jel.: Servar.

^l Vit.: Ali Passa.

^m Jelenić izostavlja riječ „Turci”.

ⁿ Vit.: Szechen.

^o Vit.: Krischiche /č. Krišćiće/.

³³ Velika je grad u Slavoniji, sjeverno od Požege.

³⁴ Gdje su Križnici, odn. Krišćići, ne mogu odgonetnuti. Mutnica stoji mjesto Mutnik; to je utvrđeni grad na rijeci Mutnici, nekoliko km zapadno od Cazina.

koč-paša bosanski naseli Bunić u Krbavi i Perušić u Lici, gradove³⁵ koje su naši opustili.^P

1555. Pavo Karafa 4., papa. — Paša budimski uze Kapušvar, Novigrad, S/v/. Jakob i Bobovište. Hadumbeg uze Korotno. — Malkoč ponovi Bunić i Perušić.³⁶

1556. Ali-paša, s velikom vojskom poslan od cara, podside Seget i bì ga tri miseca sa svom snagom al' mu ništa ne more učiniti, nego izgubiv mlogu vojsku, vrati se. Al' izmami na boj Turke Nikola, ban, i Lenković Ivan, koji Turke mloge izsikoše, pofataše i protiraše. A Marko³⁷ vitežki^q Seget brani. — Ferdinand, bečki vojvoda, Ferd/inanda/kralja sin, uze od Turaka Bobovišće^r i ostale unaokolo gradove. — Odvrgoše se Erdeljci od kr/alja/ Ferd/inanda/, ter se podložiše Ivana kr/alja/ sinu. — Turci, koji se zvahu Kraljevcu,³⁸ pod Zagrebom Savu prigaziše i onuda porobiše. — Pankrac, Ljubljančanin, izdade Turkom Kostajnicu; dadoše mu dvi hiljade zlatnih dukata. Toga pak izdajnika Toma Gvozdanski, vojvoda, čini, svezav za konjske repove, raskinuti na četvero, a vojnike njegove, kojih je bilo 20, sve na koljenabiti. Tada uzeše Turci i Novograd i drugih gradova i varoša pedeset. I odvedoše u sužanstvo krstjan/s/kih duša oko osamdeset^s hiljada. I opusti sva hrvatska i slovinska zemlja.

^P Jel.: pustili.

^q Jelenić izostavlja riječ „viteški”.

^r Jel.: Bobovište.

^s U izvorniku je bilo najprije napisano „pedeset” pa je onda ono „pe” precrtno i iznad njega napisano „80”.

³⁵ Bunić, Perušić. Bunić je danas selo u Krbavi; nekoć je bilo svojina Bunića Krbaških a kasnije je u njem bila turska utvrda. Perušić je srednjovjekovna utvrda, leži na pruzi Zagreb – Split.

³⁶ Bobovište, Korotno. Bobovište je bila utvrda a danas je selo u blizini Otočca; Korotno je vjerojatno Koritno, u križevačkoj župi.

³⁷ Marko. Misli se na Marka Stančića; neki ga zovu i „Horvat”.

³⁸ Turci-Kraljevcu. Možda se misli na Turke koji su se borili na strani kralja Ivana Zapolje, koji je bio Sulejmanov saveznik.

1557. Petar Erdeudi^t hrvatskim i slovinskim banom posta. Ovi^u razbi Turke kod S/v. Jeline blizu Rakovaca.³⁹ Turaka biše četiri hiljade a krstjana četiri stotine. — Turci robe Hočeviju^y i Ribnik.⁴⁰ Odkud se vraćajući po senjskih planina, skočiše Senjani i Turke razbiše. Malo Turaka uteče. Senjanā ne pade mrtvih nego sedam. Turāk je bilo četiri hiljade i dvista a Senjana trista i četrest.

1558. Karlo, cesar, dade krunu svomu bratu Ferd/inandu/, kr/alju/ung/arskomu/, t.j. /krunu/ od cear/st/va. — Alapi Janko Turke razbi pod Vinodolom. — Gornju fortetu senjsku Lenković, đeneral, tvrdī; i čini razoriti sve manastire i crkve po varošu izvan grada senjskoga, zarad straha turskoga.

1559. Umri cesar i papa i nikoliko drugih poglavicā. — Na Kandelor u Turci robe Pijuk^x i^y Kras.⁴¹ — Robi tursku krajinu đeneral Aušpergar. Juraj Keja, vojvoda od Hrastovice,⁴² /sa/ svojim haramijam i s ljudma biskupa zagrebačkoga, Turke razbi i uze im plin.

1560. Pio 4. papom posta. — Opet među cesarom i carom mir.

1561. Jakov Haraklidić, despot, i pomoćju Alberta Lakšija^z i druge poljačke gospode, dojde s vojskom u Moldaviju. I razbivši Alekšandra, okornoga poglavnika od Moldavije,^a i posla mloge darove Sulejmanu i osta za poglavicu od Moldavije.

^t Vit.: Erdoedi, što je isto kao i Erdödi. Tako i kasnije.

^u Vitezović to veli o generalu Ivanu Lenkoviću i Janku Alapiću.

^v Vit.: Gochevju (tj. Kočevju, prema njemačkom nazivu za Kočevje: Gottschee).

^x Vit.: „na Pivke, y Krasu”.

^y Jelenić izostavlja riječ „i”.

^z Vit.: Laskia. Kad to pročitamo na njegov način, dobivamo: Laškija.

^a Ovdje treba dodati, kao što to kod Vitezovića stoji: „uze tu zemlju”.

³⁹ Sv. Jelena kod Rakovca. Naseljā s imenom Sv. Jelena ima u Hrvatskoj sedam; Sv. Jelena u blizini Rakovca postoji u križevačkom području. Prema tome, tamo bi trebalo biti mjesto te slavne bitke, iako u to nisam siguran.

⁴⁰ Hočeviju i Ribnik. Hočevija je Kočevje (Hočevija je samo stariji naziv); Ribnik je utvrda oko 20 km sjeverozapadno od Karlovca, nedaleko Ozlja.

⁴¹ Na Kandelor... Pijuk... Kras. Kandelora je Svjećnica, koja se slavi na 2. veljače. Pijuk, točnije „Pivka”, kao naselje, nisam mogao utvrditi isto tako ni Kras (krš, karst).

⁴² Juraj Keja, vojvoda od Hrastovice. Hrastovica je bila grad i utvrda u petrinjskom području; bila je sijelo kapetanije i branila prolaz u Turopolje.

1562. Nikola Zrinski Oroslanbega, požežkoga, razbi. Naši Turke razbiše i u Unu nagnaše.^b

1565. Lazar Šuvendi, vojvoda vojske Makšimilijana cesara, usrid zime uze Tokaj od Turaka, pak uze Serenec, pak Satmar, pak pride priko Tise i Erdeud, Komar, Bator, Vibanj, Senderevo i druge gradeve i mista pod Makšimiljanovu oblast podloži. – Car Sulejman posla na Maltu 250 galija i drugih brodova vojske. I biše je 4 miseca; ništa joj ne mogući, natrag se vratiše. I tu izgubi 23 hiljade ljudi a Maltež pogibe dvista i četrest – kavalijera od križa, a ostalih vojnika tri hiljade, a čeljadi što nije za boj hiljada i sedam stotina. – Petar Erdeudi s malom družinom razbi dvajest i šest hiljada Turaka, prid kojim biše Mustafa Sokolović, beg bosanski. – Krupu na Uni Sokolović uze, koju vitežki brani vojvoda Bakić samo s dvajest i tri junaka. Najposli vidjevi da mu društvo izginu, skoči u Unu da pripliva, ali – budući težak – utonu.

1566. Makšimilian, cesar, u Augušti⁴³ čini viće s gospodom od rimskoga ces/arst/va, da se vojske dignu protiva Sulejmanu, caru. – Ali-paša, koji je bilo Maltu, vraćajući se natrag, Kiju, otok, ali/ti/ Šio, na Edejskomu^c moru himbom uze. – Sulejman, umoljen od Ivana, erdeljskoga vojvode, diže vojsku na Ung/ariju, protiva Makšimil/jan/u, cesaru. – Budimski paša Palotu, grad, podside; koji obrani dobri vitez Juraj, glavar palotski. Ovi isti silnom rukom uze Bešprin, i Tu/r/ke u njemu okrenu pod mač, samo petericu ostaviše. – Uzeše od Turaka i Tatu, grad. – Makšimil/jan/, cesar, dojde s velikom vojskom u Ung/ariju. – Tatari navalije na gornju Ung/ariju i robe s jedne i s druge strane Tise. Srite ih Lazar Šuvendi i okrenu pod mač deset hiljada a ostale iz ungarskih kotara otira. Isti Lazar Jurja Bebeka nikliko gradova uze i cesaru podloži. – Sulejman, car s teškom vojskom podside Seget, koga je vitežki branio Nikola Zrinski, ban hrvatski s/hrvatskom vojskom, s kojom slavno poginu. I tako ga Turci uzeše,

^b Vitezović stavlja ovu napomenu pod g. 1563.

^c Jel.: Edejskom.

⁴³ Augušta. Radi se o vijećanju u Augsburgu (lat.: Augusta Vindelicorum) i o caru Maksimilijanu II.

ali ga platiše ne samo smrtju mloge svoje vojske, nego, jošter istoga cara Sulejmana. – Tokaj Turci i Tatari žestoko biše, al' ga obrani Jakov Rominder.^d – Selim, Sulejm/anov/ sin, side na carstvo. – Uzeše Turci Bobovac,⁴⁴ koga od turskoga straha sramotno ostaviše Stipan Perneš i Mihailo Verebeli.

1567. S./v. Pio 5., papa. – Selim, car, približajući se zima, ode u Carigrad a ostavi Pehrat-pašu^e u Ung/arij/i s velikom vojskom Turaka, Vlaha i Tatara. Koji pojde na pomoć erdeljskomu vojvodi protiva cesaru Makšimiljanu. – Erdeljci podsidoše Tokaj al' ga ostaviše, zašto Turci, Vlasi i Tatari, koji bijahu došli njima na pomoć, počeše robiti^f njihov vilajet. Ali ih ovi rastiraše i pobiše. – Turci uzeše Dedesu^g u Ungariji, u kojoj zapovidi Stipan Barja da se užeže prah puščani, koji odnese u ariju veći dio Turaka. Porobiše Turci jederski, tokajski i kašovski kotar. – Rat među Poljacī i Moskovitī.

1568. Mir među Turčinom i cesarom. – Andrija Dudić, pečujski biskup, kad natrag vodaše poljačku kraljicu, sestrju cesarovu, zaljubi se u jednu dvoranku. Koji, ostaviv biskupiju, svrgav kapu, povrati se u poljačku zemlju, divojku zaruči i oženi se; i posli nje smrti uze drugu.

1569. Užeže se prah u mletačkomu aršenalju i učini štetu neizrečenu. – Užeže se Carigrad; izgori /ga/ veći dio. – 280 Senjana trčaše pod Perušić i onde udriše na Turaka sedam hiljada i sedam stotina. Razbiše Turke i^h pobiše više od hiljadu, i mloge žive ufatise. Među kojim ufatise dva Martolosa,⁴⁵ koji su senjsku čeljad krali i Turkom prodavali. Koje žive nabiše na kolac, pak oko njih oganj naložiše i tako ih ispekoše žive.

^d Vit.: Jakob Rominger.

^e Vit.: Pertav.

^f Jel.: robit.

^g Vit.: Dedessu (č. Dedešu).

^h Jelenić izostavlja „j”.

⁴⁴ Bobovac (mađ.: Babócsa) utvrđeno je mjesto na lijevoj obali Drave, nasuprot Virovitice.

⁴⁵ Martolosa. Oružani (pravoslavni) pomoći vojnici turske vojske na granicama Turskog Carstva na Balkanu radi zaštite i u svrhu uhođenja; sudjelovali su i u bitkama.

1570. Car posla tri paše na Cipar mletački s velikom vojskom. — Pijal-paša porobi Temun, otok,¹ ali ne brez svoga kvara. Šebašt/ijan/Vener, glavar mletački nad Korcirom,² uze od Turaka Šupot, grad u Albaniji. — Marko Kvirin, đeneral mletački na moru, raskopa grad Majnu⁴⁶ u Dalmaciji, da se u njoj ne more neprijatelj utvrditi. — Podsidoše Turci Nikožiju, stojno kraljevsko mesto u Cipru i posli dva miseca dana žestokoga boja uzeše ju. Vojnike koji su je vitežki branili izsikoše. — Kuzma bi učinjen veliki vojvoda tu/s/kanski.⁴⁷ — Po Slavoniji¹ veliki glad, od koga je mlogo lju/d/stva pomrlo.

1571. Mustaj-paša^m podside Famoguštu, drugi glavni grad kra/ljest/va ciparskoga. Koga biše pet meseci i uzeše ga, ali veće glodom nego oružjem. I tako Turci osvojiše ono kraljestvo plemenito. Ali, nek se i ova nevira turska znade: gdi glavari s ostalim narodom na viru Mustafinu, u njegov tabor izajdoše, Mustafa, ne mareć za viru, čini Marka Ant/onija/ Bragadina, koji mu grad i ključe na viru dade, živa na mih odrti a Lovru Teupola,ⁿ pafškoga kapetana, obisiti a ostale nemilo sve smaće. Turaka biše dvista hiljada; od toga ih poginu osamdeset hiljada. — Ali-paša po kandijanskem otoku robi i tare, ali ne uze grada nikakova, nego izgubi od svoje družine tri hiljade i pet stotina. — Porobiše Turci Čerik, otok, koji se nigda zvao Citera; Zant^o i Ce-faloniju popali/še/. — Grad Šupot opet Turci uzeše. — Dulcin,⁴⁷ među Albanijom i Dalmacijom, uzeše Turci. — Antibar,⁴⁸ veliko mesto, Turkom pridade Alekšandro Donat, Mlečanin, toga mista glavar.

— Hvarski^p varoš Turci porobiše. U Korčuli^q Vlat,^r selo, popališe, a grad Korčulu žene od Turaka obraniše. — Vojska na moru španjolska i mletačka, kod otoka Korcularije^s (koje zove Štrabo Ekinadaš) s tur-skom se pobi i dobi /bitku/. Tu poginu Ali-paša; Pertav-paša^t s malim /brojem/ od svojih uteče na kraj.^u 25 hiljada Turaka mrtvih, četiri hiljade uftiše živih. Uzeše im sve brodove i sve^v blago. Oslobodiše kr-stjanskih duša, što vođahu u sužanstvo, četrnajest hiljada. — Juraj Turri, glavar kanižki, pobi se s Turcī i nesrićno poginu. — U Albaniji Mlečani uzeše Margaritan od Turaka i raskopaše ga. — Šupotov, od Turaka ostavljen, Arbanasi uzeše i Mlečanom izručiše. — Umri Ivan, vojvoda erdeljski; na njegovo mesto stupi Ivan Bator, pače Stipan;^x i ovi se podloži svake godine davati caru harač.

1572. Novi u Dalmaciji podsidoše Mlečani i uzeše. /Ali/, idući Turkom pomoć, od svega odstupiše.

1573. Grgur 13. papa posta. — Rodolf, Makšimil/ijana/ cesara sin, za kr/alja/ ung/arskoga/ u Požunu se okruni. — Turci uzeše Kanižu i vратiše se u Seget^y s velikim plinom i donesoše glava kr/stjan/skih hiljadu, konja 748, dva velika topa. I to bi po neprigledbi Gašpara Alapije, kapetana.

1574. Mlečani mir učiniše s Turčinom, protiva volji svih kr/stjan/skih poglavica.^z — Car Selim posla Sinan-pašu u Afriku s vojskom, koji Guletu uze silnom rukom i raskopa. Krs/tja/ne kruto pomori; samo ih poglavitih 14 posla u Carigrad. Kararu, glavara guletskoga, Sinan-paša čini umoriti pod štapovī. I tu plaću primi od Turčina

¹ Vitezović dodaje riječ „Benetachki” (tj. mletački).

² Vit.: Korcikom Otokom.

^k Jel.: tukanski.

¹ Vit.: vu Szlovenszkom Orszagu. To kod njega obuhvaća i užu Hrvatsku i Slove-niju; isp. godinu 1573.

^m Vit.: Musztafa Bassa.

ⁿ Jel.: Teutla.

^o Vit.: Zacinta (tj. Zakint).

⁴⁶ Majna. To je danas selo (Donja i Gornja M.) u budvanskem području.

⁴⁷ Dulcin je starinsko ime za Ulcinj.

⁴⁸ Antibar je starinsko ime za Bar.

^P U izvorniku stoji „Ivarske” pa sam ga prema Vitezoviću ispravio.

^q U izvorniku, omaškom pera, stoji: „u Korluli”.

^r Vit.: Ulat.

^s Vit.: Kuzolarch; Jel.: Korcularih.

^t Jel.: Tertav.

^u Jel.: krah.

^v U izvorniku, omaškom pera, stoji: sva.

^x Lašvanin je zabunom napisao „Iyan” pa se onda neadekvatnom riječju „pače” ispravio dopisavši „i Stipan”; u Vitezovića stoji naprosto: „sztupil je Stefan Bator”.

^y Jel.: Seret.

^z Jel.: poglavara.

/onaj/ koji mu je taki grad dao! Tada iz sve Afrike Španjoli biše izagnani.^a – Sinan-paša iduć iz Afrike porobi Korciru, otok. – Ivonija, vlaški despot, ktijući se izbaviti turskoga jarma teškoga, s pomoću poljačkom, veliku vojsku diže protiva Turčinu. Ali od onih, koje je najvirnije držao, izdat, poginu, budući pobjio Turaka-Moldavaca i drugih neprijatelja, u tom boju, više od dvista hiljada. Tada svu Moldaviju i Vlašku zemlju uze car Selim. A Petra, moldavskoga poglavnika, Ivoni/ji/na brata, vojvodom učini. – Šepalij,^b grad, u Carigradu izgori. I gori dva dnia,^c dok se ugasi. Učini šćete caru deset puta sto hiljada talira. – Ivan Panović, kapetan ivanički, s malo družine mloge razbi Turke. – Umri car Selim.

1575. Murat, Selimov sin, carom posta. I kako side, udilj – na očigled /svijeta/ – zgubi petericu svoje bratje. – Bilu Stinu, od naših ostavljeni, Turci uzeše. – Car Murat posla na Poljake sto i jedanajest hiljada Tatara, koji u ruškoj⁴⁹ zemlji 40 milja širom porobiše, dvisata dvorova i mlogo sela poljačkih popališe, ljudi izsikoše a ostalo zrabiše. Međuto, košaci od Boristena,⁵⁰ rike,^d navališe u tatarsku zemlju paleći i živu ničemu ne praštajući: ženam sise rizahu, dicom malom o zemlju udarahu, stare sužnje oslobodiše. Prid svim je bio glavar Bogdan Rošinski.

1576. Herbard Aušpergar pobi se s Fer/h/at-pašom kod Radonje,⁵¹ potoka, ali nesrično. Gdi glavu izgubi a ufatise Turci njegova sina Endelberta. I Janka Vojkovića ranije. I tu poginu Vid Kleković, Jurko Janković, Petar Šarković^e i drugi mlogi. I tu izgubiše sve vojničke sprave.^f – Stipan Bator, erdeljski vojvoda, po priporuci Murata, cara,

^a Jel.: izgnani.

^b Vit.: Seraly (č. Seralj) prema „Seraglio” (tal.) dvor.

^c Jel.: dan.

^d Vit.: Otoka.

^e Jel.: Marković.

^f Jel.: stvari.

⁴⁹ u ruškoj zemlji. – Misli se: u Ukrajini. Malo niže dolazi i izraz „rošinski” – rusinski.

⁵⁰ Boristena, rike. To je (lat.) ime za Dnjepar.

⁵¹ Radonja, potok. To je potok koji utječe u Koranu, oko 13 km južno od Karlovca.

poljački kralj posta. – Fer/h/at-paša uze Bužin, Sazin^g i ostale dvore uokolo na ovi kraj Une. Odtada od gornjih Hrvata poče narod bižati priko Mure i Rabe i nastanjivat se po Panoniji, Auštriji, priko Dunava po Moraviji, ungarskoj i češkoj zemlji. – Umri Makšimilijan, cesar. Rudolf^h 2., kr/alj/ ung/arski/, sin Makš/imilijana/, rimski cesar posta. – Velika kuga u Italiji. – Mlečani protiva Senjanom digoše vojsku.

1577. Udri grom u kulu kanižku, užeže prah i ubi kapetana, ženu mu, dicu, i mlogo vojnika. – Uzeše Turci Mutnicu i Ostrožac, gradove; i Zrinj, Kladušu Veliku, Stulić, Pozvezd, Peć i druge gradove i sela.⁵²

1578. Turci uzeše Gvozdan, grad, zašto – budući ga bili 31 dan – zato junaci od glada i žeđe pomrše i oslabiše. – Dubicuⁱ na Veliki petak Turci popališe. – Ivan Ferembergar razbi Turke pod Dubovcem^j kod Korane. – Senjani vojuju protiva Turkom i Mlečanom; obidvima stranam mloge kvare čine. Po turskoj zemlji više od četrest gradova i sela podharačiše. – Jeremija Šlun i Juraj Križanić uzeše Drežnik na 28. kolovoza. – Vojska careva ode priko Crnoga mora na Jurjane,⁵³ krstjane, od kojih veći dio okrenu pod mač. Vojske je bilo dvista hiljada; prid njima Mustaj-paša, koji se pobi s Điordijanī i izgubi petnajest^k hiljada vojske, ali ote im Tifliš, grad. Kad pak pojde priko rike Arež,⁵⁴ izgubi u samoj vodi jedanajest hiljada vojske. I tu uze Širvan, grad, glavno mesto u Mediji. I pošav naprid, Peršijani mu svu vojsku razbiše i uzeše natrag Širvan sasvim... Tu poginu Turaka pedeset hi-

^g Vit.: Czazin (č. Cazin). Tako on tu riječ piše i kasnije.

^h Jel.: Rodolf.

ⁱ Vit.: Dubovecz.

^j Jel.: Dubicom.

^k Jel.: petnaest.

⁵² Ostrožac, Velika Kladuša, Stulić, Pozvezd. – Ostrožac je utvrda (grad) između Bihaća i Cazine, posjed blagajskih knezova. Kladuša (Gornja i Donja, zvana također Velika i Mala) utvrđeni je grad na Kladušnici, pritoci Gline, posjed Frankopana Slunjskih a kasnije jaka turska utvrda; Stulić (točnije: Sturlić) utvrda je na desnoj obali Korane. Po/d/zvezd (također i Podvizd) utvrđeno je naselje nedaleko Gline.

⁵³ Jurjane. Misli se na Gružice (kako ih Rusi zovu); u drugim evropskim jezicima ima ime je izvedeno od „Georgia” pa se tako onda veli i Georgijci i, ovdje, Jurjani.

⁵⁴ Arež. Radi se o rijeci Aras, koja povezuje istočnu Tursku sa zapadnom Perzijom, južno od Erevana.

ljada. — Osman-paša, vezir, pobi se u Derbentu i s onoga mista s poglavicom učini se /tobož/ prijatelj¹ i uze mu kćer za ženu; potom punca otrovav, uze mu vladanje, koje mu car Murat potvrdi.

1579. Osman-paša s pomoćju tatarskom, kojih je bilo šeset hiljada, i dva brata kraljeva, ide u kotare Širvanske,^m gdi učini mlogo kvara. Ali ga Peršijani razbi/še/ i malo mu družine i osta. Jedan kraljev brat poginu a drugoga ufatiše. — Karlovac, fortecu, učini Karlo, bečki vojvoda, pokraj Kupe, Mrižne i Korane; i zato se zove Karlovac. Karlova vojska uze Bužin,⁵⁵ Sazin i druge gradove priko Une od Turaka; koje opet lasno Turci uzeše ne budući u njima zadovoljne straže.

1580. Sinan, vezir, bije se s Peršijanī, gdi izgubi vojsku i oružje. — Među Ostrošcem i Stiničjakom Vajkard Aušpergar Turke razbi. — Vid,ⁿ đeneral hrvatski/; razbi i on Turke kod S/v/. Jurja pod Ostrožcem. — Pogori Rudolfov Brig, varoš na Krki, a kad se popravi, nazva se Novo Misto.

1581. Potokova, plemić poljački, učinivši Turkom mlogo kvara, /bi/ dozvan na viru /od/ svoga kralja. Koga car turski kod kralja osvadi, zato mu kralj čini odsić glavu. Ovi je bio toliko snažan, da bi rukam razdro^o konjsku ploču kakono jednu kartu.⁵⁶

1582. Tri hiljade Turaka trka u šepuški^p kotar i porobiše onud i mlogo kr/stjan/skih glava odnesoše.^q Ali kad se vratiše, kod Egre^r bi-

¹ U izvorniku su prva dva slova nečitljiva. Izgleda kao da je neka druga ruka stavlja ispred „prijatelj” slog „ne”.

^m Jel.: kotar širvanski.

ⁿ Vitezović iza riječi „Vid” dodaje „Kislin”.

^o Jel.: razdiro.

^p Vit.: czepuszki (č. čepuski).

^q Vitezović ovdje piše: „odpelyali” (tj. odveli); prema tome, odveli su ih kao robje a ne odnijeli njihove odsječene glave!

^r U izvorniku riječ „Egre” dolazi dvaput.

⁵⁵ Bužin, pravije Bužim, nalazi se sjeveroistočno od Cazina u Bosanskoj krajini. Bio je posjed Keglevića.

⁵⁶ Potokova. Pravilno je Paweł Podkowa, pukovnik, a godine 1579. hetman, koji je za svoj račun osvojio Moldaviju. Zbog toga je turski poslanik kod poljskog kralja tražio oštru kaznu za njega pa je tako 1582. osuden na smrt. Više o tome u *Encyklopedia powszechna*, t. XX, Warszawa, 1865.

še razbijeni: nike zgubiše a nike pofataše, i sužnje osloboдиše. — Andro Aušpergar/ porobi Udvinu.⁵⁷

1583. Turci porobiše Pribance kod Kupe. — Turska vojska na kojnj prigazi Kupu pod Vinicom, ostaviv pišce pod Bosiljevom.⁵⁸ Naši razbiše pišce pak opet i konjike.^s — Umri Lazar Šuvendi,^t cesarov pogлавnik nad vojskom u Ugariji.

1584. Mir među Rodolfom/^u, cesarom, i carom Muratom za devet godina. — Nikoliko turskih begā s deset hiljada vojske navalije u kranjsku zemlju i porobiše nikoliko sela; mlogo odvedoše sužanja. Za kojim skoči Juraj Erdeudi i Jozip Turri, s dvista junaka. Treći ih^u dan dostigav, razbiše kod Slunja i robje osloboдиše i plin vas oteše. Dvi hiljade poginu Turaka.^v — Ramadana, paše tripolitanskoga udovica /sa/ sinom, družinom i s robjem oboje vrste, oko četiri stotine duša, /s/ bogatstvom takojer neizrečenim, i među ostalim, pineza^x osamkrat sto hiljada zlatnih dukata imajući, vozeći se u Carograd, zlim vrime-nom bi zanesena u more Adriatiko. Koju uloviv Petar Emo,^y Mlečanin, od mora kapetan, nemilo jest s njima činio: muških glava 250 čini umoriti i sina u materinu krilu; četrest ženskih glava najprvo ne-poštenim svakim^z dilom silovaše, pak im^a sise obrizav, baciše u more. Tu biše jedna divojka krstjanka, veoma lijepa,^b i plemenita roda,

^s Lašvanin je ovdje čini mi se, izmijenio smisao, jer Vitezović ne tvrdi da je tur-ska konjica bila potučena!

^t Vit.: Sendi.

^u Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^v Jel.: junaka.

^x Jel.: viteza (što stoji u silnom raskoraku s kontekstom).

^y Vit.: Amo.

^z Jel.: svojim.

^a Jel.: nim.

^b Jel.: lipa.

⁵⁷ Udvina. To je Udbina, dvadesetak kilometara južno od Bihaća, posjed Ivana Karlevića; ona je 1527. pala u ruke Turaka.

⁵⁸ Pribance kod Kupe, Vinica, Bosiljevo. Pribanci su blizu Severina na Kupi. Vi-nica je na lijevoj a Bosiljevo, nešto dalje od Kupe, na desnoj strani; i Vinica i Bosi-ljevo su istočno od Severina.

iz Cipra. Ne more se nikako namoliti da je ne siluje Emova brata sin; koja, silovana i zatušena, bi vržena u more s drugim turskim robjem. To čuvši car Murat hoti od Mlečana pravici, inako^c da će vojsku na njih^d dignut. Zato Mlečani Petru Emu činiše odsić glavu, i onu galiju sa svim blagom Turkom povrnuše, s onoliko robja. — Krstjan/s/ka vira u Kinu bi donešena.^e

1586. Miseca srpnja bi u Carigradu magla veoma gusta, koja kad se diže, daždilo je s kobilicam,⁵⁹ koje pojidoše sve voće i listj/e/ s drvā. — Na 7. rujna navalije Segetlje^f i Kanižani u Međumorje; Turci porobiše nikoliko sela i dvorova i odvedoše 500 duša krstjanskih. — Udrije Turci na Hrvate, koje Hrvati žestoko razbiše. tu poginu paše bosanskoga brat, koga glavu s mlogo sužanja poslaše u Beč.

1587. Kranjci uzeše od Turaka Kopajn, grad,⁶⁰ zgubiše hiljadu Turaka, sto i sedamdeset živih ufatiše i sedamdeset žena, konja stotinu. Jednoga^g bega ufatiše, jedan uteče a jedan poginu. — Četiri bega turska s pet hiljada Turaka udrije na Moraču. Dobronac⁶¹ i ostala sela porobiše; a kad se vratise, dočeka ih Juraj, knez Zrinjski, glavar kanižki. Koje/on/ razbi i ljuto protira, i osloboди robje i plino. Dva bega — pečujskoga i kopaničkoga — i drugih Turaka hiljadu i trista, živih, ufati; a mu/h/ački beg poginu. Zadobiše konja turskih 1500. Naših nije bilo nego pišaca hiljada i pet stotina a konjikā pet stotina; od kojih samo jedanajest poginu. — Doleti k Bišću gusaka i pataka veliko mlošto. I padoše u lokvu, gdi obnoć stala ih^h je tolika cvrka i bu-

^c Jel.: inko.

^d Jel.: nje.

^e Jel.: donesena.

^f Jel.: Seretlje.

^g Jel.: I jednoga.

^h Jelenić izostavlja riječ „ih“.

⁵⁹ kobilicam. To je starinsko ime za skakavce; još i danas postoji u slovenskom jeziku.

⁶⁰ Kopajn, grad. Nisam mogao odrediti kako se taj grad pravo zove i gdje se nalazi.

⁶¹ Moraču — Dobronač. Dobronač je vjerojatno isto što i Dobronić, koji se nalazi u Lici, u blizini ogulinske Dubrave. Gdje je ova Morača, na koju se ovdje misli, ne znam.

ka, da se čulo nadaleko. A kad ujutro pojdoše ljudi tog čuda gledati, ali — mrtvih pataka i gusaka veliko mlošto, što su se među sobom poklale!

1588. Zapovidju Sinan-paše budimskoga ode jedanajest hiljada Turaka na gornju Ungariju, gdi Sič, grad, porobiše. A kad se vratise, sritoše ih hiljada i sedam stotina Madžara. I Turke razbiše i rastiraše. Pade Turak/a/ dvi hiljade i pet stotina i mloge žive pofataše; a Madž/a-ra/ peginu 300. Zadobiše naši tur/s/ke puškeⁱ i šest stotina kola, hrane i oružja punih,^j ter spravivši se, trčaše u turske krajine; Plavestan^k i Đešteš,^l gradove, uzeše. Zato paša budimski bi odveden svezan u Carigrad.

1589. Jenjičari užegoše Carograd zarad male plaće što im car daje. Izgori polak Carig/rada/, zašto janjičari ne ktiše gasit^m nego jagme što tko more. Izgori sedam mečita, dvajest i pet hiljada velikih dvorova,ⁿ petnajest hiljada^o hanova, dvajest i osam hiljada kuća sebičnih,^p sto i trideset dućana^q basardanskih, punih svakojaka blaga. — Košaći nisorski trčaše u turske i tatarske kotare i mlogo kvara učiniše. Navalije na turski grad Kodom, bogat /trgovinom/^s gdi trista duganja^t opliniše i mlogo Turaka zgubiše. Zatim se Tatari osvetiše i porobiše poljačku zemlju. A kad se vratise, dočekaše ih košaći i sve ih izsikoše. Poginu tute tatarskoga kralja brat; i malo ih uteče. A robje i plin

ⁱ U Vitezovića stoji: „Turszke puske“ pa sam prema tome ispravio Lašvaninov tekst koji glasi: „turke, puške“.

^j Jel.: puno.

^k Vit.: Plavestan (č. Plaveštan).

^l Jel.: Ćeštem.

^m U izvorniku stoji „gazit“ pa se auktor ispravio stavivši slovo „s“ iznad „z“.

ⁿ Vit.: velikeh gosztilnicz.

^o Vit.: 1500 Ostarij aliti obchinszkeh kuhiny. (Kao što se vidi, Lašvanin je dodao brojci jednu nulu ili možda tako piše u prvom izdanju Vitezovićeve *Kronike*.)

^p Vit.: 2800 Purgarzkeh His.

^q Vit.: 13.000 Staczunov.

^r Lašvanin je ovdje izostavio Vitezovićeve riječi: „bogate z-terstvom“ (tj. bogate robom).

^t Jel.: dućanja.

oslobodi se. — Senjani dvi turske čete razbiše. — Uzeše Turci čardak među Čepićem i Repićem,⁶² i dvajest i osam naših izsikoše. Iste god/ine/ uzeše Turci Repić, naše pobiše na viri koje u njem najdoše; užga se pak prah i odnese u aer kulu. — Šišt, papa, stavi u crkvi s/v/. Jerolima u Rimu jednoga arcipopa, šest kanonika i 14 prebendara,^u i kod nje gostonicu za putnike i bolesnike iliričkoga naroda. — Henrika III., kr/alja/ francežkoga, umori jedan fratar.

1590. Bi velika tréšnja u bečkoj, ung/arškoj/ i češkoj zemljii. U Beču se mloge kuće porušiše; zvonik se s/v/. Stipana toliko strese,^v da mu se vrh obori na zemlju, man/astir/ škotski i oštarija „Zlatnoga sunca” padoše. Kaniža, grad, se napolak poruši i pobi mloge vojnike.

1591. Poljaci goleme darove poslaše u Carigrad od Turčina mira proseeći ali kasno. — Dojde obnoć dvajest i osam Turaka; probiše zid modružki i iznutra grad porobiše, ne budući muških glava doma. Odvedoše 26^x divojaka pod prstenom. — Dojde Hasan-paša Predojević, bosanski, u Slovinje i popali Kuštarovce, selo, i Tahijev^y dvor Božjakovinu. I vrnuvši se na Rakovac, Vrbovac⁶³ i S/v/. Jelinu i druga sela blizu Zagreba /porobi/ i mlogo robja i plin zadobi. Ali ih naši sti- goše i oteše im vas^z plin, mloge pofataše a veća ih izsikoše. Od naših ne poginu nego samo Frano Jajčanić. I tursko sve oružje donešoše.

1592. Senjani Klis od Turaka uzeše; Turke nije izsikoše a nije povezaše. prid Senjanī /j/e bio knez Brtučić; /on/ ostavi u Klisu glavar Albričića. Turci podsidoše Senjane u Klisu, kruto nespravne i

^u Vit.: y 3 prebendare.

^v Vitezović dodaje „da je bil dokonchan” (tj. da je bilo odlučeno – naime: da mu se vrh obori). Isp. Belostenčev *Gazophylacium*, II. sv., s. v. dokonchan.

^x Vit.: 76.

^y Jel.: Tažiev.

^z Jelenić izostavlja riječ „vas”.

⁶² među Čepićem i Repićem. Repić bi trebalo, čini mi se poistovjetiti s mjestom Ripač, koji su Turci osvojili upravo 1589. i koji se nalazi desetak kilometara jugoistočno od Bihaća, ili sa Rebićem, na južnom dijelu Kravskog polja. Na što se misli pod imenom „Čepić”, ne znam.

⁶³ Božjakovina, Rakovac, Vrbovac. Božjakovina je bila naselje i utvrda par kilometara sjeveroistočno od Dugog Sela. Rakovac i Vrbovac su naselja dvadesetak kilometara jugozapadno od Križevaca.

brez svake hrane, /tako/ da su konje, pse, mačke, miše, mišine, opanke i zemlju od glada i žeđe jili, ne ktijući Turkom grada dati. Dojde im na pomoć Lenković s biskupom senjskim. Na 27. maja udrije zorom na turski tabor, razbiše Turke i potiraše. Ali, ugledaše Turci iz Glavica da je naših malo i ono u široku rastrkano, vratiše se na njih i pobiše sve teško. Lenković, ranjen, s dvima uteče. Tu poginu biskup senjski i svi kanonici. Moro, Mlečanin, s vojskom biše u Splitu ali ne kti pomoći, ni/t/ drugim Dalmatinom dopusti. — Hasan Pridojević, paša bosanski, uze Isačić,⁶⁴ grad. Odtud ide pod Bi/h/ać, koga Kristof Lemberg, nimački u njemu glavar, prvo vrimena i brez sile, na viri Turkom izdade. A kad na dvor izajdoše i Hrvati i Nimci, a najde se gdi je jedan Nimac ubio dva Turčina, a kad to Turci vidiše, pobiše i Nimce, i Hrvate. Tu pade krstjana dvi hiljade a ostale odvedoše u sužanstvo. Odtud Hasan-paša spusti se k Savi i načini Novu Petrinju, uz Petričnicu^a pokraj Kupe vode, priko koje i most načini. I tako među Kupom i Savom sve ono rodno polje često robljahu^b Turci. Dojde Toma Erdeudi, hrvatski ban, pod Petrinju, /sa/ svojom i od bližnjih krajeva vojskom, i budući se kod mosta metnuo, obastrše ga strag/a/ Turci i razbiše, i nikoliko topova oteše. Odtada po svemu Turovu polju i oko Save i Kupe, oko četiri hiljad/e/ ljudi, dio izsikoše, a dio odvedoše u sužanstvo. Zato bi velik strah po svoj kranjskoj zemlji. Podsidoše Turci i Sisak, grad, al' ga ne mogoše uzet, zašto ga junački obrani pop Nikola Mikačić, koji biše u njemu glavar. Koji, napustivši nikoliko Turaka u grad, sve pobi. — Turci iz Segeta^c udariše na Jurjevac, porobiše i odvedoše 150 duša.

1593. Hasan-paša s nikoliko begā uze Trešćinu^d i podside opet Sisak. Zidove dan i noć poče orit jurišom i topom. Dojde pak Tomi Erdediju, banu, od cesara pomoć, kojom^e i s Hrvatī udari na Turke,

^a Vit.: poleg Petrinčicze.

^b Jel.: globljahu.

^c Jel.: Serēta.

^d Vit.: Trènchin.

^e Jel.: kooom (bez prijedloga „s” ispred te riječi).

⁶⁴ Isačić. To je utvrda blizu Bihaća, desetak kilometara sjeverozapadno od njega.

koje srićno razbi i nagna u Kupu, vodu, koja se njima bila zajazila. Po-bigoše i oni koji su na drugoj strani Kupe bili. Uduši^f se u vodi Hasan-paša i brat mu, i Sinanbeg, glavar kliški, Murata cara sestrić, beg hercegovački i ostali mlogi vridni Turci, koji od vode, koji od oružja poginuše. Po ovomu razboju papa Klement nāgovara ne samo poglavice kr/stjan/ske nego /i/ Đordđijane, Peršijane i Tatare prekopske,⁶⁵ da se jedino dignu protiva neviri turskoj. Žao bi caru poginutja od tolike^g vojske i zgubljenja njegova sestrića. Zato opet razglasiti vojsku protiva Rudolfu, cesaru, prid kojom posla Sinan-pašu, velikoga vezira. — Ban Erdeudi podside Petrinju, ali čuvši begler-bega grčke zemlje da ide na pomoć, ode s vojskom i ostavi grad. — Petar Erdeudi razbi Turke. — Niže Siska Turci izsikoše sto haramija.^h — Turci opet uzeše Sisak, naše u njemu sve izsikoše i tilesa u Kupu baciše. Gašpar Grandijaⁱ sprva poginu a Fabricija odvedoše u Carograd i onde, u vriču svezana, baciše u more. — Uzeše Turci Hrastovice.^j — Isti Turci pridoše priko Save i sve do Zagreba porobiše i odvedoše oko pet hiljada robja. — Pridade^k se Sinan-paši Palota; i premda krstjanom biše dana vira, sa svim tim zgubiše ih sve, samo dvajest i četiri uteče ljudi. — Peršijani i Đordđiani digoše u Ažiji vojsku protiva Turčinu; zato Sinan-pašu odazvaše u Carograd. — Cesarova vojska porobi^l Donji Biograd, a kad se vrati, na nju Turci strag/a/ udriše^m al' vitežki odbijeni biše; razbi ih Nikola Palfi.ⁿ Poginu Turaka dvajest i pet hiljada. Ufatiše agu jenjičarskoga^o a paša budimski odnese tri rane puščane. — U

^f Jel.: udušiše.

^g Jel.: toliko.

^h Jel.: Hrvata.

ⁱ Jel.: Grandia.

^j Vit.: Hrasztoviczu.

^k Jel.: Prida.

^l Vit.: podszela /je/.

^m Jel.: udariše.

ⁿ Jel.: Palfa.

^o U izvorniku omaškom stoji: jenjačarskoga.

⁶⁵ Tatare prekopske. Misli se na Perekop, perekopski zaliv, sjeverozapadno od Krima.

gornjoj Ung/ariji/ Frideri/k/ Tiefempol^p uze od Turaka Zabak, grad, silnom rukom a Filek mu se pridaće. Ostaviše Turci i druge uokolo gradiće i mista, koje naši podsidoše. — Palma, forteca u goričkoj državi, od Mlečana bi sagrađena.

1594. Ban i Lenković uzeše Petrinju i raskopaše. — Turci od straha raskopaše i ostaviše Sisak. — Lenković, idući natrag, popali varoš bihački i oslobođi hiljadu i dvista sužanja krstjanskih a Turci se u gradu obraniše. Hrvati uzeše silnom rukom Hrastovicu od Turaka. — Lenković ote Turkom Kostajnicu, ali je /oni/ opet uzeše. — Podside Matijaš, bečki herceg, Ostrogon, komu na pomoć dojde vezir Sinan-paša i protira vojsku hercegovu. I podside /paša/ Juru-grad, koga izdade grof Erdek, i zato mu u Beču bi glava odsičena.

1595. Karlo Manšfeld podside Ostrogon i pobi i pofata četrnaest hiljada Turaka, pak on sam umri. — A dojde na njegovo mesto Matijaš, bečki veliki vojvoda, i uze Ostrogon. — Iste god/ine/, razbijviši Sinan/a/, vezira, uze Lipu⁶⁶ Šidišmund Batori. — Senjani razbiše bega cerničkoga, koji vodaše mlogo robje iz krs/tjanst/va; robje oslobođiše a Turke izsikoše i pofataše. — Mlečani se cesaru tuže na Senjane.

1596. Turci uze/še/ Budački grad⁶⁷ od Jurja Budačkoga. — Petrinju Turci popraviše i u njoj se nastaniše. — Bobovište od Turaka uze ban Zrinski. — Lenković i Erdeudi uze/še/ od Turaka Petrinju. — Franjo Nadažd i Nikola Palfi uzeše Tatu,⁶⁸ grad, od Turaka. — Naši Kostajnicu podsidoše. Arpad, bosanski paša, dojde Kostajničanom na pomoć, koga naši razbiše i odtiraše. I naši popalivši grad, ostaviše /ga/, čuvši da ide na pomoć gradu Ahmet, vezir, s teškom^q silom i da je jurve kod Svinjara;⁶⁹ koji /se/ je /paša/ teško bilo kod Biograda. —

^p Vit.: Tiefenpoh.

^q Jel.: tolikom.

⁶⁶ Lipa. Grad u Erdelju.

⁶⁷ Budački grad. On se nalazio desetak kilometara južno od Karlovca, nazvan tako po porodici Budački; ranije se zvao Gorica.

⁶⁸ Tatu, grad. To je mađarski grad, zapadno od Ostrogonia a južno od Dunava.

⁶⁹ Svinjara. To je selo blizu Gradiške.

Serdar-paša,^r s velikom turskom /vojskom/ podside i ljuto bije Petrinju, koju je branio Danijel Franko^s i Juraj Prestočić, dokle ban i Lenković dvakrat Turke razbiše i grad osloboдиše. – Makšimilijan, Rudolfa cesara brat, uze u Ung/ariji/ Vač, grad, od Turaka, i grad Hatvan. Makšimilijan, /zajedno/ s erdeljskim vojvodom Šidišmundom Batorom, pobi se s Turcī, prid kojim/a/ biše car. I to bi^t blizu Egre. Pade Turaka dvanajest hiljada a naših^u šest hiljada. Turcā je bilo sto i pedeset hiljada a krstjana nije nego pedeset hiljada. – Hasan, segetski^v glavar, podside Bobovac, koga vitežki brani Juraj Veći^w i Urmiller, dok dojde Zrinski, prvo koga Hasan uteče.

1597. Ban Drašković Petrinju popravi i na ovu stranu mosta učini nasap. – Ban i slovin/ski/ đeneral Herbeštejn podsidoše Viroviticu al' zaludu. Herbeštejn vrnu^x se na Slatinu, koju porobi kako i ostala uočko sela; i odanle^y dovede mlogo Vlaha, koji se nastaniše po krajini. – Tatu, grad, uze Mehmed, vezir. – Vač grad, od naših ostavljen, Turci uzeše. – Šidišmund, vojvoda, zaludu podside Temišvar, gdi poginu Petar Posedarski.

1598. Turci karlovačke Nimce izvabiše na busiju, natiraše u Mrižnicu, gdi mlogi potonuše. Stipanu Blagajskomu bi glava odsičena. Šuencenberg^z i Nikola Palfi Juru,⁷⁰ grad, od Turaka uzeše. – Turci uzeše Čanad, Arad i Naglak.^a – Šidišmund Bator, erdeljski vojvoda,

^r U izvorniku je ova riječ zamrljana i nečitljiva; Jelenić ju je pročitao kao „baša”; mislim da bolje odgovara čitanje „paša”, iako ni jedno ni drugo nije sigurno.

^s Vit.: Franko.

^t Jelenić izostavlja riječ „bi”.

^u Jel.: našie.

^v Jel.: seretski.

^w Vit.: Vegy.

^x Jel.: vratí.

^y Jel.: odakle.

^z Jel.: Šuoncenberg; Vit.: Svoncenburg.

^a U izvorniku стоји: „Arad i Narlak”; u Jelenića: „grad i Naglak”; u Vitezovića: „Arad i Naglak”. Ispravio sam prema Vitezoviću.

⁷⁰ Juru, grad. Misli se na Györ, grad u Mađarskoj.

niže Abica,^b rike, razbi četiri paše: Hasana, Ferata, Čikola i Erliju.^c Turcā biše sto i pedeset hiljada, koji na Erdelj ktijahu udriti. Turcā poginu devetnajest hiljada^d a naših osam hiljada. Kr/stjan/ska vojska Budim a turska bije Varadin, obidve zaludu, zašto ih zima smete. – Tatari robe Ungariju. – Opet Turci iz Ung/arije/ odvedoše trinajest hiljada duša krstjanskih.

1599. Senjani pofataše dvajest i pet Martolosa, koji su po Kražu, Istriji i Frijulu robili, palili i mlogo zla činili, i nabiše ih na kolac. – Herberštajner porobi Požegu. – Švencenburg i Palfi uzeše od Turaka Lak, Bolonvak,^e Kopajn i Dombo a Kapušvar zaludu biše.

1600. Franceži koji su čuvali Tatu,^f grad, učiniše neviru: poglavare ungarske zatvoriše a nike smakoše, turske sužnje oprostiše, po Turke poručiše da dojdu, da će im izručit grad. Đeneral Šuorcemberg, ne mogući ništa s njima na dobru /rukū/ učiniti, dojde s velikom silom i podside grad, pod kojim poginu. Dojde đeneral Reder i ljuto bije grad, ali, budući se razbolio,^g odnesoše ga u Beč. Osta za poglavara vojsci Palfi. Franceži, gladom i žeđom usilovani, pobigoše obnoć prema Stojnom Biogradu, ali ih^h Mađari kruto dočekav razbiše. I koje žive pofataše na mukā čudnjih umoriše. – Turci uzeše Bobovac, koga naši zločesto braniše. – Podsidoše/Turci/ i Kanižu. Tatari uokolo robe, nikoli/ko-/krat od Hrvatā Zrinjskoga i Herbeštajna razbijeni. Užeže se prah u Kaniži s velikim kvarom naših. Dojde Kaniži na pomoć Zrinski, Merkurijan, francežki, i Matijaš, bečki, vojvode. Pobiše se nikoli/ko/krat s Turcī i s Ta/ta/rī, ali, pomanjkavši im hrane, vratise se. Juraj Paradajzar, koji je bi/o/ poglavatar, pogodi se s vezirom Ibrahimom i dade mu Kanižu. Zato u Beču ruka i glava biⁱ mu odsičena; i drugi njeovi poglavari

^b Jel.: Abrica.

^c Vit.: Eglyu.

^d Vit.: 1900.

^e Vit.: Bolonvar.

^f Vit.: Papu.

^g Jel.: razboli.

^h Jelenić izostavlja riječ „ih”.

ⁱ Jel.: biše.

biše zgubljeni. – Lenković, đeneral, dovede Vlahe iz Korenice, koje nastani u Gomirju. – Dva brata Memibegovića dojdoše s velikom vojskom i porobiše Grobničko polje. Dočekaše ih Senjani na planinā i razbiše, izsikoše i pofataše. Turak četiri hiljade a naših osam stotina već/e/ nije bilo. Oteše im vas plin, i sve robje oslobođiše.

1601. Na početku ove god/ine/, po snigu, trčaše Bišćani /k/ Poujnu; porobiše Leške^j i odvedoše više od sto ljudi. – Danijel Frankol, s karlovačkom i senjskom krajinom, porobi Krbavu; on ubi Alibega Memibegovića u planini udvinskoj. – Ferdinand, veliki vojvoda bečki, s pomoćju papinom i talijanskim, podside Kanižu, ali od zime se malo vojnika natrag povrati, ostaviv čadore i druge vojničke sprave. – Merkurijan podside i silno uze Stojni Biograd; pobi se s Turci i s Tatarī, koje pridobi; od kojih pobi pet hiljada. – Senjani na moru udriše na jedan turski velik brod, u komu je bilo 236 Turaka, morskih razbojnika. Turke sve izsikoše a blago u Senj dovezoše. – Dojde u Senj komesar cesarov Jozip Rabata, koji, podmićen od Mlečana, kneza Posedarskoga i nikoliko najvriddnjih junaka čini zgubiti. Skočiše se Senjani, probiše kaštel i pravo na Mladi Božić Rabatu izsikoše na komade. – Iste god/ine/, na 4. svib/nja/, priminu Juraj Zrinski. – Šidišmund Trautmanstorff i Nikola Zrinski porobiše Požegu i mlogo zadobiše.

1602. Senjani robe Liku s velikim plinom. – Hasan, vezir, podside Stojni Biograd i uze ga po izdajstvu nikih vojnika. – Rosvurn^k podside Budim. – Naši uzeše Pešt silnom rukom. – Hasan, vezir, pobi se s našim i dobi. Podside Pešt i bì ga oštros 14 dana, al' zaludu. Naši nikoliko kaštela aliti dvorova uz Dunav uzeše. – Hajduci porobiše Tolnu i Koloč. – Naši od zime i zla vrimena odstupiše od Budima.^l

1603. Tatari, koji bijahu oko Pečuja i Segeta,^m porobiše Pridavce oko Tate, pak Četreg i Dobronac,ⁿ zatim velik dio Međumorja čako-

^j Vit.: k-Tovunu... lesche. Vjerojatno bi izvornik trebalo ispraviti u Lešće (prema Vitezoviću).

^k Jel.: Gosvurn; Vit.: Roswurm.

^l Čitava ova rečenica dolazi samo kod Lašvanina.

^m Jel.: Sereta.

ⁿ Vit.: Pape pak Chestreg (č. Ćeštreg) y Dubovacz.

vačkoga.^o – Turci izginuše u Ungariji i naši uzeše Hatvan, misto tvrdo. – Opet Turci i Tatari robe Međumorje i oko Drave tja do Vinice i Jakova Grabšanina razbiše, zatim Juru Kegljevića i Baltašara Vragovića; popališe Rasinju i sužanja 500 odvedoše. – Mojsije Šikul s turskom vojskom navalil na Erdelj al' ga protira Bašta, cesarov poglavari.

1604. Turci uzeše Pešt i Hatuan.^p Podsidoše i Ostrogon, ali izpod njega biše ružno^q otirani. – Pogori velik dio Karlovca.

1605. Boškaj vojuje protiva Nimcem; robi i mloge štete čini. Poglavar njegov Nemeti dojde tja do Drave i popali Ormožd. Dignu se ban Drašković i đeneral Frautmanforf protiva njemu: protiraše ga i uzeše Kerment i Sombotel, Kišeg^r i sva ostala mista koja biše, s Turcī i s Tatarī, za Boškaja Nemeti uzeo. – Boškaja Mehmed, vezir, kruni u Budimu za kralja Ungarskoga.

1606. Među Rudol/fom/, cesarom, i carom Ahmetom Stipan Boškaj učini za 20 god/ina/ mir. Ali Boškaj iste godine umri, otrovan. Posli njega na erdeljsko vojvodstvo stupi Šidišmund Rakocija. – Iste godine opet uzeše Turci Ostrogon.

1608. Pogodiše se ung/arska/ gospoda s hercegom Matijašom i pojdoše pod Pragu i uzeše krunu ungarsku od Rudolfa, cesara, i donešoše u Požun i kruniše herc/ega/ Matijaša za kralja ungarskoga. – Ostavi Šidišmund Rakocija erdeljsko vojvodstvo, ktijući u svomu imanju mirno živjeti. Gabrijel Batori uze vojvodstvo erdeljsko i podloži^s se pod tursku obrambu.

1610. Senjani carevu babu s velikim blagom na moru ufatise, koja idaše iz Karamanije⁷¹ u Carigrad svome unuku. Među ostalim neizrečenim blagom kod nje najdoše jednu sablju, koju odnesoše Rudolfu, cesaru. Cesar ih imenova viteze i zabilježi plaću u vike svakomu;

^o Jel.: Čakavačkoga.

^p Jel.: Hatvan.

^q Vitezović nema riječi „ružno”.

^r Vit.: Szambotel, Kisseg.

^s Jel.: podložiše.

⁷¹ Karamanija, danas Karamija, bila je pokrajina u južnom dijelu Male Azije (isp. i grad Karaman).

i tu plaću kranjska gospoda sada sebi uzimaju. — Senjani nikoli/ko-/krať Turke razbiše.

1611. Poljaci uzeše tvrdo mesto Smolijensko.

1612. Rudolf, cesar, umri a Matijaš, kr/alj/ ung/arski/, stupi na cesarstvo. — Andrijaš Đec,^t poslan od Batora caru turskomu u poklisarstvo, sam za se, protiva svomu poglavici, opravljaše, moleći Turčina da bi njega učinio vojvodom erdeljskim, obećavši mu dati nika najtvrdje gradove od onoga mista. Zato car zapovida Mehmed-paši da izvrže Gabrijela Batora a Andrija/ša/ Đecija na erdeljsko vojvodstvo postavi.

1613. Gabrijel Betlem s pomoćju turskom Batorija protira i zgubi. — Mletački Arbanasi zasidoše Senjanom kad iđahu na trsačko proštenje i pobiše ih. Senjani pak odoše po moru mletačkih brodova tražiti i najdoše u tišini od Sućurja jednu galiju; udriše na nju i pobiše sve do jednoga. Ne prostiše ni kapetanu, koji^{tt} za svoj život teško blago davaše. Galiju dovezoše pod Senj i, istribiv što biše u njoj, i užegoše je. — Dojde turski vezir u Mletke, poklisar poslan od cara, tužeći se na sile koje Turkom čine Senjani i moleći Mlečane da i oni ustaju s Turcī protiva Senjanom i da na njih navale po suhu i po moru. — Mlečani digoše vojsku i počeše braniti Istriju, koju za oni put i obraniše.^u — Toma Erdedi ostavi^v bansku čast, koju primi Benko; i on razbi Hasan-pašu.^x

1615. Ahmet, car, pritisnut vojskom peršijanskom, košačkom i ostalih obližu neprijateljā, mir s cesarom Matijašem za dvadeset godišta ponovi. — Turci užegoše kuće izpod Križanića kule. — Iste godine dojdoše ježuite u Tirnaviju češku.

1616. Poče očita vojska među Mlečanī i Senjanī. Mlečani, ne mogući tolike štete Senjanom činiti, robljahu i druge strane koje se pris-

^t Vit.: Gecz.

^{tt} U izvorniku riječ „koi” dolazi dvaput.

^u Vit.: piše upravo obratno: „y vojuvali szuprot Istrie”. To što veli Lašvanin, odnosi se na Senjane. Isp. Vitezovića tekst: „Szenyani... hodilisz u nekoje Grade vu Istriu braniti, kojeszu za ono vreme y obranili”.

^v Jel.: stavi.

^x Riječi „koju primi Benko; i on razbi Hasan-pašu” nema kod Vitezovića (barem u II. izdanju) pa su one svojstvene samo Lašvaninu.

toje kući od Austrije, oko Rike i po Istriji. Ali i/m/ Senjani odvraća-
hu štetom većom: Plomin i Labin u Istriji svojim stražam čuvaju a po
školjī mletačkih, po Albaniji i Macedoniji žestoko robe. — Gabrijel
Betlem, erdeljski vojvoda, Lipu i druga nika mista, izruči Turkom,
kako je obećao.

1617.^y Matijaš, cesar i kr/alj/ ung/arski/, od svoje i od gospode /ung/arske volje, okruni za kralja ung/arskoga/ svoga stričevića Ferdi-nanda, koji umri na 14. prosinca. — Priminu Benko Turoc, ban hrvat-ski. — Smutnje velike nastaje u češkoj zemlji zarad vire, odkud nastaje vojske i mloga prolijta krvi. Koje durah/u/ za trideset godina, što zlamenova jedna repata zvizda, koja /iza/sebice izhodi za triest noći.

1619. Ferd/inand/, /2./ kr/alj/ ung/arski/ i češki, cesarom rim-skim u Beču posta. — Gabrijel Betlem navalı s vojskom na Ung/ariju i mloga mista protiva Ferd/inand/u porobi. — Ban trsački, po zapoviđi cesarovoju, bije Greben,^z grad Batjanov, koga je branio Juraj Jurković.^z A kad ga uze silnom rukom, vrže u njemu za glavara Vuka Per-nara,^a nemarnoga čovika.

1620. Na 2. lipnja u Čakovoj kuli porodi se Nikola, Jurja Zrinjskoga sin; bič i strah turski. — Po ovomu^b cesar podloži češki vilajet, koji se biše odvrgo.

1621. Bukvoj, nad ces/arovom/ vojs/kom/ vojvoda, od Turaka po-ginu blizu Ujvarina.^c — Učini se mir među cesarom i^d Gabrijelom, vojvodom. — Juraj Zrinjski hrvatskim^e banom posta. Ovi razbi Turke kod Kaniže.

^y U Vitezovića ova bilješka dolazi pod godinom 1618.

^z Vit.: Turković.

^a Jel.: Pernaga.

^b Po ovomu. Lašvanin je izostavio riječi koje prethode pa se ne vidi što je to „po ovomu”. Te riječi u Vitezovića glase: „Velik boj na bele Gore..., po kojem...”.

^c Vit.: Ujvarina. Prema tome sam ispravio Lašvaninov izvornik, gdje piše: „Viva-rina”.

^d Jelenić izostavlja riječ „i”.

^e Jel.: hrvatski.

^z Greben, grad Batjanov. Nisam ga mogao pobliže identificirati.

1623. Umri Grgur 15., papa, a obra se Urban 8. – Zrinski velika zla čini Kanižancem, nad kojim/a/ se Ivan Vojković vitežki podnese.

1624. Opet mir među cesarom i Betlemom, al' ga brzo razbi Betle/m/. – Zrinjski, ban, razbi Kostajničane, gdi vitežku snagu pokaza Vuk Mrnjačić,^f Ivan Vojković i Vuk Križanić.^g – Udri grom u crkvu zagrebačku svetoga Stipana, kralja, i sva izgori.

1625. i 1626. Golema kuga po mlogih misti i težak pomor.

1626. Prvi dan travnja ganu se Juraj Zrinjski, ban hrvatski, na Ungare po molbi cesara Ferd/inanda/. Ostavi na svome mistu Šidiš-/munda/ Erdeudiju, ali miseca prosinca umri, otrovan.

1627. Ferd/inand/ 3., ung/arski/ kr/alj/, češku^h krunu primi. Šidiš/und/ Erdediⁱ hrvatski ban posta. – Blizu Sredičkoga⁷³ kod Kupre, vode, Vuk Mrnjačić viteškomu Turčinu Badajnkoviću i njegovu konju jednim mahom odsiće glave.

1629. Umri Gabrijel Betlem i posli njega na erdeljsko vojvodstvo stu pi Juraj Rakoci. – Veliki glad u Slavoniji,^j od koga pomri veliko mloštv.

1630. Guštar, kr/alj/ svečki,⁷⁴ vojuje protiva cesaru. – Kuga velika po Italiji. – Užeže se planina Vešuvija u Napulji, koja gori i danas.

1631.^k Poginu Guštar, kr/alj/, blizu Licona. – Juraj Šuorcen burg razbi pet stotina Turaka kod Virju.

1634. Ferd/inand/, ung/arski/ i češki kr/alj/, Ratišbonu silnom rukom uze i svečku vojsku svu izsiče malo posli toga. – Gašpar trsački porobi Pritinsku⁷⁵ tursku i razbi Turke Bišćane i glavara njihova Derviš-age Avduragića^l glavu donešoše i četrest drugih, nikoliko sužanja i trista goveda.

^f Vit.: Mernyavchich (a tako i pod godinom 1627).

^g Jel.: Križnić.

^h U izvorniku je napisano „šešku” pa je nad „š” stavljeno „č”.

ⁱ Jel.: Erdeudi.

^j Vit.: v Szlovenszkem Orszagu.

^k Vitezović donosi ovu bilješku pod g. 1632.

^l Vit.: Auduragicha.

⁷³ Sredičko. Mjesto na Kupi, 25–30 km istočno od Karlovca.

⁷⁴ svečki. Misli se: švedski.

⁷⁵ Pritinska. Ne znam koje je to mjesto. Gašpar trsački je Frankopan.

1635. Gaspar trsački razbi Duraliju, Turčina, i vojsku njegovu.

1636. Ferd/inand/ 3., ung/arski/ i češki kralj, cesarom bi.

1639. Umri cesar Ferdinand.^m

1640. Rodi se Leopoldo, cesar. – Luštanji, aliti Portugali, odstupiše od španjske krune i postaviše kralja osobitoga. – Ivan Drašković posta ban hrvatski i slovinski. – Ban posla Petra Kegljevića, koji izvede Vlahe iz Turaka.

1641. Turci porobiše sisački varoš. – Erdedi, petrinjski glavar, sužnje iz Kostajnice čudno oslobodi. – Turci porobiše župu nitrinsku u Ung/ariji/. – Drašković razbi Turke Kladušane.

1642. Juraj Rakoci /i/za svoga oca obran bi vojvoda erdeljski. – Stari Perušić,⁷⁶ grad, Turci popraviše, al' ga uze silom Gašpar trsački i raskopa.

1643. Turci razbiše Ogulince pod Perjaštikom,⁷⁷ gdi poginu Martin Mogorić,ⁿ kapetan ogulinski, Dokmanović, knez gomirski, i drugi mlogi vridni junaci, koliko naši, toliko turski.

1644. Juraj Rakoci, erdeljski vojvoda, vojuje protiva Ferd/inandu/, cesaru. – Franceži u Flandriji uzeše Gravelingu a Nimci Filižburg^o i druge gradove.

1645. Svečka i hašijanska⁷⁸ /vojska/ razbi vojsku nimačku. – Turčin diže vojsku na Kandiju protiva Mlečanom. Iste god/ine/ uzeše Turci Kaneu i Retino, velike gradove u otoku kandijanskomu. – Po-

^m Jel.: Ferdinand. – Ovaj podatak Vitezović stavљa pod godinu 1637.

ⁿ Jel.: Morogić. Uz njegovo ime (Martin) Jelenić dodaje glosu da je tu riječ bilo čitati „martvih”. To ne možemo nikako prihvatiti.

^o Vit.: Filipsburg /vu Nemskom orszagu/. U Jelenića je smisao iskrivljen jer mjesto „a Nimci” stavљa „a u Nimci”.

⁷⁶ Perušić (stari), kao što je rečeno, jest utvrda u Lici (desetak kilometara sjeverno od Gospića).

⁷⁷ pod Perjaštikom. Bit će da se radi o Perjasici u području slunjskom; to se tvrdi u Rječniku Jugoslavenske akademije.

⁷⁸ hašijanska vojska. Misli se na vojsku njemačke izborne kneževine Hessen-Kassel. Njezini su vladari (Vilim V. i Amalija Elizabeta) pristajali uz Švede i branili stvar protestanata u tridesetogodишnjem ratu.

robiše Turci kod Karlovca Smoljake.⁷⁹ – Svečka vojska čini mloga zla po Moraviji tja do Beča. – Gašpar trsački uze Cetin-grad i raskopa. – Porobi isti Zavalje⁸⁰ i hiljadu i dvista duša krs/tjans/kih izvede. – Nikola Zrinski s hrvatskom vojskom ide cesaru na pomoć i ovi odmah razbi Švede. – Juraj Rakoci veći dio Ungarije zarobi. Puhajn i Zrinski razbiše^p Rakoci/ji/nu vojsku kod Tise, vode. – Turci utvrdiše Kremen-grad⁸¹ u Hrvatī. – Naši utvrdiše Karlovac, u koga dojde 300 Nimaca; i dovedoše žene i dicu. – Nin, staro hrvatsko kraljevsko mjesto, Mlečani porušiše od turskoga straha.

1647. Petar Zrinski lipu hrvatsku vojsku odvede protiva Švedom u pomoć cesaru, koja Švede protira i dobi. – Ferd/inand/ 4., sin Ferd/inanda/ 3., cesara, za kralja ung/arskoga/ kruni se. – Devedeset crkava u Ungari/ji/ bi dato luteranom. – Velik povodanj^q poruši jedan dio zida gradskoga i više od pedeset kuća na dan svetoga Bartula. – Umri Urban 8., papa, a Inoc/ent/ 10. side.

1648. Umri Ibrahim, car, i njegov vezir, Vladislav, kr/alj/ poljački, Juraj Rakoci, vojvoda erdeljski, Ivan Drašković, ban ungarski i Martin, biskup zagrebački.^r – Mlečani uzeše Klis i Skradin. – Mehmed, sin Ibrahimov, carom se učini. – Posli 30 god/ina/ krvavoga^s rata učini se mir u Nimcī. – Bogoslav Imelnički^t s Košacī odvrže se od Poljaka i odtada žestoki rat posta među njima.

1649. Nikola Zrinski učini se banom, Ivan Kažimir kraljem poljačkim. – Karlu, kralju od Anglike, Škocije i Hibernije, očito, na pijaci, od krvnika bi glava odsičena. – Petar Zrinski robi oko Isacića. Udri na njega delibaša Badnjević kod crkve rakovačke, ali

^p U izvorniku stoji, omaškom: „rabiše”.

^q Vitezović dodaje: „vu Szenyu”.

^r Vitezović uvodi ovu bilješku riječima: „Ovo letto z-vnogeh szmertjum glaszovito je bilo”.

^s Jel.: krvava.

^t Vit.: Hmelniczki.

⁷⁹ Smoljake. Ne znam u kojem se dijelu karlovačkog područja nalazi ovo mjesto.

⁸⁰ Zavalje. To je mjesto par kilometara jugozapadno od Bihaća.

⁸¹ Kremen-grad. To je utvrda u području Slunja.

Badnjević izgubi i glavu i družinu; poginu Turaka dvista a osužnji sto i četiri.

1650. Mir među carom i cesarom. – Iva/n/ Vajkard ide po Savi pod Dubicu s vojskom, ali, razbijen, ne učiniv^u Turkom ni jednoga kvara, izgubi sto ljudi.

1651. Vojska⁸² među Gašparom Draškovićem i zetom njegovim banom Zrinjskim. – Mali Komar⁸³ biše Turci al' zaludu. – Zrinski ban, ide pod Kostajnicu i u pet puta Turke pridobi. – I drugoč Turci biju Mali Komar, komu dojde na pomoć đeneral Puhajn i ban Zrinjski i osloboдиše ga. – Zrinjski Petar s krajinom senjskom porobi Široku kulu⁸⁴ u Lici. – Mlečani Turke na moru razbiše.

1652. Vuk Frankopan, đeneral karlovački, umri; koga sva Krajinna oplaka. – Herbar Averšperg stupi na đeneraliju. – Umri Gašpar trsački. – Turci navalije na nitrinsku župu u Ung/arij/i; mlogo krvi proliše. Razbi ih knez Adam Forgač, ujvarske đeneral u polju verebiljskomu.^v Izajda zvizda repata.

1653. Ferd/inand/ 4., kr/alj/ ung/arski/ i češki, rimski cesar posta.

1654. Umri Ferd/inand/, cesar. – Moškovite vojuju protiva Poljakom. – Kriština, kći Guštava kr/alja/ sveškoga, očino kraljestvo, koje na nju biše palo, ostavi i dade rodijaku Karlu Guštanu. – Juraj trsački razbi Turke kod Popovića⁸⁵ i ufati Karimanagu.

1655. Alekšandro 8. papom posta. – Karlo Guštan, kr/alj/ svečki, vojuje protiva Poljakom. – Leopold, veliki bečki vojvoda, ung/arski/ kr/alj/ posta. – Andru Gušića,^w glavara otočkoga, razbiše Turci; gdi poginu naših dvi stotine. – Iste godine Otočani razbiše Turke dvak-

^u Jel.: učini.

^v U izvorniku stoji: „vivarski u polju verebiliskomu”. Ispravio sam prema Vitezoviću.

^w U izvorniku piše: Rustića, kod Jelenića: Ružića. Ispravio sam prema Vitezovićevom tekstu.

⁸² vojska. Misli se: rat, ratovanje. Ta riječ to znači i danas u slovenskom jeziku.

⁸³ Mali Komar. Izgleda da je to mjesto istovjetno s Kumarom Malim u varaždinskom području.

⁸⁴ Široka kula. To je mjesto u području Gospića.

⁸⁵ kod Popovića. To je selo u slunjskom području.

rat. – Petar Zrinski, s krajinom senjskom i ogulinskom, porobi Korenicu⁸⁶ i mlogo plino zadobi.

1656. Skupiše se Turci od Požege, Dubice i Kostajnice, tja do Kravice, i prid njima Ibrahim-paša od Požege i Mustajbeg, bihački kapetan, i trčaše pod Križanić-kulu.⁸⁷ Koje razbi Juraj trsački. Mustajbeg^x i Šainbega Orozovića dovede žive, ali ovi od velike rane umri. Dovede i dva Badnjevića,^y dvadeset i jednoga agu, s mlogim drugim Turcī. Tu pogibe Muhamedbeg Beširagić a Ibrahim teško uteče. – Leopold, kr/alj/ ung/arski/, kruni se za kralja českoga.^z – Mlečani osvojiše Klis. – Kuga u Italiji.

1657. Ferd/inand/ 3., cesar, umri od 49 godina. – Idoše Turci pod Brlog,⁸⁸ na senjsku krajinu i prid njima paša. Na njih udri naših sto konjika i dvista pišaca. I razbiše Turke, kojih je bilo šest hiljada.

1658. Leopold, veliki vojvoda bečki, kr/alj/ ung/arski/, side na cesarstvo.

1660. Ban hrvatski među Murom i Kanižom, vodami, 700 jenjičara izsiče i ogradi Novigrad na brigu Mure pred^a Kanižom.

1661. Otočani ubiše svoga glavara Jakova Portnara.^b – Zrinski Petar porobi Ostrožac. – Vojska u Erdelju među cesarom i Turčinom.

1662. Uzeše Turci Veliki Varad.

1663. Turci uzeše Jerškvivar,^c Nitru, Levenc i Novigrad. – Cesar pohodi svoje vladanje, dojde u Ljubljani i u Trsat.^d – Turci porobiše

Erdelja dio. – Zrinski^e Petar, glavar senjski, s malom vojskom razbi Ali-pašu Čengića na Jurjevih stinā⁸⁹ kod Gačke,^f koji paša biše pošo popaliti Brlog i druga zla počiniti. U tomu boju mlogo vridnih Turaka puginu. Upade u sužanstvo Bakšibeg, pašin brat, vrli starac, aga jenjičarski i drugi mlogi na glasu turski^g vitezovi.

1664. Prvi dan februara Nikola Zrinski osičke mostove požeže, porobi Jugovo polje, popali i Pečuj, uze silnom rukom Brisnicu,⁹⁰ Bobovac i druga mista. – Senjani izsikoše više od 400 Turaka u Podgorju kod Vidovca.⁹¹ – Pogori Varaždin u Slavoniji. – Vojska krs/tjans/ka podside Kanižu, ali s velikom svojom šćetom. Vezir dojde Kaniži na pomoć. Naši ostaviše Kanižu, koja se jurve ktijaše pridati, i odoše protiva veziru. Ali nesklad od kapetana učini da vezir brez boja i krv/i/ osv/o/ji Novi, grad Zrinskoga, na oči sve vojske krs/tjans/ke. – Cesarova vojska razbi tursku u Ungariji i uze od Turaka Levencu i Nitru. – Kruto Turke opet cesarovi razbiše kod rike Rabe, gdi Franceži veliko svoje viteštvu pokazaše. Po nesrići, veliki ban Nikola, hrvatski /ban/ i knez od Zrinja, strah turski, od.divjaka⁹² /bi/ rasičen, u Kušanci kod Čakove kule⁹³ i priminu na veliku žalost svemu vladanju.

1665. Gradi se fortica kod Vaga,^{gg} vode, koja se prozva Leopoldina, od ces/ara/ Leopolda. – Mir među cesarom i carom za dvajest godina.

1667.^h Od velike tréšnje zemlje poruši se Dubrovnik. – Umri Alekšandro Sedmi, papa. – Bi obran Klement Osmi. – Turci biju

^x Vit.: Husztain.

^y Jel.: Badnjovića.

^z U izvorniku: šeškoga.

^a U izvorniku piše „prad”, u Vitezovića: „szuprot Kanise”.

^b Jel.: Portnaga.

^c Vit.: Ersekujvar.

^d Jelenić izostavlja riječ „i”.

⁸⁶ Korenica. U komunističkoj Jugoslaviji zvala se Titova Korenica; to je utvrđeno naselje krbavskih knezova, petnaestak kilometara zapadno od Bihaća.

⁸⁷ Križanić-kula ili, kako je drugi zovu, Križanić-turanj (danas Turanj), nalazi se par kilometara južno od Karlovca, s desne strane Korane.

⁸⁸ Brlog. To je naselje i utvrda sjeverozapadno od Otočca, udaljeno od njega 10–15 km.

^e Jel.: Zrinjski.

^f Vit.: Gaczke (č. Gacke).

^g Jelenić izostavlja riječ „turski”.

^{gg} Jel.: Vara.

^h Vitezović donosi ovu bilješku pod godinom 1666.

⁸⁹ Jurjeve stine... kod Gačke. Misli se na Gačko (Gačeško), selo u području slunjskom.

⁹⁰ Jugovo polje... Brisnicu. – Jugovo polje nalazi se u predjelu Voćina, a Brisnica je selo u virovitičkom području.

⁹¹ Podgorje kod Vidovca. Misli se na naselje u slunjskom području.

⁹² divjak. To (na kajkavskom) znači – vepar.

⁹³ Kušanci kod Čakove kule. Čakova kula ili Čakov turanj stoji na mjestu „Čakovec” a Kušanci mjesto Kuršana blizu Čakovca.

Kandiju. – Turski car dojde u Macedoniju da objači svoju silu na Kandiju.

1668. Izgori novi palac cesarov u Beču i bi mlogo šćete!¹ – Mlečani razbiše Turke na moru. U tomu boju jedna turska galija izgori, druga utonu a pet jih Mlečani oteše. Tu oslobodi se krstjanskih sužnja hiljada i četiri stotine, ufatise živih Turaka četiri stotine i pašu od Natolije, bega ciparskoga i navarinskoga a Durakbeg poginu. Mlečana poginu dvista i pet a ranjenih /bi/ pet stotina. – Dalmatini udriše na pašu kotorskoga,^j koga razbiše i živa ufatise. – Dalmatini opet Turke razbiše među Klisom i Solinom; pofataše ih četiri stotine. – Ivan Kažimir ostavi krunu poljačku.

1669. U Carigradu velika smutnja među jenjičari, budući bio zapovido car svu svoju bratju podaviti. Zato jenjičari udaviše kajmaka na koji je na to cara nagovorio bio i njegovo tilo baciše prid careva vrata, gdi je tri dni ležalo, pak ga baciše gladnim psom. – Na 30. travnja izgori vas Budim i kraljev dvor. – Na početku miseca rujna dojde novi paša u Jeršekvivar, koji onomu paši koga najde čini odsic glavu i odryv/^{ši}/ na mih, kožu i glavu posla u Budim. I to učini, zašto /onaj/ ne zabrani Nimcem utvrditi nika fortece kod Komorana i da nije krstjanska sela bližnja podložio pod veći harač. – Premda Kandiji dohodi pomoć od pape, od Malte, a navlastito od kralja francuzkoga, prid kojom bi viteški glavar vojvoda Beaufort, koji onde i život ostavi, najposli se pridade, na 26. kolovoza, Turkom.

1670. Umri Klement 9., papa. – Mihailo Višnovečki poljački kralj bi obran. – Zvarču, novi grad Zrinskog Petra,^k Karlovčani ras-kopaše a popravi se Dubovac.⁹⁴ – Pridaše se cesarovoj vojsci Kaša, Esperješ i Muran. – Obran Klement 10., papa. – Čifuti biše istirani iz cesarovih država.

ⁱ Jel.: štete.

^j U izvorniku piše „kotarskoga”. Ispravio sam prema Vitezoviću.

^k Vit.: szvarchu” (č. Svarču). – Jelenić ovdje izostavlja riječ „Petra”.

⁹⁴ Zvarča... Dubovac. Zvarča stoji mjesto Švarča; nalazi se južno od Karlovca. – Dubovac je par kilometara sjeverozapadno od Karlovca.

1671. Mihailo, kr/alj/ poljački, zaruči Eleonoru, cesarovu sestru. – Mloga gospoda koja se hotijahu odmetnuti od cesara biše stavljena^l u uze; Frani Nadaždi u Beču, Petru Zrinskomu i Frani, trsačkomu /knezu/, u Novome Mistu Bečkomu, Eražmu Tatempoću^m u Gradcu,ⁿ i Frani Bonićuⁿⁿ u Požunu, biše glave odsičene.

1672. Kamenicu, najtvrdju poljačku fortetu, turski car uze veće po izdajstvu nego silom. I premda biše dao viru Poljakom, ništa ne manje izsiče sve misnike i gospodu.^o Turci i Poljaci učiniše mir, tako da Poljaci Turkom svu Podoliju puste, košake u njihovoj slobodi ostave, i da svake god/ine/ caru dadu dvadeset i dvi hiljade zlatnih dukata.

1673. Umri Mihailo, kralj poljački. – Poljaci razbiše Turke kod Kocina⁹⁵ i uzeše Kocin. – Andro Skradinjanin, zastavnik senjski, ide pod Dulcinj^p i razbi jedan veliki turski brod. I s njim ne biše nego 18 ljudi. I muško što biše od Turaka, izsiče; a žena i dice 34 dovede u robstvo. I donese blago neizrečeno, budući u onomu brodu turska najveća gospoda, koji s blagom svojim bižahu prid kugom.

1674. Ivan Sobješki,^q poljačke vojske upravitelj, bi obran za kralja poljačkoga. – Turci oteše Poljakom Kocin i Ujman,^r gdi sve izsiskoše. – Kr/alj/ poljački uze od Turaka Bar, grad, i svu Ukratinu.^s

1676. Pobi se kr/alj/ poljački s Turcī kod Trembove, gdi poginu Turaka 16 hiljada^t a Poljaka jedna hiljada.^u – Ufatise Nimci dva izdaj-

^l Jel.: stavljeni.

^m U Vitezovića tekstu piše „Tattenpochu”. Budući da Vitezović skupinom „ch” označava i „č” odn. „ć” i njemačko jako „h” (ch), Lašvanin je pročitao njemačko „ch” kao „ć”. Radi se, naravno, o Tattenbachu.

ⁿ Jel.: Gracu.

ⁿⁿ Trebalо bi da glasi: „Bonis”.

^o Vitezović mjesto riječi „gospodu” stavlja „chasztnike”.

^P Jel.: Ducinj.

^q Jel.: Sobienski.

^r Vit.: Hujman.

^s U izvorniku piše: Ukraniu.

^t Vit.: 1 500 (mjesto 15 hiljada).

^u Jel.: jednu hiljadu.

⁹⁵ Kocin. Misli se na čuvenu pobedu kod Hotina, grada na rijeci Dnjestru, koji je nekoć bio u sjevernoj Besarabiji; prije rata pripadao je Rumunjskoj.

nika, koji iđahu užeći aršenal^v aliti oružnicu.^x I baciše ih na čengele; jedan umri do dva dnia a drugi osmi dan. — Na 6. rujna drugoč Poljaci razbiše Turke i Tatare. Potom učiniše mir; izbaviše se harača Poljaci i povratiše Pavloču i Bilu Crkvu u Podolu. — Juraj^y i Juriša Balenović, od Senja, s četrnajest ljudi, u moru sritoše se s tri fušte⁹⁶ turske,^z u kojih biše pet stotina ljudi. Biše se i teško Turci utekoše, gdi ih puginu sto i pedeset a malo manje ode ranjenih. Naši svi se ranije a ne puginu nijedan. — Inocenco 11. posta papom. — Krištof Dešimunović razbi Mustajbega, kapetana bihaćkoga; komu glavu odsice Nikolina Orišković, Otočanin,^a od senjske krajine.

1677. Moskovite razbiše Turke, gdi peginu Turaka dvajest hiljada a Moskovita šest hiljada. Malo zatim opet Moskoviti razbiše Turke, od kojih peginu trideset hiljada.

1678. Rodi se cesaru Leopoldu prvi sin Jozip. — Mir među cesarom i kr/ajem/ od France. — Vojske u Ungariji zaradi vire. Moskovite opet kruto Turke razbiše. — Kotarska četa^b mlogi plin zadobi; poteškoše za njima Turci i, stigavši,^c oteše im plin. Kotarci, gledajući veće sramote nego svoje pogibili, vratise se na Turke vičući „aj Juriša Senjanine!” (ovi biše na glasu junak) „evo Turci!”, kako da se ti Juriša biše onde námirio. Turci se poplašiše, daše pleća i robje ostaviše. Izginu ih mlogo a mloge žive pofataše. Zato Kotarani odnesoše Juriši jednu demi/s/kiju, srebrom okovanu, koju oteše od jednoga na glasu junaka turskoga, i to za zafaliti srići Jurišinoj, koji se zove Bela-

nović,^d u Senju. — U Donjoj Ungariji jedna turska četa iz Jerškvivara^e zarobi dvista konja i toliko volova i ništo druge živine. Koje /kad/ sritoše Ung/arc/i, /oni/ ostaviše plin i pobigoše. Tu naših poginu desetak; ali udriše^f na Turke koji su u polju stanovali zarad kuge i pobije ih hiljadu i trista. Dobiše osam topova i ufatise pašina sina. — Miseča srpnja uzeše Turci Cekrin^g silnom rukom. — Pridaše se cesaru Stari i Novi Col,^h Kremnic i Šemnic.⁹⁷

1679. Kuga velika u Beču i po drugih misti nimačkih, španjolskih, ung/arskih/ i kranjskih. U samome Beču u tri maseca pomori sto i devedeset hiljada pet stotina i osamnajstero čeljadi.ⁱ — Dragić, harambaša, doveđe nikoliko kuća Vlaha iz Like, kojim đeneral Herbeštajn daće mesto i kuće u kotaru brinskomu; zato Brinjani digoše oružje i bi velika smutnja. Senjani ih umiriše. Sa svim tim, mlogi od njih odoše stati u Slavoniji.^j — Senjani u Lici Novljane podložiše pod harač, ali ovi ne ktiše ga davat. Zato trista Senjana trči u Liku pod Novi priko Velebića. I zadobiše velik plin. /Ali/ konjici se rastrašaše po seli, ispod kula turskih, a pišci niki kolo igrahu, niki se čaščahu i pijahu, a niki spavahu. Međuto, iz svih strana Turci dotrkaše i naše razbiše i plin oteše. Tu peginu Senjana 21 a osužnji 8. Turaka mrtvih pade 30 a sedam u sužanstvo. — Ove godine mloge turske čete oglasiše se po Hrvatī.

1680. Za 6 maseci izhodila je jedna strašna zvizda repatica.

1681. Pomiriše se Moskoviti /s/ Turci i Tatarī. — Tekeli uze Filek, grad, silnom rukom, a s pomoćju turskom; koga raskopa.

^v Jel.: arženal.

^x Lašvanin je ovu riječ krivo shvatio; kod Vitezovića piše: „zapadeni bilisu dva izdainika od puntarov vu zatmaru v-Nemske oprave”. To znači da su izdajnici bili uhvaćeni „u njemačkom odijelu”.

^y Vit.: Juraj Ritter.

^z Jel.: tri fuše turke”

^a Jel.: Nikola; u izvorniku piše: Otačanin.

^b U izvorniku dolazi riječ „četa” dvaput. — Ovdje i Vitezović stavlja riječ u obliku „Kotarci” pa je jasno da se ne misli na Kotor nego na Kotare.

^c Jel.: istiravši.

⁹⁶ fušte. To je talijanska riječ a znači brzu gusarsku lađu.

^d Vit.: Ballenovichu; i Lašvanin navodi tu osobu pod godinom 1676. s imenom „Balenović”.

^e Jel.: jerškvivara.

^f Vitezović ovdje dodaje: Groff Eszterhazi, y Groff Illeshazi.

^g Vit.: Chekrin.

^h Vit.: Zol.

ⁱ Vit.: 1 195 018.

^j Vit.: vu Szlovenszki Orszag.

⁹⁷ Cekrin, Col, Kremnic, Šemnic. — Cekrin ili Čekrin nisam mogao identificirati. — Col ili Zol je u stvari Sohl, danas Banská Bistrica u Slovačkoj. — Kremnic je grad u zapadnoj Slovačkoj, danas Kremnica. — Šemnic je grad u južnoj Slovačkoj, danas Banská Štiavnica a Banská Belá.

1682. Umri car moskovski.^k Ostaše mu dva sina: Petar i Ivan. Ali, /budući/ jedan odveć mlad, a drugi malo razuman, ne bijahu za vladanje. Zato vlada Sofija, njihova sestra, koja biše divojka kruto mudra. — Miseca kolovoza poče izhoditi druga zvizda repatica, koja turšku veliku vojsku i obsidenje bečko zlamenovaše. — Tekeli uze Kašu, grad u Ungarij/i, i druga nika mista. — Franceži ostaviše u Nimb Arđentinu.⁹⁸ — Tekeli, s pomoćju turskom, mloga zla čini po Ungarij/i protiva svomu^l cesaru Leopoldu.

1683. Tekeli na zlamenje krune primi od cara po ruke velikoga vezira jednu sabљu, svu dragim kamenjem naperenu od neizrečene vridnosti, jedan klobuk i jednu stolicu. Koji s vezirom učini ovu pogodbu: 1. da car Tekeliju povrati na sva ona mista, koja se pristoje kraljestvu ungarskom/u i koje^m je zadobio u 13 godišta; 2. da se imadu sužnji jedne i druge strane povratiti; 3. da Ungarci svake godine/ caru šalju četrest hiljada talira; 4. da ungarska/ gospoda/ posli smrti Tekeli/ji/ne imadu oblast između sebe obrati za kralja; 5. da se dopusti u Ungarij/i sloboda viri luteranskoj i kalvinskoj; 6. da se imadu prognati katolici, navlastito redovnici iz njihovih manastira i u njih staviti pripovidavce luteranske i kalvinske; 7. da car ima dati Tekeliji pomoć protiva cesaru i druge stvari koje su protiva cesaru i vlastitomu kralju ungarskomu. — I videći /se/ Tekeli tako uzvišen, okrenu mloge gradske me/jašeⁿ pod svoju oblast, a one koji se ne kti jahu^o podložiti ognjem i govđnjem nemilo traše. Vidjeći to cesar Leopoldo, složi se s kr/aljem/ poljačkim protiva tomu nevirniku i neprijatelju, koju slogu i /s/v/. o. papa potvrdi. Cesar skupi četrest hiljada vojske, prid koju stavi glavara vojvodu lotarinskoga. Koji podside Jeršekvivar, misto vele tvrdo. Vezir dojde gradu na pomoć i s njim sto i osamdeset hiljada vojske. Naši ostaviše Jeršekvivar i odoše gradu Ju-

^k Jel.: moskovitski.

^l Jel.: svome.

^m Jel.: koja.

ⁿ Vit.: obernul je vnože Grade, meje, aliti Knežie.

^o Jel.: tiau.

⁹⁸ Arđentinu. To je latinsko ime za Strassburg.

ri, bojeći se da ga vezir ne podside. Turski car osta sa svojim dvorom u velikom Biogradu a vezira Kara-Mustafu posla s vojskom protiva cesaru. I vezir na 12. srpnja kruto obside Beč i poče ga biti na dva mista, to jest cesarov dvor i Zrinskoga trga. Bije ga sa svom snagom a brani ga Rodiđer grof Štareemberg.^p Dojde im na pomoć Ivan, kr/alj/ poljački, Emanuel, vojvoda bavarski, Ivan,^q vojvoda šakšonski, knez Uvaldek^r i dva /kneza/ od Badena i ostala vojska i gospoda od cesarstva. S mlogom snagom udriše na Turke dvanaesti dan rujna miseca i žestoko Turke razbiše. I oteše čadore, topove, džebanu, haznu i hranu; i srično grad osloboдиše. Zato papa kr/alja/ poljačkoga nazva braniteljom vire. — Potom toga^s đeneral karlovački robljaše s ovu^t stranu Ungariju, to jest gradove i mista koja se bijahu Turkom pridala,^u a ban hrvatski Dravu i Muru čuvaše od Turaka i Ungara.⁹⁹ Popali Mursku Sobotu, grad i varoš, budući onde turska straža. A Poljaci i drugi krs/tja/ni pobiše Turke pod Sopronom i odanle^v ih iztiraše. — Na 6. listopada kr/alj/ poljački udri na Turke pod Parkanom, ne dočekavši nimačke vojske. Tu se Turci uzaprše; i pогину oko dvi hiljade Poljaka i /za/malo ne upade i kr/alj/ i sin mu u turske ruke. Ali dostíže vojvoda lotarinski s nimačkom vojskom. Deseti dan istoga miseca naši udriše na Turke pod Parkanom. U tom boju ostaše mrtva dva paše i četiri hiljade Turaka, izvan onih koji, natirani na Dunav, potonuše. Vidjeći to ostali Turci u Parkanu, velikom vikom milosti prošahu, ali naši, razbij vrata, sve jih na komade izsikoše i samo ostaviše 800 za sužnje. Zatim grad ognjem vas porušiše. Na 20. istoga dojdoše naši pod Ostrogon. I uzeše prvi varoš, gdi zgubiše 380 Turaka. Zatim uzeše i drugi varoš, a Turci pobigoše u grad; ali, ne mogući pod-

^p Jel.: Šarenberg; Vit.: Storenberg.

^q Jel.: i Ivan.

^r Vit.: Waldek.

^s U Vitezovića stoji „Medtemtoga”, što bolje odgovara kontekstu.

^t Jel.: svu.

^u Jel.: pridali.

^v Jel.: ondale.

⁹⁹ Ungara. Misli se onih koji su bili za Tökölyja.

nit teška ognja, pridaše se na 27. listopada; kojih je bilo šest hiljada.^x – U Slavoniji Koprivničani i Križevčani porobiše turska četiri sela. A kad se vratиše, po izdajstvu ih Turci razbiše i oteše plin i robje. Tu poginu više od sto naših i tri vojvode a jedan ranjen uteče. A Turci naših živih u fati/še/ 30. – Listopada na 30.^y Karlovčani i Pokupci varoš i grad Tudorovo¹⁰⁰ popališe i porobiše; u fatiše 80 sužanja i hiljadu volova. Tu poginu sto Turaka. – Pridaše se cesaru Levenc, Papa i Tata, gradovi u Ungariji. – Nasta velik strah po svoj turskoj zemlji. – Ban hrvatski i đeneral karlovački podside Brižnicu,¹⁰¹ koja mu se pridade na viri prvi dan. Zatim podside Bobovac, koga drugi dan po noći Turci ostaviše; jedan i drugi /grad/ naši požegoše. – Vlaški¹⁰² poglavnik združi svoje vladanje kruni poljačkoj. – Kuniški, vojvoda na/d/ košaći, dojde s vojskom u Filogran,¹⁰³ gdi drugi dan dojde triest hiljada Turaka i Tatara. Na koje uđriše košaci i razbiše. I tirajući ih na sve četiri strane, tako da u četiri milje zemlje bijahu mrtva tilesa od onih koji bižahu. I tako košaci uzeše dva grada blizu Hrima,¹⁰⁴ gdi sve pod mač okrenuše. Tu poginuše tri paše; Alibega, koji biše nad spahijam, živa u fatiše; i ovi za oslobođenje dava sto hiljada talira. Ali ne mogući se košaci među sobom pogoditi, rasikoše ga na komade. – U to vrime Otočani porobiše Zavajlige i dovedoše robja, i donesoše plina dosta.

^x Vitezović dopunjuje: „6000 odpelyani/h/ v-Budin”.

^y Vitezović piše: „Pervi dan Miholyschaka” prema tome to je „1. listopada (oktobra)” (isp. Belosztenecz: *Gazophylacium*, sv. II, s. v. meszechylak). – Ime toga mjeseca ne odgovara, jer Miholjan pada na 29. rujna.

¹⁰⁰ Tudorovo. Trebalо bi da ovo ime glasi Todorovo. To je kasnije ime za Novigrad, desetak kilometara zapadno od Karlovca. Ime je dobilo po kapetanu Zrinjskoga Deli-Todoru.

¹⁰¹ Brižnica je selo Briznice u području Otočca.

¹⁰² Vlaški. Misli se na poglavare Vlaške, pokrajine u današnjoj Rumunjskoj.

¹⁰³ Kuniški... Filogran. Kuniški je iskrivljeno od Kunicky i to nije pridjev nego osobno ime zaporškog hetmana. Isto je tako iskrivljeno ime Filogran; treba da stoji Tilgrotin (isp. J. Hammer: *Historija turskog (osmanskog) carstva*, III. dio, Zagreb, 1979., str. 6).

¹⁰⁴ Hrima. Treba Krima.

1684. Biše golemi snigovi. – U Požunu zbor i viće protiva gospodi ungarskoj, koji su se od lan/j/ske godine turskoj sili pridali. – Vlasi u primorju hrvatskomu snimiše /sa/ sebe jaram turski i protiva Turkom digoše oružje. Uzeše Donji i Gornji Obrovac i mloge bližne gradove i dvore, i Turke na nikoliko mista razbiše i pod mač okrenuše. – Karlo, vojvoda od Lotarindije, s cesarovom vojskom ide protiv Ostrogonu. I čuvši na putu da su Turci kod Pešta, /okrene se/ i ode^z na njih. I budući od potribe, za osvojiti^a Dunav^b od^c Budima, uzeti Višegrad;¹⁰⁵ na koga udari ujutru rano i uze i pride Dunav s vojskom i najde pod Vačom dvadeset hiljada Turaka, koje razbi i protira. Poginu Turaka tri hiljade, a ostali ostaviv čadore, topove i hranu, utekoše. I tako im se pridade Vač, grad; i tu upade u sužanstvo osam stotina jenjičara. – Zatim naši uzeše i Pešt, koga Turci bijahu ostavili i pobigli u Budim i razmetnuli most od lađa, da bi naši ne prišli za njima. Ali naši, koji tirahu četiri stotine jenjičara, koji čuvahu 53 lađe, od kojih je bio most /sastavljen/, u fatiše 30 lađi, od kojih jedna bijaše puna Turaka, koji nisu mogli s prvim/a/ unići u Budim. Međuto, sa strane udari /na/ naše četiri hiljade Turaka, ali, davši našim pleća, pade ih u jedan hip pet stotina a mloge naši pofataše žive. Zatim naši pustiše lađe i učiniše most na Otoku sv. Andrije, na koji najprvo pride đeneral Kaprara /sa/ svojim junacī. Gdi najde nikoliko Turaka,^d koje razbi. I ovi hotijahu zabranit da naši Dunava ne pridu. I tako pridoše srično i brez smetnje. Čuvši to serašćer, skupi svu vojsku ujedno, i onu koja mu biše došla u pomoć, gdi u sve biše dvajest hiljada konjika a osam hiljada jenjičara; među kojim biše vezir budimski s trinajest paša. Koji sad s jedne sad s druge strane većekrat na naše udaraše ali u svaki put izgubiše i biše protirani od Ungara i Po-

^z Jel.: ide.

^a Vit.: poszvoiti.

^b Jelenić je ovdje izostavio: „od Budima, uzeti Višegrad; na koga udari ujutru ranio i uze, i pride Dunav”.

^c Vit.: do.

^d Vit.: nekuliko jezer Turak (tj. nekoliko hiljada Turaka).

¹⁰⁵ Višegrad je grad na sjeveru Mađarske, na desnoj obali Dunava.

ljaka. Najposli ostaviše Turci tabor i sve vojničke sprave a naši obdoše Budim na 14. miseca srp/nja/. Ujutru izvanski varoš osvojiše a sutradan tare s topovī^e i bumbam Donji varoš, koga i uzeše s tvrđavju s/v/. Đerarda na brigu. Izdaleka Turci gledahu bojeći se da se našim grad ne pridade. – I serašcer odluci opet gradu pomoć dati. To razumiv vojvoda lotarinski, ostavi pod gradom pišće i nikoliko konjikā za napridovati obsidenje, a s trinajest hiljada pišac i konjika^f ide tražit turske vojske. I putujući svu noć dojde zorom na oči turske. I stavi se u naredbu za boj biti.^g Što vidiv Turci, ne čekaju da na njih^h udre, nego oni dojdoše i zatrkuju se na naše. Ali naši većekrat jih vitežki odbiše. Učiniv pak pravi boj, koji dura 4 ure, Turci daše pleća i pobigoše. Tu ih poginu četiri hiljade i ostaviše topove, čadore, kola, hranu i haznu. U potiru za Turcī ode Ludovik, markež od Badena, koji mloge Turke, stižući, izsiče i pofata. U tomu razboju malo manje naši dobiše nego lani pod Bečom, kad ga osloboдиše. – Na 23. istoga miseca vratise se naši srično pod Budim. I vrgoše zlamenje od dobitkaⁱ na visoko mesto, nek mogu vedit Budimlije da su^j ufanje izgubili i da se pridadu, budući im pomoć sva izginula. Ali, budući ih mlogo u gradu i saviše /imajući/ osam hiljada jenjičara i pet paša, što u sve činjase trideset hiljada vojske, pripravljuju se branit, kako ih nagovaraše novi vezir, jer biše primio knjigu od serašćera i u njoj gajtan, koga mu je poslao car, da ima Budima braniti; inako, ako ne umre od olova ali gvozdja, umr/t/ će od gajtana sa svim vojnici. – Đeneral Lešle s cesarovom vojskom i hrvatskom krajinom podside Viroviticu. Dojde maroški paša gradu na pomoć i s njim šest hiljada Turaka, koji su bili na

^e Lašvanin je ovdje krivo shvatio Vitezovićev tekst, koji glasi: „y na 15. dan zgotovivssi Tare za puske y z-bumbami vusgal dolnyi Varas”. „Tare” ovdje označava mjesto za topove, a ne radi se o glagolu „trti”, „tarem”, kao što je to, čini se, shvatio Lašvanin.

^f Jelenić izostavlja rečenicu: „za napridovati obsidenje, a s trinajest hiljada pišac i konjika”.

^g Vit.: vu red za boja biti.

^h Jel.: mjesto „na njih” donosi „nje”.

ⁱ Vit.: Turszke zasztave.

^j U izvorniku stoji „se”. Ispravio sam jer se radi o očitoj omaški.

osičkih mostovī. Al’ ga naši razbiše i oteše im sve sprave bojne.^k Poginu hiljada i dvista Turaka. Pridade se našim grad Virovitica, iz koga izajde osamsto Turaka, koje malo dilje Hrvati izsikoše, budući nigda Turci tako s našim učinili. – Veliki haznadar poljački razbi Turke i Tatare koji nošahu hranu u Kamenicu i zadobi 440 kola hrane; pod svakim kolū šest volova; i tu pogibe^l hiljada i četiri stotine neprijatelja. – Hrvati većekrat pod Seget^m trče i požegoše ne samo varoš s dvora, nego jedan od njih, koji turski dobro znaše, unide u grad i upali hambar u komu svoj vojscu hrana staše, na veliku žalost od onih Turaka. – Vojvoda lotarinski, posli tri miseca, ostavi bīt Budim za ovi put.ⁿ – Hajsler, ^o obrstar, od Stojnoga Biograda doveze vojscu cearovoj, koja jošter biše pod Budimom, osam hiljada vrića pšenice i četiri hiljade volova. – Mletčani učiniše mir s cesarom i s Poljacī i slogan protiva Turčinu. Digoše veliku vojsku po moru i po kopnu, kojim daju pomoć papa, v/eliki/ duka od Florence i Malteži. Ta mletačka vojska, nad kojom biše glavar Frano Mocenigo, ode na Otok svete^p Mavre i grad podside na 20. srp/nja/. Koga uze na 7. kolovoza. Gdi najdoše 80 topova i mlogo svake hrane. – Dojde Saroč-paša i s njim druge dvi paše s velikom vojskom /pa/ podsidoše Viroviticu. Lešlea^q dojde gradu na pomoć, koga Turci razbiše, ali ne brez svoga kvara. Dojde ban hrvatski Lešle^r na pomoć. To čuvši, Turci onu noć pobiše, ostavivši našim veći dio tabora za dobitak. – Franceži biju Đenuuu, dok je natiraše da im se pokori.

^k Jel.: vojne.

^l Jel.: porobe.

^m Jel.: Seret.

ⁿ Vitezović ovdje piše: „napreduval je ostro bīti Budin ovo tretji mesec jur”. Očito je, dakle, da on tvrdi upravo obratno od onog što tvrdi Lašvanin (nastavio je tuči Budim evo već treći mjesec).

^o Vit.: Hajster.

^p U Vitezovića stoji kratica „Sz” pa se vjerojatno misli na „otok svetoga Mavre” a ne „svete Mavre”.

^q Jel.: Lešla.

^r Jel.: Lešlu.

1685. Španjoli se digoše protiva Turčinu. – Umri Karlo Drugi, kr/ali/ anglje, pod krilom Rimske crkve, katolik. Jakov Drugi, Karlov brat, kra/lje/m od Anglije posta; i ovi se očitova katolik. – Kr/ali/ poljački podside Kamenicu ali je ne uze. – Koron u Mor/ej/i uzeše Mlečani od Turaka. – Eršekvivar silnom rukom uze vojska cesarova. – Vezir podside Ostrogon, ali ga žestoko razbi duka lotarski. – Lešle užeže nikoliko osičkih mostova i varoš, a grad ostavi, veće nego milostivo. – Pridaše se našim Eperješ i Kaša. – Turci, ufativ Tekeliju, odvedoše u Biograd. – Naši uzeše Solnok u Erdelu. – Rodi se cesaru sin Karlo. – Mlečani bīše grad Sinj za dvajest i šest dana, ali ih Turci razbiše i grad osloboдиše; tu poginuše dvi paše. – Đeneral Herbeštejn, s krajinom senjskom i karlovačkom, porobi svu Liku i Krbavu.

1686. Makar razbi Turke kod Orahovice,¹⁰⁶ prid kojim /Turcima/ biše Funduk-paša. – Hajsler razbi serašćera i Tekeliju pod Segedinom. – Cesarova vojska opet podside Budim, koga s velikim trudom, posli dva miseca, uze. Prid vojskom bila su dva zapovidnika: Karlo, vojvoda lotarski, i Manuel, vojv/oda/ bavarski, zet cesarov. – U Rimu papa učini 27 kardinala u jedan dan. – Modon, Navarin, Napulju od Romanije,^s i druga mloga mista grčka uzeše Mlečani od Turaka. – Vojska cesarova uze Segedin, Pečuj, Šikleuš, Simotornu, Kapušvar i druga mista. – Naši od Turaka uzeše Dardu, koju Turci ostavise, i mostove na Dravi^t užegoše. – Markež Parela /sa/ svojim ljudma^u i senjskom krajinom udari^v na Novi u Lici, gdi izgubi svoga sestrića, a gradu ništa ne more učiniti.

1687. Ban hrvatski popali Kostajnicu. Tu poginu Stipan Vojnović, kapetan ogulinski. – U Požunu se okruni za kr/alja/ ung/arskoga/ Jo-

^s U izvorniku piše Romanie; kontekst traži da se pročita „Romanije” a ne „Romanje” jer se misli na bizantske, grčke posjede, označene nekoć imenom „rimskog carstva” ili „Romania”.

^t Jel.: Savi.

^u Jel.: ljudima.

^v Jel.: udri.

¹⁰⁶ Orahovica. To je utvrđeno mjesto kojih dvadesetak kilometara sjeverozapadno od Našica.

zip,^x sin Leopolda, cesara. – Uzeše Mlečani od Turaka Dardanele lepontske,¹⁰⁷ Korint i Atenu u Grčkoj, a u dalmatinskoj zemlji Kotor,^y aliti Novigrad, nigdašnjega kralja Tvrta. – Novi muftija čini sve hrste i ostale pse pobiti u Carigradu, cineći^z za grih kruhom pse hrani-ti.^a – Hrvati popališe Jezersko i Stinu, razbiše Turke pod Sazinom, pak pod Tercem.¹⁰⁸ – Naši razbiše silnu tursku vojsku u Muhačkom polju, i oteše im sve sprave vojničke a vezir teško uteče na onu stranu Drave.

1688. Makar pod Segetom^b razbi Turke i Tatare. – Hrvata sedam hiljada razbi Turaka sedamdeset hiljada. Tu poginu Patačić Stipan a grad Osik Turci ostaviše i naši ga Hrvati uzeše. – Jeder¹⁰⁹ naši, grad, silnom rukom uzeše, u Ungariji. – Munkač, grad, Tekelija našim dadē. – Mehmed 4. iz turskoga carstva izvržen. Sulejman, njegov brat, na carstvo side. U to vrime velike smutnje u Carigradu. – Stojni Biograd đeneral Batiani pridade Adamu.^c – Varadin i ostala mista uz Dunav^d naši uzeše; također Lipu u Erdelu. – Manuel bavarski pride s vojskom Savu i pritira^e 25 hiljada Turaka. Podside Veliki Biograd, koga, mlogu krv proliši, silnom rukom uze; gdi poginu petnajest hiljada Turaka. – Smiderovo, Niš i mloga ostala mista uze cesarova vojska

^x Jel.: Josip.

^y U izvorniku piše „Kotar”, pa sam prema Vitezoviću ispravio u „Kotor”.

^z U izvorniku stoji „chineći”, što je, sigurno, omaška pera, pa sam ispravio; u Vitezovića stoji „dersechi za greh”.

^a Vitezović ovdje dodaje: „z-kruhom..., koga ljudi sztradajuchi pogibaju”.

^b Jel.: Seretom.

^c U Lašvanina je tekst ovdje sasvim iskvaren. Kako bi trebalo da glasi vidi se iz Vitezovića: „Sztolni Belgrad poddalsze je Generalu Battyaniu Adamu” (tj.: Stolni Biograd pridade se generalu Adamu Baćaniju).

^d Ovo Lašvanin uzima iz Vitezovićeve 1687. godine.

^e Vit.: pretiral (tj.: protjera).

¹⁰⁷ lepontske. Lepontski ovdje stoji mjesto „lepantski” od „Lepanto”, što je talijansko ime za grčki grad Naupaktos, pri ulazu u Korintski zaljev.

¹⁰⁸ Jezersko i Stinu... pod Tercem. Jezersko je utvrđeno mjesto sjeverno od Krupe, na zapadu od Otoke; imenom „Stinu” misli se na Bilu Stinu u blizini; što znači „pod Tercem” ne znam.

¹⁰⁹ Jeder. Iskrivljeno mjesto Eger, grad sjeveroistočno od Budimpešte.

od Turaka. — Arbanasi^f se podložiše cesaru. — Daje cesaru harač srpska, raška i bugarska zemlja. — Ludovik, princip od Badena, s banom hrvatskim/ uze Kostajnicu silnom rukom i ostala bližnja mista od Turaka. — Naši kod Zvornika Turke razbiše; pогину Turaka pet hiljada. — Tréšnja poruši Benevenat u Italiji, Šmirnu u Ažiji, i u Napulji mlogi kvar učini. — Naši uzeše Brod, Dubicu i Gradiški. — Senjanig trčaše pod Ostrožac i ve/le/ lip plin zadobiše ali ih velika^h turska sila doстиže: ništo robja ote i nikoliko pогину Senjana. — Smutnja i početak vojske po kardinalu Firštembergu u Nimci. — Zarati kr/alj/ francežki s papom, /jer/ da je njegova poklisara u Rimu zlo držao; oduze od njegove oblasti grad Avignon papin, u kraljestvu francežkomu, papinsko nigdašnje sidalište. — Delfin,¹¹⁰ francežki kraljić, uze tvrdo misto Filisburg od Nimaca. — Biše Mlečani s velikim trudom Negropont turski, al' ga ne uzeše. — Uzeše Mlečani Knin od Turaka, misto po naroni tvrdo. — Janković nikoliko puta Turke razbi. — Rat i vojska u Angliji među kraljem i ljudstvom zaradi vire. Krivovirnikom ide na pomoć Holanda a kr/alj/ francežki protiva Holandi. — Ban hrvatski/ učini suhi most na Savi i porobi Dubicu i mlogo plino zadobi. — Uvilemo Oranđeš bi obran za kr/alja/ od Anglije i vojuje protiva Jakovu, pravomu kralju, svomu puncu, koga Jakova /Uvilemo/ primože.

1689. Kralj francežki vojuje protiva cesaru i mloge velike i bogate gradove nimačke opusti. Ta vojska bi uzrok od velika zla svemu krstjanluku. — Na Petrovdan, naših pet stotina pod Zrinjem udari na 12 hiljada Turaka, prid kojim bijašeⁱ Šaro, pašin čehaja. Naši Turke razbiše i nagnaše u Unu, vodu, od kojih^j se bijaš/e/ zajazila. Tu mlogo Turaka izginu i među ostalim, Popržen, bihaćki kapetan, a čehaju ufatiše živa. — Đeneral karlovački robi i uzima gradove po Lici i Kr-

^f U izvorniku стоји, omaškom: Arbanisi.

^g Vit.: Brinyani od Szenske Kraine.

^h Jel.: velka.

ⁱ Jel.: biše.

^j Jel.: koje.

¹¹⁰ Delfin. To je latinizirani oblik prema francuskom „Dauphin”; to je titula francuskog kraljevića prijestolonasljednika.

bavi, s karlovačkom i senjskom krajinom. Bilaj teško uze, budući na oštom brigu u polju, jaka stara građa, i u njemu Turci junaci. Uzeše također Udvinu, u kojoj bijahu najvidniji za oružje Turci, s velikim trudom. I veći dio od Turaka tu se iskrsti. Pod Udvinom jest jedan greb, u komu ima s/v/. tilo. Turci vele da je njihovo, a /ono jest/ naše. I poče ga odkopavat jedan malo pametan pop, scineći da je onde blago. U isto vrime udari dažd, munje i gromovi, na ti način da svi rekoše da je sudnji dan, i malo ne izginuše i pop i vojnici koji se onde najdoše. — Ličani i Krbavljeni Turci^{jj} iskrstiše se veći dio. Udriše obnoć Turci na Alagovu kulu i selo na unskom Otočcu. Ubiše na speću vojvodu i sve vojнике koji spavahu izvan kule; i sela dio popališe, a ostaše oni koji se bijahu našli u kuli. A sam o/tac/f/ra/ Filip, reda s/v/. Frane, bojeći se ognja u kuli, skoči u Unu, vodu, i smrt, prid kojom bižaše, u njoj najde. — Na dan s/v/. Frane pod Dubicom Turci prigaziše Unu i posikoše deset naših a pedeset živih odvedoše. prid Turci bijaše^k Mehmedaga, nigdašnji kapetan od Kostajnice. Naši između tih Turaka ufatiše jednoga i posikoše, za koga su Turci davali dvadeset sužanja. — Jakov, kralj od Anglije pobiže kralju od France. A Uvilema okruniše na njegovo misto. Stavi se protiva Uvilemu Tar-konel,^l ban od Hibernije.¹¹¹ Ali po zlu od Hibernije i veliku prolijtu krvi, kralj dobi i sve kraljestvo pod svoju oblast podloži. — Umri u Rimu Krištijana, velikoga Guštava kralja svećkoga kći, koja svoje svit-sko^m za nebesko kraljestvo promini. — Zakon novi izmisli u Rimu nik Molinoš, u koji se zdade mlogo naroda; nazvaše se kvietiste.¹¹²

^{jj} U izvorniku стојиiza ove riječi nepotrebitno „se” pa sam ga izostavio.

^k Jel.: biše.

^l Vit.: Tarkonei.

^m U izvorniku стоји, omaškom: svetsko.

¹¹¹ Od Hibernije. Latinski: od Irske.

¹¹² Molinoš-kvietiste. Kvjetisti smatraju da je bit duhovnog, religioznog, života u potpunom predanju Božjem djelovanju, u spokojnom uranjanju u promatranje Boga; to dovodi do toga da odbacuju aktivne kreposti i askezu pa ta kvjetistička mistika konačno dovodi do amoralnosti. — Miguel de Molinos (1640–1697) jedan je od važnih zastupnika kvjetizma.

1690. Jozip, kr/alj/ ung/arški/, za kr/alja/ rimskoga se okruni. – Požežani trčaše k Banjoj Luci i zadobiše velik plin, ali i njih dosta poginu. – Uzeše Turci natrag Pirot u Arbaniji. – Uzeše takojer Niš i u njemu hrane i oružja mlogo. – Uzeše Turci Vidin od cesara, bugarsko stojno mesto, zašto glavar ga nimački Turkom pridade, mogući se branit. I zato Ludovik badenski, vojske cesarove zapovidnik, čini ga na repov konjskihⁿ rastrgnuti. – Uzeše Turci Donji Biograd brez krvi na veliku žalost svega krstjanluka. – Umri Inocenco 11., papa, koji dosta dobra krstjanskim poglavicam učini u ovo vrime vojske; koji i Hrvatom pomoć posla u jasprā mlogih. – Turci trčaše pod Dubicu; isikoše 160 naših. Bio je u Dubici za glavara pop Babočaj, kanonik zagrebački. – Naši porobiše Timarčane¹¹³ i zadobiše plino mlogo. – Đeneral karlovački /sa/ svojom i senjskom krajinom podside Bihać i bije ga. Gdi razbi Turke, ali nasto zlo vrime /pa on/ ostavi grad. – U Unu utoru Andro Skradinjanin, barjaktar senjski, vrlji junak.

/Dio „B”/

/Bosanski ljetopis/

/Od 1682. do 1750./

Neka se štioc od ovih knjiga ne čudi da nije brojena godina po redu, to jest od porođenja Isukrstova, nego /sam/ prišo od 1690. natrag, to jest na 1682, zašto sam ovo vadio iz razlicih rukopisa starih. I ovo što slidi, najdoh u rukopisu o. p. fr/a/ Stipana Margitića iz Jajca, jurve difinitura od prov/incipij/e i koji je bio mlogo godišta gvardijanom u Fojnici, u man/asti/ru Duha Svetoga, u vrime tvrdih godina i žestokijeh ratā. Zato ovako on piše, kako donikle slidi, to jest:

1682. /bis/ Kad Turci pojdoše na Beč, na Bosni bijaše Ujdur-paša a ja (veli) u Jajcu kapelanom, dojdoše na crkvu teški čauši i zaiskaše mlogo blago. A krstjani ga ne mogući dati, zato odrediše mene i Juju Kujundžiju da idemo u Sarajevo k paši. Odosmo ulački, opravismo posō i vratismo se po zlu vrimenu, zašto bijaše snig pao^a više od pet pedlji. I uputi se s nama Đelil, buljukbaša, koga su kuće više Travnik, kod Turbeta. Omrkosmo u travanjskom polju. I govori Turčin da idemo u selo na konak a mi ne ktismo, zašto hitimo. On ode, a kad se rasta od nas, čusmo gdi reče /konju/: „Deh, vrag te odnio!” Imadijaše bo dva konja, a drugi mu se ne dadijaše vodit. I kako to izusti, odmah poče vikat: „bre, beri, družino, poginuh!” I tako viče, ne prestaje. Mi, scineći da su na njega vuci navalili, jedan veli: „hodi, da ga otmemo!”, drugi veli: „ne idi!”. Najposli, vratismo se, navivši puške, govoreći: „Ne boj se, eto nas!” Al’ /nje/ga konj vuče za jednu

ⁿ Jel.: repove konjske.

¹¹³ Timarčane. Riječ dolazi od Timarci; to je selo u području Kostajnice.

^a Jel.: po.

nogu po snigu. Ufatismo konja i Turčina na njega usadismo a drugoga s njim ne bijaše konja. I rekosmo da su ga vuci ujili. Navalni Turčin na konju među nas, vičući: „Po Bogu bratjo, ne dajte me!” Mi, scineći da on mlide¹ da su još oko njega vuci, zato mu govorimo: „Ne boj se, nejma ništa”, a on sve jedno. Najposli mu rekosmo: „Dok ne kažeš što je, kako ćemo ti pomoći?” „A ne vidite li,” (reče) „koja nas je vojska obastrla, sve s oružjem zlatnim, ter nas hoće da vežu; i konje su nam svezali i vratili natrag. I gušća je vojska nego po polju češljuga”. Mi mu govorimo: „ujdi među nas i ne boj se”; a on ne viruje, neg’ sve jednu govori. Međuto se malo osvisti, trže sablju da se brani i malo nas oba ne posiče, bivši mu dobar konj. A mi, puške podmećući, teško se obranismo, i da ne bijaše mene, hotijaše ga Juro iz puške ubiti. Otesmo mu sablju i pitamo^b ga, zašto taku stvar čini. „Neću vas”, reče, „sić, nego vas branim i hoću o/d/sić uža što vam oko vrata nameću.” I tako ga, teško, među se uzesmo a ja ostah otragu moleći Boga. Isto/m/ ga sta/de/ opet pomaganja...,^c nestade^d ga s konja i čusmo glas kod same rike Lašve. Žao nam ga bi i odosmo pošav, i najdosmo ga u jednoj jaruzi malo živa. I usadiv ga na konja, pojdosmo. Ja mu govorih: „muči,² da Boga molim”, ali, kako on kaže, „djavli slide sa svom vojskom”. Međuto, izgubismo put u mećavi. Pustih ja konju i dok najdoh^e put, opet ga vragovi odnesoše, al’ ga brzo najdosmo i usadismo na konja, malo živa. Malo moguće govoriti a kad ja vidih da ćemo izginuti, počeh zaklinjati „od strane utjelovljene Riječi”, da se ostanu.³ I reče Turčin da se ostaše. Malo pošav, stiže nas njegov drugi konj, koga scinjasmo da su vuci ujili. Ali ne moguće ići, zašto staje na jular. On se, fativ, ufatiti ga za jular, ali, kako spomenu

^b Jel.: pitasmo.

^c U izvorniku su ovdje dvije ili tri riječi sasvim izblijedjele pa se nikako ne mogu pročitati.

^d Jel.: nesti.

^e Jel.: najde.

¹ mlide. Mjesto „mnide” od „mniti” – misliti.

² muči. Arhaičan i provincijalan izraz mjesto „šuti”. I danas se kaže „umukni”.

³ da se ostanu. Značenje je: „da odstupe”. – „Od strane utjelovljene Riječi”. To je jedna od formula egzorcizma ili zaklinjanja a ima značenje: „u ime Isusovo”.

vraga, u ti čas digoše i njega i konja između nas. „Ne da/o/ Bog!” rekosmo, niti znadosmo kud ga odnesoše. Isto/m/ Juru nika vrućina uze, a i mene golem strah obuja. Malo postavši, očutismo golem jauck u polju. Ne mogosmo otrpit: odosmo, najdosmo i njega i konja u jednomu trnju malo žive. Natovarismo ga. Već ne more plakati a ja počeh iznova zaklinjati. I, kako on isti reče, ostaše se vrazi. I posli, po noći, dojdosmo u Travnik. I ne kti nam nitko otvoriti ni u kući, ni u hanu, nego više Travnika, prid jednom krstjanskom kućom najdoh jedan snop samarske slame i, vrgav na plot, ukresah i užegoh. I buduć^f mi družina na pō mrtva, poče ih privlačiti k vatri. Međuto me poznaše kroz pendžer, ter nam otvořiše. – Ostaviv mlogo žalosti što smo podnili, ovo je zadosta uspomene onim koji često vraga spomin/jaju/.^g

Na 1688. /bis/ ja bijah u Fojnici gvardijan. U Jajcu bijaše kapelnom o. f/ra/ Brno Dobretić. Dojdoh k njemu na Malu Gospu⁴ i rekosmo mise na grebju jajačkomu. Prvo mise dojdoše mi niki ljudi s Pruda,⁵ govoreći da je u noći poginula⁶ jedna divojka iz Jeleča,⁷ (onde bo sta/ja/hu), /od/ Marčinkovića, i kako su je tražili deset dana i nisu mogli naći; i da je čuo vojvoda⁸ i da ima doći u selo i globiti.^h Ja navistih molitvu puku na poštenje b/lažene/ d/ivice/ Marije i s/v/. Antuna od Padujeⁱ ... Onu noć najdoše divojku prid kućom zdravu, koja poče kazivati kako su je vragi nosali. Pitaju čeljad: „Da kako te vratиш?” Odg/ovara/: „Bila su danas dva na misi i, kako dojdoše, počeše govoriti družini: „Odnesite tu divojku odkle ste je i uzeli; inako, zlo po nas. Došo je (rekoše) nikakov Šiško i s onim drugim fratom

^f Jel.: buduć.

^g Jel.: u spomen onima koji često vraga spominju.

^h Jel.: robiti.

ⁱ Jel.: Padue.

⁴ Mala Gospa. To je blagdan Marijina rođenja, koji se slavi 8. rujna.

⁵ Prud, (danas „Prudi”), je selo udaljeno od Jajca 6 km.

⁶ poginula. Smisao je: nestala.

⁷ Jeleči (danas „Jeleč”). To je selo sat hoda udaljeno od Varcar Vakufa pod planinom Lisnom.

⁸ vojvoda. Ovdje – u turskoj administraciji – ima značenje oružnik.

navistiše molitvu Gospo i s/v. Antunu. Zato su nam zapovidili da je brže nosimo". I donesoše ju iz Doribabinaca⁹ čitavu. Selo ne štetova nit unapridak njoj naudiše. I kaziva kud je nošena i što je vidila. I to bi očito svemu puku kolik/o/pomaže molitva... – U ovo vrime od rata kradijahu Turci krstjansku dicu gdi god mogahu. I odnili bi /ih/ u drugo mesto i prodali. Kod Jajca, na Mile,¹⁰ uftatiše dite brata Kara-Ianova kod imanja. I nè vidi nitko. Ali dite bijaše ogolemo i poče se priporučivat svetomu Ant/un/u i blaženoj divici Mariji. I tako ga vodeći izpod Liskovica,¹¹ gdi se zgodиše čobani a s druge strane težaci. /U to/ udriše vuci u ovce i stade vika s jedne strane čobana s druge težaka, /pa/ poteci na drum. Scineći Turci da je za njima potira, baciv dite, pobigoše.

1689. /bis/ Poslaše ramski fratri po vojsku u Cetinu,¹² koja, došav, porobi Ramu. I fratri uskočiše i^k man/asti/r užegoše. Ljūdī u to vrime malo uskoči. I kad užegoše crkvu, diže se iz onoga ognja golema^l svitlost i ode na nebesa. To vidiše mloga čeljad ali malo posli zlom smrtju pomrše i fratri, i harambaše koji je užegoše.

1690. /bis/ Bijaše na Bosni Husejin-paša. – I pomori oganj¹³ u prolijje ljude gore nego kuga. – Iste godine pade snig i mraz na žita. I bi glad koga nije nitko zapamlio. – I tad se počeše kovati manjgure. I biše šinik pšenice za dvanajest hiljada za ^m manjgure a za bile jas-

pre po šest hiljada.¹⁴ Pomr mlogi narod od glada. A bižanija bižaše od Save prid vojskom cesarovom. Kud god bi se makō, ležahu mrt/va/ci: nit se kopahu, nit imadijaše tko. /Ljudi/ jiđahuⁿ resu liskovu,^o s drvja koru, vinovu lozu, pse, mačke. U Sarajevu izidoše dica mater mrtvu; u Banjoj Luci, koga bi obisili, obnoć bi ga gladni ljudi svega izili. A^P u to vrime paša sicijaše i višaše i uskoke i raju, koga god bi doveli, i te bi ljudi mrt/va/ce sve izili. I davali bismo jist ubogim, ali kako bi se najilo, ta/ko/ bi i umrlo. Stvar koja se mogaše prvo toga za deset groša¹⁵ prodat, za jedan se /groš/ prodavaše. Isprodava siromaš kuće, pokuće, zemlje, sudje, haljine... Tada ja uzeh od Šahbazovića i od Mezetovića, Turaka, livadu Drin, što se prvo nije moglo imat ni po jedne jaspri. S tom se livadom i sad, to jest na 1738. god/ini/ /od rođenja/ Isukrstova, /a/ ako Bog da, i odsele služi manastir Duha Svetoga u Fojnici i u njemu fratri s/v/ Frane. – Iste godine na 1. aprila pade po svoj Bosni po planinā krvav snig i bijahu crljene kakono da su skerletom pokrivenе iznad Fojnice. Tako staše tja do velikoga prolijja. – I ove godine pomori kuga; i govore ljudi da ništo hođaše nosći strile. I to Turci drže da je istina, ali nije drugo nego vrazi napastuju;^q i čine Turci nike čaratarije. Ali nije druge likarije nego svete mise, molitve i postovi. U Rami se krs/tja/ni svī^r pripraviše^s da primu svete sakramente po ruke moje. Misu bih im govorio na Grmići¹⁶

ⁿ U izvorniku стоји: jiđaju.

^o Jel.: lipovu.

^P Jelenić izostavlja riječ: „A”.

^q Jel.: napastuju. Riječ je ponešto nejasna, jer je na vrhu stranice.

^r Jelenić izostavlja riječ „svi”.

^s U izvorniku стоји „prapraviše” pa sam ispravio kao u tekstu.

¹⁴ manjgure, bile jaspre, šinik. Manjgure su sitni bakreni turski novac koji vrijedi pola jaspri. Bile jaspre su srebrni novac. Šinik je mjera za žito; danas se redovno kaže „tovar” mjesto „šinik”; on iznosi 80–100 oka /(102–128 kg).

¹⁵ groš. Ta riječ dolazi od talijanske riječi „grossō” i označava srebrni turski (ali i talijanski i dr.) novac; u 17. st. tri groša bila su jednaka jednom mletačkom dukatu; u 18. st. 4 groša bila su jedan dukat (ili cekin). U 19. st. vrijednost groša je silno pala.

¹⁶ Grmići. To je selo par kilometara udaljeno od Prozora uz drum koji ide prema G. Vakufu.

Jel.: nosena.

Jel.: a.

¹ Jelenić izostavlja riječ „golema”.

^m Jel.: 3. – Ovdje je u Jelenićevu izdanju sasvim upropašten smisao. Inače je pogreška razumljiva: bosančicom napisano „z” vrlo je slično brojci „3”.

⁹ Doribaba. To je selo župe Podmilače (kod Jajca), udaljeno od Podmilača oko 6 km.

¹⁰ Na Mile. Radi se o selu jajačke župe, udaljenom od Jajca 8 km na zapad.

¹¹ izpod Liskovica. Liskovica je katoličko selo u području Varcar Vakufa. Jukić mu daje 60 kuća.

¹² Cetina. Misli se na područje rijeke Cetine, u srednjoj Dalmaciji, koja kod Omiša utječe u more; to je Sinjsko polje.

¹³ oganj. Ovdje se uzima u značenju: groznica, vrućica.

kod Petrove kuće, u potoku, gdi bi kužnici dohodili ter bi ih^t ispovidao, al' se jurve sve bijaše pomišalo, kakonoti, uz kugu, neće jedno drugomu kazat da je kužno... – Bijaše u Prozoru jedan Turčin pribolio kugu. Ovi izajde uvečer obaći volove al' mu prid kućom sidi jedna runjava^u divočetina, koja ga, ufativ, uzjaši. Molio j/oj/ se svakojako ali neće da ga pusti, nego veli: „nosi me na Grmiće!” To čudo vidi i žena i dica onoga Turčina. /I on/ inako ne smide, nego je ponese. A kad bi blizu gdi se misa govori, reče mu: „stani, nejdi gori!”. Odgovara/ Turčin: „zašto – ‘nejdi gori’; blizu smo; zašto li me zamuci?” – Odgovara/ ona napast: „tuda hoda ona fratrina i govori misu; ne smijem tamo”. Onda ga sjaši, pa je nesti. I to se proglaši po svemu onomu vilajetu i /tako bi jasno/ zašto u onomu selu ne umri nitko od kuge, niti se otrova. Navalije isti da se govori misa svuda i otajno posetiše ponediljak svetomu Roku;¹⁷ i svuda misu govorismo. I vrlo malo on/u/da pomri; al' i scinjahu svi da hodi kuga. Nego sam teško dao razumiti, da je ono djavaoski način varati i da ih je Bog po kriposti s/v. mise sačuvao. – Kuga projde i^v ja odoh u Fojnicu ali posla po me Arslanbeg Kovčić. A kad dojdoh, reče: „Imam jednu oporuku na duši. Imao sam momka krstjanina i umrije od kuge. I rekō mi je za životu da od njegova najma ukopam ga u grebju krstjanskemu i da mu usadim križ od kamena i ogradim greb. I to sam sve učinio. Al' je još rekō da mu čnim reć misu na grebu i da mu dadem kantane mise. Zato te molim: otidi,^x učini mu o/l/tar više glave i reci mu misu”. I dade mi /naknadu za/ mise, govoreći: „Neka znaš, fra Stipane, neka njegovo pri meni ništo ne ostaje”. I to zabiljih, za pogrdnu onih krs-tja/na koji su nepomlji/vi/ izvršiti oporuke njihovih mrtvih.

1731. Kad u Fojnici poče druga kuga u jesen, dojde na vrata od manastira Turčin iz Fojnice primenkom „Pobro” i zovnu gvardijana

^t Jelenić izostavlja riječ „ih”.

^u Jel.: ranjava.

^v Jel.: a.

^x Jel.: otidi.

¹⁷ sv. Rok. To je svetac iz Montpelliera (1295–1327); njegovao je i ozdravljao okužene pa su ga štovali kao zaštitnika protiv kuge.

o. f/ra/ Petra Martinovića iz Lašve. I zovnu prid svidoci Stipana, Čičina sina: „Ti si”, reče, „meni dužan”. Odgovara Stipan: „Jesam!”^y „Od onoga duga”, reče Turčin, „da/t/ ćeš g/v/ardijanu deset zolota što su mi dali fratri, kadno se sa mnom potiska fra Filip Kuhač iz Livna kod stražnjih vrata, gdi ja bijah počeo njihovo drvo sić. I tad je bio gvar/dija/n fra Grgo Kordić. A međuto Hadrović Hadži-Mehmed izvadi talir govoreći: „ovo su meni dali da ih umirim, da se ne vode na kadiju. A ovo je sada vrime da se svakomu^z svoje povrati”. – Ovo zabiljih o. f/ra/ Nikola Lašvanin, koji se tu zgodi.

1696. Potiraše fojničke majstore na Biograd i znajući subaša Ali-Ćale da je^a jedna krstjanka sakrila muža, imenom Jele, i poče je zaklinjati: „tako ti s/v. Antuna od Paduje, kojino je digo ruke k Bogu i kaže put od raja, znaš li gdi ti je muž?” A ona se zakle krivo istim Svetim da ne zna. Do sahata ga Turci ugledaše u šumi, daleko pō milje, i ufatise. Ovo istomu f/ra/ Stipanu naredi isti subaš da upiše u čude-sa s/v/. Antuna.

Imadu niki^b harači na zemljā,^c što /ih/ zovu „dukati”, svezani od cara, da se pridaju u Banjoj Luci. I ovi budući na Marku Kujundžiji iz Podmilačja, župe jajačke; ovi koliko biše ubog, toliko bijaše pravedan: zato uze svoj dukat i još jednoga krstjanina, svoga^d konšije, da nosi u Banju Luku, dok nisu izašli čauši. I ne ponese nikakva brašna, ne dadući mu potriba.¹⁸ Ali evo proviđenje Božje, koje svakoga pomaze: brojeći Turci jaspri, najdoše više jedan dinar¹⁹ i vratiše mu ga. Obeseli se Marko i uze za njega somunčić kruha i poče misliti što će

^y Jelenić izostavlja riječi: Odgovara Stipan: „Jesam!”

^z Jel.: svakome.

^a Ovdje je izvornik sada nečitljiv pa sam riječi „i znajući subaša Ali-Ćale da” uzeo prema Jeleniću.

^b Jelenić izostavlja riječ „niki”.

^c Jel.: na zemlju.

^d Jelenić izostavlja riječ „svoga”.

¹⁸ potriba. Ovdje u značenju: oskudica.

¹⁹ dinar. To je sinonim ovdje za tursku riječ arapskog podrijetla „para”. Jedna para iznosila je najprije 2 pa onda 3 jaspri.

učiniti, bivši oni dinar općeni.²⁰ I razriza oni kruh na pole i svoju polu izide a polu, svezav u maramu, doneše u Jajce, gladan, i dade or-taku. – Ovoga Marka biše kuća i zemlja blizu jednoga kadije koji se zovijaše Gulješ. Samo jedan potok među rastavljaše, a bijahu jabuke kadi/ji/ne blizu potoka. I padale bi na Markovu zemlju a on bi uranio ter bi opet pribaci/o/ na kadi/ji/nu /stranu/; i to veće^e puta vidi isti kadija. Do nikoliko /vrimena/ kadija pojde u Carigrad. Dojdoše mu konšije i prijatelji, govoreći: „što ćeš nam donit? Ele, nemoj koga zla učiniti selu ali vilajetu i nemoj se na koga tužiti”. Odgovara /kadija/: „Neću! Već ako me jošter upitaju, ima li svetih ljudi u Bosni, hoću reći – ima Marko Kujundžija!” Dakle je dobro biti dobru i pravednu...

Ima više Travnika jedno turbe, aliti šehit, naški – sveto tilo, gdi idu Turci na zavite i o zdravljaju od bolesti. I govore da je turski greb. Mlogo sam pitao naših starih otaca i krstjana i svi govore da je onde posičen jedan mučenik zaradi vire Isukrstove, velik sluga Božji, al' mu imena znati nè mogu. I onde ima jedna topola veoma golema i vele da je onda nikla i nitko je podsići ne smije. Malo niže groba ima voda plemenita i na njoj čardak. I zovu je Turci Kanli-bunar, to jest Krvava voda, zašto gov/or/e, kad su posikli onoga mučenika, da /je/u^f oni čas krvju provrio; i sad, vele, da u ono vrime provrije krvju.

U saraje/v/skomu poljima jedno mesto – zove se Rogaćići više sela Blažuja.²¹ I onde je bila crkva /s/v/. Blaža. I sad ima grebje i obiliže. I gov/or/e da je u niko vrime onde bilo tilo s/v/. Blaža. I građa je doisto bila čudnovata: stupovi su bili od prilipoga mramora i gov/or/e da su vađeni u planini Trebeviću više Sarajeva. I more se virovati, zašto nije moguće s mora onlike sile dobaviti ni po suhu, ni po moru. Kad je manastir izgorio, Usrembeg/je došao/ i odnio lipi kamen i stupove

^e Jel.: voće.

^f Jelenić izostavlja riječ „u”.

²⁰ općeni. Značenje je: zajednički (njemu i njegovom susjedu), jer je ostatak vraćen za jedan i drugi „dukat”.

²¹ Rogaćići više sela Blažuja. Blažuj je naselje desetak kilometara zapadno od Sarajeva.

u Sarajevo u mečite, kako se i sada vidi u njegovu mečitu i u carevu.²² I od istoga kamenja, od iste crkve, ogradiena je čuprija niže vrila Bosne a druga na Reljevu.²³ I moremo virovati, zašto oko česme u Blažuju i sad^g su arme i prilike²⁴ na kamenju i na ploča. I tko ne bi virovao, more vidi jednu ploču od otara, koju je vuklo 20 volova na most od Reljeva. I stala je na putu niže sela Crnotine²⁵ nedomak čuprije. I kupilo se po 40 ljudi da je dignu opet na kola i nisu mogli. I sad stoji na putu niže sela i nije toliko ni golema. Od iste crkve ima jedna statua od kamena ali otučena^h je; ne zna se koga je svetoga /lik na njoj/. I stoji pod čemerom od mosta na Želižnici.²⁶ I onde se uvrćaju katolici i ljube ju i govore da je prilika Gospina. I gov/or/e da su je Turci tolikrat u vodu bacali,ⁱ i opet je onde nahode; i sad je.

1697. Porobi princip Euđenio Sarajevo²⁷ i druga mloga mista niz Bosnu. I odvede mlogo robje i odnese neizrečeno plino. I zadade strah svoj Bosni.

1701. Na 10. marča prvi harači počeše se kupiti u Hercegovini. Iste godine na 10. februara pade oko Mostara mutna kiša s lugom; i posli, na misec dana, mogaše se luga namest po kamenju.

1715. Bosanska vojska i prid njom Mustaj-paša Ćelić, maroški²⁸ paša, arnautski paša i Kavga, sultan tatarski, s teškom vojskom odo-

^g Jel.: kad.

^h Jel.: stučena.

ⁱ Jel.: bacili.

²² Usrembeg/ov/ mečit i carev. To jest: Husrevbegova i Careva džamija u Sarajevu.

²³ Reljevo. To je selo u Sarajevskom polju, uz željezničku prugu i cestu između Semizovca i Alipašina Mosta.

²⁴ arme, prilike. „Arme” su talijanska riječ za „grb”. „Prilike” (arh.) znače „likovi”.

²⁵ Crnotine. To je selo blizu Sarajeva, ali ga ne znam pobliže odrediti (isp. Rječnik Jugosl. akademije).

²⁶ Želižnica. Misli se na rijeku Željeznici, pritoku Bosne malo niže Ilijdže. – Čemer (tur.-perz.) znači „svod”, „luk”.

²⁷ princip Euđenio. Radi se o princu Eugenu Savojskom (1663–1736), najvećem austrijskom vojskovođi, pobjedniku kod Petrovaradina i Beograda i na dosta drugih mesta.

²⁸ maroški. Maroš je rijeka i grad na njoj, koji je nekoć bio u sklopu mađarske države a danas u Rumunjskoj. Postoji također i Maraš, grad, u Anadoliji.

še – kako govorahu – na Zadar. Ali se ništo ustaviše pod Sinjem.^j I bise ga sa sve strane i činiše žestoke juriše, al' mu ništa ne mogoše. I bi jaše se kotarska vojska skupila^k kod Klisa, al' jih Turci ne dočekaše nego pobigoše obnoć brez obzira. Zašto tako hoti b/lažena/ d/ivica/ M/arija/, koja dade Hrvaćanom snagu da grada Turkom ne dadoše, kakono dadoše malo prvo Vrljiku, grad, Turkom na viru. Ali zaludu, zašto Hrvaćane pod mač, a žene, dicu^l i robu u robstvo Turci okrenuše, a samo principove soldate pustiše i o. f/ra/ Stipana Gvozdena, kapelana. – U to vrime porobiše Turci Otok u polju sinjskomu i mlogo robje izvedoše.

1716. Na 13. agušta pade snig u Bosni. Učini mlogo štete od žitā. – Iste god/in/e učiniše Turci rat s cesarom. I ode veliki vezir /sa/ strašnom vojskom na Varadin. I dojde cesarova vojska na pomoć gradu i prid njom princip Euđenio, đeneral Nadažd, princip Alekšandro,²⁹ s ostalom gospodom i vojskom nimačkom i madžarskom. Koji jedino udriše na Turke i žestoko /ih/ razbiše i otiraše i oteše haznu, hranu i sve sprave vojničke. Tu pogibe vezir a ostalih Turaka brez broja. – Iste godine uzeše Nimci Temišvar od Turaka na viru.

1717. Jula na 20. pade snig u Bosni po planinā. – Iste godine na 2. agušta^m uze vojska principova Imotski od Turaka na viru. I tomu bi uzrok Šojić iz Mostara, veliki trgovac, što biše malo prvo uskočio. I on platio biše prncipu topove ako se izgube. I zato ga učiniše mletačka gospoda kolunelom. – Iste godine dojde princip Euđenio prid vojskom nimačkom na Biograd. I dojde gradu na pomoć vezir sa svom silnom vojskom turskom. Al' ga Nimci razbiše i oteše haznu, džebanu, topove, hranu i ostale stvari vojničke. I uoči Velike Gospojine nikako se u gradu užeže džebana i učini mlogi kvar narodu i gra-

du. Potom toga videći Turci da se ne mogu obranit, zaiskaše viru.³⁰ I puščaše jih s ovim ugovorom da ponesu sve što tko ima, ali što je carevo, da se u ono ne tiče, već neka ostane u gradu. Iste jeseni podsidiše Petraš Zvornik, ali nesrićno, zašto ga rani pod kolino turska puška. I on ode a ostavi vojsku da bije grad. – U isto vrime Kranjci podsidoše Novi i tu biše /i/ nimačke vojske. I videći da će lasno grad osvojiti, počeše se o tuji grad prigovarat: Kranjci vele „banov je grad”, a Nimci „nije, nego cesarov”. Najposli, Nimci se vratije a Kranjci osataše pod gradom. Al' u zao čas po se, zašto paša Oman Ćuprilić,³¹ koji vladaše Bosnom, posla zapovid i svoje ljude po svoj Bosni, da brže svak ustane na oružje pod izgubljenje glave. I skoči sve, malo i golemo; tko ne imadijaše oružja, nosaše sikiru ili toljagu. I ode jedan dio s Ćuprilićem dat pomoć Zvorniku, a drugi, s Ahmet-alajbegom Alipašićem, k Novomu. I jedni i drugi uđriše na kaure i razbiše kaure na obadva mista. I govore da izginu na Zvorniku što Kranjaca, što šokaca i upisne vojske, okolo deset hiljada. Samih sužanja upisne vojske na jednu hrpu svezanih izsiće Ćuprilić tri stotine. I kad to ču princip Euđenio, pisa u Carigrad da toga nije običaja među vojnicī: sliči svezane ljude! I digoše pašu odmah s Bosne i smakoše ga po sve prilike zarad toga. Takoder pod Novim izginu Hrvata i drugih vojnika oko osam hiljada; a sužanja, već tko nije mario, a mogō je ufatit. Iza toga se Bošnjaci oslobođiše i skupi seⁿ opet više od osamdeset hiljada vojske. I pojdoše da robe zemlju principovu. Al' ih stiže na Kuprisu car rev ferman da se vrate. I vratije se. – Međuto Španja učini rat s carom,^o a^p Turčin od cesara zaiska mir.

1719. Miseca januara proglaši mir u Bosni Pavo Despotović iz Omiša /i/ to među carom, cesarom i principom. Koji dojde i done-

^j Jel.: Senjem.

^k Jel.: kupila.

^l Jel.: i dicu.

^m Jel.: augušta.

²⁹ Alekšandro. Misli se na suradnika Eugena Savojskog. Ime mu glasi u potpunosti Prinz Alexander von Würtemberg; u bici kod Petrovaradina on se uspješno borio na lijevom krilu. General Nádasdy nije tu imao tako istaknutu ulogu.

ⁿ Jel.: skupiše.

^o U izvorniku stoji, omaškom: „s cerom”.

^p Jel.: i.

³⁰ zaiskaše viru. To znači: zatražiše da im se dadne obećanje potvrđeno zakletvom (vjerom), da će im se poštediti život odn. sloboda, ako se predaju.

³¹ Oman. To je ime iskrivljeno od „Numan”.

se ti^q glas u Travnik paši, poslan od mletačke gospode. I tako bi. A cesar se pomiriv s Turčinom, uze od Španje kraljestvo od Sardenje.³²

1722. Na 22. marca Ahmet-paša Alipašić iz Skopja poče kopat blago u Rami. I^r kopa ga do 30. maja. I raskopa jednu veliku glavicu i ne najde ništa, a ode mu, to jest od vilajeta, 7600 irgata. Iste godine, na 13. juna, u Travniku smaće Avdulah-paša Salih-pašu Kulenovića, kapetana bihaćkoga, i Sagrdžića iz Sarajeva, koji biše kadija travanjski.

1723. Marča^s na 28. izgori Budim. I užeže se pod zemljom lagum, za koga nit su znali Nimci, ni Madžari, ni Turci. I učini mlogo štete gradu i odnese u ariju jedno krilo palaca kraljeva. – Iste god/ine/, na 20. jula, izgori Bihać i u njemu mlogo kuća.

1724. Izgori Sarajevo, to jest u varošu^t mloge kuće i dućani. – Iste godine posli smrti Inocenca^u 13., konta Frandipana aliti Anicija, poče Crkvom vladat Benedikto Uršin,³³ redovnik s/v. Dominika, na 29. maja; čovik kripostan i svet u svakoj vrsti od dobrote.

1727. Dojde iz Carigrada šeset i četiri tovara jaspri, da se po Bosni pišu sejmeni na Peršijane. I počeše se pisat na 8. marča a odoše na 2. aprila; i prid njima serašcer Ahmet-paša Alipašić. Odoše zdravo i svi u skupu; ali kad se vratиše, vrlo ih malo zajedno dojde, i tužno, bolesno i razbijeno. I to ih Bog pokara, zašto prvo nego pojdoše, mlogo po Bosni zla i zuluma učiniše, na ti način, da ne bijaše Avdulah-paša u travanjskomu polju od njih utekō, bi ga na noži raznili; sa svim tim, vas mu čador raskopaše... Dakle, kad tako činiše veziru, što činju siromahu?

1728. Aprila na 7. dojde na Bosnu Ahmet-paša Skopljak, koji se vratи iz Peršije. Ovi za dobit dobar glas kod cara, poče^v gradit grad u

^q Jelenić izostavlja riječ „ti“.

^r Jelenić izostavlja riječ „I“.

^s Jel.: marca.

^t Jel.: varoši.

^u Jel.: Inocencija.

^v Jel.: voče.

³² Sardenja. (tal.) – Sardinija.

³³ Uršin (iskrivljeno) – Ursini, Orsini.

Sarajevu na 1729. s velikim trudom i harčom od sve Bosne. – Iste godine dojde, pobigav od cesara, marešal Bonavalle i sta/ja/ ove sve godine u Travniku. I paša mu dava što god mu je od potribe, i njemu i družini.

1730. Ozgor rečeni đeneral Bonavalle ode u Sarajevo s pašom i tu se poturči – on i njegova dva druga. I njemu dadiše ime Ahmedbeg. Potom toga ode u Carograd, gdi ga učiniše topčagom. I odvede iz Bosne, upisav, za trista turske momčadi da ih uči zanatu – topovim kako se biju gradovi i kako se isti topovi salivaju. Ali do malo vrimena vratiše se rečeni mladići brez zdravja, goli i brez zanata.

1730. /bis/ Promini se u Carigradu car Mehmed i side na carstvo sultana Mahmut. I počesmo činit veselje u Fojnici na... novembra.^x

1731. Bi mazul Ahmet-paša a dojde na njegovo mesto Topal Osman-paša, koga iste godine učiniše vezirom. A na njegovo mesto pojde Sirće Osman-paša, koji umr na putu. I na njegovo mesto dojde Ibrahim-paša, prošasti vezir, i to na 3. aprila 1732.

1731. /bis/ U Fojnici poče kuga. I prvo čeljadе umri na 19. studenoga, krstjansko, u varošu. A prvo toga, na godinu, počela je morit u Sarajevu i u Jajcu.

/1732/ A kad nasta godište 1732. otrova se sva Bosna. Za upisati koliko gdi pomri, hotilo bi se mlogo karte i vrimena. U Fojnici čeljad se utekoše Bogu i svetim njegovim i ne pomr od kuge nego, mala i velika, pedesetero i sedmero krstjanske čeljadi a turske hiljadu i dvisti. U manastiru se razboli o. f/ra/ Stipan Begović, vikar. I on isti reče, kad vidi da se fratri pristrašiše: „ja ču umrt, ali u man/asti/ru, izvan mene, neće nitko“. I tako bi, zašto on priminu za kućom, izvan man/asti/ra na 24. jula, primiv s/v/. sakramente. I bi pokopan prid crkvom pod velikom zohom; i sad mu je križ od kamena nad glavom. Od iste kuge umri u Jeleču, župe jajačke, o. f/ra/ Jero iz Kotora, koji bijaše otisо pomoć o. f/ra/ Mati^y Momčinoviću, kapelanu, ispovidat kužnike.

^x U izvorniku je ovdje crnilo sasvim izblijedjelo pa se riječi ne daju nikako odgovetnuti. Prema Benićevu *Ljetopisu*, koji je iskoristio Lašvaninov rukopis dok je on bio još sasvim čitljiv, to je bilo „oko miseca novembra“.

^y Jelenić izostavlja riječ: Mati.

Iste god/ine/ 1732., na 8. rujna, priminu o. m. p. f/ra/ Petar Lašvanin, jur ministar, komisar i otac od provincije bosanske, koji bijaše iz manastira fojničkoga otišo u lašavsku^z župu pomoć kapelanu o. f/ra/ Martinu Gabriću odpravljati u raj duše od pravovirnih. I ovi/fra Petar/, prvo smrti na nikoliko dana, budući rekō Gospine letanije s pukom na grebju ilovačkomu³⁴ – i ovi običaj bijaše uzeo odavna – reče o. f/ra/ Martinu: „oče kapelane! Ovde me ukopajte prid otarom i ov/u/da^a glavu okrenite!”, i štapom, koga u ruci držaše, misto zabilježi. Odg/ovara/^b m/u/ o. f/ra/ Martin: „Bog s Vam/a/, oče mlogo poštovani, što to gorovite?” Govori on: „oče kapelane, valja da tako bude”. – Ode odanle na Putačovo,³⁵ gdi se razboli. Dojde mu Mande, sestra, da ga obajde, i on je lipo svitova kako će s dicom krstjanski živit. „I ovo je, sestro”, reče, „od mene ti najposlidnji svit”. A ona zaplaka kakonoti žena milostiva. Gov/ori/: „Moj braco, što to goroviš?” Odg/ovori/ joj: „Nemoj ništa gorovit, sestro, zašto tako hoće Bog”. Tu ga služaše jedna baka, vele bogobojeća, koja većekrat obnoć vidi oko kolibe u kojoj ležaše rečeni o/ta/c niku čudnu svitlost. Najposli mu kaza a on joj reče: „Ako vidiš opet, reci: Ako si od Boga, štujem te; ako li si od sotone, pljujem na te”. U toj bolesti ne kti druge postelje, nego gole daske. Ispovida se sva/ki dan i napokon umri/ na Gospojinu.^c Skupi^d se narod, među kojim bi vele prigovaranja,^e zaš-

^z Jel.: lašvu. – Jasno je da i Lašvanin misli na lašvansku župu, koja je nekoć obuhvaćala teritorij cijele doline rijeke Lašve i okolnih brda, sa sjedištem blizu Doca odn. u samom Docu kod Travnika.

^a Jel.: onda.

^b Jel.: Odgi.

^c U izvorniku su na ovom mjestu tri do četiri riječi sasvim izbljedjele pa sam tekst dopunio onako kao što stoji u zgradama, da ne bi ostao nepovezan na važnom dijelu.

^d Jel.: kupi.

^e Jel.: prigovaranje.

³⁴ ilovački. Ilovača je ranije ime za Dolac kod Travnika. Prema tome „ilovački” znači „dolački”.

³⁵ Putačovo (ili, bolje, Putičevo) jest selo 3,5 km udaljeno od Doca na putu prema Gučoj Gori.

to ga Orašani hotijahu nositi u svoje grebje, Gučani u svoje.³⁶ Najposli odnesoše ga Ilovačani u svoje, ne za drugi uzrok, nego jer on tako biše odredio. I nek se tomu nitko ne čudi, zašto je ovi o/ta/c vazda ukazao svitle zrake od dobrih prilika ne samo redovnikom i krstjanom nego jošter istim nevirnikom. I svi ga ožališe. – Ovo isto/m/ što god nek se znade, a njegovih dila redovničkih za mlogo vrimena ne bih hitrim perom izpisao. – Iste godine novembra miseca priminu u Duvnu o. fra Ludovik Miletić, iz Fojnice, kapelan duvanjski. Zašto ktijući se nać kod svakog kužnika i svakoga pomoć kakono pravi pastir, najposli se i on otrova. – Što od ove kuge pomr, mučno je znat broj. Ovo znam da u velikih misti kakono u Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci...^f na dan bi se po trista mrtaca kopalo. I u svoj Bosni nit osta grad, varoš, ni selo, gdi ne pomori.

1734. Na 14. listopada dojde ferman iz Carigrada da se pokrije lučevom šimljom manastir i crkva Duha Svetoga u Fojnici. Biše car sultan Mahmut a na Bosni Avdulah-paša i /to bi/ po ruke bega, njegova sina, a po molbi gosp/odina/ doktura Dominika Kaštela iz Zadra, pašina hećimbaše. Al' ode mlogo blago. I počeše majstori tesat japiju na 18. listopada a dospiše pokrivat na 5. sičnja god/ine/ 1735. Ove iste godine zavadi se fojnički kadiluk s^g Avdulah-pašinim silivtarom, koji bijaše zaiređija, ne mogući veće siromasi nadavat blaga koliko nametahu. I tu se skupi više od hiljadu ljudi. Kadija Bećir Krivić sakri se, a silivtara malo narod ne kamenova. Najposli ga istiraše uvečer; ne dadoše mu se ni omrsit uz ramazan turski. – Iza toga se zavadiše s pašom Visočani i Sarajlije. I digoše pašu s Bosne a dojde na njegovo misto Ali-paša Ećimović, prošasti vezir, čovik yeoma mudar i u vojnički zanat razuman i kripak, i po naravi dobar.

^f Jelenić je izostavio „etc”, koje stoji u izvorniku a koje ja, u ovom izdanju, izražavam točkicama.

^g Jel.: sa.

³⁶ Orašani – Gučani. Orašje (danas se naziva Ovčarevo) je selo nadomak Turbeta kod Travnika. Orašani su stanovnici toga sela. Gučani su seljaci sela Guča Gora, na obronku Vlašića.

1736. Na 23. svibnja na kvatre po Duhovi, poturči se Antun (Bo-lo) Lovrić iz Fojnice i Stevo iz Sutinske, u Fojnici. I već ako onako Antikrst usprogoni fratre i krstjane! Tu veće dana ne smide se krstjansko čeljade iz kuće pomolit, zašto s njima idaše veliko mloštvu turskih brez-poslenika, s bubenjī i sviralam, ne samo po sokacī od varoša nego jošter izpod manastira. I gdi koga sritu od uha krstjanskoga, psuju, pogrđuju, kuće lupaju i govore: „hoćeš /li/ se poturčit?” – Iste godine miseca kolovoza stiže hazna u Sarajevo^h iz Carigrada da se pišu bešlige i sejmeni po Bosni protiva Moskovu. I upisavši se, ne samo odoše oni, nego jošter četiri bosanska aljbega, sa svim zaimī, bezī, spahijam, od sviju krajina neferi, sve po tri odpraviše četvrtoga. I ove godine nigdi se ne udriše nego samo četeⁱ idoše, koji kad/god/ dobiše a kadgod i izgubiše. Bosanske bešlige, porobivši u karavlaškoj Turskoj, porobiv/zatim/ nika sela i manastire vlaške, vratiše se, tužeći se na glad i na zimu. I dohodiše niki od Vlah/a/, begā, na njih, na viku; ali im ništa paša ne učini, zašto se u isto vreme zavrže nemir s cesarom.

1737. Jula na 14. uvrati se mula sarajevski u Fojnicu, iz Travnika se budući vratio, i dojde u manastir s^j družinom. I ne samo hoda po crkvi nego jošter po dormitoriju gornjem i donjem,^k i po fratar-skih celā i, fala Bogu, ništa nam ne uze (kako se bojasmo), niti šta najde u čemu bi nas mogō okriviti. Ali, kako razumismo, sve to bi vraštvo tursko, zašto bijahu iznili, da u manastiru ima mlogo oružje i nimački škriljaci, što su fratrom došli iz kaurā, da se more s Turcī raja lasno b̄iti. I ode u Kreševu da izvidi kako i u Fojnici, ali ga na putu stiže glasnik, da brže ide u Sarajevo, zašto, veli, „idu jedni Nimci, to jest tabor, na Ostrvicu, drugi na Banja Luku, treći na Zvornik”. A prvo toga Turci pravoga glasa ne imadijahu od rata, premda glasono-še dohodahu u Travnik k paši ali paša ne dadiše od toga govorit, zaš-

^h U izvorniku su riječi „miseca kolovoza stiže zahna u Sarajevo” nečitljive; popuno sam ih prema Beničevu *Ljetopisu*, izmijenivši „augusta” u „kolovoza”, prema Lašvaninovom stilu.

ⁱ U izvorniku стоји „čette”.

^j Jel.: za.

^k Jelenić izostavlja riječi „i donjem”.

to iz Carigrada ne imadijaše nikakvih oprava. A glasonoše opet, jedan iza drugoga, k paši, govoreći: „Basti daur”, što hoće reć „navali nevirnik”. I u toj sumlji paša čini doć s mulom svu gospodu od Bosne u Travnik. Gdi učiniše viće, da ako cesar počne rat, svak^l ima ustati na oružje: i kadije, imami i spahije, tko god more sablju pasat. Akoli bi tko ostao, da se ima obisit o vratī svoje kuće i to zašto od cara ne imahu pomoći, zašto se bijaše s Moskovom, kako smo ozgor rekli. Međuto dojdoše i odoše pašini ljudi po svoj Bosni i digoše sve, malo i golemo, tko god more oružje nositi; i prid njima glavari i staršine od mistā. I Arnauti tu dojdoše. I skupi^m se jedna vojska strahovita. Ova vojska kad se diže s Ali-pašom Hećimovićem, prošastim vezirom, iz Travnika, i pade na prvomu konaku kod Karaula³⁷ više Travnika: al' vode paši ničesova Vlaha, što su /ga/ Turci jurve ufatili. Pitaju ga Turci: „tko je uzrok da počeše Nimci rat prvo vrimena?” Odgovara (ali ne znam ili čovik iz vraka, ili vrag iz čovika) Vlah: „gospodo, nitko drugi nego vaša raja i prid njom fratri”. – Kad to ču tursko mloštvu, sve gr/a/knu protiva ucviljenoj raji i fratrom. Aⁿ paša, za ugodit Turkom, govori im: „Hodite”, reče, „da se na/j/pri udrimo s Nimci a kad se vratimo, sve čemo okrenut pod mač i nabit na kolje što^o je muško do sedam godina, a^p žensko u robstvo”. – Oh, žalosna glasa i novine! Ele, za taki glas, reče čehaja, i posikoše nevirnoga Vlaha. Kad dojde paša s vojskom u Jajce, al' mu Turci, ufativ, vode grofa Šerenša, koji je bio nad sto i dvadeset konjika, i druga dva kapetana. Ali brže razbili i otirali Nimce Turci izpod Ostrvice.^q Prid vojskom od krajinā turskih bijaše, prvo toga, paša poslao Osmanbegu Alipašića iz Skopja, svoga čaušlar-čehaju. I ne samo peginu ovi, nego jošter

^l Jel.: svaki.

^m Jel.: kupi.

ⁿ Jel.: i.

^o Jel.: šta.

^p Jel.: i.

^q Ova rečenica ni u izvorniku nije logična.

³⁷ Karaul (običnije Karaula) jest brdo, planina i selo ispod nje, na putu od Travnika prema Jajcu, oko tri sata hoda udaljeno.

mlogo Turaka vrsnih, a i kaura malo manje. I ostaviv grad, odoše i odvukoše topove; i odvedoše oni Turaka a Turci dovedoše njihovih vojnika. I za reć svu istinu, ne znade/m/ kazat – i tko je onde bio /onaj/ na komu mejdan osta. Iz Jajca ode paša s vojskom na Podražnicu,³⁸ gdi staja petnajest dana, dok se svrvi vojska sa sviju strana. A Nimci biju Banju Luku s dvi strane: s onu /stranu/ Vrbasa/gdi/ bijaše veliki tabor, a s ovu, to jest od Bosne, bijaše nikoliko vrsnih redimenata, dva avan topa, iza šta u grad meću bumbe i tri šibice. I tu bijaše sprave vojničke i hrane dosta. Međuto Turci, misleći – s koju će stranu na njih udariti, a dojde im jedan starovirac i reče: „ako ih ne dobijete s ovu stranu, s onu nigda /nećete/, zašto ih je mlogo a pak se /morate/ bojati laguma. – Udlil ga Turci poslušav, pojdoše i pridoše riku Vrbas – konjici na konjī, a pištem učiniše most od užā i od kopnjaca. I tako, od Podražnice do Banje Luke, nigdi turska vojska ne ide putem nego sve šumom, nit paša dade obnoć vatre naložiti, da ih kauri ne podpaze. A kad bi u nedilju, na 4. kolovoza, polagano pri-vukoše se k straži koju privarkom izsikoše. Potom toga udriše iznenada na Nimce, koji siđaše ter se igraše, koji misu slišaše, niki Boga moljahu, niki ručak spravljuhu, niki trpezu sterahu, niki rakiju pijahu, niki se po praznih turskih kuća skitahu. A kad ugledaše Turke, mlogi ne imadoše vrimena oružja uzeti, a koji uzeše junački Turke užbiše i /to/ dvakrat. A kad vidi paša da će izgubiv vojsku izgubiti Bosnu...^r poče nagonit Bošnjake da se biju, ne samo on, nego jošter njegove pašalije. a kad vojska vidi da paša pojde u boj (zašto mu prvo krajšnici ne dadijahu poći u boj, da ga ne bi u boju izgubili), navalise jedino na ono nimačke vojske i odmah im prikinuše vojničke zaslone i udlil se žestoko izmišaše. Nimci, ne mogući sili odoliti, dadoše pleća i pobigoše priko ćuprije što /je/ bijahu učinili priko Vrbasa. U niko dobo po nesrići otrže se ćuprija, a kad /to/ vidiše /oni/ koji

^r U izvorniku nisam mogao pročitati riječ koja stoji iza „Bosnu”; Jelenić je pročitao ovaj dio: „izgubit vojsku promisliv”.

³⁸ Podražnica. Prema Jakićevom *Zemljopisu* to je selo u nahiji jezerskoj (Jezero kod Jajca), a gdje se točno nalazi, ne mogu reći. Jukić veli da je to „selo ristjansko od 60 kućah, ima popa” (isp. *Sabrana djela*, Sarajevo, 1973., sv. 1, str. 196).

bijahu s ovu stranu vode, počeše skakat u vodu i bacat muškete. I niki na konjī i pišice priplivaše a niki utonuše; a s one im strane ne dadoše pomoći, premda se bacaše^s iz pušaka i topova, i mloge Turke pobiše. I tu se opet Turci nazad vratiše a cesarovci, zagonaći se, i njihove i^t turske^u mrt/va/ce svlačiše. A kad bi prid samu noć, Turci navališe priko mosta staroga u varoš pod grad, gdi biše po kućā i po mečit/i cesarovaca, koji pobiše iz pušaka mlogo Turaka. I^v tako ih noć mrkla zateče. Turci se vratiše u svoj tabor a Nimci bacaše na grad do nike dobi topove. I jurve Turci ne znadijuh što će činit. A kad bi od nlike dobi noći, spremiv se, Nimci odoše; odvukoše topove i sve svoje stvari; one, rekoh, topove što su bili s onu stranu; zašto, koji su bili s ovu stranu, ostaše u Turaka. I odoše daleko od grada tri sahata hoda i onde se vrgoše u naredbu.³⁹ A kad svanu i Turci ugledaše da ih nije pod gradom, skočiše da ih tiraju i odoše protiva volji pašinoj, navlastito Arnauti i mlogi Bošnjaci. I zagoniše se na tabor nimački, al' mu ne mogoše ništa nego ih mlogo padav i ranivši se, vratiše se. U tomu boju i ne zna se s koje strane veće poginu, ili Turaka ili kaura. Ele, kako je bilo, malo je zla bilo! – A kad se vratiše Turci izpod Banje Luke, od svega mloštva turskoga malo ih se nahodaše, koji ne pričaše^x i zlo ne govoraše od raje i od fratara. Do malo dana al' ide u Kreševo Mehmed Pašić iz Korče s osam drugā i nosi od paše bujruntiju da dovede gvar/dija/ne, fojničkoga, o. f/ra/ Ivu Gabrića, kreševskoga, o. f/ra/ Tomu Dadića, i sutinskoga, o. f/ra/ Bonu Benića. I ne samo njih, nego sve tko god se konopom paše. Tada gvardijani, za ne pustit u ruke Turkom fratara i biskupa, pris/vitloga/ gos/podi/na f/ra/ Mate Delivića, dadoše Turkom mlogo jaspri, a gvar/dija/ni odoše s čauši u Bu-sovaču, gdi srto/še/ pašu, koji idaše u Sarajevo. I onde im ne dado-

^s U izvorniku piše „bacaši”.

^t Jelenić izostavlja riječ „i”.

^u Jel.: turke.

^v Jelenić izostavlja „I”.

^x U izvorniku стоји: pričaše.

³⁹ vrgoše /se/ u naredbu. Smisao je: razvrstaše se i središe tako da budu spremni na borbu.

še izaći prid pašu, nego puščaše na poruke, da imadu doći u Sarajevo. Gdi kad dojdoše, metnuše^y ih u apst. I tu mlogi skočiše govoreći: „Nitko drugi ne diže Nimaca protiva nam nego fratri”. S druge strane, Bog i prijatelji ne dadoše učiniti neprijateljom kako bijahu namislili, to jest raskopat manastire i fratre zgubiti i raju, zašto se ne more njihova potvorica obistiniti. Sa svim tim uze paša od fratara mloge jaspri, od sve tri manastira. – Međuto dojde paši glas da su Nimci uzeli Niš i da su došli na Užice. I posla paša ulake po svoj Bosni da se opet skupi malo i golemo, tko god more nositi oružje, jeda bi Nimce smeli i ne dali im prići na Višegradu.^z I odoše bajraci na 23. septembra, al’ Užicu ne mogoše pomoći dat, zašto ga jurve Nimci bijahu osvojili. Ali ode turska četa i porobiše Turci svoju raju svu s ovu stranu Užica. Nimci dopratiše lipo do pašina čadora čeljad turšku što /ih/ bijahu puščali iz Užica na viru. I paša Nimce primi lipo, i dade im tain i svoje pratioce, neka im je mirno opet se vratit do Užica. I tu paša prid čadorom posije kadiju užičkoga, zašto je do njega pridaò Nimcem grad. Potom toga ode turska četa i porobi varoš Valjevo, cesarovo misto, odkle dovedoše mlogo robja. Međuto dojde glas pravi da su Nimci ostavili Niš, tvrdi grad, i da su u njemu opet Turci sili.

1738. Na 20. veljače odoše Turci opet pod Užice i prid njima Ibrahim-paša Alipašić iz Skopja. I uzeše ga na viru; odpratiše cesarove ljude Biogradu, a što je bila raja turska, izvišaše Turci, izsikoše i u robstvo nemilo okrenuše. – Iza toga turska iznutarnja vojska opside grad Harševe⁴⁰ u otoku, cesarovo tvrdo misto. I dojde mu nimačka vojska na pomoć i razbiše kruto Turke. I tu poginu bagdatski vezir, a sina mu ufatiše i, izvan ostalih, poginuše tri učtuglije. – A lanske godine usrid lita uzeše Moskovi, zajedno s Nimcī, Oziju⁴¹ na viru. A kad ih počeše puščati, to jest Turke iz grada, niki od Bošnjaka, za

^y Jel.: metniše.

^z Jel.: Višegrad.

⁴⁰ Harševe (također Horšava i Haršava) je rumunjski lučki gradić s desne strane Dunava blizu grada Constanțe.

⁴¹ Ozija je tursko ime za grad Očakov u Besarabiji, istočno od Odse.

ukazat svoje junaštvo, potrgav sablju poče sić Moskovite. Al, u zao čas po se! Zašto Moskovi koje bijahu puščali opet vratiše, a koji bijahu u gradu one ustaviše. I što bijaše sebične vojske,⁴² ono okrenuše pod mač. A svu gospodu od Bosne okrenuše u sužanjstvo; i toliko gospode bosanske po izboru upade u sužanjstvo da toliko nije nigda. – Istie godine, to jest 1738, miseca jula ode Alipaša bosanski i tri arnaut/-s/ke paše i Ibrahim-paša Skopljak i Kulenović, s ostalim pašam, bezī, alajbezī, zaimī /a tako i/ spahije, baše i sejmeni i nefirjan od sve Bosne. I pridoše, kod Novoga učiniv čupriju, Unu i udriše na banovinu. I jedna četa udari^a na palanku,^b koja se zove Pedalj,⁴³ gdi iz palanke kauri oboriše žestoki organj. Gdi izginu mlogo Turaka i Aronauta; i tako ga ne uzeše nego se vratiše pod Zrinj, koji ostaše, i druga turska četa, i zarobiše oko pedesetoro robja. Potom toga paša bosanski sa svom vojskom podside Zrinj al’ mu ništa ne more učiniti: bì ga nikoliko dana, pak posla po veliki top u Novi. I bijahu ga povukli, al’ dojde naredba od paše da ga vrate natrag, zašto mu dojdoše nikakvi glasnici. I vrati se paša sa svom vojskom a Zrinj ostavi. A prvo toga ode velika četa opet pod Pedalj i drugu palanku, koja se zove Lakat.⁴⁴ I našavši ih prazne, paša biše postavio sejmene da ih paze. A kad se vrati paša, vratiše se i sejmeni, ostavivši obidve palanke. Turci prihodeći pod Novim Unu priko mosta što su učinili, puče most i potonu konjā turskih i nikoliko Turaka. A kad pridoše u svoju zemlju, najdoše tri hiljade i šest stotina Tatara što biše došlo paši u pomoć. I ne samo pušča njih nego jošter oko četrest hiljada vojske u Kneževu polje,⁴⁵ gdi nikoliko

^a Jel.: udri.

^b Jel.: palansku.

⁴² sebične vojske. To znači „redovne”, obične vojske. Isp. Rječnik Jugosl. akademije, s v. sebičan.

⁴³ Pedalj. To je mjesto oko 35 km zapadno od Dubice; bilo je posjed Zrinskih. Dosta puta su ga rušili i popravljali, jer je često prelazilo u turske i kršćanske ruke, osobito u 16. st.

⁴⁴ Lakat. Nisam mogao ustanoviti gdje se nalazi taj grad i kako se danas zove.

⁴⁵ Knežev polje (danasa Knež-polje ili Knežopolje) jest polje u porječju donje Une sa središtem u Dubici; u naše vrijeme ime se proteže i na kraj između Une na sjeveru i Kozare na jugu.

liko čeljadi zarobiše, ali izginuše gore nego pod Zrinjom i Pedljom. Poginu i kaura, ali veće poginu Turaka Arnauta i Tatara; ne samo poginu, nego ih jošter kau/ri/ nikoliko odagnaše živih. I zagoniše se Turci na Dubicu, da je popale. Al' se Dubičani vitežki obraniše i Turke odbiše. Nedomak Dubice uđriše Turci na jedan čardak, u kome biše straža i vazdan se na njega zagoniše.^c A kad bi prid noć, stražani se pridadoše na viru. – Dojde glas da su Turci uzeli Harševo i da ga je izdao jedan đeneral, koji je vladao u njemu; i da se poturčio i da su mu Turci nadili ime Muhamedbeg. I činiše veselje Turci po svoj Bosni. – Iste jeseni ide Ibrahim-paša s velikom četom da robi Liku. Ali ne porobi, nego izginu mlogo Turaka i Tatara. A druga vojska ode pod Raču,⁴⁶ palanku na skeli, al' joj ništa učinit ne mogući, vratи se. – Iste godine miseca prosinca i u dva puta Ličani robiše livanjsko polje. A prvo toga porobiše Unac⁴⁷ kod Grahova, pače i Grahovo kod Glamoča.

Iste godine miseca studenoga bijaše u Fojnici eminom iz Sarajeva Nehter, Osmanov sin, koji budući otišo u Sarajevo a ostavio svoje momče, rodom Arnauče, koje najde se zaklno; a druge u kući i po kući ne biše štete učinjeno. Zato dojdoše pašini čauši i vrgoše u apst gvardijana fojničkoga i sve mahalbaše od krstjana. Biše gvar/dija/n o. f/ra/ Ivan Gabrić. I hotijahu ih metati^d na muke, al' se obnoć skoči sve, malo i golemo, vikat i plakat izprid hana. I tu^e svu noć vatru žene s dicom ložiše. Međuto kadija zapovidi da se na muke ne meću i ne metnuše, ali uzeše jaspri. Mubašir zaiska od džematlijia Turaka, od varošana krstjana i od gvardijana katila, a oni za njega ne znađuć, zaiska im^f pet kesa jaspri i teško se smiri na dvi. Onda okrenu emin go-

vorit da mu je pognulo deset kesa jaspri, pak spusti na osam, pak na pet, pak na jednu. A kad mu donešo čekmedže na mešćemu, pita ga kadija: „Gdi je ključ od nje/ga?“ A on govori: „Ostao je u momka koji je zaklan“. Onda mu mubašir izmi glavu: „A zašto“, reče, „ti ostavljaš u dice toliko blago?“ a kad obiše, al' nejma ni jaspri nego tevteri i dvi lule. A pak i on isti ispovidi da nije ništa bilo. Međuto, čauš čini iz sindžira dovest u han Ivana Mandića^g i Čoču, sina Nikole Agatića,^h koje držahu u sindžiru – kolik da znadijahu za ti poso! I uđriše prvomu više od trista štapā a drugomu oko dvajest. Koga vidjeći da ne umije ni plakat, pustiše, govoreći: „Budala je!“. Izajde za njih vas varoš, a za varoš i za gvar/dija/na džemat. I dadoše čaušu hiljadu groša a eminu dvista. Pustiv dicu, čauši odoše, kojih bijaše jedanajest. A prvo toga svega odvede Duran, ciganjin, momak eminov, Mandu, Mijata Vrljkovića ženu. Mijat poče iskat žene od emina i na njega ode u Travnik k paši. Paša ga⁴⁸ oglobi. Zato za osvetu, po sve prilike bi poso eminov – zaklati momče. A Ciganjin i Mande oglasiše se u Splitu.

1739. Miseca veljače, na svrsi, dojde u Travnik tri konja zlatnih jaspri, da se pišu sejmeni. I otvoriše se bajraci na početku laška i svakomu sejmeninu dadoše plaćeⁱ po dvadeset i dva^j groša, i to brez zaire – za tri miseca.

1739. /bis/ Na 28. marča uvečer, uoči Uskrsa. Ima u Fojnici golemo vrilo (zove se Šcona), i ovu vodu tko piye, govore da od nje gušavi;^k koje^l proteče kakono krvavo i po njemu se ufati kakono krvav skorup. I ne moguše ga ljudi pit za niko vrime. I premda biše tada vrime kiševito, sa svim tim rika što teče iz planine bijaše bistra, a što

^c Jel.: nagoniše.

^d Jel.: metnuti.

^e Jelenić izostavlja riječ „tu“.

^f U izvorniku je tekst teško čitljiv pa je čitanje nesigurno.

⁴⁶ Rača-palanka na skeli. To je palanka, čini mi se, na području Otočca, ali gdje se točno nalazi, ne znam.

⁴⁷ Unac. Unac je oko 25 km sjeverno-sjeverozapadno od Grahova i leži na rijeci Uncu.

^g Jel.: Madnića.

^h Jel.: Agatići.

ⁱ Jel.: plaću.

^j Jel.: hiljada. – Stavivši ovdje hiljada mjesto dva, Jelenić je učinio tu plaću nezamislivo velikom: 20 000 groša!

^k Jel.: gušati.

^l Jel.: koji.

⁴⁸ ga. Misli se: emina, jer se on kasnije osvećuje za tu globu.

vrilo teče iz litice, teče veoma mutno. – Istoga miseca i godišta, sutradan uvečer, u niko dobo noći, od sivera ukaza se nebo veoma kravovo na ti način da tko god vidi, začudi se.

Iste god/ine/ na početku miseca svibnja izajde paša /sa/ svojom orđijom iz Travnika u polje, zaštobo mu se ne pristoji stat u kuću u vreme rata. I dovedoše mu Turci svezana Pavla Pileševića iz Kotora, koji se bio upisao iste godine u sejmene, pak pobigō od buljuk-baše, zašto mu je dao malo plaće a manje hrane; i s njim /bijahu/ niki starovirci. I zato ih Turci obmetnuše da su izdajnici i, kako rekoh, doveđoše paši. Koji poče govoriti: „Poturčite se, da vam prostim^m život!” I Pavlov, drug, hrkać, od prve se riči poturči i zataja Hristusa. Aⁿ Pavlo reče: „Neću!” Odvedoše ga Turci u sindžir i za tri dne nagovaraše da se poturči. A on, tvrd u viri pravoj, katoličanskoj, ne kti zatajati svoga Isukrsta. Zato zapovidi paša krvoliji da mu odsiće glavu. I odsiće. Do nikoliko dana, idući isti paša na konju na špaš, što Turci reku biniš, i ugleda Pavlovo tilo bilo kakono snig. Zapovidi i ukopaše ga kristjani; a u ovo vrime ne dadijaše nikoga kopat koga bi posikō od sužanja. A to Pavlu dopusti Isukrst, da ga psi i ptice ne izidu, zašto Bođa ne zataja.

Iste godine Ali-paša skova^o u Fojnici i u Kreševu mloga velika sidra kakono ona od velikih morskih brodova. I rekoše da će od njih činiti čupriju priko Save. Potom toga diže sve spahije, baše i nefir/ja/n. I ode priko Žepča put Šabca i povuče topove. I pustiše glas da će být Šabac, ali ne ktiše, nego, kako im vezir bijaše zapovidio, odoše pod Biograd. Zašto prvo toga bijahu izašli Nimci daleko od Biograda tri ure hoda, da se s Turcī pobiju. Ali s malom pametju, zašto iđahu brez naredbe: konjici naprid a pišći daleko za njima. I to Turkom bi dokazano; koji im zasidoše. I tu se mloga krv proli s obi strane, a mlogi vrsni ljudi padoše /od/ jednih i drugih. I doisto bi Nimci sasvim izgubili, da ne biše prispio princip Ildpurdecauz.⁴⁹ I tako se vradi cesa-

^m Jel.: oprostim.

ⁿ Jelenić izostavlja riječ „A”.

^o Jel.: kova.

⁴⁹ Ildpurdecaus. Iskrivljeno od Hildburghausen.

rova^p vojska k Biogradu a turska za njima. Tu se Nimci poplašiše da Turci ne pridu Dunava i ne odu u Banat pod Temišvar, zašto se Biogradu ne bojahu. Ali, vezir okrenu žestoko být Biograd. Nimci, budući prišli s onu stranu Dunava, (gdi najdoše oko tri hiljade Turaka, koje s velikom krvju ozgor rečeni princip razbi), ne mogahu dat pomoci gradu. A bosanski paša, od rečenih sidara poče činit čupriju priko Save. Kad to vidiše s Biograda, baciše nikoliko topova, kojih padahu zrna blizu čuprije. I tako osta nesvršena. – Međuto Turci dovedoše veziru sina jednoga đeneralu i Brnjakovića. Videći đenerališim od cersarske vojske da se zlo peri, prvo zašto mu kuga biše i u vilajetu i u vojsci, drugo zašto mlogi bijahu izdajice, treće zašto u vezira mloga vojska biše i grada se ostat ne ktijaše, obeća Turkom dat grad i da se učini mir s ovim ugovorom: da razori što je iznova učinio; i za veću tvrđav od ugovora pustiše Turke u Donji grad. A Nimci počeše tribit i orit grad. I rekoše da će izać iz grada o Mratinju dne, u drugu ruku, o Jurjevu došaste godine.

U ovo vrime Ibrahim-paša skupi tešku četu od sviju krajina i ode da robi Liku. Gdi ga Ličani dočekaše, razbiše i, – da biše više Ličana – po sve prilike ne bi nijedan Turčin utekō.

Iste godine miseca septembra na 14. još ne budući Ali-paša došo izpod Biograda, dojde naredba muselimu sarajevskomu i pušća sve sužnje koji se u gradu nahodaju, među kojim bijaše grof Šereni i druga dva kapetana. I Turci im pokrojše haljine kako se komu pristojte. I odpratiše ih do Biograda s velikim poštenjem.

1740. Aprila na 16. ode Ali-paša s Bosne. Istoga miseca /na/ 22. dojde u Sarajevo novi tevtedar, Mostaranin, (a mazul /bijaše/ Smailaga, Fočanin) i donese nove teskere. Iste god/ine/ na 10. maja dojde Ibrahim-ćehaja, muselim i kajmekan Avdulah-pašin. Na 2. jula dojde Avdulah-paša treći put na Bosnu. – Ove iste godine u Banjoj Luci pade teška krupa. I nahodi ih se od sedam oka i pō i učini mlogo štete u svemu i po svemu. – U istomu mistu rodi bula dite, komu su oči navrh glave, usta na zatioku, ruke do lakta i onde^q nikoliko pr-

^p Jel.: cesareva.

^q Jel.: onne.

sta. I posli tri dni izašav prid^r materom i grohotom se nasmija. I kad čuje da pivci pivaju muči se i mami. – U istomu mistu rodi bula samo glavu ditinju, koja sasne i diše. – Iste god/in/e u Travniku rodi Turkinja četvero dice. Iste god/in/e na Kuprisu najdoše ljudi pō čeljusti čovičje i poteže 8 oka i pō. – Iste god/in/e u Sarajevu na Vratniku, miseca jula, rodi Turkinja dite od 3 oka i od^s tri uha i usta mu na zatioku.

Iste godine izajdoše Nimci iz Biograda a Turci sasvim unidoše s velikom pogrdom od svega krstjanluka.

1740. /bis/ Na 6. veljače priminu u Rimu s/v/. o/tac/ papa Klement dvanaesti^{tt} od toga imena a od kuće Koršina iz Fiorenциje. Iste godine na 27. agušta bi čudnim načinom obran za papu priuzvišeni gos/podin/ kardinal Lambertini iz Bolonje. I prozva se Benedikto XIII.^u – Iste godine na 20. listopada umri u Beču Karlo, šesti od toga imena, a od kuće Auštrijе, cesar rimski. I ne osta mu nijedan sin, koji bi sio na njegovo mesto.

1741. Aprila na 16. dojde u Sarajevo Saroš Mehmed-paša, za pašu bosanskoga. A bi mazul Avdulah-paša, koji ode u Vidin za pašu. – Iste god/in/e istoga miseca odoše Turci na hudut k Savi. – Godine prošaste, i kako godi je počeo rat, za izkazati nevolje i potribe koje podnese po Bosni siromaš, hotilo bi se mlogo vrimena, tko bi ktio svaka iskazati. Lani bi sijena oka po tri dinara; desetak prohe po sto jas/pri/ i sto i dvadeset, također pšenica; oka mesa ovčijega po 40 jas/pri/ a goveđega po 24. Jedan ovan po hiljade i dvista jas/pri/ a janje po 660 jas/pri/; jedno jaje^v po šest jas/pri/; oka loja pritopljena po sto i dvajest^x jas/pri/; junjga masla za 240; ulja za 160 jas/pri/. I to

^r U izvorniku piše „prad” a tako i na još par mjesta.

^s Jelenić izostavlja riječ „od”.

^t U izvorniku dolazi čitav ovaj odsjekiza odsjeka „Aprila na 16. ode Ali-paša...”, iako bi trebalo da dode prije njega.

^{tt} U izvorniku je ova riječ nejasna, no sličnija je riječi „jedanajesti”. Ispravio sam jer se radi o Klementu XII.

^u Lašvanin je pogriješio: radi se o Benediktu XIV.

^v Jel.: june. (Uz tu cijenu, june bi bilo, što se kaže, badava.)

^x Jel.: dvadeset.

sve kako gdi: gdi i skuplje, a jevtinije nigdi. Ove iste god/in/e prvi dan svibnja pade veliki snig a prvo toga munja meta i jako grmi. – U Travniku, na očigled od^y mlogo ljudi, puče ništo kakono top u Višenici, i odanle se diže vitar jaki i ode prema Vlašiću, velikoj planini, i ponese list sobom i što god na zemlji lagano najde. I to bi miseca travnja na 23.

1741. /bis/ U Sarajevu, u jesen, poče drugi put kuga morit i ne ustavi se do druge godine to jest.

1742. Ob litu poče morit na mlogo mista: u Visokomu, oko Sutinske,^z oko Vareša, u Kreševu,^a u Fojnici, u Travniku, u Bzenici, u Neretvi, u Crnomu Vrhu⁵⁰, gdi pomori veliku obitio Elezovića. – Iste godine promini^b se Saroš Mehmed-paša a dojde Đumruk Mehmed-paša na 27. oktobra u Travnik. I ovi je bio vezir. I ovi zadata de golem strah (kako unide u Bosnu) bosanskoj gospodi. U Sarajevu umalu osta veliki mula da ga ne zatvori. A zatvori Mehter Osmana, velikoga tevtedara. Iz Busovače odvede u papuči busovačkog imama i sina mu, emina fojničkoga, i imama lužkoga⁵¹ a po druge posla mubašire.

1743. Januara na 17., za ozgor rečenoga paše, dojde u Fojnicu tevtiš, i ne najde ništa u manastiru da kadija usidžili; pak drugi dan ide u manastir drugi put, i ne najde ništa. Međuto kadija ne kti fratrom prisudit. Zato ode pet frataru i nikoliko čeljadi paši u Travnik, a dva fratra ostaše zatvorena u Fojnici. Kad biše u Travniku čekajući divana, al' isti mubašir, jamak tufekdži/ji/n, vodi ona dva /fratra/ i s njima vikara kreševskoga, koji nose od kadije ilam dobar. Koga ne ktiše kazat pašinu haznadaru, da ga ne /sa/krije, zašto njegov/to/ posō bi-

^y Jelenić izostavlja riječ „od”.

^z U izvorniku stoji „Sutintinske”.

^a Jelenić mjesto „u Kreševu” stavlja „u Sarajevu”.

^b Jel.: prominu.

⁵⁰ Crni Vrh. To je zaselak u području Konjica (isp. Arj).

⁵¹ lužki. Riječ dolazi od Lug. Po svoj prilici misli se na selo Lug koje se nalazi nekoliko kilometara od Kiseljaka na putu prema Fojnici. (Ima i drugih mesta s tim imenom.)

jaše, nagovoren od Vilića, teskeredžije. Zato haznadar ode paši i vrže fratre u apst. Njih zatvoriše a ostali /krenuše/ s puškom priko lúke pod pašin čošak. Ugleda ih paša i posla svoga silvtara i jednoga čohadara, koji odnesoše paši arzohal. A još ne biše počeo divan. A kad poče, izjedoše četiri, a peti fratar osta. I ovi ponesoše svaki u ruci razlike oprave. Kad se prošti ilam nama dobar, u isto vreme dade tevtiš ilam po nas zao, koga je dao isti kadija Alićatić iz Fojnice. Tad se srđnuv paša reče: „Vodite i ta četiri zatvorite a^c ja ču poslat, nek se opet izvidi. I ako se najde iznova jedna čivija priko fermana /zabijena/, nek se obori!“ I tako posla za muvelu travanjskoga kadiju i svoga bašagu i bešlagu i onoga prvoga tevtiša. I ponesoše tovar sindžira, u koje će metnuti i vodit u Travnik tko god od džematlja za fratre dobro progovori, izvan fratara, koje mišljahu opet vodit u Travnik. I ovi kad dojdoše u Fojnicu i dovedoše sobom fratre iz Travnika, koje bîše po putu, opet ih zatvoriše u Fojnici. Sutradan diže se sve u man/asti/r i vas^d manastir primetaše vas dugi dan tražeći štogod iznova /načinjena/. I dovedoše sobom sužnje. Međuto bijaše izašō pris/vitli/ gos/podin/ biskup Dragićević i njegov sekretar f/ra/ Mato Lašvanin, koji bijahu iznili oprave, kojim se man/asti/r pokrio. I oni, s ostalim, branîše se. Tu Turci drugo ne najdoše, premda gledaše po svemu ne samo manastiru, /nego i po/ pasjaku i štali. Zato okrenuše musevedu govoreći: „kamo vam tevter od celā i ostalih prigradaka i od njih širina, visina i duljina, kakono i od crkve ima mîra?“ Mi rekosmo: „Mi ne moremo bit brez celā i ostalih prigradaka, a to se u fermanī ne meće, nego samo da nije zid od man/asti/r širi ili viši. A evo“, rekosmo, „ferman, s kojim moremo vazda, unutra gdi stojimo, učinit što je od potribe. A evo džemata upitajte!“ I tu nikoga od džemata ništa ne pitaše, izvan /što/ sprva muvela upita dva imama, koji nikoliko riči progovoriše nama u pomoć. A drugih ne pitaše;^e a neupitan ne smide nitko reć riči. A kad bi prid samu noć, povedoše u apst sve fratre, i biskupa i njegova šekretara. A to bijahu: gvard/ijan/ fojnički o. p.

^c Jel.: i.

^d U izvorniku piše omaškom: „aš“.

^e Jel.: pitaše.

f/ra/ Pavo Lozić, gvar/dija/n sutinski o. p. fr/a/ Andrija Čatić, vikar krešev/ski/ f/ra/ Ivo Ivić, o. p. f/ra/ Nikola Lašvanin, agregat o. f/ra/ Mato Kmetović, o. f/ra/ Brno iz Rame, meštar, i o. f/ra/ Antun Ćurić iz Lašve. I staše zatvoreni posli toga pet dana, dok u Travnik ulaci trkaše. I dojde naredba da se fratri puste. Ali – crn obraz jaspram!⁵² I tu se smiriše sve tri man/asti/r. I paša dade svoje oprave dobre; također kadija travanjski, koga paša biše učinio muvelom.

Iste godine u Fojnici umr fra Antun Sedić, dijak-profeš, u man/asti/ru na 2. agušta, od kuge. I nitko ne znade da je od kuge. Posli nje ga umr troje dice man/astir/ske do 13 dana. I tu se fratri ositiše. Al' zaluđu, zašto pomr šest fratara, to jest rečeni dijak, o. p. fra Jako Dobrećić, eksdifinitur, o. f/ra/ Mijo Kumić, o. f/ra/ Brno Dobretić, o. f/ra/ Frano Elegović i fra Marijan iz Jajca, laik; i sedmero dice. A priboli sam Marko Glavadanović, momak. I tu, brez ispovidi nijedan ne ode. Dijak se ukopa u crkvi, o. f/ra/ Mijo na Kamenu, više Ruknovca,⁵³ laik u bašči pod oskorušom, a ona tri prid crkvom pod zohom, kod križa, gdi je ukopan od kuge /umrli/ o. f/ra/ Stipan Begović, vikar; a dica, jedno kod fra Mije, dvoje prid crkvom, troje u bašči više man/asti/r a jedno na Selakovići, u fra Stipanovoj bašči. Ovoga puta u fojničkomu varošu pomr od kuge šestero /turske/ i sedmero čeljadi krstjanske.

1744. Odmah po Božiću izajde zvizda repatica i izlazi do pō korizme uvečer, pak nikoliko puta ujutru. Potom toga nesta je.

Novembra na 8. ode iz Sarajeva^f mazul Đumruk Mehmed-paša a na njegovo misto vrgoše Ali-pašu Hećimovića, drugi put; i ovi je obranio Banju Luku. I dojde u Sarajevo muselim, paša zvornički, koji vrže u zindan o. fra Pavla Ložića, gvar/dija/na, fojničkoga, o. f/ra/ Antuna Nejlemonića, kapelana sarajevskoga, i o. f/ra/ Miju Aljinića, vikara sutinskoga, iščući^g džulusa. A oni se oponiše – ne dat ga do paše. Međuto, dojde drugi muselim, veliki kajmekan, koji ne kti ih pušcat,

^f Prvih šest riječi uzeo sam prema Beniću, jer su u izvorniku sasvim izbljedjele.

^g U izvorniku piše „išćući“.

⁵² crn obraz jaspram. Smisao je: valjalo je dobro podmititi.

⁵³ Kamen više Ruknovca. Ruknovac (danas: Rupnovac) je prostor ispod fojničkog samostana, do nekadašnje osnovne škole a danas kuće časnih sestara.

dok ne uze hiljadu groša od tri manastira džulusa i tevtišleme. I da-de veliku bujruntru i obeća, da, kad paša dojde, neće uzet ništa od man/asti/ra. I pušća fratre iz zindana nakon deset dana. Isti odredi da ide mubašir tevtišit man/asti/re. I tu gvardijani opet dadoše jaspri, da ne šalje. Potom toga Vilić, teskeredžija, diže mubašire na man/asti/re zarad vinarine.^{gg} I tu se gvardijani od/u/priše i njemu ništa ne dado-še, al' dadoše štokomu po kapiji. Najposli kajmekan, za učinit Viliću na^h volju, posla svoga čovika i vižita sve tri manastira, na ti način, da ne ostaše vrata po manastiru unutra, kojih ne čini otvoriti. A prvo toga kadija visočki biše dao ilam da jeⁱ u Sutinskoj ništo iznova fabrika-no. I tako Bog hoti da nam ne učini zla mubašir, niti šta sebi uze, nego momkom. I usilova kadiju visočkoga da odilami protiv onomu što je bio prvo napanjkao. Tako fojnički učini u Fojnici i u Kreševu. Al' to drugi ne učini nego Bog i b/lažena/ d/ivica/ Marija i ostali sveti i molitve od pravovirnijeh, zašto smo činili procesione veće dana...

Na 1745. jan/ua/ra na 8. isti kajmekan obisi u Travniku vlaškoga popa iz Čajnice. Krivicu mu najdoše, da je na Turčina sablju potegō, za obranit svoga gos/poda/ra bega. I pod njim tri puta puca ličina pak i greda se od dućana istavi. I svak reče da je bio brav. I bi pokopan u derventi pod Travnikom, kraj velikoga puta, od krstjana, kojim plati Jovo Sarajlija, kruhar.

Na 1745./bis/ na 7. aprila, dojde u Sarajevo ozgor rečeni Ali-paša Hećimović i poče vladat Bosnom. I učini mlogo zla namećući na vilajet trostrukre tasile. I niki kadi luci odmah dadoše a niki se oprše. Al' u zao čas po se. Zašto posla paša Vlahinjića delibašu, koji oglobi vilajet u općini i napose. Kad to vidi narod, skupi se nikoliko kadi-luka i odoše u Sarajevo. Izajdoše na Goricu gdi, kad ih paša ugleda, posla: nek dojde nikoliko ljudi koji umiju besidit. Kad odoše...^j i

^{gg} U izvorniku kao da je predzadnje slovo napisano latinicom; možda treba čita-ti: vinarije.

^h Jel.: za.

ⁱ Jel.: sa.

^j U izvorniku su ovdje tri do četiri riječi nečitljive; ni Benićev tekst ovdje ne poma-že. Možda je tu stajalo „misleći da će vilajet i/h/ čuvati”. No to je samo domišljjanje.

čuvat, vrže jih u grad, a ostali utekoše. Prozorski kadi luk biše se uza-prō i Alipašića Derviš-pašu kamenjem umalu na mistu ne ubiše. I tu mloge siromaške žene dohodiše u Travnik paši, jedak^k bi ih pomilovao. I učini fintu – da će^l pomilovat, ali posla delibašu, koji oglobi vilajet nigda crnje i gore. Oprše se također gornji Hercegovci, ali bi mlogo zla, zašto ubiše paše hercegovačkoga brata i još nika. Koji, kad to vi-di, s delibašom Vlahinjićem poče sić, i one koji jurve bijahu u sindži-ru njihovu, i druge koje fataju isikoše; (niki rekoše) 40, niki 60, niki 70 ljudi. I okrenuše, izvan čeljadi, sve u robstvo. U isto vrime oglobi sve kapetane i age. I to se sve u Carigradu ču. I dojde kapidžija i diže ga na 6. oktobra iste godine.

Iste godine na 29. studenoga dojde na njegovo mesto Smail-paša i donese na jedeku dva koca. I kako dojde, zadade gospodi velik strah a siromaši od dobra ufanje. Zašto odoše prid njega krstjani iz Fojni-ce vikat na kadiju i emina fojničkoga, što su ih oglobili, jer su goru silki za čumur, što im je zanat. Izajdoše u Travniku na divan i nikako se kadija opra, s ovim ugovorom – da povrati što je uzeo – a emina metnu u grad.

Na 1746. jula na 24. za istoga paše dojde od sarajev/skog/ muse-lima^m mubašir i zovnu na mešćemu u Fojnici gvardijana o. p. f/ra/ Antunaⁿ Vučevića i vikara o. f/ra/ Nikolu Pavlovića. I prošti bujrun-tiju/, posli podne izašav na Ruknovac, (a prvo toga zatvori obadva) zarad križa od kamena, usađenoga na grebu pok/ojnoga/ o. f/ra/ Mije Kumića, koji je umro od kuge na 1743. Pak kad vidiše i krstjani i re-čeni, iz apsta izvedeni /fratri/, da Krivić, kadija, i dva džematlije, Luš-čić i Tero, o zlu rade, počeše plakat govoreći: „Gdi ćemo se, dakle, odsele kopat, kad nam ne date po našemu zakonu, u našemu grebju?” Pomami se kadija (a to njegov posō i bi) i poče vikat i činit ilam i zatvorat i fratre rečene i krstjane. Kad se vidiše ostali u nevolji, skoči malo i veliko i odoše paši u Travnik. I tu ode o. f/ra/ Mato Lašvanin,

^k Jel.: ne da.

^l Jel.: dade.

^m Jel.: muselim.

ⁿ Ova je riječ upisana u izvorniku latinicom iznad teksta, drugom rukom.

biskupov šekretar. Međuto, prvo njih stiže paši ilam. A kad izajdoše na divan, prosu srdžbu paša na njih govoreći: „Sve je laž što ste upisali u memorijal; to je zloba koju nosite protiva pravu kadiji. Zato će poslat ljude kojim virujem. I, ako bude križ nanovu usađen, gvardjanu će doskočit; piše bo mi kadija da je nanovu. Ako li ne bude, kako kadija piše, doskoči/t/ će mu”. I posla kadiju travanjskoga Isaka i svoga čohadara menzilile.^o Koji dojdoše u pō noći i ne najdoše kadije, zašto se biše uklonio bojeći se sebi. A kad mu dokazaše špije, koji je bio poslao da slušaju što će bit na divanu, – da je^p paša tako osudio i zatvorio rečenoga o. f/ra/ Matu i o. f/ra/ Lovru Ojdanića i pet krstjana iz Fojnice, vrti se i on menzilile. I dojdoše činit ćeš/f/ križ. Tu dojde trav/vanjski/ kadija za suca, i mubašir, i sva fojnička ulema izvan nikoliko naših prijatelja, koji ne smidoše u pomoć nama ništa govorit. Tu izajde prit se o. p. f/ra/ Nikola Lašvanin, kuštod. I protiv Turci počeše njemu govorit, da gdi je križ usađen, nije zemlja fratarska, da onde nije bilo nigda križa, al' ga ni u tomu ni u drugomu ne mogoše kriva nać, zašto se najde da je zemlja i grebje staro crkveno i da je križ od starina malo više bio, i da nije na putu, kako oni govorahu. Pisa kadija sve kako je čuo i video. I na to dojde odgovor i zapovid od paše da dovedu gvardijana, meštra i kuhača u Travnik. A gvar/dija/n isti dan biše se vratio iz zatvora iz Sarajeva i vikar. Koji ode u Travnik odmah, jeda bi oslobođio one iz zatvora. I tako odvedoše gvardijana i o. f/ra/ Filipa iz Teševa, meštra, i f/ra/ Franu Rajčevića, laika; (i da se bude još koji oglasio u manastiru, sve bi odveli, zašto su tako načinili bili Fojničani). I kako ih dovedoše, zatvorise u Travniku, gdi i one; i tu staše, prva dva, 15 dana, a dva druga 11, a gvardijan 8, zašto izajde smirivat. I dok tu staše, težak strah podnesoše, ne samo oni, nego i mi, zašto se radaše po svaki način, da paša komu od fratar glavu uzme. Zašto li, što li? I sa svim tim ode teško blago, i to sve *iz mržnje prema vjeri*. – U isto vreme udari paša sinu Kresojevića, prošastoga čaušlar-ćehaje, po tabanī i po debelomu kraju, hiljadu i dvista štapā. I odnesoše ga na pō mrtva. I rekoše mu da će umrt, a on se

^o Jel.: menezilile.

^p U izvorniku stoji „daie” dvaput.

srdnu: „brže”, reče, „ako je umro, obisite ga mrtva, ako li je i živ, isto učinite!” I učinio bi, da gospoda ne bijahu milost isprosila. A križica je ova: otac mu načinio mlin^q na Lašvi, gdi nije dosad bio, od koga jaz čini kvar jedne bule bašči i drugim kućam. I zato bula iznese arzohal i on joj odgovori: „Poslat će moje ljude, nek vide; ako ti ne bude ščete, baci/t/ će te u vriči u vodu; ako li bude, njemu će doskočit”. I naredi kadiji trav/anjskomu/ i Osmanbegu P/i/ljukovu^r da vide. Koji nisu vidili. Međuto, bula opet iznila arzohal i tu se paša ražljutio i ne samo izbio rečenoga nego poslao^s svoga čovika, da gdi god stigne i najde Osmanbega, da ga obisi. Al' ga ne more nać.

Iste god/ine/ na 4. septembra dojde pašin tevtiš u Visoki, što je po svemu pašaluku bosan/skomu/ tevtišio kazane i crkve. I zatvori o. f/ra/ Bonu Benića, sut/inskoga/ vikara, komu biše u favor^t Visočani.⁵⁴ I ne ode mu nego u sve i po sve 140 groša. A kad dojde u Fojnicu, zatvori o. f/ra/ An/tuna/ Vuč/evića/, fojn/ičkoga/ i o. f/ra/ Franu Tomića, krešev/skoga/, gvardijane; i ne gleda crkava, ali ode njemu samu 500 groša. – Do malo dana opet zovnuše sve tri gvardijana u Travnik i uzeše džulus od tri man/asti/ra: samu paši hiljadu groša. I reče ćehaja: „znamo da ste ščetovali i bilo vam je dosta harča, ali dajte to sada (premda je prvo vrimena), zašto paša potribu ima odprati kapidžiju, koji mu je donio potvrđenje a veće (reče) ne dajte nikomu ništa; a ja će vas odsele paziti kakono sinove”.

Na 1746./bis/ Na 24. decembra dojde u Travnik kajmekan (oni zli što nam je i dosad dosta zla učinio) Ali-paše Ećimovića a mazul/bijaše/ Sulejman-paša, koji se dili iz Travnika na 7.

/1747/ jan/ua/ra 1747. Ovi, prvo neg^u se dili, na 2. jan/uara/ bi topuzom dva Alipašića – Malkoč-alajbega i Sulejman-alajbega svojom

^q U izvorniku riječ „mlin” dolazi dvaput.

^r Jel.: Piukoku; ni u svoje čitanje nisam ovdje siguran s obzirom na prvi slog.

^s Jel.: posla.

^t Jel.: fomoč; pogreška je razumljiva, jer je riječ „fauor” napisana latinicom a Jelenić je čitao kao da je pisana bosančicom.

^u Jel.: nego.

⁵⁴ u favor Visočani – (tal.) u prilog Visočani.

rukom tako žestoko, da Sulejman umri do malo dana a drugi s mukom živ osta. — Ozgor rečeni kajmekan uze od manastira džulusa hiljadu groša samu paši izvan tevtišleme. I dade lipe oprave i reče da će nas pazit i priporučit kad dojde Ali-paša i da se veće ne brinemo džulusom do godine. — Dojde ozgor rečeni Ali-paša u Sarajevo na 13. aprila, gdi ga dočekaše fratri i pridadoše običajnu čast, na kojoj zafali i dade lipu bujruntiju. I ne uze džulusa, kako je /i/ obećao kajmekan, koji se onde^v zgodi.

Iste godine i miseca, na nikliko dana prvo paše, u Sarajevo dojde iz Carigrada veliki^x kapidžija s fermanom, da opet nametne na vilajet tasile, kakono i lani. Al' ga Sarajlije otiraše s kamenjem i osta umalu da ga ne ubiše. A kad dojde paša, reče Sarajlijam: „Zlo ste učinili, gdi mene niste dočekali, pak^y bismo kapidžiji dali pudbinu i u isto vrime lipo odgovorili. A tako će bit golema smutnja. A to se more i još učinit, zato nek se vradi kapidžija”. Što Sarajlije ne ktiše nipošto, da se vrati. I tako se srdnu paša i odredi udilj poć u Travnik; a prvo biše odredio u Sarajevu stat misec dana. Dili se paša iz Sarajeva na 26. aprila; (isto jutro izgori u Sarajevu čifutana). A dojde u Travnik na 28. istoga.

Isti paša uze od manastirā miseca agušta iste godine džulus, on sam — kao podmuče — i ne dade nikomu ništa drugomu od korte,⁵⁵ kako je običaj. — Isti paša iste god/ine/ miseca septembra sazva sve age sarajevske, poglavare, mulu, hasećiju i bajraktare i lipo ih dočeka. Ali s velikim^z načinom, mudrim, smače dvi age i dva bajraktara sarajevska; Habib-kadiju iz Sarajeva drža vazdan svezana, a kad unoća, posla ga u grad a odanle surgun u Vranduk. U isto vrime zovnu kapetane od Krajine, među kojim Džaferbega Cericā, novskoga kapetana/. Koji kad dojde u Jajce, susrite ga čohadar i pašina bujruntija, u kojoj mu zapovida da se vrati, zašto će, veli, paša u Novi doć.

^v Jel.: ondi.

^x Jelenić izostavlja riječ „veliki”.

^y Jel.: tako.

^z Jel.: svelim.

⁵⁵ od korte (tal.) — od /njegova/ dvora.

Vrati se, al' ga stiže u Jezeru drugi čohadar. Govori mu: „poz/dravio/ te kavtandžibaša pašin i veli da ga počekaš, ter čete zajedno poć”. Pričeka, al' ide 20 konjika. Tu ih lipo dočeka kapetan i ispeče kavu. Govori mu aga: „Hajde da popijemo kavu na čardaku”. Gdi odoše i si-doše a staše oko njih čohadari. Čini zlamenje aga čohadarom da ulože ruke na kap/etana/. Oni ne smijući, uze aga ibrik, kao da će poć u halu, međuto reče čohadarom: „udrite iz pušaka!” I udriše sedam pušaka. A kod njega siđaše zahiredžija jezerski, koji skoči da ga pritisne. Osvisti se ranjeni Ceric, i uze zahiredžiju poda se. Ele skočiv, odrizaše kapetanu glavu svrhu^a zahiredžije. A donjemu toliko bi dosta da više i nije bilo moguće, i rekoše, da su ga mrtva u Jajce donili. I da se /Ceric/ bude štagod od oružja dokopao, načinio bi dosta posla oko sebe. I rekoše da su mu to pripravila gospoda krajine banovske s kraljicom madžarskom Marijom Terezijom kod cara.

1748. Miseca januara u Mostaru veliki Temim budući se vratio iz Carigrada i donio ulefu,^b kako rekao da se umirio s Mostaranī, posla ga Ali-paša da je podili. A kad poče dilit neferom, skočiše baše, govor/eći/: „kamo nam/a/ ulefa?” I tu se učini kavga. Temim, budući sa svojim u kapetana Vučjakovića tvrdih kućā i kulū, to videći baše da mu ne mogu ništa, skočiše se^c i osvojiše topove, koje s grada okrenuše protiva rečenim. I toliko bi učinjeno da najposli pогину Temim i drugih s obi strane oko deset, a toliko ranjenih. Malo posli udriše sarajiske baše na kuće muselima Jusupbegovića, koji uteče, al' učiniše dosta kvara po kućā. Obiše zindan, pustiše sužnje, isikoše na sitne komade sve mindere i prostirke i ništa ne odnesoše, budući taki običaj od onog: „nitko ništa ne nosit, kako od prokleta;” zašto, inako (vele) učiniv, svak bi mogō reć da se /to/ čini za otet i grabiti tuju muku. A nije /to/, nego — što je sa zlom stečeno, to jest siromaška muka^{cc} oteta, nek sa zlom i ide! Malo posli isto učiniše visočke baše u Višokomu od tri poglavita dvora, dviju kadija i jednog ajana; i još gore,

^a Jel.: o vrhu.

^b U izvorniku piše „ulafu”.

^c Jelenić izostavlja riječ „se”.

^{cc} U izvorniku stoji, omaškom: muma.

zašto su siromaške suze jili. Koji su otisli, paši se potužit, i odgovorio im je: „da vam ne budu tako učinili, vrgo bih vas u grad, budući s vas i ja /sam/ udrio na nemir”. Prvo toga bijaše paša poslao mubašire na Vareš, na stvari razlike. I tu s njima najde se kadija i serdar višočki. Protiva kojim ustaše baše i rastiraše ih na ti način, da se od njih nijedan ne vrati putem kojim je došo. A serdar, bižeći, ostavi gdi čurak, gdi kabanicu, onde oružje, onde sedlo; zašto pukoše /mu u konja/ i kuskuni, i uzda. Najposli bižeći na golu konju, vrlo dobru, koji pod njim crče, /pobiže/.

Prvo Božića posla paša svoje teške mubašire: 28 konjika, u Neretvu, gdi učiniše mlogo zla, i porobiše i oglobiše one na koje sumljaju da su protiva paši a u pomoć siromaši, da se ne dadu taksili. A u Skopje posla Vlahinjića, svoga delibašu, i 70 konjika. Koji smakoše Ponjavića i glavu mu poslaše u Travnik paši, a kuće mu raskopaše. I zgubiše još jednoga, koji je bio^d od strane siromaške, kako i Ponjavić. I tu odbašiše sve koji se bijahu pobašili i te/š/ko im uzeše blago. Odanle odoše u Livno, isto učiniv; odoše u Duvno, gdi odbašiše sve baše i oglobiše. I uzeše od baša šest hiljada groša a hiljadu groša od raje. I tirajući bašu Vukovića, stigoše /ga/ u Rakitnu, koji, braneći se, ubi Haskovića iz Županca,^e nefera, koji biše se obećao delibaši da će mu živa dovest Vukovića. I tako, on osta mrtav a ufat delibaša Skrobu,^f žestokog bašu, (poturčenika), i zadavi ga. – Vrati se delib/aša/ iz Duvna i povede na Kupris o. f/ra/ Pavla Lozića, kapelana duvanjskoga. Koga obmetnuše da je sinovku pridao u kaure, koju je oteo za sина niki Hrnjak, nekrstjanin; koja je bila zaručena i navištena⁵⁶ u Duvno za Tomaševića. I ona, ne ktijući stat s Hrnjakovićem, uteče u principovu zemlju. I dok se Lozić pusti iz tavnice, ode mu blizu trista groša, a bratu mu sedamdeset. I tu oglobi delibaša Kuprišane baše,

^d Jelenić izostavlja riječ „bio”

^e Jel.: Županjca.

^f Jel.: Krobu.

⁵⁶ navištena. Prije vjenčanja župnik oglašava na nedjeljnoj misi u tri nedjelje prije vjenčanja da će se određeni mladenci uzeti, stupiti u brak. To oglašavanje (navještaj) ima za cilj da se otkrije, ako postoji, neka ženidbena zapreka.

gdi ih malo biše al' dosta jaspri dadoše. – U Prozor delib/aša/ ne ode. I to bi: ili mu primet poslaše, ili se poboja sarajevskih baša, koji bijahu pošli, i došli do Neretve na pomoć prozorskim bašam; koji osataše zdravi s čalmom na glavi.

1748. /bis/ februara, budući^g Sarajlije čule da je ničesov hatišerif, dobar^h po siromaš, zarad sviju danaka od ovog cara, u Dženetića, koji veoma odavna boluje, počeše mu govorit da ga dade, jeda bi ga Bog oslobodio od bolesti. I toliko učiniše, da ga dade, premda su mu prili raskopat kuće. A kad ga imadoše u ruke, kodob se oprše, i svud od njega poslaše ispise i poručiše da svak stane i podpiše seⁱ protiva paši. Od koga bujruntija dojde u Fojnicu na 7. marča i murasela mulina iz Travnika (gdi se uklonio od straha iz Sarajeva). I piše jedan^j i drugi da se već svega vilajet projde, od koga veće se neće iskat, kako se iskalio, to jest taksili. Al' vilajet ne kti ni gledat, neg učini da se protiva svak podpiše koga tōka. I tako počeše isti dan svoje muhure pritiskivat. Kadija, emini i drugi se ukloniše, što siromaš, to jest vilajet, koji daje danke, za zlo primi. Prvo ovoga mula sarajevski podpisa se^k u pomoć vilajetu, a kad ništo promisli, dojde mu zlo u pamet, i pobije obnoć iz Sarajeva. I budući uzeo put Carigrada, reče mu njegov čehaja: „Nije /nama/ puta onamo, nego hodimo u Travnik paši i onde se skužaj,⁵⁷ da si se podpisao od straha”. I tako učiniše i tako se i danas nahodi u Travniku, premda su ga Sarajlije zvale, da se vrati slobodno i da protiva njemu ništa ne imadu.

Prvi dan aprila ode Ali-paša, mazul, iz Travnika i Sarajlije mu ne dadoše proć na Sarajevo, nego ode na Žepče. Nit mu vilajet dade komora, ni večere, nego sve za njegove jaspri. I s njim ode ozgor rečeni mula.

^g Jel.: buduć.

^h Jel.: dobro.

ⁱ Jelenić izostavlja riječ „se”.

^j Jel.: i jedan.

^k U izvorniku je najprije stavljen „podpisaše” a onda iznad „š” stavljen „s”, kao što i treba.

⁵⁷ skužaj (tal. scusare) – ispričaj.

Na 6. aprila dojde muselim Avdulah-pašin u Sarajevo. Na 12. istoga dojde u Sarajevo novi mula, zašto stari (kako rekoh) ode s Ali-pašom. I ne samo on, nego mloge kadije i ajani, koji ne smiše ostati od vilajeta i od baša. Koji u Sarajevu udriše na kuće muselima Jusu/p/begovića iz Duvna, koji da ne bude utekō, ne bi ga pustili živa. Al' mu učiniše mlogo kvara. I apst obiše i pustiš/e/ sužnje. U Visokomu raskopaše tri odžaka kadinska i ajanska. U Kladnju ubiše kadiju. U Mostaru ubiše velikog poglavara, imenom Temima; i tu pade s jedne i s druge strane oko petnajest mrtvih, a malo manje /bi/ ranjenih.

Na 5. maja god/ine/ 1748. dojde četvrti put na Bosnu starac Avdulah-paša. I unide u Sarajevo rano, na ti način da ga nitko ne vidi ni dočeka, kako je običaj. – Istoga lita ubiše baše prid džamijom Mehmedagu Buturovića iz Seonice, neretavskoga¹ velikoga zulumčara. I kad su ga najprvo udrili iz puške, metnuo je kadija konjički na njega čitab, jeda bi ga oslobođio ranjena (scineći^m da će pribolit). Al' nije bilo moguće, zašto su gaⁿ izsikli sabljom,^o da više ne čini zla siromaći, budući ga dosta učinio.

Na 28. septembra 1748. dojde u Sarajevo novi mula, pravi, zašto oni što je došo aprila prošastoga nije bio pravi mula, nego mu naip.

Na 27. novembra dovede delibaša pašin Kulenovića Mahmut-paše sina, koji je hodio s hajducī i mlogo po Krajini zla činio i robio. I metnuše ga u grad i s njim Ciganjina, druga mu. Mati za Kulenovića Abdulah-paši mlogo dava, al' ga ne kti pustit evo sada peti mises.

1749. Marča na 10. udavi paša u Travniku bašu iz Mostara, zlog i opakoga, komu je odsikō davno baša sarajevski ruku za šakom. I onaki sakat činiti je mogō zlo /da/ nitko tako: oteo kćer jednoga kadije i uzeo za ženu. Koja umrvši, /on je/ udrio s petericom mostarskih baša na dvor Kopčića, bega, u Duvnu, da otme mu ses/t/ru i uzme za ženu. Koja je utekla, obukav vlaške haljine; i ne moguć je nać, mater joj

izbiv i porobiv dvor,^p otišli /su on i družina mu/. Al' su ga brzo ufačili. I oví je Temima^q udrio i, s njega kalpak skidav, nosio do smrti. Družine mu ne mogući pofatat, raskopaše im kuće.

Prvi aprila pusti paša Kulenovića 1749. s ugovorom da se neće povraćat na svoje stare opačine.

Iste godine na 25. aprila umri Avdulah-paša u Travniku i bi pokopan u Travniku, prid pašinim dvorom, i oko groba učinjeno turbe vele lijepo i od goleme speze.⁵⁸ Ovi je bio na Bosni pašom četiri puta i vazda se dobro podnio. I za njegova vladanja siromasi nisu znali što je zlo. Osta mu žena, po koju dojde iz Carigrada kapidžija; s kojim ode i odnese teško blago. Osta mu sin, paša od tri tuga.

Iste god/ine/ na 5. jun^r dojde u Sarajevo kajmekan novoga paše i noćiv u jenjičar-age ode odmah u Travnik, kako srdit, budući Sarajlije obrale sebi muselima a digli /onoga/ što je bio s fermanom. – Iste godine na 19. jula dojde Bećir-paša, starac, i ne kti se uvratit u Sarajevo nego pade na Gorici,⁵⁹ izvan šehera. I moliše ga da se vrati, al' ne kti govoreći: „Ja nisam vaš paša, nego bosanski”. Odanle dojde u Travnik na 25. istoga.

Iste godine na 6. maja u Fojnici umri Muhamed Čelebić, što ga zvahu Begom, čovik zao, muzuvir, telbiz. Ovi je bio uzrok i činio da se križ obori na Ruknovcu. Ovi je činio ščetovat mloge ne samo Turke, nego i krstjane i fratre. Ovi se razbolio od čudne bolesti, na ti način da je živ izagnjio, nit mu se mogla naći likarija. Najposli je iskao oproštenja od fratara. I još je govorio: „evo, ne mogu nikako umrit, zašto, u zō čas, nagovoriše me Krivići, kadije, da činim i pod/up/rem davu na fratre za oni križ na Ruknovcu”. I rekoše da ga je trikrat izmetala zemlja. I nije se čudit, zašto je bio čovik od sviju opačina gori.

^P Jelenić izostavlja riječ „dvor”

^q Jel.: Temimu.

^r U izvorniku je prvobitno bilo napisano „6 svib” a onda precrtano i ispravljeno originalnim rukopisom.

⁵⁸ speze (tal.) – trošak.

⁵⁹ na Gorici. To je brežuljak u Sarajevu, koji danas okružuje željeznička stanica, Kranjčevićeva i Đakovićeva ulica. Nekoć je, kao što se vidi, bio „izvan šehera”, izvan grada.

1749. /bis/ Septembra izgori Bihać. I dade paša pet kesa jaspri da se ponovi. I obeća dat, i više obeća dat, ako bude potriba. – Iste godine Bećir-paša razmače svoje dvore u Travniku i ogradi svu luku na okolo žiokom.

1750. Feb/ruara/ 27. dojde u Sarajevo novi mula. – Iste godine zabraniše se pare dinaruše i učiniše, da koje su dobre rude, ako će bit i^s malešne, nek idu po dvi jaspre; a koje su^t zle/rude/, nipošto. I tu ljudi podnesoše veliku muku i štetu, zašto ih /takvih/ bijaše mlogo, navlastito u siromaši.

1750. /bis/ Na 25. marca^{tt} zgodi se Blagovist uoči Velikoga četvrtka. Ovu istu noć otišli su krstjani da vade rudu (u Fojnici, gvozdenu). Kad je bilo oko sedam sahata^u noći, ugledaju pred^v sobom svitlost i poteku da vide što je, al' se užegla štala fratarska, iznova pokrivena, a u njoj spava momak i dite manastirsko toliko duboko, da su ljudi s dvora oparali i na pō ugasli, a oni još spavaju. I doisto, nije brez mirakula:⁶⁰ zašto da se tako u ono dobo ne budu rupari⁶¹ zgodili, izgorilo bi obodoje dice i sve tri zgrade, i konji, ne samo naši, nego i oni na kojih su bili došli na posvećenje ulja⁶² od pris/vtlog/gosp/odina/biskupa, koje se čini prvo na noć uoči Blagovisti.⁶³ Božo, sin Marijana Gagule, idući docne iz majdana – video je prid vratī crkvenih kod križa svitlost kakono zvizdu.

1750. /ter/ Na 30. aprila dojde muselim novoga paše u Travnik; čovik dobar i pravedan, koji nit uze od manastirā džulusa, niti kud

posla tevtiša. I lipo primi od gvardijanā čast govoreći: „Ako ste drugim muslimom davali džulus pašinski, ja neću ništa; a kad dojde vezir, s njim vidite kako bolje znate; ele, neću da je zulum ikom i od koga”. – Ovi u Sarajevu obisi dvanajest baša-hrsuza, oparavši im bašinske jake. I dade strah svim zločincem. U Travniku učini surgun šest baša.

1750. /quater/ Juna na 7. dojde u Sarajevo novi Avdulah-paša i poče iskat od Sarajlija ljudi poglavitihi, koji su bili prid vilajetom. A oni odgovoriše: „U nas zlih ljudi nejma; a te koje nahodite da su zli, dat ne moremo, dok ih sud ne osudi. A ovde sud ima, koji ako najde da su zli, mi ruke vadimo; inako ne damo”. Tad se paša srdnuv posla svoje ljude i nike Sarajlije, svoje adherente,⁶⁴ da ufate Muharemiju i da mu kuće raskopaju. Tu se učini kavga, i bi i^x pušaka, i kamenja, i mrtvijeh i ra/njenih./^y

^s Jelenić izostavlja riječ „i”.

^t Jel.: ako jesu.

^{tt} U izvorniku je ova riječ napisana latinicom na talijanski način: Marza.

^u Jel.: sahtah.

^v U izvorniku стоји „prad”.

⁶⁰ brez mirakula (lat.) – bez čuda.

⁶¹ rupari. Naziv za rudare, jer silaze u rupe, rudarske jame.

⁶² na posvećenje ulja. Na Veliki četvrtak (tj. četvrtak prije Uskrsa) biskup posvećuje nova ulja potrebna za razne liturgijske čine po crkvama.

⁶³ uoči Blagovisti. Blagovijest je blagdan Marijina navještenja, koji Zapadna crkva slavi 25. III.

^x Jelenić izostavlja riječ „i”.

^y Što je pisalo dalje na istrgnutom listu možemo vidjeti iz Beničevog *Ljetopisa sutješkog samostana*, koji se na ovom mjestu služio Lašvaninovim rukopisom kao izvorm. Evo kako glasi Beničev tekst:

„tu se skoči i mula /i to/ s pašine strane. Ama, poplaši se konj pod mulom i pade s konja. Što vidjevši Sarajlije, poplašiše se: da nije mula ub/i/jen. Indi pristane veliki boj. Ele, pade ih njekoliko mrtvijeh. A da mula ne bude upao, istinito – bilo bi dosti zla. Niti šta može paša učiniti Muharemiji, jerbo ga brane plaćenici sarajevski.” (Fra Bono Benić: *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 159.)

⁶⁴ adherente (lat.) – pristalice.

Kako je Bosna pala u ropstvo

S tjepan, sin Tome Kristića, šestog i predzadnjega kralja Bosne, i njegove suložnice Vojaće, bio je po naravi vrlo častohlepan pa je od malih nogu gojio nadu da će vladati bosanskim kraljevstvom. Ta je nada bila tim čvršća, što njegov otac nije imao djece od svoje zakonite žene Katarine, kćeri Stjepana Kosačića, vojvode sv. Save. I otac ga je za to odredio i prema tome uzgajao. Zato ga je oženio Marijom, kćerju Lazara Jurjevića, zadnjeg srpskog vojvode ili despota. Tako se dogodilo da je Stjepan, nakon skore Lazarove smrti, oslanjajući se na pravo svoje žene, preuzeo vlast nad gradom Samandrijom (pučki: Smederevom) i nad čitavim preostalim dijelom gornje Mizije.¹

Ali ovaj opaki sin nije sačekao smrt svoga oca, nego ju je sam ubrzao. Mehmed II., turski car, nalazio se, naime, s golemom vojskom uz granicu Bosne. Želeći da istraži njezin položaj i utvrde a ujedno da vidi i dvor i stanje kralja Tome, koji mu je plaćao danak, preobukao se iz kraljevskog u moapsko^a (pučki: derviško) odijelo i u društvu dvojice monaha istoga reda prodro u Sutjesku. Tu ga prepozna Gjak, velmoža bosanskog kraljevstva, i oda ga kralju. Ovaj ga primi s najvećim veseljem i kao prijatelja zagrli i poljubi. Pošto ga je ovako srdačno dočekao i velikodušno pogostio, Toma se s ovim barbarinom pobrati, pomiješavši s njime krv pa ga s mnogim sjajnim darovima

^a U izvorniku стоји „Maobiticum” а тако и код Jelenića; kod Benića стоји „Moa-biticum” и mislim da je to pravilan oblik.

¹ Mizija, pravilno bi bilo Moesia; то је класични назив за подручје Srbije i Bugarske с десне стране донек тока Dunava па покрива подручје данашње сјевероисточне Srbije и Bugarske.

pusti da se vrati k svojoj vojsci. Kad je za to čuo ugarski kralj Matija, silno se razgnjevi. Stade nastojati da Tomu uhvati i kazni zbog očite izdaje. No ovaj je, saznavši za to, postao oprezniji pa se i vani i kod kuće čuva. A Matija, preko potajnih glasnika, predobije Tomina sina Stjepana i Tomina brata^b Radivoja, da oni – radi velikog dobra pa čak i spasa kršćanstva – uklone toga čovjeka, koji ne zasluzuje naziv kršćanskog vladara. Obeća im, ako to učine, da će ih štititi i pomoći im da se domognu vlasti u bosanskom kraljevstvu. Ta ponuda moćnoga kralja raspalila je /maštu/ mladog Stjepana pa nije ustuknuo da učini toliki zločin, u nadi da će doći na vlast; a Radivoj je na to pristao.

U to vrijeme već je umro Lazar pa Stjepan, njegov zet, krene u Smederevo i kroz kratko vrijeme zaposjedne tu oblast. A Mehmed je dugo želio imati Smederevo i poradi ljepote mjesta i radi pogodnosti da preko njega sasvim lako pređe u Ugarsku. Dovede stoga čete da osvoje taj grad. A Stjepan sada odbaci svoju mržnju na Turke, koju je malo prije toga pokazivao, pa dragovoljno preda taj divni grad i tvrđavu, g. 1459. poslije Krista, Mehmedu u ruke. Pustili su da Jelena, Lazarova udovica, ode u Ugarsku.

Toma, Stjepanov otac, bio je u teškom i dugotrajnom neprijateljstvu s Vukmanom, sinom Pribile, hrvatskoga bana. Iz te mržnje krenuo je s vojskom da osvoji njegovu tvrđu Bilaj.² Bio se već utaborio u polju koje nosi ime te tvrđave ali se razboli i padne na ležaj. Dobivši tako priliku da izvrše zločin, Stjepan i Radivoj uđu u kraljevu ložnicu, u gluho doba noći, i konopom ga zadave. Kad je svanuo dan i kad su momci razglasili tužnu novost o kraljevoj smrti, njih dvojica proture u vojsku glasino da su kralja dugo mučile unutarnje bolesti a sad da je iznenada preminuo od kapi. U to se vjerovalo sve dok Radivojev sluga nije kraljici-udovici otkrio kako je kralj Toma poginuo. Stjepan izmoli primirje od bana Vukmana i od njegovih sinova, Vukača i

^b Jelenić je izostavio riječ „fratris”.

² Bilaj. To je utvrda oko 40 km zapadno od Ključa. – Nije moje da ovdje ulazim u kritiku tvrdnje da je Stjepan Tomašević umorio oca; s obzirom na to treba se obratiti na moderne povjesničare.

Vojislava, pošalje tijelo svoga oca u Sutjesku, u crkvu sv. Ive, da se sahrani u obiteljskoj grobnici bosanskih kraljeva. Dogovorivši se s Vukmanom o uvjetima mira i on sam malo zatim digne tabor i povrati vojsku u domovinu.

Kad je zatim nastao spor o kraljevstvu između Stjepana, Radivoja i udovice Katarine, sve se podijelilo na stranke pa su gradovi bili puni naoružanih pristalica pojedinih stranaka. Iz želje da ugase plamen građanskog rata, pošalju bosanski prvaci poslanike Mehmedu, pobratimu i prijatelju kralja Tome, i povjere mu da podijeli kraljevstvo i prema svojoj uvidljivosti riješi spor. Bosna je, naime, odavno, već tamo od turskog kralja Murata, počela plaćati Turcima danak. Sultan Mehmed je držao na umu vlastitu korist pa je proglašio kraljem te pokrajine Stjepana a usput mu povisio danak i obvezao ga na vjernost. Smatrao je, povrh toga, da će mnogi od vlastele, iz mržnje na kralja zbog njegova nezakonita rođenja, sasvim lako pristati uz Radivoja. Na taj način, kad izbiju neprestane borbe i ratovi među strankama, njemu će biti lakše, po želji samih stranaka, pristupiti u Bosnu. Uz to je Mehmed želio pokazati zahvalnost kralju što mu je nedavno ustupio Smederevo. Stoga je naredio Isaku, poglavaru Skoplja, koje se nalazi sasvim blizu Bosne, da uvijek bude na pomoć Stjepanu da dobije i učvrsti vlast nad Bosnom.

Kad je kraljica saznala da je Stjepan ubio oca, poslala je barbarinu /tj. Mehmedu/ glasnike i kod njega uporno nastojala /da osveti smrt svoga muža/, jer je mrzila Stjepanov zločin prema vlastitom ocu. Molila je djevera, radi ljubavi koju – kako je sam govorio – gaji prema svom preminulom bratu /= pobratimu/ Tomi, da dođe s vojskom, zbaci spomenutog očitog ocoubojicu i da dadne kraljevstvo njoj dok bude živjela. No Mehmed je kraljičinim glasnicima izjavio da žali Tominu pogibiju i da mu je mrzak onaj bezdušni postupak, ali da je sada spriječen važnim poslovima da poduzme takvo putovanje. Obećao je, u zgodno vrijeme, osvetiti sramotnu smrt svoga pobratima i prijatelja i udovoljiti pravednim zahtjevima udovice.

Ali, stranačke borbe nisu se ni tim smirile Veći dio i prvaka i puka teško je podnosio da im kraljem bude Stjepan i zbog njegova nezako-

nitog rođenja^c i zbog ogavnog ocoubojstva, pa je želio /za kralja/ mlađeg Radivoja. A bilo je i onih koji su zastupali želju za vlašću kraljice-udovice. Ali, Isak je snažnim turskim oružjem zadavao strah Stjepanovim protivnicima. Pod izlikom da pomaže njemu, pustošio je njihovo područje i odanle izveo silno mnogo roblja. Štoviše, Tračani³ su podigli u Bosni i nekoliko utvrda u mjestima koja su im odgovarala. Kralj Matija nije pomagao nijednoj stranci, budući da je bio zauzet ratovanjem na drugim stranama.

Da bi raskinuo ovo kraljevo prijateljevanje s barbarinom, pošalje papa Pio II. u Bosnu Nikolu, modruškog biskupa, kao svog legata /kralju/ Stjepanu. Legat je, istina, bio čovjek razborit ali nedovoljno pronicav i sklon da mijenja svoje odluke. Kad je vidio kako često Turci provaljuju u Bosnu, kako trajno i silno pljačkaju narod i gradove, kako barbarinu nije dosta što mu se svake godine plaća težak danak u novcu, nego da prezire zakletvom potvrđene ugovore, nagovori Stjepana da posluša savjet kralja Matije, (koji se, doduše, silno ljutio na njega zbog predaje Smedereva), pa da uskrati barbarinu danak i da se pridruži kršćanskom oružju. Stjepanova majka Vojacha, razborita žena, odvraćala je sina od toga prijedloga; on je, istina, bio koristan ali iznesen u nezgodno vrijeme. Turske su snage, naime, tada bile već prodrle do srca Bosne i zaposjele tjesne prilaze^d do ovog područja, osvojile gradove i druge utvrde i podigle nove. Kad bi se barbari nalazili izvan zemlje, lako bi ih suzbili. Inače, tvrdila je, bilo kakvo ludovanje Bosanaca protiv moćnog Tračanina sad je kasno i uzaludno, štoviše, i vrlo pogibeljno za čitavo kraljevstvo. No kralj, koji je bio mlad i neiskusan u vladanju, prihvati mišljenje spomenutog biskupa i uskrati Mehmedu ugovoren danak, pristavši tako uz ugarsku stranku i složivši se s Hrvatima.

^c Jelenić čita: „ob illegitimas curas”, (što ne daje nikakva smisla), umjesto „ob illegitimas cunas”.

^d Jelenić čita: „infessis praemius in Regionem claustris”, (što se nikako ne da uklopiti u kontekst), umjesto „infessis praevius in regionem claustris”.

³ Tračani. Trakija (Tracija) je antički naziv za jugoistočni dio Balkanskog poluotoka, južno od Mezije, u današnjoj Bugarskoj. Ovdje „Tračani” stoji mjesto „Turci”.

Kad određenog dana nije dobio od Stjepana danak, Mehmed mu pošalje glasnika i naredi mu da bez ikakvog oklijevanja što prije doneće danak na Portu. No Stjepan pokaže glasniku već sabrani novac (koji je iznosio 50.000 zlatnika) i odgovori mu: „Danak imam u rukama. Ipak nemam namjere da iz svoje riznice pošaljem kralju toliko blago i da ga se sasvim lišim. Ako me kralj ugrozi ratom, uspješnije ću se upustiti u ratovanje, imadnem li toliko novca. Ako budem prisiljen da se nekamo iselim, s tolikim blagom moći ću priličnije provoditi život”. Na to će mu glasnik: „Bilo bi^e pravo da to blago ostane u tvom posjedu, kada ti time ne bi bezbožno gazio zakletvom potvrđeni ugovor. Ako si odlučio, iz pohlepe za ovim blagom, povrijediti ugovor pa odatle sebi obećavaš ne znam kakvu sreću, zbilja se bojim da će ti se dogoditi suprotno. Ne smatram dakako da je zlo imati to blago, ako ga Bog daje. Ipak mislim da je daleko bolje, ako Bog tako hoće, lišiti se toga bogatstva negoli pogrditi i povrijediti onoga čijom si ga zaštitom stekao”. Rekavši to, glasnik se vrati Mehmedu i sve mu ispriča i potakne ga da krene u rat protiv Stjepana.

U to vrijeme Mehmed je vodio rat s dačkim^f kraljevićem, koji je bio silno pogrdio sultanovu obitelj, povrijedio i ubio njegova poslanika. Stoga, budući da se nije mogao osvetiti bosanskom kralju u isto vrijeme dok je ratovao s Dačanima, on odgodi odmazdu. – I Stjepan Kosačić, vojvoda sv. Save, često je slao glasnike barbarinu i pozivao ga da dođe, jer je želio i^f osvetiti smrt svoga zeta Tome i ugušiti pobunu svog prvorodenog sina Vladislava.

U to vrijeme neka je Firentinka, žena vrlo lijepa, ali vrlo podatna tijela, napustila svoju domovinu i došla u zemlju vojvode Stjepana.

^e U izvorniku stoji „erat” a trebalo bi – prema smislu, jer u zavisnoj rečenici stoji „temerares” – da bude „esset”. Ako pak ostanemo kod „erat”, treba prevesti: „Bi lo je pravo što to blago ostaje u tvom posjedu, kada ti...”

^f U Jelenića tekstu glasi: „suum generi Thomae laethum ulturus, cum”. Umjesto „suum” treba staviti „tum”, da bi se slagalo sa sljedećim „cum”. U izvorniku kratica za tu riječ i jest najbliža čitanju „tum”.

⁴ S dačkim kraljevićem. Dacia je antički naziv za rimsku provinciju s lijeve strane donjeg toka Dunava, na tlu današnje Rumunjske. Nju su nastavali Tračani (dački Tračani).

On je bio čuo da Firentinke^g nadmađuju ljepotom i razboritošću sve druge pa poželi vidjeti tu ženu i naredi da je k njemu pozovu. Kad je došla, on se, već sit vlastite žene a privučen izvanrednom ljepotom strankinje, mahnito i vatreno zaljubi u nju pa s njom i legne. Pristažeći tako duže vremena javno za Firentinkom, silno se omrazi vlastitoj ženi. Ne mogući duže podnositi nedolično ponašanje svoga muža, žena ode s najstarijim sinom Vladislavom u Dubrovnik. Vojvoda na to pošalje svojoj ženi poslanike moleći je da se vrati. Ona mu odgovori da to neće učiniti ako ne otpusti Firentinku. Zato Stjepan pismeno zatraži od Dubrovčana da mu izruče sina i ženu. Kad mu oni nisu uslišili molbu (a imali su s njim i težak spor zbog nekih poreza na sol), on im navijesti rat. Dubrovčani jednodušno izaberu za zapovednika u tom ratu Stjepanova sina Vladislava; uložili su u taj pothvat velike svote novca i nastojali odbiti vojvodinu vojsku. Vladislav se sukobi u boju sa svojim ocem Stjepanom, pobijedi ga i prisili da se spasi bijegom. Pri tome je znatan broj očevih vojnika bio poubijan. Zbog toga se Stjepan silno ljutio i često je molio Mehmeda da povede rat na bosanskog kralja i na Dubrovčane.

Želeći predusresti rat koji mu je s barbarinom predstojao, bosanski kralj pošalje u međuvremenu papi Piju kao poslanike starce stasom visoke a časna izgleda zbog staračkih sjedina. Jedan od njih, vele, oslovio je papu ovim riječima: „Bosanski kralj Stjepan ovo ti, sveti oče, preko nas u svoje ime poručuje. Siguran sam, rekao je, da će Mehmed ovog ljeta poći u rat na moju zemlju. Sve što je potrebno za tu svrhu već je naredio /da se spremi/. Moje snage nisu dovoljne da mu se odupru. U ovoj svojoj nevolji zatražio sam pomoć od Ugara, Mlečana i od Jurja Albanca; nju sada i od tebe molim. Ne tražim niti želim zlatna brda, nego samo da neprijatelj i moji podanici saznaju da mi pomoć od tebe neće uzmanjkati. Jer, kad Bosanci vide da ja u ovom ratovanju neću biti osamljen već da će me i drugi pomoći, i sami će se smjelije boriti a barbari neće tako lako pokušati provaliti u moje kraljevstvo. Ono je zbog uskih

pristupa i mnogih utvrda gotovo neosvojivo i u njega će neprijatelj teško moći unići. Tvoj predstnik Eugen obećao je^h mome ocu da će mu dati krunu i da će po Bosni podignuti stolne crkve. On tada toga nije učinio da ne bi izazvao na se mržnju Turaka. Bio je tek postao kršćaninom a iz njegova kraljevstva još nisu bili izbačeni heretici maniheji. /A/ ja sam u svom djetinjstvu kršten i poučen u latinskoj pismenosti. Čvrsto isповijedam katoličku vjeru i ne bojam se onoga čega se moj otac strašio. Zbog toga silno želim da od tebe primim krunu i svete predstojnike /biskupe/. To će mi biti očit znak da me nećeš napustiti u mojoj nevolji. Mojim podanicima, kad vide da ćeš mi ti pomagati, porast će nuda a neprijatelja će uhvatiti veći strah. Ovo, dakle, od tebe molim i /tražim/ da što prije pošalješ legate Ugrima, da im preporučиш moju stvar i potakneš ih da se udruže s Bosancima. Tako bi se bosansko kraljevstvo moglo lako sačuvati, inače će čitavo propasti. Turci su u mojoj zemlji već sagradili nekoliko utvrda. Oni se umiljavaju narodu, pokazuju se ljubazni i dobrostivi, i obećaju mu velike slobode i povlastice. A težačko mišljenje ne vidi dalje od nosa pa ne prozire tursku lukavost i varku: vjeruju da će se oni trajno držati svojih obećanja. Stoga će mi se prosti ljudi lako pobuniti. A plemići, kad vide da su ostali bez vlastitih podanika, neće se moći dugo opirati. Kad bi se Turčin zadovoljio samo mojim kraljevstvom i kad se ne bi uvlačio dalje, tražeći još više, možda bi se moglo podnijeti što ja jedini propadam i možda ne bi bio red da se drugi dijelovi kršćanstva izlažu napornima da bi mene obranili. Ali težnja za vlašću nigdje si nije postavila granicu. Stoga, ako pobijedi mene, pobjednik će okrenuti svoje oružje na Ugre i Dalmatince, mletačke podložnike, i preko kranjskog područja nastojati da prodre u Italiju. On silno žudi da njom zavlada i često se radoznalo raspituje o Rimu, jer namjerava da se jednom i njega domogne. Napokon, (u slučaju da to kršćani pripuste), kad barbarin zauzme moje kraljevstvo, naći će, bogme, dosta zgodnu pokrajinu i mjesto osobito pogodno da ostvari ostale svoje

^g U izvorniku стоји, omaškom: „Firentinos” место „Florentinas”.

^h U Lašvaninovu rukopisu „promiserat” dolazi dvaput.

namjere. Mene prvog očekuje ova oluja¹ a za mnom će okusiti svoju sudbinu Ugri, Mlečani i drugi narodi. Ni Italija neće počivati u sigurnosti, jer će neprijatelj ovako u sebi razmišljati...² Ovo ti sada javljam, uvjeren da ti to treba reći, da me jednom ne mogneš koriti zbog nemarnosti, što ti to nisam rekao. Moj je otac davno prije najavio Nikoli, tvom predšasniku, i Mlečanima, nevolje koje će zadesiti grad Konstantinopol, ali mu nisu vjerovali. Zbog toga je kršćanstvo, na svoju neizrecivu štetu, izgubilo carski grad, sjedište patrijarha, uporište Grčke. Sada ja o sebi velim: ako mi pružite pomoć, spasit ću se od neprijatelja, inače ću propasti. A moja će propast za sobom povući mnoge. Ovo je, ukratko sažeto, ono što je Stjepan imao reći twojoj svetosti. A ti, koji si otac kršćanske vjere, pruži mu pomoć i savjet.”

Kad je to saslušao, vele, da je papa u ovom smislu odgovorio: „Vjerujemo ono što je izloženo a isto to saznali smo i od drugih. Mehmed traži zapadno carstvo, pošto je već osvojioistočno; za taj njegov plan bosansko je kraljevstvo vrlo pogodno. Stoga držimo vjerojatnim da on kani ugrabiti najprije ta vrata. Ali mu pothvat neće poći za rukom prema njegovoj želji, ako mu se kralj htjedne srčano i čvrsto oduprijeti. Jer u Bosni se nalaze vrlo teški klanci i uski prilazi, koje može braniti mali broj ljudi. Ugri i Mlečani pridružit će svoje snage Bosancima. U tu svrhu poslat ćemo vladarima jednih i drugih naše legate. Mi ćemo, koliko mognemo, pomoći: izdat ćemo naredbe da se u Bosni podignu stolne crkve, kojima ćemo odrediti biskupe. Krunu ne možemo poslati bez prethodne odluke ugarskog kralja; na njega spađa kruniti bosanskog kralja. Ipak, sačekat ćemo da saznamo što on misli. Ako budemo vidjeli da se on zbog toga neće uvrijediti, krunu, koja je spremljena, poslat ćemo vašem kralju po svom legatu; toga ni pošto nećemo učiniti protiv volje ugarskoga kralja. Ne valja povrijediti onoga od koga očekujemo pomoć. Stjepan će se stoga – ako ima i mrvu razboritosti – koliko god može truditi da se izmiri s panon-

skim kraljem Matijom. Kad se s njime udruži, jedva će ga Mehmed moći nadvladati”. – Nakon tih riječi Pio otpusti Bosance.

Katarina, bivša Tomina žena, izgubivši nadu da će steći naklonost barbarina, napusti utvrdu Kozō u Fojnici, kamo se bila povukla, i pobjegne u Konjic, u Neretvi. Odатle stigne pješice u grad Stagnum (pučki: Ston), odakle se lađom preveze u Dubrovnik. Tu je neko vrijeme oplakivala svoje jadno stanje i klela pastorka, djevera i Radivoja. Napokon pređe u Rim Sikstu IV., koji je tada bio papa. Postala je redovnica i provela tako ostatak života. Pokopana je u crkvi Araceli, ispred velikog oltara. Siksto je dao da se na njezinom grobnom kamenu izradi lik okrunjene kraljice i upiše latinskim i ilirskim jezikom ovaj epitaf:

Katarini, bosanskoj kraljici,
kćeri Stjepana, vojvode sv. Save,
u rodu s Jelenom i kućom cara Stjepana,
ženi bosanskoga kralja Tome. – Živjela je
u svemu 54 godine a umrla u Rimu
godine Gospodnje 1474.⁵ 25. listopada.
– Spomenik je napisan njezinim pismenima.

Katarinin otac^k vojvoda Stjepan, kao što smo gore rekli, toliko je postigao kod Mehmeda da je ovaj poduzeo pohod protiv Bosne s mnogobrojnim naoružanim četama. U isto vrijeme, ni vojvoda Stjepan nije propustio da se pripremi da, koliko mogne, spriječi Mehmedovu vojsku da ne pustoši njegovo područje, ako bi ona možda s tom nakanom tamo prodrla.

I tako godine 1463., kad su se turske vojske iz Europe i Azije sabrале kod grada Jedrena, Mehmed krene u poodmaklo proljeće na Bosance, razmišljajući da li da provali i u Vojvodstvo sv. Save. U isto vrijeme neretvanski kraljević Jakšić i ban Pavao sklope savez i obećaju pomoći bosanskom kralju. Odlučili su da i sami navijeste rat bar-

¹ U izvorniku стоји operior umjesto: *opperior*.

² ovdje kao da je nešto ispušteno. Možda: „kao što sam upravo opisao”.

^k Jelenić čita „Postea” umjesto „Pater”.

⁵ 1474. pravilna godina Katarinine smrti je 1478.

barinu, ako Ugri poduzmu nešto novog protiv Turaka. No vidjeli su da oni ništa ne spremaju^l a da je kralj Stjepan napustio sva utvrđenja i pustio barbarinu slobodan ulaz u Bosnu a sebi ostavio kao jedinu utjehu bijeg; stoga su se i oni radije brinuli o svojim stvarima.

Murat^{ll} je s vojskom, bez ikakva otpora, prešao rijeku Drinu, koja dijeli Tribalce od Bosne.⁶ Krenuo je zatim prema /rijeci/ Bosni, (od koje je i sama zemlja dobila ime).^m I ovu je rijeku svladao sagradivši ondje lađe, pa je najprije prevezao pješadiju a zatim konjaničke čete. U toj vojsci bilo je sto i pedeset hiljada konjanika osim pješačkih snaga. Prešavši rijeku Bosnu, napadne Bobovac tukući ga svakovrsnim spravama. Ovaj je grad podignut na visokom brdu pa je po naravi svog smještaja silno jak i snažan. Mehmed pošalje prangije i mužare i nije prestajao zadavati strah stanovnicima. Napokon se domogne grada, osvojivši ga snagom zlata a ne željeza. Predao ga je Radič, poglavatar grada, kojega je sultan podmitio silnim darovima i obećanjima. Posadu te, smještajem i kulama izvanredno čvrste utvrde, koja je do te mjere bila snabdjevena hranom i svim potrebnim stvarima da se mogla opirati bilo kojoj neprijateljskoj sili kroz dvije godine, on je nagovorio da se sramotno predra. Jeden dio ljudi koje je ondje zadobio Murat ostavi u samom gradu, drugi pokloni turskim velikašima, treći dio odvede u Bizant.

Odavde /Mehmed/ naredi Muhamedu, predstojniku svoga dvora i vojvodi Europe, (koji je bio sin Mihaela, Grka), da s izabranom snagom europske vojske žurno kreće u potjeru za bosanskim kraljem prije nego što se ovaj osigura u utvrđi Ovia ili Jajcu ili pobegne izvan granica svoga kraljevstva. Muhamed stigne u Oviju ili Jajce i tu sazna da je kralj Stjepan otisao u Klaviju ili Ključ. Tu se, dakle, Muhamed

^l U izvorniku je očigledno manjkav tekst, jer стоји „sed cum ab, nil appari viderent”; popunio sam ovako: „sed cum ab /iis/ nil appa/ra/ri viderent”.

^{ll} Lašvanin je, vjerojatno vlastitom pogreškom, napisao „Murat” mjesto „Mehmed”. Tako je to za njim učinio i Benić.

^m U izvorniku stoji „Regio ipso” umjesto „regio ipsa”; kod Jelenića umjesto „Tribalos” stoji „Trilalos”.

⁶ Tribalce. Tribali su pleme koje je u rimsko vrijeme obitavalo na tlu sjeveroistočne Srbije i sjeverozapadne Bugarske.

utabori s nakanom da sačeka dolazak sultana. I Mehmed digne zastave od Bobovca i krene u Jajce. Kad je tamo došao, grad se odmah, putem nagodbe,ⁿ njemu predaje. Kad se, naime, proširio glas da je u turske ruke pao Bobovac, koji je bio najutvrđeniji od svih bosanskih gradova, ostali gradovi, ustrašeni, okrenu se odmah na stranu neprijatelja. Svatko je za sebe revno nastojao da bude prvi koji će se predati, u nadi da će na taj način kod barbarina steći znatnu milost. Jajčani, dakle, kad im se sultan približio, bez oklijevanja pošalju gradske pravake da mu odmah predaju sebe i svoje. Zamole silnika da im dopusti upravljati gradom na domaći, uobičajeni način. A on im ne odabiće molbe nego odmah obeća da će im dati ono što su zatražili. Prihvati zatim predaju utvrde i učvrsti je postavivši u nju svoju posadu. Izabere sinove poglavica: između njih neke odvoji, koje dadne na dar suborcima a druge pošalje u Bizant.

Čim se Jajce predalo, sultan Mehmed povjeri ponovno Muhamedu, vodi janjičara, da s europskom vojskom što je moguće brže krene u potjeru za odbjeglim kraljem. On je čekao u Jajcu, /da vidi/ kako će se razviti događaji u Bosni.

Muhamedu su bili dojavili da sa Stjepanom boravi Radivoj, tri naestogodišnji mladić, koji se s njime ponovno sprijateljio nastojanjem modruškog biskupa. Na to Muhamed, drugoga dana, povede vojsku i dode do rijeke Vrbane.^o Ta je rijeka bila plovna, zato je u nju i u nepristupačnu tvrđavu Klaviju ili Ključ Stjepana polagao svu nadu. Smatrao je, budući da nije bilo pri ruci nikakvih velikih lađa, da se silnik nikad neće usudititi prijeći rijeku da bi ga napao. Kako je, međutim, Muhamed začudnom brzinom pristupio k rijeci, nije prestao poticati časnike i vojsku da prijeđu rijeku, jer će, ako uhvate bosanskoga kralja, iskazati svom sultanu divnu uslugu. Ovako je, vele, govorio: „Ijudi buzarmani!⁷ Neka se svaki od vas sad pokaže hrabar i

ⁿ Kod Jelenića стоји „partitionibus” umjesto „pactionibus”.

^o U izvorniku piše „Verbanum flumen”. Ne možemo to prevesti ni sa „Vrbanja” ni sa „Vrbas”, jer pod Ključem teče Sana. Ostavljam stoga izvorni oblik.

⁷ buzarmani (pravilno bi bilo: busurmani) turska je riječ i znači isto što i „muslimani”.

pješice prijeđe ovu rijeku. Nimalo ne sumnjam da onoga koji prvi svlada rijeku čekaju veliki i sjajni darovi od sultana". Poslije tih riječi barbarški su vojnici s velikim oduševljenjem pokušali prijeći rijeku. Tu je tada prvi sa svojima jurnuo u rijeku Omer, poglavar Tesalije; samo malo plivajući savladali su rijeku. Izašavši iz nje, navale na polja i bez muke zadadnu čitavom onom području težak strah, tako da je i puk i plemstvo nagnulo u iznenadni bijeg, poput bujice koja preplavi čitav kraj. Nitko se nije brinuo da zgrabi oružje, da potisne silu, da zaštiti oltare i ognjišta. Tolik je strah sve zahvatio, da su napustili očinska polja, slatku hranu i jedino se brinuli kako će sačuvati stare roditelje, žene, djecu, smjestivši ih u sigurnija mjesta; jedino je ta briga^P ispunjavala slobodne ljude.

I Marija, žena kralja Stjepana, da izmakne sadašnjoj nevolji, krene – po savjetu svoga muža – na put prema Dubrovniku s dragocjenim stvarima i pokućstvom. Ali, na bijegu je uhvati Pavao, zvani Tarski, ban primorske zemlje, oduzme joj sve blago i stavi je u zatvor.

A Muhamed je opsjedao Ključ i paležom strašio jadne građane i posadu. Kad su uvidjeli da se ne mogu dugo opirati turškim snagama, pošalju Muhamedu poslanika nudeći predaju i tvrđave i samih sebe. Uz to su molili milost za kralja, koji je također bio spremjan da se preda, uz obećanje, potvrđeno zakletvom, da mu Turci neće učiniti nikakva zla. Sklope ugovor, načine o tome isprave i potvrde ih zakletvom, onako kako su to opsjednuti tražili. Tada izide kralj. Kad je grad bio zauzet, neprijatelj razdijeli građane i vojnike u tri skupine: jednom dijelu naredi da tu ostane, drugi razdijeli među vojne časnike, preostali odvede sultanu. Na taj način barbarin je zarobio zadnjeg bosanskog kralja Stjepana i strica mu Radivoja, s kojim se donedavno borio za vlast u domovini. Tom mladom Radivoju Turci tu odsjeku glavu.

Kad mu se tako predao kralj Stjepan, turski je vojvoda Muhamed obilazio s njime i druge gradove i podlagao ih pod tursku vlast; Omera je poslao da podloži druge. Kad je Muhamed napokon došao u

sultanov tabor i izvijestio ga o uspjehu, Mehmed se u duši kinjio zbog zakletve koju je Muhamed dao bosanskom kralju. Ujedno se silno lјutio na Muhameda, koji je nepovoljno opsjednutom kralju zakletvom pružio nadu u spas. Odатle je kralja Stjepana, svezana u okove, vodio naokolo, prolazeći i kroz zemlju Stjepana, vojdove sv. Save. Bosance je, naime, ukrotio dijelom on sam, dijelom Muhamed i Omer.

Omer je iz svih sila nastojao da pokori i tu zemlju. Po hrabrosti on je bez sumnje bio nad svima koji su se na sultanovoj porti isticali hrabrošću; ujedno je izvodio odlične vojničke pothvate, osobito kad je trebalo da se istakne pred svojim kraljem. Napao je zemlju bana Pavla pa je sve na što je nailazio osvajao ognjem i mačem. Ban bez oklijevanja skupi ljude i povede ih protivu barbarina, odbije ga i sprijeći da dalje škodi njegovoj pokrajini.

U međuvremenu, za banove odsutnosti, kraljica Marija nađe priliku i umakne iz zatvora te pobegne u Dubrovnik. Odlatle prijeđe u Istru^q a zatim ode majci u Ugarsku. Mehmed tada pošalje poslanike Dubrovčanima tražeći ženu bosanskoga kralja Stjepana. Kad su se oni, ne našavši je, vratili, sabere sve čete ujedno i provali u Hum i Hercegovinu, zemlju vojvode Kosačića, i strahovito je opustoši, budući da joj je barbarsko konjaništvo nanijelo silnu štetu.

/Omer/ se nije uzdržao ni od opsjedanja gradova. Ali ni vojnici vojvode Kosačića, koji su zaposjeli gorske vrhunce, nisu puštali da barbari sve to nekažnjenno rade. Jurnuli bi četimice s brdā pa bi nvaljivali sad na sakupljače stočne hrane, sad na vojnike, koji su pustotili, sad bi provalili i u turski tabor, i posvuda nanosili poraz a zatim bi se povlačili pod zaštitu brda. Čak su i u Muratovu sobu provalili i odlatle nešto ugrabili pa se povukli u brda prije nego ih barbarske čete opkole.

Odlatle Mehmed digne tabor pa opsjedne i okruži tvrđavu Blagaj,⁸ koja je dobila ime od riječi „blago“ (jer su u njoj slavenski knezovi čuvali svoja blaga). Iz toga mjesta pošalje glasnike obližnjim knezovima

^P Jelenić čita „cure“ mjesto „cura“.

^q Jelenić čita „patriam“ umjesto „Istriam“.

⁸ Blagaj je grad (danas ruševina) nad izvorom Bune južno od Mostara.

ma i plemićima s naredbom da svaki preda svoju zemlju sultanu pa će od njega u Europi dobiti drugu. Neki od njih, manje oprezni, ponučani riječima glasnika, predadu sebe i svoju zemlju u ropstvo. Smatrali su da će im biti nemoguće da se kasnije obrane jer ih je odasvud okružila neprijateljska oblast a oni se našli usred nje. Međutim, kad su otišli na sultanovu portu, zavedeni onim prijedlogom „da se predaju pa da onda dobiju drugo područje umjesto svoga”, on malo zatim poveže neke od njih u okove i odvede u Bizant, a za druge naredi da se okrutno smaknu.

Kad mu osvajanje Blagaja nije išlo po volji (jer je taj grad postavljen na visokoj stijeni, okružen vodom) pozove pred se kralja Stjepana, izjutra – dok je ovaj počivao u taboru i razmišljao o smrti.¹ Kad je shvatio da ga barbarin ne zove baš od naklonosti, stupi pred njega, držeći u ruci pismo u kojem je bila Muhamedova zakletva. Grdio² je i proklinjao tursku nevjeru, odlučan da prihvati smrt hrabrije nego što je branio kraljevstvo i slobodu. Kad mu je prigovorio za krivokletstvo barbarskog naroda, Mehmed odgovori kralju Stjepanu: „Vojskovoda Muhamed moj je sluga. On nije mogao obvezati svoga gospodara bez njegova znanja i ne upitavši ga.” Malo zatim pred silnik Stjepana svom učitelju Perzijancu da ga ubije. No sultanov kuhar, kivan na zarobljenog kralja zbog ne znam koje krivnje, odere ga živa. Ima nekih koji vele da je Stjepanu bila odsječena glava a drugi kažu da su ga privezana uza stablo ubili strelicama. Mi slijedimo trajnu predaju naših pređa, a isto tako i svjedočanstvo mnogih pisaca onog vremena. Bilježimo ovaj njegov epitaf:

Kralj zadnji bosanski Stjepan u ovom počiva grobu,
bez mitre kraljevske sad, bez kože vlastite on.
Zadaviv na logu, svoga oca je lišio vlasti
dužni je danak svom vladaru odreko on.

¹ Jelenić čita „abitum” umjesto „obitum” pa ta mala izmjena predstavlja silnu razliku u smislu.

² U izvorniku стоји omaškom „expromando” umjesto „exprobrando”. U Jeleniću стоји „executurs” umjesto „executurus”.

Stoga ga – lakovca, on – bogataš, lišava svega;
htio je tako to Bog, pravedna htjela je kob.
Uči se, smrtniče, kako svoje ćeš roditelje štovat,
Prekršit nikad ne smiješ, što jednom obeća ti.
Drma se kraljevstvo svako ako je stečeno krivdom:
S krivde, i nemoći k tom, Bosna je propala tad.³

Tako se kroz malo dana turski car Mehmed domogao više od sedamdeset gradova, dvoraca i utvrda, silno zaštićenih i ljudskom vještinom i svojim položajem; domogao se bosanskog kraljevstva i kraljevskih riznica i pretopljenog zlata /u visini od/ preko jednog milijuna /dukata/. Kao pobjednik on je zarobio i podropski jaram okrenuo slobodni, ratoborni narod, srce Ilirika, koji će odsele služiti muslimanskom silništvu. Tada su silovane čiste gospode, obečane djevice, poklani časni starci, nevina djeca nogama pogražena, oskvrnjene bogoštovne zgrade, vatrom nagrđeni oltari, posvećeni muževi ili mačem pobijeni ili osramoćeni. Bezbrojni ljudski pljen odveli su u barbarske krajeve – Trakiju i Aziju, da odsele rađa Turke. Velik dio Bosanaca spasio se iz te oluje bijegom u susjedne krajeve Hrvatske i u Primorje. Mnoge njihove obitelji, nekoć plemenite, sad su postale obične, jer su više voljele vjeru negoli zavičaj. Među onima koji su napustili vlastita polja i kuće, i koji će odsele obrađivati tuđe tlo, neki su ponijeli dosta velik drveni kip, posvećen štovanju blažene djevice Marije, u Trsat, u Liburniju (današnju Primorsku Hrvatsku), sa značajnim blagom ili riznicom. O njemu je nekoć izdao posebnu knjigu otac Franjo Glavinić,⁴ provincijal, član reda Manje braće-opservanata.

³ Ovaj epitaf je ispjevan u elegijskom distihu (tj. naizmjence u heksametrima i pentametrima). Kušao sam da ostanem što vjerniji sadržaju a da ipak ostvarim, mako i skroman, metrički oblik originala. Po sadržaju se prijevod ponešto udaljuje od originala samo u posljednja dva stiha pa ih zato ovdje navodim: *Infirmum est Regnum male partum: infirmius, armis non tutum. Hoc periit Bosnia utroque malo.*

⁴ o. Franjo Glavinić (1585–1652), osim što je bio triput provincijal Bosne-Hrvatske, napisao je niz knjiga, od kojih je najpoznatija *Cvit svetih*.

I tako je Mehmed podvrgao Bosnu turskoj vlasti i robovanju a da mu se nitko nije suprotstavio. Zatim je barbarin razorio utvrdu Mičac,¹¹ sagrađenu na ruševinama Tribunije (pučki: Trebinja).

Isto je to učinio i s tvrdom Popovo, kojoj je srušio zidove i bedeme. Ta je tvrđa djelo Jelene Kóse, žene Hrvoja Spasojevića. Za vrijeme primirja ubio je Ivana Pavlovića, gospodara Trebinja, Sanka Kočića, Bukiona Dionika, a njihove porodice pobjegle su u Dubrovnik, isto kao i mnogi plemići Bosne i Srbije.

Stjepan iz Kudvergije ili Hercegovine, vojvoda, ponudio je sultunu, kojega je ranije lakomisleno bio pozvao, povećanje staroga danka kad se ovaj spremao da ode iz one neplodne i bijedne zemlje. Budući da to Turcima nije bilo dovoljno, dadne on Porti kao taoca svoga sina Stjepana, koji se kasnije poturčio. I tako, prošavši kroz područja knezova Santića, Krajačinovića i Pavla Dukaginovića, tiranski se pobjednik vrati u vlastitu oblast; pri tom je odveo toliko mnoštvo roblja da je napučio europska i azijska mjesta koja su bila opustošena u ranijim ratovima.

Tako je Bosna zbog sramotnog držanja svojih prvaka, od kojih se nijedan nije odupro neprijatelju nego se štoviše svi dragovoljno njenim predali, pala kao da je olujom oborenata. Tako je to mlado kraljevstvo završilo prije nego što je dobilo krunu.

U Trnavi, tiskom Akademije. /Tiskao/ Ivan Henrik Geić, godine 1712.... (Izvaci iz Tuberona, Dubrovčanina:¹² *Povijest svoga vremena*).^t

^t Ova zadnja rečenica, u zagradama, unesena je u izvornik kasnije i to drugom rukom i drugim crnilom. Kao što je kazano u uvodu, ona je sasvim neistinita: u Tuberonovom djelu nema ni sjene onog što se iznosi u *Bosna captiva*. *Bosna captiva* napisao je Pavao Ritter Vitezović.

¹¹ Mičac. Trebalо bi reći „Mičevac“. To je utvrda, 5 – 6 km istočno od Trebinja.

¹² Tuberon, Dubrovčanin. Pravo je njegovo ime Alojzije (neki talijansko Luigi, što znači i Alojzije i Lujo, prenose u naš jezik kao Ludovik). Prezime mu je Crijević (latinski: Cerva, Cervarius) a Tuberon je nadimak, koji je dobio u Parizu. Živi od 1459. do 1527; bio je opat benediktinskog samostana sv. Jakova u Dubrovniku.

Dva priloga za bosansku povijest

Na 1406. Budući bio man/asti/r u Skopju, u Veseloj Straži,¹³ gđi je tada činjen kapitō, i bio je vikar provincijali od sve Bosne f/ra/ Marin Spličanin, koji svidoči, kako u oni kapitō dode kralj Ostojja, ter onde potvrdi sva privileđija kuće Ohmućevića, koji su bili konti, ali/i knezovi od Turelja kod Sarajeva, od Smuske, Crne Rike¹⁴ i drugih zemalja među Neretvom i Kreševom. I učini onde fratre one i sve došaste u provinciji bosanskoj, da imadu biti zaštititelji i branioči rečenih privileđija.

Posli nego Turčin uze Bosnu, mlogo godina /kasnije/, dojde iz Ičela Usrembeg¹⁵ u Sarajevo za bosanskoga bega. I zovnu k^u sebi svu bosansku gospodu krstjane, koje car bijaše ostavio da uživaju njihova dobra. Privari ih rečeni beg, da će im privileđija potvrditi. I tako ih, dozvav k sebi, mloge smače. A mlogi, kad se ositiše, utekoše u druge vilajete. A mlogi, za ne ostaviti svojih dobara, isturčiše se. I ovi Usrem beg umri u Sarajevu na 1541.

^u Jelenić izostavlja riječ „k“.

¹³ Skopje – Vesela Straža. Skopje (ili Skoplje) jest starije ime za Gornji Vakuf i za čitav bugojanski kraj, od Donjeg do Gornjeg Vakufa. Vesela Straža je utvrda („grad“), par kilometara južno od Bugojna na putu prema Kupresu (prema karti M. Vege).

¹⁴ Turelja, Smuske, Crne Rike. Turelj je iskvareno umjesto Tuhelj ili Tuhelja, kao što glasi kod Kačića; nalazi se kod Tarčina. Smuska je Smučka, 20–30 km zapadno od Bradine. „Crna rijeka“ teče od zapada prema istoku, južno od Kreševa, a utječe u rijeku Lepenicu. Ovdje se misli na područje oko nje.

¹⁵ Usrembeg. Gazi Husrevbeg, sin Ferhabdaga i sultanije Seldžuke, potječe iz Sereza u Rumeliji (to je mjesto blizu današnje makedonsko-grčke granice). Rođen je oko 1480., umro 1541. Postupak koji je sličan ovdje opisanom Husrevbegovom opisuje i Kačić ali ga, čini mi se, stavlja neposredno iza osvojenja Bosne i pripisuje ga caru (isp. Djela A. Kačića Miošića, izd. JAZU, *Starci hrvatski*, sv. XXVII, I, 393), no on ovisi o bosanskom izvoru, koji Lašvanin bolje donosi.

- 1590.** O. m. p. fra Petar Soljanin.
- 1595.** O. m. p. fra Marijan Haljinić, drugi put.
- 1596.** O. m. p. fra Grgur Masnović, od Fojnice.
- 1599.** O. m. p. fra Antun Milanković, od Fojnice. Ovi bi difinitur denerali.
- 1602.** O. m. p. fr/a/ Stipan Zlatarić, od Sutinske.
- 1605.** O. m. p. f/ra/ Jakov Slapnica, od Sutinske.
- 1608.** O. m. p. f/ra/ Ilija Čakalović, od Fojnice. Ovi je bio čudan: koliko jedžek, toliko vino triba mu je bila nosit s dvora, od sekulara; ako bi i gore bilo nego manastirsko, ono bi jio i pio, a manastirskomu bi zabavljao.⁵
- 1611.** O. m. p. f/ra/ Martin Bilavić, od Sutinske. Za ovoga se poturči gvardijan u Srebrnici, bivši se zaašikovao za bulom.
- 1614.** O. m. p. f/ra/ Tomaz Ivković. Niki vele da je iz Velike⁶ a niki iz Banje Luke. Ovi bi biskupom i bio je uzeo Jajce i Motike⁷ od fratara silom sebi.
- 1620.** O. m. p. f/ra/ Luka Kačić, od Makarske.
- 1623.** O. m. p. f/ra/ Marijan Olovčić.
- 1626.** O. m. p. f/ra/ Tomaz Ivković, drugi put.
- 1629.** O. m. p. f/ra/ Andrija Kamengrađanin. Ovi u zapstu drža fratere.
- 1632.** O. m. p. f/ra/ Martin Brguljanin, iznad Vareša.⁸ Ovomu se rodbina isturčiše. I dohodio bi mu brat Turčin u Sutinsku a on bi ga pogrđivao i ružio.
- 1635.** F/ra/ Nikola Brajković. Za ovoga se dogodi u Fojnici zao događaj, tako da su ktili Turci man/asti/r oborit i fratre smicat. A ta-

da se dogodi u Sutisci gvardijanom f/ra/ Marijan^b Maravić iz Olova, velik^c prijatelj a ništo se i rodaše s Hadži-Sinanovićem u Sarajevu, koji je bio carev silitar i onda vele moguć u Bosni. I ozgor rečeni min/ista/r i oci fojnički, poslaše Maravića Hadži-Sinanoviću, da bi ti događaj smirio. I obećaše učinit ga ministrom i daše mu podpise s velikim šidžilom. Koji ode i smiri zamalo. A kad se cita⁹ u Kreševu kapitō, dođe niki f/ra/ Blaž Crni i drugi f/ra/ Blaž iz Banje Luke, iz Broda tri dni prije vrimena u Fojnicu, idući na kapitō, gdi su ih pogrdili i otirali. A oni, došav u Sutinsku, kažu kako u Fojnici spremaju čast da nose Hadži-Sinanoviću. Što čuv Maravić, dođe prvo njih, i tako im rič ne prođe nego ih odtira i^d posla hazur dževapa, koji došav u Kreševu raspe čador prid crkvom, dok ne učiniše min/ist/rom rečenoga Maravića. A bijaše komesarom f/ra/ Nikola Kulenović iz Sole.

1638. O. m. p. f/ra/ Marijan Maravić iz Olova, koji imade dosti protivštine, al' mu ništa ne mogoše. I bivši u neskladu s fojničkim fratři, čini doći komesarom f/ra/ Pavla iz Rovinja, prov/incipij/e Dalmacije, i bi mirno.

1641. O. m. p. f/ra/ Martin Ramljanin.

1644. O. m. p. f/ra/ Petar Gašparović, aliti Lipanović, od Fojnice.

1647. O. m. p. f/ra/ Mijo Bogetic, od Visovca.¹⁰

1650. O. m. p. f/ra/ Matije Benlić, iz Banje Luke. Ovi bi biskup biogradski i dosta Provinciji učini dobra svakom strukom.

1653. O. m. p. f/ra/ Filip Trnovčanin. Ovi biše učinio provižion za kapituo u Velikoj,¹¹ pak niti ktiše fratri ići, niti dadoše gospoda. Za ovoga se uteče muslimu sarajevskomu f/ra/ Andrija Miljaković iz Fojnice; (vele, da ga je nagovorio Lipanović), da ga učini ministrom

⁵ zabavljao. Značenje je: prigovarao, zanovijetao.

⁶ Velika. Misli se, po svoj prilici, na bosansku Veliku, selo u blizini Dervente, a nekoč sjedište župe. Danas je sjedište te župe na Plehanu.

⁷ Motike. Datum provincialstva fra T. Ivkovića ispravlja fra D. Mandić i stavlja ga u 1616 – 1619., a i drugi period počeo je prema njemu 1625. Pod imenom „Motike” misli se na župu Petričevac kraj Banje Luke; naziva se tako, jer je sjedište te župe tada bilo u selu Motike.

⁸ Brguljanin, iznad Vareša. Trebalо bi stajati „iz Brgula, /sela/ iznad Vareša”. Brgele su selo oko dva i pol sata hoda udaljeno od Vareša, danas bez katolika.

^b Jel.: Marin.

^c Jel.: veli se.

^d Jel.: o.

⁹ cita... kapitō. Izraz je latinski: citavit capitulum = sazva skupštinu.

¹⁰ Visovac. To je otočić na rijeci Krki, na kojem od 15. st. postoji poznati franjevački samostan, koji su osnovali kreševski franjevci.

¹¹ kapituo u Velikoj. Očigledno se misli na Veliku u Slavoniji; „gospoda” o kojoj se govori malo kasnije jesu „turska gospoda”.

i dao^e mu sto arslanlja.¹² I dojdoše u Sutinsku na kapitō od muselima tri čauša i bi dosti smutnje. Pak daše fratri dvista arslanlja i učiniše koga oni ktiše. A biše komesar fra Stipan Djakovlja.

1656. O. m. p. f/ra/ Juro Dulđerović iz Soli.¹³ Onda činjaše komesare Provincija¹⁴ i učini f/ra/ Ivana Drnišlju. A nisu bili kailj fra Stipan Glumčić^f i f/ra/ Nikola Hadžić iz Banje Luke, difinituri, nego su otišli iz kapitula, oliti^g kongregaciona, koji je bio u Modričoj. A on /ih/ slidi i dojde u Fojnicu na Duhove. Ne kti mu rečeni f/ra/ Nikola otvoriti, pak mu otvori /f/ra/ Ivan Kamengrađanin, koji biše gvardijanom, zašto mu biše došo iz Rima konfirmacion. I ovi učini kapi tuo u Gradovruh.¹⁵ I dok biše na kapitolu, izgori sutinski manastir.

1659. O. m. p. Franceško Ogramić iz Požege. Što se zgodilo tada, gledaj na karti 4. i 6. ovih knjiga.¹⁶ Slideći

1662. kapitō u Fojnici. Učinjen /bi/ ministar f/ra/ Frančesko Miletić iz Banje Luke, vrsni redovnik. Koji ide u Rim s fr/a/ Ivanom Derventlijom, šekretarom, p̄iti se s fratrī prikosavskim. I u to/m/ ga veoma pomogoše fra Marijan Lišnjić i Derventlija, zašto ne biše praktik¹⁷ u parbu. I da ne bude njih, mučno bi ostao u oficiju. I ovi za tri godine ne dohodi ni u Sole u Modriču, ni priko Save. I bio je golem konfuzijon, zašto fratri priskakahu kad pod onoga priko Save, kad pod ovoga na vlasti, koji bi što skrivili, kakonoti u jednoj neskladnoj

^e Jel.: da.

^f Jel.: Gluščić.

^g Jel.: aliti.

¹² arslanlja (običnije: arslanija) nazvana je tako zbog lika arslana (lava). To je moneta kovana u Carigradu u XVII. st. a vrijedila je 100 jaspri. (Isp. Vinaver: *Pregled istorije novca u jugosl. zemljama*, Beograd, 1970., str. 143.)

¹³ Soli. To je starija oznaka za Tuzlu (tuz na turskom znači „sol“).

¹⁴ Onda činjaše komesare Provincija. Pisac želi reći da je Bosanska provincija tada imala povlasticu da sama izabere sebi komisara-vizitatora, koji pred trogodišnju skupštinu obilazi ispred uprave Reda kuće i osoblje Provincije, da bi dobio uvid u stanje provincije, i koji predsjeda toj skupštini (kapitulu), na kojoj se bira nova uprava provincije.

¹⁵ Gradovrh. Taj se samostan nalazio blizu Tuzle, istočno od nje.

¹⁶ Isp. ovaj Ljetopis. Dio „E“, pod godinom 1659.

¹⁷ praktik (tal.) – iskusan, vješt.

provinciji. – Imala je Provincija vazda po sebi činit komesare oblast; koji bi udilje činili svoj posō, samo bi avizali đeneralu. A od ovoga ministra Šambuka,¹⁸ đeneral uze tu oblast i ovi se u kapitolu đeneralomu odreće sasvim Erdelja; a bila je ono kuštodija ove Provincije, kako i Lipanović /što se odrekao/ Bulgarije.

1666. Bi u Kreševu kapituo. Komesar f/ra/ Ivan Kamengrađanin učini ministrom fra Juru Šabića iz Rame, koji iste godine umri u Ramu. Iza njega

1667. bi fra Tomo Juračić od Sutinske. Ovi v/eoma/ dobro vlada Provi/nci/ju.

1669. Bi kapitō u Sutinskoj. Komesarom /bi/ o. m. p. fr/a/ Frančesko Miletić. I bi obran za min/ist/ra o. m. p. f/ra/ Grgur Kovačević iz Imote.¹⁹ I ovi veoma dobro vlada. Za ovoga idoše na kapitō đen/e-/ra/l/i^h kuštod o. p. f/ra/ Andrija Dubočanin i proministar o. p. f/ra/ Stipan Milić, u Španju. I bijahu prokurali da Prov/incipij/a čini komesare kako i dosada; koja se oblast smače u Fojnici, zašto ne biše tomu kailj Miletić.

1672. Bi kapitō u Fojnici. Komesar /bi/ f/ra/ Petar Guganović iz Imote. Min/ista/r o. m. p. f/ra/ Antun Travničanin, po volji Miletića, paker²⁰ ga mlogo progoni i zlobi i u provin/cijal/stvu i posli. U ovomu kapitolu stavi bis/kup/ skomuniku²¹ na min/ist/ra f/ra/ Grgura Imočanina, kuštoda f/ra/ Andriju Dubočanina i difinitura f/ra/ Ivana Kamengrađanina. Ali se ne ktiše podložit pod skomuniku, nit je držaše. I pode u Rim min/ista/r novi i kuštod, i šekretar, i anulaše skomuniku. I diže mu min/ista/r Agnus Paschali/s/,²² što uzimaše od

^h U izvorniku стоји „cenrai“ (skraćeno).

¹⁸ Pravo ime ovog generala (generalnog ministra) jest Michaele Buongiorno de Sambuca (u službi 1658 – 1664).

¹⁹ Iz Imote (grč.). To je prvotno naziv za imotski kraj a kasnije sinonim za grad Imotski.

²⁰ paker. To vjerojatno znači „pak“.

²¹ skomunika, škomunika (tal. od latinskog). Ekskomunicirati znači „izopćiti“ (podrazumijeva se: iz zajednice vjernika).

²² Agnus paschali/s/. Doslovno znači „uskrso janje“ a ovdje je to oznaka za neke vrste obavezni „dar“ biskupu od strane župnika.

župnika po cekin. – U ovo vrime biše niki f/ra/ Matije Fojničanin u župā fojničkijeh, ter bi navistio misu na mistī običajnih, pak bi pogibao s pukom u šumu za ne dat Turkom časti. Tako i izniše na zlo govoreći, da protiva njima Boga molimo. A niki vele da je za/rad/biskupa, zašto u to /do/ba čini krizmu po župā, što nije istina. Nametnuše Turci džulus na mise. – Za ovoga se poturči o. f/ra/ Petar Bukaraš u Sole, pijući s jenjičarī u mejhani. – Za ovoga se učini komesarom f/ra/ Filip Runović iz Imote, po dopuštenju kapitula đeneraloga, što biše prokurao f/ra/ Stipan Milić i f/ra/ Andrija Dubočanin. A biše tada u Rimu f/ra/ Luka Marunčić, koji prokuravaše biskupat. I ne izide, zašto mu Provincija bijaše protiva. I dade mu đenerao komesara f/ra/ Ivana Kamengrađanina s priporukom da bi ga učinio min/istr/om. I odovle se opet ukide ona oblast od komesara.²³ I bi privan f/ra/ Filip Runović, koga biše učinila Prov/incip/ia, premda Kamengrađanin ne ktijašeⁱ primit komesars/t/va; pak – za ne přiti se s đeneralom i ne produžiti kapitula – s konšenšom od otaca slijedi:

1675. kapitō u Fojnici; komesar rečeni Kamengrađanin. Min/ista/r fr/a/ Marko iz Vasiljeva Polja²⁴ od Sutinske. Za ovoga se odmetnu Marunčić u Budimu i staja mlogo apoštatom. I učini mlogo štete ministru, Turkom izdajući. I ovi ga degrada. Za ovoga biskup hotijaše prominjivat fratre po župā i davaše im patente al' mu ne prođe, nego kako je i dosad^k bilo. Za ovoga bi smutnja velika među fratrī imotskim radi župa. I izgubiše mlogo blago prijući se na Turcije i biše veoma kastigani i egziljani. – Ovi min/ista/r diže biskupu da ne uzima na krštenju po šest jaspri od muška a od ženska po četiri jaspre.

ⁱ Jel.: ktiše.

^j Jel.: Marunić.

^k Jel.: dosada.

²³ ona oblast od komesara. O toj povlastici bilo je govora u bilješci 14. ovog odsjeka.

²⁴ Vasiljevo polje. Nalazi se nasuprot Modriče preko Bosne (Isp. J. Jelenić, *Dva ljetopisa Bosne Srebrene*, Sarajevo, 1919., str. 7).

1678. Kapitō u Kreševu; komesar f/ra/ Andrija Dubočanin. Min/ista/r drugi put f/ra/ Grgur Imočanin. Ovi s kuštodom idoše u Rim na kongregacion đenerali.

1681.¹ Kapitō u Fojnici; komesar f/ra/ Antun Gabeljanin. Min/ista/r f/ra/ Andrija Dubočanin, kuštod f/ra/ Mijo Radnić, Hušum.²⁵ Za ovoga ubiše Turci mulu u Sarajevu. I dođe težak kapidžija i nikoliko izsiće Turaka i tri starovirca. Odnese teško blago od sve Bosne i od manastira. Za ovoga, 1682. 15. oktobra, izgori vas manastir u Ramu, i crkva i sakristija, i opet se do kapitula vas iznova ogradi, lipši i veći. Za ovoga istoga ufatije Turci ničesove knjige o. p. f/ra/ Luke Ibrišimovića iz Požege. I ufatije gvardijana veličanskoga. I bi u Funduk-paše u apstu pō godine – on i f/ra/ Martin Selaković, kuhač, iz Fojnice. I štetovaše rečeni fratri pet tovara jaspri. I to se sve u tri godine naplati. A gvar/dija/n, kako izade iz apsta, umri, zašto su ga Turci mlogo bili i mučili.

1684. Kapituo u Kreševu. Min/ista/r f/ra/ Antun Gabeljanin, od Kreševa. Ovi umri prve godine i bi učinjen .

1685. o. m. p. f/ra/ Mijo Radnić iz Baćke, od manastira olovskoga. Ovi, uz veliki oganj bećkoga rata, ostavi provinciju i učini se smetnja i rasutak Provincije. Stoga i učini sam po brevu kapituo.

1690. O. m. p. f/ra/ Gabro Stanić, iz Baje, min/ista/r po brevu.

1693. O. m. p. f/ra/ Pavo Kačić, iz Zaostroga.

1696. O. m. p. f/ra/ Franceško Budalić, iz Vrhodola, od Makarske.

1699. O. m. p. Franceško Travničanin, od Fojnice-manastira.

1702.^m O. m. p. Grgo Gabrić.

1705. O. m. p. Marko Bulajić.

1708. O. m. p. f/ra/ Andrija Imota.

1711. O. m. p. f/ra/ Petar Pastirović.

¹ Jel.: 1684.

^m U izvorniku se popis odavde nastavlja drugom rukom i drukčijim crnilom do godine 1771.

²⁵ Hušum. Drugi ovog čovjeka nazivaju „Husum”, „Uzum” i sl. Možda je to ime, kao nadimak, došlo od turske riječi „uzun” (dug, visok), pa bi značilo, prema tome – Dugonja.

1714. O. m. p. f/ra/ Petar Lašva.
1717. O. m. /p./ f/ra/ Filip Šurković.ⁿ
1720. O. m. p. f/ra/ Andrija Kutjeva.
1723. O. m. p. f/ra/ Augustin Soljanin.ⁿⁿ
1726. O. m. p. f/ra/ Pavao Nikolić.
1727. O. m. p. Šimun Tomašević.
1732.º O. m. p. f/ra/ Antun Marković.

Odijeljenje /Bosanske/ Provincije od Dalmacije

1729. O. m. p. f/ra/ Ivan Stražeman.
1735. O. m. p. f/ra/ Luka Karagić.
1738. O. m. p. /fra/ Ivan /od/ Srijema.
1741. O. m. p. f/ra/ Filip Oćevija.
1745. O. m. p. f/ra/ Frano Ivanović.
1748. O. m. p. f/ra/ Petar iz Baje.
1751. O. m. p. f/ra/ Josip iz Vukovara.
1754. O. m. p. f/ra/ Antun Bačić.

Odijeljenje /Bosanske/ provincije od provincije sv. Ivana Kapistrana 1758.^p

1758. O. m. p. f/ra/ Marko Dobretić, brevom.
1762. O. m. p. f/ra/ Frano Bogdanović.
1765. O. m. p. f/ra/ Bon/aventu/ra Benić.
1768. O. m. p. f/ra/ Marko Dobretić, drugi put.
1771. O. m. p. f/ra/ Petar Alovic.

ⁿ U Jelenića piše Šurkovich, a tako i u izvorniku. Mislim da „S” ovdje treba čitati kao „Š” jednako kao što smo to učinili kod riječi „Lasva” u prethodnom retku.

ⁿⁿ U izvorniku, omaškom: „Sočlanrn”.

^o U izvorniku dolazi godina 1732. prije 1729. Ostavio sam kao što stoji u izvorniku uz napomenu da je podjela izvršena godine 1735.

^p U izvorniku stoji, omaškom „1768” pa sam to ispravio.

/Dio „E”/

/Posebni ljetopis/

Nikoliko stvari od stare uspomene /što ih povadi^a iz razlikih starih rukopisa.¹

1300. Najprvi car turski bi Otman. Ovi prvi poče carevat i od ovoga je kolino Otmanovića.

1475. Uze car Pajazet Drinopolje, što sad zovu Turci Edrenu – Hadrianopoli/s/.

1378. Dojde na Bosnu dvadeset hiljada turske vojske i prid njom Juriša,^b vojvoda. I udriše na njih Bošnjaci i prid njima Vlatko Kovačić i Turke razbiše.

1380. Iznašasta bi puška i lubarda.

1453. Mehmed, car, uze Carigrad na 29. svibnja, pravo na Duhove. I to Bog dopusti za pokarati^c Grke, koji ne viruju da Duh Sveti izhodi od Oca i od Sina.² I vidi se očito gdi iz Carigrada diže se jedna bila golubica i odleti u visine nebeske.

^a Ove tri riječi („što ih povadi”) dopunio sam prema Jelenićevu izdanju, jer su sada u izvorniku sasvim nečitljive.

^b *Fojnička kronika* (odsele: FK) donosi ovo ime u obliku „Đuršiš”; prema Truhelkinom čitanju „Durmiš”.

^c Jel.: pokazat.

¹ U ovom dijelu Lašvanin, kao što je rečeno u Uvodu, slijedi *Fojničku kroniku*. U napomenama koje se tiču oblika teksta, bilježit ćemo samo važnija odvajanja Lašvaninova *Ljetopisa od Fojničke kronike* (FK).

² od Oca i od Sina. Ta razlika između Istočne i Zapadne crkve kratko se naziva „Filioque” (tj. „i od Sina”). Kršćani su svoj nauk o Trojstvu u Bogu postupno sve preciznije izražavali. Na nicejskom saboru on je formuliran tako da Duh Sveti proiz-

1455. Pojde car na Biograd s velikom vojskom i bi ga, al' ga ne more uzet.

1459. Matijaš, sin Hunjadov, aliti – što rečemo – vojvode Janka, bi učinjen kraljem budimskim, bivši u tavnici u Pragu u kralja Ladislava Albertovića.

1459. /bis/ Bi okrunjen kralj Tomaš za kralja bosanskoga i uzeše mu Turci Smiderovo iste godine.

1461. zadaviše u Bilaju Stipan, vlastiti sin, i Radivoj, brat rođeni,^d Tomaša, kralja bosanskoga. I bi pokopan u Sutinskoj, u crkvi svetoga Ivana. Iza toga kraljeva mu sin Stipan za malo. I dade stricu Radivoju zemlje i gradove koji se u ovome pismu zdrže.^e

Va ime Oca, i Sina, i Duha Gospodina, Amen.

Sluga Božiji ja gospodin kralj Tomašević, Srbljom kralj i Bosni i primorju u srpskoj zemlji, Dalmaciji, Hrvatom, Donjim krajem, zapadnjim stranama, i Usori, Solim^f Podrinju i k tomu u početak i k svemu.

A sada rečeni kr/a/lj Stipan Tomašević slavu dajem nepristanomu g/ospodi/nu našemu vladici Hristusu, koji priđe s nebesa čovikom ljubljeno, iskupi od griha i privede k domu izraelskomu, i uzide^g na nebesa, Gos/podi/nu Bogu uzdržatelju.

Takojer, ja Stipan Tomašević, rab Božiji, kralj ozgor rečeni, spodobljen bi kralj vaš. Bi u rečenih zemljā roditelja i praroditelja mojih, stvoritelj pravde i milosti i darī i zapisanjā našim virnim slugami /spreman/ svakomu po viri i dostojanstvu njegovih, po volji kra-

lazi od Oca i tako je u nicejsko „vjerovanje” ušla formula „koji od Oca izlazi”. Time se, naravno, nije isključivalo da Duh Sveti proizlazi i od Sina. Budući da su to kasnije neki htjeli zanijekati, dodao je sabor u Toledo 589. godine toj formuli „Filioque” (tj. i od Sina). U IX. st., tražeći razlike između Istočne i Zapadne crkve, carigradski patrijarh Focije (Fotios) pozivao se uz ostalo i na taj dodatak u „vjerovanju”, da bi opužio Zapadnu crkvu zbog krivovjerja.

^d FK veli kratko: zadavi sinibrat.

^e Jelenić a tako i FK: zadarže.

^f U izvorniku je drugom rukom napisano „Solem” a tako stoji i u FK.

^g Jel.: izide.

ljestva, po običaju gospodstva svaki blagi i dobri obraz skazivati^h i tvoriti našim virnim slugam za njih virna posluženja.

Da i ja stvorih milost našu gospodsku mlogo poštovanomuⁱ našemu virnomu sluzi, našemu stricu knezu Radivoju, za njegova virna^j i prava posluženja, koja posluži kruni kraljestva našega: na/j/pri g/ospodi/nu i roditelju našemu, dobroga spomenutja, g/ospodi/nu kralju Tomašu i meni, g/ospodi/nu kr/a/lju Stip/anu/. I za njega virna i prava posluženja zato mu stvorismo^k milost našu gospodsku i dasmo mu i darovasmo, našim dobrim i dobrovoljnim darom, i zapi/sa/smo tim našim otvorenim pismom, pod naše velike visuće obistrane zakonite pečate.

U Luci grad Komotin^l i polak njega goru Bočac^m i goru Čurničku i Zaljevac do Seoca; i Cvitoviće i Podmilače s obi strane Vrbasa. Sva ta sela s njihovim pravim mejaši i kotari. I u Jajcu i u Jezeru kuće njegove, mline, vrtle i vinograde i s njim grad Visušićiⁿ sa svim prihodnicī³ i što se njemu pristoji.^o I na Usori grad Tešanj sa svim što god mu je služilo do smrti kralja Tomaša. I grad Gračac⁴ sa svim seli koja mu je bio dao gos/podin/ kralj Tomaš. Jošter, što god je uzeo

^h Jel.: kazivati.

ⁱ FK: poštenome; značenje ove riječi – u starijem jeziku – jednako je značenju riječi: poštovanomu.

^j Jelenić izostavlja riječ „virna” pa tako veznik „i” ostaje bez smisla.

^k Jel.: otvorismo.

^l FK, u Truhelkinoj transkripciji, donosi „Komotni”, no u faksimilu, na 2. str. stoji jasno „Komotin”.

^m FK dodaje: „i on so Etesom” /tj. otесом/, što Lašvanin, kako se čini, nije razumio, pa je izostavio.

ⁿ FK: Visući. Prvotno je u izvorniku FK bilo napisano Visuši, pa je „ši” precrtao i dodato „ći”. Lašvanin se nije osvrtao na precrtavanje ili ga je shvatio kao normalni dio slova „š” u bosanci, i tako stopio ujedno i pogrešku i ispravak.

^o Jelenić izostavlja: „Visušići sa svim prihodnicī i što se njemu pristoji. I na Usori grad”.

³ prihodnicī. Prihodnik znači, prema Rječniku Jugoslavenske akademije, – došljak. Ovdje kontekst, čini mi se, traži značenje: „sa svim pripadnim /selima/”.

⁴ Gračac. Na ovom području (od Usore do Srebrenice) u ovo vrijeme nema Gračaca pa se vjerojatno misli na Gradac kod Hadžića, koji se spominje u XIV. st.

posli/od/ srebrničke i ovrčke⁵ župe: sva ta sela s pravim mejaši i kotaři. I selo Radnju Gornju i Donju, što je kupio od Jurja Lovrenčića i od njegove bratje. I selo Jablanicu i Timnjenac,⁶ što je kupio od Vlatka Vilušića. I na Kupresu^P selo Prosik,⁷ sa seli koja se njemu prisloje, s pravim me/jaši i kotaři. I u Buljini⁸ šest kmeta i vinograde, hrast^q i katun Vlaha, koji mu su sada u državi⁹ i koje^r bi posli prinašao, što ne bi izpod naše službe bilo. I župu Mlit u moru, polak Stona. To sve, više pisano, dasmo i darovasmo našega srca^s dobrovoljnim darom, više reče/no/mu i p/lemenito/mu^t našemu^u i nami virnomu i dragomu sluzi i stricu mi knezu Radivoju i njegovu poslidnjemu¹⁰ nakon njega u vike vikom.

I s tim ga, sa svim više pisanjem, pridasmo u ruke mlogo pošt/o-vano/mu u Isukrstu fratu Filipu, vikaru od vikarije bosanske, u ruke crkvene, da mu se da to, da /se/ nejma nigda poreći, ni potvoriti, ni nà manje donesti ni za jednu neviru, ni za jedno izdajstvo, kojega ne bi ogledao^v vikar bosanski i /poglavar/ njegove bratje reda sveto-

^P Jel.: Kuprisu.

^q Ovu riječ „rast” možemo shvatiti i kao „toponom” i pisati je velikim početnim slovom, ili kao „hrastik”, „hrastovu šumu”; čini mi se da je uputnije ovo drugo jer dolazi skupa s vinogradima (u nabranjanju).

^r Jel.: koi.

^s Jel.: „strica”. (Ovakvo čitanje upropastiava smisao.)

^t Jel.: „tmu”. (To se, naravno, ne može zadovoljivo riješiti.)

^u Jel.: našimu.

^v U izvorniku je završetak riječi nejasan pa se ne zna da li treba čitati „ogledao” ili „ogledali”.

⁵ ovrčke župe. Pregledao sam popis svih srednjovjekovnih okružja (župa), ali ove nisam našao. Vjerljato je to iskrivljeno ime od „Boračke” župe; (u originalu ionako stoji „ovarčke”).

⁶ Timnjenac. To je mjesto, vjerojatno, identično sa „Tinje”, selom u konjičkom kraju.

⁷ Prosik. Na Kupreškom polju nisam u literaturi mogao naći selo Prosjek (Prosik), iako je to ime vrlo često u drugim krajevima.

⁸ Buljina je selo u području Konjica. M. Vego stavlja ga u svojoj karti (pod imenom „Bolino”) zapadno od Bradine.

⁹ u državi; značenje je: u posjedu.

¹⁰ i njegovu poslidnjemu. To je stara riječ koja znači „i njegovu potomku”. Ponekad ona može, kako se čini, znaciti i baštinika (isp. ARj s. v. posljednik).

ga Franceška i vlastelj mi kraljestva našega po zakonu kraljevskom. I ako bi imao koji god list ali zapisanja u komu/su/ ti gradi^x ili ta se-la/drukčije/ upisana, da ta/j list svuda umira i da se ne prima/nego ostaje ono/ što smo mi dali stricu Radivoju, knezu. I ako bi /on/ pri-minuo s ovoga svita prvo gospoje/svoje/^y Katarine, nejmajući poro-da od nje, a ostala posli^z gospoja Katarina nejmajući/poroda od/ sr-ca, /odredujem/ da grad Komotin s njegovim podgradnjem i seli koja su u tomu listu imenovana i dvi gore s otosom i Daljevom do Seoca,¹¹ i na Usori selo Radnju¹² Gornju i^a Donju, i selo Lupljenicu i Tim-njenac, i u Buljini vinograd i kmetā šest, da se nejma^b iz ruku njego-ve gospoje Katarine /uzeti/, dokle je i jedan od nje roda.

I na sve, na to više pisano, primamo i primismo virom našom gos-podskom, i dušom našom kraljevskom darujemo. Na svemu tomu više pisanomu /obećajemo/ tvrdo i cilj i neporečeno stati i svršiti stricu mi knezu Radivoju, i, ako mu Bog da, njegovu^c poslidnjemu, za našega života i za njih života.

A k tomu su svidoci vlastelji kraljestva našega gos/podin/ herceg Stipan /sa/ sinovmī svojim i s bratjom svojom; i vojvoda Petar Pav-lović i s bratjom svojom; i vojvoda Pavo Klešić i s bratjom svojom; i vojvoda Ivaniš Vlatković i s bratjom svojom; i vojvoda Vukić Miči-nović i s bratjom svojom; i vojvoda Pavo Čubretić i s bratjom svojom; i vojvoda Ivaniš Matić^d i s bratjom svojom; i voj/voda/ Vladislav Vuk-

^x Smisao bi tražio „gradovi” ali i izvornik i FK imaju singular; u FK tekstu je ne-jasno formuliran. U izvorniku stoji „gradu” mjesto „gradi”.

^y FK iza riječi „gospoje” dodaje „svoje” što čini tekst jasnijim, naime, da se radi o Radivojevoj ženi Katarini.

^z U izvorniku je tekst nečitljiv pa sam „a osta posli” naveo prema FK.

^a Jelenić izostavlja riječ „i”.

^b Pročitao sam ovo uz pomoć FK, jer je izvornik na ovom mjestu sada posve nečitljiv.

^c Jel.: njemu. (To čitanje onemogućuje smisao.)

^d Jelenić piše „Šatić”. Lašvaninov izvornik moguće je pročitati i „Šatić” i „Ma-tić”, ali FK ima „Matić”.

¹¹ otес. Daljevo do Seoca. Otes je zemljiste (npr. livada) koje pripada nekom posjedu (v. ARj); kakvo je mjesto Daljevo i gdje je ovo Seoce na koje se aludira u tek-stu ne mogu reći, jer ima mnogo Seocā i to posvuda.

¹² Radnja Gornja i Donja. To su sela u tešanjskom području.

čić s brat/jom/ svojom. A k tomu pristav od dvora našega dvornik knez Radivoj Vladimirović^f s bratjom svojom; i vićnik^g knez Stipan Vlatković i s bratjom svojom.

Pisano u našemu stojnomu mistu Bobovcu, godišta Hristusovih 1461., rujna na 18.

1463. Uze car Mehmed svu^h Bosnu miseca maja i ufati Stipana, kralja, i lipog mu strica Radivoja i mlogu bosansku gospodu i vojvodu Petra Kovačićaⁱ i Ivaniša Pavlovića; i zgubi ih car. – Iste godine dojde Matijaš, kralj budimski, miseca studenoga na Jajce i uze ga na sami Božić.

1464. Dojde s vojskom car Mehmed na Jajce i ne uze ga.

1464. /bis/ Dojde kralj Matijaš na Zvornik i ne uze ga.^j

1480. Popali i porobi Vuk, despot, Sarajevo.

1481. Umri car Mehmed.

1498.^k Priminu blaženi o/ta/c fra Andeo Zvizdović u Fojnici u man/asti/ru svete Gospe a sad se zove Duh Sveti isti man/astir/. Zašto o/n/de gdi je prvo bio, ne more se držat, budući^l na putu. A bio je na Pazaricu¹³ više Fojnice, gdi bi Turci dohodili brez pristanka na vrata i na konak. Zato^m ga prinesoše redovnici i dobročinioci na ono mesto gdi se i danas nahodi. I zove se Sveti duh.ⁿ

^e U FK piše sasvim jasno „Kukčić”.

^f Čitanje ovog imena prema izvorniku je nesigurno (Vlatković ili Vladimirović), ali u FK piše ovo drugo ime.

^g FK: Svitnik.

^h Jelenić izostavlja riječ „svu”.

ⁱ FK (kako je Truhelka transkribira) ima: „Kovačević” ali mi izgleda da je sam izvornik FK bliži čitanju „Kovačić”.

^j Jelenić izostavlja rečenicu: „Dojde kralj Matijaš na Zvornik i ne uze ga”.

^k Lašvanin izostavlja 1493. g. iz FK, jer je taj događaj opisao opširnije prema Vitezoviću.

^l Jel.: buduć.

^m Jel.: zašto.

ⁿ Ova je bilješka kod Lašvanina bar četiri puta duža nego u FK. Lašvaninov dodatak govori o samostanu.

¹³ na Pazaricu. Tako stoji mjesto „Pazariću”. Danas se to mjesto naziva „Pazarinci”. Više o tome u djelu M. Batinića: *Franjevački samostan u Fojnici*, Zagreb, 1913., str. 21.

1512. Rujna na 21. bi boj sultan Selim s Pajazetom, svojim ocem, i izagna ga iz Carigrada. I umri sultan Pajazet od otrova a sin mu Selim side na taht i uze carstvo.

1516. Uze car Selim Jeruzolim i Damašak, veliki grad, koga zovu Turci Šam.

1517. Uze car Selim Misir i ubi cara misirskoga, i izgubi veliku vojsku. I to bi na 29. sičnja.

1518. Uze isti car Selim Alep.

1520. Umri car Selim a side Sulejman.

1521. Car Sulej/ma/n uze Biograd izgubivši mlogo vojske.

1522. Isti uze Rodos i tu mlogu vojsku izgubi.

1524. Razoriše Turci bosanske manastire: Konjic, visočki, sutinski, kreševski i fojnički. U Visokomu bijaše gvar/dija/n f/ra/ Filip, u Sutisci f/ra/ Mato Skorojević, u Fojnici f/ra/ Jakov Vonjić, u Kreševu f/ra/° Baro Fojničanin. I kad razoriše crkve, povedoše ministra i s njim 12 fratara. Min/ista/r uteče a fratre mučiše i biše, al' ministra ne izdadoše. I to učini Emir, kadija konjički, zarađ jednoga kopuna, a drugi govore – jedne ribe što mu ne dadoše.^p

1526. Razbi car kralja Ludovika na Muhaču. Ostalo gledaj na karti 62. sprida.¹⁴

1532. Licem na Svesvete¹⁵ poklaše haramije u Rami fratre; koje do malo dana Turci pofataše.

1533. Uzeše Turci Klis na svetoga Grgura.

1538. Uzeše Turci crkvu i manastir zvornički.

1541. Umri u Sarajevu Usrembeg. – Ove iste godine uzeše Turci Budim; ostalo gledaj na karti 64. /u/ prošastomu pismu, gdi je lipše vrženo.

^o Jelenić izostavlja riječ „f/ra/”.

^p Primjedbe o Emiru („I to... dadoše”) nema u FK.

¹⁴ na karti 62. Ta uputa nas upućuje na 62. stranicu Lašvaninova izvornika. To važi i za godinu 1541. i dr., jer on izostavlja neke bilješke *Fojničke kronike*, koje su ranije obrađene prema Vitezoviću. Isp. te godine u Općem Ljetopisu (dio „A”) pod odgovarajućom godinom. – Jelenić čita „sprida” kao „strana 62”.

¹⁵ na Svesvete. Tj. na 1. XI.

1566. Na 5. jula – miseca udriše haramije na Fojnicu u dne prid večernju. I ubiše Fran/ceš/ka Margitića i Luciju Miljaković i mloge raniše. I Alaupovića mlogo blago odniše. Iz sakristije fojničke svekoliko srebro odniše. I ne projde osam dana, sve ih pofatav, odvedoše u Sarajevo. – Crkve^q bosanske iza oborenja, to jest: kreševska, fojnička i sutinska ogradiše se plotom, pak do nikoliko vrimena ozdol kamenom a ozgor čerpičom.

1597.^r Ogradi o. p. f/ra/ Antun Jurišić crkvu Duha Svetoga u Fojnici po način kako je ozgor rečeno i tako se i sada nahodi.

1635. Sulejman-paša teško oglobi manastir fojnički zaradi potvorice da su fratri poturčeno dite Sarapovića opet priveli u viru. I mlogo žalosti podniše fratri. U to vrime bijaše ministar od Provincije f/ra/ Nikola Brajković a gvar/dija/n u Fojnici fra Mato Jakšić.

1652. Bi kapituo u Sutisci i bi min/ista/r f/ra/ Filip Trnovčanin, kustod f/ra/ Frano Banić; difinituri: f/ra/ Mato Vučković, f/ra/ Grgo Vojković, f/ra/ Stipan Djakovlija, f/ra/ Juro Vujić, šekretar f/ra/ Ivan Kamengrađanin; u Fojnici gvar/dija/n fra Franceško Dobretić.

1653. Radi velike opaćinejenjičarske biše pobijeni fratri kod manastira ramskoga. I fratri pobigoše a Turci što najdoše po man/asti/ru pokupiše.

1655. Bi kapituo u Sutisci i bi min/ist/rom f/ra/ Juro Soljanin; kustod fra Petar Požežanin. Dif/initu/ri: fra Ivan Brođanin,¹⁶ f/ra/ Nikola^s Hadžić iz Banje Luke, f/ra/ Stipan Glumčić^t i f/ra/ Petar Guganović,^u šekretar: f/ra/ Frano Ogra/mić/. U Fojnici gvar/dija/n fra Ivan Kamengrađanin.

^q Jel.: A crkve.

^r FK stavlja ovu gradnju u g. 1594.

^s Jel.: Ivan; FK: fra Nikola Adžić.

^t Jel.: Gluščić. Tako, krivo, transkribira i Truhelka.

^u Jel.: Guganović. Truhelka transkribira FK: Guranović. Lašvaninov izvornik moguće je pročitati na oba načina; izvornik FK: Guranović.

¹⁶ Brođanin. Ime može označavati čovjeka podrijetlom iz Broda, ali i iz Zenice, koja se ranije također zvala „Brod”. Isto tako, ako ovu riječ transkribiramo „Broćanin”, čovjeka iz Brotnja.

1659. Bi kapituo u Gradovu Vrhu s velikom bukom i nemirom. Bi učinjen ministrom f/ra/ Franceško Ogramić iz Požege, kustod f/ra/ Ivan Kamengrađanin; dif/initu/ri: f/ra/ Andrija Sovičanin, f/ra/ Stipan Gradiščanac, f/ra/ Petar Radvanječanin, f/ra/ Martin Brođanin, f/ra/ Jozip Vitanović; šekretar: f/ra/ Jerolim Vrhodoljanin. U Fojnici gvar/dija/n: f/ra/ Fran/ceš/ko Miletić.^v – Iste godine, rujna na 7. dok fratri biše na kapitolu,^x izgori sutiški manastir vas izvan crkve. – Iste godine, kad se fratri vratiše s kapitola, najdoše čauše Sejdin-paše u Fojnici. I plati šest man/asti/ra to jest: Fojnica, Rama, Kreševo, Sutinska, Visoko, Imoški, sto i pedeset hiljada jaspri zaradi /toga/ što fratri imotski blago kopaše a oni mlogo izgubiše. I stoga se mloga sela rasuše. I paša udari fra Filipu Runoviću^y hiljadu štapa.

1661. Izajde^z vladika s velikim opravam^a da podloži sve krstjanstvo od Bosne na svoj rit¹⁷ aliti pod svoj jaram grčki. I najprvo dojde u Livno gdi što opravi vidi/t/ čemo u verši koji slide.

Na hiljadu i šest stotin
šesdeset i jedan više,
na trinajest juna biše
kad se ova sva zgodiše.

Biše Vlajnja jedna lipa,
jednim okom malo slipa,
Arnautka po plemenu,
tko je ne vidi^b blago njemu.

Rodi sina Stanislava^{17.bis}
ter proseći odhrani ga.
Trijest godin kad mu biše
a i sedam još odviše.

Učini se vlaški svetac,
što mu nije bio otac,
paćara se on učini
a protiva našoj viri.

^v FK piše sasvim jasno: Milković.

^x Jel.: kapitulu.

^y Truhelka je ovdje krivo transkribirao FK: „Rukoviću”, iako je izvornik FK ovdje sasvim čitljiv.

^z Jel.: Dojde.

^a Jel.: s velikom opravom.

^b Jel.: tko je najde.

¹⁷ svoj rit... grčki. Riječ „rit” dolazi od „ritus” i znači – obred, a ovdje u smislu „vjeroispovijest”. „Grčki” ovdje znači – pravoslavni. – O ulozi grčkih patrijarha isp. moje napomene u Ljetopisu fra Bone Benića, Sarajevo, V. Masleša, 1979, str. 26 s, i sam taj Ljetopis, str. 184 ss.

^{17.bis} Stanislav je pečki patrijarh Kalnik, (isp. fra M. Batinić: *Djelovanje franjevac*, sv. II, str. 174, Zagreb, 1883).

Iz Carigrada se on podiže
s opravam/i/ što već može;
sobom družbe on povede,
jer će mu veće bit pogrde.

Vodi Vlaha šekretara,
kako u jarca biše brada. –
Kad dojdoše oni u Livno
al' im ne bi onde mirno.

Onde na/j/pri on spomenu,
ali malo ne poginu.
Navališe Hrvaćani
i njihove mlade žene
s palicami i s kamenjem.
...

Svi jedino vapijahu:
„Nuto krmka”, govorahu,
„Nuto, bratjo, jedne svinje,
da on nas u viru rine”.

To gledati ne mogoše
neg jedino navalije;
svu mešćemu razoriše,
i kadji tisno biše.

Još krstjani vapijahu,
svi ovako govorahu:
„A Ivane, harambaša,
neće za to ništa paša –

živa da ga ne pustimo
da ga ovde umorimo?”
U Livnu /to/ on spomenu,
malо ne bi teško njemu.

K Banjoj Luci pak on pojde
i družinu svu povede,
ter družinu razgovara,
a u srcu mre od straha,

promišljajuć prve zgodi
koje biše u Požegi.^c
Još su šokci jednog ubili,
na njem svinjac načinili.

Paćara im govoraše
a na srcu jad imaše:
„Haj,^d družino i junaci,
da idemo k Banjoj Luci;

Ako onde opravismo,
vas vilajet podložismo!”
Kad dojdoše Banjoj Luci,
u tolikoj teškoj buci,

Nitko izać ne smijaše
koliko svinja poafraše.^e
Na mešćemu izidoše
i^f ferme prigledaše.

Al' se malo pomogoše,
Latini ih pridobiše.
Bi kadji dosta jaspri
a paćari crni glasi.^g

S mešćeme ga izagnaše
toli opako opsovaše.

^c Jel.: požigi.

^d Jel.: hah.

^e Jel.: tafraše; i čitanje „poafraše” je nesigurno i ne znam što znači ta riječ.

^f Jelenić izostavlja riječ „i”.

^g Jel.: laži

1662. Na 14. januara bi kapituo u Fojnici. Prezident kapitula bi fra Šerafin Bulgar, poslan od Svetoga skupa. Na koji ne ktiše doći fratri prikosavski ni zvornički, nego dojde ministar fra Frano Ogranić, pak pobiže s družinom. A koji ostaše, učiniše ministrom fra Franceška Miletića iz Banje Luke. Iste god/ine/ feb/ruara/ na 24. učiniše Posavci drugi kapituo u Velikoj. Komesar /tu bi/ f/ra/ Martin Požežanin, koji bijaše izvadio od vikara đ/e/n/er/aloga komesarijat i da čini kapituo brez znanja od Svetoga skupa, koji bijaše zabranio da se ne čini. U ovomu kapitolu učiniše ministrom f/ra/ Ivana Drnišliju, kustoda i pet difinitura i šest ocā /zvanih/ konumerali.¹⁸ I podje ministar bosanski Miletić u Rim a Posavci poslaše f/ra/ Jozipa Vitanovića, svoga kuštoda, i f/ra/ Juru Skontrića, difinitura, i f/ra/ Stipana Veličanina. Sta min/ista/r u Rimu više od 4 miseca. I brez svrhe vrati se u Provinciju i vlastaše manastire njemu poslušne. A njegovi neprijatelji ostaše u Rimu. Koji, hotijući se pomoći brzim jezikom, druge ozloglašajući, Skontrić uteče a f/ra/ Jozipa vrgoše u tavnici u Napulji evo sad šesto godište. A f/ra/ Stipan, jer mlogo govori prid prelati, /samo/ dvanajest dana, već/e/ ne sta/ja/ u tavnici. U to vreme nahodaše se u Rimu fra Mijo Jelavić i fra Ivan Ančić, koji se činjahu neutrali, a bijahu veoma protiva ministru bosanskому i stranu posavsku držahu. Odredi S/v/. crkva da pošalje komisara, da uzme siđile od Provincije od obiju ministara, zašto posavski imadijaše stare siđile a bosanski biše iznova učinio. I đeneral f/ra/ Mijo Šambuka, znajući f/ra/ Miju Jelavića s koje je strane, podmače ga za komesara s dvostrukim knjigam: jedne koje će ukazat kad dojde, a druge kad učini kongregacion. Koji kad dođe, bi lipo primljen od Bošnjaka i ministar mu dade odmah siđile i misto a Posavci sve drugojako. Ali, zašto hotijaše lud čovik priko razloga od naredbi koje nosaše ili da Posavce pomože, ili da on ministrom ostane, tako ih pokrivaše; i uze sve siđile od bosan/skoga/ ministra a posavskomu ostavi mali. Iza vižite, priku-

¹⁸ konumerali. To je latinski izraz i znači – pribrojeni. To su bili jubilarni lektori, koji su, ako su bili „konumerali”, imali pravo prisustvovati kapitulima i kongregacijama.

čujući se kapituo đenerali, zvan^h bi bosanski /ministar/ na kapituo. Hotijaše zadugo komesar produljiti. Ali učiniše oci instanciju za sidile i da kaže ako su još koje naredbe. I' ne mogući Jelavić učiniti inako, učini kongregacion, na koji ne ktiše doći Posavci. I prošti se dekret, u komu se potvrđi kapituo bosanski, daše se sidili i dećara¹⁹ se Jelavić peti difinitur. – Na kapit/ulu/ đeneralomu hotiše Posavci još disputat da se učini alternativa, to jest da se čini ministar od manastira do manastira, kakono^j dica drže redom sudarinu.²⁰ I kod Reda bijahu opravili, ali s ovim se izmetahu bolji,²¹ što je protiva kanonom. Zato Crkva ne dade nego da obiraju koga znadu da valja. A kad kongregacion razumi da je Jelavić^k bio parc/ij/al i uhiti ga u besidi, ne samo izgubi biskupat, na što se potežaše, nego bi privat²² od difinitorstva i istiran iz Rima pogrdno.

1662. Izgori u Fojnici manastir^l Duha Svetoga i samo ruho crkveno oteše. I to se zgodi na 10. travnja. – Iste godine vradi se vladika opet iz Carigrada noseći opet oprave da podloži krstjane i redovnike. I dojde u Temišvar Ali-paši, koji tada bijaše serašcer^m i paša bosanski. I od njega uze oprave i podje u Banju Luku.ⁿ I poče muško i žensko

^h Jelenić izostavlja riječ: „zvan”. Truhelka veže „zvan” uz prethodne dvije riječi: „Kapito gjenerali zvan”.

ⁱ Jelenić izostavlja „i”.

^j Jel.: kakon.

^k ovdje je tekst Lašvaninovog izvornika sasvim nečitljiv pa sam riječi „A kad kongregacion... parcijal” preuzeo iz FK. – Jelenić mjesto „kongregacion” (tj. Propaganda), stavlja „kapituo”, što se ne uklapa u kontekst, budući da kapitul nema utjecaja na postavljanje biskupa.

^l Jel.: „i manastir”.

^m FK: seradrom.

ⁿ Jel.: Banjaluku.

¹⁹ dećara. To dolazi od talijanske riječi „dichiarare” – deklarirati, proglašiti.

²⁰ sudarinu. Ovu riječ ARy nije zabilježio. Možda znači „suđenje” pa bi bio smisao: kao što se djeca po redu izmjenjuju kod suđenja u igri, možda pranje suda, na kome se svake sedmice izmjenjuju.

²¹ izmetahu bolji. Značenje je: taj prijedlog, ako bi se usvojio, sprečavao bi da na upravu dodu prikladniji.

²² privat. Ta riječ dolazi od latinske riječi privare (lišiti), prema tome – lišen.

plakat i vikat. I opet se poteže na divan Ali-pašin. I jedni Banjalučani pojdoše^o u Temišvar a drugi u Carograd. One^p u Temišvaru biše i teško im glava osta; izgubiše mloge jaspri ali svoju slobodu dobiše i u viri se ukripiše.

1663. Na 16. svibnja bi velika tréšnja zemlje po Bosni. U Sarajevu dva čovika padoše s munarom, tri se munare ukidoše a sve se poštetiše i u hanovā i bezistanā čemeri pukoše.^q

1664. Miseca rujna izade zvizda repatica i iđaše od sivera k jugu i bi mlogo dana. Druga izajde na početku listopada^r i iđaše od istoka k zapadu noseći prid sobom rep kakono jedan barjak.

1665. Po mlađomu Božiću izajde treća repatica i iđaše od istoka k zapadu za sobom rep noseći. I tada pade velik snig po svoj Bosni. Poče padat na 2. aprila i pada pet dana i pet noći. I pade oko tri aršina: ne moguće se propriptiti od sela do sela. Iste god/ine/ dvi druge se repatice ukazaše.

1666. Pomrča sunce i biše velike vrućine i glad po Bosni i Hercegovini. – Iste godine popravi se crkva Duha Svetoga u Fojnici, digoše se zidovi i pokri se vas manastir i to u dva miseca i pō. – Iste god/ine/ bi kapitō u Kreševu i bi učinjen ministar o. f/ra/ Juro Šabić. Isti priminu u Rami^s na 30. juna god/ine/ 1667. veoma lipo i redovnički. – U to vrime izade adžamoglanski aga i ne kti kùpititi dice turske nego krstjansku. I veoma se krstjani pokazaše temeljiti u viri: nitko sam ne ode, niti dade po volji svoga diteta; i niki u vodu izskakaše. – Iste godine, agušta na 22., u Sutisci namisto pokojnoga f/ra/ Jure Šabića, bi obran vikar od Prov/incipij/e f/ra/ Tomas Juracić. Prezident /provincijalne kongregacije/ bi f/ra/ Fran/o/^t Mile-

^o FK dodaje „s vladikom”.

^p Jel.: oni.

^q Čitava ova bilješka dolazi u izvorniku između 1659. i 1661. godine. Postavio sam je na mjesto koje joj odgovara.

^r Lašvanin je krivo preuzeo iz FK datum, gdje piše „10-bra”, što treba pročitati „decembra”, a ne „oktobra” (listopada).

^s Truhelka je u FK na ovom mjestu krivo pročitao „Matić” umjesto „Šabić” a zatim „u Rimu” umjesto „u Rami”. Prvu pogrešku on ponavlja i pod godinom 1667.

^t Jel.: Frane.

tić. – Iste god/ine/ dojde na Bosnu Ali-paša Ermenija; počini mlogu zla, ponovi mataru²³ kupiti, oglobi siromaš, sursati²⁴ puškarinom i razlikim musevedam na ti način da siromasi isprodavaše gđi god što imaše.

1668. Dojde carev kapidžija i zadavi Dautagu, čehaju velikoga istoga paše i pašina haznadara. I odvede u Carigrad Tinjabegovića, čehaju sarajevskoga. – Iste godine a pete po izgorenju crkve Duha Svetoga od Fojnice, drugoga miseca i devetnajesti dan, stavi se opet Pris/veti/ sakramenat u njoj. – Iste god/ine/ studenoga na 15. mrišće crkvu fojničku i ništa ne najdoše više^u nego je u udžetu. Sa svim tim zapečatiše je istoga miseca na 27. I tomu bi uzrok Rizvan Ćatić, fojnički *klevetnik*^v i Jahja Kafić, visočki *zlobnik*.^x I bi otvorena istoga miseca na 30. po večernjoj.

1669. Marča na 17. dojde opet paćara i čini davu u Sarajevu s fratrī, da ih podloži pod svoj posluh. Izgubi se /tu/ sedam tovara jaspri;²⁵ paćari pade kaplja^y i odniše ga sakata. U Sarajevu jedan Vlah koji se prī, osmi dan crče priko. Njegovu drūgu, zaradi drugoga uzroka, udariše^z Turci trista štapā i uzeše šeset hiljada jaspri.

1669. /bis/ Kolovoza na 31. posveti crkvu Duha S/vetoga/^a u Fojnici go/spodi/n pris/vitli/ f/ra/ Marijan Lišnjić, makarski biskup, po osobitomu dopuštenju u Svetе crkve, ne bivši u Bosni vlastitoga biskupa. I stavi u veliki otar posvećeni *relikvije sv. Bonifaciju, Aureliju i Sabina, mučenikā*. Isti biskup iste godine miseca septembra na 7.^b pos-

^u Jel.: višu.

^v U izvorniku svoji: Calumniator.

^x U izvorniku stoji: Malignator.

^y Jel.: osapla.

^z Jel.: udriše.

^a Jelenić izostavlja riječ „S/vetoga/“.

^b Truhelka u FK krivo čita: „na 1.“.

²³ matara. To je tursko-arapska riječ koja znači posuda, buklja, ali ovdje, po kontekstu, očigledno označava neki porez.

²⁴ sursati. Sursatiti (tur.) znači proganjati.

²⁵ sedam tovara jaspri. To je, prema *Fojničkoj kronici*, 700 000 jaspri (isp. *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 1909., str. 456).

veti otar od Koncepciona²⁶ i stavi relikvij/e s/v/. mučenikā Merkurija, Felicija i Severa i druge mloge kosti /svetih/^c kojim se imena ne znaju. Isti posveti na 10. septembra otar privil/edijat/, to jest Anuncijatu²⁷ i stavi *relikvije svetih Aulika, Almaseja i Maura, mučenikā* Isti posveti otar s/v/. Frane na 11. septembra i stavi *relikvije svetih mučenikā Severija, Sabina i Bonifacija /u njega/*.

1697. Opet dojde^d paćara u Sarajevo da podlaže^e Latine u svoj rit. Pak što mu se zgodi u ovi verši što slide, ako Bog da, hoćemo vidjeti.

Svim nam sveto pismo pravi,
pak znademo po naravi,
kako od vika Bog činjaše
i pravedne sve kušaše.

Jobu blago izgubiti
i rana ga napuniti;
Abram Šaru kad ljubljaše
sina zaklat pak hoćaše;

Danijela među lavī –
strašna je stvar po naravi;
A Jozipa u tavnici
kakono čistu golubicu;

tri godine tu stajaše,
nigdi sunca ne viđaše;
/I/ još mlođi srca prava
kim napasti nadodava.

Njih progonstvom sve kušaše,
ter ih u^f viri temeljaše.
Tako i nam sada biše,
napasti nam te dojdoše.

Dari Božji i to biše,
jer u viri nas kušaše,
ter nas Vlasi pogaziše^g
i paćaru dovedoše.

Ovo treći već put biše
da nevirnik to činjaše.
Latini se pristrašiše
ter po fratre svud poslaše.

Njima drago ne bijaše
jer oprave on imaše
brez jaspri bit ne moguše
a vrlo ih malo biše.

^c Ova riječ „svetih/“ dolazi u FK i čini tekst jasnijim.

^d Jel.: dode.

^e Jel.: podloži.

^f Jelenić izostavlja riječ „u“.

^g Jel.: poraziše.

²⁶ otar od Koncepciona. Misli se na oltar posvećen Gospinom bezgrešnom začeću (Immaculatae Conceptioni B. M. V.), odn. oltar s takvom slikom ili kipom.

²⁷ otar privileđijat – Anuncijatu. Povlašteni oltar (altare privilegiatum) jest oltar na kojem se mogu dobiti određeni oprosti, indulgencije. Anuncijata je ovdje oltar Gospinog navještenja; slike s tom temom vrlo su brojne u slikarstvu.

I kada se svi sastaše
tere viće učiniše
svi jedino tu rekoše
radi vire da to biše.

Tu se tvrdo svi zakleše
i u srcu odlučiše
prvo život svi svoj dati
neg u viri pomanjkati.

Mi za blago ne marimo
vиру pravu da branimo;
jer su Vlasi šizmatici
i od Crkve odmetnici.

Paćara je grčke vire
i od sviju lutor²⁸ gore;
kaluđeri i popovi
vražiji su svi robovi.

Od Crkve se odmetnuše
katolike^h progoniše,
prokleti su svikoliciⁱ
i njihovi naslidnici.

Mlogo^j riči još rekoše
i u viri tvrdi biše.
Odanle se porastaše
i Bogu se utekoše.

Svemu puku narediše –
na molitvi neka stase;
Tu u Boga svi ufaše,
paćare^k se ne bojaše.

^h Jel.: a katolike.

ⁱ Jel.: oci kolici.

^j Jel.: mloge.

^k Jel.: paćara.

²⁸ lutor. Vjerojatno se radi o genitivu plurala pa stoji mjesto „lutorā” tj. lutorana, luterovaca, protestanata.

²⁹ svrha. Ovdje s arhaičnim značenjem: kraj, pogibija.

Pak Latini narediše
po gospodu svud poslaše,
ter im ništo obećaše,
što se sada reć ne ktiše.

K Mehmed-paši otidoše
prid njim skupno svi rekoše:
„Mehmed-paša, majko naša,
sad je došla svrha naša,”²⁹

Ne pusti nas, gospodine,
jer sva tvoja raja gine”. –
Mehmed-paša ih razgovara
i krstjane ogovara:

da po sudu to ne biše,
nit od toga vrime biše.
/I/ jošter se zaklinjaše
– učinit im kak’ iskaše.

Bre, u zdravju Mehmed-paše
kriva suda ne bijaše.
Krstjani se tad oprše
na mešćemu svi pojdoše.

Po paćaru tu poslaše
a on doći ne smijaše,
jer krstjani mlogi bihu
i jedino svi idahu.

I koj’ posla ne imaše
na mešćemu svak idaše.
Čuda gledat svi idahu,
svrhu vidit svi željahu.

I Čifuti tu dojdoše
jer^l od vire dava biše;
i Turci se tu najdoše^m
ter paćari hasum biše.

Po paćaru pak poslaše
ter ga silom dovedoše;
na mešćemu kad idaše
mlogi narod to gledaše.

Paćara se obziraše
jer krstjana mlogo biše.
On se smrti tu bojaše,
ter životom promišljaše.

Kad krstjani to zgledaše
svi jedinoⁿ tu rekoše:
„Tko ostati prvi bude
prid krstjani lutor bude!”

Crnu bradu on imaše,
da je boji, svi rekoše;
bile kose sve^o bijahu,
crni vrat mu pokrivahu.

Da je grivast, svi rekoše,
jer istina tako biše.
Crn mu obraz vas bijaše,
al’ se Vlahom lip činjaše.

^l U izvorniku, omaškom pera, stoji: „jed”.

^m Jel.: I turci tu isidoše.

ⁿ Jel.: nevino.

^o Jelenić izostavlja riječ „sve”.

^p Jel.: bilan.

^q Jel.: dobro.

^r U izvorniku stoji „I”.

^s Jel.: jer.

²⁸ Filip... Jakov. Misli se na Filipa i Jakova, sinove Andrije Brnjakovića, članove ugledne trgovačke porodice. Pod „fra Stipanom” možda se misli fra Stipan Margitić. Tko je „Zundrak”, ne znam.

Gnjile zube sve imaše,
kud hođaše, sve smrđaše.
Sve to Vlahom lipo biše,
jere njihov svetac biše.

Kad na sudu svi stanuše,
tu krstjanom mučno biše,
jer Filip bolan^p biše
ter ga tute bijaše;

jer po sudu mlogo znaše,
u njega se svi uzdaše.
tu Jakova³⁰ narediše
i on u to dobar^q biše.

„Nek se on prije”, svi rekoše
i oprave njemu daše.
I^r Zundraka još staviše
ali, aman, on p’jan biše.

Govorit mu ne dadoše,
neg^s da muči, svi rekoše.
dok paćarin ferman štiše,
nek svak muči, svi rekoše.

Uz paćaru Jakov staše
krivo na njeg pogledaše;
na nj paćara pogleduje
tere često poreguje.

Čim oprave naše štiše,
neka muče, svi rekoše
Tu paćara uprav staše,
jer mu sisti ne dadoše.

Na duvar se naslonjaše^t
ter ga vrlo jeka staše.
Koji jeku tu čujahu
oni u sebi govorahu.

Niki veli – „mahmuran je”,
niki veli – „bolestan je”,
niki^u veli – „s..t hoćaše
a prigode ne imaše”.

Jošter mlogo zla mišljahu
koji jeku tu čujahu.
Tu fra Stipan blizu staše
al' govorit ne smijaše,

(jere naip de dadiše –
„nek^v svak muči”, svi rekoše).
Neg u srcu sam moljaše
Bogu oči^w uzdizaše:

Pravednikom tvojim,^x Bože,
tvoja kriplost vele može;
ti kraljuješ na nebesi,
milosrdan znam da jesi.

Nemoj gledat grihe moje
neg' sad pusti zrake tvoje;

^t Jel.: naslanjaše.

^u Jel.: neki (i to u sve tri ova retka)

^v U izvorniku, omaškom, stoji: „neg”.

^w Jel.: oni.

^x Jel.: to im.

^y Jel.: bise.

³¹ hrk. Ta riječ stoji mjesto „hrkač”, što je pogrdni naziv za pravoslavca. Jedno od tumačenja te riječi jest da dolazi od „Grkač”.

onim koji tebe štuju,
nemoj da ih Vlasi psuju!”

Mlogo srcem još mišljaše,
prem glas da se ne čujaše.
Zgodi mu se kako moli,
jer Bog njega ne oboli.

Jer paćaru izagnaše
a krstjanom prisudiše.
Tu se Vlasi svi smutiše
a krstjani veseliše.

Vrlo Boga proslaviše
jer na pomoć njima biše.
Al' paćaru opsovaše
kako koji gore znaše:

Nijednom ga virom zvaše,
ni/t to krivo ne rekoše;
jer krstjane progonjaše
ter ih vlašt hotijaše.

Pasijom ga virom zvaše,
ni to krivo ne rekoše;
jer krstjane progonjaše,
da su Grci hotijaše.

Starovircem, Vlahom zvaše,
jer istina to bijaše,^y
Grkom, hrkom³¹ njega zvaše,
ni to ružno ne rekoše.

Lutor, Kalvin, da on biše
i od sviju gori biše.
Još iznova to najdoše
ter mu „murtat” ime daše.

To će vlaško ime biti,
dok god budu živi biti.
Mlogo^z stvari još rekoše
koje se pisat sad ne ktiše.

I Turci mu protiv biše
mlogo ružnih njem rekoše;
pačavarom njega zvaše,
to „sudoper” reć hoćaše.

Tu s njim malo Vlaha biše,
samo^a svinja pop siđaše;
s njim se niki^b dišputaše
al' se malo pomogoše.

Jer pop nika svinja biše
ter razloga ne hotiše.
Sve paćari nastojaše
i krstjane progonjaše.

^z Jel.: mlogue.

^a Jel.: sam.

^b Jel.: neki.

^c Jel.: biše.

^d Jel.: pojaviše.

^e Jel.: al.

^f U izvorniku ispred toga stoji odvojeno „pakse”, koje se ne uklapa ni u jedan dio teksta. Jelenić ga veže sa stihom „Pak Turkom...”

^g Jel.: više.

³² naporu. Ta riječ stoji mjesto riječi „nafora” (grč.) – što označava pričest.

³³ espap. To je tursko-arapska riječ a označava – stvari, robu. Ovdje se ima u viđu – tijelo.

Uz Vlahinju svu noć spava
pak naporu³² Vlahom dava;
a tko ženski espap³³ tiće
svete stvari ne tiće.

Ovo mu dosta reć bijaše^c
da šizmatik-pas bijaše.
Kad svi s njime otidoše
krstjani se svi sastaše.

Kad u viće ulizoše
mlogue stvari tu rekoše.
tu se malo ne svadiše
dočim harač porizaše.

Pak se malo ponapiše,^d
sve to mirno učiniše.
Paćare se izbaviše
i svi Boga proslaviše.

Ali^e naši ludi biše
jer paćare ne ubiše.
Turkom^f malo jaspri biše^g

...

/Dva dekreta/^a

/1./ Dekret kralja Stjepana Tome¹

Mi, Stjepan Toma, Božjom milošću kralj Raše, Srbije, Bosne ili Ilijika, dijelova Primorja, Dalmacije i Krbave itd. bilježimo i ovim pismom dajemo na znanje svima kojih se tiče...

U našem gradu Konjicu, na našem općem zboru, sastali su se naši vjerni prelati, velikaši, vojvode i vlastela te izabrani plemiči svih župa našega kraljevstva. S njima smo raspravljali o onome što je na korist i za mir kraljevstva i naše države. Nakon dužeg truda oko toga kako da se očuva kraljevstvo, spomenuta vlastela iznijela su i predložila, među drugim pohvalnim odredbama, neke članke, tj. ove niže zapisane, i ponizno zamolila da se mi udostojimo te članke potvrditi. A ti članci glase:

Prvi: Da maniheji ne grade novih hramova a ruševine da ne popravljaju.

Drugi: Da se dobra koja su dana crkvama ne oduzimaju.^b

Treći: Ako netko, potegnuvši mač, ubije čovjeka, neka ga kraljevski sud pred u zatvor a sva njegova dobra neka se razdijele na dva dijela: jedan dio da se uputi u kraljevsku blagajnu, a drugi, sinovima, rođacima ili roditeljima ubijenog.

^a Ovaj dekret i sljedeće pismo pisani su latinski.

^b Jel.: „auferantur” a treba „non auferantur”, kao što stoji u izvorniku.

¹ Kao što je već u uvodu rečeno ovaj dekret i sljedeće sazivno pismo jesu falsificati, dva od nekoliko njih, koji treba da posluže kao dokaz da je porodica Vladimirovića plemenitog podrijetla. Lašvanin je u dobroj vjeri preuzeo ovu krivotvorinu.

Četvrti: Da vijećnici, tajnici, vojvode i knezovi^c kraljevskog prijestolja, kad nastupe službu, svečano polože zakletvu kralju.

Peti: Da herceg sv. Save bude nezakonit ako ga ne izabere kralj Raše, Bosne ili Ilirije. Poslije izbora neka položi zakletvu kraljevskom veličanstvu. Ako bi se usudio vršiti svoju službu ne položivši zakletve, neka ga kraljevsko veličanstvo kazni.

Šesti: Da se rodoskrvitelji i oni koji zavedu svoje rođakinje kazne smrtnom kaznom.

Sedmi: Oni koji izdaju tvrdave ili svoje^d gospodare neka se kazne kao nevjernici. Isto tako i krivotvoritelji novaca.

Na spomen toga i da im se dadne trajna važnost zapisali smo ove ustanove i stavili ih u ovu knjižicu po volji i savjetu^e gospode prelata, vojvoda i plemića te čitavog kraljevstva; zaštitili smo je privjesivši na nju naš opći pečat.

Izdano u Konjicu rukom dragog nam i vjernog časnog oca u Kristu gospodina Velimira, biskupa kreševskoga i neretvanskih crkava, grčkog obreda, tajnika našeg dvora, doktora grčke književnosti i zakona. U godini spasenja 1446, na blagdan sv. Ivana Krstitelja, u trećoj godini našeg kraljevanja.

U prisutnosti časnih otaca u Kristu, gospode: Tome, biskupa hvarskog, legata Sv. stolice; Teofana, iz Duklje ili Pećine, patrijarha našeg raškog kraljevstva grčkog obreda, vrhovnog metropolita Srbije, grčkog obreda; Ivana, metropolita Mačve, grčkog obreda; Teodora^f Pouunge, metropolita, i ostale gospode i vladika našeg kraljevstva grčkog obreda; isto tako u prisutnosti časnih i predragih otaca Reda sv. Franje Eugena Summae nuncija na području našeg raškog kraljevstva, /zatim/ apostolskog povjerenika i Općeg istražitelja Mihovila Zadranina, bosanskog vikara braće spomenutog reda. Isto tako, u prisutnosti uglednih i uvrišenih Stjepana, hercega sv. Save, sa svojim sinovima, Radivoja, našeg predragog brata po majci i jajačkog bana,

^c U izvorniku стоји оvdje ријеч „comites”.

^d Jelenić donosi „morum” umjesto „suorum”.

^e Jelenić izostavlja riječi: voluntate et consilio.

^f Jel.: Thodora.

kneza i suca našeg dvora Radivoja Vladimirovića, Stjepana Vlatkovića, našeg savjetnika i usorskoga bana, Ivana Kovačića, vojvode našeg područja u Hrvatskoj, Tvrtka Stanića, vojvode Primorja, Lukše Veseličića,^g vojvode našeg područja u Dalmaciji, Petra Pavlovića, vojvode u Glasincima i meštra naših trpezara, Pavla Čubretića, vojvode u Žvorniku, meštra peharnikā, Nikole Altomanovića, vojvode Valjeva i predstojnika područja u našem kraljevstvu Srbije, Velimira Jamometovića,^h vojvode i upravitelja našeg raškog kraljevstva, i drugih vrlo mnogih vojvoda i vršilaca vojvodske dužnosti te bilježnici.

/2./ Sazivno pismo Stjepana Tome, zadnjeg bosanskog kralja

U ime svetog i nerazdijeljenog Trojstva! Stjepan Tomašević, Božjom milošću kralj Raške, Srbije, Bosne ili Ilirika, Primorja ili obale te dijelova Dalmacije i Krbaveⁱ ...

Svoj našoj vjernoj gospodi prelatima, velikašima, prisjednicima,^j velmožama, knezovima, vojvodama, zamjenicima knezova, općim zapovjednicima,^k stotnicima, plemićima, prisežnicima i svim drugim posjednicima kojega god položaja i stanja, koji se nalaze pod našom vlašću – naš pozdrav im i milost!

Dajemo na znanje svakom pobožnom kršćaninu kojom su ranom u ovo naše vrijeme ranili kršćanstvo oni nevjerni muhamedanci. Stoga mi, mislima svoga srca, budno i revno veoma nastojimo da se susbiju neprijatelji kršćanskog imena, koji su tolikim zasjedama i pustosjenjima navalili na našu vjeru. Njihov vladar Mehmed već nam se približio; sakupivši velik broj nevjernika i pogana on nam odlučno

^g Jelenić izostavlja riječi: „Stanića, vojvode Primorja, Lukše Veseličića”. Kasnije se, u Sazivnom pismu, ovaj Lukša zove „Vukša/n”.

^h Jel.: Jamomesovich.

ⁱ U izvorniku piše „Corbatiae”. To je očigledno pogreška pa riječ treba da glasi ili „Corbaviae” ili „Croatiae”.

^j U izvorniku стоји оvdje čudna riječ „ascessoribus”. Možda je pisac tako omaškom napisao mjesto „assessoribus”; preveo sam na ovaj drugi način.

^k U izvorniku стоји „Generalibus tribunis”.

prijeti propašću i istrebljenjem. Mi namjeravamo spriječiti poganske noge da ne stupe na naše granice, da ovo kraljevstvo – zbog iznenadne provale pogana i zbog nepažnje njezinih stanovnika – ne zapadne u nevolju i da se sasvim ne sruši, kao što smo to, u ranija vremena i netom proteklih dana, već zorno iskusili kod drugih naroda, koje je taj isti turski vladar podjarmio. Koji bi Kristov vjernik i revni ljubitelj pravovjerja mogao suzdržati suze kad pomisli na pljačkanje grada Konstantinopola?! – Zbog toga pozivamo već spomenute naše vjerne velikaše, prelate, plemiće, vojvode i velmože kraljevstva, na prvom mjestu i poimence Stjepana Kosačića,¹ našeg vjernog hercega sv. Save, s njegovim sinovima i zastavama; Radivoja Jablanovića, našeg predragog strica, jajačkog bana; Stjepana Stanića, vojvodu Primorja ili priobalnog područja sa zastavom; Momčila Tomanovića, usorskog bana sa zastavom; Petra Kovačića, bana Pounja;^m Vuka Grebljanovića, livanjskoga kneza i vojvodu /grada/ Pruscaⁿ sa zastavama; vojvodu Vučića Mičinovića, sa sinovima i zastavom; Stjepana Vlatkovića, kneza i našeg savjetnika, s njegovom braćom i zastavom; vojvodu Ivana Kovačića, s njegovom braćom i zastavom;^o Vladislava Vukića, vojvodu i upravitelja /Raš/ke, s njegovim sinovima i zastavama;^p Dejana Altomanovića, upravitelja Srbije i meštra naših izvjestitelja za rudnike, sa zastavama; Vukša/na/ Veseličića, vojvodu Herceg Novog blizu Dubrovnika i upravitelja našeg dalmatinskog područja sa zastavom, Markomira Brankovića, vojvodu Podrinja i vrhovnog meštra naših zapo-

vjednika, sa zapovjednicima i izabranim nam stotnicima pojedinih župa istog našeg kraljevstva – da se sakupimo na Kosovu polju ovog mjeseca lipnja, /da vijećamo/ o tome kako treba da se suprotstavimo ovom zmaju, da ne izbljuje na nas svoj otrov.

Dano u Prištini, 3. lipnja godine Gospodnje 1459.

^m U Lašvaninovu izvorniku piše „Pounga”. U Fojničkoj kronici odgovarajuća riječ može se čitati i „Pounga” i „Pounya”. Ovo drugo ima smisla, pa vjerujem da je Lašvanin pogrešno pročitao FK na prvi način i to kao „banus Pounga” a ne, kao što u FK stoji, „vojvoda Pounya”. Ispravio sam prema FK barem ovu najtežu pogrešku (Pounga).

ⁿ U izvorniku piše „Prustij”.

^o Jelenić izostavlja riječi: „vojvodu Ivana Kovačića, s njegovom braćom i zastavom”.

^p Jel.: „Vexillo” mjesto „Vexillis”.

¹ U izvorniku piše sasvim jasno „Cossarich”. Lašvanina je na takvo pisanje zavela omaška u FK, gdje također piše „Cossarich”; ispravio sam, jer se radi o očiglednoj omaški.

/Građa za ljetopis bosanskih biskupa – smrt fra Petra Lašvanina/

/I/ *Uspomena od nikoliko biskupa bosanskih*

Kada biše biskup fra Blaž Kovačić iz Kreševa, koji^a bižeći od progonstva turskoga utopi se u Drini – i rekoše isti Turci da je bio iznio barjake papine, da mu Bosnu izdaje. zato prov/incipij/a bosanska Turkom dade mloge^b jaspre i malo frat/r/i glavā ne pogubiše, zaštoto Turci ih obmetahu da su s njim bili ugovorili Bosnu izdat.

Kada drugi biskup bi f/ra/ Toma Skorojević, zaradi koga fratri mloga progonstva imaše od Turaka i mlogo im dadoše jaspri, zaštobo Turci isto^c sumljahu od ovoga što i od prvoga...^d.

Treći biskup u Bosni bi f/ra/ Antun Matković, koji budući došo iz Rima, rekoše Turci da je donio mlogo blago što će mitit krstjane po Bosni da papi zemlju izdadu. I kad ovi umri u Požegi, dojdoše Turci u manastir, iskati rečeno blago i, ne mogući ga naći, otvorise mu grob, jedu bi ga u njemu našli s njime. A kad ga ni tu ne najdoše, navališe na fratre, da su ga oni sakrili; i zato fratri izgubiše veće od deset hiljada talira i teško glave im ostaše.

1565. Četvrti biskup od Duvna bi f/ra/ Danijel, koji bižeći od turske napasti put Korčule, bi uhićen od istih Turaka. I staviše ga u Vrgorcu, u tavnicu, i fratri ga odkupiše kakono sužnja.

^a Jelenić izostavlja riječ „koji”.

^b Jel.: mlogo.

^c Jel.: iste.

^d Jelenić izostavlja znak „etc”, što ovdje izražavamo sa „...”.

1584.^e Peti biskup od Smiderova f/ra/ Nikola Ugrinović. Ostalo gledaj na 15. kar/ti/^f.

1590.^g Kad biskup /f/ra/ Nikola Ugrinović dojde u ove strane, Turci ga u Livnu vrgoše u tavnici i fratri ga odkupiše za hiljadu i dvisata talira, pak posli nikoliko godišta Turci mu odsikoše glavu kod Klisa i još dvima fratrom i jednomu sekularu. I to sve učiniše zarad sumlje od paiza¹ a najveće za nenavidost s/v. vire katoličanske.

1601/ Šesti biskup od Sofije bi f/ra/ Petar Soljanin, koji kad najposli ide /u Rim/ i vrati se u svoju otadžbinu, gdi se razboli i priminu. Zato/Turci/^h scineći da j/e/ umro u man/asti/ru, udilj vrgoše u sindžir i na muke fratre da dadu blago biskupovo, koje, govorahu, da je iznjo od pape. I zato fratri dadoše dvi hiljade talira i man/asti/r pust ostaviše.

1605. Sedmi bosanski biskup f/ra/ Franceško Bolićević, koji budući pošō u Rim, dojde u Zaostrog, u manastir. I ovo budući čuli Turci da ide u Rim, pobojaše se da nosi harače papi. Zato ga po man/asti/ru iskaše i ne najdoše, jer ga fratri bijahu privezli na školj, koji se zove Sućurje. Počeše mučiti fra Pavla Jakića da kaže gdi je biskup i harači koje nosi papi. Također mučiše i slugu biskupova. Potom toga porobiše man/asti/r i sve odnesoše što mogoše, i konje biskupove odvedoše. I svrhu svega ovoga fratri Turkom mloge jaspre dadoše, da bi veće ne činili dave zarad rečenogaⁱ biskupa.

^e Papir je u izvorniku na ovom mjestu istrgnut pa sam godinu naveo prema Lasrićevom: *Pregled starina Bosanske provincije*, Sarajevo, 1977., str. 131.

^f Ova napomena pokazuje da je Lašvanin upotrijebio posebnu paginaciju za one bilješke koje je on naslovio „Nikoliko stvari od stare uspomene”, koje u ovom izdanju nose naslov „Posebni ljetopis” (dio „E”). Od brojaka koje su označavale te stranice ostao je samo jedan trag i to upravo onđe kamo nas upućuje ova bilješka – broj 15 na lijevom gornjem uglu.

^g Ova godina u izvorniku dolazi iza godine 1624. pa sam je prenio ovamo kamo spada, jer je očito da ju je Lašvanin samo zbog zaborava tamo stavio.

^h U izvorniku je godina istrgnuta, a isto tako i par riječi. Dopunio sam godinu prema drugim izvorima a riječi „u Rim” i „Turci” prema onome što traži kontekst.

ⁱ Jel.: rečenog. Lašvanin, govoreći o biskupima, drži se Fojničke kronike, koja o Bolićeviću veli da je postao biskupom 1583.

¹ sumlje od paiza. „Paiz” (od talijanske riječi *paese*) – zemlja, država. Smisao je: jer je bio politički sumnjiv.

1607. Budući se vratio^j iz Rima, pris/vitli/ gosp/odin/^k f/ra/ Fran/-ceško/ Bolićević, posveti crkvu Duha Svetoga u Fojnici, u kojoj Bo-gu služe fratri s/v. Frane od opsl/uženja/.

1615. Priminu gosp/odin/ f/ra/ Fran/ceško/ Bolićević u Fojnici u man/asti/ru Duha Svetoga i bi pokopan pod propetjem nasrid crkve, među otarī s/v. Frane i Anuncijate. Još za njegova života bi učinjen biskup f/ra/ Antun iz Požege i posli smrti Bolićevića odmah uze vladat biskupatskom oblasti.

1624. Osmi biskup od Duvna^l bi f/ra/ Danijel. Ovi dojde u Mostar u naš man/asti/r i dojdoše Turci da ga ufatte. On uteče a Turci za osvetu man/asti/r oboriše i još drugi imenom Ljubuški. I kako se oboriše, već ih fratri dignut ne mogoše. Ovi biskup vidjevši da ne more stat u svojoj dijecezi, pobiže, al’ ga Turci u vrime razmirja uhitite blizu Korčule i odvedoše ga u Vrgorac u tavnici. I fratri ga odkupiše.

1626. Priminu f/ra/ Antun iz Požege, biskup,^m u Fojnici. I bi pokopan u crkvi Duha Svetoga prid otarom od Záčetja b/lažene/ d/vice/ Marije.

1627. Bi posvećen f/ra/ Toma Ivković iz Fojnice za biskupa skradinskoga i administratura bosanskoga, bivši drugi put u Prov/incipij/ⁿ ministrom, u Splitu^o i

1634. priminu u Jajcu, miseca maja, u petak večer u oktavi Uza-šaća,^p primiv sve sakramente.² I zgodи mu se na smrti šest frataru s gvardijanom fojničkim. Rekav na svrsi priporuke od duše „Amen” pak „Isuse”, cela se potrese, a on izdahnu. Bi pokopan u Podmilačju u crkvi s/v. Ivana...³.

^j Jel.: vrati.

^k Jelenić izostavlja riječ „gosp/odin/”.

^l U izvorniku piše drugom rukom „od Livna”.

^m Jelenić izostavlja riječ „biskup”.

ⁿ Jelenić izostavlja riječi „u provinciji”.

^o FK nema riječi „u Splitu”; njihov je smisao: „/posvećen/ u Splitu”.

^p Jel.: octau; Ć. Truhelka je krivo pročitao riječi FK na ovome mjestu: „u oktavi occisiona”, što, naravno, ništa ne znači.

² sve sakramente. To znači: sve one vjerske tajne koje bolesnik prima: isповijed, pričest i bolesničko pomazanje.

³ u Podmilačju, u crkvi sv. Ivana. To je stara crkvica iz 15. stoljeća, obnovljena

1637. Konsekra se u Dubrovniku za biskupa od Drvišta⁴ f/ra/ Jerolim i bi za niko vrime administratur bosanski.

1639. Bi učinjen bosanski biskup fra Tomas Pilaš, Fojničanin. Međuto umri biskup f/ra/ Jerolim u Sutisci i bi pokopan u man/asti-/ru s/v/. Ivana Krstitelja.

1646. Priminu gosp/odin/ f/ra/ Tomas Pilaš⁹ u Velikoj i bi pokopan u crkvi s/v/. Agustina. Iste godine s biskupata duvanjskoga bi pomaknut na bosanski gosp/odin/ f/ra/ Marijan Maravić.

1648. Bi učinjen biskup biogradski gosp/odin/ f/ra/ Marin Ibrišimović. Isti priminu u Velikoj na 1650. i bi pokopan u crkvi s/v/. Agustina.

1651. Bi učinjen biskup biogradski gos/podin/ f/ra/ Matije Benlić iz Banje Luke na 25. juna u Olovu, bivši tada ministar od Prov/incipij/e.¹ I konsekra ga gos/podin/ f/ra/ Marijan Maravić i gos/podin/ f/ra/ Pavo Mošunjanin; za trećega biskupa po dispenzi papino/j/ ulize vikar Prov/incipij/e f/ra/ Andrija Jajčanin.⁵

Ovi Benlić, biskup, bi rođen u Banjoj Luci od Jure Benlića, kolina Brajkovića, i matere Kate iz Sole,⁶ kolina Kulenovića, s obi strane roda plemenita. Bi kršten od o. f/ra/ Tome Glavočevića u Banjoj Luci. Malašan, učio^s /je/ knjigu kod o. f/ra/ Tome Ivkovića, tada kapelana banjalučkoga a posli biskupa skradinskoga. Koji, ^t gledajući u di-

1705. i 1822. a 1910. ugradena u novu crkvu, novogotskog stila, pri čemu je izgubila svoju fasadu. Srušena je u zadnjem ratu i ponovno obnovljena g. 2000.

⁹ Ć, Truhelka, čini mi se – netočno, transkribira ovo ime kao „Vilaš“.

^r Sve što dalje slijedi, Lašvanin više ne crpi iz *Fojničke kronike*; odakle – ne znam.

^s Jel.: uči.

^t Jel.: k ovi.

⁴ Drvište. To je Drivaste, grad u sjevernoj Albaniji, oko 16 km sjeverno od Skadra, gdje je nekoć bilo sjedište biskupije. To ime (kao i druga imena ugašenih biskupija) davali su posvećenim biskupima koji nisu imali svog teritorija ili kod kojih je teritorij bio sporan. – „Fra Jerolim“ treba dopuniti prezimenom „Lučić“.

⁵ Za trećega biskupa. Za posvetu biskupa propisano je da je vrše trojica biskupa. Papa može da oslobodi/disenzira/ od toga propisa.

⁶ iz Sole. Gdje je ta Sola nisam mogao pronaći. Spominje se i u Norinijevu *Pripisanju kraljestva bosanskoga*. Konjekturna Rječnika Jugoslavenske akademije – da se radi o Tuzli – neće biti točna.

tetu svake dobre prilike, reče: „Ovo dite ima biti velik čovik!“ Poče ponukovati roditelje, da ga dadu^u u Red, što bi učinjeno. Koji ga daše u man/asti/r S/vetoga/ Duha u Fojnici. Onde uči, obuče se i zavit učiniv, ode u Italiju, gdi uči, ordina se i pripovida.^v Vrati se u Provinciju i bi učinjen štilac⁷ i pripovidac. Izajde velik pripovidaoc, zašto koliko ga znanje služaše, toliko glas i ostala koja se iziskuju. Biše strašan u karantu, ljubak u ponukovanju, osobito^w za smiriti nesklade. Bi u Sarajevu kapelanom pet godina, u Fojnici gvardijanom, u provin/ciji/ difiniturom i ministrom. U svakomu oficiju veliko ime nosaše. Prvoga godišta svoga ministarstva⁸ bi učinjen biskupom biogradskim od Alekšandra desetoga. Na većemu pristolju sideći, dalje se njegove zrake pružiše, predike dilom i riču očutiše, u ustrpljenju veliku, u progonstvu, u bolesti, nigda se ne potuži, ni na jedan sud ne pojde, nigda ni na koga ne pisa u Rim, Red i provi/ncij/u čudnim načinom ljubi, gdi god može svakomu man/asti/ru dobro učini. U progonstvu, koliko imade ustrpljenje, Temišvar i Srim svidoči. U Temišvaru, u kuli, najtvrdjoj tavnici, u gvozdju staja, i šeset hiljada /jaspri/ izgubi. U Srimu, u bukagijā i u gvozdju. I to sve podnese dobrovoljno i to zaradi krizme – kako da je papin čovik iznova izašo zemlju uhoditi. U oba puta oprošten svidodžbom – kako je čovik ovdšnji – ali s velikim jaspram. U drugi put ode mu oko četrest hiljada /jaspri/. U to niti šta uze od manastira, ni od krstjana, niti prosi, ni poreziva; isto mu Bog davaše. Krizma u svoje vrime oko šeset i^x pet hiljada, ordina^y misnika sto i četrest i pet. Grobnicu sebi iskopa prvih godišta, u koju se često ogledaše. Za života što imadijaše crkvam i ubogim sve razdili. U životu velike bolesti podnosaše. Nigda svoga oficija ne os-

^u Jel.: dadnu.

^v Ovu rečenicu uzeo sam najvećim dijelom iz Jelenićeva izdanja, jer je izvornik ovdje vrlo nečitljiv.

^w U izvorniku piše ovdje, čini mi se omaškom: „osobiti“.

^x Jelenić izostavlja riječ „i“.

^y Jel.: ordini.

⁷ štilac. To je prijevod riječi „lector“ koja znači profesor, predavač.

⁸ ministarstva. Misli se: provincijalstva; u franjevačkom redu, se naziva provincijal zapravo „minister provincialis“ (doslovno: sluga redovničke pokrajine).

tavljaše. Od svoga biskupata /navršiv/ godišta 22 i od života 65, primiv s/v/. sakramente, zazivajući ime Isusovo, pojde s ovoga svita, u Velikoj na 30. jan/ua/ra 1674. i bi ukopan u crkvi s/v/. Agustina, u grobnici koju biše za života činio iskopat.

1664. Bi konšekran za biskupa makarskoga i za administratura duvanjskoga gosp/odin/ fra Marijan Lišnjić; koga ko/n/šekra u Rimu, u Araceli, priuzvišeni gosp/odin/ gardenal^z Pikołomini.

1686. Marča na 4. priminu u Makarskoj gos/podin/ f/ra/ Marijan Lišnjić, biskup. I bi pokopan u crkvi s/v/. Gospe od istoga mista, male bratje. Bi učinjen biskup bosanski pris/vitli/ gos/podin/ f/ra/ Nikolla Olovčić iz Požege, budući lekturom đeneralim u Ljubljani. Koji drža biskupat okolo trideset godina, u komu ukaza svaki dobri miris od dobrih prilika i svetijeh dila. I on isti, budući prorokovao da će krv prolići, od zlih i opakih pustahija, koji svi zlom smrtju s vremenom pomrše. I za veće obiližje mećem ovo pismo^a od njegove svetinje, što učiniše Nimci:

„Ja niže potpisani, zajedno s /meni/ povjerenim vojnicima, ovim pismom izjavljujem i svjedočim: Tijelo preč. biskupa bosanskoga fra Nikole Olovčića, blage uspomene, koga su 14. kolovoza 1701. razbojnici pogubili, a koje je 16. /kolovoza/ pokopano u Đakovu, nađeno je 12. prosinca iste godine, kad je grob bio otvoren, nepokvaren i bez ružnog zadaha, kao da spava. Odatle je zatim preneseno u Našice u samostan o/taca/ franjevaca uz pratinju potpisanih njemačkih vojnika. Tamo su ga svi koji su pristupili ponovno vidjeli u takvom obliku. Po završetku uobičajenih pogrebnih obreda, Nijemci su ga položili u grob. To ja, zajedno s potpisanim vojnicima, sa zakletvom i po savjeti izjavljujem i svojim pečatom potvrđujem.

Dano u Đakovu, 12. prosinca 1701.^b

Razvodnik desetar Fridrik Kleinsteiler, vl. r.

Desetar Toma Kollgrueber, vl. r.

Razvodnik Stegel Loschinschy, vl. r.

^z Jel.: gardena.

^a Čitavo ovo pismo pisano je latinski.

^b Jel.: 1751.

Grgur Luka Hebginscky, Martin Schivabada,^c Pavao Zischelen,^d Albert Seecbig, Ivan Sellaf, Adam Paijr, Ivan Orast, svećenik c. k. većeg općeg logora, stražmeštar Reinfraff Salmens, lajtnant pješadijske pukovnije a tada tamošnji zapovjednik. Gabrijel Sant Leute, vl. r.

1736. Na dan Pris/vetoga/ Trojstva bi konšekran pris/vitli/ gos/podin/ f/ra/ Mato Delivić iz Kreševa za Biskupa od Boline⁹ i za vikara apoštolskoga u Bosni i u svemu gospodarluku turskome,^e u Zadru od pris/vitlog/ gos/podina/ Vice Zmajevića, arcibiskupa zadarskoga. Ovi priminu u Kreševu, svojoj otadžbini, u manastiru svete Kate, na 1740. na 22. miseca juna, na 22 ure i bi pokopan u istoj crkvi svete Kate prid otarom Gospinim.

1741. Na 29. miseca juna, na Petrovdan, konšekra isti pris/vitli/ gos/podin/ Zmajević, arcibiskup zadarski, u Zadru, pris/vitlog/ gos/podina/ fra Payla Dragičevića iz Fojnice, oca aggregatoga,^f i aktualoga difinitura Prov/incipij/e bosanske, za biskupa dijumenskoga¹⁰ (koje misto i biskupat jest pod arcibiskupom od Težalonike aliti Sejanika) i vikara apoštolskoga u kraljestvu bosanskomu pod turskim vladanjem a osobito u duvanjskomu staromu biskupatu.

/2. – Smrt fra Petra Lašvanina/

Pravo skazanje od poštaja s ovog svijeta o. m. p. fra Petra Lašvanina, jur min/ist/ra pro/vincija/la i komesara đeneraloga prov/incipij/e

^c Jel.: Schivabadi.

^d Jel.: Zischeler.

^e Jelenić izostavlja riječ „turskomu”.

^f Jel.: aggregatara.

⁹ Bolina. U stvari, trebalo bi to ime glasiti Balanea; ono se nalazi na palestinskoj obali nasuprot Cipru; (isp. napomenu u bilješci 4. ovog dijela). – Vikar apostolski u Bosni, doslovno znači „papin namjesnik u Bosni”. Tu titulu dobivaju biskupi u određenim misijskim područjima, gdje još nisu ustavljene redovite crkvene pokrajinе ili je teritorij iz nekog razloga sporan.

¹⁰ dijumenski. Naziv je napravljen prema gradu „Dion” (latinski „Dium”). Nalazi se južno od Soluna i bio je nekoć sjedište biskupije. (Isp. bilješku 4. ovog dijela, gdje se govori o tzv. titularnim biskupijama.)

Bosne Arđentine,¹¹ koje se dogodi u vrime velike kuge na 1732. septembra na 8. na Putačevu¹² u župi lašavskoj.^g

Budući se kuga ukazala u lašavskoj župi, jednu večer iznenada poče /on/ govoriti o. f/ra/ Petru Martinoviću, tada gvardijanu fojničkomu: „O/če/ p/oštovani/, s Vašijem blagosovom sutra ču poč u Lašvu, zašto je od potribe da pojdem”. I premda ga mlogi ustavljaše, al' ne bi moguće. Gdi otišav, po običaju svomu nastojaše bolesne pohoditi, ucviljene utišiti, sirote pomoći, izgubljene nać, grišnike obratit. Najposli, pohodivši kužnu Katu na Ilovači, Ćurića Stipana sestru, ode u Orašje Lovrinu, koga sinčić od pet godina, prvo smrti pokojnoga /fra Petra/, na pet dana, počne činit kako grobniču malašnu od kamenja. Pita ga pokojni: „Što to radiš, drago?” – „Evo”, reče,^h „ujače, tebi kuću načinjam”. – A pokojni: „Al' ne mogu u nju unić, malašna je”. – A dite: „Moreš unić, ujače!” Sutradan isto čini grob od daščica. Pita ga pokojni: „Što radiš, Juro?” Odg/ovara/: „Evo, ujače, tebi kuću načinjam”. – „Ali je malašna; ne mogu unić”. – A dit/e/: „Ujače, mo/ć/ ćeš unić”. – Potom toga ode pokojni na Putačovo, gdi se razboli do četiri dne. Gdi ga je služio Andrija Jakašinović (izvan ostalih), komu nije pokojni dao ni prid kolibom, ni oko kolibe vatre ložit. I kako isti Andrija iz duše podnese da je video oko njega dvi svice goruće; i to nije u snu, nego očito, na javi. Također baba Jela Ramljakova iz duše reče, da je vidlaⁱ oko kolibe gdi leži pokojni veliku svitlost u prve pivce i to na javi. I ona baka jest bila vrlo dobra krstjanka. O. f/ra/ Martin Gabrić, kapelan lašavski,^j reče, metnuv ruke na prsi misničke, da mu je pokojni naredio na misec dana prvo smrti, i

to veće puta, na ilovačkomu grebju,¹³ svršiv uvečer s pukom Gospine letanje i ostale molitve, biližeći štapom misto i govoreći: „ovde me prid otarom ukopajte kad vrime bude moga pošastja s ovog^k svijeta”. Začuđen, kapelan govorio mu je: „O/če/ m/logo/ p/oštovani/, Bog s Vama! Što to govorite?” Komu on: „Tako je odredilo provideće Božje i tako valja da bude”. Isti kapelan iz duše reče, da u pō noći, prvo njegova pošastja s ovoga svijeta, video je dvi svice oko njegove glave, i to vrlo razgledav da nije u snu il' da nije svitlost naravna. I malo posli zovnuo ga je, ter se ispodio; (isto je činio svaki dan od mloga vrimena prvo smrti). I tu mu je kapelan dao apsolucion¹⁴ đenerali. Isti kapelan i Andrija rekoše da je pokojni digō sve haljine s postelje svojom rukom i priminuo na golih daskā. Isti Andrija iz duše reče da ga je mrtva privrtao i gledao obiližja od kuge. I ne samo on nego svi koji su ga nosili vidli su ga brez kužnog obiliž/ja/^l lipšega i rumenijega, nego kad je bio živ. I vas puk koji ga je pratio i oni koji su ga nosili čuli su čudan miris. I tu se malo nije puk pokrvio ktijući ga nosit oni u svoje, a oni u svoje grebje. Pač kako je isti još živ nadrio, odnesoše ga na grebje ilovačko i onde ga ukopaše gdi je rekō. I tu mlogi mlogo puta vidiše svice gorit oko groba brez ruke čovika umrlog užežene.

^g Jel.: lašvanskoj. Tako i kasnije.

^h Jel.: rene 0 (što je, očigledno, tiskarska pogreška).

ⁱ Jel.: vidila.

^j Jel.: lašvaski.

¹¹ Bosna Arđentina, (talijanski: Bosna Argentina) znači Bosna Srebrena. „Bosna Srebrena” službeni je naziv Franjevačke bosanske provincije; nazvana je tako nakon diobe 1514. po gradu Srebrenici, gdje je nekoć bilo sjedište Provincije.

¹² Putačovo. Kao što je već rečeno, to je selo oko 3 i po km udaljeno od Doca na putu prema Gučoj Gori. Danas redovito kažemo Putičovo.

^k Jel.: ovoga.

^l Jelenić izostavlja riječi: „od kuge. I ne samo on nego svi koji su ga nosili vidili su ga brez kužnog obiliž/ja/”.

¹³ ilovačkomu grebju. Misli se: na dolačkom groblju „sv. Mihovila”, koje je najbliže Docu, u ulici zvanoj „Sokaci”. Isp. članak fra Miroslava Džaje *Grobija dolačke župe* u knjizi Ladislava Z. Fišića; *Korijeni i život*, Visoko, 1978., str. 186 ss.

¹⁴ apsolucion. Od latinske riječi „absolutio” – odrješenje, misli se: „odrješenje od grijeha u ispovijedi”. – Apsolucion đenerali (opće odrješenje) jest dio vjerskih obreda za teško odn. na smrt bolesnog čovjeka.

/Razni sitniji prilozi/

/Prilog „a” – turske poslovice i izreke/

Nekoliko turskih poslovica

1. Muft^a sirke balden tattlu. – Muvta sirće od meda je sladę.
2. Senden biukile^b bazar itme. – Od tebe s većim ne trguj!^c
3. El eliiur.^d iki el iuzi iur. – Ruka ruku pere a obidve obraz.
4. Elden csikan ele kirmez. – Što iz ruke izajde u ruku se ne vraća.
5. Muhhabet gormekten doghar. – Ljubav od viđenja se rada.
6. Eski duscman dost olmaz olursa durust olmaz. – Stari neprijatelj ne more bit^e prijatelj; akoli bude, neće bit^e kako valja.
7. Bismilla hir-rahaman ir-rahijm. – *U ime Boga milosrdnoga i samilosnog!*
8. A uzu billahi mines^f seitan ir-regim. – *Utječem se Bogu da me obrani ili oslobodi od sotone ili prokletoga zloduha.*
9. Her aghlamanun^g gulmesi^h vardur. – Svaki plać ima veselje, oli: Plać sliči veselje.

^a Odje je papir otigrnut pa sam tu riječ i prvi slog u sljedećoj poslovici pročitao prema Jeleniću.

^b Jel.: Biukiee. Jelenić piše *Lenden*; mislim da je bolje staviti *Senden*.

^c Jel.: taria.

^d Jel.: elüür.

^e Jel.: biti.

^f Jel.: nines.

^g Jel.: aghlamanum.

^h Jel.: gulmeri.

10. Alla ismarladuk,ⁱ ili: Allahe ismarladum. – *Zbogom.*
11. Allah bilenge olsun. – *Bog vas pratio!*
12. Allah seni muhamer^j eileie. – Bog ti dao dug život!
13. Allah size iardumgi ola. – Bog vam pomogō, oli: bio na pomoć!
14. Pescin viren iki^k virur. – *Tko brzo daje dvaput daje.*
15. Dostlar arasinde tekli ioktur. – Među prijateljē nejma ceremonije.
16. Vakimidur tekilmidur. – *Bit će ili neće biti.*
17. Ichhtijar^l elde dehill – *Ne стоји до моје волје.*
18. Sefa ghieldin. – Dobro došō! Sefa buldum. – Bolje te našō!
19. Salam aaleikoum. – *Pozdravljam vas. To jest: zdravo!*
20. Aaleikoum essalam – *I vi zdravo!* (Ovo je arapski.)

/Prilog „b”/ - Pisma budimske kraljice^m

Kakav prizor, kakva čudna lica,
Što ih vidi budimska kraljica!

Kraljica je čudan san usnila
I znak strašan u snu je vidila:

Žarko sunce sa neba je palo,
Padajući svit vas uzdrmalo;

A Danica, ona zvizza bila,
Rumenom se krviju obojila;

Misec biše sasvim potamnio
U mrak crni cio se zavio.ⁿ

Tmasto nebo Budim pokrivaše,
Ljudi, živi, smrću pogibaše.

Mnogi čuše za te čudne snove,
Nitko ne zna te znakove nove.

Kralj budimski za to je dočuo,
Pa je svojoj ljubi govorio:

ⁱ ismarlanduk.

^j muhamet.

^k i ki.

^l Jel.: Ihtijar.

^m Čitava je pjesma, kao što je rečeno u Uvodu, napisana latinski, u stvari prevedena na taj jezik s hrvatskog. Prevodim ikavski, da bih se što bolje prilagodio jeziku u kojem je ta pjesma, vjerojatno, bila sastavljena.

ⁿ Jelenić je stavio „elipsi” umjesto „eclipsi” pa je tako stih izgubio smisao. Čitav stih glasi: Vedit Lunam splendore carentem, et maxima eclipsi pollentem.

„Teško tebi, budimska kraljice,
Što ti snove snivaš svednevice.

Ja ču tebi sanak tumačiti,
Premda ču te time rastužiti.

To što sunce ozgor s neba pade
I bez svoga sjaja što ostade,

Znamenuje silne suze koje
Teći će ti niz obraze tvoje.

A štono je misec potamnio
I u tmine crne se zavio,

To je tvoje lice, o kraljice,
Nagrdit će jad ga nemilice.”

Još dok kralj je sanak tumačio,
Glasnik kralju knjigu donosio:

Od sultana biše nakićena,
Krstjanskoga svita dušmanina.

Budimskoga kralja izaziva
I na ljuti njega boj poziva

Na širokom polju mohačkome,
Tako i pri, i sad, nazvanome.

Zvaše kralja na široko polje,
Da povede silne čete svoje.

Kad je kralju knjigu proučio,
Glasnika je k sebi poručio;

Naredi mu ići srid Budima,
Jasnim glasom doviknuti svima:

„Tko god može sad pušku hvatati
Il' se ljutom sabljom pripasati

Neka dođe k dvoru kraljevskome
pa da krene k polju mohačkome”.

Junaci se boja ne plasiše,
Do Mohača sví se zaputiše.

Kad su došli na polje zeleno,
Sve je Turkōm bilo pokriveno.

Suprot Turkom juriš učiniše,
Ravno polje krvlju napojiše;

Žestoko se s Turcī tu pobiše –
Od praha se ljudi ne vidiše.

Čut ne možeš ništa od topova
Nit razlučit jednog od drugoga.

Sritnika će srića zadesiti
Nesritnika udes pogoditi.

Kratko vrime tu se skupa bīše
Al' krstjani pleća okreniše.

Turci ljuto handžarima klaše
Samo malo živih ostajaše.

Svi vojnici tude zaglavise,
Ni kralj živim ne ostade više.

Osta samo sluga Mihovile;
Pustiv kralja, biža poput vile,

Biži, jadan, prema Budim-gradu,
U čemeru i u ljutom jadu.

Pa doziva kraljicu nedužnu
Kazuje joj pogibiju tužnu.

Pa je sluga ovako moljaše
I svime je dragim zaklinjaše:

„Trči pa se predaj dušmanima,
Ponesi im ključe od Budima!”

Kraljica mu ne da ni zboriti,
Već mu, ljuta, stade besiditi:

„ti si mene, huljo, uvratio,
Jer ti boja nisi ni vido;

Po mehanam ti si vino pio
I budimske divočke ljubio”.

Mihovil se kletvom zaklinjaše,
Kraljici se do zemlje klanjaše;

Pokaže joj pravo obiližje
Da kraljica ne b' sumnjala više.

Pribite joj kaže perjanice
Što mu prije resijahu lice.

„Ja u boju njih sam polomio,
a budimsko vino nisam pio
nit se s tvojim divojkam ljubio”.

Kad istinu ona uvidila
Rusu glavu rupcem je pokrila
Da ne vidi više danka bila.

Ovako je plačuć besidila,
I suzama gorkim se zalila:

„Teško tebi, bidna oj kraljice,
Udari te tuga nemilice;

Sve se zbilo kako san mi reče –
Kano da mi prorok to proreče!”

Ona uze ključe od Budima
Pa ih nosi nemilim Turcima.

Viruj meni, pobratime mili,
Tako pisma ilirska nam cvili.”

/Prilog „c”/ – način kalemit voće

Uskrši kaleme kad je pun misec marč i drži ih u pisku do novog miseca, to jest do mine. Posli mine, kalemi, na lipu vrimenu, i nek su kalemi^P sa dna voćke. I nije potriba da su kalemi s kolincem, zašto gdi god je list, služi za kolince. I tako od jednoga more bit veće kalema. I tako će uvik rađat, ako će voćka biti kakono kamiš malašna i tanka.

Na zalistak kalemi se prvo i posli svetoga Jakova na misec dana, dok god^q je soka i na lipu vrimenu.

Ašlame kaleme se na pisak kad su zrile. A loze vinove u prolitje, kad puste vriže.

U puklinu od kalema metni mirisa kakva ti je draga i onako će voće uvik mirišat kakov se miris vrže.

^o Ovdje je u izvorniku upotrebljena naša riječ „pobratime” pa navodim čitav stih: Crede mihi, Pobratime care, Illyricum carmen sic sonare.

^P Jel.: kalimi.

^q U izvorniku piše: dogod.

Na pisak ašlame valja da bude novorast, to jest od iste godine. Za učinit katmer karamfilj, uvrnu se kao gužva oni stupići, pak se pokriju zemljom, a kad se omlade, odkinu se od korina.

/Prilog „d” – putovanje u Italiju i nazad/

Na 1726, 7. aprila

1. /dan/ u Gornji Vakuf ¹	16. ” u Ešte
2. ” u Ramu	17. ” u Lendenaru
3. ” u Duvno	18. ” u Feraru
4. ” u Livno	19. ” u Cento
5. ” pod Strmicu ²	20. ” u Bolonju
6. ” pod Sinj	21. ” u Faencu
7. ” u Split	22. ” u Ceženu
8. ” pod Šibenik	23. ” u Rimin
9. ” pod Stari Zadar	24. ” u Pezer ⁴
10. ” u Zadar	25. ” u Fan
11. ” u Oršeru ³	26. ” u Sinigalju ⁵
12. ” u Parenco	27. ” u /Jaki/n
13. ” u Omag	28. ” u ... mirelu ^r
14. ” u Mletke	29. ” u Loret
15. ” u Paduu	30. ” u Mačeratu

¹ Od svih dijelova knjige ovaj vanjski list je najoštećeniji i vrlo nepogodan za čitanje. Ona mjesta, gdje je papir otrgnut ili crnilo tako izbljedjelo da se ne može prečitati, predočujem točkicama.

² 1. dan. Podrazumijeva se: prešao sam put od Fojnice do Gornjeg Vakufa. A tako i dalje.

³ Strmica je selo desetak kilometara zapadno od Grahova.

⁴ Oršera. Vjerojatno se radi o Osoru; kad Kačić govori o ovom mjestu, naziva ga Ošer (isp. *Djela Andrije Kačića Miošića*, Stari pisci hrvatski, sv. XXVII, str. 137, Zagreb 1942) – Osor se nalazi između Cresa i Lošinja i bio je ranije važna saobraćajnica.

⁵ Pezer. To je, razumije se, Pesaro.

⁵ Sinigalja. Danas se zove Senigalia.

/Po Italiji i nazad/

1.	...	22.	"	u Alvernu
2.	...	23.	"	u Pont' Ašieve
3.	/dan/ u Ašiž	24.	"	u Fiorencu
4.	" u Monte Falko	25.	"	u Pratolinu
5.	" u Špolet	26.	"	u Fiorencuolu
6.	" u Terni	27.	"	u Lučano
7.	" u Narni	28.	"	u Bolonju
8.	" u Morlupo	29.	"	u Feraru
9.	" u Rim	30.	"	u Lendenaru
10.	" u Kampanjano	31.	"	u ...
11.	" u Kaprarolu	32.	"	u /Pa/duu
12.	" u Viterbo			
13.	" u Orvieto			
14.	" u Todi			
15.	" u Ašiž			
16.	" u Peruđu			
17.	" u Mantinjan			
18.	" u Antriju			
19.	" u Kodeto			
20.	" u Cita di Kaštello			
21.	" u B/orgo/ di S. Sepolcro			

*Pregled stanica nekog kraćeg
puta po Italiji*

...
...
...
/u Sinig/alju	
/u Ank/onu	
/u Lore/t	
/u/ ... natu	
/u/ Mačeratu	

/Putovanje/ u Bosnu

Iz Mačerate dili/h se ... 8, septembra, na 20 /sati/

1. /dan/ u L/oret/	10.	"	u Šibenik
2. " u /Ankon/u	11.	"	u Kapočeštu
3. " u Silvu	12.	"	u Trogir
4. " u Olbo	13.	"	u Kaštеле
5. " u Sestriće ⁶	14.	"	u Split
6. " u Zadar	15.	"	u Sinj
7. " na Gorice	16.	"	pod Strmicu
8. " na Stankovce	17.	"	u Skopje
9. " u Zaton	18.	"	/u/ Fojnicu

⁶ Silva–Olbo. To su mesta na hrvatskoj obali Silba i Olib, zapadno od otoka Pag-a. Sestrići su Sestrunj.

/Prilog „e”/ – kako idu jaspre u Ungariji 1746.⁷

Cekin – 4 forinta i 4 grošića.

Madžarija – 4 forinta i 3 grošića.

Talir – dva forinta.

Forinta – 3 marijaša i 3 grošića.

35 marijaša oli 200 grošića čini deset forinti.

U marijašu 17 krajcara, u krajcari podrug novac.

U grošiću tri krajcare; u grošiću pet novaca.

Sedam marijaša čini dva forinta.

U petaku 2 grošića i 1 krajcara.

/Prilog „f” – kako se pravi crnilo/⁸

Da napraviš tintu, uzmi jednu libru bijelog vina, jednu unču gubine, jednu unču rimske galice, pola unče gumi-arabike; pomiješaj sve skupa i ostavi na suncu 15 dana pa će biti /gotovo/.

⁸ Ova je uputa pisana talijanski.

⁷ Nemoguće je dovesti u sustav ovaj Lašvaninov izvještaj, jer u njemu ima dosta nedosljednosti; npr. 1 grošić trebalo bi da iznosi 4,5 novca a Lašvanin veli da iznosi 5 novaca. – Ovdje ču spomenuti samo čiji je i kakav je novac počinjući od najnižih. *Novac* (kasnije novčić) ili ugarski denar najmanja je ugarska novčana jedinica, od bakra. U 18. st. 1 rajska (austrijska) forinta vrijedi 100 novaca (novčića). – *Krajcar* je sitni bakreni novac, koji u 18. st. iznosi 60. dio forinte. *Grošić* (njemački: *Gröschel*) bio je još sitniji bakreni novac od krajcara i iznosi 80. dio forinte. – *Petak* (od srebra) u Hrvatskoj je iznosio 15, odn., nešto kasnije, 17 krajcara, dok je u 18. st. u Ugarskoj iznosio 5 krajcara. – *Marijaš* (od srebra), zvan također i krivak, iznosi 17 krajcara. – *Forinta* je osnovna austrijska moneta (novčanica). Prvobitno je bila zlatni firentinski novac (florenus) a kasnije je postala njemački i austrijski srebrni novac, koji su također zvali i gulden, mađarski: forint. – *Talir* je srebrni njemački i austrijski novac (ali postoji i kod drugih), koji u 18. st. (sredinom) iznosi 1/2 cekina (tj. venecijanskog zlatnika) a prema turskom novcu vrijedi 2 groša. – *Madžarija*, kao što mu ime kaže, bio je mađarski zlatni novac, jedno vrijeme ravan cekinu, a kasnije nešto slabiji od njega. – *Cekin* je mletački zlatni novac, koji se u turskim krajevima mijenjao u 18. st. za 4 groša, a ranije i za 3. – *Gros* je mletački srebrni dukat, koji je imao 40 para (zove se tako od /denarius/ grossus – debeli dinar).

Rječnik manje poznatih riječi

Poteškoću u čitanju Lašvaninova *Ljetopisa* predstavljaju koliko tuđice toliko i brojni arhaizmi. Posebnu teškoću zadaju suvremene riječi s arhaičnim značenjem. Potrebno je da takve riječi ovdje zabilježim, tim više što ih redovito nisam tumačio u bilješkama koje prate tekst.

Kod tuđica označio sam njihovo podrijetlo sljedećim kraticama: t = turski, a = arapski, p = perzijski, g = grčki, l = latinski, it = /i/ talijanski; kratice za ostale jezike po sebi su razumljive. Te kratice redaju se po blizini upliva na naš jezik: „t-a-p” znači da smo riječ s takvom naznakom mi primili od Turaka, Turci od Arapa, Arapi od Perzijanaca. Ako se u nekoj riječi nalaze elementi dvaju jezika (npr. arapskog i perzijskog) a došla nam je preko turskog jezika, to se bilježi kraticom „t-a/p”. – Ostale kratice jesu: arh. = arhaizam, prov. = provincijalizam, lok. = lokalizam.

Pri tumačenju služio sam se ovdje, slično kao i u Beničevu *Ljetopisu sutješkog samostana*, stručnim djelima iz jezikā i pojedinih struka.

Abat (l-g-aramejski) – opat; 1. počasni naziv za monaha (otac), 2. predstojnik nekih (npr. benediktinskih) samostana.

adherent (l) – pristalice.

administratur – administrator (l) – upravitelj.

adžamoglani (t-a/t) – dječaci koje su janjičari kupili po osvojenim zemljama i odgajali za vojne i druge službe (često od kršćanskih roditelja).

adžamoglan (l) – poglavar nad adžamoglanima.

aer (l) – zrak, uzduh.

aga (t) – 1. gazda, 2. veleposjednik niži od bega, 3. naslov zapovjednika u turskoj vojsci.

Agareni (hebr.) – ime Ezavovih potomaka; u srednjem vijeku naziv za Arape a zatim (u narodnim pjesmama) i za Turke.

Agilar (arh.) – Akvileja, grad u sjevernoj Italiji.

Agnus paschalis (l) – doslovno: uskrsno jancje. To je oznaka za nekoć obvezni „dar” biskupu od strane župnika. Uskoro je dokinut iz Rima.

agregat (l) – doslovno: pribrojen, priključen. To je počasni naslov koji je Starješinstvo franjevaca davalо zaslužnim članovima koji nisu bili definitori ili gvardijani.

agušt = august (kolovoz).

Akvigrana = Aquisgranum (l) – Aachen, (franc. Aix-la-Chapelle).

agričenski – agrigentski, prema grčkoj kralniji Akragas na Siciliji.

ajan – (t-a) – 1. velikaš, 2. funkcionar lokalne uprave izabran od naroda, u kraju u kojem nije bilo kapetana.

aktuual = aktualni (l) – sadašnji, u tijeku.

alajbeg (t) – zapovjednik spahijskog sandžaku.

ali (arh.) – ili.

aliti (arh.) – iliti.

alternativa (l) – doslovno: izmjenjivanje; danas bismo rekli: alternacija, jer alternativa znači nešto drugo.

Amaonke = Amazonke (g) – mitske žene-ratnice.

Anglija (l) – Engleska.

Antibar (l) – Bar, gradić u crnogorskom primorju.

Antikrist – najveći neprijatelj Kristov; prema kršćanskom vjerovanju pojavit će se pred svršetak svijeta.

anulati (it-l) – ponisti (npr. neki izbor).

anuncjata (l) – naviještena. Misli se na olтар sa slikom Gospina navještenja (Blagovijesti).

apoštat = apostat/a/ (g) – otpadnik ili odvjere, ili od svećeništva, ili od redovništva.

apošto/l/ = apostol (g) – pripadnik najužeg kruga Isusovih učenika.

apst (t-a) – zatvor.

Araceh (Ara coeli) – franjevački samostan s gotskom bazilikom na Kapitolu u Rimu.

arcibiskup (l-g) – nadbiskup.

arcipop (l-g) – nekoć prvi po časti među svećenicima neke zajednice.

arč (t-a) – trošak.

arčiti (t-a) – trošiti.

Ardentina (l) – Strassbourg, Strassburg.

Arđentina Bosna, v. Bosna Srebrena.

arija (it) – zrak, uzduh.

arma (it) – grb.

arslanija (bolje: *arslanija*) (t) – turski novac s likom lava (arslan), koji odgovara svoti od 100 jaspri.

aršendal = arsenal (it-a) – oružarnica.

aršin (t) – turska mjera za dužinu; zidarski: 75,8 cm, čaršijski: 68 cm, terzijski (ili krojački) 65 cm.

arz (t-a) – vidi arzohal.

arzohal (t-a) – molba, predstavka.

ašideji = hasideji (hebr.) – eseni; sekta nastala oko 150. prije Krista; za nju je značajan monaški ideal života.

ašikovati (t-a) – voditi ljubavne razgovore.

Ašiz = Asizi – grad u Umbriji (Italija).

ašlama (t) – plemenita trešnja.

Augušta (l) – Augsburg.

avan-top (*havan-top*) (t) – mužar, bacač mina.

avizati (it) – obavijestiti.

Balbo (l) – Mucavi.

bajrak, barjak (t) – 1. zastava, 2. odred vojske s vlastitom zastavom.

bajraktar (t/p) – zastavnik.

baša (t) – 1. prvak, 2. titula janjičara.

bašaga (t) – glavni aga.

bašča (t-p) – vrt.

bazardžan (t-p) – trgovac.

bečki od *Beč* (madž.) – 1. koji pripada glavnom gradu Austrije, 2. koji pripada gradu Vienne (na jugoistoku Francuske).

bedenja (t) – kobila dobre arapske pasmine.

beg (t) – 1. turski plemić, 2. gospodar.

beglerbeg (t) – 1. zapovjednik pokrajine, 2. paša s tri tuga.

bešika (t) – koljevka.

bešlaga (t) – zapovjednik odreda bešlja.

bešlja (t) – odabrani konjanici poput mađarskih husara.

beteg (kajk.) – bolest.

bezistan (t-a/p) – 1. natkrivena tržnica s raznim trgovackim radnjama, 2. (u Sarajevu) Husrevbegovi i Brusa bezistan.

Bila subota – Velika subota, tj. dan uoči Uskrsa.

bile jaspre – srebrni novac (za razliku od bakrenog).

binjiš (t) – 1. ogrtač, 2. jahač, jahanje (prema t. binici, č. binidži).

biskupat (l-g) – biskupska služba.

bizanija = bježanija – 1. bijeg, 2. ljudi koji bježe.

blaznivac (kajk.) – 1. laskavac, 2. (u našoj knjizi) bogohulnik.

bludnik – 1. koji griješi bludno, 2. (arh.) koji zastrani od vjere.

Bolino – Balanea, nekadašnji grad u Palestini.

Boristen (l) – Dnjepar.

Bosna Arđentina v. Bosna Srebrena.

Bosna Hrvatska – nova franjevačka provincija nastala 1517. odjeljivanjem neokupiranih dijelova Bosanske provincije u Hrvatskoj.

Bosna Srebrena – službeni naziv Bosanske franjevačke provincije od 1517. (prema gradu Srebrenici).

bre (t) – uzvik nukanja, čuđenja, pojačavanja.

brev/e/ (l) – kratko papinsko pismo, manje svećano i za manje važne stvari. Pečati se „ribarskim prstenom”, tj. pečatom s likom sv. Petra, ribara.

brez (arh.) – bez.

brez naredbe – (za vojsku) bez stege, bez vojnog reda i pripravnosti za borbu.

Brod (arh.) – Zenica.

brodska nahija (arh.) – zenička nahija.

Brundužj (l) – Brindisi, grad u južnoj Italiji (Apuliji).

bujruntija (t) – pašina pismena naredba, isprava.

bukajije (t) – okovi na nogama.

bula (t) – 1. muslimanka, 2. udata muslimanka. Osnovno značenje: strina, tetka.

bumba (it-l) – bomba.

bušol = busola (it) – kompas.

buljugbaša (od t. *buljuk* = četa i t. *baša* = glavar) – starješina nad četom vojnika.

bunar (t) – vještački zdenac.

busija (t) – zasjeda.

Bzenica (arh.) – Zenica.

Car (l) – (redovno) turski car; austrijski car naziva se cesar.

čekin (it) – mletački zlatnik; u 18. st. vrijedi 4 turska groša.

cela (l) – soba redovnika, celija.

celeštinski (red) = celestinci – ograna benediktinskog reda ustanovljen od kasnijeg pape Celestina V.

cesar – austrijski ili rimske državne poglavare, car; naziva se tako da se istakne razlika od turskog cara.

cistercijenš = cistercići – ograna benediktinskog reda; najveći zastupnik sv. Bernard.

citati (l) – sazivati (npr. kapitol), pozivati na kapitol.

crkva (g) – hram (i poganski); danas crkva označava samo kršćanske hramove.

crjen (arh. i prov.) – crven.

čador (t-p) – veći šator.

čalma (t) – povez namotan oko kape, fesa.

čaratarije – čaranja, bajanja, vražbine.

čardak (t-p) – 1. gospodska kuća na kat, 2. soba na kat s balkonom, 3. drvena kućica na stupovima, 4. stražara.

čauš (t) – niži janjičarski časnik, podnarednik.

čaušlar-čehaja – čauški čehaja.

čekmedže (t) – kovčeg (s ladicom sa strane).

čemer – otrov, gorčina, jad.

čengele (t) – željezna kuka za vješanje zaklanih životinja; rabila se i za mučenje.

česma (t-p) – zdenac na cijev.

čestit (arh.) – 1. pošten, 2. užvišen.

češljuga – biljka s bodljikavim cvjetovima i stabljikom.

čifut (t-a-žid.) – Židov.

čifutana – židovska bogomolja.

čivija (t) – drveni ili željezni klin.

čohadar (t-p) – dvorjanik zadužen za održanje dvora.

Ćato (t-a) – pisar.
ćefil (t-a) – jamac.
ćeš (pravije: *ćeš i ćešv*) – pregled, istraga.
ćehaja (t) – pomoćnik, zastupnik paše, teflerdara i sl.
ćemir (t) – svod.
ćitab (t-a) – knjiga, napose: Kur'an.
ćošak (t-p) – 1. ugao, 2. balkon.
ćumur (t) – ugalj (drveni i kameni).
ćuprija (t-g) – most.
ćurak (t) – kožuh, bunda.

Daci = Dačani – tračka plemena, srodnina Getima, u današnjoj Rumunjskoj. To područje (tj. Moldavija i Vlaška) zove se u starini Dacija.

Danija (l) – Danska.

dava (t-a) – optužba, parnica.

dečarati (it) – proglašiti.

degradati (l) – oduzeti nekome čin, službu, dostojanstvo.

delfin (franc.: *dauphin*) – prijestolonasljednik u Francuskoj.

delibāša (t) – prvak (zapovjednik) delija.

derventa (prema perz.: *derbent*) 1. klanac, 2. stražarnica.

desetak npr. prohe – mjera od deset okā.

dikta (dite) (arh.) = sjemeništari, sjeme-ništari.

difinitu = definitor (l/lok.) – doslovno: vijećnik. Član franjevačkog starješinstva; provincijalni d. – član provincijske uprave; generalni (đeneralni) d. – član uprave cijelog Reda.

dignuti (arh.) – zabraniti.

djak = đak (g) – učenik, student

dijački jezik (= studentski jezik) – latinski jezik.

dijak-profeš (l) – student koji je položio redovničke zavjete.

djeceža = djeceza (l-g) – biskupija, teritorij biskupije.

dijumenski – koji pripada biskupiji grada Dium, ili Dion; to je biskupija ovisna o Solunu, južno od njega, na padinama Olimpa. Taj titul dali su bosanskom

apostolskom vikaru, jer je njegov teritorij bio crkveno-pravno sporan.

diliti se (arh-it.) – otpustovati.

Dioklea – Duklja. To je područje Zete s gradom toga imena, od kojega danas postoji samo ruševina blizu Podgorice.

Dioklecijani (l) – Dukljani.

dinar (l) – mjeseci novac dubrovački i mletački; oko 1740. vrijedi koliko i turska para (tj. 40. dio groša).

dispenza (l) – oslobođenje od zakonske obvezе u pojedinom slučaju.

disputat/i (l) – raspravljati.

ditic (arh.) – dječak, mladić.

divan (t-p) – 1. vijeće, skupština, 2. carski, vezirski ili pašin, dvor, 3. razgovor.

dvjak (kajk.) – vepar.

dobiti (arh.) – predobiti, savladati.

dobite (arh.) – pobjeda.

dokazati (arh.) – dojaviti (osobito potajno).

dominikanci – red propovjednika; osnovao ga u 13. st. sv. Dominik.

dormitorij (l) – spavašte.

Dosan = Dušan.

dospiti (arh.) – završiti (se).

Dracovo = Drač (Dyrrachium).

Drinopolje – 1. nekadašnji Hadrianopolis, kasnije Jedrene, danas Edirne (grad blizu bugarske granice u Turskoj), 2. šire područje nekadašnje južne Trakije.

Drinopolci – drugo ime za jedan dio Tračana.

drvni majstor – drvodjelja.

Drviste = Drivaste, grad u Albaniji.

država (arh.) – posjed.

duganj (mad.) – dučan.

duka (it) – vojvoda.

dukat (it-g) – 1. bizantski zlatnik; 2. pučki naziv za određeni porez.

Dulcinj (l) – Ulcimj.

durati (l) – trajati.

duvar (t-p) – zid.

duvna (l) – redovnica.

Džebana (t-a-p) – municipija.

džemat (t-a) – 1. muslimanska vjerska općina (područje jedne džamije), 2. općina uopće.

džemalija – član džemata.

dževap (bolje: *dževab*) – odgovor; u našoj knjizi: *hazur dževap* – čovjek koji treba da doneše odgovor.

džigant (it) – div.

džulus (t) – 1. porez, 2. (u našoj knjizi) namet koji su franjevcii godišnje i prilikom dolaska novog vezira njemu davali. Nametnuo ga je bosanskim franjevcima vezir Kara-Mehmed 1673. a plaćali su ga do 1849.

Đeneral = general (l) – 1. visoki vojni čin, 2. vrhovni poglavlar franjevačkog reda.

đenerali = đeneralni = generalni – dopunii: ministar, definitor, kapitol; (l) – opći.

đeneralissim = generalissimus (l) – najviši vojni časnik.

denerao v. đeneral br. 2.

Đepidi, depidski = Gepidi, gepidski, gotsko pleme koje je u starini stanovalo s lijeve strane donjem Dunava (u današnjoj Rumunjskoj).

Đeti = Geti – ime sarmatskih plemena u Panoniji (oko Tise i Dunava).

đumrukčija, od *đumruk* (t-g-l) – carina, carinik.

Edipat – Edipt, Ediptomi, Edipcijaka – Egi-pat, Egipćani, Egipćanka.

egzilijati (l) – poslati u progonstvo.

Eklesiast – Crkovni (l) – naziv za jednu knjigu Starog zavjeta. Uz g. 3732. mjesto Eklesiast trebalo je reći Eklezijastik (jer je to u stvari knjiga Crkvenica ili, kako je danas zovu, Knjiga Sirahova); Eklezijast je *Propovjednik* ili *Kohelet*.

ele (t) – napokon, i tako.

elekturi (l) – izbornici (misli se: nje-mačko-rimskog cara).

emin (t-a) – 1. povjerenik, 2. siguran, 3. upravnik niza sela bez vlastitog spahijske.

Ermeni (prov.) – Armenici.

ermenski (prov.) – armenski.

ersek (mad.) – nadbiskup.

evandelišta = evangelist (g) – pisac evanđelja.

Fabrikati (l) – proizvoditi, praviti.

fanizeji (hebr.) – sekta u Judeji u Kristovo vrijeme, koja je išla za religioznim čistunstvom.

favor (l) – naklonost; u favor = u prilog.

ferman (t-p) – sultanov ukaz.

finta (it) – prevara, pretvaranje.

Florencija, Firencija (l, it) – Firenca, Firenze.

forinta (mad-it) – osnovni austrijski srebreni novac, zvan također i gulden; u 18. st. ona odgovara otprilike jednom grošu.

forteca (it) – tvrđava.

Francia, Francija (prema: it) – Francuska.

Franceži (it) – Francuzi. U ovoj knjizi često Franci a tako i Gali.

Frijul (it) – područje u sjeveroistočnoj Italiji.

Frijulci – stanovnici Frijula.

funt (danas: funta) (njem.-l) – starinska mjera za težinu koja se kreće od 400 do 560 g prema raznim područjima.

furlanski (od „Furlanija“) – iz kraja u sjeveroistočnoj Italiji (Akvileja i Čedad).

fušta (it) – brza lađa.

Gajtan (t) – pletena vrpcu, konop.

galija (it) – brod na vesla.

gardenal (prov.) – kardinal.

gdi (arh.) – kad.

general (ili: *generalni ministar*) – vrhovni poglavlar franjevačkog reda.

gonetka (arh.) – 1. zagonetka, 2. basna (kod nekih pisaca).

gospodaruk (b/t) – država, vlast.

grad – 1. utvrđeni dvor, zamak. 2. zatvor (jer su u „gradu“ bili i zatvori).

Granata = Granada (u Španjolskoj).

Grci, grčki – pravoslavni.

Grčka Gorica – Grič (u Zagrebu).

greb, grebe (arh., lok.) – grob, groblje.

grža – srđobolja, dizenterija.
groš (od *denarius grossus* = debeli denar) – mletački i turski srebrni novac, koji ima 40 para. Oko 1740–1760. 4 groša su ravna 1 cekinu. Obični radnik bio je plaćen jednim grošem za 6 nadnica.

grosić – sitan bakreni novac, 80. dio austrijske forinte, (u 18. st.)

grumac (arh.) – grumen.
Gudušani (l-h) – ličko pleme „Gačani”.

Gvardijan (kasno-l) – doslovno stražar. *Gvardijan* (kasno-l) – doslovno stražar. Po glavar franjevačkog samostana. Gvardijanstvo je upravljanje jednog gvardijana.

Hala (t-a) – zahod.
hambar (ambar) (t-p) – žitница, spremište hrane.

han (t-p) – svratište.
harač (t-a) – 1. glavarina (danak ubiran od nemuslimana), 2. porez, danak.

haračnik (od *harač*) – davalac danka. Ne kad: ubirač danka.

harambaša (t) – voda razbojnika.
haramija (t) – 1. razbojnik, 2. pripadnik posebnog odreda vojske.

harč v. arč.
hasećija (t-a) – pripadnik odabranog odreda turske vojske u dvorskoj službi.

Imao je pravo na naslov age.

hasum (t-a) – protivnik.
Hašja (l) – Hessen (pokrajina u Njemačkoj).

hašjanski – hesenski.
hatišerf (t-a) – vlastoručno carsko pismo, svečana povelja.

hazna (t-a) – blagajna, blago.
haznadar (t-a-p) – čuvat riznice.

hazur (t-a) – spremjan, prisutan.
hazurati (se) – spremati se.

hećim-buša (t-a/t) – glavni liječnik.

Hemonia = Emona (l) – Ljubljana.

herceg (njem.) – vojvoda.

herceg sv. Save – vojvoda Hercegovine.

heretik (g) – krivovjerac.

Hibernija (l) – Irska.
Hipodani (g?) – možda stanovnici područja istočno od Duklje, u današnjoj Albaniji.

Hišpal = Hispal (l) – Sevilla.
hrast – hrastik (?), iako se u Arž navodi „Hrast” kao toponim a kao „hrastik” se ne spominje.

hrk = hrkač (?).
hrkač (podrijetlo ?) – podrugljiv naziv za pravoslavca. Prema Pavlinoviću dolazi od „Grkač” = Grk = pravoslavac.

hrsuz (t) – lopov, kradljivac.
hud prilog od „hud” – mršav, jadan, zao.
hudut (hudud) (t-a) – granica, područje.

Humske gore vjerojatno: Haemus mons (Stara planina, Balkan, u Bugarskoj).

Hušum, vjerojatno od Uzun (t) – dug, prema tome: Dugonja.

ibrik (t-a-p) – bakrena posuda za vodu s dugim grlom i dugim noscem redovito pokositrena.

ilam (t-a) – sudska, kadijino rješenje, kadijin izvještaj. Prema tome *ilamuti*.

ilirčki – prema knjizi, ime za plemena iz vremena antike koja ne pripadaju grčkom ni romanskim narodima. Kasnije, to je sinonim za „slavenski” i za „hrvatski”.

Ilirik = ilirička zemlja – 1. stari rimski Ilirik, 2. slavenska zemlja između Jadrana i Dunava.

imam (t-a) – muslimanski vjerski službenik koji predvodi skupno klanjanje u džamiji.

inako (arh.) – inače.
instancija (l) – molba, zahtjev, osobito ponovni.

irgat, argat (t-g) – radnik, nadničar.
Irud (arh.) – Herod, židovski kralj u Avgustovo vrijeme.

isti – 1. identičan, 2. (arh.) sam osobno.
istomaciti (arh.) – istumačiti.

Isukrist (arh.) – Isus Krist.

izhod (arh.) – istok.

izmetati (arh.) – isključivati.

izvan (arh.) – osim.
izvrći (arh.) – izbaciti.

jagmiti, od (t) *jagma* = pljen; grabiti, otmati se oko nečega.

jaka (t) – ovratnik; *jake oparati* – otkinuti ovratnik kao znak vojničkog čina.

Jakin (arh.) – Ancona.

jamak (t) – zastavnički adžutant, vojnik-novak.

japija (t) – drvena građa.
jaspra (t-g) – sitni turski novac. Tri jaspri su išle za 1 paru; oko 1750. u grošu je bilo 120 jaspri, kasnije oko 1770. 240 jaspri. Kosac u Fojnici dobivao je 24 jaspri na dan (oko 1760). Drugi izraz za jaspu je akča; prije jaspri bile su pare.

jaspre – novac (općenito).

jaz – voda pred branom, provalija.

jeda (arh.) – da.

jedek (t) – 1. povodac, 2. uže, 3. rezervni konj.

jedino (arh.) – složno.

jeđzek (t) – jelo, jestvina.

Jeder, jederski – mađarski grad Eger, eggerski.

jenjičar, janjičar (t) – pripadnik posebnog roda turske vojske, s početka popunjavanog ponajviše kršćanskim djecom.

jenjičarski aya – poglavar janjičara u nekom području.

Jersekujvar (iskriviljeno od Ersekúvár) v. sl. riječ.

Jersekujvar (= Ersekúvár, Neuhäusel, Nové zamky) – grad, danas u Slovačkoj, a nekoć u sjevernoj Mađarskoj.

jizbina (arh.) – jelo.

jošter (arh.) – još.

jubilat de numero – „jubilat” je titul nekih generalnih lektora. U pojedinom generalnom studiju taj se titul davao dvojici najstarijih i ti su bili pravi jubilati (de numero – iz propisanog broja); drugi su bili prekobrojni (praeternumerari).

jubilej (l-hebr.) – proslava godišnjice (u našoj knjizi – godišnjice spasenja). Od 1300. slavila se svake 50. godine, od 1475. svake 25. godine.

jular = ular (t) – povodac, uzda, priuza.

junga (juniga) (t) – mjera za maslo i vunu, jednaka redovno 1 i pol oki.

jur, jurve (arh.) – već.

Jura – Györ, grad u Mađarskoj.

Jurjani – Đurdjani, Gruzijci.

Kadija (t-a) – šerijatski sudac.

kadilik – područje jednog kadije, administrativna jedinica. Tursko Carstvo dijelilo se po redu na vilajete, sandžake, kadiluke, nahije, sela i gradove.

kafaz, kafez (t-p) – krletka.

kafandžibaša (t-p/t) – dvoranin zadužen za kaftane.

kalj (bolje: *kail*) (t-a) – sporazum, voljan.

kajmekam, kajmekan (t-a) – 1. zastupnik vezira, 2. (kasnije) upravnik kotara.

kakonoti (arh.) – kao.

kalamitska igla (it) – magnetska igla.

kalem (t-g) – cijep.

kalpak (t) – kapa od krvna.

kaluđer (g) – redovnik (u Pravoslavnoj crkvi).

camalduleški – ogrank benediktinskog reda; ime prema mjestu Camaldoli blizu Arezza.

kamliš (t) – trstika, 2. cijev od lule.

Kandija = Kreta; tako se nazivao i grad Iraklion na tom otoku.

kanli (t) – 1. krvav, 2. crven poput krvi.

kanonik (l-g) – član kaptola ili biskupijskog vijeća.

kantati, kantani (l) – pjevati, pjevani.

kapelan (l) – pomoćnik župnika.

kapetan (it) – U turskoj administraciji: upravnik kapetanije, vojno-teritorijalne jedinice, a ujedno zapovjednik mjesnih odreda. Oni su u kapetaniji redovno i ajani.

kapidžija (t) – 1. vratar, 2. (u širem smislu) dvorjanik.

kaplja (prov.) – moždana kap, apopleksija.

kapitol, kapituo (l) – skupština svih glasača jedne redovničke zajednice. *Provincijski k.* – ako se radi o glasačima provincije: to su gvardijani, postojeće starješinstvo i još neki; *generalni k.* – ako se radi o glasačima čitavog Reda: to su provincijali svih provincija, postojeća uprava i još neki. Provincijski kapitol održavao se svake treće godine.

karamfilj = karamfil (t-g) – cvjet klinčić.

Karavlaška Turska (Karavlah – crni Vlah) – danas južni dio Rumunjske.

karmelitanski red = karmelićani – prosjački red osnovan u 12. st. u Palestini a kasnije prenesen u Europu i preustrojen.

karta (it) – papir.

kartuzijanski red (l-franc.) – strogi katolički red koji gaji molitvu, razmatranje i odijeljenost od svijeta.

kastigati (l) – kazniti.

Kaša, kašovski (mad.-slov.) – grad Košice (u Slovačkoj a nekoć u Mađarskoj).

kaštel (l) – utvrđeni dvorac, utvrda.

Kastela = Kastilija (Španjolska).

katil (t-a) – ubojica, krvnik.

katmer (t) – punocvjetan, višeslojevit karanfil.

katun (t-a) – 1. pastirsko naselje, 2. pašnjak.

kaur/in/ (daur) (t-p) – nevjernik, nemusliman.

kavaljeri (it) – vitezovi; 1. k. rodijanski – rođaci (kasnije malteški) vitezovi, 2. k. od križa – njemački križari.

kavga (t-p/a) – svađa, bitka.

kazan (t-p) – velik bakreni kotao s ručkama, kotao za pečenje rakije.

kazati (arh.) – pokazati.

kesa (novca) (t-p) – u 18. st. svota od 500 groša.

kip – 1. statua, 2. (arh.) uzrast, stas, 3. (arh.) – osoba.

Kiron (grč. *Cheiron*) – tesalski kentaur; lovaci i liječnik (odgojitelj Asklepija, Jazona i Ahila); diviniziran.

kerlerik (od /g/ kler – duhovni svećenički stalež) – 1. svećenik, 2. bliži pripravnik za svećenika.

klobuk (prov.) – šešir.

Kobarčani = Koparčani – stanovnici Kopra.

kobilice (arh.) – skakavci.

kodob (arh.) – 1. u to vrijeme, 2. odmah (?)

kolince – zadebljali dio na stabljici ili grani (članak).

kolino = koljeno (arh.) – pleme, rod.

Kolonija (l) – Köln.

kolos = kolos (g) – gorostas.

kolumel (it) – pukovnik.

komenski – možda od Como, koji se odnosi na biskupiju u Comu.

komesarijat = komisariat (l) – služba komisara.

komisar apostolski (l) – papinski povjerenik zadužen za određeni zadatak.

komisar-vizitator (ili, kraće: *vizitator*) – počela provinciju ispred uprave Reda prije kapitula, da bi upoznao potrebe osoblja i provincije.

komora (t-a-l) – sredstva, kola i konji, za prijevoz.

komšija, konšija (t) – susjed.

konak (t) – 1. prenoćište, prenoćenje, 2. put jednodnevнog putovanja.

Koncepcion (l) – začeće; misli se na oltar odn. sliku „Bezgrešnog začeća”, Gospin oltar.

konfirmacion (l) – potvrda.

konfužion (it-l) – pometnja, zbrka.

kongregacija (l) – skupština provincijalnih izbornika ako se ne drže izbori nove provincijske uprave u cijelosti; ako se drže, ona se naziva kapitol.

kongregacija (l) – jedan od najviših ureda Katoličke crkve. Redovno se u knjizi ima u vidu „Sv. kongregacija za raširenje vjere” (latinski: *pro propaganda fide*) ili, kraće „Propaganda”. Nekad se ta kongregacija zove „Sv. skup”. Postoje i druge kongregacije npr. k. obreda, k. biskupa.

konšekrati = konsekrtati (l) – posvetiti nešto (npr. zgradu ili čovjeka) za neku svetu službu; prema tome: *konšekran*.

konšens = konsens (l) – suglasnost.

konte (it) – knez, grof.

konumerali, oci konumerali (l) – doslovno: pribrojani, dodani nekom skupu, npr. izbornicima na kapitulu.

konjik (arh.) – konjanik.

korablja (arh.) – lađa.

korizma (l) – 40 dana pred Uskrs u kojima se posti.

Korontani (l) – koruški Slovenci.

Koroši, koroški – Korušani, koruški.

korta (it) – dvor.

košaci = kozaci (rus.-tat.) – slobodni građaničari na jugu i jugozapadu Rusije; ratovali su s Turcima i Tatarima a nerijetko i s Poljacima.

ktor (kao opća imenica) – područje.

Kotor (ponegdje u ovoj knjizi) – Kotor u Boki.

Kotor (u Bosni) – Kotor Varoš

kovačina (arh.) – kovački zanat, umijeće kovanja.

krajcar (njem.) – sitan bakreni novac; u 18. st. iznosi 60. dio forinte.

kranjski (prov.) – slovenski; ponekad se tom riječju označe i hrvatski kajkavci.

krat (npr. dvakrat) (arh.) – puta (dvaput).

Kraž (l) – Kras, Kraso (tj. M. Licinius Crassus), poznati rimski trijumvir.

Kreš (lok.) – Čres.

kripot (arh.) – jakost.

krizma (g) – „potvrda”, drugi po redu od sedam sakramenata (svetih tajni) kršćanskih crkava.

kržnički red – kržarski red.

Kroatija (l) – Hrvatska.

krstjani (arh.-prov.) – katolici.

krstjanluk (l-g/t) – kršćanstvo, kršćani.

kruto (arh.) – vrlo, jako, žestoko.

ktiti (arh.) = htiti = htjeti.

kujundžija (t) – zlatar.

kuskun (t) – podrepnjak, kaiš kojim se sedlo sprečava da ne klizne naprijed.

kustos (l) – doslovno: čuvan. 1. zamjenik provincijala i član starješinstva; 2. upravitelj teritorijalne redovničke jedinice manje po opsegu i po rangu od provincije, tzv. kustodije.

kustodija v. *kustos*.

kvar (donekle arh.) – šteta, gubitak.

kvatre (l) – trodnevni post u srijedu, petak i subotu četiri puta godišnje.

kvjetište = kvjetisti – mističko-religiozni pravac u 17. st., prema kome se bit religioznog života sastoji u pasivnom predanju Bogu.

Lagum (t-p) mina.

laik (l-g) – redovnik koji nije svećenik niti svećenički pripravnik.

lampada (l-g) – baklja, svjeća, svjetiljka, kandilo.

lasno (arh.) – lako.

Latini, latinski – oznaka za bosanske katolike osobito od strane pripadnika drugih vjera.

Latnluk (l/t) – 1. pripadništvo Katoličkoj crkvi, katolici, 2. četvrt u Sarajevu na desnoj obali Miljacke od Principova („Latinskog“) mosta do Ćumurije.

Lauč (prema mad. Lajoš) – Ludovik, u knjizi, također mjesto Ladislav.

lažak (arh.) – mart, ožujak.

lektur generali – generalni lektor (l) – profesor na tzv. generalnom učilištu, kojih je s početka u franjevačkom redu bilo šest a kasnije daleko više.

lektur jubilat (l) – titul koji su lektori dobivali nakon određenog broja godina provedenih u toj službi.

letanje – litanije (l-g) – molitva koja se sastoji od niza naziva predmolitelja i jednolikih odgovora zajednice.

levit (hebr.) – 1. svećenik i vjerski službenik, potomak Levijev; 2. (adaptirano) kršćanski svećenik i đakon.

libra (l) – mjera za težinu, odgovara funti i varira, prema područjima, od 400 do 560 grama.

Liburnija (l) – 1. područje Hrvatskog primorja, 2. područje između gornjeg tokova Save i Jadranskog mora.

lčina – uže od luka.

Livonija (l) – Litva.

lotar (kajk: *lotren*) – razuzdan, pohotan.

lubarda (pravilno: *lumbarda*) (it) – starinski top.

lučev – borov (od bora koji ima dosta smole).

Lugdun (l) – Lyon.

lúka – livada pored vode.

Luštanija (pogrešno mj. Lusatia) – Lužica, njem. Lausitz.

Luštani = Luzitanci (l) – Portugalci.

lutor/an/ = luteranac, protestant.

madžarija – mađarski zlatni novac približno jednak odn. neznatno slabiji od cekina.

mahal-baša (t-a/t) – starješina jedne maha (četvrti grada, seoskog područja).

mahmuran, mamuran (t-a) – neraspoložen, bolestan iza pića.

mamen – lud, pobjesnio.

manastir (g) – samostan.

manikeji = manikeji – dualistička sekta perzijskog podrijetla (dva principa: dobra i zla).

manja bratja – originalni naziv franjevačkog reda.

manjgure (t-mongolski) – sitni turski bakreni novac sa vrijednošću od 1/2 jaspri.

marama, mahrama (t-a) – ručnik, rubac.

marc, marč (it) – ožujak, mart.

marešal (franc.) – visoki vojni čin.

marjaš (ime od Marijina lika) – srebrni novac vrijedan 17 krajčara; zove se i krivak.

markeš, markež (it) – markiz (visoki plemićki naslov, između vojvode i grofa).

martolosi (t-g) – pravoslavni pomoćni vojnici turske vojske; služili su kao uhode i kao borci.

matara (t-a) – 1. kožna posuda, buklija, 2. (u našoj knjizi) neki porez (?).

mazul (t-a) – svrgnut, smijenjen.

mečit (t) – manja džamija.

me/j/aši (prov.) – granice, mede.

mejdan (t-a) – 1. trg, poljana, 2. boj, dvoboј.

mejhana (*mehhana*) (t-p) – krčma.

Meleda (it) – Mljet.

memorijal (l) – predstavka.

menzil (t-a) – tatarski konj koji nosi poštu. *Menzilile* – na način menzila.

mertuk (mad.) – posuda.

mešćema, mišćema, (bolje: *mehćema*) (t-a) – sud, sudnica.

meštar (arh., it-l) – učitelj.

meštar novaka (novica) – redovnik zadužen za odgoj mladića tek primljenih u Red, u godini kušnje ili novicijatu.

metati (arh.) – bacati.

metnuti se (arh.) – zauzeti mjesto, položaj.

meu (arh.) – među.

mid = mjed.

milja – ima se u vidu talijanska milja tj. 1472,5 m.

mina = mijena – to je vrijeme nastupa mladog ili novog mjeseca; za nju se u narodu veže mnogo vjerovanja – što se smije a što ne smije tada raditi.

munder (t) – slamom ili vunom ispunjeni dušek na klupi (sećiji) uza zid; kanape.

ministar (l) – v. provincijal (provincijalni ministar) ili general (generalni ministar).

mirakul (it) – čudo.

Misir (t-a-hebr.) – Egipat.

Misirlje – Egipćani.

misnik (donekle arh.) – svećenik; u našoj knjizi upotrebljava se i za židovskog pačak i poganskog svećenika.

Mišija = Misija = Mizija (od l. Moesia) – kraj s desne strane donjeg toka Dunava, u današnjoj Srbiji i Bugarskoj.

mlaji (prov.) – mlađi.

mliti (prez.: *mlidem*) = mniti (arh.) – misliti.

mlogi – mnogi.

Moguncija (l) – Mainz.

moliti (arh.) – častiti kao Boga.

monasterinski (l) – münsterski.

Moreja (g?) – Peloponez, kasnije naziv sandžaka u Grčkoj.

Moskov, Moskovite, Moskovija (t-rus.) – Rus (= Rusi), Rusija.

Mratinje (metateza od Martinje) – blagdan sv. Martina (11. XI.)

mubašir (t.) – 1. nadzornik, 2. izaslanik, 3. sudski izvršitelj, ovrhovoditelj.

mučati (arh.-prov.) – šutjeti.

muftija v. mutija.

muhr (t-p) – pečat, žig.

muhurleisati – staviti pečat, udariti žig.

mula (t-a) – 1. učen čovjek, teolog, 2. titula čovjeka koji je bio na školama, 3. kadija najvišeg ranga.

munara = minaret (t-a) – vitki toranj uz džamiju.

mur v. muhr.

murasela (t-a) – poslanica, pozivnica (od strane kadije).

murtat (t-a) – izdajica.

muselim (t-a) – 1. sinonim za kajmekam, 2. zastupnik paše u sandžaku, 3. (kasnije) oblasni upravitelj.

museveda (t-a) – 1. napast, 2. kleveta, potvora.

mušket (it) – puška na fitilj.

mutija (bolje: *muftija*) (t-a) – najstariji po rangu muslimanski vjerski službenik, koji rješava prijeporna pitanja i izdaje fetve (pravna rješenja nekog pitanja).

muvela (t-a?) – zastupnik.

muvia (pravilnije: *muſte*), mukte (t-p) – besplatno.

muzuvir (bolje: *muzevir*) (t-a) – spletkar, smutljivac.

Načinjati (arh.) – graditi, praviti.

naduha (arh.) – nadahuće, potičaj.

nahija (t-a) – upravna jedinica, dio kadiluka.

naip (bolje: *naib*) (t-a) – kadijin zastupnik u nahiji.

najglasniji (arh.) – najčuveniji, vrlo čoven.

najposlidnje pomazanje – peti po redu sakrament (sveta tajna) kršćanskih crkava, koji se podjeljuje teško bolesnim.

najveće (arh.) – najvećma, najviše.

naperen (arh.) – okićen, prepun.

npora = nafora (g) – hostija u misi (kod pravoslavnih).

napućenje (arh.) – uputa.

naravska pri povist (arh.) – prirodotpis.

naredba, u naredbi vojničkoj – u vojničkoj stezi, pripravnosti za bitku.

naučan (arh.) – učen.

nefer (t-a) – 1. obični vojnik, 2. obični građanin, 3. tek unovačeni vojnik.

Prema tome *nefiran* = *neferjan* – vojska.

nekrologij (l-g) – knjiga pokojnih (u samostanima).

nemilo (arh.) – nemilosrdno.

nenavidost = nenavidnost – zavist, mržnja.

nepočinство (arh.) – nedjelo, posebno: blud.

nepregledba (arh.) – nepažnja, nemarnost.

nesklad = razmirica.

ničesov = nječesov = nečesov (arh.-prov.) – nekakav.

nikolaite (prema navodnom začetniku) – sekta iz početka kršćanstva liberalnog, gnosičkog smjera.

ništa ne manje (arh.) – unatoč tome.

noga (arh.) = stopa – starinska mjera (oko 30 cm).

Norimberga, norimberski (it) – Nürnberg, nürnbergški.

novac (kasnije: novčić) – ugarski denar, bakrena kovana moneta, 100. dio forteinte (u 18. stoljeću).

novak, novica – mladi redovnik u godini kušnje.

novicijat (l) – godina kušnje za netom primljene redovnike. U njoj oni upoznaju Red i redovničke dužnosti i na koncu polažu zavjete.

novica (l) – v. novak i novicijat.

novorast – mладица, nova grana.

obastri = opkoliti, prekriti, odasvud zastrijeti.
obećati se (arh.) – obvezati se.
obeseliti se (prov.) – obveseliti se.
obilježje obilježje – znak, biljeg.
obitio (arh.) – obitelj, porodica.
oblasti (arh.) – pravice, povlastice.
oblizu (arh.) – blizu.
obmetnuti (arh.) – potvrditi.
obolti (arh.) – zadati bol.
obramba (arh.) – obrana.
obrati (arh.) – izabrati.
obraz skazivati (arh.) – pokazivati milostivo lice, iskazivati milost.
obrstar (njem.) – pukovnik.
obući (se) – (dopuni:) u franjevačko odijelo, postati franjevac.
oblačenje v. obući se.
obujati (arh.) – obuhvatiti, zauzeti, obuzeti.
odbašti (bolje: razbašti) – oduzeti nekome status baše.
odlamiti – izdati ilam.
odlučiti (malo arh.) – odvojiti.
odvrći (arh.) – odmetnuti se.
odžak (t) – 1. kuća, dvor, obitelj, 2. dimnjak, 3. vojni odred.
oficij (l) – 1. služba, dužnost, položaj, 2. časoslov; molitva koja se sastoji od psalama, himana i duhovnih čitanja; na nju su svećenici i redovnici obvezani.
ogovarati (arh.) – tješiti.
oka (t-a) – mjera za težinu, 1,28 kg.
oktava (l) – misli se „octava dies“; 1. osmi dan nekog blagdana, 2. svih osam dana od početka blagdana.
općeni (arh.) – zajednički.
općenski, npr. sabor – opći, ekumenski.
oponiti se (lat.: *oppōnere*) – usprotiviti se.
oprave (arh.) – isprave.
opsluženje, braća od opsluženja – jedan od glavnih ogranka franjevačkog reda, kojem pripadaju i bosanski franjevcii; drugi ogrank su npr. konventualci.
ordija (t.) – vojska.
ordinati (se) (l) – zarediti (se) za svećenika.
oriti/i/ (arh.) – rušiti.

ortak (t) – sudionik (u nekom poslu).
osititi se (arh.) – shvatiti, opaziti.
oskoruša – voćka s plodovima sličnim sitnim divljim kruškama.
oštarja (it) – krčma.
otac Provincije – počasna titula za izvanredne zasluge za Provinciju.
otajno (arh.) – potajno.
otar = oltar (l) – žrtvenik, žrtveni, misni stol.
otragu (arh.) – straga.

pače (arh.) – štoviše.
pačara (lok.) – patrijarh.
pačavar (pravilno: *pačvara*) (t-p) – sudoper.
paiz (it) – zemlja.
paker (arh.) – pak, onda.
palac (it) – dvorac, palača.
palanka (t) – gradić.
palatin (l) – doslovno: dvorski; u mađarskoj državi najviši državni službenik do kralja.
para (t-p) – sitan turski novac iz 17. i prve polovice 18. st. U jednom grošu bilo je 40 para.
pare dinaruše – zvali su se tako jer su pare bile ravne dubrovačkim i mletačkim dinarima.
parcijal (l) – pristran.
Parenc (it) = Parenzo – Poreč.
Parid (it-prov.) – Pariz.
pasjak (arh.) – pasja kućica; ta riječ kod Broz-Ivekovića i u ARY znači pasju nećist.
paša (t. prvo bitno: *baša*) – naslov visokih turskih dostojanstvenika i vojnih osoba (izuzevši vjerske).
pašaluk – područje kojim upravlja paša; služba paše.
patareni (l) – dualistička hereza koja je nije kala osnovne kršćanske nauke i obnovila manihejizam. Sinonim: bogumili.
patente = patentna pisma (l) – javna, otvorena isprava; tom riječu se redovno

označava dekret o postavljenju na neku službu.
patrijarh (g) – poglavар autokefalne (nezavisne) pravoslavne crkve.
pedalj – narodna mjera od kraja palca do kraja kažiprsta odn. srednjeg ili malog prsta raširene ruke (redovito 20–22 cm).
pendžer (t-p) – prozor.
Persijan – Perzijanac, Perzijanci.
pěták – srebrni novac s vrijednošću od 5 krajcara u Ugarskoj u 18. st.
pinez (st. njem.) – novac.
pisak – 1. grančica koja se kalemi (cijepi); 2. pisak (ikavski) mj. pjesak.
pisaoc = pisalac (arh.) – 1. pisac, 2. pisar, 3. pismoznanac ili poznavalac Sv. pisma.
pisati (se) (arh.) – novačiti.
pišac (arh.) – pješak.
pivaoc, pivalac (arh.) – pjesnik.
placa, pjaca, pijaca (it) – trg.
plino (arh.) – plijen.
plišiv = plješiv – čelav.
pobašti – stupiti u baše.
počelo (arh.) – početak.
podharačti – podvrći pod harač.
podmuča (arh.) – potajno.
podrugji (arh.) – jedan i pol.
poginuti (arh.) – nestati.
poglavnik (arh.) – poglavar, vladar.
pogor (arh.) – palež.
pogrda (arh.) – sramota.
pokle (arh.) – iza kako.
poklisanjstvo (g) – poslanik, ambasador, poslanštvo.
pola – 1. pola tovara (oko 50 kg), 2. „na pole“ (arh.) – na polovice.
polak = polag, poleg (arh.) – pokraj, prema.
pomaganja (arh.) – zapomaganje.
pomanjkat (arh.) – prestati, nestati, pomrčati.
pomanjkanje (arh.) – pomrčanje.
ponukovanje (arh.) – poticanje na dobro, na krepost.

pop, popovski, popovica (g) – svećenik, svećenički, svećenica; upotrebljava se i za židovske i poganske svećenike; bez omalovažavajućeg prizvuka.
poregivati (arh.) – režati (s vremenom na vrijeme).
port (it) – luka.
poruk (puščaše se na poruke) (arh.) – jamac; uz jamstvo.
poslđnji = posljednji – (arh.) – potomak; nasljednik, baštinik.
posvetilište (arh.) – žrtva.
poštenje (arh.) – poštovanje, čast; *pošteno* – s poštovanjem.
potiskati se (arh.) – sporiti se, doći u sukob.
potom toga (arh.) – nakon toga.
potriba (arh.) – siromaštvo.
pozvati (arh.) – prozvati.
pratik (it) – vješt.
pravda – 1. pravednost, 2. (arh.) sud.
prebendar (l) – uživatelj crkvenog beneficia (nadarbine, npr. nekog posjeda).
predikati (it) – propovijedati.
prekopski (ruski) – sa Perekopa kod Krima.
prelat (l) – opći naziv za razne crkvene dostojanstvenike, biskupe i više od njih.
premoštratenzi (naziv prema mjestu Prémontré) – katolički red osnovan od sv. Norberta.
prezident kapitula (l) – predsjednik kapitula; to je po pravilu vizitator.
pridobiti = predobiti (arh.) – savladati.
prigledaoc – pregledalac – nadzornik, nadglednik.
prigonati (arh.) – proganjati.
prigovaranje (arh.) – prepirkva.
prihodni/k/ – 1. došljak, stranac, 2. pripadnik (?). (U ARY ove riječi nema.)
prijati (arh.) – primiti.
priko razloga – 1. mimo smisla (odredbi), 2. nerazumno.
prilika (arh.) – 1. slika, lik, 2. primjer, izgled.
primet (arh.) – 1. prilog, 2. namet.

primoći = premoći (arh.) – nadvladati.
princip (it) – vladar, knez, princ, dužd.
principat – kneževina.
priportalac (arh.) – propovjednik.
priprava (arh.) – oprema.
pristojati se (arh.) – pripadati nekome, pripadati.
prit/i/ se = prepripretati se, voditi parbu.
privan, privat (l. od gl. *privare* – lišiti) – lišen.
privileđij (it) – povlastica. To je posebno pravo koje nekome pruža neku pogodnost protiv ili mimo općeg prava.
privileđijat, o/l/tar pr. (l.) – privilegirani oltar, oltar uz koji su vezani neki oprosti (indulgencije) kad se na njemu govori misa.
procesion = procesija (l.) – vjerski ophod skopčan s molitvom ili pjevanjem (kod pravoslavnih – litija).
proha – isto što i proja, proso (milium); ne radi se o kukuruznom kruhu.
prokurati (l.) – pribaviti.
proministar (l.) – zamjenik provincijala.
Propaganda v. Kongregacija.
proštiti (arh.) – pročitati.
proučiti (arh.) – pročitati.
provincija (l.) – 1. pokrajina, 2. redovnička pokrajina ili zajednica više samostana pod jednim poglavarem zvanim provincijalom.
provincijal (l.) (provincijalni ministar) – poglavac provincije, koji se bira na tri godine.
provizion = provizija (it) – odredba kojom se rješava neko pitanje.
Pruša = Brusa – Bursa, grad u sjeverozapadnoj Turskoj.
proto (arh.) – prije, ranije, prije toga.
pubdina (običnije: *popubdina*) – opskrba za putovanje.
puklina (arh.) – pukotina.
Pulja = Puglia, Puglie – pokrajina u jugoistočnoj Italiji blizu Otrantskog tjesnaca.
pustahija (h/t) – razbojnički.

püt (arh.) – tijelo (napose kao teološki termin).
Raja (t-a) – 1. stado, 2. podanici.
ramazan (t-a) – 9. muslimanski mjesec, mjesec posta.
raskopati (arh.) – porušiti.
Ratišbona (l.) – Regensburg.
razlog (arh.) – dokaz.
razmetnuti (arh.) – porušiti.
Recija (l.) – nekadašnja rimska provincija koja je obuhvaćala Tirol i obližnje oblasti.
ređenje (rediti) – misli se – za svećenika; podjeljivanje svećeničkog reda i vlasti.
redimenta (it-franc.) – regimenta, pukovnija.
regulari (l.) – redovnici sa svečanim vječnim zavjetima, npr. benediktinci, franjevci, dominikanci.
relikvije (l.) – moći, svete moći; ostaci tijela mučenika i svetaca.
Ren (l.) – Rajna.
rit (l.) – 1. obred, 2. vjeroispovijest.
rivina – bujicom izrovano korito rijeke, strm obronak.
robe = roblje.
rodati se = rođati se – smatrati se, nazivati se rođakom.
Romanija (g-l) – bizantska država.
runjav = kosmat, dlakav.
rupar (lok.) – rudar.
ruški = ruski – rusinski, ukrajinski.
rutenski (l.) – ruski, posebno: maloruski tj. ukrajinski.
S dvora = zdvora (arh.) – izvana.
Sabarija (l.) – Szombathely, grad u Mađarskoj.
Sajlenik, Sejlanik (t-g) – Solun.
sakat (t-a) – kljast, ozlijeden.
Sakramenat (misli se: Oltarski sakrament), tj. pričest odn. posvećena hostija, koja se čuva u crkvi, u pokaznicu, u tabernakulu.
sakramenti (l.) – kršćanske svete tajne: krštenje, potvrda ili krizma, pričest,

ispovijed, bolesničko pomazanje, svećeničko ređenje, ženidba.
sakristija (l.) – prostorija uz crkvu gdje se drže stvari potrebne za bogoslužje (odijelo, posude i dr.).
Sale (l. – dosta rijetko) – 1. Soli (Tuzla), 2. neko drugo mjesto (?).
Saljenik v. Sajlenik.
samodrštvo (arh.) – monarhija, vlastita državnost.
sandžak (t) – 1. zastava, 2. oblast; vilajet se dijeli na sandžake.
sasnuti (arh.) – sisati.
saviš (arh.) – previše, više, dapače.
/s/cinti (arh.) – smatrati.
sebični (arh.) – obični, prosti.
sejmen (t-p) – pripadnik jednog roda jenjičarske pješadije.
sekular (l.) – svjetovnjak, tj. vjernik koji nije ni svećenik, ni redovnik, ni pripravnik za svećenika.
seljenje (arh.) – naselje, naseobina.
serašer, šerašer = serasker (t-t/p) – vojskovođa.
serdar (t-p) – 1. glavar, 2. kapetan, 3. starješina jenjičara u nekom manjem području.
shoditi (arh.) – silaziti.
sidište (arh.) – sjedište.
sidžio, sidžil (t-l) – (sigillum = pečat) – sudski protokol.
silvitar, siliftar (t-a-p) – službenik zadužen za održavanje oružja.
sime – 1. sjeme 2. (arh.) potomstvo.
sindžir (t-p) – lanac.
Singidum (l.) Singidunum – Beograd (na ušću Save).
siromaš (ž. roda) (arh.) – siromasi.
skakavice, kakavice (arh.) – skakavci.
skala (it) – ljestve, stube.
skenderska zemlja (arh.) – Epir.
Skordiš = Skordisci – keltsko pleme naseđeno u antici oko Morave a kasnije oko Drave, Save i Dunava.
skula (it-l-g) – škola.

skup – 1. skupština, 2. sabor, 3. Kongregacija (Sv. skup), napose Kongregacija za raširenje vjere (Propaganda).
skupost (arh.) – lakomost, škrrost.
skužati se (l.) – ispričati se.
slobod (arh.) – sloboda.
slog (arh.) – sporazum, savez.
Slovinci (arh.) – 1. Slaveni, 2. Južni Slaveni, 3. Hrvati.
Slovenje (arh.) – slavenska zemlja, „Slavonija”, nekadašnja Panonija.
složnoglasje – složno pjevanje, harmonija.
služba (arh.) – robovanje.
smetenje (arh.) – pometnja.
smidarski = smiderevski – smederevski.
sokak (t-a) – ulica.
soldat (it) – vojnik, prvotno: vojnik-plaćenik.
Solonik = Salonik (g) – Solun.
somunčić (t-g) – tanki okrugli hlepčić.
spahiya (t-p) – 1. posjednik timara (spahiluka), koji je bio dužan ići u vojsku, u vrijeme rata, 2. bolje stojeći posjednik, do 20 000 jaspri godišnjeg prihoda.
speza (it) – trošak.
spodobljen biti (arh.) – omogućiti, udostojiti koga.
spraviti se (prov.) – spremiti se, urediti, (krenuti?).
Srim-grad – nekadašnji Sirmium, današnja Srijemska Mitrovica.
staroča = starosta (arh.) – starješina.
starovirac (arh.) – pravoslavac.
Stojs Biograd – Szekesfőhervár, grad u Mađarskoj.
stojno mesto (arh.) – prijestolnica.
stol (arh.) – prijestolje.
subaša (t) – 1. nadzornik poljoprivrednog imanja, 2. starješina oružnika u nekom kraju.
sudarina možda: dužnost pranja posuđa jedne sedmice, ili: suđenje u igri.
surgun učiniti (t) – prognati.
sursatit (t. od *surisati*) – proganjati, prognati.

svački, od *Svac* – nekadašnji grad, južno od Bara.

Svecija (it) – Švedska.

Sveti skup v. Kongregacija.

svetiti (arh.) – posvećivati.

svat = savit – savjet.

svrha (arh.) – svršetak.

Šaduceji = saduceji (hebr.) – stranka u Juđeji u Kristovo vrijeme, koja je u vjeri i moralu zastupala širokogrudnost i po-puštanje tuđim uplivima.

Sakšoni, -ja – Sasi, Saska.

Šam (t-a) – Sirija, Damask.

šantav (mađ.) – hrom.

šećeta (prov.) – šteta.

šeher (t-p) – grad (veći).

šehit (t-a) – (muslimanski) junak, poginuo u svetom boju, mučenik.

šekretar = sekretar (l) – tajnik.

šerašćer v. serašćer.

šetska zemlja – Zeta.

šibice neka vrsta topovskog oružja (prema kontekstu u knjizi).

šibila = sibila – proročica kod starih Grka i Rimljana.

šimlja (t-njem.) – daska za pokrivanje krova.

šnik (t-g) – mjera za žito (80–100 oka).

Kaže se i tovar.

Šipion = Scipion.

Šiš (it) – Sikst(o)

Šiti, Šitija, Šicija (prema it) – Skiti, Skitija.

šizma (g) – 1. raskol uopće, 2. raskol između Istočne i Zapadne crkve u 9. i 11. st. i kasnije.

šizmatik (l-g) – pristaša šizme, sinonim za pravoslavca (u našoj knjizi).

školj (it) – otok, greben.

škomunika, skomunika (pravilno: ekskomunikacija) (l) – izopćenje iz zajednice vjernika, zamišljeno kao kazna u svrhu popravka nekoga koji je počinio neki teški vjerski prekršaj.

škrljak = škrljak (prov.) – šešir.

šokac – 1. podrugljiv naziv za katolika, 2.

Hrvat ikavac u Slavoniji i Vojvodini.

Španja (it) – Španjolska.

špaš (it) – zabava, raznooda, šetnja.

špija (it) – uhoda.

špironski (l) – špajerski, iz Speyera.

štatua (it) – kip.

štoc = štilac (arh.) – lektor, predavač na nekom višem učilištu.

štiti (arh) – čitati.

Švevija (od Suevia, lat.) – Švapska (Schwaben) s glavnim gradom Augsburgom.

Taban (t) – donja strana stopala.

tabula (l) – 1. ploča, slika, 2. (prenes.) pregled, popis.

tah (t-p) prijestolje.

tahta (t) – daska.

tain (t-a) – obrok, opskrba.

takojer (prov.) – također.

taksil (t-g?) – danak.

taksiliti – ubirati kao danak.

talir (njem.) – srebrni njemački i austrijski novac; vrijedi pola venecijanskog cekina odn. 2 turska groša.

tasili v. taksili.

Tavrun (l) – Beograd (na ušću Save); to je Plinijev naziv.

tefier, tefter (t-g) – bilježnica, protokol, registar.

telbiz (t) – zlikovac.

teskerka (t-a) – 1. pismo, 2. cedula, 3.

pozivnica.

teskeredžija (t) – službenik koji izdaje teskere; koji vodi zapisnik (protokol).

teško (arh.) – jedva.

tevedar, tefterdar (t-g/p) – šef financija.

tevuš (bolje: *tefiš*) (t-a) – uviđaj, pregled, pregledavatelj.

tevišti – pregledati.

tevišlema (t-a/t) – pregled.

Težalonik (g) – Solun.

ti (arh.) – taj.

timar (t-p) – feudalni posjed, leno, s prihodom do 20 000 jaspri.

Tive (g) – Tebe; (danas kažemo: Teba); grad u Grčkoj.

ta (arh.) – ča, čak, do.

tokati (it) – pripadati, ticati se.

tomačiti (arh.) – tumačiti.

topal (t) – hrom.

topčaga (t) – zapovjednik odreda topnika.

topuz (t-a) – vrsta oružja: držak s kuglom na kojoj se nalaze šiljci ili tzv. pera. Sinonim: *budzovan* (t).

Tot (mađ.) – Slovak.

Tot (od Teuton) – Nijemac.

tovar – mjera za težinu: 80–100 oka, ispisnik.

tovar jaspi – 20 kesa (10 000 groša).

Transilvani = Transilvani (l) – stanovnici Erdelja.

travanjski (arh.) – travnički.

Traviž, Treviž – Treviso, grad u venecijanskom području.

trećom (arh.) – treći put.

trešnja – potres.

tribit = trijebiti – čistiti od nečega.

Trivali, Triblani, Tribali (l-g) – nekadašnja plemena duž desne strane donjeg Dunava.

tufekčija, tufigdžija (t-p-t) – puškar.

tug (t-p) – velika čelenka od konjskih dlačaka, znak pašinskog dostojanstva; najnjiži su bili birtuglje (s 1 tugom), veći su bili ićituglje (sa 2), još veći učtuglje (sa 3). Vežir je imao 3, a veliki vezir 4 ili 5 tugova.

tuji (arh.) – tuđi.

turbe (t-a) – natkrivena grobnica, mauzolej.

Turci – 1. (u ovoj knjizi) muslimani, 2. etnička skupina ranije zvana i Osmanlije.

Turin – (u našoj knjizi) Tours (u Francuskoj).

Turon – Tours.

turjaka (bolje: *terjak*, ili: *trijak*) (it) – vrsta protuotrova.

tuskanski (it-l) – toskanski, iz talijanske pokrajine s glavnim gradom Firencom.

tute (arh. i prov.) – tu.

tutija (t) – zalog.

tvrdav (arh.) – potvrda, sigurnost.

Učitelj novaka v. meštar novaka.

udiļ (arh.) – 1. trajno, 2. odmah.

udžet, *hudžet* (t) – dokazalo o posjedu, isprava, sudska presuda.

uharačiti (od *harač*) – podvrgnuti pod harač, danak.

ukinuti se (arh.) – pasti.

ukripiti = ukrijepiti (arh.) – učvrstiti.

ulak (t) – glasnik, teklič.

ulački – poput tekliča, žurno.

ulefa (t) – plaća, napose vojnička.

ulema (t) – bogoslov i pravnici u islamskim zemljama.

ulisti = uljesti (arh.) – uči.

Uliša = Ugleša.

unča (it-l) – mjera za težinu, u starini oko 70 g, u novom vijeku oko 30 g.

Ungari, Ungari, Ungarija, ungarski (l) – Madari, Mađarska, Ugri, Ugarska.

upisati (npr. knjige) (arh.) – napisati.

upisna vojska = unovačena, redovna vojska.

uprav (arh.) – uspravno.

upraviti (arh.) – srediti.

usidžiliti (v. *sidžil*) – zavesti u protokol.

usilnik (arh.) – silnik, tiranin.

usilovati (arh.) – siliti.

uskočiti = prebjeci (u tuđu zemlju).

uskršti – otkresati, odsjeći.

uštuglja, učtuglja – paša sa tri tuga. V. *tug*.

úza (arh.) – zatvor.

uzaprti se (arh.) – oprijeti se.

Uzašače – kršćanski blagdan koji se slavi 40. dan iza Uskrsa.

uzburčiti (arh.) – uzburkati.

Varcar Vakuf – Mrkonjić-Grad.

varoš (mad.) – grad.

vas (arh.) – sav, cio.

veće (arh.) – više.

vele (arh.) – mnogo.

Venuš – Venera.

verši = verzi (l) – stihovi.

vezir (t-a) – najviša titula i čin turske administracije, koja odgovara rangu ministra ili guvernera pokrajine (vilajeta). Veliki vezir – najviši administrativni činovnik do cara (kao ministar-predsjednik).

vice-ban (l/h) – zamjenik bana, podban.

Vidam (slov.) – Udine.

vika, vikati (arh.) – tužba, tužiti se.
vikar (l) – doslovno: zamjenik. 1. u samostanu, v. je zamjenik gvardijana; u provinciji, provincijalni v. je zamjenik provincijala. – Dok je franjevačka zajednica u Bosni bila vikarija, njom je upravljao vikar s vlašću provincijala.
vikar apostolski – papinski namjesnik u nekom misijskom području (tzv. apostolskom vikarijatu); takva je bila u crkvenom pogledu Bosna od 1735. do 1881.
Vikarija bosanska – naziv za franjevačku bosansku pokrajinu od početka do 1517.
vilajet (t-a) – 1. pokrajina, 2. zavičaj, 3. narod.
vilovnik (arh.) – čarobnjak.
vira = vjera – zadato obećanje potvrđeno zakletvom: „tako mi krstjanske (tur-ske) vire”.
vitez od ruke – vješt vitez.
vizita, vizita (it) – pohod. Isp. komisar-vizitator.
vizitati, vizitati – obaviti pohod – ispred uprave Reda (isp. komisar-vizitator); obaviti pregled ispred vlasti (isp. tevtiš).
vladanje (arh.) – država, vlast.
vladati se – upravljati sobom.
vladika – 1. gospodin. Gospodin (Isus Krist), 2. titula pravoslavnog episkopa.
Vlasti – 1. Talijani, romanski narodi, 2. domaći Romani ili romanizirani stanovnici u našim krajevima, 3. Rumunji, Cincari i druge slične etničke skupine, 4. naziv (kod Turaka) za pravoslavce, 5. naziv (kod Turaka) za kršćane uopće.
Vlaška – Transilvanija, Rumunjska.
vojvoda – 1. naslov visokog plemića, člana vladarske obitelji, 2. (u turskom carstvu) nadzornik imanja koji ubire aginske i begovske prihode, 3. izvršni organ u kadiluku.
Vojvodstvo sv. Save (Sabe) – stari naziv za Hercegovinu.
vrač (arh.) – liječnik.

vračnik (arh.) – liječnik.
vraštvo (arh.) – 1. zloba, 2. lukavština, smicalica.
Vugri (kajk.) – Ugri, Mađari.
Vulkan (l) – sinonim za Hefesta, mitsko božanstvo.
vunopreja (arh.) – predenje vune.
Zašikovati se – početi ašikovati, v. t.
zabavljati (arh.) – prigovaratati, zanovijetati.
zadovoljan (arh.) – dovoljan.
zahiredžija (t) – službenik zadužen za hranu. (?)
zaim (t-a) – vlasnik imanja većeg od spahijskog s godišnjim prihodom od 20 000 do 100 000 jaspri.
zara (t-a) – hrana.
zakon (arh.) – vjeroispovijest.
zapti (arh.) – zatvoriti.
zapsit, zapit (t-a) – stega, red.
zastava (u prenesenom smislu) – odred vojske.
zašto, zaštobo (arh.) – jer, budući da.
zavjet – u knjizi se imaju u vidu redovnički zavjeti: Bogu dana obećanja živjeti u čistoći, siromaštvu i poslušnosti. – Oni su ili jednostavni (privremeni i lakše razrješivi) ili svečani (doživotni i pred Crkvom kao takvi priznati: ranije gotovo nerazrješivi).
zbor (arh.) – sabor.
zdržati (arh.) – sadržavati.
zgubiti (arh.) – pogubiti.
zindan (t-p) – tamnica.
zlamenje (arh.) – znak.
zoha = zova – bazga.
zolota (t-rus.) – 3/4 groša.
zulum (t-a) – nasilje.
zulumčar (t-a/p) – nasilnik.
žioka – tanka visoka jela ili omorika otesana s obje strane a služi za ogradićnje i u druge svrhe.
Žudija (it-l-hebr.) – Židov.
žudjiski, žudinski (arh.) – judejski, židovski.

Kazalo imena i zemljopisnih pojmljiva

Ovaj ljetopis vrvi imenima pa je stoga i ovo kazalo vrlo opsežno. Uključio sam u njega imena osoba i mjesta; pridjeve od njih nisam biložio osim ako su pisani velikim početnim slovom. Isto tako ovo kazalo ne uključuje imena naroda (Rimljani, Turci, Ungari,...). U njega nisam unio ni podatke iz Rječnika manje poznatih riječi: njih je tamo lako pronaći.

Uz neka imena potrebno je dodati i neku pobližu oznaku, da se vidi o kome se radi; uz ime „Ferdinand” treba znati da li se radi o bečkom vojvodi ili o mađarskom ili španjolskom kralju. Pri tome su upotrijebljene sljedeće kratice (uz druge, po sebi razumljive):

b.	= biskup
biz.	= bizantski
bos.	= bosanski
c.	= car odn. cesar
eg.	= egipatski
g.	= grčki
gr.	= grad
h.	= hrvatski
izr.	= izraelski
kn.	= knez
kr.	= kralj
m.	= mađarski
mj.	= mjesto
nauč.	= naučitelj
nj.	= njemački
o.	= otac
prov.	= provincijal
r.	= rimski
rij.	= rijeka
sr.	= srpski
sv.	= sveti
sveć.	= svećenik
t.	= turski
v.	= veliki
vl.	= vladar
vojv.	= vojvoda
vv.	= vojskovoda
z.	= zemlja
ž.	= židovski

Nakon osnovne natuknice donosim varijante u kojima se ime pojavljuje u tekstu, a iza toga, u ravnim zagradama, suvremenim oblikom, naravno – ukoliko ga je potrebno donijeti, ako se on znatno razlikuje od Lašvaninova. Negdje treba i samu natuknicu dopuniti pa to označavam oblim zagradama.

Aachen v. Akvišgrana.
 Aba, m. kr. 96
 Abakuk/Habakuk/, prorok 46
 Abdija/Obadija/, prorok 43, 44
 Abdon, ž. sudac 42
 Abdulah, o. Muhamedov 77
 Abdulah-paša 230 v. Avdulah-paša (Muhsimović).
 Abel 35
 Abežam/Ibsan/, ž. sudac 42
 Abic (Abrica), rij. 167
 Abid, mj. (kod Dardanela) 118
 Abija/Abijam/, ž. kr. 43
 Abijatar/Fbjatar/, ž. sveć. 42
 Abimelek, „turski“ kr. 83
 Abimelek, ž. sudac 41
 Abrion 40
 Abram, Abraham 37, 38, 275
 Abšalon/Abšalom/, sin Davidov 42
 Adam 35, 36
 Adige, rij. 148
 Adon v. Abdon.
 Adonija, sin Davidov 42
 Adriatiko (more) 56, 109, 126, 136, 159
 Adrijan/Hadrijan/, r. c. 63
 Adrijan/Hadrijan/, papa, I. 85, IV. 103, V. 111, VI. 142
 Adeo/Hagaj/, prorok 46
 Adilo/Agil/, longob. kr. 77
 Adiluč/Agiluf/, kr. 77
 Afrika 42, 72, 75, 82, 83, 91, 145, 146, 155, 156
 Agapit, papa 75
 Agar/Hagara/ 37
 Agata, sv. 66
 Agatić, Nikola 215
 Agilos v. Adilo.
 Agilut v. Adiluč.
 Aglar/Akvileja/ 42, 52, 61, 63, 65, 71, 73
 Agripa, Agripina, (majka Neronova) 59, 60, 61
 Agripina v. Agripa.
 Agron, sin Pleuratov, kr. 50
 Agustin (Augustin Kažotić), Trogiranin 113
 Ahmed, Ahmet, t. c., I. 169, 170, III. 19
 Ahmedbeg v. Bonavalle.

Ahmet, vezir 165
 Aidulf, kr. Anglije 89
 Aigialeos v. Edialeo.
 Aix-la-Chapelle v. Akvišgrana.
 Ajo, vojv. 79
 Ajot/Ehud/, ž. sudac 40, 41
 Akab/Ahab/, izr. kr. 43
 Akar v. Akaron.
 Akaron, Akar/Akka, Acre/ 99, 109, 111
 Akaz/Ahaz/, ž. kr. 44
 Akimelek/Ahimelek/ 42
 Akitoh, v. sveć. 43
 Akka v. Akaron.
 Akon, gr. 105, 106
 Akron v. Akaron.
 Akšacije 97
 Akvileja v. Aglar.
 Akvilla, nauč. 63
 Akvišgrana/Achen, Aix-la-Chapelle/ 86
 Aladul/Ala-eddevlet/ 141
 Alagova kula 191
 Alapić, Janko 151
 Alapija, Gašpar 155
 Alarik, gotski kr. 71
 Alaupović, iz Fojnice 268
 Albanija, Arbanija 88, 128, 132, 134, 154, 155, 171, 192, 290
 Alberik, markež 92
 Albert, austr. vojv. 118
 Albert/Albrecht/ I., nj. c. 112
 Albert II., nj. c., m. kr. 128, 129, 130, 131
 Albričić, kliški glavar 162
 Albuin, kr. 76
 Alcim/Alkim/, ž. v. sveć. 53
 Aldamarišk, Aldemarišk, Aldomarišk, napuljski vojv. 125
 Aldebert, gotski kr. 93
 Aleksa, Alekšio, Alekž/Aleksije Komnen/ I., biz. c. 98, 100, 104
 Aleksa III., biz. c. 106, 107
 Aleksandar, Aleksandar, Aleksandro a) vladari:
 A. Veliki 19, 48, 49
 A./A. IV/, sin A. Velikog 49
 A., kr., sin Aminte kr. 47
 A., sin Antiokov 53

A. Šever/Sever/, r. c. 65
 A., pogl. od Moldavije 151
 A., Prijamov sin 42
 b) pape:
 A. I. 63, II. 97, III. 103, IV. 110, V. 126, VI. 138, 139, VII. 177, VIII. 175, X. 291
 c) ostali:
 A., b. od Jeruzolima 66
 A. general/Prinz Alexander von Würtemberg/ 202
 Alekšander v. Aleksandar.
 Alekšandrija, Aležandrija, gr. 49, 66, 81, 141
 Alekšandro v. Aleksandar.
 Alekšio v. Aleksa.
 Alekž v. Aleksa.
 Alep, gr. 267
 Alež v. Aleksa.
 Aležandrija v. Alekšandrija.
 Alfonš, brat Ludovika IX., franc. kr. 109
 Alfonš, kn. od Hašije, nj. c. 112
 Alfonš, kr. od Kaštele/Kastilije/ 113
 Alfonš, nj. c. 110
 (Aliaga), kajmekan Alipašin 225, 226
 Alibeg, t. vv. 128, 135
 Alibeg, zapovjednik spahijskog 184
 Ali-Cale, subaša 199
 Aličatić, fojn. kadija 220
 Ali-paša, Halil-paša, budimski 149, 150
 Ali-paša, seračer bos. 272, 273
 Ali-paša, t. vv. 152, 154, 155
 Alipašić, Ahmet-alajbeg 203, Ahmet-paša 204, 205, Derviš-paša 223,
 Ibrahim-paša 212, 213, 214, 217,
 Malkoč-alajbeg 225, Osmanbeg iz Skopja 209, Sulejman-alajbeg 225, 226
 Alipašin Most, mj. 201
 Al-Kair v. Kair.
 Alkala, gr. 113
 Almasej, sv. 275
 Almaš, Almuš v. Almo.
 Almerik, jeruz. kr. 103, 104
 Almo, Almaš, sin Bele II., m. kr. 101
 Almo, Almuš, sin Đejze, m. kr. 98
 Almo, m. herceg 101

Alović, fra Petar – prov. 260
 Altaken, tuneški kr. 146
 Altomanović, Dejan 284; A. Nikola 120, 283
 Alvar, Petar 139
 Alverna, brdo 302
 Alžir 54
 Aljinić, fra Mijo – vikar 221
 Amalija-Elizabeta Hesenska 173
 Amaltea, šibila 46
 Amašija/Amasja/, ž. kr. 44
 Amat 44
 Ambri/Omri/, izr. kr. 43
 Ambrož/Ambrozije/, sv. – nauč. 70
 Amenija 86
 Amerika 139
 Amirtam v. Amintaš.
 Amintaš/Aminta/, kr. 47
 Amon, sin Davidov 42
 Amon, ž. kr. 45
 Amoreja (u Ažiji) 88
 Amoš/Amos/, prorok 44
 Ana, sv. 57
 Anaklet v. Kl/e/to, papa.
 Anakšimandro/Anaksimandar/, g. filozof 47
 Anaštaž/Anastazije/, papa 103
 Anaštažio, biz. c. 83
 Anaštažio, papa (drugi toga imena) 74
 Anatolija, Anadolija v. Natolija.
 Ancona, Ankona v. Jakin.
 Ančić, fra Ivan 271
 Andagis v. Andagiš.
 Andagiš/Andagis/, franc. vojv. 81
 Andariš v. Andagiš.
 Andre v. Andrija.
 Andrija, Andre, m. kr., I. 96, II. 107, 108, 112, III. 107, 112, 113
 Andrija, brat Ludovika I., m. kr. 121
 Andrija, dalm. i h. vojv. 106
 Andrijaš v. Andrija (II.).
 Andromak, liječnik 62
 Andromak, o. Timeja 48
 Andronik, biz. c., I. 104, II. 111, III. 115, 118, IV. 122
 Andželić, Pavao 116

Anglija, Anglija /Engleska/ 89, 102, 105, 117, 145, 174, 188, 190, 191
Anglija v. Anglija.
Anibal /Hanibal/ 48
Anicet, papa 63
Anicije (isp. Frandžpani) 204
Ankara, gr. 124
Ankiž /Anhiz/, o. Enejin 42
Ankuš Marcius /Anko Marcije/, r. kr. 45
Ankuš Mario v. Ankuš Marcius.
Anšelmo /Anzelm/, sv. 98
Anter, papa 65
Antibar, Antivar /Bar/ 89, 95, 154
Antigon, maced. kr. 50, 51
Antikrst, Antikrist 208
Antiok III. 51
Antiok IV. 52
Antiok V. Eupater 53
Antiokija, gr. 60, 67, 80, 98, 102, 105, 110
Antivar v. Antibar.
Anton v. Antonije (suparnik Augustov).
Antonije (suparnik Augustov) 56, 57
Anton/ije/, Ševerov sin, r. c. 64
Anton/ije/ Pio, r. c. 63
Antria, mj. 302
Antun, sv. – abat, 69
Antun, sv., od Padue, Paduje 109, 195, 196, 199
Antun, fra – iz Požege, bos. b. 289
Anjou, Karlo i Robert 113
Apion Alekšandrinski 60
Apolin v. Apolonije.
Apolo /Apolon/ 39, 50
Apolonija, sv. 66
Apolonije, vojv. kr. Antioha 52
Apulija 79, 99, 147
Aquisgranum v. Akvišgrana.
Araceli 135, 243, 292
Arad, gr. 166
Arakno /Arahne/ 41
Aran /Haran/ 38
Arbanija v. Albanija.
Ardarik, đepidski kr. 73
Arđentina /Strassburg/ 182
Arezzo, gr. 94
Arež /Aras/, rij. 157

Arfakšad, Arfašad /Arpakšad/ 36, 37, 38
Aridej /Filip III. Aridej/, brat Aleksandra Velikog 49
Ario /Arije/ 69
Aristodem v. Arištodem.
Ariš, vojv. „slov.“ 74
Arištobul, ž. kr. 54
Arištodem /Aristodem/ 55
Arištotel /Aristotel/ 47, 48
Arka/dio/, sin Teodozijev, r. c. 71
Arkelao, Arhelaj, ž. kr. 58
Armenija 59, 61, 69, 103, 105
Arnautovići kod Visokog 116
Arno, rij. 94
Arnulf, nj. c. 90, 91
Aron, brat Mojsijev 39, 40
Aron = Harun-al-Rašid 86
Arpad, bos. paša 165
Arpad, sin Đeđe II. 103
Artana, rij. 85
Artašerše /Artakserks/ I., perz. kr. (u knjizi: kr. od Babilonije) 47
Askalon v. Aškelon.
Astijagis v. Andagiš.
Aša /Asa/, ž. kr. 43
Ašelom v. Aškelon.
Ašiž /Assisi/, gr. 108, 140, 302
Aškalon v. Aškelon.
Aškelon, Ašelom /Aškalon/ 99, 101, 102
Ašuer /Artakserks/, perz. kr. 47
Ašur, praotac Asiraca 36
Atalija, žid. kraljica 43
Atanaž /Atanazije/, sv. 69
Atarna v. Artana.
Atena, gr. 40, 47, 53, 189
Ateo, skitski kr. 48
Atila, hunski kr. 71, 72, 73, 74
Atlete, korintski kr. 42
Atreo 41
Augsburg (lat. Augusta Vindelicorum) v. Augušta.
August v. Augušto Oktavio.
Augusta Vindelicorum v. Augušta.
Augustin, sv. – nauč. 70, 72, 98
Augušta /Augsburg/ 41, 92, 95, 152
Augušto Oktavio /August/, r. c. 54, 56, 57, 58, 59

Aulik, sv. 275
Aurelije, sv. 274
Austrija, Auštrija 110, 118, 157, 171, 218
Aušpergar, Auersperg, Aversperg, đeneral, 151, Andro 159, Endelbert 156, Herbad 156, 175, Vajkard 158
Auštrazija (Lotarovo kraljevstvo) 89
Auštrija v. Austrija.
Avala kod Beograda 141
Avdion 75
Avdulah-paša (Muhsimović) 204, 207, 217, 218, 230, 231
Avdulah-paša, novi v. Jenji.
Avduragić, Derviš-aga 172
Averšperg, Herbar v. Auersperg (Herbad).
Avinjon, Avinjon 113, 122, 190
Avrelijan od Srima, r. c. 67
Azael, kr. u Siriji 44
Azarija, ž. kr. 44
Ažija v. Ažija.
Azot, gr. 110
Ažaf /Asaf/, prorok 42
Ažija /Ažija/ 42, 48, 84, 88, 98, 110, 124, 129, 164, 190, 243, 249
Babija, Babias v. Babilia.
Babilia, mučenik 65
Babilonija 37, 45, 46, 47, 49, 99
Babina gora kod Ogulina 80
Babine gore 80
Babocza v. Bobovac (u Mad.).
Babočaj, pop, kanonik zagr. 192
Babonić, Ivan i Stjepan – Babonigovi sinovi 115; isp. Babonig i Babonik.
Babonig, Babonik, kn. od Vonike 109
Babonig, Ivan v. Babonik, Ivan.
Babonik, Ivan 114, 115
Bačić, fra Antun – prov. 260
Bačka 57, 75, 259
Baćani, Adam v. Batiani.
Badajnković, Turčin 172
Baden 186, 190
Baden, dva kneza od B. 183
Badnjević, delibaša 174, 175
Badnjevići 176
Baeda Venerabilis v. Beda, Časni.
Baeše /Baša/, izr. kr. 43
Baja, gr. 259
Bajazet v. Pajazet.
Bakić, Pavao – od Laka /Iloka/ 147
Bakić, Petar, vojv. 149, 152
Bakid, sirijski namjesnik 53
Bakoč /Bakač/, Toma 142
Balam, Balaam /Bileam/ 40
Balassa, vv. 146
Balderik, vojv. furlanski 88
Balduin, flandr. kn., biz.-lat. c. 107, 108
Balduin, jeruz. kr. 99
Balduin, sin Almerikov 104
Balduin II., jeruz. kr. 100, 101
Balduin III., jeruz. kr. 102, 103
Balduin IV., sestric B. III. 104
Baleani /Baleari/, otoci 109
Balenović, Belanović, Juraj i Juriša 180, 181
Baličević, fra Franjo v. Boličević.
Balkanski poluotok 153, 238
Balkansko gorje 67
Baltašar /Belšazar/, babilonski kr. 46
Ban, avarske poglavare 76, 77
Banat 217
Banić, fra Frano – kustod 268
Banić, Pavao – od kolina Subičevića 117
Banská Bistrica 181
Banská Štiavnica a Banská Belá 181
Banja Luka 27, 192, 197, 199, 207, 208, 210, 211, 217, 221, 254, 255, 256, 268, 270, 271, 272, 290
Baožić, Baosich v. Boažić, J.
Bar v. Antibar.
Bar = Bari (u Italiji) 94
Bar, u Ukrajini 179
Barbarija /Berberija/ 145
Barbarosa (Crvenobradi) v. Koradin Barbaroša.
Barbaroša v. Koradin Barbaroša.
Barić /Barič/ 142
Barja, Stjepan 153
Barnaba, sv. 61
Bartol, Bartul, sv. – apošto 108, 174

Baruk/Baruh/, tajnik proroka Jeremije 46
 Bassiana v. Bošnije.
 Bašta, austr. vv. 169
 Bat v. Batona.
 Bataja, bugarski kr. 82
 Bathory, Batori, Bator, erdeljski vv., Gabrijel 169, 170, Stjepan, Stipan, Stefan 136, 155, 156, Šidišmund 165, 166
 Batiani, Battyani, Adam, đeneral 189
 Batinić, fra Mijo 20, 266, 269
 Batjan 171
 Batjan, Šidišmund 144
 Batona/Baton/, „slov.” zapovjednik 59
 Bator, gr. 152
 Bator v. Bathory.
 Bavarija 81, 91, 114
 Bažilio Veliki/Bazilije/ 70
 Beat, mlet. vojv. 86
 Beatrica, žena kr. Matijaša 136
 Beaufort, franc. vojv. 178
 Bebek, Juraj 152
 Bebia ore 80
 Bebio, r. vojv. 55
 Beč (u Austriji) 10, 11, 72, 112, 113, 117, 120, 129, 131, 132, 133, 136, 137, 145, 160, 165, 167, 171, 174, 178, 179, 181, 183, 186, 193, 218
 Beč (Vienne), gr. u Francuskoj 72, 114
 Bećir Krivić, kadija v. Krivić.
 Bećir-paša v. Kodža.
 Beda, Časni 64, 82
 Begović, fra Stipan – vikar 205, 221
 Beirut v. Berit.
 Bela, m. kr., I. 96, 97, II. (Slipi) 101, 103, III. (sin Đejze II.) 103, 104, 107, IV. (sin Andrije II.) 107, 108, 109, 111, 142, V. 106
 Bela, sin Almašev 98
 Belosztenec v. Belostenec, Ivan.
 Belones, utemeljitelj Senja 46
 Belostenec, Ivan 26, 123, 162, 184
 Benad, kr. u Siriji 44
 Benedikt, papa, I. 76, II. 82, VIII. 94, XI. 113, XII. 115, XIII. 19, 204, 218, XIV. (u knjizi pogrešno: XIII.) 218

Benevenat/Benevento/ 92, 190
 Benić, fra Bon/aventura 260
 Benić, fra Bono 5, 7, 9, 10, 11, 12, 17, 25, 26, 205, 208, 211, 221, 222, 225, 233, 235, 244, 269
 Benijamīn/Benjamin/, sin Jakova, patrijarha 39, 42
 Benko, ban 107, 108
 Benkovac 147
 Benlaja/Benkaja/ 113
 Benlić, Jure – otac fra Matije Benlića, biskupa 290
 Benlić, fra Matija – b. 21, 24, 255, 290
 Beograd v. Biograd.
 Berengar, kr. u Italiji 91, 92
 Berengar/ije/, heretik 96
 Berislav, fra Petar – h. ban/Berislavić/ 140, 141, 142
 Berislavić 146
 Berit/Beirut/ 99, 111
 Bernard, sv. 99
 Bernardo, m. nadbiskup iz XV. st. 136
 Berta, sestra Karla Vel. 85
 Bertold iz Kalabrije 111
 Besarabija 179, 212
 Bešfor v. Bosfor.
 Bešragić, Ibrahim 176
 Bešragić, Muhamedbeg 176
 Bešprin/Veszprém/v. Vešprin.
 Betlem/Betlehem/, gr. 39, 58, 72
 Betlem, Gabrijel 170, 171, 172
 Betžabe/j/a/Bat-še/ba/, majka Salamonova 43
 Biaš/Bias/, g. mudrac 45
 Bihać 109, 115, 117, 134, 142, 143, 159, 162, 163, 174, 176, 192, 204, 232
 Bila Crkva (u Podolu) 180
 Bilaj, gr. 191, 236, 262
 Bilajsko polje 133
 Bila Stina, gr. 148, 156, 189
 Bilavić, fra Martin 18, 254
 Bildenstajn, đeneral stajerki 148
 Bilo more 118
 Biograd/Beograd/, Veliki, Donji itd. 18, 23, 48, 67, 76, 128, 131, 132, 137, 141, 142, 164, 165, 183, 188, 189,
 192, 199, 201, 202, 212, 216, 217, 218, 256, 262, 267
 Biograd na moru 73
 Biston, Pavao/Bišten/, h. ban 125
 Bišće 125, 160
 Bitinija 129
 Bizanc/Bizant/ 45, 64, 69, 129, 244, 245, 248
 Bizant v. Bizanc.
 Blagaj, u Hercegovini 247, 248
 Blagaj, u Hrvatskoj 109, 140
 Blagajić, Juraj 140
 Blaž, b. pakšćujski v. Pakši, Blaž.
 Blaž, h. ban 137
 Blaž, fra – iz Banja Luke 255
 Blaž, sv. 200
 Blažuj 200, 201
 Boažić, J. 123, 127
 Bobio v. Bebio, r. vojv.
 Bobovac (u Bosni) 116, 127, 244, 245, 266
 Bobovac (Babocsa), u Mađarskoj 153, 166, 167, 177, 184
 Bobovište, Bobovišće 150, 165
 Bočac 263
 Bodegar, azatski sultan 110
 Bodin, h. vl. 99
 Bodski, gr. 146
 Boecio, r. filozof 74
 Boemundo, m. kr. 99
 Bogdan v. Deušdedit.
 Bogdanović, fra Frano – prov. 260
 Bogetić, fra Mijo – prov. 255
 Bogišić, Valtazar 23
 Boleslav, h. pogl. 92
 Boleslav I., polj. kr. 94
 Bolg., „slov.” vojv. 50
 Bolićević/Baličević/, fra Franceško – prov. i b. 18, 253, 288, 289
 Bolina/Balanea/ 293
 Bolonvak/Bolonvar/ 167
 Bolonja 71, 145, 218, 301, 302
 Bonavalle, marešal (kasniji Ahmedbeg) 205
 Bonić, Frano 179
 Bonifacije, sv. 274, 275

Bonifacio, papa, I. 72, II. 75, III. 78, IV. 78, V. 79, VIII. 112, IX. 122, 125
 Boračka (?) /Ovrčka?/ župa 264
 Borgo di S. Sepolcro 302
 Boristen/Dnjepar/ 156
 Borna, h. kr. 87
 Borut, slov. kr. 83
 Bosanska (franjevačka) provincija 253, 256, 288, 293; *isp.* Bosna-Hrvatska i Bosna Srebrena.
 Bosfor, Bošfor 72, 102
 Bosiljevo 159
 Bosna, rij. 201, 244
 Bosna, z. 8, 9, 13, 17, 24, 25, 31, 96, 101, 106, 107, 110, 111, 114, 116, 117, 119, 121, 122, 125, 127, 130, 133, 134, 136, 145, 193, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 218, 219, 222, 230, 231, 235, 237, 238, 241, 242, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 253, 258, 259, 261, 262, 266, 269, 273, 287, 273, 274, 281, 283, 287, 293, 302
 Bosna-Hrvatska (Franjevačka provincija) 140, 249, 253
 Bosna i Hercegovina 25, 27, 29, 30
 Bosna Srebrena, Bosna Arđentina (Franjevačka provincija) 6, 18, 19, 140, 253, 258, 294
 (Bostandži), Sulejman-paša 223, 225
 Bošnije (Bassiana) /Szombathely/, gr. 73
 Bošfor v. Bosfor.
 Boškaj, Stjepan, erd. vojv. 169
 Bot, Andrija i Andrijaš, h. ban 138, 139, 140
 Božitković, fra Juraj 18
 Božjakovina 162
 Brač 104
 Bradilij, „slov.” kr. 48
 Bradina 251, 264
 Bragadin, Marko Antonije 154
 Brajković, fra Nikola – prov. 18, 254, 268
 Brajkovići, kolino 290
 Branimir, h. vl. 90
 Branislav, h. vl. 90

Branković, Đurad 131; *isp.* Branković, Juraj.
Branković, Juraj, sin Vukov 126, 128, 129, 130, 131, 132
Branković, Markomir 284
Branković, Vuk, zet kn. Lazara 121, 123, 126, 128
Bražil/Brazil/ 139
Breber/Bribir/ 109
Brem, „slov.” vojv. 50
Brgule, selo kod Vareša 254
Brguljanin, fra Martin – prov. 18, 254
Brinje, gr. 138
Brisnica, Bržnica/Brznicе/, selo 177, 184
Britanija 42
Brlog (senjski) 176, 177
Brnlog (senjski) 176, 177
Brno, fra/Bernardin Petrović/ iz Rame, meštar 221
Brnjaković (ime?) 217
Brnjaković, Andrija 277, Filip 277, Jakov 277
Brod (Slav.) 190, 268
Brod = Zenica 255, 268
Brođanin, fra Ivan 268
Brođanin, fra Martin 269
Brotnjo 268
Brtučić, senjski knez 162
Brundužij/Brindisi/, gr. 57
Bruno, sv. – iz Kolonije 98
Bruno, Bruša v. Prusa.
Brusa, Bruša v. Prusa.
Brut, „utemeljitelj” Britanije 42
Burek, Emerik 120; *isp.* Bubel, Friderik.
Bubek, Emerik 120; *isp.* Bubel, Friderik – dalm. i h. ban 120
Buda, Attilin brat 71
Budački, Juraj 165
Budački, porodica 165
Budački grad 165
Budalić, fra Franceško – prov. 259
Budalić, fra Franceško – prov. 259
Budašev, Bodušev 146; *isp.* Bodski
Budim, Budim-grad 22, 26, 71, 75, 113, 121, 136, 141, 145, 148, 167, 168, 169, 178, 185, 186, 187, 188, 204, 258, 267, 298, 299
Budimir, h. kr. 84
Budimpešta 189

Bugarska, Bulgarija 48, 67, 116, 235, 238, 244, 257
Bugojno 251
Bukaraš, fra Petar 258
Bukvoj, vojv. 171
Bulajić, fra Marko – prov. 259
Bulga, rij. 74
Bulgar, fra Šerafin – vizitator 271
Bulgarija v. Bugarska.
Buljina/Bolino?/ 264, 265
Buna, rij. 247
Bunić 150
Burgundija 95, 124
Bursa v. Pruša.
Busovača 211, 219
Buturac-Ivandija 78
Buturović, Mehmedaga – iz Seonice 230
Bužin, Bužim 157, 158
Bzenica/Zenica/ 219

Cambridge 64
Careva džamija (u Sarajevu) 201
Carigrad 31, 45, 64, 68, 69, 70, 72, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 91, 95, 97, 98, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 117, 124, 130, 132, 134, 137, 145, 153, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 164, 169, 178, 189, 200, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 223, 226, 227, 229, 231, 256, 261, 267, 270, 272, 273, 274
Carmenta 41
Carvajal, Juan de, kard. 130
Cassel, mj. u Egiptu 109
Cazin v. Sasin.
Cecilio Metelo 54
Cefalonija/Kefalonija/ 154
Cekel, Juraj 140
Cekl, Jakov, kapetan 136
Čekrin /Čekrin/ 181
Cekrop, Dalmatin 66
Celeštin, papa, I. 72, II. 102 (u knjizi krivo označen kao III.), III. 106, IV. 109, V. 112
Celjski v. Cileja.
Cento 301
Cerić, Džaferbeg 226, 227

Cernoja v. Crnoja.
Cerva, Cervarius v. Tubero.
Cesarini, Giuliano, kard. 130
Cetin, gr. 146
Cetina, rij. i područje 127, 196
Cetin-grad, utvrda 147, 174
Cezar (Kajo Julio) 54, 55, 56
Cežareja/Cezareja/, gr. 110
Cežena/Cesena/ 301
Ciceron 54
Cileja, kn. od C./Celjski grof/ 131
Cilicija 48, 129
Cinice, gr. 98
Cinjo/Cygnus/, ligurski kr. 40
Cipar, Kipar 49, 70, 81, 106, 134, 137, 154, 160, 293
Ciprijan od Kartadine, sv. – nauč. 66
Cirijak, sv. 106
Cirilo, sv. – nauč. 70
Cirin/Kvirin/ 58
Ciro/Kir/, perz. kr. 46
Cita di Kaštello 302
Citeaux 99
Citera v. Čerik.
Cluny 97
Col/Zol, Sohl, Banská Bistrica/, Stari i Novi 181
Colonia Agrippina v. Kolonija.
Constanta 212
Cosenza, gr. v. Konšenca.
Cres, otok v. Kreš.
Crijević (Cerva, Cervarius), Ludovik (Alojzije) s nadimkom Tuberon, v. Tubero.
Crna Rika, Crna rijeka, rij. i područje 251
Crni, fra Blaž 255
Crni Vrh 219
Crno more 73, 85, 124, 137, 157
Crnotina, selo blizu Sarajeva 201
Crivica 140
Cvitovići 263
Cygnus v. Cinjo.
Čajnica 222
Čakalović, fra Ilija – prov. 18, 254

Čakovac, Čakovci 148, 177
Čakova kula, Čakov turanj = Čakovec 171, 177
Čanad, gr. 111, 149, 166
Čatić, fra Andrija – gvardijan 221
Čeh, jedan od trojice braće 81
Čelebić, Muhamed – Bego 231
Čengić, Ali-paša 177
Čengić, Bakšibeg 177
Čepić, gr. 162
Čerik/Citera/, otok 154
Češka 157
Četreg/Češtreg/ 168
Čičo, otac Stipanov 199
Čikola-paša 167
Čobor, Martin v. Kobor.
Čočo, sin Nikole Agatića 215
Čubretić, Pavao – vojv. u Zvorniku 265, 283
Čulin v. Kulin ban.
Čupor, Pavo, ban 127
Čurnička gora 263

Čatić, Rizvan – Fojničanin 274
Čelić, Mustaj-paša 201
Čuprilić, Oman/Numan/ 203
Čurić, fra Antun – iz Lašve 221
Čurić, Stipan – s Ilavače 294

Dabiša, brat Stipana bana, bos. kr. 124, 125
Dacijska 90, 239
Dadić, fra Tomo – gvard. 211
Dagobert, franc. kr. 79, 81
Dalmacija, z. 8, 51, 53, 54, 55, 59, 61, 71, 74, 75, 77, 79, 80, 84, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 103, 106, 110, 114, 117, 118, 119, 121, 124, 126, 127, 128, 136, 147, 154, 155, 196, 262, 281, 283
Dalmacija = Franjevačka provincija
Presv. otkupitelja u Dalmaciji 253, 255, 260
Daljevo, mj. 265
Damašak/Damask/ 38, 79, 103, 141, 267
Damaž/Damaz/, papa 70

Damijata, gr. 109
 Dan, „začetnik“ Danske 47
 Danica, zvizda 298
 Danija/Danska/ 47, 86
 Danihel, fra – od Duvna, bos. b. 287, 289
 Danihel, prorok 46, 275
 Darda 40, 188
 Dardanele 118, 189
 Dardanija 40
 Dardanuš/Dardan/ 40
 Darija/Darije/, medski kr. 46
 Dario, perz. kr. 46, 49
 Daten 40
 Dautaga, čehaja Ali-paše Ermenije 274
 David, m. kr. 96
 David, ž. kr. 42, 43
 Decebal, dački kr. 63
 Decio, r. c. 65
 Dedalo/Dedal/ 41
 Dedesa, gr. 153
 Delfički (otok) 50
 Delfika/delfijska sibila/ 41
 Delišimunović, Krištof 180
 Deli-Todor, kapetan Zrinjskog 184
 Delivić, fra Mato – b. 21, 211, 293
 Demetrio 49
 Demetrio, Teutin vv. 50, 51
 Demetrio Blaznivac 53
 Demetrio „Hvaranin“ /tj. s otoka Farosa/ 51
 Demir Ham v. Tamrljan.
 Demogoj, h. vl. Demošten/Demosten/ 89, 90
 Demošten 47
 Dengisik v. Dindžić.
 Derbent, gr. 158
 Derčislav, h. kr. 93
 Derenčin, ban 137, 138
 Derventa 254
 Derventija, fra Ivan – sekretar provincije 256
 Desa, ban (Nemanjin o.) 103
 Despotović, Pavo 203
 Dešiderio, longob. kr. 85
 Deušdedit/Bogdan/, papa 78
 Didio, Julijan, r. c. 64
 Didona, kart. kraljica 42

Dijadumen, r. c./svvladar/ 64
 Dijana 63
 Dijaneš, r. c. 66
 Dimal, gr. u Dalmaciji 51
 Dincik v. Dindžić.
 Dindžić/Dengizik/, Atilin sin 73
 Dio v. Dion, Platonov prijatelj.
 Dio (Kasije), r. historičar 51
 Dioder v. Diodor iz Sicilije.
 Diodor, h. vl. 89
 Diodor iz Sicilije 55
 Diođen/Diogen/, kinički filozof 47
 Diođen, poklisař biz. c. 95
 Diođene, štoik 53
 Diogen v. Diođen/Diogen/.
 Dioklecijan, r. c. 68, 80
 Dioklev v. Duklja.
 Dion, Platonov prijatelj 48
 Dion/Dium/, gr. 293
 Dionik, Bukiion 250
 Dioniž/Dionizije/, abat (zvani Mali) 75
 Dionižije/Dionizije/, tiranin 48
 Dionižio/Dioniz/ od Alekšandrije 66
 Dioskur, patrijarh 72
 Djakovljija, fra Stipan 256, 268
 Djakovo v. Đakovo.
 Dnjepar v. Boristen.
 Dnjestar 179
 Dobir, kalif 96
 Dobretić, fra Brno 195, 221, fra Frančesko, gvardijan fojnički 268, fra Jako, eksidif. 221, fra Marko, prov. i b. 260
 Dobronac (= Dubovac) 168
 Dobronač/Dobronić?/ 160
 Doc 206, 294
 Dokmanović, kn. gomirski 173
 Dolac v. /Ilovača/.
 Dombo 167
 Domicijan, r. c. 62
 Domicije 59
 Dominik, mlet. vojv. 100
 Dominik, sv. 106
 Donat, Alekšandro 154
 Donat, heretik 69
 Donat, zadarski b. 86

Donja Mizija 67
 Donje Slovinje 73
 Donji kraji 262
 Donji Miholjac, D. Miholjac 149
 Donji Vakuf (isp. Skopje) 251
 Doribabinci, Doribaba 196
 Doroteja, sv. 61
 Draczeno v. Dračovo.
 Drač v. Dračovo.
 Dračovo/Dyrrachium – Drač/ 51, 75
 Draga, kći kr. Ludovika I. 121
 Dragfin, Ivan 143
 Dragić, harambaša 181
 Dragičević, fra Pavo – b. 21, 220, 293
 Dragilna, h. kr. 101
 Dragomuž, punac Ljudovidov 87
 Dragonan v. Dragomuž.
 Drah v. Druž/Druzo/.
 Drakula, vlaški vojv. 133
 Drašković, Gašpar 175
 Drašković, Ivan, h. ban 166, 169, 173, 174
 Drava, rij. 81, 88, 90, 147, 149, 153, 183, 188, 189
 Dreget, gr. 149
 Drežnik 157
 Drin (livada) 24, 197
 Drina, rij. 244, 287
 Drinopolje (Jedrene, Edrena, Hadrianapolis) 68, 70, 86, 243, 261
 Drinopoljska zemlja (= Tracija) 59
 Drnišlja, fra Ivan – komesar 256, 271
 Druž/Druzo/, uprav. Macedonije 57
 Druž, Druzo, r. vv. protiv Nijemaca 57
 Druž/Druz/ (Germanikov sin) 60
 Drvište/Drivaste/, gr. u Albaniji 290
 Dubica 147, 148, 157, 175, 176, 190, 191, 192, 213, 214
 Dubočac 18
 Dubočanin, fra Andrija v. Šipračić.
 Dubovac (kod Karlovca) 148, 157, 178
 Dubrava (ogulinska) 160
 Dubrovnik 17, 80, 89, 128, 177, 240, 243, 246, 247, 250, 284, 290
 Dudić, Andrija 153
 Dugo Selo 162
 Dukaginović, Pavao – kn. 250

Duklja, Dioklev/Diokleja/ 88, 94, 282
 Dulcinj, Dulcin/Ulcinj/ 95, 154, 179
 Dulđerović, fra Juro – prov. 18, 256
 Dumnjanin, fra Grgo 253
 Dunaj v. Dunav.
 Dunav 52, 57, 58, 63, 65, 66, 69, 71, 74, 75, 76, 80, 81, 84, 90, 91, 124, 131, 137, 142, 157, 165, 168 183, 185, 189, 212, 217, 235, 239
 Durakbeg 178
 Duralija, Turčin 173
 Duran, ciganjin 215
 Duvno 207, 228, 230, 287, 289, 301
 Dyrrachium v. Dračovo.
 Džaja, fra Miroslav 6, 7, 8, 295
 Dženetić 229
 Džingis-kan 107
 Đakovićeva ul. (Sarajevo) 231
 Đakovo 121, 292
 Đarmat, gr. 149
 Đarmatić, Ferenc Balaša, b. 139
 Đec, Andrijaš/Andrija/ 170
 Đeđa I., m. kr. 97, 98
 Đeđa II., m. kr. 101, 103
 Đeđza, sin Đeđze II. 103
 Đeđza, m. vojv. 93, 94
 Delazio II. /Gelazije/, papa 100
 Delil, buljukbaša 193
 Deltruda/Gertruda/, žena Andrije II. 107
 Đeničić, kr. nad „Slovinci“ 52
 Dendeš/Gyöngyes/ 18
 Đenserik v. Denšerik.
 Denšerik/Genserik/ 72
 Denua/Genova/ 40, 92, 187
 Derard, tvrdava sv. Gerarda 186
 Dereb/Matija Gereb/, ban 137
 Derman, vojv. 76
 Dermanija/Njemačka/ 86
 Dermanik/Germanik/ 59, 60
 Dervažio/Gervazije/, sv. 63
 Dešteš, gr. 161
 Dilan (Gyoan), Ivan, senjski glavar 139
 Đižulf/Gisulf/, vojv. 78

Đumruk, Mehmed-paša – vezir 9, 219, 221
Ebion, heretik 63
Ecio, Rimljanin, pobjednik nad Atilom 72
Ećimović/Hećimović/, Ali-paša 207, 209, 213, 216, 217, 221, 222, 225, 226, 227, 229, 230
Edesa 102
Edrena v. Drinopolje.
Edua, ljubavnica Ladislava IV. 111
Edvard, kr. od Anglije 117
Edejsko more 152
Edžervar, Ladislav, ban 137
Edžaleo/Aigialeos/ 37
Edžip/a/t/Egipat/ 39, 40, 49, 50, 70, 79, 103, 140, 141, 267
Edžipci/jaka, Marija 26, 70
Efež v. Efež.
Efež/Efez/ 42, 63, 72
Efram/Efrazim/, sin Josipa patrijarha 42
Efrat, rij. 100
Egipat v. Edžip/a/t.
Egipstonszka, Marija 26
Egya v. Tata.
Egra/Eger/, gr. 101, 134, 149, 158, 166, 189
Ehud 41
Ekinadaš, otoci 155
Ela, izr. kr. 43
Elak, Atilin sin 73
Elam 36
Eleazar, o. Judin 47
Eleazar, sin Aronov 40
Eleazar, pisaoc 52
Eleazar, v. sveć. 49, 50
Elegović, fra Frano 221
Eleonora, polj. kraljica 179
Eleuter, papa 64
Elezovića, obitio 219
Elio, r. c. 64
Elizabeta, žena Ludovika I. 121, 122
Elizabeta, žena m. kr. Alberta 129
Elizabeta, sv. v. Jelisaveta.
Eliževo/Elizej/, prorok 44
Elom/Elon/, ž. sudac 42

Emanuel, bavarski vojv. 183
Emanuel I. (Andeo), biz. c. 102, 103, 104
Emanuel II. (Paleolog), biz. c. 122, 127, 130, 132
Emerik, sv. sin Stjepana, kr. 94, 95
Emilijan, izabran za r. c. 66
Emilio, r. v. 26, 52
Emina v. Enima.
Emir, konjički kadija 267
Emo (Amo), Petar – Mlečanin 159, 160
Eneja 42
Enima/pravilno: Emina/, majka Muhamedova 77
Enoh /Henok/, sin Jaredov 36
Enok, mj. 35
Enok /Henok/, sin Šetov 35
Enoš, sin Kainanov 36
Enrik v. Henrik.
Enrik, lat.-biz. c. 107
Enrik IV. /Henrik/, nj. c. 96, 97
Enrik V. /Henrik/, nj. c. 99, 100
Enrik VI. /Henrik/, nj. c. 105, 106
Enrik (Raspe), protukr. mjesto Fridriha II. 109
Enrik VII. /Henrik/, nj. c. 113, 114
Eperješ, gr. 188
Epifanio, sv. – nauč. 70
Epikur, g. filozof 47, 55
Epir 48, 50
Epul, istarski kr. 52
Erdedi, petrinjski glavar 173
Erdek, grof 165
Erdelj 31, 84, 128, 146, 147, 165, 167, 169, 176, 177, 188, 189, 257
Erdeud, gr. 152
Erdeudi, Juraj 159, Petar 149, 151, 152, 164, Toma (h. ban) 163, 164, 165, 170
Erdödi, Erdoedi v. Erdeudi.
Erevan 157
Eritrea (eritrejska sibila) 41
Erlja-paša 167
Ermenija, Ali-paša 274
Erodijada, žena Heroda Antipe 60
Eršekvivar v. Jerškivat.
Esperješ 178

Eszterhazi, Groff 181
Ešte/Este/ 301
Ešter/Ester/ 47
Etia v. Ecio, Rimljanin.
Euander, Arkadanin, navodni sin Karmente 41
Eudocija, bugarska kraljica 111
Eudenija, protivnik Teodozija 71
Eudenio, papa, I. 81, II. 88, IV. 128, 241
Eudenio, princip (Eugen Savojski) 201, 202, 203
Eufemija, sv. 61
Eugen v. Eudenio.
Eulalio, papa 72
Europa 243, 244, 248
Eutih v. Eutikije.
Eutikijan, papa 67
Eutikije/Eutih/ 72
Eužebio, o. sv. Jeronima 69
Eužebio/Euzebije/, papa 68
Eva 35, 36
Evarišt/Evarist/, papa 63
Evin, tridentski vojv. 77
Evora, Josip iz Evore 19
Ezekija, ž. kr. 44
Ezekijel, prorok 46
Ežaun/Ezav/ 38
Eždra/Ezdra/, prorok i pisac 47
Ežop/Ezop, Aisopos/ 47
Fabijan, papa – (sv.) 65
Fabricije 164
Face/Pekah/, izr. kr. 44
Faenca 301
Falar, agrig. tiranin 45
Falaris v. Falar.
Falek/Peleg/ 37
Famogušta 154
Fan/Fano/ 301
Faramija 109
Farez/Peres/, sin Judin 39
Farnež/Farnese/, kuća F. 145
Faros otok 51
Farramund v. Ferdinand.
Feliak, gr. 149
Felic, Feliks, papa, I. 67, II. 70, III. 74, IV. 74
Felicij, sv. 275
Felicita, sv. 64
Feliks v. Felic.
Feliks, r. uprav. Judeje 61
Fenice/Phoenice/, gr. u Epiru 50
Ferara 128, 301, 302
Ferat-paša 167
Ferdinand, bečki vojv. 150, 168
Ferdinand, m. kr., I. 27, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, II. 171, 172, III. 172, 173, 174, 176, IV. 174, 175
Ferdinand III., kr. španj. 109
Ferdinando = Faramund, kr. 71
Ferembergar, Ivan 157
Ferenc v. Đarmatić.
Ferhadbeg, otac Husrevbegov 251
Ferhat-paša 156, 157
Filek, gr. 165, 181
Filenej v. Filon.
Filibi/Filipi/, gr. 119, 123
Filip
a) vladari:
F. Bardežan, biz. c. 83, F., franc. kr. 105, F. II., maked. kr. o. Aleksandra Vel. 27, 48, F. III. v. Aridej, F. V., maked. kr. 51, F., sin Fridriha I., nj. c. 106, F. Arapin, r. c. 65, F. II., španj. kr. 141;
b) crkvene osobe:
F., b. pečujski 143, F., fra – iz Teševa, meštar 224, F., fra, iz Otočca 191, F., fra – vikar vikarije bosanske 264, F., fra – visočki gvardijan 267
/Filipi/ v. Filibi.
Filžburg, Filižburg/Filipsburg/ 173, 190
Filogran/Tilgrotin/ 184
Filon 60
Fineš/Pinhas/ 40
Finikše 40
Finiše v. Finikše.
Fiorenca v. Florencija.
Fiorencuola 302
Firenca v. Florencija.
Firštemberg 190
Fišić, Ladislav Z. 8, 295
Flandrija 102, 107, 173
Flavio Klavdio, r. c. 67

Florencija, Florencia, Fiorenca /Firenca, Firenze/ 53, 97, 128, 145, 187, 218, 302
Focije /Fotios/ 262
Fojnica 5, 6, 8, 9, 10, 32, 193, 195, 197, 198, 205, 207, 208, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 229, 231, 232, 243, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 289, 291, 293, 301, 302
Fojničanin, fra Baro – kreš. gvardijan 267
Fojničanin, fra Matije 257
Fokaš /Foka/, biz. c. 76, 77, 78
Forgač, Adam 175
Forgač, Blaž 121, 122
Forgač, Nikola 144
Formož /Formoz/, papa 91
Foronej, g. vl. 37, 39
Frakšeto /Frassinel/ 92
Frakšinet 92
Franci /a/ Francuska /42, 67, 71, 72, 78, 100, 114, 132, 180, 191
Francuska v. Franci /a/.
Frandipani /Frangipani/ (rimski) 204
Frandipani v. Frankopani.
Frank, potomak Prijamov 42
Frankfurt na Majni 17
Frankol, Danijel 166, 168
Frankopan, kn. Bernard/in/ 137, 138, Dujam 112, Fran (trsački kn.) 179, Gašpar 27, 172, 173, 174, 175, Ivan (kn. veliški) 131, 136, 138, 148, Juro 142, Juraj (trsački) 175, 176, Krištof 143, 144, Leonard 112, Martin 132, Matija (cetinski) 144, Nikola 138, Nikola (h. ban) 128, Stipan 133, Vuk 175
Frankopani, Frandipani (hrvatski rod) 25, 108, 147, 157 (Frankopani Slunjski)
Frano (misli se: Baćan), h. ban 144
Frano, b. čanadski 143
Frano, b. varadski 143
Frano od Ašča, sv. – Franceško 107
Frassinel v. Frakšeto.
Frautmanforf v. Trautmanštorf.
Fraxineto, Fraxinetum v. Frakšeto.

Frederik 2. v. Friderik II.
Friderik, aglarski pogl. 91
Friderik I. Barbaroša, nj. c. 103, 105
Friderik II., nj. c. 107, 108, 109
Friderik III., nj. c. 129, 130, 133, 134, 135, 136
Friderik, sin Friderika I. 105
Friderik, bečki herceg 114
Friderik, kn. senjski 115
Friderik, vojv. od Šakšonije 149
Fridrik I., otac Konrada III. 101
Fridibeg 131
Fridija /Frigija/ 40, 83
Fridija (frigijska sibila) 41
Frigija v. Fridija.
Fri/jul 70, 78, 88, 91, 136, 167
Frikton, atenski kr. 40
Fritedila, kraljica 71
Fruktuož, b. Tarakone 66
Fulda, gr. 92
Fulko, pop 107
Fulko, jeruzalemski kr. 101, 102
Funduk-paša 188

Gabelo 45
Gabeljanin, fra Antun – komesar i prov. 259
Gabin/Gabinije/ 56
Gabrić, fra Grgo – prov. 259
Gabrić, fra Ivo, Ivan – gvard. 211, 214
Gabrić, fra Martin – kapelan 206, 294
Gabrijel, andeo 58
Gabril, Bugarin 94
Gacko polje 56
Gačka /Gačko/, selo 177
Gad, prorok 42
Gad, sin Jakovljev; pleme Gadovo 42
Gagula, Božo – sin Marijanov 232
Gagula, Marijan 232
Gaj, Ljudevit 26
Gal, sv. 78
Galba, Šerđio, r. c. 62
Galeno, liječnik 63
Galerio Makšim /Maksim/, r. c. 68
Galicija, u Španji 92
Galileja 110, 112
Gargano, planina 93

Gašparović aliti Lipanović, fra Petar – prov. 255, 257
Gašpar trsatski (trsački) v. Frankopan.
Gavijat, t. poglavnik 109
Gavran, fra Ignacije 32
Gaza 99, 102, 109
Geić, Henrik Ivan, tipograf 17, 250
Genchich v. Đenčić.
Genczi v. Đenčić.
Genua v. Đenua.
Gertruda v. Đeltruda.
Gisulf v. Đižulf.
Glamoč 214
Glasinci 283
Glaučio, „slov.“ kr. 48
Glavadanović, Marko – momak fojničkog samostana 221
Glavice (kod Klisa) 163
Glavinić, o. Franjo – prov. 249
Glavočević, fra Tomo 290
Glebljanović v. Grebljanović, Lazar.
Glina, rij. 157
Glumčić, fra Stipan 256, 268
Godemir, h. ban 95
Gojak, bos. velmoža 235
Göllheim 112
Gomirje 168
Gomor /Gomer/ 36
Gomora 38
Gordija /Gorgija/, vojv. Antioha IV. 52
Gorica (ranije ime za gr. Budački) 165; isp. Budački grad.
Gorica, Gorizia (u Istriji) 54, 73
Gorica, lokalitet kod Sarajeva 222, 231
Gorice 302
Gorizia, Gorica, sjeveroistok današnje Italije 70, 88, 145
Gornja Mizija 67, 235
Gornji Vakuf 197, 251, 301; v. i Skopje.
Gospa v. Marija, majka Isusova.
Gospić 142, 173, 175
Gostumil, slov. kr. 88
Gotfrid, jeruzalemski kr. 99
Gottschee v. Hočevija.
Grabšanin, Jakov 169
Gracijan 70
Gračac (u Bosni), utvrda 263
Gradac (gdje?) 75
Gradac /= Graz/ 179
Gradac kod Hadžića 263
Gradina, groblje kod Olova 253
Gradiščanac, fra Stipan – dif. 269
Gradiški, Gradiška, gr. 149, 165, 190
Gradovrh, Gradov Vrh 256, 269
Grahovo 214, 301
Granata /Granada/ 106
Grandija, Gašpar 164
Gravelinga, g. 173
Grčka 189, 242
Grčka Gorica /= Grič/ 108
Greben, gr. 133, 171
Grebljanović, Lazar 120, 121, 123, 128
Grebljanović, Vuk 284
Grgo, Hrvat, glavar senjski 142
Grgo iz Vareša, b. v. Ilić.
Grgur Imočanin v. Kovačević, fra Grgur.
Grgur Naz /ijanski/, nauč. 70
Grgur Neočežaranin, nauč. 66
Grgur, papa, I. 77, VII. 97, 98, VIII. 105, IX. 108, X. 110, XIII. 155, XV. 172
Grič v. Grčka Gorica.
Grit, Ludovik /Alojzije Gritti/ 146
Gritti Alojzije (prema: Luigi) v. Grit, Ludovik.
Gritti, And/ri/ea 146
Grmići, selo 197, 198
Grobničko polje 109, 168
Grocka, gr. v. Križenik.
Gruba, bos. kraljica 127
Grubiša, kr. u Dalmaciji 100
Guča Gora 206, 207, 294
Guganović, fra Petar – prov. 18, 257, 268
Guleta 155
Gulješ, kadija 200
Gušić, Andre, glavar otočki 175
Gušťav, sveški kr. 172, 175, 191
Gvido v. Gvidon Lušinjanin.
Gvidon, Aretinski 94
Gvidon Lušinjanin /de Lusignan/, jeruz. kr. 104, 105, 106
Gvidon, vojv. 77
Gvozdan, gr. 157

Gvozdanski, Toma, vojv. 150
Gvozden, fra Stipan – kapelan 202
Györ ili Jura, Đura, gr. 166
Gyula Fehervár 136

Habib, kadija iz Sarajeva 226
Hadrianopolis, Jedrene, Edrena v.
Drinopolje.

Hadrijan v. Adrijan.

Hadrović, Hadži-Mehmed 199

Hadumbeg 150

Hadžić, fra Nikola 256, 268

Hadžići, mj. 263

Hadži-Sinanović iz Sarajeva 255

Haemus mons 67

Hajfa, Kalifa 99, 110

Hajr-eddin (Hajrudin) v. Koradin
Barbaroša.

Hajsler 187, 188

Halkokondila 17

Haljinić, fra Marijan – prov. 253, 254

Hamburg, gr. 137

Hammer, J. 184

Haraklidić, Jakov, despot 151

Hares (kipar) 81

Harševo, Horšava, Haršava 212, 214

Harun-al-Rašid 86; *isp.* Aron.

Hasan, segetski glavar 166

Hasan, vezir 168

Hasan-paša 166, 170

Hasković, nefer delibaše Vlahinjića 228

Hašija /Hessen/ (Hessen-Kassel) 112

Hatuan v. Hatvan.

Hatvan, Hatuan, gr. 166, 169

Heber /Eber/ 37, 38

Hebginsky, Grgur Luka 293

Hećimović, Ali-paša v. Ećimović.

Heduvida /Jadviga/, kći Ludovika I., m.
kr. 116

Helcija, Helkija /Hilkija/, v. sveć. 45, 46

Helespon 40

Helešpontka (helespontska sibila) 46

Heli /Eli/, sveć. 42

Heliodor 51

Heliogabal, Anton, r. c. 64

Heliopol, gr. 53

Heliprand, vojv. 95

Helkija v. Helcija.

Helvecio /Helveće/, heretik 70

Hemona (Ljubljana) 65

Henrik v. Enrik.

Henrik III., kr. francuzki 162

Henrik VIII., kr. od Anglije 145

Henrik II. Sveti, nj. c. 94, 95

Henrik, vojv. nad Frijulom 85, 86

Herakleja v. Heraklija.

Heraklija, Herakleja, gr. 78, 98

Heraklio, biz. c. 78, 79, 80

Heraklion, biz. c. 80

Herbeštajn, Herbeštejn, đeneral 181,
188

Herberštajnar, Herbeštejner,
Herberštajn, đeneral 166, 167

Herceg-Novi 284

Hercegovina 128, 134, 135, 201, 247,
250, 273

Hervoja, vojv. – Vukčić, Vučić 125, 126,
127

Hessen-Kasse 173; *isp.* Hašija.

Hešiod /Hesiod/, g. pjesnik 42

Hibernija /Irska/ 69, 174, 191

Hidrunt (= Otranto), gr. 136, 137

Hidin /Higin/, papa 63

Hierikuta 102; *isp.* Jerika.

Hilar /Hilarije/, sv. 69

Hilario, papa 73

Hilarion, u Cipru 70

Hildburghausen, vv. 216

Hipokrat, liječnik 47

Hiraklio, cesar 78; *isp.* Heraklio.

Hira/m/, turski kr. 43

Hirkani, Ivan – (Makabejac), v. sveć. 53,
54

Hišpal /Sevilla/ 39, 78

Hoćevija /Koćevje/ 151

Holanda /Holandija/ 190

Holoferno 46

Honor/ije/, r. c. 71

Honorio, papa, I. 79, II. 101, III. 107,
IV. 111

Hormižda /Hormizda/, papa 74

Horval /Horvat/ Šimun 144

Horváth, Michael 146

Hotin v. Kocin.

Hranić, Šandalij 125, 126

Hrastovica, Hrastovice, gr. 151, 164, 165

Hristus v. Isus Krist.

Hrnjak, Hrnjaković (nekrstjanin iz
Duvna) 228

Hrvat (jedan od pet. bratje) 80

Hrvati (u smislu: Hrvatska) 69, 88, 93,
96, 99, 109, 119, 174

Hrvatska 154, 249, 283, 303

Hrvatsko primorje, Primorje 56, 90,
249, 281, 283, 284

Hrvatsko zagorje 149

Hugon, latinski kr. 92

Hum (hercegovačko područje) 247

Humske gore 67

Hunyadi v. Unjad.

Hunjadi, Janko v. Unjad.

Husejin-paša 196

Husrevbeg, Ussembeg 18, 148, 200,
201, 251, 267

Husrevbegova džamija 201

Hvar 51, 104

Ibrahim, t. c. 174

Ibrahim, v. vezir c. Sulejmana 146

Ibrahim, vezir c. Mehmeda III. 167

Ibrahim-čehaja Avdulah-paše 217

Ibrahim-paša, bos. vezir 205

Ibrahim-paša od Požege 176

Ibrašimović, fra Luka 259

Ibrašimović, fra Marin 290

Ičel, gr. 251

Ignacio /Ignacije/, sv. 63

Ikonio, gr. 102

Ildpurdecaus v. Hildburghausen.

Ilić, fra Grgo – b. i prov. 7

Ildža 201

Ilija, majka Romula i Rema 44

Ilija Težbić/amin/, prorok 43

Iličke gore 96

Ilijija 75, 89

Ilik /ili Bosna/ 249, 281, 283

Illeshazi, Groff 181

Ilok /Lag/ 134

Ilovača, mj. 206, 294

Imelnički /= Hmelnicki/, Bogoslav 174

Imota 257, 258

Imota, fra Andrija – prov. 259

Imotski, Imoški 202, 257, 269

Inah 37

Inak (u Lašvanina pogrešno: Ižak), g.
vladar 38

Indije 49

Inocencio, Inocenc, Inocenco, Inocent,
papa, I. 71, II. 101, III. 106, 107, IV.
109, VI. 117, X. 174, XI. 180, 192,
XIII. 20, 204

Inocent XIII. v. Inocencio.

Irena, biz. carica 85, 86

Irska 191; *isp.* Hibernija.

Irud-Agripa, ž. kr. 61

Irud Antipa, ž. kr. 60

Irud /Herod/ Vel. 56, 58

Isaćić, utvrda blizu Bihaća 163, 174

Isak, t. namjesnik u Skoplju 237, 238

Isak, travanjski kadija 224

Isidor v. Išidor.

Isokrat v. Išokrat.

Istočno Rimsko Carstvo v. Istok.

Istok (Istočno Rimsko Carstvo) 55, 85,
116

Istrija /Istra/ 53, 54, 65, 71, 73, 74, 75,
77, 80, 85, 92, 93, 94, 97, 107, 149,
167, 171, 247

Isukrst v. Isus Krist.

Isus Krist, Isukrst, Krist, Hristus 13, 31,
35, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 66,
67, 69, 72, 75, 108, 193, 197, 200,
216, 262, 264, 266, 284

Išakar /Jisakar/ 43

Išidor /Izidor/, nauč. 78

Išokrat /Isokrat/ 47

Italija 8, 12, 13, 17, 23, 25, 29, 42, 49,
53, 57, 61, 70, 73, 74, 75, 77, 79,
87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 118, 121,
130, 139, 145, 147, 157, 172, 176,
190, 241, 242, 291, 301, 302

Ivan
a) sveći:

Ivan, evanđelišt 63, I. Križoštom (Zlatousti), nauč. 71, I. Krstitelj 58, 59, 60,
282, njegova crkva u Kr. Sutjesci 237
i u Podmilaču 289; u Lateranu 80; I.

b. trogirski 97, I. Gvalbert 97, I.
Kapištran 132;
b) pape:
Ivan I. 74, II. 75, III. 76, IV. 79, 80, V.
(Antioken) 82, XVII. (u stvari XVI., i
to nešto kasnije) 93, XXI. 111, XXII.
114, XXIII. (protupapa) 126;
c) vladari:
Ivan II. Andeo, biz. c. 100, Ivan VI.
Paleolog, biz. c. 118, Ivan VII.
Paleolog, biz. c. 127, Ivan VIII., biz. c.
128, 130, Ivan, c. moskovski 135,
Ivan, bugarski kr. 111, Ivan Češki 114,
116, Ivan, h. kr., brat Radoslava 101,
Ivan Kažimir, polj. kr. 174, 178, 183;
d) ostali:
Ivan, od novih krstjana izabran izr. kr.
146, Ivan Antioken 79, Ivan, h. ban
144, Ivan, kn. sr. 107, Ivan, b.
zagrebački 124, Ivan, harambaša 270,
Ivan, metropolit Mačve 282, Ivan od
Čakovca 140, Ivan, kn. velički (krčki) v.
Frankopan, Ivan od Laga/Iloka/, Ivan
Tuz od Laka 134, Ivan, fra – od Srijema,
prov. 260, Ivan, sin Luja IX. 110,
Ivan, sin Fjodora III., ruskog cara 182,
Ivan, vojv. erdeljski 140, 152, 155,
Ivan, vojv. od Burgundije 124, Ivan,
vojv. šakšonski 183
Ivanova sirota, udovica Ivana Nelepića
117
Ivanović, fra Frano – prov. 260
Ivić, fra Ivo – vikar 221
Iković, fra Tomaz, Toma – prov. i b. 18,
254, 289, 290
Ivonija, vlaški despota 156
Izak II. Angel v. Ižacio.
Izidor, sv. v. Išidor.
Izmael /Jišmael/ 37
Izrael (država) 42, 44
Izrael (= Jakov), v. t. 38
Ižabela, žena Ivana Zapolje 148
Ižacio /Izak/ II. Angel, biz. c. 105, 106
Ižajja /Izajja/, prorok 44
Ižaj /Išaj/, o. Davidov 42
Ižak I. /Izak/, biz. c. 96, 98

Ižak /Izak/, sin Abrahamov 38, 39; isp. i
Inak)
Jablanac, gr. 109
Jablanica, selo 264
Jablanović, Radivoj, stric bos. kr. i jajački
ban 284
Jablanović, Stipan, bos. kr. 127
Jadransko more v. Adriatiko.
Jafet 36
Jair, ž. sudac 41
Jajce 8, 11, 133, 138, 139, 143, 145,
193, 195, 196, 200, 205, 209, 210,
221, 226, 227, 244, 245, 254, 263,
266, 289
Jajčanić, Frano 162
Jajčanin 5
Jajčanin, fra Andrija – vikar Provincije
290
Jajčanin, fra Pavao – kustos 8
Jakašinović, Andrija 294, 295
Jakić, fra Pavao 210, 288
Jakin /Ancona/ 21, 42, 49, 89, 121, 145,
301, 302
Jakov, apoštola (brat Ivanov) 60
Jakov, kr. Cipra 134
Jakov, patrijarh 38, 39, 40
Jakov II., engl. kr. 188, 190, 191
Jakov, samostan sv. Jakova u Dubrovniku
250
Jakov Manji, sv. (apošto) 61
Jakov od Markije, Jakov Markijski, sv.
130
Jakšić, neretvanski kraljević 243
Jakšić, fra Mato – gvardijan u Fojnici
268
Jakup-paša 138
Jamima, Jamina, varoš 65
Jamometović, Velimir – vojv. 283
Janković 190
Janković, Juro 156
Januš /Janus/ 40
Jarak, lokalitet 149
Jared /Jered/ 36
Jasenovac 147
Jastrebarsko 56, 138
Jastrebarsko vladanje 143

Javan 36
Jedrene isp. Drinopolje.
Jeder v. Egra, Eger.
Jehu, izr. kr. 43, 44
Jekonija /Jehonija/, ž. kr. 46
Jektan 37
Jel. v. Jelenić, fra Julijan.
Jela, kći Jurja kliškoga 116.
Jelavić, fra Mijo 271, 272
Jele, fojnička krstjanka 199
Jeleči /Jeleč/, selo 195
Jelena, iz srp. kr. kuće 243
Jelena, udovica despota Lazara Jurjevića
236
Jelenić, fra Julijan 5, 6, 8, 11, 12, 13, 29,
30, 31. Uz tekst knjige: passim.
Jelica, žena Hrvoja Vukčića 127
Jelina /Helena/, Menelajeva žena 42
Jelina, r. carica 69
Jelisaveta, Elizabeta, sv. 107, 108
Jembri, m. kr. 106, 107
(Jenji) Avdulah-paša 233
Jeremija, prorok 45, 46
Jerihon v. Jeriko.
Jeriko /Jerihon/ 102
Jero, fra – iz Kotora 205
Jeroboam I., izr. kr. 43
Jeroboam II., izr. kr. 44
Jerolim, fra – b. v. Lučić.
Jerolim, sv. /Jeronim/ 69, 72
Jerškvivar, Jerškvivar, Erškvivar
/Ersekúvar/ 176, 178, 181, 182, 188
Jerusalim v. Jeruzolim.
Jeruzolim /Jeruzalem/ 37, 43, 44, 45, 46,
47, 51, 52, 54, 56, 59, 61, 62, 63, 66,
69, 79, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 104,
105, 107, 108, 110, 112, 267
Jesus /Isus/, sin Širakov 50
Jevte, Jefte /Jiftah/, ž. sudac 42
Jezabela /Izabela/, izr. kraljica 44
Jezero, mj. kod Jajca 210, 227, 263
Jezersko 189
Jezus, sin Jošedekov /Ješua, sin
Josadakov/, v. sveć. 46
Joak, izr. kr. 44
Joakim, muž sv. Ane 57
Joakim, v. sveć. 46
Joakim, vojv. burgundski 148
Joakim /Jojakin/, ž. kr. 46
Joaš, ž. kr. 44
Joaš, izr. kr. 44
Joatan /Jotam/, ž. kr. 44
Job 40, 275
Jodok, nj. c. 126
Joel, prorok 44
Joinville, de 109
Jojada, ž. v. sveć. 43, 44
Jona, prorok 44
Jonata, Makabejac, v. sveć. 53
Jopen /Hajfa/ 100, 106
Joram, izr. kr. 43
Joram, ž. kr. 43
Jordan, rij. 53, 59
Josip v. Jozip.
Josip, fra – iz Vukovara, prov. 260
Jošedek 46
Jouannin, G. M. 124, 141
Jovijan, r. c. 70
Jozip /Josip/, sin Jakova patrijarha 39,
128, 275.
Jozip I., nj. c. 180, 188, 189, 192
Jožafat /Jošafat/, ž. kr. 43
Jožija /Jošija/, ž. kr. 45
Jožue /Jošua/ 40
Jubal /Jabal/ 35, 37
Juda (pogrešno, trebalo bi: Jojada) 44
Juda, sin Eleazarov, v. sveć. 47
Juda, sin Jakova patrijarha 38, 39, 42, 43
Juda Makabejski 52, 53
Juda Makabeo v. Juda Makabejski.
Judit /Judita/ 46
Jugovo polje 177
Jugurta 54
Jugoslavija 176
Jukić, Ivan fra Franjo 16, 28
Jukundo, pop 72
Julijan Apoštata, r. c. 69
Julijan, kard. v. Cesarini.
Julio Cesar (Cezar) v. Cezar.
Julio, papa, I. 69, II. 139
Juračić, fra Tomo, fra Tomas – prov. 273
Jura-grad /Györ/ 165, 166, 182, 183
Juraj, Albanac v. Kaštriotić.
Juraj, b. bos. 143

Juraj, kn. Šepuški 143
 Juraj, kr. u Dalmaciji 100
 Juraj od Kaniže, h. ban 140
 Juraj (Banić Subićević) 117
 Juraj Breberski 112
 Juraj despot 127
 Juraj kliški 116
 Juraj, glavar palotski 152
 Juraj, fra – varadski b. 149
 Juraj, sv. 121
 Jurčić/Jurišić/, Nikola 145
 Juriša, t. vojv. 261
 Juriša Senjanin v. Balenović.
 Jurišić, fra Antun – fojnički gvardijan 268
 Jurjevac 163
 Jurjeve stine 177
 Jurjevica, groblje u Olovu 253
 Jurjević, Lazar 235, 236
 Jurjevići, njive u Olovu 253
 Jurković, Juraj 171
 Jusupbegović, muselim 227, 230
 Juštin = Juštinjan, ml. 82, 83
 Juštin, sv. 63
 Juštin Mlađi, biz. c. 75, 76
 Juštin Stariji, Drinopoljac, biz. c. 74
 Juštinjan Veliki, biz. c. 75
 Juvenko 69

 Kačić, fra Luka – prov. 254
 Kačić, fra Pavo – prov. 259
 Kačić, omiški vojv. 119
 Kačić Miošić, fra Andrija 7, 16, 21, 22,
 81, 251, 131, 301
 Kadmo 40
 Kafic, Jahja – Visočanin 274
 Kaim, dalmat. kr. 104
 Kain 35
 Kainan/Kenan/ 36
 Kair, Al-Kair /Kairo/ 38, 141
 Kajan Mlađi, abarski kr. 78, 81, 82
 Kajo Julio v. Cezar.
 Kajo, r. poslanik Teuti 50
 Kajo, r. sudac 54
 Kajo, Dalmatin, papa 68
 Kalabrija 91, 92, 93, 111, 136
 Kalcedon 72
 Kaleb 40

Kalifa, eg. sudac 94
 Kalifa (Hajfa) 110
 Kaligula, Kajo, r. c. 60
 Kalnik (u pjesmi: Stanislav), pećki
 patrijarh 269
 Kališt, papa, I. 64, III. 132
 Kam/Ham/ 36
 Kamdio-kam/Džingiskan/ 107
 Kamen više Ruknovca (u Fojnici) 221
 Kamengrad 148
 Kamengrađanin, fra Andrija – prov. 18,
 254
 Kamengrađanin, fra Ivan 256, 257, 258,
 268, 269
 Kamenica /Kamenec Podolskij/ 179,
 187, 188
 Kamenjan, Toma 144
 Kamičak 140
 Kamilo, r. vv. 47
 Kaminić /Kamenica/ 142
 Kampanjano 302
 Kampšon, car Misira 141
 Kana galilejska 108
 Kandija /Kreta/ 38, 88, 93, 112, 173,
 178
 Kanea /bolje: Kania/, gr. 173
 Kanli-bunar (kod Travnika) 200
 Kaniža, gr. 155, 162, 167, 168, 171,
 176
 Kaniža, rij. 176
 Kapadocija 141
 Kapistranska provincija (Hrvatska
 provincija sv. Ivana Kapistrana) 11,
 260
 Kapočeta, mj. 302
 Kaprara, đeneral 185
 Kaprarola, gr. 302
 Kaptol (dio Zagreba) 108, 145
 Kapua, gr. 94
 Kapušvar 150, 167, 188
 Karagić, fra Luka – prov. 260
 Kara-Ivan, neki krstjanin od Jajca 196
 Karamanija /Karamija/, z., Karaman, gr.
 129, 169
 Kara-Mustafa, vel. vezir 183
 Karara, glavar guletski 155
 Karaul /Karaula/, brdo kod Travnika 209

Karimanaga 175
 Karl Guštar, švedski kr. 175
 Karlo
 a) vladari:
 Karlo I., kr. engl. 174, Karlo II., kr.
 engleski 188, Karlo Kalvo aliti Plišivi,
 fran. c. 90, Karlo Krašo /Debeli/, fran.
 c. 90, Karlo Martel 84, Karlo Veliki
 31, 58, 73, 85, 86, 87, Karlo VII.,
 franc. kr. 132, Karlo IV., nj. c. 114,
 117, 118, 120, Karlo V., nj. c. 27, 141,
 143, 144, 145, 146, 149, 151, Karlo
 VI., nj. c. 19, 218, Karlo I. Anjou, m.
 kr. 113, 114, 115, 116, Karlo II.
 Dračevski (Drački), Napuljski i Mali,
 m. kr. 120, 121, Karlo, kr. od Šicilije
 110;
 b) ostali:
 Karlo, bečki vojvoda 158, Karlo, brat
 Ludovika IX. 109, Karlo, h. ban 120,
 Karlo Krbavski 138, Karlo, vojv. od
 Lotarindije 185, 188, Karlo, sin c.
 Leopolda 188, Karlo Martel (u stvari:
 o. Karla I., m. kralja) 113
 Karlobag 109
 Karlovac, gr. 138, 148, 151, 156, 158,
 165, 169, 172, 174, 176, 178, 184
 Karlović, Ivan 159
 Karlsburg 136
 Karmasa, mj. u Egiptu 109
 Karmentes, Kamentes, Karmenta,
 Karmente 41
 Karneade, akademik 53
 Karo, M. Aurelio, r. c. 68
 Karol, Czesar v. Karlo.
 Karpati 67, 80
 Kardađina, gr. 66, 71, 72, 110
 Kartago 42, 53
 Karvajala v. Carvajal.
 Kasanbeg 149
 Kasandro v. Kašander.
 Kássandros v. Kašander.
 Kaša, gr. /Kassa = Košice/ 114, 178, 182,
 188
 Kašander /Kasandro/, general Aleksandra
 Vel. 49
 Kašijan /Kasijan/ 71

Kašimir, kr. poljački 135
 Kašio /Kasiye/ 55
 Kaštel /Castelli/, Dominik – doktor iz
 Zadra 207
 Kaštela /Kastilija/ 106, 113
 Kaštele, područje kod Splita 302
 Kaštriottić, Juraj (Skenderbeg), kr.
 arbanaski – Juraj Albanac, 129, 130,
 240
 Kata, kći J. Podjebrada 133, 134
 Kata, kužna – na Ilovači 294
 Kata iz Sole, majka b. Benlića 290
 Kata, sv. – (crkva u Kreševu) 293
 Kata, žena Henrika VIII. 145
 Katalonija 72
 Katarina, Kata, Kate, bos. kraljica 135,
 235, 237, 243
 Katarina, kći Ulricha II. Celjskog 131
 Katarina, žena kn. Radivoja 265
 Katulo 55
 Kavga, sultân tatarski 201
 Kažimir III., poljski kr. 116
 Kažimir IV., poljski kr. 134, 135
 Kažotić, o. Augustin 113
 Kean, h. kr. 95
 Keglevići 158 ; isp. Kegljević.
 Kegljević, Juro 169
 Kegljević, Petar 173
 Kegljević, Petar, h. ban 147
 Keja, Juraj, vojv. od Hrastovice 151
 Kenyér mezo /Krušno polje/ v.
 Krušepolje.
 Keraunos, Ptolomejov v. Crnoja.
 Keresztszeg v. Kereš.
 Kereš /Keresztszeg/ 111
 Kerint (gnostik) 63
 Kerk /Krk/, otok 94, 128, 131
 Kerment, gr. 169
 Kilon /Hilon/, g. mudrac 45
 Kina 160
 Kiniž /Kinisz/, Pavao 136, 137
 Kio /Hijo/, otok 103, 152
 Kirin /Kvirin/, sv. – b. 63
 Kiron, kentaur 39
 Kiseg, Kišeg 145, 169
 Kiseljak 219
 Kladanj 230

Kladuša, Gornja i Donja, Velika i Mala 142, 157
Kladušnica, rij. 157
Klaić, Vjekoslav 15, 17
Klara, sv. 108
Klašani, mj. 88
Klaudio Družo/Druz/, r. c. 58, 60, 61
Klavdio 58
Klavdio v. Tiberije Nero.
Klavdio Tacit, r. c. 67
Klavija (= Ključ) 244, 245
Kleinsteiler, Fridrik 292
Kleković, Vid 156
Klement, papa, I. 62, III. 105, IV. 110, V. 113, VI. 116, VII. 122, VIII. 143, 145, 164, IX. 177 (u knjizi na ovoj str. pogrešno naved. kao K. Osmi), 178, X. 178, XII. 218
Kleobulo, g. mudrac 45
Kleomen, spart. kr. 51
Kleopatra, eg. kraljica 57
Kleopatra, 2. žena Filipa Makedonskog 27, 48
Klesić, Pavao, vojv. 265
Kl/e/to, papa 62
Klis 117, 122, 147, 162, 174, 176, 178, 202, 267, 288
Klisevac/Kliševac/ 125
Klit, sin Bradilijev 48
Klobej/Lobej/ (jedan od pet. braće) 80
Klodoveo/Klodvig/, fran. kr. 74
Kluka (jedan od pet. braće) 80
Kluč 236, 244, 245, 246,
Kmetović, o. Ivan 6
Kmetović, fra Mato 221
Knežev polje, Knež-polje, Knežopolje 213
Knin 115, 117, 141, 190
Kobilic, Miloš 122
Kobor/bolje: Čobor/ Martin 139
Kocin/Hotin/ 179
Kočevje v. Hočevija.
Kočjan/Katzianer/, Ivan 147
Kodom, gr. 161
(Kodža), Bećir-paša 231, 232
Kođeto, gr. 302
Koklin, franc. vojv. 82

Kollgrueber, Toma 292
Köln v. Kolonija.
Koloč, gr. 168
Koloman, m. kr. 98, 99, 100, 101
Koloman, sin Andrije II. 107
Kolomni (tj. obitelj Colonna) 144
Kolonić v. Kolunić.
Kolonići, gospoda 106
Kolonija/Köln/ 42, 98
Kološ/Kolos/ (kip) 81
Kolumna/Colonna/, Oton (= Martin V., papa) 127
Kolunić, Kolonić, Nikola, viceban 138, 139
Komar, gr. 152
Komod, r. c. 14, 64
Komoran 178
Komotin 263, 265
Kondžin/= Konšćina/ 148
Konkordija, gr. blizu Trsta 53
Konrad II., nj. c. 95
Konrad III., nj. c. 101, 102
Konrad IV., nj. c. 109
Konstans II. v. Konstanš II.
Konstantin v. Konstantin Veliki.
Konstantinopol 242, 284; *isp.* i Carigrad.
Konšenca/Cosenza/ 93
Konšancijan, vv. 75
Konštancio Klaro v. Konštancio Klor.
Konštancio Klor, r. c. 68
Konstanš II., r. c. 81
Konstantin II., r. c. 69
Konstantin III., sin Herakliov, biz. c. 80
Konstantin IV., biz. c. 80
Konstantin VI., biz. c. 85
Konstantin X. Monomak, biz. c. 96
Konstantin XI., biz. c. (Konstantin od Akšacije) 97
Konstantin XII. (kao Paleolog K. VIII.) 130, 132
Konstantin Paleolog, brat Andronika 111
Konstantin Veliki 61, 68, 69
Konjic 20, 219, 243, 267, 281, 282
Konjičanin, fra Matije 253
Konjski, grofovi K. 149
Kopajn-grad 160, 167
Kopar, gr. 74

Kopčić, beg u Duvnu 230
Kopnik, gr. (Kupnik) 142
Koradin Barbaroša/= Hajar-eddin/, t. vv. 145, 146
Korana, rij. 156, 157, 158, 176
Korcira 154, 156
Korčularija/Ekinadaš/, otoci 155
Korča 211
Korčula, otok i gr. 51, 95, 155, 287, 289
Kordić, fra Grgo 199
Korenica 168, 176,
Korenika 142
Korfu, otok 147
Korint 42, 51, 189
Korintski zaljev 189
Koritno v. Korotno.
Korlat, Petar 143
Kornajburg/Kanajburg/ 137
Kornelio, papa 65
Koron (u Morej), gr. 188
Korontan v. Korontanska.
Korontanska/Koruška/ 81, 86
Koroška/Koruška/ 81, 86, 87
Korotanska v. Korontanska.
Korotno 150
Koršika/Korzika/ 86, 112, 149
Koršin/Corsini/ 218
Koruška v. Koroška.
Korvin, Ivan, vojv. 137, 138, 139
Kósa, Jelena 250
Kosača, Kosačić, Stipan 135, 239, 243, 247, 284
Kosačić, Stjepan, sin Stipana Kosače 235
Kosačić, Vladislav, sin Stipana Kosače v. Vladislav.
Kosović, fra Martin, prov. 253
Kosovo polje 119, 123, 285
Kostajnica 149, 150, 165, 173, 174, 176, 188, 190, 191, 192
Košice v. Kaša.
Košta/Costa/, kard (= Ivan XXIII. protupapa) 126
Kotor 120, 122, 127, 189
Kotor (tj. Kotor Varoš) 205, 216
Kotromanović, Ivan, bos. ban 96
(Kotromanović) Stipan, bos. ban 115, 116, 117, 121
Kovačević, fra Grgur – iz Imote, prov. 257
Kovačević, Sanko 250
Kovačić, fra Blaž, bos. b. 287
Kovačić, Ivan, vojv. bos. područja u Hrvatskoj 283, 284
Kovačić, Petar, ban Pounja 266, 284
Kovačić, Vlatko, vojv. 261
Kovčić, Arslanbeg 198
Kozara 213
Kozo (u Fojnici), utvrda 243
Kožočev (jedan od pet. braće) 80
Krajačinović, kn. 250
Krajina, bosanska 158, 226, 230
Krajina, hrvatska vojna 175
Krak, utemeljitelj Krakova 83
Krakov, gr. 83
Kraljeva Sutjeska 16, 32, 116, 235, 237, 253
Kraljevica, gr. 76
Kranjčevićeva ul. (Sarajevo) 231
Kranjska 10, 87
Kras, Kraž 151, 167
Krbava 134, 138, 150, 168, 176, 188, 190, 191, 281, 283
Krbavsko polje 162
Kremen-grad 174
Kremnic/Kremnica/ 181
Kremona, varoš 62, 77
Kresimir v. Krešimir.
Kresojević, bivši čaušlar-čehaja 224
Kreš/Cres/, otok 94, 301
Kreševo 9, 208, 211, 216, 219, 222, 251, 255, 257, 259, 267, 269, 273, 287, 293
Krešimir, Kresimir, h. kr. 93, 94, 96, 97
Krešimir Mlaji, h. kr. 97
Kret, kralj 38
Kreta 38, 61; *isp.* Kandija.
Krim, Hrim 164, 184
Krim (gr.) v. Srim.
Krist v. Isus Krist.
Kristić, Toma, Tomaš, bos. kr. 129, 130, 235, 236, 237, 239, 243
Kriština, Krištijana, švedska 175, 191
Krištolao v. Kritolao.
Kritolao, peripatetik 53

Kritolaus v. Kritolao.
Krivić, Krivići, kadije u Fojnici (posebno Bećir) 10, 207, 223, 231
Križanić, Juraj 157
Križanić, Vuk 172
Križanić-kula, Križanić-turanj, Turanj 170, 176
Križenik (Grocka?), gr. 131
Križevci 139, 162
Križnići/Kriščići/ 149
Križogon, sv. 122
Krk v. Kerk.
Krka, rij. 143, 158, 255
Kroacija = Hrvatska provincija v. Bosna-Hrvatska.
Krupa, gr. 121, 122, 143, 189
Krušepolje/Kenyér mezo/ 136
Kruševac 128
Kružić, Petar 147
Krvava voda v. Kanli-bunar.
Kučić, fra Grgo, prov. 253
Kučić, fra Stipan, prov. 253
Kučić, selo kod Zadvarja 253
Kudvergija/Hercegovina/ 250
Kuhač, fra Filip 199
Kujundžija, Juro 193, 194, 195
Kujundžija, Marko 199, 200
Kulenović, fra Nikola, komesar 255
Kulenović, Mahmut-paša – (sin njegov) 230, 231
Kulenović, Salih-paša 204, 213
Kulenovići, kolino 290
Kulin ban 106
Kumana (kumanska sibila) 41
Kumar Mali v. Mali Komar.
Kumić, fra Mijo 10, 221, 223
Kunimund, kr. u Liburniji 73, 76
Kunižki/Kunicky/, zaporoski hetman 184
Kupa, rij. 54, 56, 63, 80, 87, 138, 158, 159, 163, 164, 172
Kupreško polje 264
Kupris, Kupres 203, 218, 228, 251, 264
Kuš v. Kuž.
Kušanci /= Kuršan/ blizu Čakovca 177
Kuštarovci 162
Kutjeva, fra Andrija, prov. 260
Kuzma/Cosimo/, toskanski vojv. 154

Kuž/Kuš/ 36, 37
Kvirin, Marko 154

Labin 171
Lacedemon, varoš 39
Lacković, Nikola, ban 117
Ladislav I., sv. m. kr. 98, 107
Ladislav II., m. kr. 101, 103
Ladislav III., m. kr. 107
Ladislav IV., m. kr. 111
Ladislav, b. ostrogonski 143
Ladislav, erdeljski vojv. 113
Ladislav, izabr. češki kr. 134
Ladislav, kn. celjski 131
Ladislav, m. kr. v. Vladislav I.
Ladislav, sin Borne 87
Ladislav, sin vojv. Janka Hunjadija 131
Ladislav Albertović, sin Albertov, 130, 131, 262
Ladislav Kanižki, h. ban 138, 139
Lag, Lak/Ilok/ 134
Laja, rij. 65
Lajos v. Lauš.
Lajuš = Ludvik v. Lauš.
Lak 167
Lakat, palanka 213
Laković, Stipan 121
Lakši/Laški/, Albert 151
Lambertini, kardinal (= Benedikt XIV.) 218
Lamek 36
Lampred, zadarski b. 102
Laon 100
Lastrić, Laštrić (Oćevac), fra Filip 6, 7, 10, 11, 18, 21
Lašva, rij. 7, 194, 221, 225
Lašva, Lashva, Lasva, mj. 5, 6, 7, 8, 199, 294
Lašvanin, fra Mato 6, 220, 223, 224
Lašvanin, fra Nikola 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35 (u bilješkama ispod teksta: passim)
Lašvanin, Lašva, fra Petar, prov. 6, 13, 21, 22, 24, 27, 206, 260, 287, 293, 294

Lateran (Rim) 106
Latron/Ladron/, grof Ludovik 147
Lauš, kr. napuljski v. Ludovik, protukralj Šidišmundov.
Lauš/Ludovik/ I., sin Karla Vel., franački kr. 86, 87, 89, 90
Lauš IV. (Ludvik IV.), Arnulfov sin 91
Lauš Balbo (Ludvik II. Mucavi), nj. c. 86, 90
Lazar, knez – Grebljanović /Hrebreljanović/ v. Grebljanović, Lazar.
Lazar, vladar Smedereva 133
Leh (jedan od trojice braće) 81
Lemberg, Krištof 163
Lenard v. Leonard, sv.
Lendenara, gr. 301, 302
Lenković, Ivan 112, 150, 151, 163, 164, 165, 166, 168
Leo, Leon
a) biz. carevi:
I. 73, III. 84, IV. 85, V. 86, 87, VI. 91;
b) pape: Leon I. 72, X. 140
Leonard, sv. 75
Leoncin, biz. c. 83
Leopold I., m. kr., nj. c. 173, 175, 176, 177, 180, 182, 189
Leopoldina, forteca 177
Lepanto v. Naupaktos.
Lepenica, rij. 251
Leške/Lešće?/ 168
Lešle, deneral 186, 187, 188
Levenc, gr. 176, 177, 184
Levi, sin Jakova patrijarha 38, 39
Liberi/j/a, papa 69
Libija 82, 113
Libika (libijska sibila) 41
Liburnija 56, 61, 73, 75, 85, 86, 112, 249
Licinije, r. c. 69
Licinij Valerijan, r. c. 66
Licinio Galijen, r. c. 66
Licon 172
Lija/Lea/, žena Jakovljeva 38
Lika 87, 142, 150, 160, 168, 173, 175, 181, 188, 190, 214, 217
Lin, sv. – papa 62
Linceo 40

Lindemiš, rođak Borne kr. 87
Lipa, gr. 149, 165, 171, 189
Lipanović v. Gašparović.
Lipoglava/Lepoglava/ 139
Liskovice, Liskovica, selo 196
Lisna, planina 195
Lišija/Lizija/, vojv. Antioha 52
Lišimah /Lizimah/ 49
Lišnjić, fra Marijan, b. 19, 21, 256, 274, 292
Lituanija, Lituana 122
Litva v. Livonija.
Livno 28, 32, 106, 199, 228, 269, 270, 288, 301
Livonija /Litva/ 136
Lobej v. Klobej.
Lodi, gr. 96
Lodovik v. Ludovik IX.
Lolije, Marko, Augustov vv. 57
Longobardija 89
Loret 112, 301, 302
Loschinsky, Stegel 292
Lošnj 301
Lot 38
Lotar III. Saksi v. Lotario.
Lotarindija, gr. i z. 89, 102, 185
Lotario I., franački c. (u knjizi: nj. c.) 89
Lotario, nj. c. 101
Lovrenčić, Juraj 264
Lovrić, Antun (Bolo) 208
Lovrin, Juro – dijete 294
Lovrin, krstjanin u Orašju 294
Lovro, sv. 66
Lozić, fra Pavo, gvard. i kapelan duvanjski 221, 228
Lucin, brat M. Aurelija 64
Luciu/s/ 64
Lucretia/Lukrecija/ 47, 63
Lučano 302
Lučić, fra Jerolim, b. 290
Lučije/Luciye/, r. poslanik Teuti 50
Ludovik I., m. kr. 116, 117, 119, 120, 121, 124
Ludovik II., m. kr. 23, 141, 142, 143, 144, 267
Ludovik IV., nj. c. 114

Ludovik IX., sv. – franc. kr. 108, 109, 110
Ludovik, markež od Badena 186
Ludovik, princip od Badena 190, 192
Ludovik, protukralj Šidišmundov 125, 126
Lug, selo 219
Lugdun (Lyon) 57, 60, 70, 109, 110
Lugdunum v. Lugdun.
Luka, sv., evanđelist 61
Lúka, područje 263
Lukanija 92
Lukrecio Kar 55
Lumbardija, Lombardija 40
Lupljenica, selo 265
Lusignan (francuska plemićka porodica) 104
Lušanija (Lužica, Lausitz) 134
Lušćić, džematlija fojnički 223
Luter, Martin 141
Luxemburg, kuća Luxemburg 114
Lyon v. Lugdun.

Ljubljana, 15, 65, 176, 292
Ljubuški 289
Ljutevid v. Ljutovid.
Ljutovid, Ljutevid 87

Macedonija, Makedonija 49, 51, 52, 57, 58, 76, 116, 117, 123, 147, 171, 178
Mačerata, gr. 301, 302
Mačva 282
Mađarska v. Ugarska, Ungarija.
Madijer, Mađiar, Magyer/Máder/, Blaž, h. ban 134, 135, 137
Mađi Kam IV./Magy Kam IV./, kr. tatarski 110
Magog, 36
Magy Kam IV. v. Mađi Kam IV.
Mahaleel /Mahalalel/ 36
Mahmut I., t. c. 205, 207
Mainz v. Moguncija.
Majdaci 56, 138
Majlath v. Mejlan.
Majna, gr. /danas selo/ u Dalmaciji 154
Makar, vv. 189
Makario, sv. – pustinjak 70
Makarska 8, 254, 259, 292

Makedonija v. Macedonija.
Makrin, dalm. vojv. 71
Maksimilijan II. 152
Makšenc/ije/, r. c. 68
Makšim, sv. 66
Makšimjan, r. c. 68
Makšimiljan, brat c. Rudolfa 166
Makšimiljan, cesar v. Maksimilijan II.
Makšimiljan I., nj. c. 137, 138, 152, 153, 155, 157
Makšimin, Drinopoljac, r. c. 65
Makšim/in/, pretendent 70
Mala Azija, Ažja 40, 48, 169
Malfi, Flavio 113
Mali Komar 175
Malkočbeg, Malkoč-paša, Malkoč 149, 150
Malta 42, 145, 149, 152, 178
Mamerto, b. 72
Manahen/Menahem/, izr. kr. 44
Manakej (heretik) 72
Manašeš/Manašeš, Manase/, sin Josipov, pleme M. 41
Manašeš/Manašeš/, ž. kr. 45
Manda, kći Karla, franc. kr. 132
Mande, sestra fra P. Lašvanina 206
Mandičić, Ivan 215
Mandić, o. Dominik 18, 254
Mandić, Mihovil 6
Mandžuković, Stjepan 9
Maneš 66
Manšfeld, Karlo 165
Mantinjan 302
Mantua/Mantova/ 54, 90
Manuel/Emanuel/, bavarski vojv. 188, 189
Mara, Marija, kći Ludovika I., m. kr. 116, 121, 122
Maraš, gr. u Anadoliji 201
Maravić, fra Marijan – b. 18, 255, 290
Marbod v. Marobuk.
Marcel, papa 68
Marcelin, brat Makšiminov 70
Marcelin, papa 68
Marcincussich (Marcincussich), fra Nicolaus 6; v. Lašvanin, fra Nikola.

Marcincussich a Lashva, fra Matthaeus 6; v. Lašvanin, fra Mato.
Marčinković 195
Marčinkušić v. Lašvanin, fra Mato.
Marčinkušić v. Lašvanin, fra Nikola.
Margarita, gr. u Albaniji 155
Margarita, sv. 108
Margitić, Franceško 268
Margitić, fra Stjepan, Stipan 16, 17, 20, 24, 25, 29, 193, 277
Marica, kći Đ. Brankovića 128
Marica, rij. 119
Marija v. Mara, Marija.
Marija, majka Isusova, Gospa 57, 58, 61, 91, 112, 195, 196, 201, 202, 206, 222, 232, 249, 275, 289, 295
Marija, žena Stjepana Tomaševića 235, 246, 247
Marijan, r. c. 72
Marijan, fra – iz Jajca, laik 221
Marija Terezija, kraljica 227
Marije, r. vv. 54
Marka, ankonska 130
Mark' Emilio, r. sudac 54
Marko I., papa 69
Marko, fra – iz Vasiljeva polja 258
Marko, sv. (zvonik) 139
Marko Anton, brat Klaudijsa Tacita 67
Marko Avreljo, r. c. 63, 67
Marko Krašo/Kras/ 54
Marković, fra Antun – prov. 6, 260
Marodbud v. Marobuk.
Marobuk/Marbod/, markomanski kr. 58
Maroš, gr. i rij. u Rumunjskoj 201
Marotić, Ivan 127
Martin, abat. 80
Martin, b. zagrebački 174
Martin I., papa 79, 81
Martin V., papa v. Kolumna, Oton.
Martin, sv. – b. 69, 71, 130, 144
Martinjan, sv. – Siščanin 78
Martinović, fra Petar, fojn. gvardijan 199, 294
Marunčić, fra Luka 258
Maslinska gora 126
Masnović, fra Grgur – prov. 254
Matatija (o. Makabeja) 52
Matić, fra Bernardin 253
Matić, Ivaniš, vojv. 265
Matić, Toma 7, 16
Matija, kn. trenčinski 114
Matija, Matijaš, sin Janka Hunjadija, m. kr. 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 236, 238, 243, 262, 266
Matijaš, bečki vojv., m. kr., nj. c. 165, 167, 169, 171
Matković, fra Antun – bos. b. 287
Matuzalem, Matužalem /Metušalah/ 36
Mauro, sv. 275
Mavričio, Mavric, biz. c. 76, 77
Mavric, šakšonski vojv. 149
Medešić, Pavo 142
Medevički (Medevički) grad v. Medaš.
Medina, gr. 77
Medija 45, 157
Meduš 41
Medvido, mlet. vojv. 89
Medaš/Megyes/ 146
Međumorje/Međumurje/ 116, 160, 168, 169
Mehmed II., t. c. 27, 130, 132, 133, 137, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 261, 266, 283
Mehmed IV., t. c. 174, 189
Mehmed (zapravo: Mahmud I.), t. c. 205
Mehmedaga, kapetan Kostajnice 191
Mehmed-paša (1697) 276
Mehmed-paša, vezir c. Ahmeda 166, 169, 170
Mehter, Osman 219
Mejlan/Majlath/, vojv. 146
Meka 77
Melampo, liječnik 41
Meleda /Mljet/ 103, 264
Melkijad, papa 68
Melkišedek/Melkisedek/ 37
Memibegović, Alibeg 168
Memibegovići, braća 168
Menander (Menandar), Šamarita 62, 63
Menelaj, spartanski kr. 42
Menelaj, ž. v. sveć. 52

Merc, atentator 115
 Merkurijan, franc. vojv. 167, 168
 Merkurije, sv. 275
 Mesić, M. 146
 Mesopotamija v. Mešopotamija.
 Mešalija/Mesalina/, carica 61
 Mešopotamija 38, 39, 66, 102
 Metlika 56
 Metod, sv. – b. 90
 Mezetović, fojnički Turčin 197
 Mezija 238; *isp.* i Mišija (Mezija).
 Mičac, utvrda (Mičevac) 250
 Mičinović, Vukić – vojv. 265, 284
 Mido /Mida/, frigijski kr. 41
 Mihač, ban 115
 Mihael, Grk, o. Muhameda, vojskovođe
 Mehmeda II. 244
 Mihailo, h. ban 91, 92
 Mihailo, bug. vl. 89
 Mihailo, biz. c., I. 86, II. 88, III. 89, IV.
 95, V. 96, VII. 97, VIII. (Paleolog)
 110, 111, IX. 115
 Mihailo, sr. vojv., slov. kr. 98
 Mihailo, sr. vl. 96
 Mihailo, ujac kr. Matijaša 134
 Mihovil, sluga budimske kraljice 22, 23,
 299
 Mihovil, sv. – (groblje) 295
 Mijo = Tomislav, h. kr. 88
 Mikačić, pop Nikola 163
 Mikeja/Mihej/, prorok 43, 44
 Miklouš od Gare v. Nikola od Gare.
 Milan, gr. 47, 63
 Milanković, fra Antun 254
 Mile (kod Jajca) 196
 Mile, Mili, Milešovo (kod Visokoga) 116
 Miletić, fra Frančesko – prov. 18, 19, 20,
 256, 257, 269, 271
 Miletić, Frano 273
 Miletic, fra Ludovik – kapetan duvanjski
 207
 Milica, žena sr. kn. Lazara 123
 Milić, fra Stipan 257, 258
 Milošev, Milešovo (u Bosni); *isp.* Mile,
 Mili.
 Miljaković, fra Andrija 255
 Miljaković, Lucija 268

Miljeva, kći srp. kn. Lazara 123
 Miroslav, dalm. vl. 74
 Miroslav, h. kr. 92
 Misia v. Mišija.
 Misir v. Edip/a/t.
 Mislav = Tomislav, h. kr. 88
 Mišija (Mezija) 66, 67,
 Mišljenović, Marko, ban 139, 140
 Mišna, vandalska država 113
 Mitridat 55
 Mitrovica (uz Savu) 142
 Mladenović, Aleksandar 25
 Mladin, h. ban 114, 115, 117
 Mleci 71, 82, 104, 107, 114, 120, 124,
 140, 141, 170, 301
 Mljet, Mlit v. Meleda.
 Mocenigo, Frano 187
 Moden, gr. 145
 Modon, gr. u Grčkoj 188
 Modriča 256, 258
 Modruša, Modruše, Modruža 49, 108,
 138, 142
 Moesia, Mezija v. Mišija.
 Mogorić, Martin 173
 Moguntia, Moguncija/Mainz/ 40, 106
 Mohač, Mohačko polje, Muhač, 22,
 143, 189, 267, 299
 Mojsije 39, 40
 Mojslavina, gr. 148, 149
 Moldavija 48, 68, 151, 156, 158
 Molinoš/Miguel de Molinos/ 191
 Momčinović, fra Mato 205
 Monagar, Dominik – mlet. vojv. 84
 Monempša/Monemvasia/ 147
 Monferrat (u Pijemontu) 92
 Monferrati, markež 105
 Monte Falco 302
 Montes Baebii 80
 Montpellier 198
 Morača 160
 Moravija, kraljevstvo 91
 Moravija, dio Češke 134, 157, 174
 Moreja (Peleponez, Grčka) 37, 188
 Morlupo 302
 Moro, Mlečanin 163
 Morović, mj. 74
 Moslavina, gr. v. Mojslavina.

Mostar 6, 201, 202, 207, 227, 230, 247,
 289
 Moša/Mešek/ 36
 Mošunjanin, fra Pavo – b. 290
 Motatbeg 128
 Motike, selo 254
 Mramorno more 116
 Mrižna, Mrižnica, Mrežnica, rij. 158, 166
 Mrnjavić, Vuk 172
 Muačko polje v. Mohač.
 Mucimir, h. vl. 90
 Mucio Rufo, maced. vv. 57
 Muhačko polje v. Mohač.
 Muhamed, prorok 77, 79, 111
 Muhamed, vv. Mehmeda II. 244, 245,
 246, 247, 248
 Muhamedbeg, nj. general 214
 Muharemija 233
 Mujamat 83
 Mujat, abarski vojv. 83
 Muklo (jedan od pet. braće) 80
 Mundo, vojv. 74
 Mundo, „slov.“ kr. 75
 Munkač, gr. 189
 Münster 146
 Mura, rij. 58, 157, 176, 183
 Muran 178
 Murat, „turski“ = saracenski kr. 84
 Murat, vv. Mehmeda II. 244, 247
 Murat I., sin Orkanov, t. c. 117, 118,
 121, 123
 Murat II., t. c. 128, 129, 130, 131, 237,
 Murat III., t. c. 156, 158, 159, 160, 164
 Muratbeg kliški 148
 Murcimir, kr. 93
 Murska Sobota 183
 Murzuf 107
 Mustafa v. Mustaj-paša.
 Mustajbeg, bihački kapetan 176, 180
 Mustaj-paša (pravilno: Mustafa-paša)
 154, 157
 Mutnica, rij. 149
 Mutnica, utvrđeni gr. v. Mutnik.
 Mutnik 149, 157
 Muževo/Muzej/, g. pjesnik 41
 Mysia v. Mišija.

Nabukodonozor, babil. kr. 46
 Nadažd / Nádasdy/, deneral (1716) 202
 Nadažd / Nádasdy/, Frano 165, 179
 Nadažd, Toma 147
 Nadingrad 147
 Naglak 166
 Na/h/um, prorok 44
 Nakor / Nahor/ 37
 Napulja /Napulj/ 42, 62, 91, 125, 126,
 136, 172, 190, 271
 Napulja = Nauplia (g. gr.) 147, 188
 Nared v. Jared.
 Narentinus, Plinius v. Vladimirović, fra
 Luka.
 Narni 302
 Nassovie, grof Adolf 112
 Našice 188, 292
 Natan, prorok 42
 Natolija /Anatolija/ 124, 129, 178, 201
 Naupaktos (ili: Levanto) 189
 Nauplia v. Napulja.
 Navarin 188
 Navarra 109
 Negropont (t. gr.) 190
 Nehemija, prorok i pisac 47
 Nehešija v. Nehemija.
 Nehter, Osmanov sin, emin (vjerojatno
 pogrešno: mjesto Mehter, v. t.) 214
 Nejlemović, fra Antun 221
 Nelepić, Ivan, kn. kninski 117
 Nemanja 103
 Nemanjići 103, 105
 Nemeti, Boškajev vv. 169
 Nemrot, Nembrot/Nimrod/ 37
 Nemski Orszag, gr. 112; *isp.* Beč.
 Neptun 39
 Neretva (tj. područje oko Ostrošca) 77,
 219, 228, 229, 243, 251
 Neron, r. c. 59, 60, 61, 62
 Nerva, r. c. 63
 Neštona 95
 Neštorije/Nestorije/ 72
 Nicefor, patrijarh 78
 Nicefor I., biz. c. 86
 Nicefor II., biz. c. 92
 Niceja, /Nikeja/ 69, 98
 Nicena v. Niceja.

Nicetić, biz. vojv. 90
Nicolaus a Travnik, fr. 6; v. Lašvanin, fra Nikola.
Nikanor, vv. 53
Nikeja v. Niceja.
Nikeštrata v. Nikostrata.
Nikola, bos. ban 139, 150
Nikola, fra v. Lašvanin, fra Nikola.
Nikola, modruški b. 238
Nikola, papa, I. 89, II. 97, IV. 111, V. 130, 242
Nikola Krivovirnik 62
Nikola Kuzanski, kard. 69

Nikola (Miklouš) od Gare, palatin 121, 125
Nikola Ugrin, h. i dalm. ban 115
Nikolić, fra Pavao – prov. 260
Nikomedija 137
Nikopol, mj. 124
Nikostrata, Nikoštrata 15, 41
Nikožija (na Kipru) 154
Nikšić 56
Nil, rij. 43, 49, 141
Nimci (u značenju: Njemačka) 39, 41, 42, 90, 174, 182, 190
Nin, asirski vl. 37
Nin, h. gr. 122, 123, 124, 174
Ninive, varoš 37
Ninoslav, bos. ban 110
Niš, Niša 73, 189, 192, 212
Nitra, gr. 90, 135, 176, 177
Noje/Noa/ 36, 37, 38
Namea/Naama/ 35
Norbert, sv. 100
Norimberga/Nürnberg/ 118
Norinije Starogradašin v. Vladimirović, Luka.
Norodin, saracenski vv. 102
Novacijan, heretik 66, 69
Nova Petrinja 163
Novi, Novigrad (tj. Herceg-Novi) 119, 147, 189
Novi (na Uni) 203, 213, 226
Novi (kod mora) 122, 155, 181
Novi (u Lici) 188
Novi, grad Zrinskoga 177

Novigrad, Novi grad 126, 150, 184
Novigrad (iznad Mure) 176
Novi Jeruzolim 146
Novi Rim 82
Novi Sad 142
Novi svit 139
Novo brdo 128, 132
Novo Misto, gr. 137, 158
Novo Misto Bečko (Wiener Neustadt) 179
Numancija 54
Numa Pompilio, r. kr. 45
Numidija 54
Nürnberg v. Norimberg.

Njemačka 78, 130

Obed/Obadija/, prorok 44
Obrovac, Donji i Gornji 147, 185, 186
Occhi, Carolus Antonius 17
Očakov (Ozija) 212
Oćevac 5
Oćevija, Oćevac (v. i Lastrić) 10, 260
Oćin/Voćin/ 148, 177
Odokar/Odoaker/, kr. 73, 74
Odokat v. Odokar.
Odsa 212
Ogramić, fra Franceško, Frano – prov. 256, 268, 269, 271
Ogramić, fra Nikola 21
Ogulin 80, 142
Ohmućević, kuća O. 251
Ojac v. Ojak.
Ojak, kr. u Dalmaciji 74
Ojdanić, fra Lovro 224
Okić-grad 137
Okozija/Ahazja/, sin Ahabov, izr. kr. 43
Okozija/Ahazja/, sin Joramov, ž. kr. 43
Oktavija, Cezarova sestra 56
Oktavijan v. Augušto Oktavio.
Oktavio v. Augušto Oktavio.
Olba, proročica 45
Olbo/Olib/, mj. 302
Olimpija, majka Aleksandra Velikog 27, 48, 49
Olovčić, fra Marijan – prov. 254
Olovčić, fra Nikola – b. 292

Olovo, mj. u Bosni 253, 255, 290
Omag/Umag/ 301
Omer, g. pjesnik 42
Omer, poglavatar Tesalije, istaknuti ratnik Mehmeda II. 246, 247,
Omiš 114, 135, 196, 203, 253
Onija, sin Onije v. sveć. 53
Onija, ž. vel. sveć. 53
Orahovica 188
Orandeš, Uvilemo/Vilim Oranski/ 190, 191
Orast, Ivan, sveć. 293
Oraše (danas: Ovčarevo) 207, 294
Ordel, Ordelef, Ordelaš, mlet. vojv. 100
Orfej v. Orfeo.
Orfeo/Orfej/, g. pjevač 41
Orđen/Origen/, nauč. 64
Orišković, Nikolicia – Otočanin 180
Orkan, t. kr. 114, 116, 117
Orlovčić, Juraj 142
Orlović (Orlovchich), Juraj 144; isp. Orlovčić, Juraj.
Ormožd 169
Oroslanbeg 152
Orozović, Sainbeg 176
Orsag, Frano 143
Oršera, Ošer/Osor/ 301
Oršula/Uršula/, sv. 72
Orvieto 302
Osijek, Osik (na Dravi) 10, 147, 189
Osman, o. Nehterov 214
Osman-paša, vezir 158
Ostarije/Oštarije/ 142
Ostoja Kristić, bos. kr. 125, 126, 127, 128, 251
Ostrogon 111, 148, 165, 169, 183, 185, 188
Ostrožac, Ostrošac gr. 157, 158, 176, 190
Ostrvica, utvrda 75, 117, 123, 126, 142, 208, 209
Oštrivoj 75
Ošuald, zagrebački b. 138, 139
Otman v. Otoman.
Otmanovića, kolino 261
Otočac 150, 176, 184, 191, 214
Otok, u polju sinjskom 202

Otoka (Bosanska Otoka) 189
Otokar, češki kr. 113
Otok sv. Andrije 185
Otok sv. Mavre 187
Otoman, t. kr. 112, 114, 261
Oton, m. kr. 113
Oton, mlet. vojv. 94
Oton, r. c. 62
Oton I., nj. c. 92
Oton II., nj. c. 93
Oton III., nj. c. 93, 94
Otonijel/Otnijel/ 40
Otranto v. Hidrunt.
Ovčarevo, selo 207
Ovia (Jajce) 244
Ovrčka župa (isp. i Boračka župa) 264
Ozalj 151
Ozaljsko vladanje 143
Ozija/Očakov/, gr. 212
Ozija/Hošea/, izr. kr. 45
Ožeja/Ozej, Hošea/, prorok 43, 44

Padua, Paduja/Padova/ 42, 77, 126, 195, 301, 302
Pafnucio (monah) 70
Pag, otok i gr. 94, 124, 302
Pajir, Adam 293
Pajazet/Bajazet/ I., t. c. 123, 124, 261
Pajazet/Bajazet/ II., t. c. 267
Pakrački, Petar 120; isp. Šurić.
Pakši, Blaž, b. đurski (u knjizi: pakšćujski) 143
Palestina v. Palestina.
Palestina/Palestina/ 88, 99, 111
Palfi, Nikola 164, 165, 166, 167,
Palicne/Paližna/, Ivan od – h. ban 121, 122
Palizna v. Palicna.
Palma, forteca 165
Paloči, Antun 144
Palota, gr. 152, 164
Pankrac, Ljubljancanin 150
Panonija 58, 70, 75, 84, 157
Panović, Ivan 156
Pantašilea/Pentesileja/, amaconska 42
Papa, gr. 184
Papirio, Karbo 54

Paradajzar, Juraj 167
 Parela, markež 188
 Parenca /Poreč/ 73, 118, 301
 Parenzo v. Parenca.
 Parid, gr. /Pariz/ 42, 86, 250
 Parkan 183
 Pastirović, fra Petar 259
 Pastor, L. 130
 Pašić, Mehmed – iz Korče 211
 Paškal, protupapa 82
 Paškal I., papa 87
 Paškal II., papa 99
 Patačić, Stipan 189
 Pauly-Wissowa 37, 56, 80
 Paužanija, Makedonac 48
 Paužanijaš /Pauzanija/, graditelj Bizanta 45
 Pavao, ban (Šubić) 114
 Pavao, ban (Tarski) v. Tarski, Pavao.
 Pav/a/o, b. koločki 143
 Pavao, fra – iz Rovinja 255
 Pav/a/o, papa, I. 84, II. 134, III. 145, IV. (Karaf) 150
 Pavao, sv. (apođtol) 61
 Pav/a/o, sv. – pustinjak 66
 Pav/a/o, zadarski vojv. 86
 Pav/a/o Heraklion 82
 Pav/a/o Šamoten /Samosatski/ 66, 67
 Pavić, fra Emerik 22
 Pavija 143
 Pavloča 180
 Pavlović, Ivan 250
 Pavlović, Ivaniš 266
 Pavlović, fra Nikola – vikar 223
 Pavlović, Petar, vojv. u Glasincima 127, 265, 283
 Pavo v. Pavao.
 Pavo Samosatenski v. Pav/a/o Šamoten.
 Pazarić, Pazarić /Pazarinci/ (lokalitet u Fojnici) 266
 Pečamin, vv. 74
 Pečuj 148, 168, 177, 188
 Peć, gr. u Hrvatskoj (bolje: Peći) 142, 157
 Pećina 282
 Pedalj, palanka 213, 214
 Pehrat-paša (Pertav) 153

Peladio, /Pelagije/, heretik 70
 Peladio papa, I. 75, II. 76
 Peloponez 37, 147
 Perašt /Perast/ 55
 Perekop 164
 Pereni, Emerik, h. ban 140, 141
 Periandro, g. mudrac 45
 Peril, učitelj Falarov 45
 Perini, Gabrijel 144
 Perjaštika /Perjasica?/ 173
 Pernar, Vuk 171
 Perneš, Stipan 153
 Peršeо /Persej/, kr. 40
 Peršeо, posljednji maced. kr. 52
 Peršepol /Persepolis/ 49
 Peršija /Perzija/ 40, 46, 49, 52, 80, 100, 157, 204
 Persika (perzijska sibila) 41
 Pertav-paša 155
 Peruđa 302
 Perušić 150, 153, 173
 Perzija v. Peršija.
 Pešt, Pest, gr. 111, 146, 148, 168, 169, 185
 Petar, apođto 60, 62
 Petar, ban kralja Slavića 97
 Petar, fra – iz Baje, prov. 260
 Petar, h. kr. 100
 Petar 81; isp. Zvonimir.
 Petar, krstjanin ramske župe 198
 Petar, moldavski vojv. 156
 Petar, sin Fjodora III., ruskog cara 182
 Petar, sin mletačkog vojv. 91
 Petar, varadinski ban 137
 Petar Antišiodorenski, lat.-biz. c. 107, 108
 Petar Kandijan 90
 Petar Nimac 95, 96
 Petelenik, Jerolim 142
 Petraš, general 203
 Petrejska Arabija (Arabia Petraea) 100
 Petričnica, rij. 163
 Petričevac, kod B. Luke 254
 Petrinja 163, 164, 165, 166
 Petrovaradin 201, 202 v. i Varadin.
 Pezer /Pesaro/ 301
 Phoenice v. Fenice.

Pigmalion, iz Tira 44
 Pijal-paša 154
 Pijemont 92
 Pijuš /Pivka/ 151
 Pikolomini, gardenal 292
 Pilas, fra Tomas – b. 290
 Pilešević, Pavao 216
 P/i/ljukov/? Osmanbeg 225
 Pina, „slov.” kr. 51
 Pinet, „slov.” zapovidnik 59
 Pio, papa, I. 63, II. 139, 240, 243, III. 139, IV. 151, V. 153
 Pipil (= Pipin), sin Karla Vel. 81, 86
 Pipin v. Pipil.
 Piro aliti Uros, epiрski kr. 49, 50
 Pirot 192
 Pitako, g. mudrac 45
 Pižan 120
 Platon 47, 48
 Plavetan /Plaveštan/, gr. 161
 Plehan 254
 Plešivica 149
 Pleurat, o. Agrona, kr. „slov.” 50, 51
 Plinio (stariji) 62, 67
 Plomin 171
 Plutarko /Plutarh/ 63
 Pluto /Pluton/ 39
 Pobro, fojnički Turčin 198
 Podgorica 94; isp. Titograd.
 Podgorje kod Vidovca 177
 Podibrod /Podjebrad/, Juraj 132, 133
 Podkowa, Pavel, pukovnik 158
 Podmilačje kod Jajca 11, 196, 199, 263, 289
 Podolija, Podol 179, 180
 Podražnica, selo 210
 Podrinje 262, 284
 Polužjan v. Volužjan.
 Poljaci (u značenju: poljska zemlja) 135
 Pompeo /Pompej/ 54, 55
 Poncijan, papa 65
 Poncio Pilat 59
 Pont' Ašieve 302
 Ponjavić (Turčin iz Skopja) 228
 Popilio Makrin 64
 Popovići 175
 Popovo 250

Popržen, bihaćki kapetan 190
 Por, kr. 49
 Pordenone 88
 Poreč v. Parenca.
 Porin, h. kr. 83
 Porta (Visoka p.) 239, 250
 Portnar, Jakov 176
 Portugalija, Portugalska 139
 Posavje 138
 Posedarski, knez 168
 Posedarski, Petar 166
 Potokova, plemeć poljački v. Podkowa, Pavel.
 Pounga, Teodor – metropolit 282
 Pounje 168, 284
 Pozvezd 157
 Požega 87, 144, 146, 149, 167, 168, 176, 256, 259, 269, 270, 287, 289, 292
 Požežanin, fra Martin 271
 Požežanin, fra Petar – kustod 268
 Požun 102, 155, 169, 179, 185, 188
 Prag 132, 169; 262
 Pratolina 302
 Pređojević, Pridojević, Hasan-paša 162, 163, 164
 Pređojević, Sinanbeg, glavar kliški 164
 Premontré, opatija 100
 Prestočić, Juraj 166
 Prezrin, Prezren v. Prizren.
 Pribanci kod Kupe 159
 Pribila, h. ban 236
 Pribina, h. ban 92
 Pridavci 168
 Prijam, trojanski 41, 42
 Primislav, h. pogl. 92
 Primorje v. Hrvatsko primorje.
 Primorje hercegovačko 147
 Priština 20, 121, 128, 285
 Pritinska, t. gr. 172
 Prizren, Prezren, Prezrin /Prizren/ 73, 75, 132
 Proklit, Arođilo 39
 Prometeo /Prometej/ 39
 Promin, gr. 55
 Propaganda, Sv. skup, Sveta kongregacija /za raširenje vjere/ 19, 26, 271, 272

Prosik, Prosjek 264
 Protažio, sv. 63
 Prozor, gr. 197, 198, 229
 Prud/Prudi/, selo 195
 Pruk/Bruck/ 137
 Prusac, gr. 284
 Pruša/Brusa, Bursa/ 116, 129
 Ptolomej, eg. kr. 49, 50
 Ptolomeo Filadelf, eg. kr. 50
 Puhajn, general 174, 175
 Pul (= Pula) 73
 Pulja (područje u j. Italiji) 57, 92, 147
 Putačevo/Putićevo/ 206, 294

 Rab, otok 94, 120
 Raba (Rába), rij. 73, 157, 177
 Raban, nauč. 88
 Rabata, Jozip 168
 Rača, palanka na skeli 214
 Radić, izdajica Bobovca 244
 Radigost 71
 Radimir, španj. kr. 92
 Radivoj, brat kr. Tomaša 133, 236, 237,
 238, 243, 245, 246, 262, 263, 264,
 265, 266
 Radivoj, ujak Stjepana Tomaša, jajački ban
 282
 Radjenović, Pavao 127
 Radnić, fra Mijo – Hušum (Husum,
 Uzum), prov. 259
 Radnja, Gornja i Donja 264, 265
 Radonja, potok 156
 Radoslav, h. kr. 101, 103
 Radunjevčanin, fra Petar – difinitur 269
 Rajčević, fra Frano – laik 224
 Rajmundo, Rajmund, kr. od Antioke
 102
 Rajna v. Ren.
 Rakela/Rahela/ 38, 39
 Rakitno, selo 228
 Rakoci, Juraj 172, 173, 174
 Rakocija, Šidišmund, erdeljski vojv. 169
 Rakovac, gr. 138, 162
 Rakovci 151
 Rama 5, 101, 196, 197, 204, 221, 257,
 259, 267, 269, 273, 301
 Ramadan, paša tripolit. 159

Ramljakova, Jela 294
 Ramljanin, fra Martin – prov. 255
 Rasimod v. Ražimond.
 Rasinja 169
 Raška, Raša, z. 103, 128, 281, 283, 284
 Ratišbona/Regensburg/ 172
 Rauzimond v. Ražimond.
 Ravanica 128
 Ravno polje 299
 Ražimond/Rauzimond/, sarmatski kr.
 69
 Rebeka Ižakovica (Izakova žena) 38
 Recija (Tirol i područje oko njega), 74
 Reder, đeneral 167
 Relja, junak 119
 Reljevo 201
 Remetak, trački vl. 59
 Remidije/Remigije/, sv. 74
 Remo /Rem/ 44
 Ren/Rajna/ 65
 Repić/Ripač/ 162
 Retino/Retimnon/ 173
 Reu 37
 Ribnik 151
 Ričica, Ričice 5, 253
 Rika, gr. 171
 Rika, rij. 71
 Rikardo, kr. Anglije 105
 Rim 18, 41, 44, 47, 50, 53, 54, 55, 60,
 61, 63, 64, 66, 68, 71, 80, 81, 84,
 87, 89, 93, 98, 113, 114, 126, 129,
 134, 135, 144, 162, 188, 190, 191,
 218, 241, 243, 253, 256, 257, 258,
 259, 271, 272, 287, 288, 289, 291,
 292, 301
 Rimin 301
 Ritter, Juraj 180
 Ritter, Pavao v. Vitezović.
 Rizan/Risan/ 51, 147
 Robert, lat.-biz. 108
 Robert, nj. c. 126
 Robert iz Molesmesa 99
 Roboam, ž. kr. 43
 Rod, Rodos v. Roduš.
 Rodolf, Maksimilijana cesara sin v.
 Rudolf II.
 Rodulfo/Rudolf/, austr. vojv. 118

Roduš, Rod (otok) 39, 113, 124, 143,
 267
 Rođer, Slavonac, dalm. i h. vojv. 104
 Rođerij, šicil. kr. 102
 Rogaćići (u Saraj. polju) 200
 Rohunac v. Rohunoč.
 Rohunoč 85
 Rok, sv. 198
 Roksana v. Roža.
 Roland, vitez 85
 Romanija (= Bizantsko Carstvo, napose
 evropski dio) 116, 117, 118, 129, 188
 Roman Mlaji, biz. c. 92
 Romeli/ja/Remalija/, o. Pekaha, izr. kr.
 44
 Romilda, Gisulfova žena 78
 Rominder, Jakov 153
 Rominger, Jakob v. Rominder, Jakov.
 Romulo 44
 Rosvurn/Roswurm/ 168
 Rošinski, Bogdan, kozački hetman 156
 Rovinj, gr. 61, 255
 Rovnica/Ravanica/? 128
 Roža/Roksana/, žena Aleksandrova 49
 Rudolf I., nj. c. 110, 112
 Rudolf II., nj. c., m. kr. 155, 157, 159,
 164, 166, 169, 170
 Rudolfov Brig 158
 Rufin 71
 Ruknovac, Rukanovac 29, 221, 223, 231
 Rumelija, Rumenija, Rumanija, nastalo
 od Romanija (evropski dio Biz. odn.
 Tur. Carstva) 123, 129, 251
 Rumunjska, Rumunija 67, 179, 184,
 201, 239
 Runović, fra Filip – komesar 258, 269
 Rupnovac v. Ruknovac.
 Ruš (jedan od trojice braće) 81
 Rut/Ruta/ 42

 Sabari/ja/Szombathely/ 86
 Sabin, sv. 274, 275
 Sabinjan v. Šabinjan.
 Sadimir, h. kr. 84
 Sagrdžić 204
 Sagredo 22, 23

Sajlenik, Sejlanik, Solonik/Solun/ 73,
 82, 128, 293
 Saksonija v. Šaksioniја.
 Sale/Soli, Tuzla/ v. Soli.
 Salmens, Reinraff 293
 Saloniche v. Sajlenik.
 Salust v. Šalušto.
 Sam, slov. vladar 79
 Samandrija v. Smiderevo.
 Samarija, varoš 43
 Samarija v. Šamarija.
 Samobor, gr. 138
 Samos, otok 41
 Samozata 67

 Sana v. Vrbana.
 Sankt Gallen, opatija 78
 San Miniato 97
 Santić, knez 250
 Sant Leute, Gabrijel 293
 Sarajevo 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 19,
 21, 25, 28, 116, 135, 193, 197, 200,
 201, 204, 205, 207, 208, 210, 211,
 212, 214, 217, 218, 219, 221, 222,
 224, 226, 229, 230, 231, 232, 233,
 251, 255, 258, 259, 266, 267, 268,
 269, 273, 274, 275, 288, 291
 Sarajevsko polje 201
 Sarajlija, Jovo, kuhar 222
 Sarapović, Turčin
 Sardinija, Sardenja 204
 Saroč-paša 187
 Saroš, Mehmed-paša 218, 219
 Sasin, Sazin/Cazin/ 135, 149, 157, 158,
 189
 Satmar 152
 Sava, rij. 54, 56, 73, 90, 95, 122, 134,
 138, 140, 142, 147, 150, 163, 164,
 175, 188, 189, 190, 197, 216, 217,
 218, 256
 Sava, sv. 235, 239, 243, 247, 282, 284
 Savojski, Eugen v. Euđenio, princip.
 Schivabada, Martin 293
 Schwaben v. Švevija.
 Scipion v. Šipion.
 Sebeslav, h. kr. 90
 Secbig, Albert 293

„Sedam čadorova“ (Siebenbürgen) 84
 Sedić, fra Antun – dijak (tj. klerik) 221
 Segedin 188
 Seget, Seret 54, 145, 150, 152, 155, 163,
 168, 187, 189
 Segetze v. Seget.
 Segvar, Servar, gr. 149
 Sejdin-paša 269
 Selaković, fra Martin, kuhač iz Fojnice
 259
 Selakovići 221
 Seldžuka, sultanija, majka Husrevbegova
 251
 Selef, rij. 105
 Selim I., t. c. 140, 141, 142, 267
 Selim II., t. c. 153, 155, 156
 Selimir/Zelimir, sin Svevlada, kralja 75
 Sellaf, Ivan 293
 Seluma, majka v. sveć. Hilkije 45
 Semendra v. Smiderevo.
 Semizovac 201
 Semper Augustus v. Augušto Oktavio.
 Senat v. Šater.
 Senderevo 152
 Senigallia v. Senigalja.
 Senković, Radić 122
 Senj 46, 47, 73, 109, 112, 121, 122,
 138, 139, 140, 145, 168, 170, 180,
 181
 Senjeorvar/= Szentgeorgvar/, gr. 149
 Seoce 263, 265
 Seonica, selo u „Neretvi“ 230
 Serdar-paša 166
 Serdilaida, „slov.“ kr. 51
 Serenec 152
 Seret v. Seget.
 Serez, mj. 251
 Sesen/Szechen/ 149
 Sestrići/Sestrunj/ 302
 Sever, sv. 275
 Severin v. Ševerin.
 Severin na Kupi 159
 Sevilla v. Hišpal.
 Sicilija v. Šicilija.
 Sič 161
 Sidon v. Šidon.
 Siebenbürgen 84

Siena v. Šenu.
 Sigečica 56
 Siksto v. Šišt.
 Silađi, Ladislav 132
 Silađi, Mihailo 132
 Silaj, Petar 144
 Silva/Silba/ 302
 Silverij v. Šilverio.
 Simotorna 188
 Sinan, vezir 158, 164, 165
 Sinan-paša 149, 155, 156
 Sinan-paša budimski 161
 Si/n/gidun/Beograd/ 76
 Simgalja/Senigalia/ 49, 301, 302
 Sinj 188, 202, 301, 302
 Sinjsko polje 196
 Siponto v. Šipont.
 Sirće, Osman-paša 205
 Sirmi/jum 74; isp. Srim.
 Sisak 54, 59, 63, 70, 87, 163, 164, 165
 Siscia v. Sisak.
 Sisto v. Šišt.
 Skadar 52, 127, 290
 Skandinavija 130
 Skenderbeg, t. vv. 135
 Skenderbeg v. Kaštriotić.
 Skenderska zemlja/Epir/ 48
 Skitija v. Šicija.
 Skontrić, fra Juro – dif. 271
 Skopje 204, 209, 212, 251, 228, 302
 Skopljak v. Alipašić, Ahmet-paša.
 Skopljak, Ibrahim-paša v. Alipašić,
 Ibrahim-paša.
 Skoplje (u Makedoniji) 237
 Skorojević, fra Mato – gvardijan 267
 Skorojević, fra Toma – bos. b. 287
 Skradin 114, 117, 118, 143, 174
 Skradinjanin, Andro 179, 192
 Skrobo, baša, poturčenik 228
 Slankamen 142
 Slapnica, fra Jakov – prov. 254
 Slatina 166
 Slavić, h. ban i kr. 97
 Slavonia (u smislu: Ilirik) 77
 Slavonija 8, 109, 115, 120, 133, 148,
 149, 154, 172, 177, 181, 184, 255
 Slovačka 114, 181

Slovenija 154
 Slovinje 54, 67, 69, 70, 71, 74, 75, 78,
 79, 84, 88, 90, 162
 Slunj 147, 159, 174
 Smailaga, Fočanin 217
 Smail-paša v. Bostandži-paša.
 Smiderevo, Semendra, Samandria
 /Smederevo/ 128, 129, 133, 137,
 189, 235, 236, 237, 238, 262, 288
 Smoljensko/Smolensk/ 170
 Smoljaci 174
 Smuska/bolje: Smučka/, rij. 251
 Sobješki, Ivan, polj. kr. 179
 Sodoma 37, 38
 Sofija, gr. 288
 Sofija, kćи ruskog cara Fjodora III. 182
 Sokaci, ulica u Docu 295
 Sokolović, Mustafa, bos. beg 152
 Sokrat v. Išokrat.
 Sokrat zvan Scholastikos v. Šokrat.
 Sola, Soli 255, 256, 258, 290
 Soli (područje) 115
 Solim 262
 Solin 54, 75, 80, 178
 Solnok 188
 Solomun, m. kr. 96, 97
 Solomun/Solomon/, ž. kr. 43, 46, 51,
 52, 62
 Solon, g. mudrac 45
 Solonik v. Sajlenik.
 Solun v. Sajlenik.
 Soljanin, fra Agustin – prov. 260
 Soljanin, fra Juro – prov. 268
 Soljanin, fra Petar – prov. i b. 254, 288
 Sombor (misli u stvari na Szombathely)
 69
 Sombotel/Szombathely/ 169; isp. i
 Sabarija.
 Sopron 183
 Sosius, C. v. Šožja.
 Sovićanin, fra Andrija – dif. 269
 Spasojević, Hrvoje 250
 Speyer (lat. Spyra) 112
 Spličanin, Marin – bos. provincialni vikar
 251
 Split 95, 99, 100, 150, 163, 215, 289,
 301, 302

Srb 115
 Srbija 67, 128, 235, 244, 250, 281,
 282, 283, 284
 Srebrnica/Srebrenica/, gr. 125, 128,
 134, 254, 263
 Sredičko 172
 Srijem 260
 Srijemska Mitrovica 76; isp. Srim.
 Srim/Syrmium/, gr. a kasnije područje
 65, 67, 68, 69, 70, 74, 76, 84, 87,
 104, 121, 122, 142, 291
 Srim, pogлавnik Srima 95
 Stagnum v. Ston.
 Stančić, Marko – „Horvat“ 150
 Stamparska, Mestria 26
 Stanić, fra Gabro – prov. 259
 Stanić, Stjepan, vojv. Primorja 283, 284
 Stanić, Tvrtko – vojv. Primorja 283
 Stanislav/= Kalinik/, patrijarh pečki 269
 Stankovci 302
 Stara planina 67
 Stenel 40
 Stevo, (poturčenik) iz Sutinske 208
 Stina v. Bila Stina.
 Stiničjak (Stiničnjak) 140, 148, 158
 Stipan, Stjepan
 a) pape:
 I. 66, III. 85, VI. 91, VIII. 92, IX. 97
 b) mađarski kraljevi:
 I. (sv.) 93, 94, 95, 128, 129, II. (sin
 Đejze II.) 103, III. 103, 104, IV. brat
 Ladislava 101, 103, V. 111, 112,
 Stipan, Kolomanov sin, m. kr. 100,
 101
 c) hrvatski vladari:
 Stipan, h. kr. 96, Stipan, sin kralja
 Krešimira, vojv. dalm. 97, Stipan, ban
 slov. (= Slavonije) 109, Stipan
 Blagajski 166
 d) srpski vladari:
 Stipan Nemanja, raški kr. 105, 106,
 Stipan, sin Urošev, raški kr. 115, 116,
 Stipan Nemanjić 111, Stipan Dosan
 /Dušan/, raški zapovidač 116, 117,
 118, Stipan despot 127, 128, Stipan,
 ujak Đ. Brankovića 126,

Stipan-Vošlav/Vojislav/, kr. 96, Stipan, srp. c., u rodu s Katarinom, bos. kraljicom 243
 e) ostali: Stipan, bos. ban 124, Stipan, Čičin sin 198, 199, Stipan, fra (franjevac sa suđenja u Sarajevu, možda Margitić) 278, Stipanova, fra-ova bašča 221, Stipan, sv. – muč. 60, 108, 162 (zvonik sv. S.), Stipan Šepulski, Šepučki, kn. 138
 Stipan, sin Andrije kralja, o. Andrije III. 112
 Stjepan, sin Tome Kristića, v. Tomašević, Stjepan.
 Stipan Uros – Stefan Uroš, raški zapovjednik 119
 Stojni Biograd 95, 96, 101, 103, 104, 106, 107, 113, 116, 121, 122, 129, 133, 136, 137, 141, 144, 148, 167, 168, 187, 189
 Stolni Biograd v. Stojni Biograd.
 Ston/Stagnum/ 116, 243, 264
 Strabon, Strabo 80, 155
 Strassburg 182
 Stražeman, fra Ivan – prov. 6, 260
 Strigon v. Ostrogon.
 Strmica 301, 302
 Stržnica, gr. u Češkoj 133
 Stulić/bolje: Sturić/ 157
 Stupčenica 148
 Subići/Šubići/, knezovi od Brebera, kolino S., 109, 117
 Sućuraj, Sućurje 171, 288
 Sulejman, „turski“ (u stvari saracenski) kralj 84
 Sulejman II., t. c. 22, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153
 Sulejman III., t. c. 189
 Sulejman-paša (1635) 268
 Suleiman v. Sulejman.
 Summa, Eugen – nuncij 282
 Surig (u Albaniji) 132
 Sutinska 208, 219, 222, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 262, 269
 Sutiska 255, 267, 268, 273, 290
 Sutjeska v. Kraljeva Sutjeska.
 Svač, gr. 95

Svatec, kralj slovinski 65
 Sveta zemlja 99
 Sveti skup v. Propaganda.
 Svetopuljk, kr. 84
 Svetovlad, kr. 90
 Svevlad, kr. 75
 Sviloevič Ongaro, Pietro v. Vladimirović, fra Luka.
 Svinjari 165
 Sv. Jelina blizu Rakovaca 151, 162
 Sv. Jakob 150
 Sv. Juraj, mј., pod Ostrošcem 158
 Svonenburg v. Šuencenberg.
 Székesfehérvár v. Stojni Biograd.
 Szillimir v. Selimir.
 Szobita v. Sombor.
 Szolny v. Solin.
 Szombatetel v. Sombor.
 Szombathely 73, 86
 Szrem v. Srim.
 Szvates v. Svatec.

 Šaba, mavritanski kr. 89
 Šaba/kraljica od Sabe/ 38
 Šabac 135, 142, 216
 Šabel/Sabelije/, Afrikanin 66
 Šabić, fra Juro – prov. 257, 273
 Šabinjan, papa 77
 Šabinjan/Sabinjan/, „slov.“ vojv. 74, 78
 Šaćir, „turski“ /tj. saracenski/ vojv. 92
 Šadok/Sadok/, ž. v. sveć. 43
 Šahbazović, fojnički Turčin 197
 Šain-paša 122
 Šakšonija, Saksonija 106, 146, 149
 Šala/Šelah/ 37
 Šaladin/Saladin/ 104, 105, 106
 Šalem, varoš (= Jeruzolim – Jeruzalem) 37
 Šalmanašar/Salmanasar/, asirski kr. 45
 Šalušio/Salust/ 55
 Šamarija/Samarija/ 43, 45, 62
 Šambuka/de Sambuca/, fra Michaele Buongiorno – general Reda 257
 Šambuka, Mijo 271
 Šamija/Samija/ – (sibila s otoka Samosa) 41
 Šamuel/Samuel/ 42

Šanšon /Samson/, ž. sudac 42
 Šaogor /Šamgar/, ž. sudac 41
 Šapor I. /Šapur/, perz. kr. 66
 Šapor II., perz. kr. 69
 Šara /Sara/ 37, 38, 275
 Šardanapol /Sardanapol/, asirski kr. 44
 Šardilaida v. Serdilaida.
 Šardinija /Sardinija/ 40, 86
 Šarduš/Sard/ 40
 Šarkan, Ambrož 144
 Šarković, Petar 156
 Šaro, čehaja pašin 190
 Šarug/Serug/ 37
 Šater /= Senat?/ 53, 54
 Šaturn/Saturn/ 39
 Šaul, 1. ž. kr. 42
 Ščona, izvor u Fojnici 215
 Šedecija /Sidkija/, ž. kr. 46
 Šele /Šalam/, izr. kr. 44
 Šeleucio /Seleuk/, sirski vl. 49
 Šilverio /Silverij/, papa 75
 Šem v. Damašak.
 Šem 36, 37, 38
 Šemnic (Banská Štiavnica a Banská Bela) 181
 Šenakerib /Sanherib/, asirski kr. 45
 Šeneka /Seneka/ 61
 Šenu /Siena?/ 49
 Šepalij (pogrešno mjesto: Seraj, u Carigradu) 156
 Šerdio, talij. kaluđer 79
 Šerdio/Sergije/, papa, I. 82, II. 89, IV. 94
 Šerenš, Šereni, grof 209, 217
 Šeron, vojv. od Antioha IV. 52
 Šest, mј. kod Dardanela 118
 Šet 35, 36
 Šever /Sever/, r. c. 64
 Ševerin /Severin/, papa 79
 Šibenik 18, 20, 73, 100, 120, 301, 302
 Šibila, žena jeruz. kr. Gvida 105
 Šicija/Skitija/ 71
 Šicilija/Sicilija/ 40, 45, 55, 75, 81, 89, 90, 110, 111, 131, 145, 149
 Šidon /Sidon/ 99, 111
 Šidišmund, pečujski b. 138
 Šidišmund, polj. kr. 148
 Šidišmundo, m. kr. 122, 124, 125, 126, 127, 128
 Šidžmund /Sigismund/, burgundski vojv. 95
 Šikeuš (iz Tita) 44
 Šikloš, Šikleuš, Šiklouš /Siklos/, gr. 125, 148, 188
 Šikul /Sikul/ 40
 Šikul, Mojsije, t. vv. 169
 Šilveštar /Silvester/ I., papa 69
 Šimplicio, papa 73
 Šimun, jeruz. b. 63
 Šimun, bugarski kr. 91, 92
 Šimun, b. zagrebački 148
 Šimun (Makabej), v. sveć. 53
 Šimun, sin Nemanjin, raški kr. 106
 Šimun, vilovnik 52
 Šio v. Kio.
 Šipio Našika/Nazika/ 53, 54
 Šipion/Scipion/ 48
 Šipont/Siponte/ 79
 Šipračić, fra Andrija – iz Dubočca, prov. 18, 257, 258, 259
 Širak 50
 Širakuža /Sirakuza/ 45, 81
 Širicio/Sircij/, papa 70
 Širija/Sirija/ 38, 39, 49, 65, 80, 83, 88, 101, 105, 106, 108, 110, 124, 140, 141
 Široka kula 175
 Širuš/Siro/ 39
 Širvan, gr. 157
 Šiško (nadimak) 195
 Šišt/Siksto/, papa, I. 66, III. 72, IV. 135, 243, V. 162
 Šitija/Skitija/ 70
 Škocija /Škotska/ 69, 174
 Školj sv. Nikole (kod Mletaka) 107
 Škot, Ivan Duns/Skot/ 113
 Šlezija 134
 Šlun, Jeremija 157
 Šmirna/Smirna/ 190
 Šofonija/Sefanija/, prorok 45
 Šojić, trgovac iz Mostara 202
 Šokrat, g. filozof 47
 Šokrat, historičar 72
 Šoreš 37

Šoter/Soter/, papa 64
Šozijski/Sozije/, v.v. Antonijev 56
Španja 39, 55, 71, 84, 92, 103, 106, 109,
137, 141, 203, 204, 257
Španjolska v. Španja.
Špart, sin Foronejev 39
Šparta, gr. 51
Špolet/Spoleto/ 302
Štajerska 10
Štaremberg, Rodiđer, grof 183
Štela/Stela/, gora 124
Štilik 71
Šrabo v. Strabon.
Štrigona/Strigon/ 69
Šubići 142; v. Subići.
Šuencenberg, Šuoncenberg,
Švencenburg, Šuorcemberg,
Šuorcenburg 166
Šumer 39
Šuorcenburg, Juraj 172
Šupot, Šupotov 154, 155
Šurić ban 120; *isp.* Pakrački, Petar.
Šuring, dalm. kr. 93
Šuring, kr. u „Hrvati“ 69
Šurković, fra Filip 260
Šuvendi, Lazar, v.v. 152, 159
Švapska/Schwaben/ v. Švevija.
Švecija/Švedska/ 86
Šveu 39
Švevija/Švapska/ 39, 101

Tahi, Taži 162
Talović, Franko, h. ban 129, 130
Talović, Matijaš 129
Tamara 39
Tamerlan v. Tamrljan.
Tamislav, h. kr. 92
Tamrljan, Tamerlan, tatarski vladar 124
Tangoder, Tatar 111
Tara/Terah/ 37, 38
Tarakona, gr. 66
Tarcin 251
Tarkonel, ban od Hibernije 191
Tarkvinije Oholi, r. kr. 46
Tarkvin Prisko, r. kr. 46
Tarsi, Pavao, ban 243, 246, 247
Tarš/Tarz/ 98

Taršarik v. Trašarik.
Tata, grad 152, 165, 166, 167, 168, 184
Tatempoć/Tattenbach/, Eražmo 179
Taurunum v. Tavrun.
Tavran v. Tavrun.
Tavrun (Beograd) 48
Tebaida 70
Tebe, Tiva (gr. u Grčkoj) 40, 70
Tebelin, slovenski kr. 82
Tebi/je/ Til/i/o 47
Tebius Tillius v. Tebi/je/ Til/i/o.
Tegaš v. Perašt.
Tekeli, Tekelija, Imre (Tököly) 181, 182,
188, 189
Telešfor, papa 63
Temim 227, 230, 231
Temišvar 149, 166, 202, 217, 272, 273,
291
Temun, otok 154
Teobald, kr. od Navarre 109
Teodemir, kr. 73
Teodemit v. Teodemir.
Teodor, b. 80
Teodor, papa 79, 80
Teodor (protupapa) 82
Teodora, kći Konstantina VIII., biz. ca-
rica 97
Teodorik, gotski kr. v. Tudorik.
Teodožio Mlaji, r. c. 72
Teodožio Vel. (Teodozije) 70, 71
Teofan, patrijarh iz Duklje ili Pećine 282
Teofil, biz. c. 88, 89
Terce 189
Terencio 52
Teret v. Trst.
Terni 302
Tero, fojnički džematlija 223
Terst v. Trst.
Tesalija, Tešalja 39, 246
Tešanj 263
Tešovo, brdo i selo kod Kr. Sutjeske 224
Tetić, istrijanski vojv. 71
Teupol, Lovro 154
Teuta, kraljica 50, 51
Teutona, nj. vladarica 39
Težalonika/= Solun/ 293
Thrassaricus v. Trašarik.

Tiberije, vv. i r. c. 57, 58, 59
Tiberije Nero, Klavdij 56, 59, 60
Tiberio Grakho 32, 53, 54
Tiberio Grk v. Tiberio Grakho.
Tiberio II. Konstantin, biz. c. 76
Tiberio III., biz. c. 83
Tiberius Grekus v. Tiberio Grakho.
Tiburtinka v. Tiburtinska šibila.
Tiburtinska šibila 57
Tiefempol/Tiefenpoh/ (Tiefenbach),
Friderik 165
Tifliš, gr. 157
Tihomil, Nemanjin sin 106
Timarci, selo 192
Timej, historičar 48
Timnjenac, selo/Tinje?/ 264, 265
Timotej, sv. 63
Tinjabegović, sarajevski čehaja 274
Tir, gr. 43, 44, 49, 99, 100, 105, 111
Tiridaš/Tiridat/, ermenski kr. 61
Tiridat, dinastija 61
Tirnavija v. Trnava.
Tirol 81
Tisa, rij. 90, 96, 101, 140, 152, 174
Tito, r. c. 62
Tito, sv. – učenik sv. Pavla 61
Titograd 94
Titova Korenica v. Korenica.
Tiva v. Tebe.
Tive/Tebaida, u Egiptu/ 70
Tobija 45
Todi 302
Tokaj, gr. 153
Tököly 183
Tola, ž. sudac 41
Toledo (sabor u T.) 262
Tolna 168
Tolnok, gr. 149
Tolomei, Bernardo 126
Toma, b. hvarski 282
Toma, sv. – Akvinski 110
Toma, sv. – apošto 108
Toma, Tomaš, kr. Stjepan Tomaš 13, 19,
20, 133, 262, 263, 281, 282
Tomanović, Momčilo, usorski ban 284
Tomas, ban 121
Tomaš, bos. kr. v. Toma.

Tomašević (nekad i: Tomaš), Stjepan,
posljednji bos. kr. 133, 134, 135,
236, 237, 238, 239, 240, 242, 243,
244, 245, 246, 247, 248, 262, 263,
266, 283
Tomašević, fra Šimun – prov. 260
Tomašević, neki duvanjski krstjanin 228
Tomić, fra Frano – gvard. 225
Tomislav, h. kr. 88
Tomombej, eg. vl. 141
Topal, Osman-paša 205
Toti 39
Totko, bugarski vl. 85
Tours v. Turon.
Tracija v. Trakija.
Trajan, r. c. 63
Trakija/Iracija/ (nekad i u značenju:
Turska) 59, 83, 249, 238
Trapezunt, Trebisond 137
Trašarik, gepidski kraljić 74
Trautmanštorf, Frautmanforf, Šidišmund
168, 169
Travid v. Travž.
Travž, Travid, Treviž/Treviso/ 118, 120,
126
Travničanin, fra Frančeško 259
Travničanin, fra Grgur – prov. 257
Travnik 6, 7, 9, 10, 193, 195, 200, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 215, 216,
218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
225, 226, 228, 229, 230, 231, 232,
233
Tražimena/Trazimensko jezero/ 51
Trebelin v. Tebelin.
Treber 37
Trebević, planina 200
Trebinjan v. Trebonijan.
Trebinje 250
Trebonijan, r. c. 66
Trembova 179
Trenčin v. Treščina.
Trento/lat. Tridentum, nj. Trient/, tirol-
ski gr.; sabor u T., 148
Trepčin (u Raškoj) 132
Trepka (Trpeka), Andrija 144
Treščina/Irenčin/ 114, 163
Trevir/Trier/ 37

Treviso v. Traviž.
Treviž v. Traviž.
Tribunija/Trebine/ 250
Tridentski koncil 148
Trifon, vojv. Antiokov 53
Tripol 105, 111
Triteuta, majka Pine, „slov.” kralja 51
Trnava, Tirnavija/Tyrnavia/ 17, 121, 134, 170, 250
Trnovčanin, fra Filip – prov. 18, 255, 268
Trogir 73, 93, 97, 99, 100, 101, 103, 120, 302
Troja 40, 42, 83
Troš/Tros/ 40
Trpimir, h. vl. 74
Trpimir, h. kr. 93
Trsat 112, 132, 147, 176, 249
Trst 53, 88
Truhelka, Ćiro 19, 29, 261, 263, 268, 269, 272, 273, 274, 289, 290
Tubal 35
Tubalkain 35
Tubero, Tuberon, Alojzije Crijević (Cerva, Cervarius) 17, 30, 141, 250
Tudor, abarski ban 86
Tudorik/Teodorik/ 73, 74
Tudorovo/Todorovo/, gr. (nekoć: Novograd) 184
Tuhejl v. Turelj.
Tuško 37
Tuja (jedna od dviju legend. sestara) 80
Tulo Hoštilio/Tul Hostilije/, r. kr. 45
Tunis, Tuniž 113, 145
Turbe (kod Travnika) 193, 207
Turelj (pravilno: Tuhejl) 251
Turin (tj. Tours, gr. u Francuskoj) 42, 71
Turoc, Benko, ban 170, 171
Turon (Vitezović), Turin (Lašvanin) v. Turin.
Turopolje, Turovo polje 151, 163
Turri, Jozip 159
Turri, Juraj, glavar kaniški 155
Turska, Turchia 157, 208
Tursko Carstvo 153
Tutim, dalmatinski kr. 56
Tuzla 256, 290; v. Sola, Soli.

Tvrko, bos. ban i kr. 119, 120, 122, 123, 124, 125, 189
Tvrko, sin Tvrkov, bos. kr. 125, 129
Tvrko Stipan (Stjepan Tvrko) v. Tvrko, bos. ban i kr.
Udbina, Udvina 138, 144, 159, 191
Udine 61, 70, 88
Ugarska, Ugarija 13, 17, 23, 95, 101, 102, 115, 116, 117, 118, 121, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 145, 146, 148, 152, 153, 159, 161, 165, 166, 167, 169, 171, 173, 174, 175, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 236, 247, 303
Ugrin, Janko 23
Ugrinović, fra Nikola – b. 288
Ujdur-paša 193
Ujman, gr. 179
Ujvarin 171
Ukraina 156, 179
Ulamanbeg 149
Ulaman-paša, bos. 148
Ulcinj, gr. 95, 154; isp. Dulcin.
Uldrik, kn. od Sicilije 131
Uliša/Uglješa/, Vukašinov brat 119
Ulrich II. Celjski/Cilley/ 131
Umar, bugarski vl. 85
Una, rij. 138, 142, 143, 157, 158, 190, 191, 192, 213
Unač/Unac/, gr. 115, 214
Unca, rij. 115
Ungarija v. Ugarska.
Unuslav, h. vl. 89
Unjad, Janko, vojv. erdeljski – Sibinjanin, m. kr. 130, 131, 132, 262
Urban, papa, I. 65, II. 98, III. (u knjizi pogrešno označen kao VI.) 105, IV. 110, V. 119, VI. 120, VIII. 172, 174
Urbino 138
Uri/ja, muž Bat-šebe 43
Urije, prorok 46
Urmiller 166
Uros v. Piro.
Uros/Uroš/ II., sr. kr. 118
Uros/Uroš/ Veliki 115

Uršin/Ursini, Orsini/ 204 (= Benedikto XIII.)
Usora/područje/ 115, 262, 236, 265
Usrembeg v. Husrevbeg.
Uvaldek v. Waldek.
Užice 212
Vač, gr. 166, 185
Vag, rij. 84, 177
Vajkard, Ivan 175
Valent, r. c. 70
Valentin, duka od Urbina 138
Valentinjan, r. c. 70
Valerijan, r. c. 70
Vališumbroža/Vallombrosa/ 97
Valkova/Vukovar/? 122
Valla, Lorenzo – humanist 68, 69
Vallombrosa v. Vališumbroža.
Valpovo 148
Valjevo 212, 283
Varad 101
Varadin 98, 128, 167, 189, 202; v. i Petrovaradin.
Varaždin, Varaždin 144, 177
Varcar Vakuf 195, 196
Vareš 7, 219, 228, 254
Varešanin 5
Vasilije II., biz. c. 93
Vasiljevo Polje 258
Vatikan 144
Većić/Vegy/, Juraj 166
Vego, M. 135, 251, 264
Velebit, Velebić 80, 181
Veličanin, fra Stipan 271
Veligrad 84
Vehonuč, gr. 85
Velika, selo u Bosni 254, 290, 292
Velika, gr. u Slavoniji 149, 255, 271
Veliki Varad 176
Velimir, navodni biskup kreševski 282
Velimirović v. Vladimirović.
Velja v. Kerk, Krk.
Vencešlao, m. kr. 113
Vencešlav, nj. c. 120
Venecija, Venezia v. Mleci.
Vener, Šebastijan 154
Venerabilis, Baeda 64
Venetus, Dionysius 21 v. i Vladimirović, fra Luka.
Venezija v. Mleci.
Venuš/Venera/ 39
Verebeli, Mihailo 153
Verhunacz v. Vehunoč.
Verona, gr. 65, 126
Vesela Straža (kod Bugojna) 18, 251
Veselić, Lukša (odn. Vukšan) 283, 284
Vešpažjan, r. c. 61, 62
Vešprin v. Vešprin.
Vešprin, Vešpin, Bešprin/Veszprém/, gr. 84, 137, 149, 152
Vešpučio, Amerik 139
Vešuvio/Vezuv/ 62, 172
Vibanj, gr. 152
Vicenca 126
Vid, h. deeneral 158
Vidam/Udine/ 78; isp. Udine.
Vidin, gr. u Bugarskoj 131, 192, 218
Vidovac 177
Vienne, gr. v. Beč.
Vikin, b. u Nitri 90
Viktor, papa, I. 64, II. 96, III. 98
Vilak, Lovro, srpski vojv. 139
Vilar, mlet. vojv. 86
Vilenica, brdo 219
Vilić (Ibrahim), teskeredžija 220, 222
Vilim V., hesenski 173
Vilišić, Vlatko 264
Vinaver, V. 256
Vinica 159, 169
Vinodol 76, 148, 151
Virdilio/Vergilije/ Maro 54, 57
Virdilio/Vergilije/, papa 75
Virju 172
Virovitica 148, 149, 153, 166, 186, 187
Vis, otok 47, 51
Visoko, Visoki 8, 32, 116, 219, 225, 227, 230, 267, 269, 295
Visovac 255
Visuć, planina 135
Visući, gr. 135
Visušići/pravilno: Visuć/ 263
Višeći, gr. v. Visući.
Višegrad (u Mađarskoj) 116, 185

Višegrad (na Drini) 212
Višnovečki, Mihailo, polj. kr. 178, 179
Vit. v. Vitezović, Pavao Ritter.
Vital, sv. 61
Vitanović, fra Josip – dif. 20, 269, 271
Vitelijan, papa 81
Vitelio, r. c. 62
Viterbo 302
Vitezović, Pavao Ritter 14, 15, 16, 17, 24,
25, 26, 27, 30, 32, te passim od str.
38. do str. 250.
Vitovec, Ivan, ban 133
Vladimir, brat Radoslavin 103
Vladimirović, kn. Radivoj 266, 283
Vladimirović, porodica 281
Vladimirović, Velimirović, fra Luka 21,
290
Vladislav, brat Stipana Kotromanovića
116
Vladislav (pogrešno mjesto: Ludovik II.),
m. kr. 23
Vladislav, češki kr. 103
Vladislav, polj. kr. 174
Vladislav, srebrenci poglavar 127
Vladislav I., odn. Ladislav, m. kr. 129,
130, 132
Vladislav II., m. kr. 137, 138, 139, 141
Vladislav Jađel, polj. kr. 122
Vladislav/Kosacić/ 135, 239, 240
Vlahinjić, delibaša 222, 223, 228
Vlašić, planina 207, 219
Vlaška 57, 68, 156, 184
Vlat, selo na Korčuli 155
Vlatković, Ivaniš, vojv. 265
Vlatković, Juraj, jajački ban
Vlatković, Stjepan, – usorski ban 266,
283, 284
Voćin v. Oćin.
Vodika v. Vonika.
Vojača, bos. kraljica 235, 238
Vojislav, sin Vukmana (unuk Pribile) 237
Vojković, fra Grgo – dif. 268
Vojković, Ivan 172
Vojković, Janko 156
Vojnović, Stipan, kapetan ogulinski 188
Vojvodstvo sv. Save/Hercegovina/ 243
Volužjan, r. c. – koregent 66

Vonika, mj. 109
Vonjić, fra Jakov – fojnički gvardijan 267
Vragović, Baltašar 169
Vramec/Vramecz/, Antun 15, 16, 53
Vrana, na dalm. obali 123, 125, 126
Vranduk 226
Vratnik (u Sarajevu) 218
Vrbana (u stvari: Sana) 80, 245
Vrbas, rij. 11, 210, 245, 263
Vrbovac 162
Vredelan, varoš 113
Vrgorac 287, 289
Vrhodol 259
Vrhadoljanin, fra Jerolim – šekretar 269
Vrljika 202
Vrljković, Mande 215
Vrljković, Mijat 215
Vučević, fra Antun – gvardijan 223, 225
Vučica, hraniteljica Romula i Rema 44
Vučjaković, kapetan 227
Vučković, fra Mato 268
Vuga (jedna od dviju legendarnih sestara)
80
Vujić, fra Juro 268
Vuk, despot 137, 266
Vuk, furlanski vojv. 81
Vukač, sin Vukmanova (unuk Pribile)
236
Vukašin, raški kr. 119, 120
Vukčić, Vladislav vojv. 265, 266
Vukčić, Vučić v. Hervoja.
Vukić, Vladislav, vojv. Raške 284
Vukman, sin Pribilin 236, 237,
Vukovar 260
Vuković, baša 228
Vuković, Vlatko 122
Vulkan/Hefest/ 40

Wadding 145
Waldek, Uvaldek, knez 183
Warszawa 158
Weszprin v. Vešprin.
Württemberg, Alexander von 202

Zabak, gr. 165
Zabulon/Zebulon/, sin Jakova patrijarha
42, 44

Zadar, gr. 94, 99, 100, 107, 115, 117,
119, 120, 121, 122, 125, 126, 202,
207, 293, 301, 302
Zadranin, Mihovil, bos. vikar 282
Zadvarje, mj. 253
Zaljevac 263
Zagreb 6, 14, 15, 17, 20, 21, 26, 78,
108, 122, 131, 134, 136, 138, 139,
148, 150, 162, 164, 184, 266, 269,
301
Zakarija, o. Ivana Krstitelja 58
Zakarija/Zaharij/, prorok 44, 46
Zakarija, sin Jojadlin, sveć. 44
Zambri/Zimri/, izr. kr. 43
Zant/Zakint/, otok 154
Zaostrog 253, 259, 288
Zapad (u značenju: Zapadno Rimsko
Carstvo) 85, 146
Zapolji, Zapolski, Stipan 135, 136
Zapolja, Zapola, Ivan, knez šepuški, m.
kr. 141, 144, 145, 146, 148, 150
Zapolja, Ivan, Ivan od Zapola (sin Ivana
Zapolje), erdeljski vojv. 148
Zaram/Zarah/, sin Judin 39
Zaton 302
Zavalje 174
Zeči (Ziči, Zechi), Toma 144
Zeferin, papa 64
Zemun 76, 104, 142
Zenica/Brod/ 268
Zenon, biz. c. 73, 74
Zirdum, fra Andrija 32

Zischelen, Pavao 293
Zlatarić, fra Stipan 254
Zlatousti v. Ivan Križostom.
Zmajević, Vice – arcibiskup zadarski 293
Zonaras, historičar 51
Zorobabel/Zerubabel/ 46
Zožim/Zosim/, papa 71
Zrinski v. Zrinjski.
Zrinski, Zrinjski 117, 184, 213
Zrinj, gr. 117, 148, 157, 190, 213, 214
Zrinjski, Ivan, knez 148
Zrinjski, Juraj 160, 167, 168
Zrinjski, Juraj, ml. 171, 172
Zrinjski, Nikola, knez 148, 150, 152
Zrinjski, Nikola II., st. 168, 171
Zrinjski, Nikola, ban 165, 166
Zrinjski, Nikola, sin Jurja 171, 174, 175,
177
Zrinjski, Petar 174, 175, 176, 177, 178,
179
Zrin/žskoga trg (u Beču) 183
Zud, Ivan – h. ban 118
Zundrak 277
Zvarča/Švarča/, grad P. Zrinskog 178
Zvizdović, fra Andeo 266
Zvonimir, h. ban i kr. 97
Zvornik 134, 190, 203, 208, 266, 283

Želimir v. Selimir.
Želižnica/Željeznica/, rij. 201
Žepče 5, 216, 229
Županjac, Županac 228

Sadržaj

Uvod	5
Ljetopis	33
/Dio „A” – Opći ljetopis/ /od početka do 1690. n. e./	35
/Dio „B” – Bosanski ljetopis/ /od 1682. do 1750/	193
/Dio „C”/ Kako je Bosna pala u ropstvo	235
/Dio „D” – Grada za povijest bosanske franjevačke provincije/	253
/Dio „E” – Posebni ljetopis/	261
/Dio „F” – Dva dekreta/	281
/Dio „G” – Grada za ljetopis bosanskih biskupa – smrt fra Petra Lašvanina/	287
/Dio „H” – Razni sitniji prilozi/	297
/Prilog „a”/ – turske poslovice i izreke	298
/Prilog „b”/ – pisma budimske kraljice	300
/Prilog „c”/ – način kalemit voće	301
/Prilog „d”/ – putovanje u Italiju i nazad	303
/Prilog „e”/ – kako idu jaspri u Ungariji 1746.	303
/Prilog „f”/ – kako se pravi crnilo	303
Rječnik manje poznatih riječi	305
Kazalo imena i zemljopisnih pojmovi	323

Nakladnici

SYNOPSIS d.o.o. Zagreb

Bunićeva 22/2

SYNOPSIS d.o.o. Sarajevo

Kralja Tvrta 9

Za nakladnike

Ivan Pandžić

Jusuf Ahmetović

Sunakladnici

SVJETLO RIJEČI d.o.o. Sarajevo

Zagrebačka 18

NAŠA OGNJIŠTA d.o.o. Tomislavgrad

Trg fra Mije Čuića 1

Za sunakladnike

Zdravko Kujundžija

Gabrijel Mioč

Urednik

Ivan Lovrenović

Recenzenti

Dr. prof. Dubravko Lovrenović

Dr. prof. Ivo Pranjković

Grafički urednik

Bruno Abramović

Korektura

Nataša Debogović

Tisk i uvez

Zrinski d.d., Čakovec

© Copyright: Synopsis, 2003.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na koji
način reproducirati bez pismenog dopuštenja nakladnika i sunakladnika.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 282(497.6=163.42)
94(497.6=163.42)

LAŠVANIN, Nikola

Ljetopis / Nikola Lašvanin ; priredio,
latinske i talijanske dijelove preveo,
uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran –
Zagreb ; Sarajevo : Synopsis <etc>, 2003.
– (Biblioteka Iz Bosne Srebrenе)

Kazalo.

ISBN 953-7035-03-4 (Synopsis, Zagreb)
ISBN 9958-9672-6-X (Synopsis, Sarajevo)

430724084

OBJAVLJIVANJE KNJIGA POMOGLI SU:

Fondacija za izdavaštvo Sarajevo

Ministarstvo kulture, obrazovanja, znanosti i sporta Federacije BiH

Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo

Ministarstvo kulture RH

Ministarstvo znanosti i tehnologije RH